Biblioteka Polskiego Atlasu Etnograficznego

Zygmunt Kłodnicki • Agnieszka Pieńczak • Joanna Koźmińska

Polski atlas etnograficzny – stan prac Digitalizacja i opracowanie naukowe materiałów źródłowych (lata 2020–2024)

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
WYDAWNICTWO

Katowice 2024

Polski atlas etnograficzny
– stan prac
Digitalizacja i opracowanie
naukowe materiałów źródłowych
(lata 2020–2024)

Pamięci Profesorów
Andrzeja Brencza i Mariana Pokropka

Zygmunt Kłodnicki
Agnieszka Pieńczak
Joanna Koźmińska

Polski atlas etnograficzny – stan prac
Digitalizacja i opracowanie naukowe materiałów źródłowych (lata 2020–2024)

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Katowice 2024

Biblioteka Polskiego Atlasu Etnograficznego
Tom 2

Redaktor serii
Agnieszka Pieńczak

Rada wydawnicza
Kamila Baraniecka-Olszewska, Andrzej Brencz, Anna Drożdż,
Anna Weronika Brzezińska, Zygmunt Kłodnicki,
Marian Pokropek, Agnieszka Pieńczak, Rastislava Stoličná, Jiří Woitsch

Recenzent
Eugeniusz Kłosek

Publikacja finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego
pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki" w latach 2020–2024
nr projektu 11H 18 0068 87 kwota finansowania 513 441 zł

Spis treści

Przedmowa 9
Preface 11

Część 1
Polski atlas etnograficzny
w perspektywie historycznej

Polskie Podkarpacie – rubież kulturowa prowincji karpackiej 15
Wprowadzenie 15
Zachodnioeuropejski prąd kulturowy a regiony i prowincje kulturowe w Polsce 17
Kształtowanie się kultury ludowej polskiego Podkarpacia
w świetle historii osadnictwa 26
Północne granice góralszczyzny na ziemiach polskich częścią zasięgu
karpackiej prowincji kulturowej 34
Prowincja zachodnioeuropejska *vs* prowincja karpacka. Zakończenie 43

Część 2
Polski atlas etnograficzny
w perspektywie współczesnej

Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego –
stan prac (lata 2020–2024) 49
Koncepcja kontynuacji digitalizacji i udostępnienia zbiorów PAE 50
Główne założenia projektu i działania badawcze 51
Profil odbiorcy 51
Cele i zadania badawcze 51
Uczestnicy projektu 52
Modernizacja Pracowni Digitalizacyjnej Polskiego Atlasu Etnograficznego 58
Kryteria doboru obiektów do digitalizacji 61
Przygotowanie materiałów archiwalnych do digitalizacji 62
Kwestionariusze poświęcone obrzędowości narodzinowej 62
Kwestionariusze poświęcone obrzędowości pogrzebowej 63
Fotografie Zygmunta Kłodnickiego 63
Ogólna charakterystyka digitalizowanych zasobów 65
Kwestionariusze poświęcone obrzędowości narodzinowej i pogrzebowej 65
Fotografie Zygmunta Kłodnickiego 65
Technika digitalizacji zbiorów 66

Opracowanie naukowe katalogów elektronicznych na platformie cyfrowej (wyniki badawcze) 67
Katalog kwestionariuszy narodzinowych 67
Katalog kwestionariuszy pogrzebowych 73
Katalog fotografii Zygmunta Kłodnickiego 78
Perspektywy dalszych prac digitalizacyjnych 82

Cyfrowa kolekcja dokumentacji fotograficznej Zygmunta Kłodnickiego w Bibliotece Cyfrowej Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego 83
Archiwa, repozytoria, galerie – etnograficzny świat kolekcji fotografii cyfrowej 85
Kontynuacja projektu PAE – cyfrowe opracowanie kolekcji fotograficznej 89
Specyfika kolekcji – tematy etnograficzne, badania terenowe… 93
Koncepcja opracowania naukowego kolekcji fotografii Zygmunta Kłodnickiego 95
Przygotowanie materiału źródłowego do publikacji online 97
Metadane w BC PTL 99
Krótka charakterystyka kolekcji według etykiet 101
Najpopularniejsze kategorie i tematy występujące w kolekcji 102
Podsumowanie 102

Aneks 1. Wykaz etnograficznych i etnograficzno-językowych map Polski i krajów sąsiednich. Zagadnienia z zakresu tzw. kultury społecznej i duchowej 105

Aneks 2. Wykaz miejscowości, w których wykonano fotografie Zygmunta Kłodnickiego przechowywane w Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego w Cieszynie 245

Aneks 3. Wykaz miejscowości, w których na potrzeby *Polskiego atlasu etnograficznego* prowadzono badania na podstawie kwestionariusza nr VII pt. *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia urodzinowe* (1969) 251

Aneks 4. Wykaz miejscowości, w których na potrzeby *Polskiego atlasu etnograficznego* prowadzono badania na podstawie kwestionariusza nr VIII pt. *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia pogrzebowe* (1969) 259

Bibliografia 269
Indeks nazw osobowych 291
Spis tabel 301
Spis map 303
Spis fotografii 305
Spis wykresów 306

Summary 307

Contents

Preface 11

Part 1
The Polish Ethnographic Atlas
in a historical perspective

Polish Subcarpathia – the cultural borderlands
of the Carpathian province 15

Introduction 15
West-European cultural current and the cultural regions and provinces in Poland 17
Formation of the folk culture of Polish Subcarpathia in the light of the history of settlement 26
Northern borders of the highlanders' culture in Poland as part of the Carpathian cultural province 34
Western European province vs. Carpathian province. Conclusion 43

Part 2
The Polish Ethnographic Atlas
in a contemporary perspective

Digital Archives of the Polish Ethnographic Atlas –
state of works (2020–2024) 49

Concept of the digitization and sharing of the PEA collections 50
Main assumptions of the project and research activities 51
Recipient profile 51
Research aims and tasks 51
Project participants 52
Modernization of the Digitization Laboratory of the Polish Ethnographic Atlas 58
Criteria of selecting objects for digitization 61
Preparing archival materials for digitization 62
Questionnaires on birth rituals 62
Questionnaires on funeral rituals 63
Zygmunt Kłodnicki's photographs 63
General characteristics of the digitized resources 65
Questionnaires on birth and funeral rituals 65
Zygmunt Kłodnicki's photographs 65
Technique for digitization of the collections 66

Scientific development of electronic catalogues on the digital platform (research results) 67
Catalogue of birth questionnaires 67
Catalogue of funeral questionnaires 73
Catalogue of Zygmunt Kłodnicki's photographs 78
Prospects for further digitization work 82

Digital collection of the photographic documents by Zygmunt Kłodnicki in the Digital Library of the Polish Ethnological Society 83
Archives, repositories, galleries – the ethnographic world of digital photography collections 85
Continuation of the PEA project – digital development of the photographic collection 89
Specificity of the collection – ethnographic themes, field studies 93
Concept of scientific development of Zygmunt Kłodnicki's photographic collection 95
Preparing source materials for online publication 97
Metadata in the Digital Library of the Polish Ethnological Society 99
Brief description of the collection by label 101
Most popular categories and topics in the collection 102
Conclusion 102

Annex 1. List of ethnographic and ethnographic-linguistic maps of Poland and the neighbouring countries. Issues related to the so-called social and spiritual culture 105

Annex 2. List of places where Zygmunt Kłodnicki's photographs were taken, stored in the Archives of the Polish Ethnographic Atlas in Cieszyn 245

Annex 3. List of places where research was conducted for the needs of *The Polish Ethnographic Atlas* based on questionnaire no. VII entitled *Birth customs, rituals and beliefs* (1969) 251

Annex 4. List of places where research was conducted for the needs of *The Polish Ethnographic Atlas* based on questionnaire no. VIII entitled *Funeral customs, rituals and beliefs* (1969) 259

Bibliography 269
Index of personal names 291
List of tables 301
List of maps 303
List of photographs 305
List of charts 306
Summary 307

Przedmowa

Publikacja stanowi pokłosie kilkuletnich badań prowadzonych w ramach grantu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego (nr 11H 18 0068 87) pt. *Polski Atlas Etnograficzny – opracowanie naukowe, elektroniczny katalog danych, publikacja zasobów w sieci Internet, etap II* (2020–2024) oraz działalności Zespołu Badań Etnograficznych i Antropologicznych (2024–2028). Oba projekty realizowane są w Instytucie Nauk o Kulturze Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Śląskiegow w Katowicach.

Autorami opracowania są etnolodzy realizujący projekty digitalizacyjne mające na celu popularyzację etnologii i antropologii kulturowej w sieci, reprezentujący cieszyński ośrodek badań atlasowych (dr hab. Zygmunt Kłodnicki, prof. UŚ, emerytowany pracownik Uniwersytetu Śląskiego, dr hab. Agnieszka Pieńczak, prof. UŚ) oraz Uniwersytet Warszawski (mgr Joanna Koźmińska). Badacze połączyli swoje doświadczenia we wspólnym projekcie, w efekcie czego powstało obszerne studium dotyczące specyfiki prac współcześnie prowadzonych nad *Polskim atlasem etnograficznym* (lata 2020–2024).

Książka składa się z dwóch głównych części. Na pierwszą, zatytułowaną *Polski atlas etnograficzny w perspektywie historycznej*, składa się obszerny rozdział *Polskie Podkarpacie – rubież kulturowa prowincji karpackiej*, w którym dokonano wnikliwej analizy kultury wzmiankowanego obszaru z wykorzystaniem metody etnogeograficznej. W oparciu o wyniki prac (głównie Kazimierza Dobrowolskiego, Dumitru Crânjali i Bronisławy Kopczyńskiej-Jaworskiej), zarysowano proces osadnictwa rolniczego i pasterskiego w Karpatach Polskich w drugiej połowie średniowiecza i dobie nowożytnej. W rozdziale pomieszczono również mapy, głównie reprodukcje z dawniej opublikowanych prac. Jedna z map dotyczy artefaktów charakteryzujących północny zasięg/rubież karpackiej/pasterskiej prowincji kulturowej obejmującej południowo-wschodnią Polskę i jest publikowana po raz pierwszy. Do jej opracowania wykorzystano materiały ze wsi-punktów badawczych PAE.

Drugą część książki, *Polski atlas etnograficzny w perspektywie współczesnej*, otwiera rozdział *Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego – stan prac (lata 2020–2024)*, w którym szczegółowo omówiono digitalizację, opracowanie naukowe i udostępnienie kolejnych zbiorów atlasowych na platformie Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego (www.paenew.us.edu.pl), główne

założenia projektu i rezultaty badawcze. Tekst opatrzono licznymi wykresami, tabelami i fotografiami dobrze ilustrującymi specyfikę i skalę przedsięwzięcia, realizowanego przez ośmioosobowy zespół roboczy pod kierownictwem Agnieszki Pieńczak. Rozdział drugi, *Cyfrowa kolekcja dokumentacji fotograficznej Zygmunta Kłodnickiego w Bibliotece Cyfrowej Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego* przedstawia prace związane z wprowadzaniem omawianej kolekcji do zasobów Biblioteki Cyfrowej Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego (BC PTL, dawniej BC PIA). Jest to pierwsza kolekcja fotografii w zasobach cyfrowych BC PTL i obejmuje ponad 1100 zdjęć autorstwa Zygmunta Kłodnickiego. W rozdziale opisano poszczególne czynności przy wprowadzaniu danych oraz specyfikę kolekcji w kontekście innych projektów cyfrowych dotyczących digitalizacji materiałów fotograficznych. Przedstawiono opis najbardziej interesujących kolekcji etnograficznych dostępnych w sieci, tworzonych przez etnograficzne ośrodki akademickie, archiwa i muzea, wraz z opisem narzędzi użytych do ich budowy.

Istotną częścią publikacji są cztery rozbudowane aneksy, stanowiące rezultat badań atlasowych prowadzonych w ostatnich latach (oprac. Z. Kłodnicki, A. Pieńczak i K. Księżnik). W pierwszym, obszernym zestawieniu, znajdujemy wykaz map poświęconych kulturze duchowej i społecznej z licznych atlasów językowych i etnograficznych obejmujących sporą część Europy. Aneks drugi zawiera szczegółowe dane dotyczące 130 miejscowości, w których fotografie wykonał Zygmunt Kłodnicki w latach sześćdziesiątych, siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX wieku. W aneksie trzecim zebrano informacje dotyczące 339 miejscowości, w których prowadzono badania nad obrzędowością narodzinową na podstawie kwestionariusza PAE. W ostatnim, czwartym aneksie zestawiono natomiast 349 miejscowości atlasowych, które eksplorowano na potrzeby badań nad obrzędowością pogrzebową. Prezentowane zestawienia poszerzają istotnie wiedzę o specyfice badań prowadzonych przez dekady nad Polskim Atlasem Etnograficznym, w tym potencjalnych możliwościach porównawczych z wykorzystaniem różnych atlasów etnograficznych i językowych. Całość zamyka obszerna bibliografia zbiorcza, indeks nazw osobowych, spis tabel, map, fotografii, wykresów oraz streszczenie w języku angielskim.

Autorzy

Preface

The publication is a result of several years of research conducted as part of a grant from the Ministry of Science and Higher Education (No. 11H 18 0068 87) entitled *The Polish Ethnographic Atlas – scientific study, electronic data catalogue, publication of resources in the Internet, stage II* (2020–2024) and the activities of the Team for Ethnographic and Anthropological Studies (2024–2028). Both projects are carried out at the Institute of Culture Studies at the Faculty of Humanities of the University of Silesia in Katowice.

The authors of the study are ethnologists implementing digitization projects aimed at popularizing ethnology and cultural anthropology in the web, representing the Cieszyn atlas research centre (US prof. Zygmunt Kłodnicki, Ph.D. hab., a retired employee of the University of Silesia; US prof. Agnieszka Pieńczak, Ph.D. hab.) and the University of Warsaw (Joanna Koźmińska, M.A.). The researchers combined their experiences in a joint project, resulting in an extensive study on the specificity of works currently conducted within the Polish Ethnographic Atlas (2020–2024).

The book consists of two main parts. The first, entitled *The Polish Ethnographic Atlas in a historical perspective*, consists of an extensive chapter *Polish Subcarpathia – the cultural borderlands of the Carpathian province*, in which a thorough analysis of the culture of the mentioned area was made with the use of the ethnogeographic method. On the basis of the results of the studies (mainly by Kazimierz Dobrowolski, Dumitru Crânjali and Bronisława Kopczyńska-Jaworska), the process of agricultural and pastoral settlement in the Polish Carpathian Mountains in the second half of the Middle Ages and the modern era has been outlined. The chapter also includes maps, mainly reproductions from previously published works. One of the maps concerns the artifacts characterizing the northern reach of the Carpathian/pastoral cultural province covering south-eastern Poland and is published for the first time. The materials from the PEA research point villages were used to develop it.

The second part of the book, *The Polish Ethnographic Atlas in a contemporary perspective*, opens with the chapter *Digital Archives of the Polish Ethnographic Atlas – state of works* (2020–2024), which presents the digitization, scientific development and sharing of the subsequent atlas collections on the platform Digital Archives of the Polish Ethnographic Atlas (www.paenew.us.edu.pl), as well as the

main assumptions of the project and research results. The text contains numerous figures, tables and photographs that well illustrate the specificity and scale of the undertaking, carried out by an eight-person team led by Agnieszka Pieńczak. The second chapter, *Digital collection of photographic documents by Zygmunt Kłodnicki* in the Digital Library of the Polish Ethnological Society, presents the work related to introducing the discussed collection into the resources of the Digital Library of the Polish Ethnological Society. This is the first collection of photographs in the digital resources of the Society and it includes over 1,100 photographs by Zygmunt Kłodnicki. In this chapter, the individual activities were described related to entering the data as well as the specifics of the collection in the context of other digital projects concerning the digitization of photographic materials. A description is presented of the most interesting ethnographic collections available in the web, created by ethnographic academic centres, archives and museums, along with a description of the tools used to construct them.

An important part of the publication are four extensive annexes, which result from atlas research conducted in recent years (prepared by Z. Kłodnicki, A. Pieńczak and K. Księżnik). In the first extensive annex, one can find a list of maps devoted to spiritual and social culture from numerous linguistic and ethnographic atlases covering a large part of Europe. The second annex contains detailed data on 130 places in which Zygmunt Kłodnicki took photographs in the 1960s, 1970s and 1980s. The third annex contains information on 339 localities where research on birth rituals was conducted on the basis of the PEA questionnaire. The last, fourth annex lists 349 atlas localities that were explored for the purposes of research on funeral rituals. The presented lists significantly expand the knowledge about the specificity of studies conducted over the decades on the Polish Ethnographic Atlas, including potential comparative possibilities with the use of various ethnographic and linguistic atlases. The whole is completed with an extensive collective bibliography, an index of personal names, a list of tables, maps, photographs, figures and a summary in English.

Authors

Polski atlas etnograficzny w perspektywie historycznej

Polskie Podkarpacie – rubież kulturowa prowincji karpackiej

Prawdziwie ciężko ważą tylko warunki geograficzne,
nieraz co prawda zamaskowane
i na pierwsze wejrzenie trudno uchwytne
(Moszyński, 1938: 65B)

Wprowadzenie

Analiza map etnograficznych, najczęściej składających się na atlasy poszczególnych krajów lub narodów, pozwala zauważyć, że w Europie zasięgi różnych zjawisk niekiedy przebiegały podobnie, tworząc specyficzne obszary kulturowe. Kryteria ich wyodrębniania nie zawsze były jasne i często różniły się między sobą (Brencz, 1996: 7–39). Uwagę poświęcili im m.in. T. Wróblewski i J. Gajek, ułatwiając tym samym dalszą pracę nad wyjaśnieniem struktury kulturowej Polski w początku XX wieku[1].

> Wyodrębniające się na kartach atlasowych terytoria można podzielić na dwie kategorie mianowicie te, które mieszczą się w granicach obszarów narodowych i te, które poza te granice wykraczają. Pierwsze nazywać możemy regionami małymi, drugie regionami międzyetnicznymi. Należy przy tym wyraźnie rozróżniać terytoria poszczególnych, pojedynczych form (np. region sochy w Polsce […]) od terytoriów wyodrębniających się przez zespół złożony co najmniej z kilku wspólnych form. Tylko te drugie mogą pretendować do miana regionu kulturowego. […] regiony powstawały jako rezultat oddziaływania czynników bardzo rozmaitych i w różnych chronologicznie okresach. Najważniejsze z nich należą do uwarunkowania geograficznego i ekologicznego (Wróblewski, 1964: 231).

Jest prawdopodobne, że J. Gajek zdefiniował pojęcia regionu i prowincji kulturowej, nie znając powyższej propozycji T. Wróblewskiego[2].

> Czynności kartograficzne polegają na stwierdzeniu lub nieobecności określonego faktu kulturowego w określonym areale przestrzeni. Istnienie jak i brak zdefiniowanych faktów charakteryzują badany areał przestrzenny, a więc prowadzą do pojęcia regionu etnograficznego (Gajek, 1976: 143).

1 W okresie międzywojennym J.S. Bystroń i R. Reinfuss sądzili, że zasięgi elementów kulturowych są śladami granic dawnych jednostek etnicznych. Nie było wówczas jeszcze *Polskiego atlasu etnograficznego*, a mapy *Atlasu kultury ludowej w Polsce*, autorstwa K. Moszyńskiego, J. Klimaszewskiej i M. Bytnarównej, nie podsuwały obrazów łatwych do tego rodzaju interpretacji. J. Gajek podjął się jednak w późniejszych latach takiej próby (Gajek, 1962).

2 „Prowincja kulturowa", zdefiniowana przez J. Gajka, odpowiada „regionowi międzyetnicznemu" T. Wróblewskiego.

Nieco dalej autor dodał, że pojęcie regionu odnosi się do obszaru jednolitego etnicznie. W naszej pracy przydatne będzie również pojęcie prowincji kulturowej[3]. Także i tu J. Gajek odniósł się do problematyki etnicznej:

> Jeżeli […] kultura ludowa obszaru wieloetnicznego zawiera znaczną ilość współwystępujących faktów kulturowych typologicznie określonych, tzn. jeśli ich zasięgi obejmują duży obszar wieloetniczny, świadczy to, że jednakowy lub podobny zespół czynników uwarunkował powstanie prowincji kulturowej (Gajek, 1976: 143–144).

Zatem różnica między regionem a prowincją kulturową polega na tym, że pierwszy stanowi część obszaru jednolitego etnicznie, natomiast druga obejmuje obszary wieloetniczne. W obu przypadkach mamy do czynienia z obszarami o specyficznej kulturze odróżniającej region, względnie prowincję, od obszarów sąsiednich, co konstatujemy analizując etnograficzne mapy obejmujące spore obszary. Zarówno regiony jak i prowincje mogą mieć różny charakter, mogą powstawać, funkcjonować jakiś czas[4] i wreszcie zanikać. Ich granice są zmienne i zwykle nie mają charakteru linearnego.

Na określenie kresu regionu/prowincji rezerwujemy określenie „rubież". Granice nie były ostre – a terytoria przejściowe między poszczególnymi regionami czy prowincjami zwykle charakteryzowały się występowaniem elementów kulturowych specyficznych dla sąsiadujących obszarów. Inaczej mówiąc, były one równocześnie nacechowane obecnością elementów jednego i drugiego regionu/prowincji kulturowej (zob. np. Kłodnicki, 1994). W ten sposób rubieże etnograficzne częściowo lub całkowicie się pokrywają. Takie obszary przejściowe będziemy nazywać pograniczami etnograficznymi[5].

Śledzenie kształtowania się, trwania i zanikania regionów oraz prowincji ułatwia doszukiwanie się genezy wytworów kulturowych. Jedni badacze, głównie K. Moszyński (Moszyński, 1938), wskazywali przy tym na wielką rolę środowiska geograficznego, inni próbowali odnajdywać odzwierciedlenie specyficznych cech kulturowych przetrwałych z czasów plemiennych (Gajek, 1962: 202). T. Wróblewski zestawiał materiały i wyniki badań archeologów, historyków i etnologów, co

---

3 M. Trojan nazywa je „wielkimi regionami kulturowymi" (Trojan, 1994: 163n). Badacz ten nie znał poglądów T. Wróblewskiego i J. Gajka, które tu referujemy (*sic*!). Autorzy *Słownika etnologicznego* (1987) wyodrębniają „region kulturowy" (Kwaśniewski, 1987: 304–306), „obszar kulturowy" (Staszczak, 1987c: 261–262) i „krąg kulturowy" (Staszczak, 1987a: 181–182). Niezrozumiały jest brak w *Słowniku* choćby wzmianki o atlasach etnograficznych, mimo hasła „metoda etnogeograficzna" (Taż, 1987b: 232–233).

4 Reinfuss był także autorem definicji grupy etnograficznej. Według niego oznacza ona zespół ludzi zamieszkujących określone terytorium geograficzne, wyróżniających się od sąsiadów pewnymi cechami kulturowymi i posiadających poczucie swej przynależności grupowej oparte na świadomości własnych odrębności kulturowych (Reinfuss, 1946: 228). Zauważmy, że pojęcie „grupy etnograficznej", tak jak ją zdefiniował R. Reinfuss, częściowo pokrywa się z „regionem etnograficznym" J. Gajka.

5 „Pogranicze – obszar w pobliżu granicy dzielącej pewne przestrzenie" (*Słownik …*, 1979: 764). Z kolei rubież to „pas pograniczny, kresy, pogranicze" (*Słownik*…, 1981: 143). Poniżej będziemy używać określenia „pogranicze" zdefiniowanego w SJP, natomiast określenia „rubież" w sensie zawężonym do „kresy".

pozwoliło mu na ukazanie kształtowania się wspólnych elementów w ludowych kulturach środkowej Europy w długim wymiarze czasowym (Wróblewski, 1964).

W zasiedziałej od wieków Europie zanotowano także zjawiska kulturowe przekraczające swoim zasięgiem granice regionów i prowincji[6]. Często są to elementy pochodzące z dawnych czasów, o wielu z nich możemy wnioskować, iż są archaiczne. Współcześnie granice regionów, prowincji, a nawet kręgów kulturowych przesuwają się, coraz częściej zacierają się – zanikają zjawiska dawne i pojawiają się nowe[7].

Zachodnioeuropejski prąd kulturowy a regiony i prowincje kulturowe w Polsce

Już K. Moszyński zauważył, że niektóre wytwory kulturowe, zwłaszcza te wyraźnie archaiczne, występowały w Europie w zasięgu przerywanym, charakteryzując z jednej strony obszary nadbałtyckie, z drugiej zaś – nadadriatyckie i podalpejskie. Takie właśnie zasięgi w XIX i w początkach XX wieku miały czerpaki zgrzebłowate do zbierania borówek, przęślice łopatkowate, kijanki „garbate", slegowa konstrukcja dachu, wielozębne ości kabłąkowate do bicia ryb, urządzenia w formie krótkich płotów do suszenia zboża („przepłoty"), drewniane dzbany z lejkiem, pewien typ międlicy do tarcia łodyg konopi i lnu, koszyki pięciokabłąkowe, pewien sposób zdobienia powierzchni glinianych garnków, szałasy i budynki na płozach, płoty ukośne, rezginie (siatki rozpięte między dwoma kabłąkami), karple do chodzenia po śniegu lub terenie bagnistym (Moszyński, 1929, 1967).

Te i inne jeszcze artefakty dawniej zapewne były pospolite także na wielkich obszarach środkowej Europy między przybałtycką a dynarsko-alpejską częścią owego zasięgu przerywanego. Dowodzą tego „niekiedy i drobne lub znaczne wyspy [tych artefaktów] tu i ówdzie w Europie" (Moszyński, 1929: 23; 1967: 37). W swoich rozważaniach nad kulturą ludową Słowian K. Moszyński sformułował domysł, iż dawniej wielkie obszary Europy – od terenów nadbałtyckich po dynarsko-alpejskie – tworzyły jeden obszar kulturowy (Moszyński, 1929: 310–311; 1967: 323–325). Od dłuższego czasu on nie istnieje, jednak zostały po nim ślady.

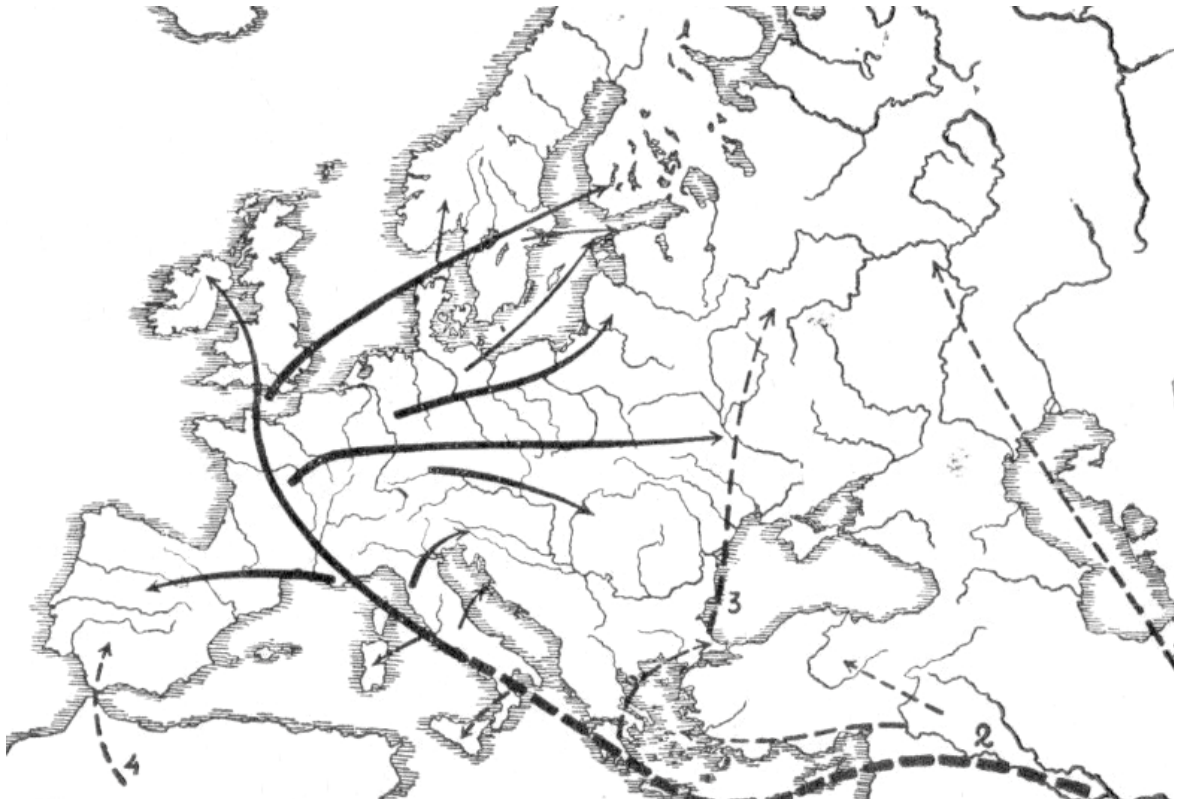
* * *

Nie sposób interpretować zróżnicowania środkowej Europy bez przypomnienia o czynnikach wpływających na przemiany kulturowe. W przeszłości najważniejszym był zachodnioeuropejski prąd kulturowy uwarunkowany środowiskiem geograficznym i wydarzeniami historycznymi (Moszyński, 1938). Prąd ten tracił impet na granicy puszcz porastających północny wschód Polski. Natomiast małoleśne tereny południowej Polski umożliwiły jego dotarcie dalej ku wschodowi, nawet

6 Przydatny byłby tu zapewne termin „krąg kulturowy" i „obszar kulturowy" (Staszczak, 1987a: 181–182; 1987c: 261–262).

7 Przykładowo: zwyczaj stawiania choinki w izbie na święta Bożego Narodzenia, zamknięte paleniska i kominy w domostwach wiejskich, gumowe koła w wozach czterokołowych, wprowadzenie maszyn do rolnictwa (żelazne pługi i brony, żniwiarki konne, młockarnie, ostatnio kombajny).

w okolice środkowego Dniepru (zob. mapa 1.1). Zapewne to ów prąd rozdzielił domniemany archaiczny obszar adriatycko-bałtycki na dwie części, jednocześnie przyłączając środkową Europę do prowincji zachodnioeuropejskiej.

Mapa 1.1. Główne szlaki kultury w Europie

1 – szlak irańsko-powołżański, 2 – szlak śródziemnomorsko-zachodnioeuropejski, 3 – szlak bizantyjski, 4 – szlak gibraltarski. – Liniami przerywanymi oznaczono szlaki zamarłe.

Źródło: Moszyński, 1938: 111B.

Wymieńmy tu parę spektakularnych przykładów oddziaływania prądu zachodniego. Prąd, o którym mowa, niósł w ostatnich wiekach ulepszone artefakty, jak np. brony beleczkowe, przed którymi ustępowały brony gałęziowe, dalej pługi, które wyparły radła, cepy kapicowe i kapicowo-pałączkowe, które dotarły do rubieży północno-wschodniej, gdzie zetknęły się z ustępującymi cepami gązewkowymi[8] (główkowo-karbowymi, dwugłówkowymi, główkowo-otworowymi)[9]. Od zachodu upowszechniały się np. wialnie do zboża, kołowrotki, budynki o ścianach szachulcowych, na mur pruski i wreszcie o ścianach ceglanych, krokwiowa konstrukcja dachu, duże kosze o dnie płaskim kolistym rozszerzające się ku górze na kształt donicy i wiele innych[10]. T. Wróblewski uważa, że

8 Szczególnie interesujące są mapy cepów autorstwa J. Gajka i Z. Staszczakównej (PAE, z. II, m. 70-74). Zob. zwłaszcza mapa M. Trojana (1983: 223), powt. Kłodnicki, Pieńczak, Koźmińska, 2017: m. 1.6 na s. 56.

9 Systematyka cepów gązewkowych wg: Kłodnicki, Kłosek, Szymański, 1982–1983 (w wersji poprawionej – Kłodnicki, 2021: 87).

10 Widoczne jest to na wielu mapach *Polskiego atlasu etnograficznego*. Na ogół wolniej przebiegały zmiany kultury duchowej i społecznej. Zapewne upowszechniały się często innymi drogami,

> niektórym zmianom, jakie w inwentarzu kulturowym środkowoeuropejskiego chłopa zaszły w okresie od XVI do XIX wieku towarzyszyło dość wyraźne zróżnicowanie kulturowego obszaru między Renem a Wisłą. Widoczne się to stało przede wszystkim w budownictwie, wyposażeniu wnętrza mieszkalnego, odzieży i w drugorzędnych szczegółach niektórych narzędzi rolniczych itp. (Wróblewski, 1964: 248)[11].

Na przedstawionej mapie K. Moszyńskiego widoczna jest jeszcze jedna strzałka ukazująca południową odnogę prądu zachodniego; biegnie ona wzdłuż górnego biegu Dunaju i dalej na wschód w kierunku środkowej Cisy[12]. Stąd bierze się część podobieństw Niżu Polskiego i Wielkiej Niziny Węgierskiej w zakresie tradycyjnej kultury. Dzielą je Karpaty Północne w części z górskim pasterstwem, w części z archaicznym rolnictwem.

* * *

Badacze tradycyjnej kultury polskiej w wielu pracach opisali życie na wsi i jego przemiany. Jednakże autorzy, poza Kazimierzem Moszyńskim, poświęcili mniej uwagi genezie, zwłaszcza roli środowiska geograficznego w najszerszym tego słowa znaczeniu, w kształtowaniu się obrazu kulturowego ziem polskich.

Etnolodzy zwykle w niedostatecznym stopniu uwzględniali zależności od kultury mieszkańców ziem sąsiednich. Po przeprowadzeniu rozległych badań terenowych i powstaniu atlasów etnograficznych sytuacja niewiele się zmieniła. Tylko T. Wróblewski przeanalizował środkowoeuropejskie atlasy etnograficzne[13], opublikowane przed r. 1964, w tym liczący 17 map zeszyt próbny *Polskiego atlasu etnograficznego* (kolejne miały dopiero się ukazać)[14]. Następne prace były inspirowane przez Z. Kłodnickiego. Posługując się systematyką opracowaną przez Z. Kłodnickiego, E. Kłoska i A. Szymańskiego (Kłodnicki, Kłosek, Szymański 1982–1983) M. Trojan opracował mapę form cepów obejmującą niemiecki i polski obszar etniczny (Trojan, 1983), S. Żwak zestawiła mapy PAE i ADV ilustrujące wątek wierzeniowy o pochodzeniu

---

a ich centra mogły być różne. Niektóre z nich objęły obszary nieomal całej Europy i zostały udokumentowane przez etnografów. Wymieńmy tu dla przykładu palenie ogni obrzędowych (Zender, red., 1980), szereg wierzeń i zakazów związanych z narodzinami dziecka i położnicą (Pieńczak, 2016), dary grobowe i przekonanie o życiu pośmiertnym, wierzenia w demony.

11 Autor dodaje, iż w wiekach XVII–XIX obszar ten różnicował się wskutek wprowadzania innowacji do kultur ludowych tego obszaru (Wróblewski, 1964: 248). Zwróćmy uwagę, że raz mowa o wieku XVI, drugi raz o XVII.

12 Wolelibyśmy wprawdzie, aby autor uzupełnił przebieg wspomnianych strzałek znakiem powierzchniowym (szrafy lub choćby linie zasięgów), tym niemniej widoczna jest ekspansja zachodniej prowincji kulturowej w głąb środkowej Europy. Widać to wyraźnie na mapie przedstawiającej środkowoeuropejski zasięg występowania cepów o wiązaniu dwukapicowym (Kłodnicki, 1981: m. il. 1 na s. 105).

13 Autor posłużył się mapami etnograficznych atlasów Niemiec, Szwajcarii, Austrii, Belgii z Holandią i Szwecji. Zaskakujące, iż przeoczył *Atlas kultury ludowej w Polsce* autorstwa K. Moszyńskiego, J. Klimaszewskiej i M. Bytnarównej.

14 Tadeusz Wróblewski (1964) świetnie znał ludową kulturę Wielkopolski i głównie stąd pochodziły jego liczne porównania (i zrównania!) z tradycyjną kulturą krain zachodnich. Wpłynęło to na podkreślenie zbieżności kulturowych.

dzieci (Żwak, 2002). Po latach, dopiero w r. 2016, powstanie obszerne studium porównawcze: *Obrzędowość narodzinowa na Górnym Śląsku (izolacja położnicy),* w którym A. Pieńczak uwzględniła mapy *Polskiego atlasu etnograficznego* i *Atlas der deutschen Volkskunde*. Autorka udowodniła, iż chronologiczne różnice, odnoszące się do czasu badań, są do pokonania w studiach porównawczych (Pieńczak, 2016).

* * *

Po uwzględnieniu bogatej literatury, głównie niemieckojęzycznej, dotyczącej obszarów między Alpami, Morzem Północnym i Szwecją, oraz polskiej, T. Wróblewski doszedł do wniosku, że

> obie narodowe kultury chłopskie, które przestrzennie wypełniają główny, centralny obszar regionu środkowoeuropejskiego, reprezentują ten sam podstawowy model kulturowy. Jest on zresztą odpowiednio zaadaptowaną kontynuacją wzoru, który na południowym zachodzie Europy istniał już na długo przed polityczno-administracyjnym scaleniem każdego z obu tych obszarów narodowych [tj. niemieckiego i polskiego – Z.K.]. Jego aktualny geograficzny zasięg jest dużo większy niż omawiany tu region (Wróblewski, 1964: 251)[15].

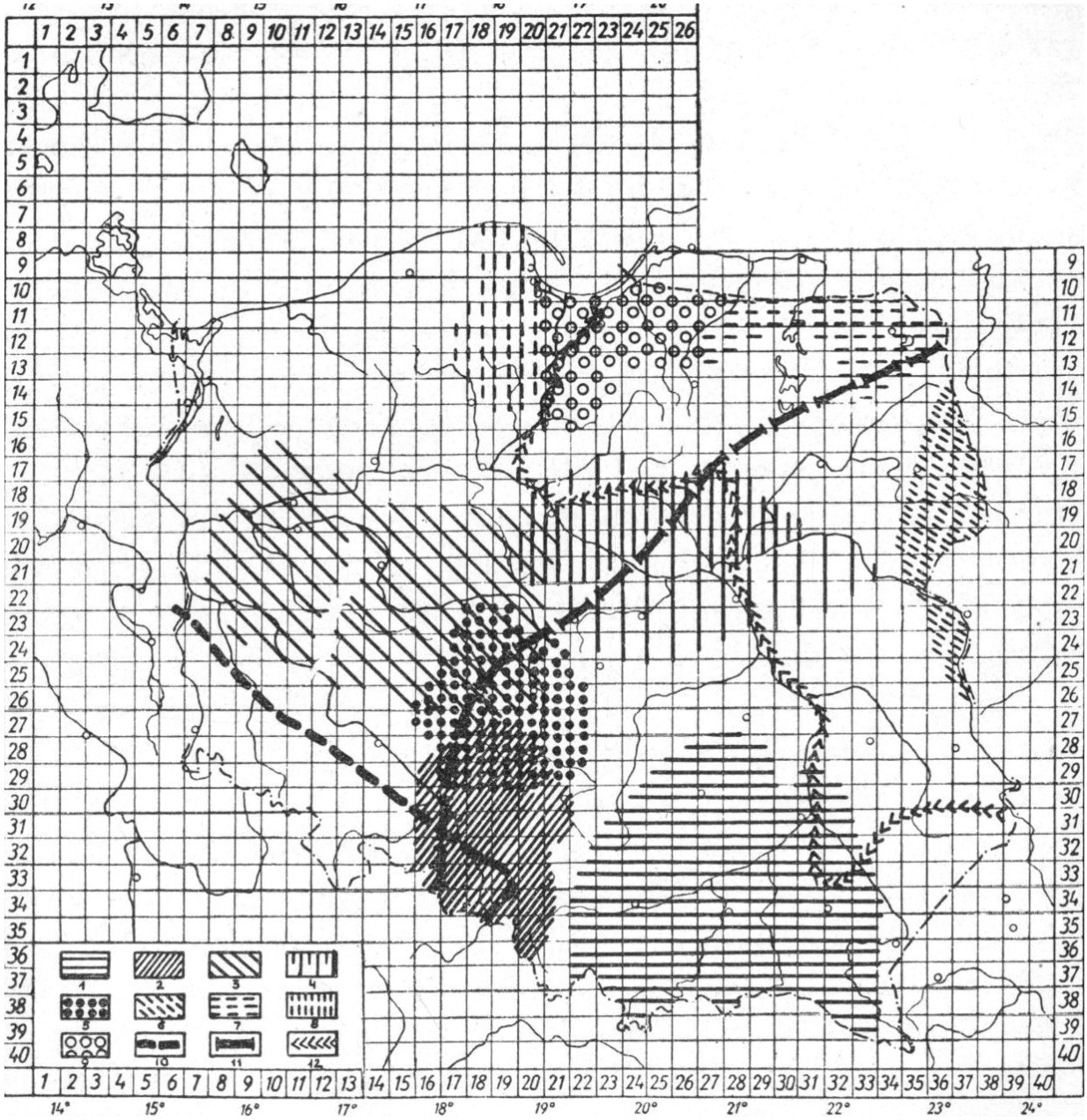
Do dalszych rozważań szczególnie przydatne okazały się mapy opublikowane przez Kazimierza Moszyńskiego w jego *Kulturze ludowej Słowian*. Poza K. Moszyńskim wykorzystywali je głównie Jan Czekanowski, Adam Fischer i Józef Gajek. Mapy z *Atlasu kultury ludowej w Polsce* opracowane przez K. Moszyńskiego wspólnie z J. Klimaszewską i M. Bytnarówną w *Atlasie kultury ludowej w Polsce*[16] i z powstałego później *Polskiego atlasu etnograficznego* (PAE) posłużyły Gajkowi do wyodrębnienia regionów kulturowych oraz próby wyjaśnienia ich genezy (Gajek, 1962, 1976). Autor przedstawił mapę „Główne strefy rubieżne i terytoria zespołów kulturowych". Wyróżnił na niej zespoły kulturowe: Małopolski, Śląski, Wielkopolski, Mazowiecki, Sieradzki [pisownia – J.G.], dalej „rdzenny obszar rubieży północno-wschodniej", północno-wschodnią część dawnych Prus Wschodnich, zespół kaszubski i zespół kociewsko-warmiński (Gajek, 1962: m. 3 na s. 186)[17] (zob. mapa 1.2).

---

15 Tadeusz Wróblewski nie znał cytowanego tu artykułu K. Moszyńskiego (Moszyński, 1938).

16 Szczególnie cenne okazują się komentarze dołączone do każdej mapy. W drugim wydaniu *Kultury ludowej Słowian* (Moszyński, 1967a, 1967b, 1968) przedrukowano te mapy bez komentarzy autorskich, ale z bliżej niesprecyzowanymi uzupełnieniami.

17 Zasięgi wyróżników kulturowych wymienionych regionów (za *Atlasem kultury ludowej w Polsce*), znajdujące się we wcześniejszej publikacji autora (Gajek, 1962), niekiedy są nakreślone niedokładnie.

Mapa 1.2. Główne strefy rubieżne i terytoria zespołów kulturowych.

Zespoły kulturowe: 1 – małopolski, 2 – śląski, 3 – wielkopolski, 4 – mazowiecki, 5 – sieradzki, 6 – rdzenny obszar rubieży północno-wschodniej, 7 – północno-wschodnia część dawnych Prus Wschodnich, 8 – zespół kaszubski, 9 – zespół kociewsko-warmiński, 10 – tzw. rubież łużycko-śląska, 11 – wschodnia granica intensywnych wpływów zachodnich, 12 – zachodni zasięg rubieży północno-wschodniej.

Źródło: Gajek, 1962: m. 3 na s. 186.

W późniejszym opracowaniu J. Gajek zestawiał wiązki zasięgów faktów kulturowych podobnie przebiegających przez terytorium Polski. Te, krzyżując się, pozwoliły mu na wyodrębnienie „stref" północno-zachodniej i południowo-wschodniej oraz północno-wschodniej i południowo-zachodniej[18]. Wśród kilkudziesięciu zacytowanych zasięgów większość przedstawia wschodnie granice występowania wybranych faktów kulturowych (Gajek, 1976: 159–160 i mapa nr 7 na s. 157)[19]. Poszczególne typy zasięgów J. Gajek wiązał z procesami osadniczymi i dyfuzjami kulturowymi idącymi z zachodu oraz z południowego i północnego zachodu (Gajek, 1976: 163)[20]. Na tak zarysowanym tle autor umieścił „historyczne regiony etnograficzne".

> Czy w zróżnicowaniu jej [Polski – przyp. red.] – sformułował problem J. Gajek – odbiły się dawne podziały szczepowo-plemienne? Tak, ale są one mniej wyraziste na granicach stref jako rezultat przekształceń nowszych, wywołanych uchwytnymi historycznymi wpływami idącymi z zewnątrz.

W przedstawionej wcześniej pracy J. Gajek wykorzystał zasięgi faktów kulturowych z zakresu tzw. kultury duchowej, które jego zdaniem (Gajek, 1962) w całości lub części (*sic*!) pokrywają się z hipotetycznymi obszarami plemion w czasach wczesnopiastowskich lub wcześniejszych. Milcząco zakładał, iż owe plemiona rzeczywiście istniały, nadto iż w pewnym stopniu były jednolite kulturowo i jednocześnie częściowo odmienne od kultur plemion sąsiednich, a ich charakterystyczne ślady przetrwały w zróżnicowaniu kulturowym Polski do czasu badań etnograficznych[21].

Ostatecznie J. Gajek wyodrębnił historyczne regiony etnograficzne (tym razem bez mapy!), ograniczając ich liczbę do sześciu – wielkopolski, śląski, małopolski, sieradzki[22], mazowiecki oraz pomorski – i przypisując im konkretne fakty kulturowe, zaczerpnięte zarówno z map PAE, jak i *Atlasu kultury ludowej w Polsce* (Gajek, 1976:

---

18 „Kartografia etnograficzna i kartogramy *Polskiego atlasu etnograficznego* oraz inne publikacje wskazują, że na kulturowym obszarze polskim biegną jeszcze zasięgi o wyraźnym kierunku z północy na południe, a więc zbliżone do kierunku południkowego" (Gajek, 1976: 145–160).

19 Nasuwa się tu pytanie, dlaczego autor wybrał tylko te zasięgi kulturowe, które przebiegały w wyżej wymienionych kierunkach. A co z okolicami, gdzie wyspowo zachowały się elementy kulturowe, które Gajek na swoich mapach zaznaczył liniami/zasięgami? Dodajmy, iż nie inaczej interpretowali mapy Szwajcarii R. Weiss (1947), Finlandii I. Talve (1974) i Słowacji S. Kovačevičová (EAS, 1990). Część map uwzględnionych przez J. Gajka zacytowano w: *Polski atlas etnograficzny. Historia, osiągnięcia, perspektywy badawcze* (Kłodnicki, Pieńczak, Koźmińska, 2017).

20 W niewielkim stopniu J. Gajek nawiązuje do znakomitego artykułu *Niektóre przyczyny zróżnicowania kultury ludowej w Polsce* (Moszyński, 1938). J. Gajek (1976: 160) cytuje K. Moszyńskiego tylko raz, z niewielkimi błędami, co tylko nieznacznie zniekształca zasadniczą myśl. Tu wspomnimy, że artykuł ten ukazał się w IV tomie „Ludu Słowiańskiego" opublikowanego z datą 1938, natomiast nadbitka artykułu nosi datę 1937 r. W nadbitce, podarowanej J. Gajkowi, autor dokonał korekty atramentem (tu zaznaczono dużymi literami). Pisząc o kurczącym się obszarze występowania brony laskowej w Polsce – „ok. r. 1925 można ją było odnaleźć W UŻYCIU już tylko na płn.–WSCHODZIE naszego państwa" (Moszyński, 1938: 113B).

21 Na ogół sądzi się, iż zasięgi elementów z zakresu kultury duchowej i społecznej z reguły są bardziej stabilne niż zasięgi artefaktów – trudno jednak udowodnić, iż odzwierciedlają one stany kulturowe z epoki plemiennej, przedpaństwowej.

22 „Z największą nieufnością trzeba patrzeć na wszelkich Sieradzan, Łęczycan, Sandomierzan, tak powszechnie podawanych za miana plemienne" (Natanson-Leski, 1953: 64).

172–176)[23]. Podkreślmy jednak, że brak jest danych dotyczących zróżnicowania plemiennego w najdawniejszej Polsce[24]; a jeśli plemiona istniały, to nie jesteśmy pewni, czy oznaczały się specyficzną kulturą odróżniającą je od siebie[25].

Gajek zauważył odrębności kulturowe terenów na północnym wschodzie Mazowsza i Podlasiu, wiążąc je z sąsiednimi terenami białoruskimi i litewskimi. Puentując dyskusję na temat tzw. rubieży etnograficznej „rysującej się ostro w granicach politycznej granicy Polski po I wojnie światowej" i odwołując się do map K. Moszyńskiego i kilku innych badaczy, napisał:

> W zakresie regionalizacji kulturowej Polski część północno-wschodnia, pierwotnie puszczańska, etnicznie ugro-fińska, bałtyjska i białoruska na wschodzie a polska na zachodzie wyraźnie odcina się od reszty obszaru… (Gajek, 1962: 168–169).

Analizy zróżnicowania kulturowego polskiego obszaru etnicznego potwierdziły, iż na północnym wschodzie Polski jeszcze na początku XX wieku istniało pogranicze etnograficzne, oddzielające przesiąknięte zachodnimi wpływami wnętrze kraju od

---

23 Gajek, 1976: 172–176. Wprowadził też korektę poglądu na ilość regionów kulturowych w Polsce (poprzednie zob. Gajek, 1962).

24 Jan Natanson-Leski pisał o braku wiadomości źródłowych o podziałach plemiennych w Polsce. „Polska stała się znana na zewnątrz dopiero w dobie, gdy poszczególne plemiona straciły już były wszelką odrębność" (Natanson-Leski, 1953: 34).

25 O możliwościach posługiwania się danymi etnograficznymi do odtwarzania granic dawnych plemion krytyczne zdanie miał J. Natanson-Leski (1953: 71–72). Szerokie studia nad historią wczesnośredniowiecznych Słowian doprowadziły Henryka Łowmiańskiego (1970: 133) do konkluzji, iż >dzieliła poszczególne plemiona zróżnicowana kultura, nie tyle nawet materialna, ile duchowa i społeczna. Wg charakterystyki plemion słowiańskich w Powieści dorocznej „mieli bowiem [podzieleni na plemiona wschodni Słowianie – przyp. red.] swoje zwyczaje i prawo swoich ojców, i podania, każde [plemię miało – przyp. red.] swoje upodobania". Źródło nie wspomniało o więzi kulturowej, gdyż ta nie przejawiała zapewne większego zróżnicowania. […] Na gruncie stosunków sąsiedzkich w obrębie tej samej grupy, przywiązania do ziemi tej grupy i jej tradycji, wspólnej organizacji, wspólnego języka i wspólnej kultury rozwijała się świadomość plemienna…<. Wcześniej jednak H. Łowmiański (1963: 22–28) skrytykował metodę sformułowaną przez archeologa G. Kossinnę w 1911 r., według którego *Kulturgebiete sind Volksgebiete*.

Nie odniesiemy się tu do licznych opracowań historyków, archeologów i językoznawców usiłujących odczytać plemienne zróżnicowanie środkowej Europy w dobie wędrówek ludów i początków średniowiecza, zwrócimy natomiast uwagę na różnorodność nazw niejednokrotnie dotyczących tych samych jednostek etnicznych (rzeczywistych lub wyimaginowanych!), w tym nazw własnych i obcych. Te ostatnie mogły nawet częściej trafiać do dawnych źródeł (świadcząc także o tych co nazwę nadali, tj. o sąsiadach). Jeszcze w XIX w. etnolodzy spotykali się z przypadkami, gdzie nazwy dotyczyły grup, których… nie było. I tak np. polscy górale nazywali Lachami wszystkich mieszkańców terenów podgórskich zauważając ich odmienność kulturową. Ci najbliżsi wprawdzie nazwę znali, ale nie identyfikowali się z nią (Kłodnicki, 2013). Należy się liczyć z tym, że nazwy dotyczyły tych lepiej znanych, mieszkających w najbliższym sąsiedztwie, ale uogólniano je na mieszkających dalej, o których zwykle mało kto wiedział. Jak widać – różnice kulturowe odgrywały niekiedy pewną rolę w określaniu tożsamości etnicznej, ale „radykalne" twierdzenie G. Kossinny jest co najmniej ryzykowne, co udowodnili liczni badacze.

obszarów północno-wschodniej Europy (Gajek, 1976; Kłodnicki, 1994). Nazywano ją rubieżą mazursko-wołyńską lub północno-wschodnią[26].

Czy obok regionów kulturowych istnieją na obszarze Polski prowincje kulturowe lub choćby ich części?

> Biorąc pod uwagę fakt, że na polskim obszarze etnicznym skrzyżowały się wpływy dwu światów – a więc dyfuzji idących z zachodu z inwentarzem kulturowym rubieży północnowschodniej, i że wpływ obu biegunów kulturowych w różnym stopniu objął polski obszar etnograficzny, jasną staje się istota podziału Polski na prowincje kulturowe (Gajek, 1962: 181).

W dalszej części pracy autor porzucił jednak kwestię istnienia prowincji w Polsce i zajął się areałami kulturowymi. Kilkanaście lat później J. Gajek (1976: 14–144) zdefiniował pojęcie „prowincja kulturowa", ale nie podjął próby określenia prowincji na obszarze Polski. Problemy zaczynają się już na początku, w momencie przyjęcia terminu „prowincja". Należy określić obszar, na którym występują w danym czasie jej kulturowe wyróżniki. Nie jest oczywiście możliwe, aby owe wyróżniki były identyczne na całym obszarze i niezmienne w czasie. Różnicują je środowisko geograficzne i losy historyczne. Wspomniane wyróżniki różnią/różniły omawiane prowincje lub ich części od prowincji sąsiednich. Czulibyśmy się spokojniejsi, gdyby wyodrębnienie prowincji, ale także regionów, było efektem zabiegów statystycznych nastawionych na zbadanie korelacji. Jednak pisząc o prowincjach kulturowych, zwykle nie przeprowadzano dowodu na ich istnienie, choćby w postaci szerszych studiów porównawczych. Po prostu zakładano, że istnieją względnie istniały elementy kulturowe charakterystyczne dla tak nazwanych prowincji.

Na podstawie opracowania K. Moszyńskiego (1938) rozważania nad genezą kultury ludowej opracował Z. Kłodnicki w artykule *Polska – pogranicze zachodniej i północno-wschodniej prowincji kulturowej w Europie (na podstawie Polskiego Atlasu Etnograficznego)* (Kłodnicki, 2009)[27]. Autor oparł się na wybranych mapach i tylko niektórych punktach badawczych, zatem jego opracowanie i mapa mają charakter przybliżenia.

Większa część kraju, zdaniem Z. Kłodnickiego, należy do zachodnioeuropejskiej prowincji kulturowej, natomiast na wschodnich krańcach widzimy pogranicze etnogeograficzne, oddzielające od prowincji północno-wschodniej[28] (zob. mapa 1.3). W reszcie kraju wyodrębniły się młodsze, później uformowane regiony – środkowo-południowopolski oraz położony od niego na zachód region sięgający od górnego Śląska, przez Wielkopolskę, po Pomorze Nadwiślańskie. Najmłodszy jest obszar zachodni z granicami na Odrze i Bałtyku. Są to ziemie nasycone zarówno kulturą niemiecką, uformowaną na terytoriach średniowiecznych Słowian, jak i bagażem polskich osadników, którzy przybyli tu po II wojnie światowej, głównie z Kresów Wschodnich. Region zachodni stał się nową rubieżą wyodrębniającą polską część zachodnioeuropejskiej prowincji kulturowej.

---

26 Moszyński, 1927, 1938; Czekanowski, 1935a, 1935b, 1947; Gajek, 1962, 1976; Kłodnicki, 1994, 2009; Kłodnicki, Pieńczak, Koźmińska, 2017.

27 Do tematyki tej nawiązano w publikacji Kłodnicki, Pieńczak, Koźmińska, 2017: 88–91.

28 Stanisław Dworakowski (1938) przedstawił dalszy przebieg owej rubieży w północno-zachodniej Ukrainie; ma ona tam charakter równoleżnikowy.

Mapa 1.3. Regionalizacja etnograficzna Polski. Rys. K. Księżnik i E. Diakowska-Kohut.
1 – prowincja północno-wschodnia, 2-4 – prowincja zachodnia: 2. region środkowy, 3 – region wielkopolsko-środkowo-pomorski, 4 – region zachodnio-północny, 5 – rubież karpacka, 6 – rubież północno-wschodnia, 7 – granice Polski do 1939 r., 8 – wschodnia granica Niemiec do I wojny światowej.
Źródło: Kłodnicki, 2009: m. na s. 46.

Już Jan Czekanowski sądził, że istnieje także rubież południowa (Czekanowski, 1935b); po zmianie granic terytorium Polski będziemy ją nazywać południowo-wschodnią!). Początkowo na mapie 1.3 zabrakło wyraźnego zaznaczenia specyficznej kultury obszarów podgórskich. Wprawdzie do ostatecznego przedstawienia kulturowego zróżnicowania Polski jeszcze daleko – wymaga to zweryfikowania szeregu map i wykonania dziesiątków tysięcy obliczeń statystycznych (*sic!*) – to uważamy, iż poniższa korekta jest potrzebna.

Kształtowanie się kultury ludowej polskiego Podkarpacia w świetle historii osadnictwa

> Struktura osadnictwa stanowi niewątpliwie istotny składnik, a co więcej – podłoże, na którym kształtują się regiony kulturowe […] Nie oznacza to, by zasięgi regionów kulturowych pokrywały się w pełni ze strefami struktur osadniczych i układami ich sieci.
> (Dobrowolska, 1976: 126)

Jan Natanson-Leski zwrócił uwagę, że

> W sprawie granic Małopolski pierwotnej podkreślić trzeba, że jej granicę południową stanowi cała olbrzymia kraina górska dookoła Tatr, w dobie plemiennej jedno wielkie leśne bezludzie. Ogarniała ona niezawodnie także całość Podhala, Orawy, Spisza oraz części górne porzeczy Soły, Skawy, Wisłoki, Sanu. W tych warunkach daleko idąca odrębność dzisiejszej polskiej ludności karpackiej nie ma nic wspólnego z dobą plemienną (Natanson-Leski, 1953: 229).

Krajobraz południowo-wschodniego skraju Polski jest zróżnicowany, tereny nizinne łagodnie przechodzą w pagórkowate, a potem w górzyste. W takiej też kolejności zasiedlają je rolnicy przybywający znad Wisły. Znaczący wkład mają także koloniści przybywający z terenów niemieckich. Ze wschodu napływają zrutenizowani rolnicy i pasterze. Ci ostatni znajdują miejsce na nie użytkowanych połoninach, halach i wypasają stada w górskich lasach.

Począwszy od ostatnich stuleci średniowiecza, polskie Podkarpacie z wolna staje się ekumeną. Zdaniem Kazimierza Dobrowolskiego:

> Spośród wszystkich kultur regionalnych kultura grup góralskich przedstawia najsilniejsze odrębności, […] Proces jej kształtowania się wychyla się ze źródeł względnie jasno dzięki stosunkowo późnemu zajęciu ziem beskidowych i podtatrzańskich przez człowieka. W pierwszych wiekach naszej historii trzy prądy osadnicze zderzają się na tym obszarze. […] Mechanizm tego procesu, który w rezultacie doprowadził do powstania nowej kultury pastersko-rolniczej i swoistego krajobrazu kulturalnego (Dobrowolski, 1938a: 10).

Tradycyjna kultura odbija na kształt lustra inwentarz kulturowy przybyszów. Jednym z wyróżników jest gospodarka pasterska. Czy domysł J. Czekanowskiego o istnieniu rubieży południowej przebiegającej północnymi stokami Karpat Polskich znajduje potwierdzenie w zróżnicowaniu kulturowym tego obszaru? Jeśli tak, to czym jest ta rubież, jakie prowincje oddziela od siebie? W tym celu odwołamy

się do literatury etnologicznej i językoznawczej oraz map etnograficznych (także do wyników badań PAE).

Trudno byłoby wyliczyć ważniejszych badaczy, którzy zajmowali się badaniem kultury Karpat Północnych. Mieli ją w polu widzenia Kazimierz Moszyński w kontekście badań kultury ludowej Słowian; uwagę poświęcił jej Józef Gajek zastanawiając się nad kulturowym zróżnicowaniem Polski. Inni badacze skupiali się na obszarach karpackich; wymieńmy tu w kolejności chronologicznej Kazimierza Dobrowolskiego, Dymitra Krandžalova, Romana Reinfussa, Bronisławę Kopczyńską-Jaworską, Jána Podoláka, Jerzego Czajkowskiego, Jaroslava Štikę, Petra Slavkovského i Jiřego Langera[29]. Tu odniesiemy się tylko do niektórych.

* * *

O tradycyjnej kulturze polskiego Podkarpacia pisał Józef Gajek (1976: 168–171, 173–174), wskazywał przy tym na rozliczne związki kulturowe tego obszaru z wieloetnicznymi krainami karpackimi (Gajek, 1962: 203). Badacz określił mianem „subregion karpacki" kulturę polskiego Podkarpacia (Gajek, 1976: 174)[30] jakby zapominając o odrębnych etnicznie Łemkach i Bojkach, zamieszkujących do 1947 roku. Beskid Niski i Bieszczady, oraz Dolinianach nad górnym Sanem (na północ od Leska), co wskazywałoby na przynależność tego obszaru do określonej prowincji kulturowej[31].

> Równie wyraźnie odcina się strefa karpacka jako specyficzne środowisko geograficzne na skrzyżowaniu polsko-ukraińsko-słowackiego osadnictwa i wpływów, z wołoskim, a raczej wołosko-rumuńskim wkładem w zakresie owczego pasterstwa (Gajek, 1962: 169)[32].

Józef Gajek uzasadnił charakter rubieżny kultury polskiego Podkarpacia. Na mapie zamieszczonej w artykule *Studia nad etnograficzną regionalizacją Polski* (Gajek, 1962: m. 8 na s. 201) autor zaznaczył obszar, w tym i północne granice góralszczyzny, i w zakończeniu napisał:

> […] rubież wyraża się w północnych zasięgach elementów kultury góralskiej, której ważnym impaktem jest wkład wołoski, rumuński, madiarski, ukraiński i być może starsze elementy trackie, niesione przez pasterzy karpackich na zachód (Gajek, 1962: 203).

---

29 Opublikowana przez Witolda H. Paryskiego rozumowa bibliografia pasterstwa Tatr i Podhala liczy blisko sto stron formatu A4 (Paryski, 1970: 295–395). Od r. 1960 nieregularnie ukazywała się „Bibliografia historii kultury ludowej Karpat".

30 Kiedy indziej nazywając ją „strefą południową/karpacką" czy „rubieżą karpacką".

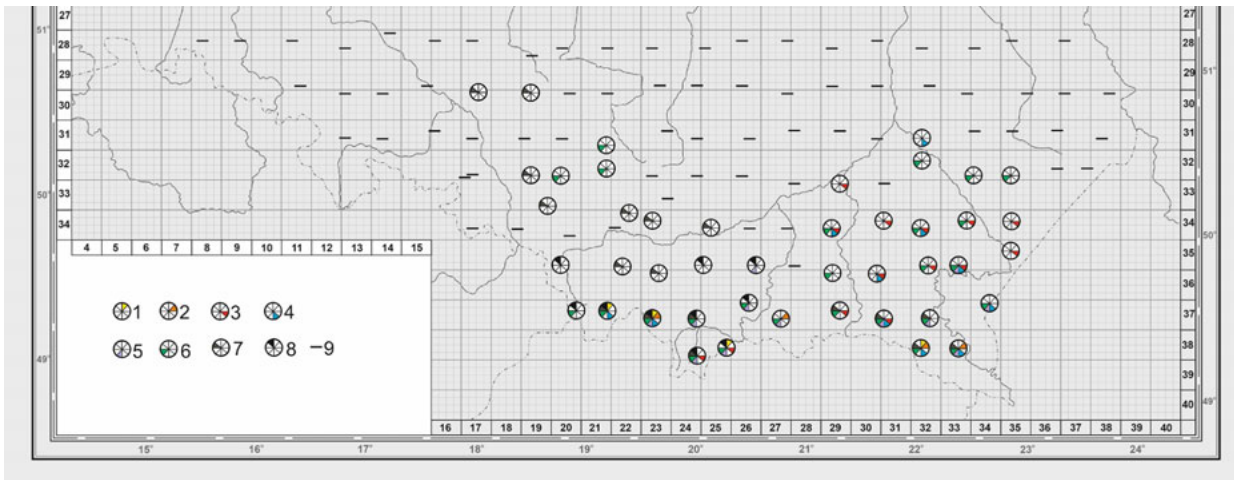
31 O Dolinianach J. Czajkowski napisał: „są grupą ruską z silną domieszką elementu polskiego, a w słabszym stopniu niemieckiego i wołoskiego" (Czajkowski, 1969: 49).

32 Tamże autor puentował: „Odrębność kulturowa całego pasa Karpat i Podkarpacia wynika: a) z charakteru środowiska naturalnego, które działa hamująco na rozwój kultury idącej z Kotliny Sandomierskiej, b) z dyfuzji wołosko-ruskiego okresu osadnictwa, c) ze stałych wpływów, idących ze Słowacji i Węgier ku północy" (Gajek, 1976: 169).

Szczególnie interesujące są te fakty kulturowe, które wyodrębniają polskie Podkarpacie od reszty kraju. W pierwszej z cytowanych tu prac J. Gajek pisał:

> Region południowy karpacki, z wołami jako siłą pociągową, sypańcami [rodzaj spichrzy], brakiem przechowywania zboża na strychach, prześlicą iglicową, wiarą w latawca, nazwą pleśniawek *zaba* i terminem *jutrzenka.* Oczywiście, że areał ten cechuje szereg zjawisk różniących górnoślązaków [błąd! – najpewniej góralі – Z.K.] od Lachów[33] i krakowiaków, na co zwrócili uwagę W. Pol, S. Udziela, K. Dobrowolski, R. Reinfuss i M. Cholewa (Gajek, 1962: 185–187).

Po latach J. Gajek poszerzył listę zasięgów elementów kulturowych, których zasięgi obejmują obszar polskiego Podkarpacia lub znaczne jego części (Gajek, 1976: 169). Autor wyekscerpował je z map PAE. Linie zasięgów większości z nich autor zamieścił na mapie[34] (Gajek, 1976: m. 12 na s. 168). Po sprawdzeniu przedstawiamy je tu dla większej dokładności w postaci punktowej (zob. mapa 1.4).

Mapa 1.4. Polskie Podkarpacie w świetle map *Polskiego atlasu etnograficznego* (oprac. Z. Kłodnicki, A. Pieńczak).

1 – wyrób podpuszczkowego sera z owczego mleka podczas sezonowego wypasu poza wsią (dane zebrane wg kwestionariusza nr VI, Gajek, 1964: 102, 112, 114 oraz z badań Z. Kłodnickiego), 2 – prześlice iglicowate (PAE V/271), 3 – włóki krokwiowate średnio-ciężkie, z ławeczką na stramach (PAE V/340), 4 – łączenie dyszla z jarzmem za pomocą nakładki zwanej *naszczeka* (PAE V/285), 5 – reliktowe utrzymywanie się w latach po II wojnie światowej wozów o drewnianych osiach (PAE V/290), 6 – używanie świerka lub jodły na podwalinę chałup (PAE IV/197), 7 – małe stodoły bez klepiska i bez sąsieków (PAE II/99), 8 – węgły chałup proste, najczęściej z obciętymi końcami belek czworokątnie ociosanych (PAE IV/191), 9 – wsie – punkty atlasowe PAE, w których nie zanotowano zjawisk kulturowych wyszczególnionych w legendzie przedstawionej tu mapy.

33 Zapewne autor miał na myśli wyodrębnioną przez paru badaczy, w tym przez J.S. Bystronia (Bystroń, 1939) grupę Lachów, rzekomo oddzielającą ludność góralską od Krakowiaków (raczej nie Lachów Sądeckich, którym uwagę poświęcił M. Cholewa).

34 Pamiętajmy, że linie zasięgów mają charakter generalizujący – zasięg główny obejmuje również obszary lub miejscowości nie przebadane lub nawet nie posiadające cech wyznaczających dany zasięg, nadto gubią się enklawy poza głównym obszarem. W pewnym zakresie szrafury są dokładniejsze. Najlepsze jednak byłoby operowanie danymi z przebadanych wsi.

Ilość informacji ze wsi (pod)górskich, których nie ma na niżu; znaki są w odpowiednim stopniu zaczernione.

Podajemy je za J. Gajkiem (1976: 168–171) dokumentując skrótem typu PAE V/290, co oznacza mapę nr 290 w piątym zeszycie *Polskiego atlasu etnograficznego* (PAE). Zachowujemy też pisownię autora:

> „Północna granica utrzymywania się (do czasu badań) w starych gospodarstwach drewnianych osi kół u wozów (PAE V/290), północna granica braku taczek platformowych we wschodniej części Karpat (PAE V/283), północny zasięg tak zwanej *naszczeki* (PAE V/285) tj. drewnianej nakładki sprzęgającej jarzmo z dyszlem pociągowym przy zaprzęgu wołowym […] Podhalańskie samodziałowe torby juhasów z frędzlami występują na całym Podhalu i w zachodniej części Beskidu (PAE V/173). Formowanie bochenków chleba w drewnianych, a czasem metalowych miskach występuje między Wisłoką a Sanem w rejonie Krosna i Sanoka (PAE V/262). Podkładanie liści jaworu pod bochenki chleba przy wypiekaniu stosowane jest w Beskidzie Niskim (PAE V/265). Używanie do stęp kamiennych walcowatych tłuków było powszechne na obszarze Laskim [nie ma takiego, autor miał na myśli tereny przylegające do góralszczyzny od północy – Z.K.] (PAE V/254). Występowanie bardzo niskich (20-40 cm wys.) stępek kielichowatych do owsa notujemy na obszarze Podhala i Gorc. Takich stępek używano też do tłuczenia soli. Istnieją one w okolicach Starego Sącza, Krynicy, Szczawnicy, Trzech Koron oraz na zachodnim Podhalu w Cichem, Dzianiszu (PAE V/253). […] Północny zasięg przęślic iglicowych […] (PAE V/271). Do tej strefy należy spożywanie kwaśnej polewki z owsa (PAE V/266, PAE V/267). Polewka taka znana jest też w Chełmskiem i na Podlasiu. Podobny zasięg ma obszar spożywania polewki owsianej niekwaśnej, bryjowatej (PAE V/266). Wymienić należy tutaj północną granicę używania drewna świerkowego, obok jodłowego (PAE IV/197) na podwaliny chałup.
>
> Płoty z poziomych żerdzi przekładane dranicami występują w zasięgu przerywanym beskidzko-bieszczadzkim. Płoty takie występują w dużym skupisku w Przemyskiem, Jarosławskiem i w południowej Lubelszczyźnie (PAE V/295). Północny, zachodni i wschodni zasięg kopaczek podobnych do grotu włóczni (PAE II/139). W strefie tej utrzymuje się wciąż żęcie zboża sierpem (PAE II/80, PAE II/87) przez kobiety.
>
> Tę południową strefę karpacką, mniej więcej od Przełęczy Dukielskiej po Raciborskie, charakteryzują spichrze wieżowate, zrębowe polepiane gliną, które zwężają się kopulasto i mają dach luźno osadzony, zdejmowany. Są to tak zwane *sypańce* (PAE II/80). Do tej strefy należy północny, wschodni i zachodni zasięg włóków krokwiowych, średnio ciężkich z ławeczką na stramach. Służą one do wywożenia narzędzi rolniczych w pole (PAE II/66). Zbliżone formą do omówionych są północne zasięgi stodółek bez klepiska i bez sąsieków, Klepiska znajdują się pod dachami innych budynków. Stodółki takie charakteryzują biedne gospodarstwa, służą one do przechowywania siana i wymłóconej słomy (PAE II/99).
>
> Północny zasięg ma tak zwany dach podhalański. Dawniej dachy takie spotykało się daleko poza góralszczyzną. […] Ta odmiana dachu dymnikowego była i jest powszechna na całym Podhalu. W innych okolicach dachy takie zaginęły (PAE IV/205). […] W karpackim budownictwie wiąże się belki w węgły proste. […] Ten typ węgłowania jest powszechny między Dunajcem, Białą a Wisłą (PAE IV/191)[35].

35 Weryfikując tę mapę pominięto: „północny zasięg żęcia przez kobiety zboża sierpem ząbkowanym, elipsoidalnym" [brak na mapach PAE], „północny zasięg tak zwanych dachów podhalańskich" [„dawniej dachy takie spotykało się daleko poza góralszczyzną" – Gajek, 1976: 171], pominięto również „północny zasiąg kwaśnej polewki z owsa" jak i „spożywanie polewki niekwaśnej, bryjowatej", gdyż były znane także we wschodniej Polsce – w Chełmskiem i na Podlasiu. Uwzględniono występowanie płotów dranicowych plecionych, tam gdzie wiązały

Wymienione przykłady, charakteryzujące strefę karpacką, są dobrze opracowane w starszej literaturze etnograficznej polskiej i ukraińskiej. Dla pełniejszego obrazu warto dla przykładu wymienić te cechy ludowej kultury karpackiej, które podał R. Reinfuss (1946: 222–225). Chodzi np. o takie zjawiska kulturowe: góralskie portki z białego sukna, kierpce, brązowa, samodziałowa gunia, czarny filcowy kapelusz z krezą. W ubiorze kobiet noszenie dwóch zapasek, przedniej i tylnej (dawniej), gunia i inne. Trudno tu mnożyć dalsze przykłady charakteryzujące tę strefę, należy tylko podkreślić istnienie ogromnej różnicy w zakresie rolnictwa, hodowli, pasterstwa owiec, jego organizacji i całej techniki wytwarzania bundzu i bryndzy. Wszystko to są zjawiska uwarunkowane środowiskiem geograficznym i wpływami idącymi z południowo-wschodniej Europy (Gajek, 1976: 171 i m. 12 na s. 168).

Mamy więc mapę, na której widnieją kulturowe odrębności mieszkańców obszarów podgórskich i górskich w zakresie budownictwa, transportu i innych zagadnień. Należałoby zbadać, czy i w jakim stopniu charakteryzują one sąsiednie tereny słowackie i czeskie[36]. Tytuły map dotyczących pasterstwa, w tym także szałaśnictwa, wyszczególniono w pierwszym tomie serii „Biblioteki Polskiego Atlasu Etnograficznego"[37].

Zdając sobie sprawę z licznych podobieństw kulturowych łączących polskie Podkarpacie z sąsiednimi obszarami słowackimi i ukraińskimi, a nawet węgierskimi i rumuńskimi, J. Gajek nie wspomniał o istnieniu karpackiej prowincji kulturowej[38];

---

się one z pasterstwem, tj. w zachodniej części polskiego Podkarpacia. Wschodnia część zasięgu tego rodzaju płotów sięgała po południowe Lubelskie i wiązała się z zagrodami wiejskimi (PAE V/295) – nie uwzględniono ich na mapie. Zaznaczając wyłącznie występowanie włóków krokwiowych oparto się na dokładniejszej mapie (PAE VI/340). Pominięto również zasięgi występowania spichrzy wieżowatych z ruchomym dachem i małych stodół bez klepiska, gdyż występują one także poza Podkarpaciem – na Górnym Śląsku. Na mapie uwzględniono wyłącznie dane z punktów atlasowych.

36 Literatura słowacka dotycząca pasterstwa jest szczególnie obfita. Na uwagę zasługują prace J. Podoláka (1967, 1982). W *Etnografickým atlase Slovenska* (EAS) znajdujemy syntetyczną mapę zatytułowaną „Horská oblasť" (EAS, rozdz. XX, m. 3; zob. też EAS, rozdz. XXX, m. 6). S. Kovačevičová oparła ją na następujących zasięgach (w nawiasach numery map zamieszczonych w EAS): nawożenie przez koszarowanie (EAS, rozdz. II, m. 16), zasiąg radła na początku XX wieku (EAS, rozdz. II, m. 8), pewna odmiana koszaru (EAS, rozdz. II, m. 5), tkanie płótna (EAS, rozdz. IV, m. 22), drewniane budynki (EAS, rozdz. IX, m. 48), noszenie sukiennych spodni (EAS, rozdz. VIII, m. 34), szerokie pasy skórzane (EAS, rozdz. VIII, m. 34), chleb z dodatkiem owsianej mąki (EAS, rozdz. VII, m. 39), polewanie oracza w dniu pierwszej orki (EAS, rozdz. XIII, m. 24), owce jako część wyprawy – wiana (EAS, rozdz. XI, m. 18), picie kobiet podczas zapustów (EAS, rozdz. XIII, m. 12), święcenie ziarna siewnego (EAS, rozdz. XIII, m. 27), taniec odzemok (EAS, rozdz. XVIII, m. 7), mosiężna biżuteria (EAS, rozdz. XVI, m. 14), czerpaki (EAS, rozdz. XVI, m. 9), malatury na drewnianych domach (EAS, rozdz. XVI, m. 11). Tylko nieliczne wymienione tu mapy związane są z pasterstwem.

37 Kłodnicki, Pieńczak, Koźmińska, 2017: 178–189 *s.v.* hodowla zwierząt. Uzupełnienie przewidziane jest w kolejnym tomie serii.

38 W krytycznym artykule poświęconym rubieżom etnograficznym w środkowej Europie A. Dobrowolska wymieniła kraje i okolice składające się, naszym zdaniem, na prowincję karpacko-bałkańską: „Wielorakie podobieństwa na tle analogicznej gospodarki – jakie łączą kultury nomadzkie Karpat zarówno Wschodnich jak i Zachodnich, tj. Rusi Zakarpackiej, Siedmiogrodu, Wołoszczyzny Morawskiej, Słowaczyzny, Polski, tudzież liczne powiązania tych krajów z Półwyspem Bałkańskim, a więc przede wszystkim z pasterstwem rumuńskim, bułgarskim, a nawet z pasterstwem alpejskim oraz basenu Morza Śródziemnego…" (Dobrowolska, 1967: 81).

pominął też informację o prowincji zachodnioeuropejskiej, do której należy Polska, jak i o północno-wschodnioeuropejskiej, z którą nasz kraj graniczy.

Uważamy za konieczne wprowadzenie tu określenia „prowincja karpacka"; jej wyróżnikiem był tryb gospodarowania, a mianowicie pasterstwo owiec na obszarach górskich i podgórskich. Opisując gospodarkę pasterską w Karpatach Północnych należących do Słowacji badacze używali terminu „kultura karpacka" (P. Slavkovský, J. Štika). Znawca problematyki pasterskiej Ján Podolák, a w ślad za nim P. Slavkovský, używali terminu „karpatská salašná kultúra"[39]. Do niedawna charakteryzowała ona obszary Karpat i Siedmiogrodu.

* * *

Na temat pochodzeniu szałaśnictwa w Karpatach Północnych istnieją różne zdania. Najważniejsze wspomnimy niżej, ale nie zajmiemy w tej sprawie stanowiska. Prawie wszyscy badacze zgadzają się, że pasterstwo górskie przyszło z terenów rumuńskich. Niektórzy sądzą, że pasterze rumuńscy dotarli aż do Wołoszczyzny Morawskiej. K. Dobrowolski, jeden z badaczy tego problemu, sądził, iż najstarsze fale ludności pasterskiej, które w drugiej połowie XIV stulecia i w zaraniu XV wieku pojawiają się w Karpatach Zachodnich na ziemiach polskich były językowo „niewątpliwie rumuńskie" (Dobrowolski, 1970c: 105)[40].

Odmiennego zdania był językoznawca D. Krandžalov. Sądził on, że pasterskie grupy pochodzenia rumuńskiego przeważały w Karpatach Wschodnich wśród ludności ruskiej, natomiast szerzenie się tego trybu gospodarowania ku zachodowi odbywało się drogą dyfuzji – na Wołoszczyznę Morawską pasterstwo dotarło już bez pośrednictwa Rumunów (Krandžalov, 1963). Spór między D. Krandžalovem, znającym język rumuński, a innymi badaczami odnośnie tzw. „rumuńskiej" etymologii słownictwa pasterskiego każe ostrożnie spojrzeć na dotychczasowe uogólnienia.

Sprawami chronologii i sposobu zajmowania ziemi na Podkarpaciu i w Karpatach Polskich przez ludność pasterską zajmował się K. Dobrowolski:

> Bezpośrednim ogniskiem migracyjnym jest Siedmiogród. […] Źródła chwytają proces osiedlania się [pasterzy] na ziemiach Karpat północnych w Bieszczadach dopiero u schyłku XIV w., a w XV w. w Beskidach Zachodnich. Nie ulega jednak wątpliwości, że przejście do osadnictwa stałego zostało wyprzedzone dłuższym okresem koczownictwa, którego początki można odnieść w sposób niewątpliwy do XIII w., jeśli chodzi o południowe stoki środkowej części Karpat Północnych, a w sposób prawdopodobny w odniesieniu do Beskidów Zachodnich (Dobrowolski, 1970a: 136).

---

39 J. Podolák wyodrębnił jej obszar w Słowacji w oparciu o zasięgi słów *valach* (pasterz owiec), *strunga* (zagroda do dojenia owiec), *vakeša* (nazwa odmiany owiec) i domowego wyrobu bryndzy (EAS, rozdz. III, m. 15 na s. 22). Niemal identyczne zasięgi mają przenośne zagrody na owce, wyrób masła i oszczypków z owczego mleka, wyrób grud sera z użyciem klagu, używanie serwatki do wyrobu żentycy, domowy wyrób bryndzy oraz nazwy *šuta* (owca bez rogów) i *rohata* (owca z rogami). W centrum tego obszaru używa się również nazwy *kornuta* na określenie owcy z rogami (mapy J. Podoláka w EAS, rodz. III, m. 5, 10–13).

40 „Bezpośrednim ogniskiem migracyjnym jest Siedmiogród" – stwierdza K. Dobrowolski; tamtejszych pasterzy widzi, jak od XIII w. wędrują dolinami i grzbietami gór „od Beskidów Wschodnich ku Karpatom Morawskim" (Dobrowolski, 1970a: 136).

Dane historyczne pozwoliły mu opracować mapę ukazującą wędrówki pasterskie w XVI i pierwszej połowie XVII w. z Karpat Północnych ku północy, mniej więcej po linię górnej Wisły[41].

Wędrówki pasterzy ze stadami na zimę na nadwiślańskie tereny rolnicze, nie wiązały się z osadnictwem stałym – pasterze wracali wiosną w góry. Z czasem osiedlali się przy górskich wsiach rolniczych wykorzystując do wypasu owiec tereny nie nadające się do uprawy roli. Później spotykamy pasterzy, zwykle pod nazwą *Wołosi*[42], którzy wraz z ludnością ruską (*Rusnacy*) zakładają osady w dolinach rzecznych Karpat Wschodnich. Na wschód od Sanu, na terenach wyżynnych, zakładali przysiółki przy wsiach rolniczych, niekiedy także wsie w całości pasterskie. To osadnictwo wołoskie spotykamy w lewobrzeżnym dorzeczu Dniestru i dalej ku północy na wododziale Dniestru i Prypeci. Widzimy je także, aczkolwiek rzadziej, nad dolnym Sanem oraz między górnymi biegami Wieprza i Bugu. Na polskim Podkarpaciu wsie pasterskie były rzadkie, wymieńmy tu Zawoję pod Babią Górą i gorczańską Ochotnicę[43].

W jednej z prac K. Dobrowolski zwrócił szczególną uwagę, iż

> Dwom różnym pod względem chronologicznym, ekonomicznym i etnicznym falom osadniczym odpowiada odmienne podłoże geograficzne: z jednej strony niższe dna dolinne, kotliny i łagodniej nachylone stoki, z drugiej wyżej położone, węższe doliny rzeczne, tereny stokowe, grzbiety masywów górskich i hale tatrzańskie. Zjawisko to następuje na obszarze całych Karpat Północnych, także w paśmie Czarnohory i w Bieszczadach (Dobrowolski, 1970a: 137).

Obszary etnograficzne Karpat Północnych ukształtowały się wskutek nierównomiernego udziału osadników rolnych i pasterzy, pisał dalej K. Dobrowolski:

> W wysokich bowiem masywach grupy czarnohorskiej osiedliła się ludność huculska rumuńsko-bałkańskiego pochodzenia, ze stosunkowo najmniejszą domieszką infiltratów północno-słowiańskich, do dzisiaj uprawiająca pasterstwo na szeroką skalę. Tymczasem Bieszczady o podłużnych dolinach, dogodniejszych dla gospodarki rolnej, były zarówno przed migracjami wołoskimi jak i później terenem, na który intensywniej parła ludność rolna z doliny Dniestru. Ze zderzenia się tej ludności z falami nomadów wołoskich wytworzyła się z biegiem czasu grupa etnograficzna znana pod nazwą Bojków.
>
> Podobne przyczyny wywołały wytworzenie się łemkowskiego obszaru etnograficznego. I tutaj u podstaw odrębności etnograficznej kryje się wykrzyżowanie dwu odrębnych fal osadniczych i etnicznych: 1) starszej rolnej, etnicznie polskiej, która – jak wspomnieliśmy – zajęła jedynie tereny dogodne

41 Wcześniej (głównie w XV i pierwszej połowie XVI w.) pasterze wschodniokarpaccy na zimę przemieszczali się na zachodnie Podole, a nawet na Polesie oraz Lubelszczyznę (Dobrowolski, 1970c: m. 4 na s. 109).

42 Chętnie używa się przy tym terminu *Wołosi*, który mógł, przynajmniej częściowo, zmieniać się z upływem czasu i zależnie od okolicy. Obok tego pisze się o *pasterstwie wołoskim*. Szeroko terminem tym zajmował się D. Crânjală (1938: 412–417).

43 Zachowane w nich do pierwszej połowy XX w. słownictwo pasterskie K. Dobrowolski określił jako rumuńsko-bałkańskie (Dobrowolski, 1970c: 113).

> dla gospodarki rolnej i w poszukiwaniu za nimi przeszła Karpaty, przesuwając pierwotną granicę etniczną polską w dorzecze górnej Topli i górnej Ondawy, oraz 2) fali młodszej pasterskiej, w późniejszej fazie etnicznie ruskiej (Dobrowolski, 1970a: 137)[44].

Od końca średniowiecza w Karpatach Północnych odnajdujemy coraz to liczniejsze osady[45].

> W średniowieczu obszar ten – pisał R. Reinfuss o Beskidzie Krynickim i wąskim pasie przyległego Beskidu Niskiego – penetrowany był przez koczowniczych pasterzy wołoskich, tzw. Arumunów, którzy wypalając lasy na grzbietach gór, wyrabiali polany, na których wypasali swój „pasterski statek" złożony z owiec i kóz[46]. […] Pod koniec XIV w. na północne Podbieszczadzie w okolice Sanoka zaczęli przybywać z Mołdawii, Siedmiogrodu i północno-wschodnich Węgier Wołosi, którzy w odróżnieniu od swych poprzedników, prócz pasterstwa zajmowali się również uprawą roli. Poszukiwali oni terenów nadających się do osadnictwa stałego[47]. Osiedlano ich na tzw. prawie wołoskim, które było dostosowanym do wymogów gospodarki pasterskiej prawem niemieckim. W sto lat później, przy końcu XV w. zaczęli napływać od wschodu Rusini. Zasiedlili oni, słabo jeszcze zaludniony, Beskid Niski i Krynicki, […] Wołosi występowali przy tym często w charakterze osadźców, czyli organizatorów ruskich wsi […] (Reinfuss, 1998: 7–8).

Na marginesie dyskusji o stylu cerkwi łemkowskiej [*sic!*] R. Reinfuss pisał:

> Ci Wołosi, którzy dopiero w XIV w. przybyli na północne Podbieszczadzie […] napływali oni nie z Bałkanów lecz ze swych późniejszych siedzib w Mołdawii, Siedmiogrodzie i północno-wschodnich Węgrzech. Rozproszyli się oni po ziemi sanockiej, przemyskiej i w okolicach Sambora, skąd w okresie zasiedlania przez Rusinów Beskidu Niskiego i Krynickiego mogli przenieść w XVI i XVII w. na tereny zachodniej Łemkowszczyzny wzory… (Reinfuss, 1998: 17).

* * *

W czasie objętym badaniami etnograficznymi i językoznawczymi, do których się odnosimy, Beskid Niski zamieszkiwali Łemkowie, a w jego części wschodniej i w Bieszczadach – Bojkowie[48]. Choć gwary i wyznanie religijne wiążą ich z zachodnimi Ukraińcami, to tradycyjna kultura zbliża ich do polskich sąsiadów. Drogi do najbliższych miasteczek i otaczających je polskich wsi prowadziły zwykle na północ.

---

44 Na niejednolitość etniczną i kulturową fal osadniczych w Karpatach Północnych uwagę zwróciła również Maria Dobrowolska (Dobrowolska, 1976: 126–127).

45 Zob. mapy osadnictwa na polskim Podkarpaciu (Kopczyńska-Jaworska, 1969b: m. 2 na s. 26; Czajkowski, 1969: m. 1) i po stronie słowackiej (Kovačevičová, 2000: m. il. 117 na s. 147).

46 „Bezpośredni kontakt z Półwyspem Bałkańskim mieli jedynie tzw. Aromuni, czyli Wołosi, którzy w XII lub XIII w. weszli ze swoimi stadami w Karpaty, jeszcze wówczas bezludne i puste" (Reinfuss, 1998: 16).

47 „Rozproszyli się oni po ziemi sanockiej, przemyskiej i w okolicach Sambora" (Za Fastnachtem: Reinfuss, 1998: 17).

48 Ludność łemkowską i bojkowską wysiedlono z Beskidu Niskiego i Bieszczadów w 1947 r.

Stąd przesiąkały wzory kulturowe, które upowszechniały się we wsiach górskich. Inaczej ułożyły się stosunki kulturowe w zachodniej części Karpat Północnych. Tu przetrwała ludność polska, która napłynęła w różnym czasie z północy i wzięła pod uprawę ziemie w szerokich dolinach rzecznych. Jeszcze dalej na zachód – na skrawku Śląska i wschodnich Moraw – zderzyły się ze sobą fale rolnicza i pasterska.

Mieszkańców terenów górskich zwykle nazywa się *Góralami*, podobnie jak dalej na wschodzie na terenach łemkowskich i bojkowskich – *Hirniakami*. Swoich północnych sąsiadów górale nazywali najczęściej *Lachami*. Zarówno *Górale* jak i *Lachy*[49] rozpadali się na wiele grup i podgrup, co jednak nie będzie nas tu interesowało.

Północne granice góralszczyzny na ziemiach polskich częścią zasięgu karpackiej prowincji kulturowej

> Prawie wszystkie odmiany życia pasterskiego, jakie spotykamy w Karpatach Zachodnich, Wschodnich i znacznej części Karpat Południowych mieszczą się w jednej kategorii „letniego wypasu w górach", nie mówiąc już o formach przejściowych (Kopczyńska-Jaworska, 1967: 88).

Powszechnie przyjmuje się, że pasterstwo wysokogórskie pierwotnie było obce Słowianom.

> Kultura górali zarówno karpackich, jak i w Rodopach czy na Bałkanach wykazuje nader wiele cech obcych. Dotyczy to również m.in. podstawowej nomenklatury związanej z pasterstwem wysokogórskim. Na Półwyspie Bałkańskim wiąże się ona ze starym przedsłowiańskim podłożem etnicznym. […] Słowianie północni i wschodni przejęli znajomość pasterstwa wysokogórskiego zapewne również późno pod wpływem przesuwających się ku zachodowi grup wołoskich, które to wędrówki datować można najwcześniej na w. XIII, głównie jednak na w. XIV i XV (Wiślański, 1970: 39).

Nie wiemy, czy dawniej pasterstwo w Karpatach Północnych i na Podkarpaciu miało charakter nomadyczny, bardziej prawdopodobna była transhumancja zstępująca (przegony); co najmniej od XIX w. miało już charakter całosezonowego wypasu letniego. Dla naszych rozważań istotne jest powszechne przekonanie, iż istniejące podobieństwa w gospodarce pasterskiej w Karpatach Północnych pozwalają wnioskować o wspólnej genezie. Zasadne więc będzie odwołanie się do map J. Podoláka w odniesieniu do Słowacji (EAS, 1990) oraz mapy J. Štiki (Štika, 2004), na której autor zaznaczył miejscowości i obszary wschodniomorawskie oraz przyległą część Śląska, gdzie w drugiej połowie minionego tysiąclecia prowadzono gospodarkę szałaśniczą.

> Istotą tego typu pasterstwa jest to, że stada wypasane są przez cały sezon letni, przy czym pozostają dniem i nocą na pastwisku, przeważnie pod gołym niebem.

49 Z. Kłodnicki dekadę temu pisał o pograniczu góralsko-laskim (Kłodnicki, 2013).

> […] w zimie (przez dłuższy lub krótszy okres karmi się zwierzęta bądź na pastwisku bądź w domu, zmagazynowaną w lecie paszą). Tego typu gospodarka jest więc silniej niż transhumancja związana z całokształtem gospodarki rolnej, […] zaliczamy do tego typu również wypas we wsi, o ile zwierzęta pozostają przez całe lato na pastwisku (Kopczyńska-Jaworska, 1967: 89–90).

Dla naszej pracy szczególnie wartościowa jest systematyka, którą przedstawiła B. Kopczyńska-Jaworska[50], bowiem autorka zwróciła uwagę na geograficzne rozmieszczenie poszczególnych form pasterstwa oraz zaproponowała przyjęcie, znanej w różnych okolicach, nazwy szałaśnictwo

> […] pod którą zgodnie z jej znaczeniem ludowym rozumiemy sezonowe gospodarstwo organizowane obok gospodarstwa wiejskiego, składające się w sensie materialnym z zagrody (*koszar, staul, tîrla*) dla owiec, kóz i ewentualnie bydła oraz schronu (*koliba, stîna*) dla pasterzy. Schron ten, tam gdzie na pastwisku prowadzi się przetwórstwo mleczne, jest nieraz sporym budynkiem. […] tam gdzie nie prowadzi się na szałasie gospodarki mlecznej, często spotykamy tylko mały schron dla pasterzy służący w nocy do czuwania przy stadzie. Zabudowania szałasowe ze względu na okresowe zmiany miejsca wypasu są często przenośne, zwłaszcza zagroda, którą wykorzystuje się do nawożenia (Kopczyńska-Jaworska, 1967: 90).

Pasterstwo szałaśnicze wsi rolniczych, zgodnie z usytuowaniem miejsc wypasu, które rzutuje na organizację całej gospodarki, podzielić można na: szałaśnictwo halne typu alpejskiego, szałaśnictwo leśne i polaniarskie typu średniogórskiego oraz szałaśnictwo we wsi (Kopczyńska-Jaworska, 1967: 91). Wyszczególnione formy w różnych odmiankach charakteryzowały zarówno wsie Północnych, jak i Wschodnich i Południowych Karpat oraz Siedmiogrodu. W ślad za B. Kopczyńską-Jaworską wyszczególnimy okolice polskiego Podkarpacia, gdzie również je odnotowano. W ten sposób zarysuje się nam północny zasięg pasterstwa w XX w., jak i w poprzednim stuleciu.

> Szałaśnictwo halne […] gdzieniegdzie na Śląsku Cieszyńskim (np. na Kotarzu), na Żywiecczyźnie (hala Słowikowa), […] w Babiogórskiem, w Tatrach Polskich i częściowo w Gorcach (Kopczyńska-Jaworska, 1967: 91).

> Po północnej stronie Karpat […] rozpowszechniony jest wypas etapowy na polanach śródleśnych, połączony z częściowym wypasem w otaczającym lesie. Występuje on na Żywiecczyźnie obecnie przede wszystkim w grupie Pilska, przed laty kilkudziesięciu również w grupie Baraniej i w Beskidzie Małym, a jeszcze dawniej ponoć powszechnie. […] W Tatrach Polskich organizowano wypas etapowy na polanach podreglowych. […] Na Żywiecczyźnie po krótkim wypasie jesiennym na polanie wracano do wsi i wypasano jeszcze owce na uprzątniętych z plonów rolach, jednocześnie je koszarując. Na Podhalu wracano w połowie sierpnia z hali wyżej położonej prosto do wsi na żniwa. Po żniwach owce pasły się na rolach, a następnie wracano z nimi na 3–4 tygodnie na dolną partię hali.

50 Najważniejszą publikacją, na której oparliśmy się, to artykuł *Próba klasyfikacji typów pasterstwa karpackiego* (Kopczyńska-Jaworska, 1967). Klasyfikacją form pasterstwa zajmowali się także S. Berezowski (1959), W. Jacobeit, E. de Martonne, T. Herseni, N. Dunăre (1961), W. Kubijowicz (1927), R. Vuia.

> Tu wypasano je do pierwszego śniegu, po czym wracano z nimi do wsi, gdzie zimowały w owczarni (Kopczyńska-Jaworska, 1967: 93–94).
>
> Etapowy wypas łąkowy zarówno na polanach śródleśnych, jak i na łąkach koło wsi, zazwyczaj znacznie oddalonych od zabudowań wioskowych, pociągał często za sobą zimowanie owiec na łąkach celem skarmienia nagromadzonego tu siana oraz celem zmagazynowania w ten sposób nawozu potrzebnego do uprawy łąk. […] Zimowanie owiec w szopach, przystosowane do ostrzejszego klimatu, występowało w końcu XIX w. w całych Karpatach Północnych. […] Najdłużej zwyczaj zimowania owiec w górach przetrwał w Beskidzie Śląskim oraz na Podhalu. W okresie międzywojennym zimowanie na polanach w połączeniu z jesiennym wypasem we wsi występowało gdzieniegdzie na Żywiecczyźnie, a przed I wojną światową również w Gorcach (Kopczyńska-Jaworska, 1967: 94).
>
> Szałaśnictwo leśne i polaniarskie spotykamy w niższych górach, gdzie brak hal naturalnych, […] Górale nie zdołali sobie wyrobić stałych pastwisk w partiach szczytowych gór i dysponują tylko małymi enklawami śródleśnymi, wielka własność zaś pozwalała na wypas w lesie (Gorce, Beskid Wyspowy, Gorgany). Przy tego typu szałasach wypas odbywa się w lesie, a tylko zabudowania gospodarcze znajdują się na polanie. Wypas odbywa się przez cały sezon bądź na jednej (jak na ogół w Gorcach Zachodnich i gdzieniegdzie w Beskidzie Sądeckim) bądź na kilku polanach (jak w Beskidzie Wyspowym, w Gorganach i na Ukrainie Zakarpackiej) (Kopczyńska-Jaworska, 1967: 95).
>
> Najbardziej zróżnicowane jest szałaśnictwo w obrębie wsi, […] Szałasy owcze organizowane przez współwłaścicieli jednego łanu spotykamy w Karpatach Zachodnich w Gorcach (w Ochotnicy), do niedawna organizowano podobnie wypas w Szczawie we wschodniej części Gorców, kombinując go z wypasem na rolach. […] Tam gdzie we wsiach łanowych występowały szałasy owcze wspólne dla całej wsi, często jednego roku organizowano szałas po jednej stronie doliny, w której położona była wieś, drugiego roku zaś na przeciwległej stronie. W ten sposób jednego roku koszarowano pastwisko zwane na Łemkowszczyźnie *tołoka*, drugiego zaś zbierano na tym miejscu siano, a nawet brano to pastwisko pod uprawę […] ten system występował również w Beskidzie Sądeckim.
>
> Na obszarach nieużytków w obrębie łanów oprócz szałasów owczych organizowano również całosezonowy wypas krów. W związku z tym budowano w górnych końcach łanów po jednej i po drugiej stronie doliny szopy dla bydła. O wykorzystywaniu w ten sposób pastwiska w XIX w. na Żywiecczyźnie (choć bez szop) wspomina L. Delaveaux; S. Leszczycki opisał takie szopy w pow. jasielskim, […] (Kopczyńska-Jaworska, 1967: 97)[51].

Pewne wątpliwości klasyfikacyjne dotyczą rozróżnienia pasterstwa od hodowli od dawna towarzyszącej gospodarce rolnej. B. Kopczyńska-Jaworska pisze, że z rozważań nad typami pasterstwa wyłączyła „wypas w obrębie wsi – jak piszą autorzy rumuńscy – „bez szałasu i bez koszaru" z nocowaniem inwentarza w domu, gdyż ten typ nie spełnia podstawowego warunku życia pasterskiego: możliwie długotrwałego pobytu z wypasanym stadem na pastwisku" (Kopczyńska-Jaworska, 1967: 98).

---

51 Nie wiadomo natomiast, czy na polskim Podkarpaciu było znane szałaśnictwo lokalne związane „z osadnictwem rozproszonym typu polaniarskiego (kopaniczarsko-łazowego), w którym występuje mniej więcej równowaga pomiędzy gospodarką rolną a hodowlaną". Informacje o tej formie pasterstwa na Wołoszczyźnie Morawskiej oraz w okolicach Detwy B. Kopczyńska-Jaworska cytuje za innymi autorami (Kopczyńska-Jaworska, 1967: 97–98).

Bronisława Kopczyńska-Jaworska, na gruncie szerokich badań i opierając się na literaturze, ustaliła, iż pasterstwo karpackie posiadało wiele cech wspólnych, a jego kres północny wyznaczają wsie polskiego Podkarpacia. Mniej wiadomo o wypasie owiec w Beskidzie Niskim i w zachodniej części Bieszczadów[52]. „Jeszcze za czasów Pola trudnili się Łemkowie na wielką skalę wypasem i handlem owcami, dopiero zniesienie serwitutów, a w związku z nim okrojenie obszaru pastwisk, podcięło istnienie pasterstwa w Beskidzie łemkowskim" (Reinfuss, 1949a: 135).

> Resztki gospodarki hodowlano-szałaśniczej, właściwej góralom karpackim, zachowały się tu jedynie w Beskidzie Krynickim, w obrębie Magury Małastowskiej (wieś Rychwałd) oraz Magury Wątkowskiej. Ponadto żywe tradycje dotyczące gospodarki szałaśniczej na połoninach spotykamy u Łemków nadosławskich (Reinfuss, 1949a: 134)[53].

* * *

W licznych opracowaniach znajdujemy rysunki i fotografie naczyń i wyposażenia wnętrz szałasów pasterskich oraz opisy gospodarki mlecznej. Są one uderzająco podobne na obszarze Karpat. Bardzo dobre rysunki z towarzyszącym im tekstem ze schyłku XIX w. odnoszące się do pasterstwa podhalańskiego zamieścił w swojej książce W. Matlakowski[54]. Ponad sto wartościowych fotografii i rysunków, dotyczących pasterstwa w Tatrach, znajdujemy w monografii J. Podoláka (1967). W pracy zbiorowej *Viehwirtschaft und Hirtenkultur, Ethnographische Studien* (Földes L., red., 1969)[55] znajduje się wiele rysunków i fotografii z Polskich Karpat (s. 532, 533, 696, 697, 698, 701, 702, 703), ze wschodnich Moraw (s. 261 i 281), Siedmiogrodu (s. 684–685), Rumunii (s. 607, 609, 621), Węgier (s. 643, 649), a nawet z Bałkanów (s. 379–381, 549, 554, 560), okolic na północ od Alp (s. 787) i z prow. Tessin (Alpy, s. 763, 768). Wartościowy jest artykuł dotyczący kultury pasterskiej Karpat autorstwa Butură (1961).

W literaturze etnologicznej nie znaleźliśmy analizy porównawczej gospodarki pasterskiej i artefaktów charakteryzujących ten typ gospodarowania w całym obrębie Karpat i Siedmiogrodu. Przedstawiając w dużym skrócie obraz pasterstwa północnokarpackiego posłużmy się schematem J. Štiki, opracowanym na podstawie danych ze wschodnich Moraw i przyległej części Śląska (Štika, 2004: 77–81). Nasz szkic odniesiemy głównie do informacji dotyczących pasterstwa w Karpatach Północnych – rozproszonych w literaturze oraz na badaniach własnych

52 O gospodarce szałaśniczej w Beskidzie Niskim pisał R. Reinfuss w artykule *Almwirtschaft und Schafhaltung bei den Lemken in den Niederen Beskiden* (Reinfuss, 1969).

53 Najstarsi informatorzy opowiadali Marii Biernackiej o wypasie owiec, krów i wołów na bieszczadzkich połoninach jeszcze w końcu XIX w. (Biernacka, 1962: 54–56).

54 Matlakowski, 1915: 94-108 i tablice XXXVI rys. S. Witkiewicz, XLIV rys. Paszkiewicz, XLVI-L rys. W. Matlakowski.

55 Znajdziemy tu np. artykuł B. Kopczyńskiej-Jaworskiej (1969a) i R. Reinfussa (1969).

(zob. np. fot. 1.1)[56]. Zwrócimy też uwagę na rysunkową i fotograficzną dokumentację życia pasterskiego i artefaktów[57].

Fot. 1.1. Mężczyzna wylewający serwatkę lub żętycę z naczynia klepkowego (*pucira)* do wiadra. Brzegi Górne / Berehy Górne (ok. Ustrzyk Dolnych). Fot. Z. Kłodnicki, 1960 (zob. Kłodnicki, 1960b).

Terminologia pasterska: Wielu badaczy uważa, iż w znacznym stopniu jest ona pochodzenia rumuńskiego[58]. Nazwy gwarowe podajemy głównie za D. Crânjalą (1938), R.W. Harasymczukiem i W. Taborem (1937), A. Szyfer (1962), W. Herniczek-Morozową (1975), J. Podolákiem (1982), J. Štiką (2004) i I. Zuskinovą (2020). We wschodniej części Karpat Północnych w terminologii pasterskiej obok słownictwa pochodzenia rumuńskiego zachowały się liczne terminy pochodzenia ruskiego. Na zachód od rzeki Uh liczba zapożyczeń z gwar rumuńskich spada:

---

56 Zygmunt Kłodnicki – jeden z autorów niniejszego opracowania – prowadził badania nad pasterstwem w Bieszczadach (1960) i w zachodnich Tatrach (1964) oraz nad gospodarką mleczną we wsiach Beskidu Niskiego i w Bieszczadach w r. 1966 (punkty badawcze PAE). Dokumentacja fotograficzna z tych i innych badań autora znajduje się na platformie „Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego" (www.paenew.us.edu.pl: https://paenew.us.edu.pl/items/browse?collection=2 [dostęp: 12.12.2023].

57 Wiele fotografii i parę rysunków, głównie dotyczących pasterstwa słowackiego, ale także wschodniomorawskiego, Bukowiny, Rumunii, i nielicznych z innych okolic, np. ze Śląska Cieszyńskiego, znajduje się w obszernym artykule D. Krandžalova (1963). Narzędzia i urządzenia do obróbki nabiału w gospodarce szałaśniczej w Rumunii przedstawił I. Vlăduțiu (1973: il. 63 na s. 286).

58 Niektóre „rumuńskie" etymologie prostował D. Krandžalov, zarzucając K. Dobrowolskiemu i innym badaczom niedokładności wynikające z nieznajomości języka i gwar rumuńskich (Krandžalov, 1963). Szereg nazw związanych z życiem pasterskim zanotowała A. Szyfer na Podhalu i terenach sąsiednich przypisując ich rozpowszechnienie „pasterzom wołoskim" (Szyfer, 1962: 165). Ich rozmieszczenie dokładniej przedstawiła W. Herniczek-Morozowa (1975).

> Na podstawie badań – pisał D. Krandžalov – doszedłem do wniosku, że na Wołoszczyźnie Morawskiej występuje tylko 26 wyrazów pochodzenia rumuńskiego, spośród nich 24 są wspólne dla wszystkich języków słowiańskich w Karpatach i rozciągają się aż do granic rumuńskich. Są to: *brynza, cap, cárek, čutora, fujara, glaga-klaga, grapa-gropa, halbija, koliba, komarnik, kulastra-kuřastva, kurnota, laja, merynda-meryzaty, murgańa, plekať-plegať, podišar, redykať, rumigať, siutý--šutý-čutý, strunga, urda, vakeša, vetula*[59] (Crânjală, 1938: 444; Krandžalov, 1963: 177–178)[60]. […] Poza tym […] 8 słów wspólnych dla języka polskiego i ukraińskiego (*bundz*[61]*-budz*, *byšyha*, *caryna*, *falča*, *gyrlyga[,] mačuga*, *urma*, *žerep*), […] oraz 6 słów wspólnych dla języka słowackiego, polskiego i ukraińskiego (*dzér*, *frembija*, *mamałyga*, *Minčol*, *płaj*, *ryndza*)[62].

Skróty przy cytowanych wyrazach: huc. – huculski; mor. – morawski; mor.-śl. – morawsko-śląski; rum. – rumuński; pol. – polski; słow. – słowacki.

Pastwiska i wypas: Stada owiec wypasano na pastwiskach naturalnych (połoniny, hale), pastwiskach powstałych drogą karczunku, w lasach, na nieużytkach.

Specyficzna toponimia: miała zarówno charakter orientacyjny, ale i odzwierciedlała właściwości terenu (profil, zalesienie), jakość paszy; *Groń* (nazwa powszechna na całym Podkarpaciu – Herniczek-Morozowa, 1975: 70), *Magura, Kiczora* (pol. – taż, 1975: 85), *Minčol*[63], *Polana* (pol. – taż, 1975: 115–116), *Przysłop* (pol. – taż, 1975: 152–153), *Kikula*.

Szałaśnictwo: sezonowe gospodarstwo w górach, w tym budynek służący do obróbki mleka i do nocowania pasterzy, zagrody stałe do dojenia owiec i przenośne do hurtowania / koszarowania.

Szałas: *szałas* (pol. Herniczek-Morozowa, 1975: 178-179), *koleba* (pol. – taż, 1975: 92–93), mor.-śl. *koliba*, huc. *stája*, rum. *stînă*; budynek służący do obróbki mleka i do nocowania pasterzy. Na fotografiach z XX w. widzimy wąskofrontowe szałasy z dachem dwuspadkowym[64]. Na otwartym ognisku gotowano strawę dla pasterzy

---

59 Zob. też mapę J. Holinkovej zatytułowaną „Zasięg rumuńskich wpływów językowych w Karpatach i na Wołoszczyźnie Morawskiej" (Krandžalov, 1963: m. 1 na s. 181).

60 W nowszej pracy *Terminologia polskiego pasterstwa górskiego* (Herniczek-Morozowa, 1975) nie znajdujemy terminów *čutora, fujara, kulastra-kuřastva, laja, murgańa* i *vakeša.*

61 We wsiach przebadanych przez W. Herniczek-Morozową nazwa uważana za miejską (1975: 45).

62 Terminy te D. Crânjală wyekscerpował z prac dawniejszych językoznawców (Crânjală, 1938). Poza ostatnią nazwy nieznane we wsiach przebadanych przez W. Herniczek-Morozową (1975). *Mienczow* – nazwę wzgórza 637 w Magurze Małastowskiej R. Reinfuss zestawia z rum. *muncel* 'Hügel', *caryna* to rum. *țarina* – 'Ackerfeld' (Reinfuss, 1969: 320). D. Crânjală termin *caryna* uważa za pochodzący z cerkiewnosłowiańskiego wspólny dla rumuńskiego, ukraińskiego i polskiego (Crânjală, 1938: 234).

63 O etymologii tych i innych nazw wypowiadał się D. Krandžalov (1963: 178). Tylko ostatnia jest pochodzenia rumuńskiego.

64 W Tatrach Polskich – Antoniewicz, 1966. Na Słowacji Zuskinová, 2020: fotografie na s. 11–13, 31, 48, 64, 65, 66, 67, 72, 73, 88, 90, 96, 99, 106, 108, 142. Wyjątkowo dach czterospadowy, Balog, początek XX w. (Zuskinová, 2020: fot. na s. 32).

(Zuskinová, 2020: fot. na s. 58; Z. Kłodnicki badania własne w Dol. Staroroboci ańskiej i Jarząbczej w Tatrach Zachodnich w r. 1964). Pasterze spali na podłodze lub ławach przy ścianie.

Koszar, koszarowanie: owce zaganiano do przenośnych zagród (pol. *koszar* – Herniczek-Morozowa, 1975: 97, mor.-śl. *košár*, słow. *košiar,* huc. *koszĕr, košara*), w których nocowały, a we dnie odpoczywały[65]. Zwykle bliżej szałasu stawiano mniejszą zagrodę lub wstawiano przegrodę z oknami, u których owce dojono (pol. *strąga* – Herniczek-Morozowa, 1975: 174; mor.-śl., słow. i rum. *strunga*)[66]. Bywało, iż ścianka z oknami, w których dojono owce, ustawiana była w środku koszaru[67]. Na Huculszczyźnie taka ścianka nosiła nazwę *strunka*. Obok koszaru ustawiano budkę wartowniczą. Koszary stawiano tam, gdzie chciano użyźnić ziemię (łąki sianokośne, trudno dostępne poletka).

Pasterze: szałasem zarządzał baca (pol. *baca* – Herniczek-Morozowa, 1975: 34–35[68], mor.-śl., słow. *bača*, huc. *wátah*, rum. *baciu, bat'*, *baciului*), zwykle starszy doświadczony mężczyzna, który we wsi posiadał własne gospodarstwo. Pomagali mu młodzi mężczyźni (pol. *juhasi* – Herniczek-Morozowa, 1975: 81–82, *owczarze* pol. – taż, 1975: 134, *pasterze* pol. – taż, 1975: 139, *wałasi* pol. – taż, 1975: 191–192[69], mor. *valaši*, na Słowacji *valach, juhas, pasťier, oučiar*, *dojčiar, poldojčiar, baraniar,* huc. (*stárszyj*) *wiŭczér*, *kozár, korowár, bóŭhar, wakar, watrák, terhácz, stadár, spuzár*; inaczej w Rumunii – *strungar, cîrlănar, miorax, berbecar, sterpar, mînzărar* (Vlăduţiu, 1973: 267, 268), i chłopiec do naganiania owiec (pol. *honielnik* – taż, 1975: 75, *bojtár* pol. – taż, 1975: 41, *goniec* pol. – taż, 1975: 68, mor.-śl. *holanik, nagaňač*; słow: *honelník*; huc. *menszyj* lub *mołódszyj wiŭczér, zahoninnyk*. Jagnięta pasał *jarczarz* (pol. – taż, 1975: 79), *jahenčar, jarčiar* (słow.), *jehnýcznyk*, *jełoczĕr, teleczĕr* (huc.)[70].

Dawniej (we wschodnich Morawach do połowy XIX w.) pasterze żywili się żentycą z warstwą tłustej hurdy. Ubrani byli w grube sukienne spodnie[71], koszulę z szerokimi rękawami (Zuskinová, 2020: fot. na s. 130, 157), a w chłodne dni także w okrycie zwierzchnie z sukna (pol. *gunia* – Herniczek-Morozowa, 1975: 71–72, mor.-śl. *huna,*

65 Na Słowacji Zuskinová, 2020: fot. na s. 28, 59, 70.

66 W Tatrach Polskich – Antoniewicz, 1966. Na Słowacji Zuskinová, 2020: fot. na s. 19, 33, 42, 74, 76, 77, 78, 81, 112, 131, 138.

67 Zob. rysunki towarzyszące mapom J. Podoláka poświęconych pasterstwu i hodowli w EAS, s. 20.

68 We wsiach łemkowskich – *pastuch* (Reinfuss, 1969: 317), we wsiach bojkowskich zachodnich Bieszczadów – *juhas* (Biernacka, 1962: 55).

69 We wsiach bojkowskich zachodnich Bieszczadów – *pastuch* (Biernacka, 1962: 55), w Żywieckiem i Cieszyńskiem *pasturz* (Szyfer, 1962: 169; Herniczek-Morozowa, 1975: 139).

70 Na Słowacji w zależności od funkcji – *paselník, striščiar, dojčiar, jarčiar, baraniar, honelník* (Zuskinová, 2020: 43).

71 Na Słowacji Zuskinová, 2020: 151, 152, fot. na s. 40, 102, 107, 126, 130, 146, 152, 156, 157.

guňa, słow. *halieny* zw. *guby, suknice*, *širice*[72] lub kożuch zwany *bunda*[73] (Zuskinová, 2020: fot. na s. 194), na stopach nosili kierpce z bydlęcej lub świńskiej skóry[74].

Znakami pasterzy były ozdobny szeroki pas i również ozdobna skórzana torba (D. Krandžalov, 1963: fot. 9 po s. 176; Matlakowski, 1915: ryc. 91 na s. 40, Zuskinová, 2020: 151)[75]. W ręce trzymali długi kij[76] lub siekierkę mosiężną, zwykle ozdobną (pol. *ciupaga* – Herniczek-Morozowa, 1975: 53, słow: *valaška*)[77].

Rytm pracy na szałasie: Bardzo dobry opis organizacji pracy na hali w Tatrach zajdujemy w pracach W. Matlakowskiego (1915: 98–102) i B. Kopczyńskiej-Jaworskiej (1962: 131–136). Przed wschodem słońca baca z juhasami doili owce do klepkowych naczyń z uchwytem w postaci poprzeczki (pol. *gieleta* – Herniczek-Morozowa, 1975: 66). Następnie juhasi szli z owcami na wypas, a baca zajmował się przeróbką mleka. W południe pasterze wracali, aby się posilić i odpocząć. W pierwszej połowie sezonu dojono owce także w południe. Ponownie wyganiano owce na pastwisko, a po powrocie wieczorem dojono je kolejny raz. Nocą stado było pilnowane przez pasterza chroniącego się przed deszczem i wiatrem w przenośnym drewnianym schronie[78]. Baca dbał o to, aby owce miały dostęp do soli.

Przeróbka mleka: Obróbki nabiału dokonywano w szałasie. Bardzo dobry opis produkcji sera w szałasach tatrzańskich dała B. Kopczyńska-Jaworska, 1962: 122–128. Zaczynało się od cedzenia mleka (na Słowacji Zuskinová, 2020: fot. na s. 91). Wewnątrz płonęło otwarte ognisko – *watra* (pol. Herniczek-Morozowa, 1975: 193) do podgrzewania mleka, żentycy w kotle[79]. W szałasie wyrabiano sery (pol. Kowalska-Lewicka, 1969; na Słowacji Zuskinová, 2020: fot. na s. 93). W drugiej części szałasu

72 Taż, 2020: 152, 158, fot. na s. 152, 158.

73 Przetrwały na szałasach, podczas gdy u rolników zanikły 40 lat wcześniej (Zuskinová, 2020: 158).

74 O używaniu kierpców przez pasterzy tatrzańskich wspomina Kopczyńska-Jaworska, 1962: 120. Zob. świetne rysunki S. Witkiewicza (Matlakowski, 1915: tabl. LVII, 2a i 2b). Także słowaccy pasterze chodzili w kierpcach (Zuskinová, 2020: 45 i fot. na s. 152, 157, 158).

75 Przepasywali się pasem, często szerokim i ozdobnym (Zuskinová, fot. na s. 40, 54, 55, 102, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 137, 146, 152, 153, 154, 156, 157, 180, 181, 186). Torba skórzana (Zuskinová, fot. na s. 51, 56, 60, 83, 102, 108, 109, 110, 115, 137, 153, 154, 181). Fotografie z Liptovskej Porúbki i z Muzeum w Liptovskym Hradku. W torbie przenoszono jedzenie, nożyk do wycinania, fajkę, mosznę z tabakiem, był tam również schowek na pieniądze; przy wypędzie owiec baca niósł w torbie wszystkie niezbędne artefakty – sól, poświęcone rośliny itp. (Zuskinová, 2020: 152, 153). Skórzanymi torbami posługiwali się również drwale i leśni robotnicy (Zuskinová, 2020: 154).

76 Zuskinová, fot. na s. 50, 104, 121, 123, 127, 144, 200, 201. Kije ze specjalnym zakończeniem, służącym do chwytania owiec, zob. D. Krandžalov, 1963: rys. 13 po s. 192. Autor zebrał je z różnych publikacji, także dotyczących pasterstwa w innych krainach.

77 W Tatrach Polskich – Kopczyńska-Jaworska, 1962: 121, il. 4 obok s. 117; na Słowacji Zuskinová, 2020: 32, 102, 156 i fot. na s. 47, 107, 109, 152, 157, 181, 185.

78 Możliwe, iż większe szałasy, będące miejscem przeróbki mleka i jednocześnie schronieniem pasterzy, były późniejszego pochodzenia.

79 „Kocieł, zawieszony nad otwartem ogniskiem, był Słowianom pierwotnie zupełnie obcy. Występuje on nie tylko w ich bezpośredniem sąsiedztwie […], ale również na Bałkanie. Ten kocioł bałkański Karpatami wdziera się daleko na zachód. Mamy go nie tylko nad ogniskiem w *stai* huculskiej, lecz również i przed piecem nad nalepą w chałupach górali polskich i słowackich"

(pol. *komarnik* (pol. – Herniczek-Morozowa, 1975: 94)[80], mor.-śl. *kumornik*) na wysokiej ławie (pol. *podysar* (pol. – Herniczek-Morozowa, 1975: 145), *komarnik,* mor.-śl. *podešar,* słow. *podišiar, polica, komárňik,* rum. *comarnic*) ustawiano oszczypki lub grudy sera i przechowywano sprzęt służący do przetwarzania mleka – (pol. *gielety* – Herniczek-Morozowa, 1975: 66), *puciera* (pol. – Herniczek-Morozowa, 1975: 153), *ferula* (pol. – Herniczek-Morozowa, 1975: 63); słow. *putera* (na Słowacji Zuskinová, 2020: fot. na s. 67), huc. *putyra, putyna*. *Komarnik* to też odrębny dwuspadowy daszek na czterech słupach blisko szałasu[81]. Owcze mleko, niekiedy zmieszane z krowim lub kozim, przynoszono w gieletach[82] do szałasu, gdzie wlewano je do drewnianej puciery, wydłubanej z pnia lub wykonanej z klepek. Aby je przecedzić wlewano je przez rzadkie płótno, na którym kładziono gałązkę smreka. Do jeszcze ciepłego mleka baca wlewał zakwas i mieszał. Zakwas (pol. *klag*, *rącka* – Herniczek-Morozowa, 1975: 88; słow. *klag*) uzyskiwano z zawartości żołądka cielęcia lub jagnięcia, które nie znało innej potrawy, aniżeli mleko matki. Po pół godzinie można było ugnieść rękami grudę słodkiego sera. Wyjmowano ją z puciery i wkładano do lnianego płata. Kapiąca parę godzin serwatka, pol. *kapałka, kapanka* (pol. – Herniczek-Morozowa, 1975: 83), mor.-śl. *kapalka, kvapolka*, słow. *kapolka,* po podgrzaniu zamieniała się w żętycę (pol. *żętyca* – Herniczek-Morozowa, 1975: 208–209, mor.-śl. i słow. *žinčica*[83]). Warząchwią zdejmowano z wierzchu tłustą *hurdę* (pol. – Herniczek-Morozowa, 1975: 76). Natomiast ser po ukiśnięciu i wyschnięciu transportowano do wsi, gdzie spożywano w rodzinach, które oddały owce na wypas, lub sprzedawano. Dużą część sera wkładano do drewnianej faski, gdzie po paru tygodniach zamieniał się w bryndzę. Wyrabiano też serki pol. *oszczypki* (Herniczek-Morozowa, 1975: 132–133), słow. *ošti(e)-pky*. Fotografie niektórych naczyń na żentycę i foremki do wyciskania oszczypków widnieją na fotografii w książce W. Matlakowskiego (1915: ryc. 90 na s. 38). Proces uzyskiwania serów podpuszczkowych z owczego mleka charakteryzował gospodarkę pasterską w Karpatach; używano przy tym takich samych lub bardzo podobnych naczyń drewnianych[84]. Zdobnictwo serów na interesującym nas obszarze opracowała B. Kopczyńska-Jaworska (1961: 197–226).

Autorzy prezentowanego rozdziału nie znaleźli map obejmujących rozmieszczenie gospodarki pasterskiej w całych Karpatach i Siedmiogrodzie, a w szczególności w Karpatach Polskich i na ich pogórzu. Przyjmujemy zatem, iż jej potwierdzeniem jest zachowana terminologia. Słownictwo pasterskie uwzględniono w *Atlasie językowym polskiego Podkarpacia*, później także w atlasach Łemkowszczyzny, Bojkowszczyzny,

(Czekanowski, 1927: 187). Nazwy gwarowe tego naczynia używanego przez polskich pasterzy zestawia Herniczek-Morozowa (1975: 91).

80 Choć nieznane w dawnej wsi pasterskiej Istebna ani na Podhalu i w Beskidzie Sądeckim (Herniczek-Morozowa, 1975: 94).

81 W Tatrach Polskich – Antoniewicz, 1966: il. 83 i 84 na s. 462; na Słowacji Zuskinová, 2020: fot. na s. 68.

82 Na Słowacji Zuskinová, 2020: fot. na s. 12 „przed szałasem w Ludrovej", r. 1910.

83 D. Krandžalov uważa takie słowa jak *žinčica*, *krdel*, *pirta* za terminy karpackie słowiańskiego pochodzenia, które „przenoszono jednocześnie w kierunku południowo-wschodnim, w głąb etnicznego terytorium rumuńskiego" (Krandžalov, 1963: 178).

84 Zob. Kowalska-Lewicka, 1969; rysunki towarzyszące mapom J. Podoláka w cyklu map poświęconych pasterstwu i hodowli w EAS, s. 21 oraz fotografie w książce I. Zuskinovej poświęconej pasterstwu na Słowacji (Zuskinová, 2020: s. 30, 46, 47, 51, 56, 57, 61, 64, 65, 78, 86, 87, 99, 116, 122, 136, 154, 210).

pogranicza śląsko-laskiego, jak i całego Śląska oraz w *Małym atlasie gwar polskich*. Na uwagę zasługują prace *Słownictwo pasterskie Tatr i Podhala* (Szyfer, 1962), a zwłaszcza obszerna praca *Terminologia polskiego pasterstwa górskiego* (Herniczek-Morozowa, 1975, 1976). W *Atlasie językowym polskiego Podkarpacia* (Małecki, Nitsch, 1934)

> na podstawie pęku izoleks, które można przeprowadzić dla różnych wyrazów pasterskich na szeregu map AJPP, sądzę, że za górną granicę na północy można w zasadzie przyjąć pięćdziesiąty równoleżnik, a więc mniej więcej linię Racibórz – Kraków – Rzeszów, z tym jednak zastrzeżeniem, że będzie to już trochę granica na wyrost, bo tylko nieliczne terminy sięgają tak daleko. Większość z nich przejawia wyraźną tendencję trzymania się terenów podgórskich (Herniczek-Morozowa, 1975: 12).

Geografia nazw związanych z pasterstwem górskim w Karpatach i na Bałkanach znajduje się również na kartach *Karpackiego atlasu językowego.* Z map zamieszczonych w zeszytach I–III J. Siatkowski wyekscerpował kilka nazw związanych z szałaśnictwem, a pochodzących z języka rumuńskiego: *vatra*, *strunga, geleta* (rum. *găleátă*), *twaróg* (rum. *urda*), *żętyca* (rum. *jíntiță*), *der* (rum. *zer*), *klag* (rum. *chiag*), *bryndza* (rum. *brinză*). Ich źródłosłowów doszukiwał się w łacinie[85].

Prowincja zachodnioeuropejska *vs* prowincja karpacka. Zakończenie

Wstępna analiza map etnograficznych pozwala na stwierdzenie, iż na obszarze środkowej Europy w początkach XX wieku tradycyjna kultura tworzyła tysiące zasięgów. Te zaś układały się w regiony i prowincje kulturowe. Obszar Polski należał do prowincji zachodnioeuropejskiej, wyjąwszy wsie północno-wschodniej części kraju stanowiące pogranicze/rubież z prowincją północno-wschodnią. Z kolei wsie Podkarpacia były bliskie kulturze obszaru Polski, a jednocześnie były spokrewnione z wsiami północnych, wschodnich i południowych Karpat oraz Siedmiogrodu, to jest prowincji karpackiej.

Polskie Podkarpacie jest obszarem późnego zaludnienia. Zarówno rolnicy, jak i pasterze, pojawili się tu w drugiej połowie średniowiecza. Rolnicy przybywali z terenów nad górną Wisłą, w części wschodniej osiedlała się ludność ruska wespół z pasterzami owiec. Pasterstwo, ze swoimi korzeniami w Karpatach Wschodnich i Siedmiogrodzie, wykazało prężność kulturową zajmując tereny mało przydatne dla rolnictwa, a po kilku wiekach sięgnęło Wołoszczyzny Morawskiej. W ten sposób prowincja karpacka (pasterska) sięgnęła do środkowej Europy rozdzielając na dwie części ukształtowaną wcześniej i wciąż żywotną prowincję zachodnioeuropejską. Badacze pasterstwa w środkowej i południowo-wschodniej Europie zdawali sobie

85 Wyjąwszy słowa *vatra*, które ma pochodzić z irańskiego lub z albańskiego, oraz *jíntiță*, która mogła pochodzić z prasłowiańskiego *żętyca* (Siatkowski, 2016: 152). Na uwagę zasługuje również artykuł *Wołoski karpatyzm leksykalny a terminologia pasterska* (Oczko, b.r.w. [online].

sprawę z istnienia prowincji karpackiej, nie wchodzili jednak w badania interakcji z prowincją zachodnioeuropejską, w obrębie której znajduje się nieomal cała Polska.

Badania etnografów przypadły na czas, gdy dokonało się już kulturowe zderzenie ludności pasterskiej z rolniczą[86]. W tradycyjnej kulturze środkowej Europy i krain sąsiednich do początków XX wieku zachowały się jednak ślady przemian, które dokonywały się w niej w ostatnich kilku wiekach. Autorzy niniejszego opracowania nawiązali do ustaleń etnologów, głównie K. Dobrowolskiego, R. Reinfussa i J. Gajka, dotyczących genezy pogranicza kulturowego południowo-wschodniej Polski.

> Równie wyraźnie [co rubież północno-wschodnia] odcina się strefa karpacka jako specyficzne środowisko geograficzne na skrzyżowaniu polsko-ukraińsko-słowackiego osadnictwa i wpływów, z wołoskim, a raczej z wołosko-rumuńskim wkładem w zakresie owczego pasterstwa (Gajek, 1962: 169).

Były jeszcze inne czynniki, które sprawiły, że tereny polskiego Podkarpacia kulturowo ukształtowały się odmiennie aniżeli na Niżu Polskim. Przetrwały tu dłużej niektóre elementy występujące w europejskim zasięgu przerywanym adriatycko-bałtyckim, które dawniej występowały na znacznych obszarach lub zgoła w całej Polsce. Także wpływ środowiska geograficznego ograniczającego upowszechnianie się i zwalniający szybkość zmian kulturowych był tu istotny.

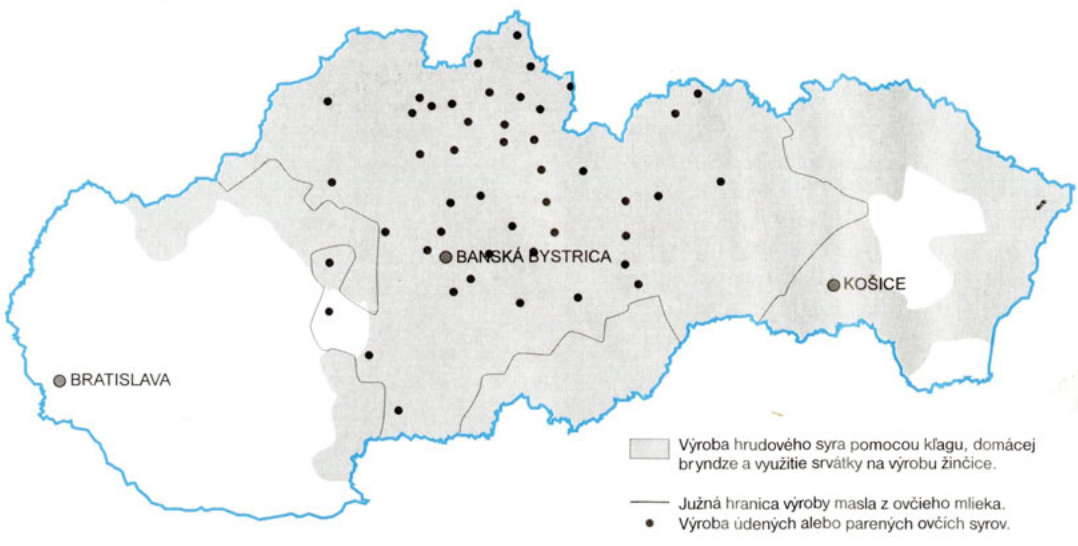
Czy polskie Podkarpacie w ostatnich kilku wiekach stanowiło rubież kulturową? Próba odpowiedzi na to pytanie wymagała wyjścia poza zróżnicowanie kulturowe Polski, a przede wszystkim określenia czy obszar kulturowy Karpat Północnych, a może nawet całych Karpat, był jedną z wyodrębniających się prowincji kulturowych Europy.

Badacze tradycyjnej kultury krain dorzecza środkowego Dunaju zwracają uwagę na dwie tradycje – rolniczą i pasterską. W *Etnografickým atlase Slovenska* Ján Podolák opublikował mapę zatytułowaną „Karpatská salašná kultura" (EAS, rozdz. III, m. 15), na której ukazał rozmieszczenie nazw dotyczących szałaśnictwa, a konkretnie zasięgi słowa *valach* na określenie pasterza owiec, słowa *vakeša* na określenie owcy i słowa *strunga* (zagroda na owce lub jej część). Na innych mapach J. Podolák przedstawił organizację wypasu owiec (EAS, rozdz. III, m. 2), koszarowanie owiec (EAS, rozdz. III, m. 5), wyroby z owczego mleka – masło, sery (EAS, rozdz. III, m. 10), wyrób sera i żętycy (EAS, rozdz. III, m. 11), nazwy owiec (EAS, rozdz. III, m. 13) i nazwy pasterzy owiec (EAS, rozdz. III, m. 14). Zasięgi na tych mapach są podobne – środkowa i północna Słowacja po granice z Polską to obszar szałaśnictwa.

---

86 Ustalenie północnej granicy Górali, a więc i określenie południowego zasięgu kultury ludowej tzw. *Krakowiaków*, interesowało już dawniejszych badaczy, od Wincentego Pola począwszy. Wyniki badań, wzbogacone poszukiwaniami terenowymi od schyłku 1945 r. do maja 1946, podsumował R. Reinfuss. Zilustrował je kilkoma mapami: „Północne granice polskiej góralszczyzny według W. Pola, S. Udzieli, T. Seweryna, M. Cholewy, F. Bujaka" (Reinfuss, 1946: m. 1 na s. 229), „Ubiory ludowe na pograniczu góralsko-krakowskim" (Reinfuss, 1946: m. 2 na s. 245), „Granice góralszczyzny polskiej i zagadnienie poczucia przynależności grupowej ludności pogranicznej" (Reinfuss, 1946: m. 3 na s. 249). Autor zaznaczał zarówno podobieństwa (zapożyczenia) kulturowe, jak i różnice. Górale nie tylko różnili się od swoich krakowskich sąsiadów, ale byli (zapewne nie wszyscy – Z.K.) także świadomi swojej kulturowej odrębności.

W oparciu o wspomniane mapy J. Podoláka P. Slavkovský opracował syntetyczny kartogram *Oblasť vplyvu karpatskej salašnej kultury,* na którym przedstawił tereny, gdzie ser wyrabiano za pomocą klagu, domową bryndzę i używano serwatki do wyrobu żętycy (zob. mapa 1.5). Jest to obszar środkowej i większej części wschodniej Słowacji, zwłaszcza na terytoriach graniczących z Polską z jednej i wschodnimi Morawami z drugiej strony. Techniką punktową zaznaczył także miejscowości, gdzie wyrabiano wędzone lub parowane sery owcze, a linią – południową granicę wyrobu masła z owczego mleka. To Słowacja środkowa – północna i środkowa[87]. W sąsiednich Węgrzech natomiast brak gospodarki szałaśniczej, co *ex silentio* wynika z kwerendy w dziewięciu tomach *Magyar nèprajzi atlasz* (1987–1992).

Mapa 1.5. Obszar nasycony kulturą karpacką:
– wyrób bundzu za pomocą klagu, wyrób bryndzy, wyrób żętycy,
– południowa granica wyrobu masła z owczego mleka,
– wyrabianie wędzonych lub parzonych owczych serów.
źrodło: Na podstawie map J. Podoláka opracował P. Slavkovský (2000: m. 28 na s. 44).

Analizując zróżnicowanie Słowacji, Peter Slavkovský zauważa istnienie panońsko-nadcisańskiej prowincji kulturowej, którą tu zaliczymy do prowincji zachodnioeuropejskiej, i przeciwstawia jej karpacką, pisząc:

> Ziemie Słowacji należą do dwóch wielkich geograficznych obszarów. Jej nizinna część wiąże się ze strefą panońsko-nadcisańską, której częścią są także krainy okoliczne – Austria, Morawy, Węgry, Serbia i Chorwacja. […] Większa część Słowacji ma jednak górski i podgórski charakter. Geograficznie i kulturowo wiąże się ze strefą karpacką, która sięga od północnych Moraw, przez Polskę, Ukrainę aż na Półw. Bałkański (Slavkovský, 2000: 58–59, tłum. Z. Kłodnicki).

87 Slavkovský, 2000: m. il. 28 na s. 44: „Oblasť vplyvu karpatskej salašnej kultúry".

Sklasyfikowanie pasterstwa karpackiego pozwoliło B. Kopczyńskiej-Jaworskiej wykazać, iż wszystkie wyodrębnione przez nią odmiany całosezonowego wypasu letniego charakteryzują zarówno pasterstwo Karpat Północnych, w tym polskiego Podkarpacia, jak i Karpat Wschodnich i Siedmiogrodu. Niewiele różnią się one od tych w Karpatach Południowych (Kopczyńska-Jaworska, 1967). Zatem mówienie o karpackiej prowincji kulturowej jest zasadne.

Potężny prąd kulturowy, płynący od wieków z Zachodu, doprowadził do znacznej unifikacji obszary leżące w dorzeczu Łaby, Odry, Wisły i Dunaju. Nasuwa się porównanie do wątku i osnowy – słabiej widoczny i późny wątek pasterski przenikał od wschodu starszą osnowę rolniczą środkowej Europy – Orient przenikał Okcydent.

Gdy piszemy te słowa (2023 r.), to tradycyjna kultura Karpat Polskich w głównej mierze należy do przeszłości. Także ludność ruskiego pochodzenia (Łemkowie i Bojkowie) od r. 1947 nie mieszka we wschodniej części Karpat Polskich. Do historii przechodzą też pojęcia regionu i prowincji etnograficznej; jednak okazały się one pożyteczne w rozważaniach nad genezą tradycyjnej kultury w Karpatach Polskich. *Non nova, sed novae.*

Polski atlas etnograficzny w perspektywie współczesnej

Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego – stan prac (lata 2020–2024)

> W wielu krajach jest prowadzona na szeroką skalę digitalizacja obiektów dziedzictwa kulturowego […]. Jej celem jest przede wszystkim udostępnianie tych kopii, ale również ich długotrwałe (wieczyste) przechowywanie jako forma zabezpieczania dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń.
>
> (Płoszajski, red., 2008: 9)

Współcześnie dla wielu badaczy i badaczek dziedzictwa kulturowego szczególnie cenne są wirtualne bazy etnograficzne, prezentujące kolekcje danych szerzej nieznanych w środowisku naukowym. W ostatnich dwóch dekadach zintensyfikowano działania mające na celu cyfryzację i udostępnienie w Internecie w tzw. wolnym dostępie szczególnie interesujących zasobów o tematyce etnologicznej i antropologicznej. Do pionierskich działań w tym względzie zaliczamy prace związane z tworzeniem i stopniowym rozbudowywaniem serwisu Federacji Bibliotek Cyfrowych [FBC], szczególnie digitalizacją i udostępnianiem rozproszonych i wcześniej trudno dostępnych materiałów ludoznawczych z XIX i początków XX wieku[1].

Prace związane ze stopniowym kompletowaniem i publikacją cyfrową spuścizny kolbergowskiej podjęto w ramach Instytutu im. Oskara Kolberga[2]. Dzięki projektowi „Cyfrowa Etnografia" od 2010 roku udostępnia się również powojennie wydane czasopisma etnologiczno-antropologiczne (np. „Lud", „Etnografia Polska", „Konteksty. Polska Sztuka Ludowa"), wybrane atlasy etnograficzne oraz książki o tematyce antropologicznej (zob. Cyfrowa Etnografia [online]), zob. szerzej: Kłodnicki, Pieńczak, Koźmińska, 2017: 147–150). Od kilku lat w wolnym dostępie funkcjonuje też część czasopism etnologicznych i antropologicznych wydawanych przez Polskie Towarzystwo Ludoznawcze: „Lud", „Łódzkie Studia Etnograficzne" i „Literatura Ludowa" (zob. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze [online]). Wartościowym projektem etnologicznym jest też słownik polskiej bajki ludowej, zawierający hasła składające się na syntetyczny obraz tradycyjnej polskiej bajki ludowej w ujęciu literaturozonawczym i kulturoznawczym. Wersja internetowa opracowania wciąż wzbogacana jest o nowe hasła i materiały (zob. Słownik polskiej bajki ludowej

1 Szczególnie wartościowe było udostępnienie w FBC kompletnej kolekcji czasopism: „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej", „Wisła. Miesięcznik Geograficzno-Etnograficzny", „Materyały Antropologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne" oraz „Lud". Stanowią one część z dostępnych obecnie niemal 7 mln obiektów znajdujących się w otwartym dostępie (zob. Federacja Bibliotek Cyfrowych [online]).

2 Do tej pory opracowano 86 tomów serii „Dzieła Wszystkie", z czego 84 są dostępne w postaci cyfrowej na stronie IOK oraz na portalu polona.pl (zob. Instytut… [online]).

[online]). Trwają też prace nad opracowaniem słownika terminologicznego polskich strojów ludowych związane z publikacją książki oraz upowszechnieniem wyników w interenecie na platformie strojeludowe.net, skupiające przedstawicieli środowiska etnologicznego z całej Polski (zob. Słownik terminologiczny polskich strojów ludowych [online]). W sieci od niemal dekady funkcjonują także istotne dla środowiska instytucjonalne bazy danych popularyzujące wiedzę etnologiczną pochodzącą *stricte* z badań terenowych – w tym Cyfrowe Archiwum im. Józefa Burszty [online] oraz Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego [online], o którym szerzej poniżej. Przegląd dotyczy zaledwie kilku najważniejszych inicjatyw badawczych polskich etnologów i antropologów widocznych w sieci.

W rozdziale podsumujemy różnorodne działania badawcze związane z realizacją Cyfrowego Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego (lata 2020–2024). Wstępne informacje odnośnie stanu prowadzonych prac związanych z rozwijaniem platformy przedstawiono w kilku wcześniejszych opracowanich (Pieńczak, 2019a, 2019b, 2020, 2021).

Koncepcja kontynuacji digitalizacji i udostępnienia zbiorów PAE

Początkowo w cieszyńskiej pracowni atlasowej skupiano się przede wszystkim na analizowaniu i publikowaniu zebranej dokumentacji terenowej w formie kolejnych tomów „Komentarzy do Polskiego Atlasu Etnograficznego" (2002–2013). W 2014 roku rozpoczęto prace nad digitalizacją i opracowaniem naukowym zbiorów atlasowych – wraz z otrzymaniem pierwszego dofinansowania z Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego (Kłodnicki, Pieńczak, Koźmińska, 2017: 100–101). Szczególnie istotne było dla twórców projektu „zbudowanie świadomości istnienia zbiorów gromadzonych przez dane instytucje również wśród odbiorców, którzy do tej pory nie mieli okazji się z nimi zapoznać lub wręcz nie wiedzieli o ich istnieniu" (Paradowski, red., 2010: 31).

Rok po zakończeniu pierwszej edycji projektowej złożono kolejny wniosek do Ministerstwa, który został rozpatrzony pozytywnie. W listopadzie 2019 roku projekt pt. „Polski Atlas Etnograficzny – opracowanie naukowe, elektroniczny katalog danych, publikacja zasobów w sieci Internet, etap II" znalazł się w grupie kilkunastu projektów wysoko ocenionych przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego[3], z ostatecznym budżetem w wysokości 513 478 zł (zob. więcej: Pieńczak, 2019b), co umożliwiło realizację dalszych prac badawczych w latach 2020–2024.

3 Wniosek znalazł się na 9 miejscu wśród 16 projektów zakwalifikowanych do finansowania w konkursie Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki – Dziedzictwo Narodowe II/2018, zob. *Wnioski*…. Dodajmy, że w konkursie zgłoszono aż 135 fiszek projektowych.

Główne założenia projektu i działania badawcze

Podstawowym celem projektu jest kontynuacja długofalowych prac badawczych w zakresie wzbogacania dziedzictwa kulturowego i narodowego o unikatową dokumentację etnograficzną z kilku ostatnich dekad poprzez opracowanie naukowe w formie spójnej, syntetycznej, cyfrowej kolekcji zasobów archiwalnych PAE. Materiały te stanowią unikalne źródło historii wsi polskiej, gromadzone przez etnografów, etnologów i folklorystów w drugiej połowie XX wieku. Są to unikatowe zapisy terenowe, systematycznie pozyskiwane w całej Polsce przez środowisko etnologiczne. Szczególnie istotne dla nas są ochrona i zachowanie zbiorów (Paradowski, red., 2010: 26–27), istotne jest zatem nie tylko zabezpieczenie materiałów atlasowych przed postępującym niszczeniem, ale również ich udostępnienie na szeroką skalę w celach naukowych, edukacyjnych oraz promocyjnych, skutkujących docelowo wzrostem świadomości funkcjonowania PAE w przestrzeni publicznej.

Na powstałej w pierwszej edycji grantu bazie Cyfrowa Platforma Polskiego Atlasu Etnograficznego znajduje się obecnie ponad 15000 kart obiektów, tworzących sześć unikatowych elektronicznych katalogów danych m.in. dotyczących roślin dziko rosnących w celach pokarmowych i leczniczych, fotografii terenowych oraz map atlasowych (zob. szerzej dalej). Planowane przed kilku laty prace badawcze wiązały się między innymi z naukowym opracowaniem dalszych elektronicznych katalogów danych źródłowych (obejmujących blisko 700 kwestionariuszy PAE z zakresu obrzędowości urodzinowej i pogrzebowej oraz ponad 1200 fotografii Zygmunta Kłodnickiego prezentujących wieś polską drugiej połowy XX wieku) i ich zamieszczeniem na omawianej platformie. Pokłosiem projektu jest również niniejsza publikacja, stanowiąca drugi tom zainicjowanej w 2017 roku serii wydawniczej pt. „Biblioteka Polskiego Atlasu Etnograficznego", stanowiącej platformę wszelkich istotnych działań badawczych realizowanych w cieszyńskiej pracowni atlasowej.

Profil odbiorcy

Z uwagi na walory dokumentacyjne zbiorów atlasowych zbieranych przez kilka ostatnich dekad XX wieku, projekt skierowany jest do różnych grup docelowych. Zasadniczym celem jest dotarcie do możliwie szerokiej grupy odbiorców, w tym osób zajmujących się szeroko rozumianym dziedzictwem kulturowym w naukach humanistycznych i społecznych, jak etnolodzy, antropolodzy kulturowi, socjolodzy, pedagodzy, geografowie, historycy, filolodzy. Rezultaty działań projektowych mogą być przydatne także dla pozostałych zainteresowanych problematyką wsi polskiej w jej historycznym aspekcie. Znajdą się wśród nich zapewne muzealnicy, regionaliści, lokalni animatorzy kultury, przedstawiciele administracji publicznej i pozarządowej, a także osoby uczące się i studiujące.

Cele i zadania badawcze

Projekt obejmował różne cele i zadania badawcze (zob. tabela 2.1), które ze względu na specyfikę analizowanych materiałów źródłowych i ich dostępność, realizowane

były głównie w cieszyńskiej Pracowni Digitalizacyjnej Polskiego Atlasu Etnograficznego [PD PAE] na Wydziale Sztuki i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego (do 2019 roku: Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji).

Tabela 2.1. Zadania badawcze wyznaczone w projekcie digitalizacyjnym PAE

Zadanie badawcze, numer zadania	Cele badawcze	Rodzaj zasobu, numer zadania
Analiza ilościowa i jakościowa (1–2)	- podsumowanie i opracowanie wyników badań, - gromadzenie i uzupełnianie literatury naukowej poświęconej analizowanej problematyce	niepublikowane kwestionariusze narodzinowe (1)
		niepublikowane kwestionariusze pogrzebowe (1)
		niepublikowane fotografie terenowe (2)
Opracowanie naukowe elektronicznego katalogu (3–5)	- udostępnianie danych w internecie, - analiza ilościowa i jakościowa powstałego katalogu	niepublikowane kwestionariusze urodzinowe (3)
		niepublikowane kwestionariusze pogrzebowe (4)
		niepublikowane fotografie terenowe (5)
Opracowanie i analiza wyników badań w formie publikacji naukowej (6)	- popularyzacja prac badawczych PAE w środowiskach naukowych i pozanaukowych, - opracowanie i przeprowadzenie strategii promocyjnej projektu, - informacja o projekcie (np. na stronach internetowych Uniwersytetu Śląskiego i Polskiego Instytutu Antropologii)	wszystkie trzy zasoby (6)

Oprac. A. Pieńczak, na podstawie: Fiszka projektowa, 2018: 22.

Uczestnicy projektu

W projekcie uczestniczyło osiem osób; w większości pracownicy Wydziału Sztuki i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego (Cieszyn) oraz współpracownicy Polskiego Instytutu Antropologii (Warszawa) i Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego (Wrocław), wśród nich czterej główni wykonawcy (dr hab. prof. UŚ Zygmunt Kłodnicki, dr hab. Agnieszka Pieńczak, prof. UŚ; mgr Joanna Koźmińska, dr Bartłomiej Chromik) oraz etnolożka mgr Kamilla Księżnik (asystentka naukowa). W zespole znaleźli się ponadto fotograf specjalizujący się w projektach digitalizacyjnych (inż. Krystian Firla) oraz informatycy – mgr inż. Sławomir Szewieczek i mgr inż. Krzysztof Kasprzyński. Przedstawmy zatem bliżej poszczególnych wykonawców (w kolejności alfabetycznej).

Fot. 2.1. Bartłomiej Chromik. Archiwum B. Chromika.

Bartłomiej Chromik, doktor etnologii, pochodzi z Kęt. Jest absolwentem kierunku Szkoły Głównej Handlowej (Metody ilościowe w ekonomii i systemy informacyjne) oraz Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej na Uniwersytecie Warszawskim. Doktorat uzyskał na podstawie pracy *Mikro- i makroideologie językowe. Przykład języka wilamowskiego*. Jest adiunktem na Wydziale „Artes Liberales" UW, gdzie związany jest z Centrum Zaangażowanych Badań nad Ciągłością Kulturową. W ostatnim czasie realizuje projekt kierowany przez prof. Justynę Olko ERC *Multilingual worlds – neglected histories. Uncovering their emergence, continuity and loss in past and present societies*. Głównym polem jego zainteresowań są języki mniejszościowe oraz ich rewitalizacja. Szczególną rolę w jego pracach badawczych odgrywają Wilamowice i używany w nich język Wymysiőeryś. Od 2007 roku prowadzi badania terenowe w ukraińskich Karpatach. Interesuje się również antropologią lingwistyczną, humanistyką cyfrową, antropologią ekonomiczną, analizą danych ilościowych oraz historią Księstwa Oświęcimskiego – autor kilkunastu publikacji naukowych (wybór prac, zob. *Bibliografia*). W projekcie PAE uczestniczył między innymi w tworzeniu cyfrowej bazy unikatowych fotografii terenowych Zygmunta Kłodnickiego na platformie Cyfrowa Etnografia (e-mail: bartlomiej.chromik@gmail.com; ORCID 0000-0003-3415-7076).

Fot. 2.2. Krystian Firla. Archiwum K. Firli.

Krystian Firla, fotograf, inżynier informatyk. Absolwent Wyższej Szkoły Biznesu Wydział Zamiejscowy w Cieszynie w zakresie informatyki (specjalność grafika komputerowa, multimedia i animacje) oraz szkoły FotoEdukacja (tytuł fototechnika). Od 2009 roku pracuje w Muzeum Śląska Cieszyńskiego w Cieszynie. Współrealizator projektów digitalizacyjnych finansowanych ze środków krajowych i międzynarodowych (między innymi: Muzeum otwarte na świat; e-kultura; Digitalizacja grafiki oraz kartografii MŚC w Cieszynie). Zainteresowany fotografią dokumentalną, czysto techniczną oraz tradycyjną. Swoją wiedzą oraz pasją stara się zarazić młodzież podczas warsztatów fotografii tradycyjnej w różnych instytucjach użytku publicznego. W projekcie PAE uczestniczył między innymi w tworzeniu cyfrowej bazy kwestionariuszy poświęconych obrzędowości narodzinowej oraz unikatowej kolekcji fotograficznej (czarno-białe negatywy z lat 1960–1987) (e-mail: kfirla@wp.pl).

Fot. 2.3. Krzysztof Kasprzyński. Archiwum K. Kasprzyńskiego.

Krzysztof Kasprzyński, magister inżynier. Studiował pedagogikę na Wydziale Pedagogiczno-Artystycznym UŚ (Filia w Cieszynie), inżynierię oprogramowania (Bielska Wyższa Szkoła Biznesu i Informatyki) oraz zarządzanie bezpieczeństwem systemów informacyjnych (studia podyplomowe w Politechnice Wrocławskiej). Od 2002 związany zawodowo z Wydziałem Sztuki i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego, pracując na stanowisku specjalisty informatycznego. Z zamiłowania projektant serwisów internetowych oraz informatyk śledczy. W projekcie PAE doradzał między innymi odnośnie zakupu specjalistycznego sprzętu komputerowego i oprogramowania oraz czuwał nad sprawnym, bezawaryjnym i wydajnym jego funkcjonowaniem oraz bezpieczeństwem danych cyfrowych (e-mail: krzysztof.kasprzynski@us.edu.pl).

Zygmunt Kłodnicki, emerytowany profesor etnologii Uniwersytetu Śląskiego. Studia etnograficzne w Uniwersytecie Wrocławskim rozpoczął w 1959 roku. Już podczas studiów prowadził badania terenowe dla Zakładu Polskiego Atlasu Etnograficznego PAN. Pracą magisterską z pogranicza etnologii i orientalistyki (*Żegluga ludów austronezyjskich*), opracowaną metodą etnogeograficzną (z kilkunastoma własnymi mapami), przedstawioną w 1964 roku, zwrócił uwagę J. Gajka, który zaproponował mu asystenturę w Uniwersytecie Wrocławskim. Także w następnych latach współpracował z Zakładem PAE, prowadząc badania terenowe i opracowując mapy. Po obronie pracy doktorskiej (*Reliktowe formy transportu nasobnego i ręcznego w kulturach ludowych środkowej Europy*) w 1976 roku, pisanej pod opieką J. Gajka, wrócił do pracy w Katedrze Etnografii UWr. na stanowisko adiunkta. Dwa lata po uzyskaniu habilitacji (*Tradycyjne rybołówstwo śródlądowe w Polsce*) uzyskał stanowisko profesora w Uniwersytecie Śląskim. Do Cieszyna, gdzie w 1997 roku podjął pracę w ówczesnym Zakładzie Etnologii (obecnie Instytut Nauk o Kulturze UŚ), przeniósł zbiory archiwalne Polskiego Atlasu Etnograficznego. Tu także wypromował następców – Agnieszkę Pieńczak i Annę Drożdż. Wielokrotnie był recenzentem prac doktorskich i habilitacyjnych w Polsce, na Słowacji i w Czechach; opiniował wnioski o profesurę we Lwowie i Nitrze. Był też członkiem komisji akredytacyjnych w Polsce i w Czechach. Wykładał etnologię Słowian Północnych w Uniwersytecie w Bratysławie.

Fot. 2.4. Zygmunt Kłodnicki. Archiwum A. Pieńczak.

Był dziekanem-organizatorem Wydziału Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego, wcześniej prodziekanem ds. naukowych. Przez dwie kadencje był członkiem senackiej komisji nauki UŚ. Pełnił też funkcje dyrektora Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej oraz kierownika Zakładu Etnologii i Geografii Kultury tegoż Instytutu. Dziesięć lat był prezesem Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, gdzie założył serię „Dziedzictwo Kulturowe". Od początku uczestniczył w redagowaniu, najpierw jako redaktor poszczególnych tomów, potem także redaktor serii „Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego" (do 2020 roku); członek kilku innych redakcji, w tym czasopism „Ethnologia Europae Centralis", „Český líd" i „Transcarpathica", redaktor kilkunastu publikacji, organizator wielu konferencji naukowych. Autor kilkudziesięciu prac naukowych z zakresu etnogeografii, opublikowanych w kraju i poza granicami (Niemcy, Węgry, Słowacja, Francja), w tym współautor *Polskiego atlasu etnograficznego* i *Forschungen zum Etnologischen Atlas Europas und seiner Nachbarländer* (wybór prac, zob. *Bibliografia*). Stypendysta Alexander von Humboldt-Stiftung (u prof. Güntera Wiegelmanna w Monastyrze, Westfalia). Wyróżniany wieloma nagrodami, w tym srebrnym i brązowym medalem „Zasłużony Kulturze Gloria Artis". Od 2013 roku na emeryturze, wciąż jednak jest aktywny naukowo. W grancie PAE jako jeden z głównych wykonawców współtworzył między innymi elektroniczny katalog fotografii terenowych własnego autorstwa, pochodzących z lat 1960–1987 oraz niniejszą publikację (e-mail: zygmunt.klodnicki@us.edu.pl; ORCID: 0000-0003-4945-0160).

Joanna Koźmińska, magister, absolwentka Katedry Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Warszawskiego oraz Studiów Podyplomowych Informacji Naukowej UW. Kierowniczka Biblioteki Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej UW. Członkini Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, wieloletnia współpracowniczka Polskiego Instytutu Antropologii. Ekspertka do spraw promocji zasobów antropologicznych w Komitecie Nauk Etnologicznych PAN, członkini Rady Bibliotecznej UW, sekretarz rady redakcyjnej serii „Archiwum Etnograficzne" PTL. Jej zainteresowania badawcze dotyczą cyfrowej humanistyki, netnografii, historii polskiej etnologii, antropologii przestrzeni internetowych oraz cyfryzacji zasobów antropologicznych (wybór prac, zob. *Bibliografia*). Koordynatorka projektu Cyfrowej Etnografii, od 2008 współtworzy Bibliotekę Cyfrową PIA, w 2022 przekształconą w Bibliotekę Cyfrową PTL (zob. www.cyfrowaetnografia.pl). Uczestniczyła między innymi w grancie NPRH pt. *Atlas*

Fot. 2.5. Joanna Koźmińska. Archiwum J. Koźmińskiej.

Polskich Strojów Ludowych: kontynuacja prac wydawniczych, przeprowadzenie badań terenowych i kwerend źródłowych oraz cyfryzacja materiałów źródłowych i udostępnienie ich w Internecie, 2013–2015 (wykonawczyni merytoryczna), *Polski Atlas Etnograficzny – opracowanie naukowe, elektroniczny katalog danych, publikacja zasobów w sieci Internet, etap I*, 2014–2018 (wykonawczyni merytoryczna), w projekcie MEiN, Program „Nauka dla Społeczeństwa" *ETNOznawcy. Budowa portalu wiedzy oraz promocja i upowszechnienie dorobku polskiej etnografii*, 2022–2024 (wykonawczyni merytoryczna i koordynatorka), oraz uczestniczy w projekcie partnerskim z Biblioteką Uniwersytetu Warszawskiego – program MEiN programu *Społeczna Odpowiedzialność Nauki: II Retrokonwersja zasobów etnologicznych*, 2023–2025. W 2020 otrzymała odznaczenie „Zasłużony dla Kultury Polskiej". Jako jedna z wykonawczyń merytorycznych w drugiej edycji projektu PAE zajmowała się opracowaniem naukowym i publikacją cyfrową kolekcji map PAE (I etap) oraz kolekcji fotografii Zygmunta Kłodnickiego (etap II) prezentowanych na stronie www.cyfrowaetnografia.pl; jest również współautorką niniejszej publikacji (e-mail: j.m.kozminska@uw.edu.pl; ORCID: 0009-0005-4681-1655).

Kamilla Księżnik, magister etnologii i antropologii kulturowej. W Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego pracowała w ramach projektu jako asystentka naukowa (lata 2021–2024). Zrekonstruowała cyfrowo mapę podkładową PAE, stosowaną w pracach porównawczych. W kręgu jej zainteresowań badawczych pozostaje pamięć społeczna i sposoby jej kształtowania. Interesuje się również sztuką naiwną i aktywnie ją promuje. W trakcie trwania grantu opublikowała dwa artykuły naukowe oparte na materiałach atlasowych (zob. *Bibliografia*) oraz opracowała projekt nowego baneru na stronę: Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego. W projekcie współtworzyła również trzy obszerne elektroniczne katalogi danych źródłowych z lat 60.–80. XX stulecia, prezentowane na platformie Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego (e-mail: kamilla.ksieznik@us.edu.pl; ORCID: 0000-0002-2496-8601).

Fot. 2.6. Kamilla Księżnik. Archiwum K. Księżnik.

Agnieszka Pieńczak, doktor habilitowany, profesor uczelni. Studiowała etnologię na Wydziale Pedagogiczno-Artystycznym UŚ, Filia w Cieszynie, następnie otrzymała stypendium doktoranckie w Wydziale Nauk Społecznych UŚ w Katowicach. W 2006 roku uzyskała stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie etnologii na Wydziale Historycznym Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Od 2006 roku pracuje w Wydziale Sztuki i Nauk o Edukacji UŚ w Cieszynie. Od studiów związana z cieszyńską Pracownią Polskiego Atlasu Etnograficznego, od marca 2017 roku jest formalnym opiekunem zbiorów atlasowych. Jej zainteresowania badawcze skupiają się wokół dynamiki zmian polskiej kultury wiejskiej, możliwości porównawczych atlasów etnograficznych oraz promowania i rozwijania działalności PAE. Prowadziła liczne

Fot. 2.7. Agnieszka Pieńczak. Archiwum M. Kłoskowicz.

badania terenowe dla potrzeb PAE na Mazurach, Kujawach, Podlasiu (2001–2003) i Śląsku (2005–2013). Autorka, współautorka i współredaktorka kilkudziesięciu publikacji naukowych (wybór prac, zob. *Bibliografia*), wykonawczyni w kilku grantach międzynarodowych (np. *Podania i legendy Śląska Cieszyńskiego*, *Dziedzictwo kulturowe jako klucz do tożsamości pogranicza polsko-czeskiego na Śląsku Cieszyńskim. W 1200-lecie Cieszyna*; *The 1st International Convention for Ethnology and Cultural Anthropology Students from Central Europe-Small Grant*; *Dziedzictwo narodowe i kulturowe, polskie ślady za granicą*); obecnie kierowniczka drugiej edycji projektu pt. *Polski Atlas Etnograficzny – opracowanie naukowe, elektroniczny katalog danych, publikacja zasobów w sieci Internet, etap II* (2020–2024), zob. www.archiwumpae.us.edu.pl. Od roku 2019 wciąż pełni funkcję dyrektorki kierunków: animacja społeczno-kulturalna z edukacją kulturalną, edukacja kulturalna, etnologia i antropologia kulturowa. Od 2013 jest prezeską cieszyńskiego oddziału Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, od 2008 członkinią Sekcji Ludoznawczej PZKO w Czeskim Cieszynie. W latach 2019–2022 była członkinią zespołu doradczego Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego do spraw projektów realizowanych w ramach programów „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki", „Pomniki polskiej myśli filozoficznej, teologicznej i społecznej XX i XXI wieku" oraz „Szlakami Polski Niepodległej". W projekcie PAE jako kierowniczka i główna wykonawczyni koordynowała wszelkie działania grantowe, była również redaktorką cyfrową wszystkich opracowanych w grancie katalogów elektronicznych; ponadto współautorka niniejszej monografii naukowej (e-mail: agnieszka.pienczak@us.edu.pl; ORCID: 0000-0002-5599-0908).

Fot. 2.8. Sławomir Szewieczek. Archiwum S. Szewieczka.

Sławomir Szewieczek – inżynier informatyki. Informatyk w Muzeum Śląska Cieszyńskiego w Cieszynie. Koordynator kilku projektów digitalizacyjnych. Z zamiłowania programista, działa na rzecz rozwoju oprogramowania typu *open source*. Charytatywnie pomaga kilku stowarzyszeniom w zakresie informatycznym. W drugiej edycji projektu PAE uczestniczył między innymi w tworzeniu cyfrowej bazy kwestionariuszy poświęconych obrzędowości pogrzebowej oraz unikatowej kolekcji fotograficznej Z. Kłodnickiego, obejmującej czarno-białe negatywy z lat 60.–80. XX wieku) (e-mail: szewieczko@gmail.com).

Należy podkreślić, że realizacja grantu możliwa była również dzięki wsparciu innych osób, niewchodzących bezpośrednio w skład zespołu roboczego. Sprawy finansowe (w tym zawieranie umów z wykonawcami oraz sporządzanie sprawozdań rocznych) konsultowane były wielokrotnie z Zespołem ds. Projektów Wydziału Humanistycznego (mgr Anna Dziadek), sprawy finansowe z Działem Budżetowania i Kontrolingu (mgr Jolanta Talarczyk-Worobiej), określanie stanu prawnego materiałów PAE z Biurem Rzeczników Patentowych (mgr Mariusz Grzesiczak), a kwestie dostępności z Centrum Obsługi Studentów (mgr Anna Nawrot). Przy tworzeniu umowy licencyjnej z Zygmuntem Kłodnickim kontaktowano się także z Polskim Towarzystwem Ludoznawczym (mgr Paulina Suchecka). Cenna była również współpraca z Instytutem Archeologii i Etnologii PAN (dr hab. Kamila Baraniecka-Olszewska, prof. IAiE PAN), skutkująca między innymi rozwijaniem współpracy merytorycznej. Wszystkim za udzieloną pomoc w tym miejscu serdecznie dziękujemy.

Modernizacja Pracowni Digitalizacyjnej Polskiego Atlasu Etnograficznego

Pracownia Digitalizacyjna Polskiego Atlasu Etnograficznego od 2015 roku znajduje się w zachodnim skrzydle Budynku Głównego Wydziału Sztuki i Nauk o Edukacji (pokój B.3.8), blisko niej znajduje się magazyn podręczny[4]. Od początku powstania PD PAE kierowana jest przez Agnieszkę Pieńczak.

Fot. 2.9. Kwestionariusze PAE (ludowa kultura materialna) po zabiegach introligatorskich.

Fot. A. Pieńczak (grudzień 2023).
Archiwum A. Pieńczak.

W trakcie trwania drugiej edycji projektu dokonano kolejnych prac konserwatorskich materiałów źródłowych PAE, polegających na oprawie i zaopatrzeniu ponad 600 grzbietów kwestionariuszy najczęściej wykorzystywanych do prac badawczych w specjalne nadruki (sygnatura i nazwa miejscowości), przewidzianych do późniejszej digitalizacji (ludowa kultura materialna i demonologia ludowa), zob. fot. 2.9 i 2.10.

Okładki wielu z nich były osłabione bądź naderwane po wielu latach użytkowania (specyfika wcześniejszych prac

4 Magazyn podręczny od marca 2017 roku znajduje się w Budynku Głównym WSNE (pokój B.3.4). Zbiór obejmuje skrzynki z materiałami z zakresu kultury materialnej, kolekcję map niepublikowanych, biblioteczkę podręczną oraz inne materiały źródłowe zbierane przez Józefa Gajka [źródło: A.P].

Fot. 2.10. Kwestionariusze PAE (demonologia ludowa) po zabiegach introligatorskich.
Fot. A. Pieńczak (grudzień 2023). Archiwum A. Pieńczak.

modernizacyjnych i konserwatorskich, zob. Kłodnicki, Pieńczak, Koźmińska, 2017: 110–116).

W pracowni zmodernizowano dotychczasowe stanowiska komputerowe i wstawiono większe stoły robocze pełniące rolę stanowisk przygotowawczych. Pracownię dodatkowo doposażono w specjalistyczną aparaturę naukowo-badawczą, obejmującą trzy nowe, wydajne komputery stacjonarne wraz z niezbędnym wyposażeniem (w tym oprogramowanie antywirusowe i programy graficzne) i drukarkę[5] oraz dwa skanery płaskie A3.

Do ewidencjonowania zbiorów atlasowych i ich publikacji w Internecie posłużyła zakupiona wcześniej aplikacja webowa Galeneo[6], pozwalająca na właściwe archiwizowanie i prezentowanie opracowanych naukowo materiałów źródłowych PAE w interfejsie publicznym na platformie cyfrowej funkcjonującej od 2014 roku pod nazwą Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego (zob. Kłodnicki, Pieńczak, Koźmińska, 2017: 114–116).

Na platformie znajduje się obecnie sześć kolekcji etnograficznych o następujących tytułach: „Fotografie terenowe Polskiego Atlasu Etnograficznego”[7], „Mapy Polskiego Atlasu Etnograficznego (opublikowane)”[8], „Ankiety Polskiego Atlasu Etnograficznego o zbieractwie roślin dziko rosnących w celach pokarmowych i leczniczych

5 Sprzęt zakupiono w 2022 roku ze środków Uniwersytetu Śląskiego przeznaczonych na infrastrukturę badawczo-dydaktyczno-artystyczną służącą do prowadzenia badań naukowych lub prac rozwojowych, które mogą zostać również wykorzystane do prowadzenia dydaktyki (IBDA).

6 Oprogramowanie jest skierowane do szerszego grona odbiorców (instytuty, archiwa, centra kultury, galerie sztuki, teatry, biblioteki, prywatni kolekcjonerzy itd.), zob. więcej: Zafado [online].

7 Kolekcja zawiera 12181 niepublikowanych zdjęć pochodzących z badań terenowych (lata 1954–1971).

8 Kolekcja zawiera 770 map opublikowanych na łamach „Polskiego Atlasu Etnograficznego” (lata 1958–1971) oraz „Komentarzy do Polskiego Atlasu Etnograficznego” (lata 1999–2013).

Fot. 2.11. Pracownia digitgalizacyjna Polskiego Atlasu Etnograficznego po modernizacji. Fot. A. Pieńczak (grudzień 2023). Archiwum A. Pieńczak.

(ankiety I-IV), syg. A1 (Archiwum PAE w Cieszynie)"[9], „Kwestionariusze Polskiego Atlasu Etnograficznego nr 7 z lat 1969-1976 pt. *Wybrane zagadnienia z kultury społecznej i duchowej. Zwyczaje, obrzędy i wierzenia urodzinowe*, syg. K7 (Archiwum PAE w Cieszynie)" [dalej skrót: „Kwestionariusze pogrzebowe"], „Kwestionariusze Polskiego Atlasu Etnograficznego nr 8 z lat 1969–1977 pt. *Wybrane zagadnienia z kultury społecznej i duchowej. Zwyczaje, obrzędy i wierzenia pogrzebowe*, syg. K8 (Archiwum PAE w Cieszynie)" [dalej skrót: „Kwestionarisze narodzinowe"], „Fotografie terenowe Zygmunta Kłodnickiego – kolekcja zawiera 1198 niepublikowanych zdjęć z badań terenowych (lata 1960–1987), syg. FNK (Archiwum PAE w Cieszynie)" [dalej skrót: „Fotografie terenowe Zygmunta Kłodnickiego"].

Oprócz cyfrowych kolekcji zbiorów archiwalnych na stronie pomieszczono także aktualne dane: dorobek naukowy pracowników PAE, uczestnicy pierwszej i drugiej edycji projektu, tematyka opracowanych do tej pory prac dyplomowych opartych na materiałach atlasowych, ogólna specyfika zbiorów i informacje medialne[10].

W 2022 roku platforma została zmodernizowana i uzyskała nową szatę graficzną o układzie kafelkowym. Widnieje na niej również nowy baner określający specyfikę materiałów źródłowych Polskiego Atlasu Etnograficznego (oprac. K. Księżnik), zob. fot. 2.12.

Strona została również częściowo dostosowana do obecnych wymogów w zakresie dostępności: przygotowano deklarację dostępności na poziomie wymaganym przepisami Ustawy z dnia 4 kwietnia 2019 r. o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych (wytyczne WCAG 2.1 na poziomach zdefiniowanych w załączniku do tej ustawy), wraz z dodaniem elementów zmiany kontrastu i wielkości czcionki. Na stronie publicznej platformy udostępniono dokument „Deklaracja dostępności' zgodny ze wzorem Ministerstwa Cyfryzacji oraz przeprowadzono audyt zgodności interfejsu publicznego z wymaganiami dostępności i uzupełniono treści deklaracji dostępności w części dotyczącej strony publicznej (pozostałą jej część uzupełniono na podstawie danych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach) (zob. Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego [online]).

Serwis od 2014 roku jest tworzony przez Uniwersytet Śląski przy współpracy Instytutu Archeologii i Etnologii PAN, Polskiego Instytutu Antropologii (do 2022 r.) oraz Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego.

9 Kolekcja zawiera ankiety zebrane w 239 miejscowościach w całej Polsce (lata 1947–1953).
10 Wystawy/prezentacje [online].

Fot. 2.12. Platforma cyfrowa Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego – po modernizacji. Źródło: www.newpae.us.edu.pl, zrzut ekranu: archiwum A. Pieńczak [dostęp 2.11.2023].

Kryteria doboru obiektów do digitalizacji

Przypomnijmy, że zasoby źródłowe Polskiego Atlasu Etnograficznego nie są jeszcze w pełni zinwentaryzowane – szacuje się, że obejmują kilkadziesiąt metrów bieżących materiałów etnograficznych, w tym ankiety i kwestionariusze wywiadu, mapy oraz zróżnicowaną dokumentację aktową.

W drugim etapie realizacji omawianego przedsięwzięcia do cyfryzacji wybrano kolejne obiekty, kierując się podstawowymi zasadami digitalizacji materiałów archiwalnych, związanymi z określeniem stanu posiadanych zbiorów. Tym razem pod uwagę wzięto dwa kryteria: po pierwsze – wytypowano obiekty o najwyższej wartości historycznej, po drugie – obiekty nieudostępniane ze względu na zagrożenie uszkodzeniem lub zniszczeniem fizycznym w rezultacie ich udostępniania (zob. więcej: *Katalog…*, 2015: 1). Ustalono, że prace digitalizacyjne dotyczyć będą trzech

obszernych kolekcji etnograficznych. Szacowano, że największa z nich obejmie blisko 1400 unikatowych fotografii terenowych wykonanych przez Zygmunta Kłodnickiego[11], pozostałe – blisko 700 niepublikowanych kwestionariuszy-notatników PAE dotyczących obrzędowości narodzinowej i pogrzebowej. Wybrano omawiane kolekcje, gdyż są warte udostępnienia – posiadają szczególną wartość historyczną dla zainteresowanych kulturą wiejską oraz są charakterystyczne dla działalności atlasowej.

Wzmiankowane kwestionariusze w pierwszej edycji projektowej poddano procesowi masowego odkwaszania oraz naprawom introligatorskim (zob. dalej), co umożliwiło ich bezproblemową digitalizację i opracowanie naukowe.

Przygotowanie materiałów archiwalnych do digitalizacji

Kwestionariusze poświęcone obrzędowości narodzinowej

Podobnie jak w pierwszej edycji projektu, opracowanie naukowe omawianych katalogów elektronicznych wymagało podjęcia określonych czynności przygotowawczych. Kwestionariusze-notatniki dotyczące obrzędowości narodzinowej przeznaczone do digitalizacji nie wymagały wcześniejszej konserwacji (ta została wykonana odpowiednio wcześniej, zob. Kłodnicki, Pieńczak, Koźmińska, 2017: 111–113, fot. 3.15). Następnie dokonano analizy całości omawianego zasobu analogowego składającego się z 339 obiektów. W rezultacie prowadzonych prac badawczych sporządzono wykaz sygnaturowy (oprac. A. Pieńczak, K. Księżnik), stanowiący istotną podstawę późniejszej redakcji cyfrowej katalogu (zob. aneks 3).

Przygotowanie kwestionariuszy do digitalizacji obejmowało następujące czynności:
- uporządkowanie obiektów według kolejności sygnaturowej (styczeń 2021),
- sporządzenie wstępnego spisu inwentarzowego badanych miejscowości (luty–marzec 2021),
- korygowanie sygnatur i nazw miejscowości w spisie inwentarzowym (marzec–kwiecień 2021).

Zaproponowana nowa numeracja zbiorów wytypowanych do digitalizacji zawiera elementy składowe zależne od specyfiki analizowanych materiałów źródłowych (oprac. koncepcji: A. Pieńczak, K. Księżnik). Zależało nam na stworzeniu możliwie najprostszych numerów inwentarzowych, jednoznacznie klasyfikujących dany zasób. Każdy numer jest niepowtarzalny i nie powtarza się w katalogu.

W przypadku kolekcji kwestionariuszy narodzinowych nowa numeracja plików cyfrowych składa się z czterech głównych elementów:
- skrót nazwy Polskiego Atlasu Etnograficznego (PAE);
- skrót nazwy zasobu kwestionariuszy urodzinowych (K7 – kolekcja kwestionariuszy Polskiego Atlasu Etnograficznego nr 7 z lat 1969–1976 pt. *Wybrane zagadnienia z kultury społecznej i duchowej. Zwyczaje, obrzędy i wierzenia urodzinowe*);

11 W tym momencie nie znano dokładnej liczby obiektów planowanych do digitalizacji i późniejszego opracowania naukowego (brak spisu inwentarzowego).

– numer określający sygnaturę miejscowości (słup, pas i pole);
– numer określający liczbę kwestionariuszy urodzinowych wypełnionych w danej wsi.

Na przykład jeden z kwestionariuszy omawianej kolekcji, zgodnie z przyjętym schematem, nosi numer inwentarzowy PAE/K7/6.16.VIII/01 (zob. Garstecka, 1971a).

Kwestionariusze poświęcone obrzędowości pogrzebowej

W przypadku kolekcji kwestionariuszy pogrzebowych nowa numeracja plików cyfrowych została opracowana w podobny sposób, składa się zatem również z czterech głównych elementów:
– skrót nazwy Polskiego Atlasu Etnograficznego (PAE);
– skrót nazwy zasobu kwestionariuszy pogrzebowych (K8 – kolekcja kwestionariuszy Polskiego Atlasu Etnograficznego nr 8 z lat 1969–1976 pt. *Wybrane zagadnienia z kultury społecznej i duchowej. Zwyczaje, obrzędy i wierzenia pogrzebowe*;
– numer określający sygnaturę miejscowości (słup, pas i pole);
– numer określający liczbę kwestionariuszy pogrzebowych wypełnionych w danej wsi.

Zgodnie z tymi ustaleniami kwestionariusz pogrzebowy wypełniony we wsi Pacholeta (ok. Gryfina) otrzymał numer inwentarzowy PAE/K8/6.16.VIII/01 (zob. Garstecka, 1971b).

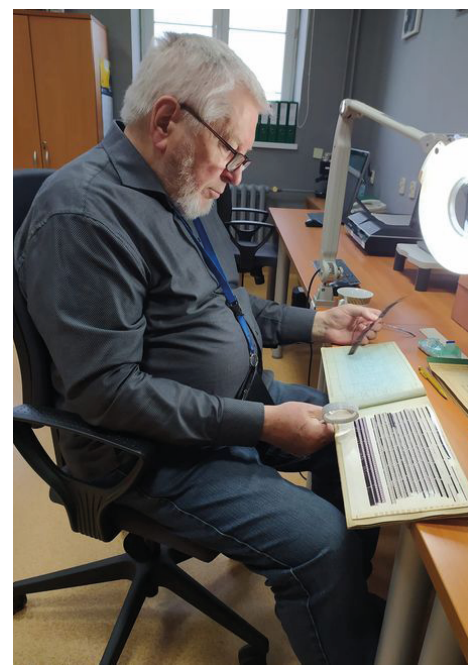
Fotografie Zygmunta Kłodnickiego

W przypadku kolekcji fotograficznej Zygmunta Kłodnickiego nie były potrzebne wcześniejsze prace konserwatorskie – materiały były dobrze zabezpieczone przez właściciela w specjalnych obwolutach przeznaczonych do przechowywania negatywów. Przygotowanie zbioru do digitalizacji obejmowało następujące czynności:

– sporządzenie wstępnych spisów inwentarzowych zdjęć według numeracji nadanej im pierwotnie przez autora kolekcji, określających położenie poszczególnego negatywu w albumach, datę wykonania zdjęcia, lokalizację miejscowości oraz opis fotografii (luty–czerwiec 2020, zob. fot. 2.13).

W ten sposób wstępnie wytypowano do digitalizacji 1274 czarno-białe negatywy ulokowane w różnych miejscach w 18 albumach; sporządzono też wtedy pierwszą wersję spisu inwentarzowego (oprac. A. Pieńczak, Z. Kłodnicki);

– przeniesienie spisów inwentarzowych do tabel Excel oraz wprowadzenie do nich nowych numerów inwentarzowych; opracowywanie koncepcji skanowania negatywów (marzec–maj 2022), zob. fot. 2.14. W trakcie tych prac dokonywano dalszej selekcji negatywów przeznaczonych do digitalizacji – ostatecznie do skanowania skierowano 1260 zdjęć (oprac. A. Pieńczak).

Fot. 2.13. Zygmunt Kłodnicki wybiera negatywy do digitalizacji.
Fot. A. Pieńczak (marzec 2020). Archiwum A. Pieńczak.

– skanowanie negatywów (lipiec–październik 2022). Każdy z obiektów na tym etapie uzyskał również specjalistyczny opis (oprac. K. Firla, S. Szewieczek);
– równolegle, przekazanie opisów kart i sporządzonych skanów oraz redakcja cyfrowa katalogu fotograficznego na platformie Cyfrowa Etnografia (październik–grudzień 2022), oprac. J. Koźmińska, B. Chromik, zob. szerzej następny rozdział).

Nowa numeracja negatywów wytypowanych do digitalizacji obejmowała pięć głównych pozycji:
– skrót nazwy Polskiego Atlasu Etnograficznego (PAE);
– skrót nazwy zasobu fotograficznego (FNK) – Fotografie Negatywy Kłodnicki;
– sygnaturę danej miejscowości określającą jej położenie geograficzne (np. słup, pas, pole);
– oryginalny numer porządkowy zdjęcia, obejmujący oznaczenie albumu, numer danej strony, rząd i numer klatki filmu;
– numer określający ilość wykonanych odbitek (wyłącznie 01).

2.14. Prace przygotowawcze dotyczące koncepcji skanowania negatywów (K. Firla, S. Szewieczek). Fot. A. Pieńczak (marzec 2022). Archiwum A. Pieńczak.

Zgodnie z tymi ustaleniami zdjęcie wykonane przez Zygmunta Kłodnickiego w Jeleniowie (ok. Kudowy Zdroju) opatrzono numerem inwentarzowym PAE/FNK/11.32.III-/C.4.10.2/01 (zob. Kłodnicki, 1960a).

W trakcie wprowadzania kolejnych kart obiektu do katalogu elektronicznego na platfomie Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego pojawiały się liczne niejasności dotyczące poprawności nazw lub/i sygnatur miejscowości pochodzących spoza stałej sieci badawczej PAE, które na bieżąco niwelowano (oprac. A. Pieńczak, K. Księżnik).

Podczas prowadzenia dalszych prac badawczych spis inwentarzowy określający liczbę fotografii terenowych Z. Kłodnickiego udostępnionych w internecie wzbogacono o dodatkowe informacje uściślające (m.in. określono obecną przynależność terytorialną danej miejscowości do województwa) i ostatecznie zweryfikowano poprawność danych (oprac. A. Pieńczak), zob. aneks 2.

Ogólna charakterystyka digitalizowanych zasobów

Kwestionariusze poświęcone obrzędowości narodzinowej i pogrzebowej

Działalność badawcza Polskiego Atlasu Etnograficznego opiera się zasadniczo na dokumentowaniu (zbieranie materiału w terenie, kwerendy muzealne i biblioteczne) oraz późniejszej interpretacji zebranych danych (opracowywanie systematyk uwzględniających różne formy i odmiany badanych zjawisk, tworzenie map i wnioskowanie na podstawie ich przestrzennego obrazu etnograficznego). W cieszyńskiej pracowni atlasowej zdeponowano około 2800 kwestionariuszy badawczych wykorzystywanych do prac atlasowych od lat 50. XX wieku w niemal całej Polsce oraz inne archiwalia (zob. szerzej: Pieńczak, 2011: 43–48).

Badania nad obrzędowością narodzinową na potrzeby PAE prowadzono w latach 1969–1976 za pomocą kwestionariusza pt. *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia urodzinowe* (*Kwestionariusz*…, 1969b) obejmującego 16 rozbudowanych grup tematycznych. Obrzędowość pogrzebowa była natomiast przedmiotem badań PAE w latach 1969–1974 – eksplorowano wtedy blisko 350 miejscowości z kwestionariuszem pt. *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia pogrzebowe* (*Kwestionariusz*…, 1969a), obejmującym różne zagadnienia z tej problematyki również ujęte w porządku chronologicznym. Część z analizowanych tematów została opracowana etnokartograficznie w serii „Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego" (zob. więcej: Pieńczak, 2019a: 222–225).

Fotografie Zygmunta Kłodnickiego

W cieszyńskiej pracowni PAE znajduje się obszerna kolekcja fotograficzna, będąca pokłosiem wieloletnich zainteresowań badawczych Zygmunta Kłodnickiego – etnologa i etnokartografa doskonale znającego się na kulturze tradycyjnej wsi polskiej II połowy XX wieku (zob. *Biogram* w poprzednim rozdziale). Omawiana kolekcja stanowi część ogólnego archiwum fotograficznego prywatnego badacza, obejmującego 18 kartotek opatrzonych literami: A, B, C, E, F, G, H, I, J, K, L, M, N, O, P, R, S i T. Dokładny czas powstania zasobu, ilość, tematyka oraz miejscowości, w których wykonywano analizowane fotografie, nie były znane wcześniej środowisku naukowemu i pozanaukowemu. Zdjęcia posiadają unikatowy walor dokumentacyjny, bowiem wiele z pomieszczonych na nich obiektów nie istnieje już w krajobrazie kulturowym wsi polskiej. Powstawały od lat 60. do lat 80. XX wieku w trakcie prowadzenia własnych eksploracji terenowych Zygmunta Kłodnickiego i/lub dodatkowo w trakcie realizacji przez niego badań atlasowych. Na niektórych z fotografii widnieją członkowie najbliższej rodziny badacza, czasem też jego znajomi i przyjaciele (zob. szerzej następny rozdział). Autor dokumentuje codzienność wsi polskiej, ukazując głównie funkcjonujące jeszcze w jej ramach elementy tradycyjne (np. budownictwo, narzędzia rolnicze, rybackie). Momentami zwraca jednak uwagę

także na współczesne konteksty społeczne związane z życiem w socjalistycznej Polsce (np. Kłodnicki, 1974b).

Zawartość omawianego zbioru, liczebność zdjęć oraz sieć badań nie była bliżej znana przed złożeniem projektu do Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. W cieszyńskiej pracowni atlasowej szacowano jedynie, że omawiany zbiór składa się z około 1400 zdjęć dokumentujących kulturę materialną; założenie zweryfikowo dopiero w trakcie prowadzenia prac badawczych, o czym dalej. Do digitalizacji wytypowano wstępnie 1260 czarno-białych zdjęć, z których ostatecznie udostępniowo 1198 na platformie Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego (www.newpae.us.edu.pl) oraz Cyfrowa Etnografia (www.cyfrowaetnografia.pl/).

Technika digitalizacji zbiorów

Większość prowadzonych działań badawczych odbywała się w PP PAE w Cieszynie, znajdującej się w pobliżu poprzedniej siedziby Pracowni PAE (Wydział Sztuki i Nauk o Edukacji). Wyposażenie zmodernizowanej pracowni umożliwiło skanowanie ponad dwóch tysięcy obiektów analogowych (kwestionariuszy wywiadu oraz fotografii terenowych) za pomocą skanerów płaskich A3 i A4, przy zachowaniu odpowiednich parametrów technicznych (zob. tabela 2.2).

Tabela 2.2. Parametry techniczne plików cyfrowych znajdujących się w bazach PAE

Rodzaj zasobu	**Baza wewnętrzna PAE (archiwum PAE)**	**Baza zewnętrzna PAE (Internet)**
Kolekcja kwestionariuszy urodzinowych	Sposób digitalizacji: skanowanie Format: PDF Rozdzielczość: 300 dpi Głębia w bitach: 24 Znak wodny: brak Rodzaj urządzenia skanującego: skaner płaski	Sposób digitalizacji: skanowanie Format: PDF Rozdzielczość: 300 dpi Głębia w bitach: 24 Znak wodny: logotyp Polskiego Atlasu Etnograficznego Rodzaj urządzenia skanującego: skaner płaski Anonimizacja nazwisk informatorów
Kolekcja kwestionariuszy pogrzebowych	Sposób digitalizacji: skanowanie Format: PDF Rozdzielczość: 300 dpi Głębia w bitach: 24 Znak wodny: brak Rodzaj urządzenia skanującego: skaner płaski	Sposób digitalizacji: skanowanie Format: PDF Rozdzielczość: 300 dpi Głębia w bitach: 24 Znak wodny: logotyp Polskiego Atlasu Etnograficznego Rodzaj urządzenia skanującego: skaner płaski Anonimizacja nazwisk informatorów
Fotografie Zygmunta Kłodnickiego	Sposób digitalizacji: skanowanie (bez korekcji) Format: TIFF Rozdzielczość: 3200 dpi Głębia w bitach: 16 Znak wodny: brak Rodzaj urządzenia skanującego: skaner płaski do negatywów	Sposób digitalizacji: skanowanie (autokontrast) Format: JPEG Rozdzielczość: 836 dpi Głębia w bitach: 24 Znak wodny: logotyp Polskiego Atlasu Etnograficznego Rodzaj urządzenia skanującego: skaner płaski do negatywów

Oprac. A. Pieńczak, na podstawie: www.archiwumpae.us.edu.pl; informacje uzyskane od K. Firli.

Z uwagi na walory dokumentacyjne w przypadku kwestionariuszy przyjęto model digitalizacji masowej, rozumianej w tym kontekście jako „zespół metod zastosowanych w celu zdigitalizowania zbioru obiektów przy eliminacji lub ograniczeniu analizy zawartości tego zbioru" (Paradowski, red., 2010: 38). W ten sposób zdigitalizowano całość omawianego zbioru kwestionariuszy narodzinowych i pogrzebowych zdeponowanych w cieszyńskim archiwum atlasowym (688 obiektów). Tak zwanym obiektom analogowym oraz wykonanym kopiom cyfrowym przydzielone nowe numery inwentarzowe, które wraz z pozostałymi metadanymi wprowadzano w systemie Galeneo do kolejnych kart Dublin Core (DC). Wykonane skany nie poddano obróbce graficznej, poza niezbędnym kadrowaniem. W procesie selekcji zdjęć pomijano nieliczne o wyjątkowo złej jakości technicznej: poruszone, niewłaściwie skadrowane czy prześwietlone.

Z otrzymanych plików cyfrowych powstały zarówno kopie robocze (baza wewnętrzna PAE), jak i kopie przeznaczone do udostępniania o niższych parametrach graficznych (baza zewnętrzna PAE). Cyfrowe kopie kwestionariuszy, z myślą o efektywnej prezentacji danych na platformie cyfrowej PAE przekształcono w format PDF, umożliwiający zestawienie przy karcie obiektu wszystkich notatników wypełnionych w danej miejscowości. Fotografie terenowe oraz kwestionariusze publikowane w Internecie opatrzono dodatkowo znakiem wodnym (logotyp Polskiego Atlasu Etnograficznego); dodatkowo nazwiska informatorów zostały przez skanerzystów zanonimizowane (oprac. K. Firla, S. Szewieczek).

Po zakończeniu digitalizacji, redakcji oraz gruntowej weryfikacji danych zawartych w kartach obiektów pod względem ilościowym i jakościowym, trzy omawiane kolekcje elektroniczne udostępniono na platformie cyfrowej PAE (październik–grudzień 2023 roku).

Opracowanie naukowe katalogów elektronicznych na platformie cyfrowej (wyniki badawcze)

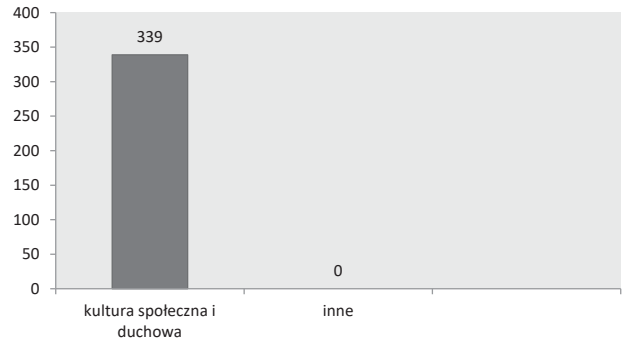
Katalog kwestionariuszy narodzinowych

Po digitalizacji kwestionariuszy narodzinowych rozpoczęto ich opracowanie naukowe na platformie cyfrowej www.archiwumpae.us.edu.pl. W tym celu stopniowo wprowadzano opisy wraz z plikami graficznymi do programu Galeneo, zgodnie ze schematem Dublin Core, czyli podstawowym standardem metadnych w redakcji publikacji cyfrowych. Na platformie cyfrowej PAE schemat ten obejmuje 14 różnych kategorii (tytuł, temat, opis, twórca, źródło, wydawca, data, prawa, powiązanie, format, język, rodzaj, identyfikator oraz zasięg). W dalszej części podrozdziału przedstawimy sposób redakcji cyfrowej poszczególnych rubryk w katalogu kwestionariuszy narodzinowych.

Tytuł. Pierwsza rubryka karty obiektu przybliża tytuł danego kwestionariusza obejmujący dwa elementy: numer porządkowy nadany w trakcie digitalizacji oraz nazwę wsi wraz z określeniem sąsiedniej, większej miejscowości (z reguły dawnego lub obecnego powiatu).

Temat. Istotną kwestią jest opis rzeczowy, którego dokonuje się poprzez tagowanie, czyli opatrywanie obiektów określonymi słowami kluczowymi. Przy tworzeniu katalogu kwestionariuszy narodzinowych korzystano z tezaurusa (zbioru haseł wyszukiwawczych) opracowanego w Instytucie Etnologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, prezentującego terminologię i słowa kluczowe wybranych kategorii kultury: etos, obrzędy, demonologia, magia (zob. Robotycki, Babik, red., 2002). Powyższe kategorie dobrze obejmują tematykę kwestionariusza narodzinowego, wpisując się szerzej w zagadnienia tzw. kultury społecznej (obrzędy społeczne) i duchowej (demonologia ludowa) (zob. wykres 2.1).

Wykres 2.1. Liczba wsi, w których zebrano dane za pomocą kwestionariuszy narodzinowych PAE (lata 1969–1976) według problematyki badawczej

Oprac. A. Pieńczak na podstawie: www.archiwumpae.us.edu.pl.

Etykietowanie wiązało się również z tworzeniem własnych bądź rozwijaniem istniejących słów kluczowych, co wynikało ze specyfiki kwestionariuszy poświęconych obrzędowości narodzinowej (pojawiają się w nim treści z zakresu obrzędowości rodzinnej oraz demonologii ludowej). W zamyśle redaktorek omawianego katalogu elektronicznego (A. Pieńczak, K. Księżnik) istotne było jak najbardziej wierne opisanie zawartości prezentowanych kwestionariuszy. Dlatego też, oprócz słów kluczowych zaproponowanych w omawianym tezaurusie, w opisie zamieszczano również dodatkowe etykiety ułatwiające bardziej efektywne wyszukiwanie danych: nazwy gwarowe, nazwa miejscowości (np. „Pacholęta (ok. Gryfina)"), rok przeprowadzenia badań terenowych (np. „1971") oraz obecna przynależność administracyjna wsi do danego województwa (np. „woj. zachodniopomorskie"). W karcie możemy zatem znaleźć blisko 60 różnych etykiet definiujących dany obiekt.

Opis. Rubryka ta była identycznie wypełniana w każdej z kart obiektu wchodzącego do katalogu kwestionariuszy narodzinowych, prezentowanym na platformie cyfrowej PAE. Czytelnik znajdzie tutaj szczegółowe informacje o tematyce kwestionariusza, opisane na jego początkowych stronach (ogółem 16 grup) (zob. *Kwestionariusz*…, 1969a: XI–XII). W kilku przypadkach znalazły się tu również informacje uzupełniające (tzw. *Uwagi*) dotyczące m.in. problemów z określeniem dokładnej lokalizacji, np. „w odległości 1 km od siebie znajdują się dwie wsie Konopki Tłuste i Konopki Chude, stąd lokalizacja miejscowości Konopki na mapie jest przybliżona" (Kłodnicki, 1974c) czy też wskazujące na funkcjonowanie obecnie innej nazwy miejscowości (np. Kłodnicki, 1970).

Twórca. Jedną z rubryk przeznaczono na wpisanie imienia i nazwiska osoby wypełniającej dany kwestionariusz PAE. Na podstawie podsumowującego zestawienia można stwierdzić, że notatniki wypełniło 120 osób, w tym 11 związanych bezpośrednio z wrocławskim ośrodkiem badań atlasowych (zob. tabela 2.3). Wśród badaczy i badaczek znajdowały się głównie osoby zatrudnione okresowo (na podstawie tzw. umowy zlecenia, co zaznaczano w kwestionariuszu przybijając specjalną pieczątkę z napisem „prace sezonowe"). Osoby te w większości przypadków wywodziły się z miejscowości sąsiadujących z punktami atlasowymi (m.in. nauczyciele i/lub studenci) i były zatrudnione okresowo na potrzeby prac nad PAE przez Instytut Historii Kultury Materialnej PAN (obecnie: Instytut Archeologii i Etnologii). Do najbardziej aktywnych badaczy zajmujących się tą problematyką należeli Barbara Jankowska (37 wsi), Zygmunt Kłodnicki (27) oraz Janusz Bohdanowicz (23) – osoby etatowo zatrudnione w PAE.

Tabela 2.3. Badacze i badaczki wypełniający kwestionariusze narodzinowe w ramach prac związanych z PAE

Lp.	Imię i nazwisko badacza	Forma zatrudnienia w ramach prac PAE, miejsce realizacji prac atlasowych (Wrocław)*	Liczba badanych wsi		
			badania we wsi realizowała jedna osoba	badania we wsi realizowały w tym samym czasie dwie osoby	razem
1.	Abramczuk Jan	PS (Wrocław)	1	-	1
2.	Bargłowski Aleksander	PS (Wrocław)	1	-	1
3.	Biernacka Halina	PS (Wrocław)	-	1	1
4.	Bohdanowicz Janusz	PE (Wrocław)	23	-	23
5.	Borkowska Ewa	PS (Wrocław)	1	-	1
6.	Boryszewska Genowefa	PS (Wrocław)	1	-	1
7.	Budziszewska Alicja	PS (Wrocław)	2	-	2
8.	Chmielewski Czesław	PS (Wrocław)	1	-	1
9.	Choiński Henryk	PS (Wrocław)	1	-	1
10.	Chrobak Onufry	PS (Wrocław)	1	-	1
11.	Chwedoruk Helena	PS (Wrocław)	1	-	1
12.	Cieśla Stanisław	PS (Wrocław)	2	-	2
13.	Cikowski Tadeusz	PS (Wrocław)	1	-	1
14.	Czaja Jan	PS (Wrocław)	1	-	1
15.	Czapran Wanda	PS (Wrocław)	-	1	1
16.	Czyżewska Alicja	PS (Wrocław)	5	2	7
17.	Depka Józef	PS (Wrocław)	1	-	1
18.	Dobrowolski Julian	PS (Wrocław)	1	-	1
19.	Ducka Janina	PS (Wrocław)	1	-	1
20.	Dzierżek Barbara	PS (Wrocław)	2	-	2
21.	Fedczyna Łucja	PS (Wrocław)	1	-	1
22.	Filipowska Barbara	PS (Wrocław)	1	-	1
23.	Flont Janina	PS (Wrocław)	1	-	1
24.	Gacuta Włodzimierz	PS (Wrocław)	6	-	6
25.	Garstecka Bronisława	PS (Wrocław)	1	-	1
26.	Gaj Lucyna	PS (Wrocław)	1	-	1
27.	Gerlach-Kłodnicka Antonina Jadwiga	PE (Wrocław)	2	-	2
28.	Gęsicki Damian	PS (Wrocław)	1	-	1
29.	Gierucki Janusz	PS (Wrocław)	3	-	3

30.	Godula Róża	PS (Wrocław)	1	-	1
31.	Golda Barbara	PS (Wrocław)	1	-	1
32.	Górecka Halina	PS (Wrocław)	1	-	1
33.	Grajny Lucjan	PS (Wrocław)	1	-	1
34.	Grocholski Jerzy	PE (Wrocław)	17	-	17
35.	Gryzik Jadwiga	PS (Wrocław)	1	-	1
36.	Grzędzicki Bernard	PS (Wrocław)	1	-	1
37.	Gumienna Danuta	PS (Wrocław)	-	2	2
38.	Herbisz Janina	PS (Wrocław)	1	-	1
39.	Honkisz Iwona	PS (Wrocław)	1	-	1
40.	Jagieła Kazimierz	PE (Wrocław)	7	-	7
41.	Jaklińska Aleksandra	PS (Wrocław)	1	-	1
42.	Jankowska Barbara	PE (Wrocław)	37	-	37
43.	Janusz Krystyna	PS (Wrocław)	3	-	3
44.	Jarząb Wiesława	PS (Wrocław)	4	-	4
45.	Jastrzębska Mirosława	PS (Wrocław)	2	-	2
46.	Jędrzejewski Henryk	PS (Wrocław)	1	-	1
47.	Karwicka Teresa	PS (Wrocław)	3	-	3
48.	Kawka Danuta	PS (Wrocław)	4	-	4
49.	Kiełczewska Wanda	PS (Wrocław)	1	-	1
50.	Kirsch Stanisława	PS (Wrocław)	1	-	1
51.	Klimkiewicz Teresa	PS (Wrocław)	1	-	1
52.	Klimkowicz Jan	PS (Wrocław)	1	-	1
53.	Kłodnicki Zygmunt	PE (Wrocław)	27	-	27
54.	Kosmala Zygmunt	PS (Wrocław)	1	-	1
55.	Kotowicz Danuta	PS (Wrocław)	3	-	3
56.	Kowalczyk Krystyna	PS (Wrocław)	1	-	1
57.	Kozik Janina	PS (Wrocław)	1	-	1
58.	Krotoszyńska Bernarda	PS (Wrocław)	1	-	1
59.	Krupski Eugeniusz	PS (Wrocław)	1	-	1
60.	Kurek Maciej	PE (Wrocław)	9	-	9
61.	Kuriata Krystyna	PS (Wrocław)	6	-	6
62.	Kwiecień Iwona	PS (Wrocław)	1	-	1
63.	Lehr Urszula	PS (Wrocław)	2	-	2
64.	Łysik Stefan	PS (Wrocław)	5	-	5
65.	Maj Małgorzata	PS (Wrocław)	1	-	1
66.	Marczak Urszula	PS (Wrocław)	3	-	3
67.	Mączyńska Anna	PE (Wrocław)	1	2	3
68.	Milczarek Mieczysław	PS (Wrocław)	1	-	1
69.	Nawalany Jan	PS (Wrocław)	1	-	1
70.	Ogielska Katarzyna	PS (Wrocław)	-	2	2
71.	Orłowska Teodoria	PS (Wrocław)	1	-	1
72.	Osowska Apolonia	PS (Wrocław)	1	-	1
73.	Poczatko Marek	PS (Wrocław)	5	-	5
74.	Pajek Henryk	PS (Wrocław)	1	-	1
75.	Palka Jerzy	PS (Wrocław)	5	-	5
76.	Parossa Elżbieta	PS (Wrocław)	3	-	3
77.	Pawlak Zofia	PS (Wrocław)	1	-	1
78.	Pawłowska Jadwiga	PE (Wrocław)	2	-	2
79.	Pawłowski Tadeusz	PS (Wrocław)	1	-	1
80.	Pępek Genowefa	PS (Wrocław)	1	-	1
81.	Pianka Jan	PS (Wrocław)	1	-	1

82.	Pietrzykowska Zenobia	PS (Wrocław)	1	-	1
83.	Półtorak Zbigniew	PS (Wrocław)	-	2	2
84.	Pruchnik Danuta	PS (Wrocław)	3	-	3
85.	Przała Teresa	PS (Wrocław)	2	-	2
86.	Pydyś Irena	PS (Wrocław)	1	-	1
87.	Raczyński Stanisław	PS (Wrocław)	1	-	1
88.	Rajces Janusz	PS (Wrocław)	1	-	1
89.	Rej Stanisław	PS (Wrocław)	1	-	1
90.	Rekieć Stefania	PS (Wrocław)	1	-	1
91.	Rosiński Stefan	PS (Wrocław)	4	-	4
92.	Rozmus Leszek	PS (Wrocław)	-	2	2
93.	Ruda Wanda	PS (Wrocław)	1	-	1
94.	Sapjuk Halina	PS (Wrocław)	6	-	6
95.	Sepioł Alfred	PS (Wrocław)	1	-	1
96.	Sitarz Bogusław	PS (Wrocław)	1	-	1
97.	Sitko Stanisław	PS (Wrocław)	1	-	1
98.	Skrzypek Teresa	PS (Wrocław)	1	-	1
99.	Skorusa Stanisława	PS (Wrocław)	1	-	1
100.	Słomska Halina	PS (Wrocław)	4	-	4
101.	Sokołówna Wiesława	PE (Wrocław)	13	-	13
102.	Surma Sylwester	PS (Wrocław)	1	-	1
103.	Szałaśna Krystyna	PS (Wrocław)	2	-	2
104.	Szewczyk Jan	PS (Wrocław)	1	-	1
105.	Szweda Eugenia	PS (Wrocław)	1	-	1
106.	Świerczewski Henryk	PS (Wrocław)	1	-	1
107.	Talar Kazimierz	PS (Wrocław)	1	-	1
108.	Tomczak Władysław	PS (Wrocław)	1	-	1
109.	Tracz Dorota	PS (Wrocław)	2	-	2
110.	Urban Józefa	PS (Wrocław)	2	-	2
111.	Wartak Łucja	PS (Wrocław)	1	-	1
112.	Waśniowska Halina	PS (Wrocław)	2	2	4
113.	Wójcik Wanda	PS (Wrocław)	1	-	1
114.	Wróbel Barbara	PS (Wrocław)	1	-	1
115.	Zaniewski Bogusław	PS (Wrocław)	5	-	5
116.	Zawierucha Halina	PS (Wrocław)	2	2	4
117.	Zębala Zenon	PS (Wrocław)	1	-	1
118.	Zieleźnik Zofia	PS (Wrocław)	3	-	3
119.	Zielińska Cecylia	PS (Wrocław)	1	-	1
120.	Zielnica Krzysztof	PE (Wrocław)	20	-	20
121.	Katedra Etnologii Uniwersytetu Wrocławskiego (badania grupowe)	PS (Wrocław)?	1	-	1
Ogółem:			**336**	**18**	**354****

PS – pracownik sezonowy; PE – pracownk etatowy.
* Znak zapytania oznacza „prawdopodobnie pracownik sezonowy".
** Ogólna liczba wsi jest większa niż 339, gdyż w niektórych z nich badania w tym samym czasie prowadziły dwie osoby.

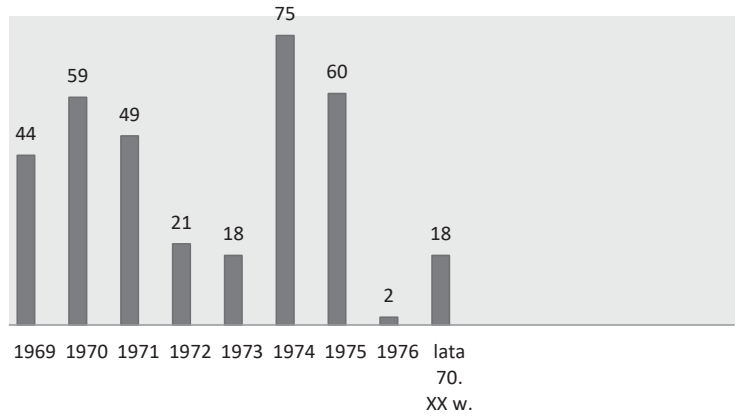
Oprac. A. Pieńczak, na podstawie: www.archiwumpae.us.edu.pl; informacje uzyskane od Z. Kłodnickiego.

Źródło. W tej rubryce we wszystkich przypadkach znalazł się zapis „Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego w Cieszynie (depozyt Instytutu Archeologii i Etnologii PAN)".

Wydawca. Kwestionariusze narodzinowe powstawały w ramach prac prowadzonych dla Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN (obecnie: IAiE PAN), dlatego został on wskazany jako wydawca.

Data. W tym miejscu karty podano informację o czasie badań, nie zawsze precyzyjną. Omawiany zbiór pochodzi z lat 1969–1976 (w kilkunastu przypadkach widnieje ogólny zapis „lata 70. XX wieku"). Okazuje się, że najwięcej wsi za pomocą kwestionariuszy narodzinowych zbadano w 1974 roku, najmniej – dwa lata później, czyli w ostatnim roku badań (zob. wykres 2.2).

Wykres 2.2. Liczba wsi, w których zebrano dane za pomocą kwestionariuszy narodzinowych PAE (lata 1969–1976)

Oprac. A. Pieńczak, na podstawie: www.archiwumpae.us.edu.pl.

Prawa. Określono tutaj kwestię praw autorskich dotyczących prezentowanych materiałów. Kwestionariusz, pełniący rolę wyłącznie notatnika z przeprowadzonych w terenie badań, może być udostępniony w interfejsie publicznym, służąc do celów naukowych i popularnonaukowych, stąd pomieszczono tu informację: „utwór nie jest chroniony prawem autorskim".

Powiązanie. W tej części karty obiektu znajduje się odniesienie do jedynego źródła pochodzenia prezentowanych materiałów źródłowych, wraz z określeniem jej numeracji i miejsca lokalizacji: „kolekcja kwestionariuszy Polskiego Atlasu Etnograficznego nr 7 z lat 1969–1976 pt. *Wybrane zagadnienia z kultury społecznej i duchowej. Zwyczaje, obrzędy i wierzenia urodzinowe*, syg. K7 (Archiwum PAE w Cieszynie)".

Format. Publikując kopie cyfrowe, należy podać również opis fizyczny cyfrowej materializacji źródła, który może zawierać np. typ mediów lub opis fizyczny źródła (zob. *Interpretacja schematu*…, 2006: 6). W rubryce można zatem znaleźć zapis „application/pdf", która oznacza, że omawiane kwestionariusze prezentowane są

na platformie cyfrowej w łatwym do przeglądania formacie PDF, z użyciem oprogramowania OCR, czyli optycznego rozpoznawania znaków, co ułatwia potencjalnemu czytelnikowie szybsze wyszukiwanie danych (dotyczy wyłącznie tekstu maszynowego).

Język. Biorąc pod uwagę język, w jakim zostały zapisane kwestionariusze urodzinowe, w rubryce wpisano skrót „pol." (oznaczający w schemacie Dublin Core język polski).

Rodzaj. Określono tutaj typ publikacji określonej ze względu na formę, w jakiej została opracowana. Tekst kwestionariusza urodzinowego obejmujący informacje wstępne, metryczkę informatorów, charakterystykę wsi, spis treści oraz pytania zadawane informatorom wpisano do notatnika z użyciem maszyny do pisania (stąd określenie „maszynopis"), pozostałe dane były uzupełniane odręcznie przez badaczy i badaczki (stąd pojawia się „rękopis").

Identyfikator. W tej części znajduje się unikatowy dla każdego kwestionariusza numer inwentarzowy (pisano o tym wcześniej, w kontekście prac przygotowawczych), lokalizujący go w systemie Galeneo.

Zasięg. Ostatnia rubryka dotyczy lokalizacji przestrzennej miejscowości, której dotyczy dany kwestionariusz. W polu zawarto nazwę danej wsi oraz większej miejscowości sąsiedniej, sygnaturę punktu badawczego oraz mapę, na której zaznaczono badany punkt (geolokalizacja). Odszukiwanie wsi (czasem miejscowości o charakterze miejskim) na współczesnej mapie Polski było czasochłonne, głównie ze względu na zdarzające się błędy w zapisie niektórych nazw punktów atlasowych i odpowiadających im sygnatur (zob. *Aneks 3*).

Katalog kwestionariuszy pogrzebowych

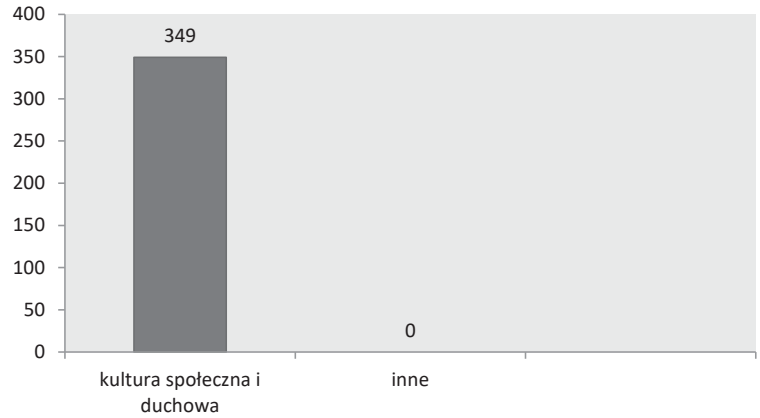
W trakcie tworzenia elektronicznego katalogu kwestionariuszy urodzinowych równolegle prowadzono redakcję cyfrową kolekcji kwestionariuszy pogrzebowych. Schemat Dublin Core widoczny w tym katalogu obejmuje również 14 kategorii (tytuł, temat, opis, twórca, źródło, wydawca, data, prawa, powiązanie, format, język, rodzaj, identyfikator oraz zasięg); poniżej jego specyfika.

Tytuł. Pierwsza rubryka karty obiektu przybliża tytuł danego kwestionariusza pogrzebowego, obejmującego nowy numer inwentarzowy oraz nazwę konkretnej wsi (wraz z określeniem pobliskiej, większej miejscowości).

Temat. Do etykietowania obiektów skorzystano również z prezentowanego wcześniej tezaurusa krakowskiego poświęconego wybranym zjawiskom kultury społecznej (obrzędy społeczne) i duchowej (demonologia ludowa). W tym miejscu karty oprócz stałego zestawu słów kluczowych pojawia się również fraza: nazwy gwarowe, rok badań (np. „1971"), nazwa wsi (np. „Brwice (ok. Dębna)" oraz jej obecna przynależność terytorialna do danego województwa (np. „woj. zachodniopomorskie"). Kwestionariusz pogrzebowy PAE obejmuje różne zagadnienia dotyczące

tzw. kultury społecznej (obrzędy społeczne) oraz duchowej (demonologia ludowa) (zob. wykres 2.3).

Wykres 2.3. Liczba wsi, w których zebrano dane za pomocą kwestionariuszy pogrzebowych PAE (lata 1969–1977) według problematyki badawczej

Oprac. A. Pieńczak na podstawie: www.archiwumpae.us.edu.pl.

Opis. Podobnie jak w katalogu kwestionariuszy urodzinowych, w tej rubryce czytelnik znajdzie szczegółowe informacje o tematyce kwestionariusza, opisane na jego początkowych stronach (ogółem 12 grup) (zob. *Kwestionariusz*… 1969b: XI). W kilku przypadkach mamy tu również „Uwagi" dotyczące problemów z lokalizacją wsi na mapie („Żurawka jest obecnie dzielnicą Sulejówka, stąd jej lokalizacja na mapie jest przybliżona") (Jankowska, 1974), bądź też zmianą jej nazwy (Kłodnicki, 1973).

Twórca. W tym miejscu widnieje imię i nazwisko osoby wypełniającej dany kwestionariusz – zatrudnionej na potrzeby prac nad PAE na etat lub znacznie częściej – na umowę zlecenie (zob. tabela 2.4). W badaniach uczestniczyło 120 osób, często te same osoby co prowadzące eksploracje nad wspomnianą obrzędowością narodzinową. Najwięcej kwestionariuszy z tematyki pogrzebowej wypełnili pracownicy etatowi PAE: Jadwiga Pawłowska (43 wsi), Barbara Jankowska (33) i Zygmunt Kłodnicki (23).

Tabela 2.4. Badacze i badaczki wypełniający kwestionariusze pogrzebowe w ramach prac związanych z PAE

Lp.	Imię i nazwisko badacza	Forma zatrudnienia w ramach prac PAE, miejsce realizacji prac atlasowych (Wrocław)*	Liczba badanych wsi		
			badania we wsi realizowała jedna osoba	badania we wsi realizowały w różnym czasie dwie osoby	razem
1.	Abramczuk Jan	PS (Wrocław)	1	-	1
2.	Babiarczyk Mieczysław	PS (Wrocław)	1	-	1
3.	Bargłowski Aleksander	PS (Wrocław)	1	-	1
4.	Białas Jan	PS (Wrocław)	3	-	3
5.	Biernacka Halina	PS (Wrocław)	1	1	2
6.	Bohdanowicz Janusz	PE (Wrocław)	20	2	22

7.	Borkowska Ewa	PS (Wrocław)	1	-	1
8.	Boryszewska Genowefa	PS (Wrocław)	1	-	1
9.	Budziszewska Alicja	PS (Wrocław)	1	-	1
10.	Chmielewski Czesław	PS (Wrocław)	1	-	1
11.	Choiński Henryk	PS (Wrocław)	1	-	1
12.	Chrobak Onufry	PS (Wrocław)	1	-	1
13.	Chwedoruk Helena	PS (Wrocław)	1	-	1
14.	Ciećko Adam	PS (Wrocław)	1	-	1
15.	Cielecki Piotr	PS (Wrocław)	2	-	2
16.	Cikowski Tadeusz	PS (Wrocław)	1	-	1
17.	Czaja Jan	PS (Wrocław)	1	-	1
18.	Czapran Wanda	PS (Wrocław)	2	-	2
19.	Czuchnowska Barbara	PE (Wrocław)	3	-	3
20.	Depka Józef	PS (Wrocław)	1	-	1
21.	Dobrowolski Julian	PS (Wrocław)	1	-	1
22.	Ducka Janina	PS (Wrocław)	1	-	1
23.	Duda Eugeniusz	PS (Wrocław)	1	-	1
24.	Dzierżek Barbara	PS (Wrocław)	1	-	1
25.	Fedczyna Łucja	PS (Wrocław)	1	-	1
26.	Flont Janina	PS (Wrocław)	1	-	1
27.	Gacuta Włodzimierz	PS (Wrocław)	6	-	6
28.	Garstecka Bronisława	PS (Wrocław)	1	-	1
29.	Gaj Lucyna	PS (Wrocław)	1	-	1
30.	Gerlach-Kłodnicka Antonina Jadwiga	PE (Wrocław)	2	-	2
31.	Gerlich Marian	PS (Wrocław)	2	-	2
32.	Gęsicki Damian	PS (Wrocław)	1	-	1
33.	Górecka Halina	PS (Wrocław)	1	-	1
34.	Grabarczyk Maria	PS (Wrocław)	1	-	1
35.	Grocholski Jerzy	PE (Wrocław)	14	-	14
36.	Gryzik Jadwiga	PS (Wrocław)	1	-	1
37.	Grzędzicki Bernard	PS (Wrocław)	1	-	1
38.	Herbisz Janina	PS (Wrocław)	1	-	1
39.	Hołyński Ryszard	PS (Wrocław)	1	-	1
40.	Jagieła Kazimierz	PE (Wrocław)	17	-	17
41.	Janczuk Józef	PS (Wrocław)	1	-	1
42.	Jankowska Barbara	PE (Wrocław)	33	-	33
43.	Jastrzębska Mirosława	PS (Wrocław)	4	-	4
44.	Jędrzejewski Henryk	PS (Wrocław)	1	-	1
45.	Karwicka Teresa	PS (Wrocław)	3	-	3
46.	Kawka Danuta	PS (Wrocław)	2	-	2
47.	Kiełczewska Wanda	PS (Wrocław)	1	-	1
48.	Kirsch Stanisława	PS (Wrocław)	1	-	1
49.	Klimkiewicz Teresa	PS (Wrocław)	1	-	1
50.	Klimkowicz Jan	PS (Wrocław)	1	-	1
51.	Kłodnicki Zygmunt	PE (Wrocław)	23	-	23
52.	Kosmala Zygmunt	PS (Wrocław)	1	-	1
53.	Kowalczyk Krystyna	PS (Wrocław)	1	-	1
54.	Kowalska-Lewicka Anna	PE (Wrocław)	1	-	1
55.	Kozik Janina	PS (Wrocław)	3	-	3
56.	Krotoszyński Władysław	PS (Wrocław)	1	-	1
57.	Krupski Eugeniusz	PS (Wrocław)	1	-	1
58.	Kurek Maciej	PE (Wrocław)	11	-	11

59.	Kwiecień Iwona	PS (Wrocław)	1	-	1
60.	Laskowski Kazimierz	PS (Wrocław)	1	-	1
61.	Lasoń Joanna	PS (Wrocław)	1	-	1
62.	Lehr Urszula	PS (Wrocław)	3	-	3
63.	Lew Stefan	PS (Wrocław)	4	-	4
64.	Lis Marian	PS (Wrocław)	2	-	2
65.	Łysik Stefan	PS (Wrocław)	5	-	5
66.	Majcher Danuta	PS (Wrocław)	2	-	2
67.	Malesza Aleksander	PS (Wrocław)	1	-	1
68.	Małecka Anna	PS (Wrocław)	1	-	1
69.	Milczarek Mieczysław	PS (Wrocław)	1	-	1
70.	Miotła Jan	PS (Wrocław)	1	-	1
71.	Osowska Apolonia	PS (Wrocław)	1	-	1
72.	Poczatko Marek	PS (Wrocław)	1	-	1
73.	Palka Jerzy	PS (Wrocław)	3	-	3
74.	Pawlak Zofia	PS (Wrocław)	1	-	1
75.	Pawłowska Jadwiga	PE (Wrocław)	43	3	46
76.	Pawłowski Tadeusz	PS (Wrocław)	1	-	1
77.	Pępek Genowefa	PS (Wrocław)	1	-	1
78.	Pianka Jan	PS (Wrocław)	1	-	1
79.	Pietrzykowska Zenobia	PS (Wrocław)	1	-	1
80.	Piotrowski Piotr	PS (Wrocław)	2	-	2
81.	Podraza Renata	PS (Wrocław)	1	-	1
82.	Pydyś Irena	PS (Wrocław)	1	-	1
83.	Raczyński Stanisław	PS (Wrocław)	1	-	1
84.	Rajces Janusz	PS (Wrocław)	4	-	4
85.	Rej Stanisław	PS (Wrocław)	1	-	1
86.	Rekieć Stefania	PS (Wrocław)	1	-	1
87.	Rosiński Stefan	PS (Wrocław)	4	-	4
88.	Ruda Wanda	PS (Wrocław)	1	-	1
89.	Sapjuk Halina	PS (Wrocław)	3	-	3
90.	Sitarz Bogusław	PS (Wrocław)	1	-	1
91.	Sitko Stanisław	PS (Wrocław)	1	-	1
92.	Skrzypek Teresa	PS (Wrocław)	-	1	1
93.	Skorusa Stanisława	PS (Wrocław)	1	-	1
94.	Słomska Halina	PS (Wrocław)	4	-	4
95.	Sokołówna Wiesława	PE (Wrocław)	18	-	18
96.	Stecka Maria	PS (Wrocław)	1	-	1
97.	Surma Sylwester	PE (Wrocław)	1	-	1
98.	Szewczyk Jan	PE (Wrocław)	1	-	1
99.	Szweda Eugenia	PE (Wrocław)	1	-	1
100.	Świderska Gabriela	PS (Wrocław)	1	-	1
101.	Świerczewski Henryk	PS (Wrocław)	1	-	1
102.	Święch Jan	PS (Wrocław)	-	1	1
103.	Talar Kazimierz	PS (Wrocław)	1	-	1
104.	Tojek Ludwika	PS (Wrocław)	1	-	1
105.	Tomczak Władysław	PS (Wrocław)	-	1	1
106.	Urban Józefa	PS (Wrocław)	1	-	1
107.	Urban Maria	PS (Wrocław)	1	-	1
108.	Vatkanowa Violetta	PS (Wrocław)	1	-	1
109.	Wilczyńska Elżbieta	PS (Wrocław)	1	-	1
110.	Wolski Henryk	PS (Wrocław)	3	-	3
111.	Wójcik Wanda	PS (Wrocław)	1	-	1

112.	Wólka Kazimierz	PS (Wrocław)	1	-	1
113.	Wróbel Barbara	PS (Wrocław)	1	-	1
114.	Zaniewski Bogusław	PS (Wrocław)	5	-	5
115.	Zawiślak Czesław	PS (Wrocław)	1	-	1
116.	Zębala Zenon	PS (Wrocław)	1	-	1
117.	Zieleźnik Zofia	PS (Wrocław)	2	-	2
118.	Zielińska Cecylia	PS (Wrocław)	1	-	1
119.	Zielnica Krzysztof	PE (Wrocław)	8	-	8
120.	Zientarski Karol	PS (Wrocław)	1	-	1
121.	Katedra Etnologii Uniwersytetu Wrocławskiego (badania grupowe)	PS (Wrocław)	1	-	1
Ogółem:			**349**	**9**	**358****

PS – pracownik sezonowy; PE – pracownk etatowy.

* Znak zapytania oznacza „prawdopodobnie pracownik sezonowy"

** Ogólna liczba wsi jest większa niż 349, gdyż w niektórych z nich badania prowadziły w różnym czasie dwie osoby.

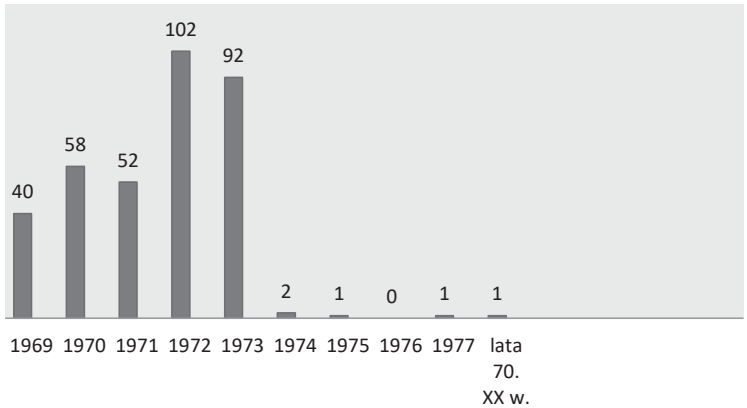
Oprac. A. Pieńczak, na podstawie: www.archiwumpae.us.edu.pl; informacje uzyskane od Z. Kłodnickiego.

Źródło. W tej rubryce we wszystkich przypadkach widnieje zapis: „Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego w Cieszynie (depozyt Instytutu Archeologii i Etnologii PAN)".

Wydawca. Kwestionariusze pogrzebowe również powstawały w ramach prac prowadzonych dla Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN, dlatego został on wskazany jako wydawca.

Data. W tym miejscu znajduje się informacja o czasie badań. Dane za pomocą kwestionariuszy pogrzebowych pozyskiwano w latach 1969–1977 (jedynie w jednej wsi data nie jest bliżej znana, stąd określenie „lata 70. XX wieku"). Najwięcej wsi przebadano pod tym kątem w 1972 roku, najmniej – pod koniec okresu eksploracji terenowych (zob. wykres 2.4).

Wykres 2.4. Liczba wsi, w których zebrano dane za pomocą kwestionariuszy pogrzebowych PAE (lata 1969–1977)

Oprac. A. Pieńczak, na podstawie: www.archiwumpae.us.edu.pl.

Prawa. W tym polu w każdym przypadku widnieje zapis: „utwór nie jest chroniony prawem autorskim". Kwestionariusz może być zatem udostępniony na platformie cyfrowej w celach naukowych i popularnonaukowych.

Powiązanie. W tym miejscu każdorazowo podano odniesienie do źródła pochodzenia prezentowanych kwestionariuszy pogrzebowych: „kolekcja kwestionariuszy Polskiego Atlasu Etnograficznego nr 8 z lat 1969–1977 pt. *Wybrane zagadnienia z zakresu kultury społecznej i duchowej. Zwyczaje, obrzędy i wierzenia pogrzebowe*, syg. K8 (Archiwum PAE w Cieszynie)".

Format. W rubryce znajduje się informacja o rodzaju formatu, w którym omawiane kwestionariusze prezentowane są w interfejsie publicznym („application/PDF").

Język. Podobnie jak w poprzedniej kolekcji, w rubryce wpisano skrót „pol.", oznaczający „j. polski" jako język zasobu.

Rodzaj. Podobnie jak poprzednio, w rubryce wpisano „maszynopis; rękopis".

Identyfikator. Podobnie jak w poprzednim zbiorze, w tym polu karty znajduje się unikatowy dla każdego kwestionariusza numer inwentarzowy, lokalizujący go w systemie Galeneo.

Zasięg. Podobnie jak w poprzedniej kolekcji, ostatnia rubryka dotyczy lokalizacji przestrzennej miejscowości, której dotyczy dany kwestionariusz. Znajduje się tu nazwa danej wsi oraz większej miejscowości sąsiedniej, sygnatura punktu badawczego oraz mapa, na której ją zaznaczono (geolokalizacja). Odszukiwanie wsi (czasem miejscowości o charakterze miejskim) również było czasochłonne (zob. *Aneks 4*).

Katalog fotografii Zygmunta Kłodnickiego

Jeszcze w trakcie procesu kopiowania fotografii terenowych Zygmunta Kłodnickiego rozpoczęto ich stopniowe opracowanie naukowe na platformie cyfrowej PAE. W programie Galeneo początkowo wprowadzano same tytuły i opisy zdjęć, dopiero później uzupełniano je plikami graficznymi i geolokalizacją. Schemat Dublin Core widoczny w katalogu fotograficznym zawiera również 14 kategorii (tytuł, temat, opis, twórca, źródło, wydawca, data, prawa, powiązanie, format, język, rodzaj, identyfikator oraz zasięg). Omówmy zatem specyfikę powstałego w ten sposób zasobu cyfrowego.

Tytuł. Pierwsza rubryka karty obiektu przybliża tytuł fotografii, obejmujący nowy numer inwentarzowy, nazwę lokalizacji wraz z określeniem sąsiedniej, większej miejscowości oraz rodzaj utrwalonego na fotografii obiektu bądź zjawiska.

Temat. Przy tworzeniu katalogu fotografii terenowych korzystano z dwóch tezaurusów etnologicznych, co uwarunkowane było zróżnicowaną tematyką obiektów prezentowanych w kolekcji. Pierwszym z nich był projekt tezaurusa dotyczący podstawowych działów kultury materialnej, mniej lub bardziej szczegółowo

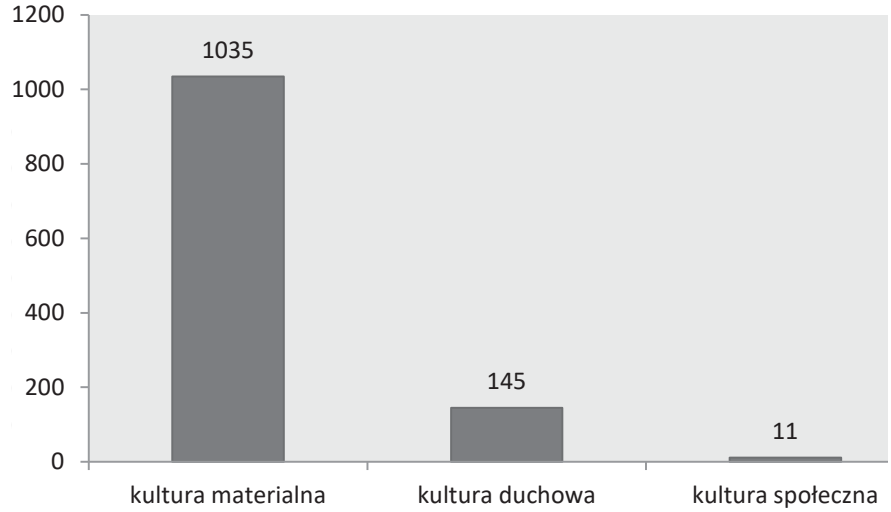
opracowanych (Kopczyńska-Jaworska, Niewiadomska, b.d.w., zob. szerzej: Kłodnicki, Pieńczak, Koźmińska, 2017: 127). W większości przypadków ujęte w nim słowa kluczowe dobrze odpowiadały tematyce fotografii; jedynie w kilku przypadkach zdarzały się zdjęcia, które wymagały od redaktorek katalogu opracowania nowych słów kluczowych (np. „kołyska"). Do redakcji cyfrowej kwestionariuszy przydatny był także wspomniany wcześniej krakowski słownik słów kluczowych. Stosowano go przy etykietowaniu wybranych pojęć z zakresu kultury duchowej i społecznej, ujętych w tezaurusie jako „etos" i „obrzędy" (zob. Robotycki, Babik, red., 2002). W ten sposób tagowano zdjęcia ukazujące kościoły (w tym cerkwie), krzyże, figury i kapliczki przydrożne, obiekty achitektury sepulklarnej i sztuki sakralnej (145) oraz niektóre obrzędy kościelne i hodowlane (11).

W tym miejscu karty są zawarte hasła wybrane ze stałego zestawu słów kluczowych (tezaurusa). Ponadto, w celach informacyjnych, zamieszczono dodatkowe etykiety, dotyczące czasu wykonania zdjęcia (np. „1977"), nazwy miejscowości, z określeniem okolic w jakich ta znaduje się lub znajdowała (np. „Blachówka (ok. Zakopanego)" i obecnej przynależności administracyjnej do województwa (np. „woj. małopolskie"). W przypadku zdjęć przyjęto konsekwentnie zasadę, aby przypisywać dany obiekt wyłącznie do jednej grupy, a więc odpowiednio klasyfikować go jako element kultury materialnej, duchowej i społecznej – co z założenia miało ułatwić potencjalnemu użytkownikowi wyszukiwanie potrzebnych danych. W ten sposób opisano 1191 fotografii, pozostałe 7 z uwagi na specyfikę opatrzono etykietą „badania terenowe". W szczególnych przypadkach etykietowano także niektóre osoby widniejące na fotografii, najczęściej byli to badacze (np. „Henryk Szymczak", „Henryka Wesołowska") lub członkowie rodziny Z. Kłodnickiego (np. „Wojciech Kłodnicki", „Jadwiga Gerlach", „Jadwiga Gerlach-Kłodnicka", „Mieczysław Mazurkiewicz"). Kolejną istotną czynnością służącą opracowaniu naukowemu katalogu fotografii była wnikliwa weryfikacja wprowadzonych wcześniej etykiet pod względem ich kompletności i zawartości; ta ostatnia była różna (oprac. A. Pieńczak) – inaczej niż w przypadku analizowanych kwestionariszy, gdzie zestaw etykiet był stały.

Na platformie PAE można znaleźć zdjęcia Kłodnickiego dotyczące przeważnie kultury materialnej (blisko 87%), w tym najwięcej z zakresu transportu i komunikacji (377) oraz budownicwa ludowego (272). Badania wykazały, że znacznie rzadsze były fotografie poświęcone kulturze duchowej (nieco ponad 12%); te z zakresu kultury społecznej były nieliczne (zob. wykres 2.5).

Opis. Rubryka zawiera mniej lub bardziej obszerną informację o treści danej fotografii, przekazane przez właściciela kolekcji. Podobnie jak w katalogu kwestionariuszy, na niektórych kartach obiektu widnieją „Uwagi". Znajdują się tu informacje uściślająco-weryfikacyjne, dotyczące przybliżonej – z różnych względów – lokalizacji miejscowości na mapie – szczególnie w przypadku terenów górskich: Doliny Staroroboci ańskiej, Doliny Chochołowskiej, Gubałówki (np. „lokalizacja na mapie jest przybliżona"); zmian terytorialnych (np. „Bartkówka jest obecnie dzielnicą Dynowa"; „Blachówka jest obecnie częścią wsi Kościelisko") czy okolicznościach powstania fotografii („zdjęcie powstało w trakcie miesięcznych badań archeologiczno-etnologicznych, w których uczestniczyli również studenci etnologii (w tym Zygmunt Kłodnicki) prowadzeni pod kierunkiem naukowym Adolfa Nasza"). Dotyczy to niemal 250 kart (oprac. A. Pieńczak), zob. np. Kłodnicki, 1961.

Wykres 2.5. Liczba fotografii terenowych Zygmunta Kłodnickiego według problematyki badawczej (lata 1960–1987)

Oprac. A. Pieńczak na podstawie: www.archiwumpae.us.edu.pl.

Twórca. W tym miejscu na wszystkich kartach znajduje się nazwisko i imię autora kolekcji: „Kłodnicki, Zygmunt".

Źródło. Pole przeznaczone na informację o pochodzeniu danej fotografii – we wszystkich przypadkach widnieje tu zapis: „Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego w Cieszynie (depozyt Zygmunta Kłodnickiego)".

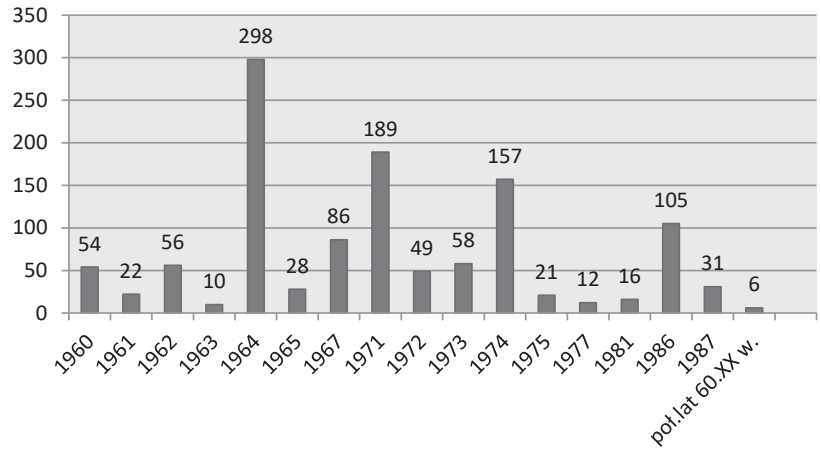
Wydawca. Fotografie powstawały w ramach prywatnych eksploracji terenowych Zygmunta Kłodnickiego i za jego zgodą (umowa licencyjna) zostały zdigitalizowane oraz opracowane naukowo przez Uniwersytet Śląski w Katowicach; ten zatem został wskazany jako wydawca.

Data. W tej rubryce znajduje się informacja dotycząca roku wykonania fotografii (tylko w Szczyrku dane na ten temat są orientacyjne). Fotografie udostępnione przez autora wykonano z przerwami w latach 1960–1987 (zob. wykres 2.6). Blisko połowa zdjęć znajdujących się na platformie (około 600 sztuk) pochodzi z lat 1964–1971. Najstarsze fotografie dotyczą wsi: Brzegi Górne, Drohiczyn i Jeleniów.

Prawa. Określono tutaj kwestię praw autorskich dotyczących prezentowanych fotografii. Widnieje tu zapis: „umowa z twórcą (umowa licencyjna)". Zgodnie z nią Autor zgadza się na rozpowszechnianie zdjęć w wersji elektronicznej w formie *open access* na licencji Creative Commons (CC BY-NC-ND), w tym przez platformy Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego i Cyfrowa Etnografia.

Powiązanie. W tej części znajduje się odniesienie do jedynego źródła pochodzenia prezentowanych fotografii: „kolekcja fotografii terenowych Zygmunta Kłodnickiego (Archiwum PAE w Cieszynie)".

Wykres 2.6. Liczba fotografii wykonanych przez Zygmunta Kłodnickiego (lata 1960–1987)

Oprac. A. Pieńczak na podstawie: www.archiwumpae.us.edu.pl.

Format. Pole zawierające informację o formacie plików fotografii dostępnych na platformie cyfrowej PAE (wyłącznie „image/jpeg").

Język. Zgodnie z językiem zapisu opisów do negatywów w rubryce wpisano skrót „pol." (j. polski).

Rodzaj. W omawianym zbiorze rodzajem zasobu jest „fotografia".

Identyfikator. W tym polu karty obiektu widnieje unikatowy dla każdej fotografii numer inwentarzowy (wspominano o tym wcześniej w kontekście prac przygotowawczych).

Zasięg. Ostatnia rubryka zawiera informacje o lokalizacji przestrzennej danej miejscowości, której dotyczy zdjęcie. Wypełnienie jej i odznaczenie danej wsi, miasteczka czy miasta na mapie okazało się bardzo czasochłonne, nie tylko z uwagi na sporą ilość miejscowości w których zebrano omawianą dokumentację fotograficzną (zob. *Aneks 2*), ale też konieczność sygnowania ich od nowa. Podobnie jak w pierwszej edycji projektu, w trakcie redakcji cyfrowej wpierw wyszukiwano każdą z miejscowości na mapach wojskowych z lat 50. XX wieku, a następnie odszukiwano ją na współczesnych mapach internetowych (Mapa Polski Targeo). Po latach od zakończenia wyjazdów terenowych niektóre wsie przyłączono administracyjnie do większych miast (np. Bartkówkę włączono do Dynowa, Rędziny do Pysznicy). Czasami też autor zdjęcia wskazuje, że zdjęcie dotyczy jednej wsi, w rzeczywistości występującej obecnie na mapie jako dwie lub nawet trzy sąsiadujące ze sobą wsie, np. Tarzymiechy Pierwsze, Tarzymiechy Drugie i Tarzymiechy Trzecie (zob. Kłodnicki, 1974a). Lokalizacje geograficzne niektórych problematycznych miejsc na mapie widocznej w katalogu fotograficznym są zatem przybliżone (zob. powyżej: „Opis"). W przypadku rozbieżności w nazewnictwie zaznaczono zarówno dawną nazwę miejscowości, jak i współcześnie funkcjonującą (np. *Brzegi Górne / Berehy Górne*; *Wyrzyki / Nowe Wyrzyki*).

Perspektywy dalszych prac digitalizacyjnych

Sporo dokumentacji zdeponowanej w cieszyńskiej pracowni atlasowej wciąż czeka na opracowanie naukowe. W najbliższych latach zakłada się digitalizację i udostępnienie w internecie kwestionariuszy wywiadu poświęconych ludowej kulturze materialnej, obrzędowości weselnej i demonologii ludowej. Dwa pierwsze kwestionariusze atlasowe poruszają m.in. problematykę pożywienia wiejskiego[12], co jest współcześnie tematem eksplorowanym przez badaczy w kontekście zachowania tzw. niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w tym kulinarnego (np. Kwaśniewska, 2016; Drożdż, 2022, 2023); tematyka demonologiczna może być szczególnie interesująca dla badaczy folkloru słowiańskiego w kontekście porównawczym (np. Pieńczak, Povetkina, 2021, 2023). Generalnie tematy te mogą być również ważne dla społeczności lokalnych poszukujących źródeł własnych korzeni kulturowych. Cenne byłoby ponadto opracowanie elektronicznego katalogu dotychczas wydanych w Cieszynie tomów „Komentarzy do Polskiego Atlasu Etnograficznego" (2002–2013). Wynika to z dwóch powodów: po pierwsze – potrzeba zebrania rozproszonego dorobku cieszyńskiego ośrodka badań atlasowych w formie jednej, zwartej kolekcji, po drugie – w większości znamy twórców tych publikacji, co ułatwi kwestię pozyskiwania umów licencyjnych. Dodajmy, że wciąż trwają prace nad opracowywaniem kolejnych tomów serii, o czym poniżej.

W ramach „Komentarzy do Polskiego Atlasu Etnograficznego" zaproponowano nową koncepcję opracowania zgromadzonych materiałów źródłowych dotyczących problematyki pożywienia wiejskiego. Zakładane jest przygotowanie kilku części, które obrazować będą zwyczaje kulinarne kolejnych sporych obszarów Polski. Pierwszy tom poświęcony będzie potrawom codziennym przygotowywanym w południowo-zachodniej części kraju, obejmującej obecne województwo śląskie, opolskie i dolnośląskie. Tekst komentarzy przygotowują Anna Drożdż, Dorota Świtała-Trybek i Mariola Tymochowicz, a jego podstawą są zapisy badaczy terenowych poczynione w oparciu o kwestionariusz-notatnik nr 6 „Ludowa kultura materialna. Zagadnienia wybrane"[13].

Problematyczna jest natomiast publikacja 273 map atlasowych przygotowanych pod kierownictwem naukowym J. Gajka, później J. Bohdanowicza we Wrocławiu (zeszyt VII–IX), zdeponowanych obecnie w formie pierworysów w Cieszynie (Kłodnicki, Pieńczak, Koźmińska, 2017: 142). Mapy opracowano według odmiennej metodologii badawczej, nadto zawierają liczne nieścisłości – w praktyce należało by je przygotować od nowa, co przekracza możliwości czasowe i finansowe osób zajmujących się obecnie *Polskim atlasem etnograficznym*. Być może w przyszłości część z tych map po weryfikacji i stosownych uzupełnieniach znajdzie się w publikacji „Atlas dziedzictwa kulturowego wsi polskiej" (zob. Kłodnicki, Pieńczak, 2019), obejmującej skartowania mające odpowiedniki w innych atlasach europejskich bądź przedstawiające szczególnie charakterystyczne cechy kultury polskiej wsi; wymaga to jednak szeroko zakrojonych badań.

12 Kwestionariusze poddano wcześniejszym pracom konserwatorskim i introligatorskim, są zatem przygotowane do planowanej digitalizacji.

13 Informacje uzyskane od obecnej redaktorki serii dr hab. Anny Drożdż, prof. UŚ.

Cyfrowa kolekcja dokumentacji fotograficznej Zygmunta Kłodnickiego w Bibliotece Cyfrowej Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego

Jedną z najbardziej znanych fotografek, której twórczość od lat cieszy się zainteresowaniem, jest Zofia Rydet (1911–1997). Jej kolekcje fotografii świadczą o tym, że skupiała się na tematyce etnograficznej, mimo że nie była wykształconym etnografem. Cechowała ją jednak wrażliwość i intuicja, które sprawiły, że stworzyła niezwykłą dokumentację:

> Zrobiłam przeszło trzydzieści tysięcy zdjęć w dwudziestu województwach, przede wszystkim wieś, której obraz zmienia się z olbrzymią szybkością każdego roku, giną stare chaty kryte słomą, giną małe domki drewniane charakterystyczne dla różnych regionów. Giną stare wnętrza chat z rzędami świętych obrazów (Zofia Rydet_Cykle fotograficzne [online]).

Rejestrowany przez nią świat, zanikający na jej oczach, stanowił z jednej strony obiekt realizowanego projektu fotograficznego pt. *Zapis socjologiczny* (Rydet, 2016), a z drugiej wartość, którą chciała zachować od zapomnienia. Trudno więc dziwić się, że powstają liczne projekty badawcze poświęcone opracowaniu twórczości Zofii Rydet. Jednym z ich celów stała się digitalizacja jej bogatego dorobku i umieszczenie go w przestrzeni internetowej. Poszerzenie i ułatwienie dostępu do nich miało wpływ na wzrost popularności artystki oraz powstanie bogatej literatury opisującej widziany przez nią świat. Wielu kulturoznawców, antropologów kulturowych, socjologów, badaczy kultury wizualnej etc. inspirowało się twórczością Rydet – wśród nich można wymienić (w kolejności alfabetycznej) m.in. Annę Beatę Bohdziewicz (2022), Jakuba Dziewita i Adama Pisarka (Dziewit, Pisarek, 2020), Andrzeja Różyckiego (2020), Krzysztofa Pijarskiego (Pijarski, red., 2022), Sławomira Sikorę (Sikora, 2022).

Przedmiotem rozważań w tym rozdziale jest etnograficzna kolekcja fotografii Profesora Zygmunta Kłodnickiego. Co zatem łączy artystkę Zofię Rydet i etnografa-dokumentalistę Zygmunta Kłodnickiego? Bez wątpienia wrażliwość na otaczający świat, na drugiego człowieka. Trudno jednak stwierdzić, czy Zygmunt Kłodnicki, będąc w latach 60. XX w. na początku swojej kariery etnograficznej miał równie dojmującą świadomość przemijania, co zdradzała już wówczas dojrzała fotografka:

> Rok temu zaczęłam nowy cykl. Mój „Zapis" jest udokumentowany. Postanowiłam, mając dokładne dane, wrócić do tych domów i tych ludzi. To było okrutne, czas jest nieubłagany i wszystko zmienia. Umierają nie tylko ludzie, ale wraz z człowiekiem umiera dom. Giną nie tylko ludzie, ale też wszystko, co ich otaczało. Tylko fotografia może zatrzymać czas. Tylko fotografia ma możność pokonania

> widma śmierci i to jest moja nieustająca walka ze śmiercią i przemijaniem (Zofia Rydet_Cykle fotograficzne [online]).

Nie ma jednak wątpliwości, że Zygmunt Kłodnicki znał wartość badawczą dokumentacji fotograficznej, którą od czasów studenckich tworzył w czasie badań terenowych oraz przy okazji prywatnych wyjazdów rodzinno-turystycznych. Świadczyć o tym może jej liczebność i jakość (o czym poniżej).

Należy dodać, że umiejętność rejestrowania napotkanych w terenie zjawisk, sytuacji, artefaktów to jedna z podstawowych czynności podejmowanych podczas etnograficznych badań terenowych. Dawniej czyniono to przy użyciu analogowych aparatów fotograficznych, z dwudziestocztero- lub trzydziestosześcioklatkowymi filmami. To ograniczenie sprawiało, że każde zdjęcie powstawało z namysłem i starannym ustawieniem kadru, a tego należało się nauczyć. Stąd też często wśród zajęć obowiązkowych na studiach etnologicznych w Polsce były także te dotyczące fotografii. Agata Stanisz, opisując kulisy udostępnienia w 2014 roku pierwszej etnograficznej kolekcji online prof. Józefa Burszty, z pewnym zdziwieniem konstatuje:

> [...] jeszcze nie tak dawno fotografia była rzemiosłem, którego adepci etnografii uczyli się na studiach. [...] Dzięki umiejętności fotografowania, nie raz wspieranej talentem, poznańskim etnografom, zarówno pracownikom naukowym, jak i studentom, udało się w sposób często interesujący wizualnie, uchwycić sposoby życia tych społeczności, których szeroko rozumiana codzienność stanowiła przedmiot licznych badań terenowych (Stanisz, 2014: 16).

Współcześnie sytuacja się zmieniła – nie ma już oddzielnych zajęć dedykowanych robieniu fotografii, co być może wynika z faktu, że dominują aparaty cyfrowe, które pozwalają na wykonanie prawie nieskończonej liczby zdjęć. Wybór tych najlepszych następuje później, podczas żmudnego procesu selekcji. Można zaryzykować stwierdzenie, że wykonanie dobrego zdjęcia stało się bardziej wynikiem przypadku niż przemyślanej strategii polegającej na umiejętnym wyborze kadru i ustawieniu parametrów naświetlania.

Nie zmieniło się jednak traktowanie fotografii przywiezionych z terenu jako ważnego dokumentu procesu badawczego. Sławomir Sikora, nawiązując do rozważań Ewy Klekot o nieoczywistej interpretacji słów negatyw/pozytyw odnośnie badań etnograficznych (Klekot, 2022: 103–105) pisał:

> Negatyw to praca w terenie, „być tam", pozytyw to już dzieło pisane w domu, „być tu". Można rzec, że fotograf (etnograf) niczym światłoczuła klisza „naświetla" w terenie, by potem stworzyć pozytywowy/pozytywny obraz w zaciszu biblioteki i własnego gabinetu (Sikora, 2022: 199).

W tym kontekście warto raz jeszcze wrócić do twórczości Zofii Rydet. Charakteryzuje ją świadomy zamysł artystyczny, przemyślana estetyzacja ujęć, konstruowanie cykli zdjęciowych według pewnych określonych reguł (zob. Rydet, 2016). Z kolei, w przypadku etnograficznych badań terenowych na pierwszy plan wysuwa się potrzeba wiernej dokumentacji otaczającego świata, w którym szczególne miejsce zajmuje kultura materialna. Taką właśnie fotografią zajmował się Zygmunt Kłodnicki.

W dalszej części rozdziału zaprezentowano wybrane projekty digitalizacyjne dotyczące fotografii etnograficznej, stanowiące tło do przedstawienia zagadnień związanych z opisem realizacji projektu *Polski Atlas Etnograficzny – opracowanie naukowe, elektroniczny katalog danych, publikacja zasobów w sieci Internet, etap II*. Działania prowadzone w jego ramach objęły naukowe opracowanie i udostępnienie online kolekcji fotograficznej Zygmunta Kłodnickiego w Bibliotece Cyfrowej Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego.

Archiwa, repozytoria, galerie – etnograficzny świat kolekcji fotografii cyfrowej

Obecnie w wielu różnych instytucjach kultury (np. muzealnych, akademickich, stowarzyszeniach lokalnych/regionalnych, organizacjach pozarządowych) często są realizowane projekty digitalizacyjne. Dotyczą one nośników analogowych, czyli negatywów, odbitek fotografii, zapisów dźwiękowych, przechowywanych do tej pory w archiwach, zbiorach muzealnych i prywatnych. Celem tych działań jest chęć ich zachowania i zaprezentowania w jak najpełniejszej formie dziedzictwa przeszłości.

Jednymi z pierwszych projektów digitalizacji archiwaliów etnograficznych są: Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego (https://paenew.us.edu.pl/), powstałe w 2015 roku (zob. szerzej poniżej) oraz Cyfrowe Archiwum im. Józefa Burszty (https://cyfrowearchiwum.amu.edu.pl/), udostępnione w 2014 roku[1]. Są to dwa paralelne projekty, których celem jest popularyzacja zarejestrowanych zjawisk wsi polskiej, głównie z drugiej połowy XX wieku. Obejmują one blisko osiem tysięcy fotografii, nagrań video, plików dźwiękowych i znajdujących się w archiwum Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu [IEiAK UAM], upublicznionych w internecie na zasadach otwartej licencji. Każdy rekord został opatrzony metadanymi, które zawierają tytuł, imię i nazwisko autora, tagi, lokację, numer inwentarzowy, redaktora/redaktorkę zdjęcia.

Należy podkreślić, że udostępnione materiały są rezultatem badań terenowych prowadzonych przez prof. Józefa Bursztę i innych badaczy ośrodka etnologii poznańskiej w drugiej połowie XX wieku, o których Izabela Kowalczyk pisała następująco:

> Etnografowie wyjeżdżali w teren, aby badać wiejskie życie, przyglądać się ludowym zwyczajom, archiwizować stare chałupy, opisywać tradycyjne narzędzia, instrumenty, ubiory (Kowalczyk, 2014: 6).

Innym przykładem przedsięwzięcia digitalizacyjnego jest Repozytorium cyfrowe „Robotnicy w XIX i XX wieku" (zob. Repozytorium cyfrowe…[online]). Jest to projekt zrealizowany w Instytucie Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Łódzkiego [IEiAK UŁ] w latach 2012–2015. Dotyczył on ponad dziewięciu tysięcy reprodukcji fotografii z lat 1880–1980 i ich opisów, które były wynikiem konkursu „Fotografia robotnicza" ogłoszonego w 1985 r. przez redakcje czasopism „Przekrój",

1 Promocji portalu towarzyszyła wystawa zdjęć pt. *Etnografowie w terenie*, otwarta w 2014 r. w IEIAK UAM oraz publikacja książki pod tym samym tytułem (zob. *Etnografowie*…, 2014).

„Polityka" i „Fotografia". Zdjęcia przedstawiają robotników pracujących w fabrykach, zakładach przemysłowych, w leśnictwie, rolnictwie oraz ich rodziny. W repozytorium cyfrowym zostały one umieszczone dzięki oprogramowaniu dLibra, a metadane opracowano w schemacie Dublin Core. W opisie fotografii jest widocznych siedem atrybutów: data, lokalizacja, fotograf (nazwisko), typ i rodzaj fotografii, grupa wiekowa i płeć postaci uwidocznionych na fotografii, typ postaci (robotnik, współpracownik, rodzina) oraz okoliczności (np. spotkanie pracownicze).

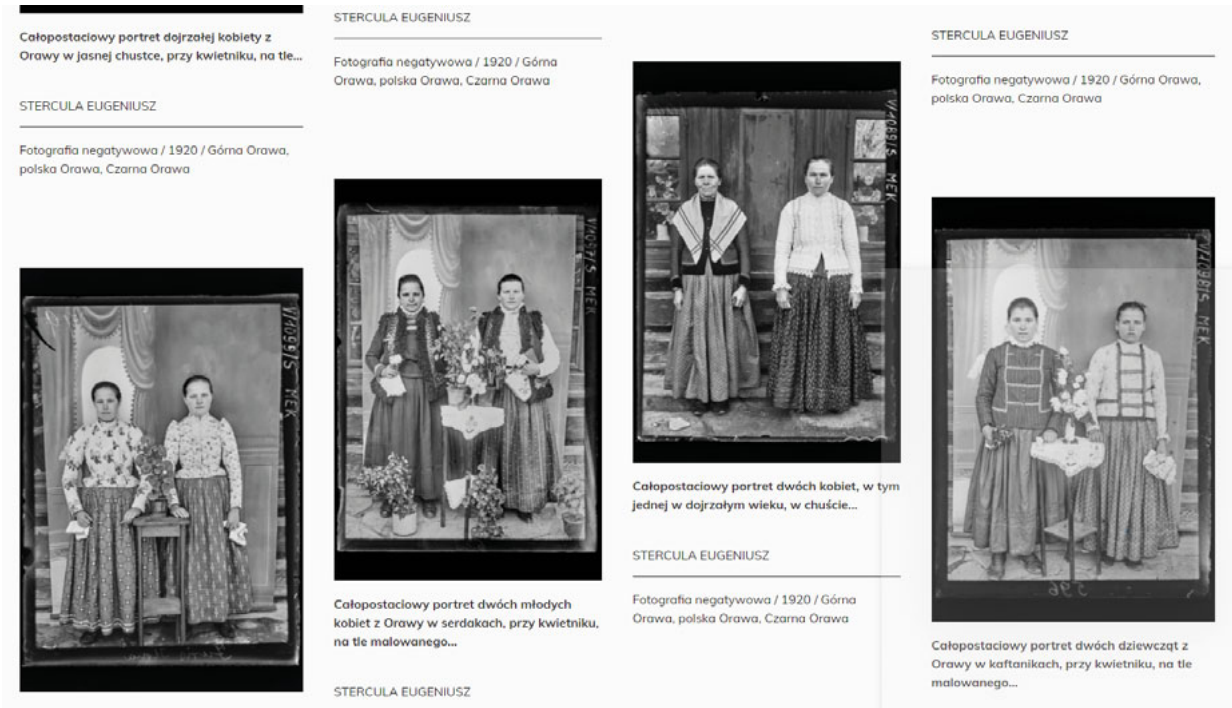
Jeszcze innymi przykładami tworzenia archiwów/repozytoriów cyfrowych są projekty muzealne, udostępniające kolekcje zdjęć z ich własnych zasobów. Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie [MEK] posiada w zbiorach wyjątkową kolekcję szklanych negatywów i fotografii z drugiej połowy XIX i początku XX wieku. W latach 2018–2021 zostały one zdigitalizowane (zob. fot. 3.1)[2]. W ten sposób powstała etnograficzna galeria zbiorów cyfrowych, która zawiera ponad dwa i pół tysiąca dotąd nieznanych szerokiej publiczności negatywów szklanych i papierowych odbitek. Ich twórcami byli m.in. Juliusz Dutkiewicz, Eugeniusz Frankowski, Władysław Postawka, Walery Eljasz-Radzikowski, Seweryn Udziela, Leopold Węgrzynowicz. Kolekcja zawiera także materiały fotograficzne z Małopolski i Kresów Wschodnich z lat 1860–1950. Są to obrazy o charakterze etnograficznym, dokumentujące wytwory kultury materialnej i niematerialnej regionów południowej Polski. W opisie kolekcji czytamy:

> Udostępnione fotografie, o wyjątkowej wartości historycznej i informacyjnej, to nie tylko prosta, mechaniczna rejestracja ówczesnej rzeczywistości – mieszkańców wsi i miasteczek w strojach codziennych i regionalnych, zabudowań, przedmiotów codziennego użytku, krajobrazów, obrzędów – lecz także przykłady autorskich spojrzeń na tę rzeczywistość. Fotografujący, w tym profesjonaliści, amatorzy-pasjonaci i artyści, kierowali obiektywy swoich aparatów przede wszystkim na otaczających ich ludzi. W światłoczułej substancji utrwalili wizerunki tysięcy osób, z całym bogactwem różnorodności wieku, charakterów, mimiki, ubioru, życiorysów, relacji i okoliczności powstania zdjęć, nie zapominając o przekazaniu najważniejszych informacji o miejscu, czasie oraz, z rzadka, personaliach pozujących[3].

Oprócz unikatowego zasobu zdjęć projekt wyróżnia bogaty aparat narzędziowy, który umożliwia wieloaspektowy odbiór przedstawionej treści, zgodnie jednak z wymogami dostępności cyfrowej. Są to trzy poziomy opisu: od bardziej ogólnego po szczegółowy, który zadowoli najbardziej wymagającego użytkownika poszukującego konkretnego elementu czy detalu. Zdjęcia wykonano w różnej technice; na uwagę zasługuje też atrakcyjna i starannie dopracowana szata graficzna strony. Rozbudowane tytuły nadane fotografiom posiadają podstawowe dane: autor, rodzaj obiektu (np. fotografia pozytywowa), datowanie, miejsce powstania/znalezienia (uwzględniające: krainy, obszary, regiony etnograficzne, historyczne, geograficzne), a także informacje na temat: zakresu praw autorskich, licencji uznania autorstwa CC BY.

2 Zob. projekt: „Digitalizacja i udostępnienie zabytkowej kolekcji szklanych negatywów i fotografii z drugiej połowy XIX i początku XX w. ze zbiorów Muzeum Etnograficznego im. Seweryna Udzieli w Krakowie" (zob. *Kolekcja szklanych negatywów*…[online]).

3 Muzeum Etnograficzne w Krakowie zbiory online: https://zbiory.etnomuzeum.eu/pl/kolekcje/1/kolekcja-zabytkowych-fotografii [dostęp: 7.09.2023].

Fot. 3.1. Fragment kolekcji zdigitalizowanych fotografii MEK.
(źródło: Kolekcja szklanych negatywów…[online], zrzut ekranu).

Każda fotografia opatrzona jest ponadto obszernym, szczegółowym opisem analizującym poszczególne elementy widoczne na zdjęciach.

Podobnie jak MEK, również Państwowe Muzeum Etnograficzne [PME] w Warszawie tworzy kolekcje cyfrowe nabytków i archiwalnych zbiorów fotograficznych. Część z nich została udostępniona w przestrzeni internetowej – są to kolekcje: fotografa i etnografa-amatora Mieczysława Cholewy (1913–1978) oraz Piotra Gana (1914–1983). Pierwszy z wymienionych zbiorów składa się z ponad sześciuset negatywów[4] zdjęć z lat 20. i 30. XX wieku, dokumentujących kulturę ludową (m.in. strój, architekturę) polskich Karpat, głównie Sądecczyzny[5].

Drugi ze zbiorów został umieszczony na platformie Biblioteki Cyfrowej Polona (w wyniku współpracy Państwowego Muzeum Etnograficznego i Biblioteki Narodowej w Warszawie realizowanej w 2016 r.). Kolekcja przedstawia zdjęcia z lat 60. XX wieku z terenów Kielecczyzny, wykonane przez Piotra Gana – etnografa i miłośnika regionu świętokrzyskiego (zob. fot. 3.2). Zbiór 255 obiektów opracowano zgodnie z zasadami przyjętymi w BC Polona. W opisie fotografii znajdują się: słowa kluczowe, opis fizyczny, gatunek, sygnatura, prawa do utworu, ID, źródło. Interesujące jest, że w podobnym czasie i terenie swoje badania prowadził tam Zygmunt Kłodnicki. Siedemnaście zdjęć Piotra Gana pochodzi z miejscowości Kłudzie k. Lipska (woj.

4 Dwieście najbardziej zniszczonych szklanych negatywów wymagało oczyszczenia przed digitalizacją.

5 Kolekcja została udostępniona na stronie PME (zob. Kolekcja Mieczysława Cholewy [online]). W PME odbyła się w 2020 roku wystawa towarzysząca pt. *Fotogawęda. Ze zbiorów Mieczysława Cholewy* (zob. Fotogawęda…[online]).

mazowieckie) i tematycznie jest zbliżonych do zdjęć Z. Kłodnickiego (transport wodny, flisactwo nad Wisłą, przeprawa promowa, łodzie płaskodenne) (zob. fot. 3.3).

W Muzeum Etnograficznym we Wrocławiu zrealizowano w 2016 roku projekt digitalizacji dotyczący kolekcji wiejskiego dokumentalisty Augustyna Czyżowicza (1939–2020) (zob. Augustyn Czyżowicz… [online]). Ponad dwa tysiące fotografii, które udostępniono cyfrowo, wykonanych zostało w latach 1956–1960 oraz w latach 80. XX wieku. Ukazują one codzienne i świąteczne życie mieszkańców wsi dolnośląskich (zob. *Taka była rzeczywistość* [online]). Muzealna witryna internetowa prezentuje galerię zdjęć z opisem tytułu zdjęcia, niekiedy informacją o lokalizacji, a także przedstawia sylwetkę i biogram autora. Opisy do poszczególnych fotografii zawierają podstawowe informacje związane z ich tematyką. Wyszukiwanie odbywa się za pomocą własnych kategorii tematycznych: kultura społeczna, obrzędy rodzinne, świętowanie, krajobrazy, wsie, miasta, praca, wojsko, zabawy, autoportrety i eksperymenty, zdjęcia do dokumentów, codzienność.

Fot. 3.2. Flisactwo nad Wisłą. Załadunek na prom.
Fot. P. Gan (1914–1983), 1967. Zbiory Państwowego Muzeum Etnograficznego w Warszawie (zob. Gan, 1967).

Fot. 3.3. Kłudzie (ok. Lipska). Łódź z masztem, w której siedzą dzieci. Fot. Z. Kłodnicki, 1971.
(źródło: Kłodnicki, 1971b).

Na uwagę zasługuje również kolekcja fotograficzna etnografa i muzealnika Mieczysława Gładysza (1903–1984), którą udostępnia online Muzeum Śląskie w Katowicach (https://zbiory.muzeumslaskie.pl/obiekty). Należy dodać, że zbiór ten jest częścią ponad dziesięciu tysięcy zdigitalizowanych obiektów. Zespół fotografii etnograficznej zawiera negatywy szklane i celuloidowe, powstałe w latach międzywojennych XX wieku podczas badań terenowych dotyczących kultury górali Beskidu Śląskiego. Oprócz nich są jeszcze zdjęcia o tematyce architektoniczno-urbanistycznej, prezentujące różnorodność krajobrazu,

widoki miejscowości i zabytki budownictwa oraz fotografie portretowe, z których najstarsze pochodzą z około 1850 roku. Kolekcja jest udostępniana z trzema zakładkami zawierającymi informacje podstawowe, opis i informacje dodatkowe. Słowa kluczowe uwzględniają zazwyczaj kilkanaście bardzo szczegółowych kategorii tematycznych.

Nie sposób omówić wszystkich przykładów internetowych zbiorów, galerii fotografii etnograficznej – zaprezentowano tylko wybrane inicjatywy akademickie i muzealne. Każdy z nich jest unikalny, tworzony w oparciu o własne wypracowane zasady, założenia metodologiczne i sposoby prezentacji zasobu. Stanowią jednak kontekst do opisu kontynuacji projektu digitalizacji Polskiego Atlasu Etnograficznego, skupionego na kolekcji fotograficznej Z. Kłodnickiego.

Kontynuacja projektu PAE – cyfrowe opracowanie kolekcji fotograficznej

Digitalizacja i opracowanie naukowe zasobów archiwalnych Polskiego Atlasu Etnograficznego to wieloetapowe działanie, systematycznie udostępniające unikalny zasób map, zdjęć, kwestionariuszy badań terenowych, zielników etc. W tym celu utworzona została specjalna platforma „Cyfrowego Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego" (www.newpae.us.edu.pl). Obecnie na stronie dostępnych jest już kilkanaście tysięcy obiektów. Projekt wyróżnia się od innych podobnych inicjatyw konsekwencją stosowanych spójnych zasad archiwalnych dotyczących udostępnianych materiałów, sposobu ich opracowania naukowego czy techniki tworzenia metadanych (zob. więcej poprzedni rozdział). Nie może być jednak inaczej, biorąc pod uwagę zróżnicowanie tematyczne i charakter zgromadzonych materiałów atlasowych.

Od początku realizacji projektu, tj. od 2015 roku, w prace cieszyńskiego zespołu[6] włączona jest również Biblioteka Cyfrowa Polskiego Instytutu Antropologii/Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego (zob. Cyfrowa Etnografia (https://cyfrowaetnografia.pl))[7]. W czasie trwania pierwszego etapu projektu opracowano naukowo i udostępniono online kolekcję obejmującą 398 map[8], opublikowanych wcześniej w serii „Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego" (zob. Lebeda, 2002; Drożdż, 2002, 2009; Drożdż, Pieńczak, 2004; Pieńczak, 2007; Kłodnicki, red., 1999; Kłodnicki, Pieńczak, red., 2010, 2013). Drugi etap projektu realizowany w latach 2022–2024 obejmował wzbogacenie kolekcji map publikacją obszernego zbioru fotografii etnograficznej – ponad tysiąc sto zdjęć autorstwa etnografa i etnologa Zygmunta Kłodnickiego.

Połączenie w przestrzeni cyfrowej map i zespołu fotografii umożliwi szybszą i bardziej różnorodną analizę porównawczą zjawisk kultury materialnej, symbolicznej i społecznej. Może również stać się inspirującym zasobem danych dla współczesnych

6 Pracami zespołu kieruje dr hab. Agnieszka Pieńczak, prof. UŚ.

7 Na podstawie zawartej umowy BC PIA została przekazana w dniu 6 sierpnia 2022 r. do Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego i dalej funkcjonuje jako cyfrowetnografia.pl. W zasobach BC PTL znajduje się ponad 3279 tekstów etnograficznych i antropologicznych. Wśród nich są: artykuły i reprinty dawnych artykułów naukowych, książki: monografie i publikacje zbiorowe, zeszyty Atlasu Polskich Strojów Ludowych itd.

8 Kolekcja została udostępniona na stronie Cyfrowego Archiwum PAE i na stronie PIA.

badań etnograficznych. W zamyśle wykonawców jest równoległe umieszczenie zasobu zdjęć na dwóch platformach: Cyfrowego Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego [CA PAE] i Biblioteki Cyfrowej Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego [BC PTL]. Obie witryny mają różnych odbiorców. W przypadku CA PAE użytkownikami są przede wszystkim wyspecjalizowani badacze i naukowcy poszukujący archiwaliów, stanowiących dokumentację źródłową do dalszych badań naukowych. Archiwum z definicji zajmuje się gromadzeniem, przechowywaniem i udostępnianiem zbiorów archiwalnych, a więc konstruowanie opisów jest podporządkowane taksonomicznym metodom klasyfikowania obiektów. Alan Sekuła pisząc o rodzajach porządkowania specyficznego dokumentu jakim jest fotografia konstatuje:

> Każdy kto chociaż raz porządkował lub przeglądał pudełko ze zdjęciami rodzinnymi, rozumie dylematy (a może i szaleństwo) związane z tymi zabiegami. Jesteśmy rozdarci pomiędzy narracją i kategoryzacją, między chronologią i inwentarzem (Sekuła, 2010: 120).

Opracowanie naukowe materiałów w CA PAE kieruje się zasadami archiwalnymi oraz opisem treści wykorzystującym metodologię badań etnograficznych[9]. Obecnie, przez wykorzystanie systemu metadanych Dublin Core (tytuł, temat, słowa kluczowe, system tworzenia etykiet) i stworzenie układów: taksonomicznego i sekwencyjnego (autorzy, gatunki, techniki, tematy) daje możliwość bardziej satysfakcjonującego wyszukiwania. Poszerza możliwości naukowcom, ale też umożliwia dotarcie do interesujących źródeł osobom niekoniecznie związanym z etnografią i etnologią.

Z kolei dodanie do etnologiczno-antropologicznej biblioteki cyfrowej kolekcji fotografii otwiera nowe perspektywy działalności. Do tej pory podstawą zasobu BC PTL były przede wszystkim teksty, a zdjęcia i ilustracje umieszczano na prawach cytatu, jako dopełnienie tekstów. Połączenie tekstów, map i zdjęć ukaże pełniejszy obraz wielowątkowej aktywności badawczej w obrębie dyscypliny etnografii/etnologii/antropologii kulturowej. BC PTL ma ambicję docierania do coraz szerszej grupy odbiorców, wykraczając poza pierwotnie założoną grupę docelową: naukowców, badaczy, regionalistów. Stąd też mocno akcentuje walor popularyzacji i upowszechnienia badań etnograficznych oraz pracuje nad pozyskaniem odbiorcy potencjalnie zainteresowanego tematyką, np. specjalistów szukających wskazówek jak odtwarzać dawne techniki, wzornictwo czy wytwarzać produkty regionalne.

Z uwagi na różne założenia obowiązujące w CA PAE i BC PTL, przy wprowadzaniu zasobu fotografii skoncentrowano uwagę na opisie tak, by dwa odmienne sposoby opracowania były komplementarne i uzupełniały się. Uznano, że nie ma sensu duplikowanie tych samych informacji i postanowiono poszukać innych rozwiązań. Ośrodek cieszyński w centrum zainteresowania użytkownika stawia obiekt/artefakt, a podstawowe kryteria opisu koncentrują się wokół systematyki kultury materialnej. Widoczna w tym rozwiązaniu jest rola „mikrotradycji" ośrodka, w którym po przeniesieniu Archiwum PAE z Wrocławia (1998), skupiono się na pracach związanych z opracowaniem danych atlasowych. Natomiast w BC PTL, po dokonaniu analizy

9 Jest to kontynuacja prac według przyjętych wcześniejszych założeń (zob. Kłodnicki, Pieńczak, Koźmińska, 2017: 102–103).

otrzymanych materiałów z Pracowni PAE, zdecydowano o przyjęciu perspektywy antropocentrycznej przy opracowywaniu kolekcji fotograficznej.

Wspominana kolekcja fotografii obejmuje zbiór, którego autorem jest Zygmunt Kłodnicki. Powstawała na przestrzeni trzech dekad – między 1960 a 1987 rokiem. Po wstępnej selekcji, do pierwszego etapu digitalizacji, wybrano około 1200 negatywów zdjęć, które nie były nigdy publikowane, lecz były uporządkowane chronologicznie i przez wiele lat przechowywane w prywatnych albumach badacza razem z dokumentacją rodzinnych wydarzeń. Przy wyborze kierowano się ich wartością dokumentacyjną, zwłaszcza w zakresie dziedzictwa kulturowego. Nie wszystkie zdjęcia są technicznie wysokiej jakości, ale właśnie owa wartość decydowała o udostępnieniu zdjęć gorszych technicznie.

Zasób fotografii został ułożony według kryterium geograficznego i obejmuje 130 miejscowości (zob. *Aneks 2*), częściowo tylko pokrywające się z zasięgiem badań terenowych PAE. Należy dodać, że po zdigitalizowaniu negatywów, każde zdjęcie było identyfikowane i konsultowane pod względem treści i lokalizacji z ich Autorem. Prace te koordynowała prowadząca projekt Agnieszka Pieńczak (Archiwum PAE). Tematyka zdjęć odzwierciedla zainteresowania Autora i jest skupiona przede wszystkim wokół kultury materialnej. Fotografie powstały podczas prac prowadzonych na potrzeby PAE, Międzyuczelnianych Obozów Etnograficznych, indywidualnych badań terenowych Autora, ale także prywatnych, rodzinnych wyjazdów. O tej ostatniej okoliczności świadczą zdjęcia żony Jadwigi Gerlach-Kłodnickiej (także etnografki)[10], fotografowanej przy różnych okazjach w górach i syna Wojciecha, który jako nastolatek przejawiał zainteresowania etnografią (ostatecznie został germanistą)[11]. Często trudno oddzielić te sfery od siebie, fotografie rodzinne przeplatają się z fotografiami artefaktów, uroczystości, zjawisk życia społecznego dostrzeżonych w czasie wędrówek po Polsce. Przeglądając ten zbiór powstaje nieodparte wrażenie swoistego kolażu tematycznego.

Zbigniew Benedyktowicz zwraca uwagę na instrumentalne traktowanie roli fotografii, którą sytuuje się na pograniczu nauki i sztuki i podkreśla jej estetyczną wartość:

> […] fotografia, która ze swoim zanurzeniem w rzeczywistości, swoim potencjalnym naukowym obiektywizmem, realizmem z jednej strony, i ogromnym potencjałem twórczym, subiektywnym […] niestety nadal bardzo często na naszym gruncie traktowana jest instrumentalnie, ograniczana do „dokumentacyjno-inwentaryzacyjnej" funkcji pełni rolę co najwyżej ilustracji (Benedyktowicz, 1997: 4).

Autor opisywanej kolekcji nie koncentruje się jednak na sztuce tworzenia fotografii artystycznej, uważając, że jest ona dokumentacją, zatem ma przede wszystkim wiernie odwzorować rzeczywistość, bez retuszu i upiększeń. To przeświadczenie o roli zdjęć uwidoczniło się już przy realizacji pierwszej części projektu CA PAE, kiedy, pod wpływem Profesora decydowano o całościowym udostępnieniu zasobu fotografii, które powstały w trakcie badań atlasowych, bez względu na ich jakość czy

10 Jadwiga Gerlach-Kłodnicka (1942–2014) była wieloletnią kierowniczką Biblioteki Naukowej im. Jana Czekanowskiego i Archiwum PTL.

11 Świadczą o tym zdjęcia z miejscowości Sumino (woj. pomorskie), na których Wojciech Kłodnicki uczestniczy w procesie prezentacji samołówek rybackich (zob. Kłodnicki, 1987).

stan zachowania (zob. Kłodnicki, Pieńczak, Koźmińska, 2017: 116). W ten sposób zbiór nabrał unikalnego i swoistego historycznego charakteru.

Inną strategię przyjęła BC PTL. Publikując online zdjęcia z prywatnej kolekcji Kłodnickiego wycofano niewielką liczbę fotografii, które z upływem lat stały się nieczytelne, miały istotne dla treści usterki techniczne lub niedobory oświetlenia, pozostałe – nawet z niedoskonałościami – zostawiono, dostrzegając w nich – podobnie do CA PAE – wartość dokumentacyjną.

Kolekcję zdjęć Zygmunta Kłodnickiego otwiera zdjęcie lekko uśmiechniętego starszego mężczyzny w czapce i stroju roboczym, siedzącego na łące. Jest to rozmówca badacza z miejscowości Jeleniów (obecnie woj. dolnośląskie). Tytuł zdjęcia w Archiwum PAE, brzmiący „czapka"[12] umiejscawia je w ramach kategorii związanej z kulturą materialną. Jednakże na zdjęciu widoczne są i inne elementy męskiego ubrania (kurtka i spodnie). Mamy tu więc do czynienia z wcześniej przyjętą zasadą archiwalną klasyfikacji w obrębie jednej kategorii, która opiera się na dokładnym rozpoznaniu i deskrypcji jednego artefaktu występującego na fotografii. Joanna Bartuszek stwierdza:

> Fotografie są tu ewidentną ilustracją gromadzonych obiektów, dodatkiem, uzupełnieniem obiektu muzealnego. Pozostałe konteksty (osoby występujące, moment wykonania fotografii, przez kogo, okoliczności itp.) nie były aż tak istotne w momencie opisu (Bartuszek, 2021: 224).

Warto jednak zauważyć, że skoncentrowanie się akurat na „czapce" było decyzją opisującego. Trudno też pominąć fakt, że zdjęcie zawiera w sobie kilka innych możliwości interpretacyjnych i tematów.

Fot. 3.4. Zygmunt Kłodnicki rozmawia z informatorem. Kalwaria Pacławska, 1964 (Kłodnicki, 1964).

Ta sama fotografia w kolekcji BC PTL nosi inny tytuł „Mężczyzna siedzący na łące". Nadanie tego tytułu wiązało się z przyjętą zasadą stawiania w centrum uwagi opisu – człowieka. Człowiek jest wytwórcą i użytkownikiem obiektów, otacza się nimi przez całe życie. Za takim rozwiązaniem przemawiało również to, że w kolekcji jest wiele zdjęć osób spotkanych przez Zygmunta Kłodnickiego. Są to rozmówcy prezentujący artefakty, np. wiersze, techniki rzemieślnicze, transport nasobny, wybrane

12 Właściwym tytułem zdjęcia w CA PAE jest unikalny numer identyfikatora wg systemu inwentarzowego PAE z lokalizacją geograficzną i określeniem zawartości zdjęcia. Przykład tytułu: *Fotografia PAE/F/36.31.VIII/1129.68.4/01 – Wólka Łabuńska (ok. Zamościa) – transport nasobny* (zob. Bohdanowicz, 1968).

elementy stroju regionalnego, ale też sceny okazjonalnych spotkań rodzinnych, sytuacji obrzędowych itd. Wykonanie takich fotografii byłoby trudne bez nawiązania dobrej relacji badacz–badany, wzajemnego zaufania i sympatii. Dobrze widoczne jest to w utrwalonej postawie, geście i wyrazie twarzy fotografowanej osoby. Richard Shusterman podkreślał:

> Oprócz somatycznych umiejętności kontrolowania aparatu, postawy i równowagi, fotograf musi jeszcze posiąść zdolność wzbudzania zaufania w osobie fotografowanej. Sprawia ona, że pozujący czuje się swobodnie i skłonny jest do współpracy, nie peszy się zaś i nie usztywnia, dzięki czemu fotografii łatwiej osiągnąć jej główny podwójny cel – nie tylko sportretowania rzeczywistości, ale także wytworzenia estetycznego obiektu i doświadczeń, nawet jeśli surowcem są osoby w rzeczywistości boleśnie nieatrakcyjne (Shusterman, 2017: 5).

Na jeszcze inny aspekt katalogowego opisu fotografii zwraca uwagę Agnieszka Pajączkowska, która pisze:

> Mam fantazję o katalogu, w którym fotografie byłyby opisywane zarówno jako obraz, przedmiot materialny, jak i jako praktyka, efekt relacji społecznych (Pajączkowska, 2023: 9).

Połączenie w opisie trzech kategorii to wyobrażenie katalogu idealnego, jednak na razie pozostaje w sferze marzeń jako zadanie dla przyszłych realizatorów galerii fotograficznych. Jest to także związane z udoskonalaniem systemów zarządzania treścią kolekcji cyfrowych. Wydaje się, że cały wysiłek jest skoncentrowany na udostępnianiu online jak największej ilości materiałów źródłowych.

Specyfika kolekcji – tematy etnograficzne, badania terenowe…

Zatrzymane obrazy w kadrze aparatu fotograficznego Zygmunta Kłodnickiego przedstawiają nieistniejący już świat. Kolekcja ukazuje krajobraz wsi ze słomianymi strzechami drewnianych domów, kapliczkami stojącymi na bezdrożach, studniami z żurawiem, stogami siana, przeprawami promowymi, kulturą pasterską, ukazaną przez liczne ujęcia szałasów pasterskich i pasterzy. Towarzyszą im ujęcia pieczołowicie fotografowanych narzędzi rybackich (m.in. samołówek), wytworów rzemiosła wiejskiego (m.in. kosze wiklinowe, formy do sera, gliniane i drewniane naczynia, przykłady metaloplastyki, zdobień, elementów architektury drewnianej), różnorodne środki transportu. Cenne są zdjęcia dokumentujące budownictwo regionalne: łemkowskie (tzw. chyże łemkowskie), podlaskie, mazowieckie, podhalańskie.

Zbiór ten posiada bez wątpienia walor historyczny. Prezentuje bowiem kulturę tradycyjną drugiej połowy XX wieku, która zanika, wychodzi z użytku. Ma także wartość instruktażową, gdyż na jego podstawie możliwe jest odtworzenie starych technik dotyczących np. budowy łodzi, wyplatania koszy, wiązania chust do siewu czy transportu itd.

Szczególnie interesującym elementem kolekcji jest cykl zdjęć o wytwarzaniu oscypka na Podhalu i w Bieszczadach. Pozwala on prześledzić cały proces powstawania produktu, określone czynności i gesty im towarzyszące, używane narzędzia i miejsca akcji (szałas pasterski, przestrzeń – hale w Tatrach, Gorcach i połoniny w Bieszczadach), zob. fot. 3.5.

Fot. 3.5. Cykl zdjęciowy z BC PTL pt. *Góralka wyrabiająca oscypki*. Waksmund (woj. małopolskie), 1967 (źródło: BC PTL, panel administracyjny, zrzut ekranu).

Zarejestrowany krajobraz wsi i jej otoczenia pozwala prześledzić zmiany w wyglądzie wsi i domów (Kłodnicki nie rezygnuje z dokumentowania obiektów zniszczonych, zrujnowanych), sposobów uprawy ziemi, sieci drożnej i rzecznej, przemiany warunków związanych z etnobotaniką i florą. Ukazano również życie codzienne i świąteczne mieszkańców wsi. Znajdziemy tu przypadkowe portrety napotkanych osób, w tym dzieci, ale też zdjęcia pozowane. Czasem grupy osób (rodzin) ustawiają się przed domem lub na terenie zagrody (można tu znaleźć analogie do zdjęć Zofii Rydet). Widoczne są style ubierania charakterystyczne dla tamtych lat. Zatrzymany

w kadrze został również czas wolny lokalnych społeczności, chwile odpoczynku od pracy, rozmowy przed domem lub na hali w czasie wypasu owiec, zbieranie grzybów lub jagód. Te dokumentalne zdjęcia, niektóre o charakterze wręcz reportażowym, opowiadają o rzeczywistości minionych lat bez jej estetyzacji, przedstawiają ludzi i przedmioty w ich naturalnym otoczeniu. Tego typu zdjęcia, jak stwierdza Justyna Słomska-Nowak stanowią „swoistą kapsułę czasu" świata, który już nie istnieje (Jakubowska, Słomska-Nowak, 2018: 32).

Na osobną, choć niewielką grupę składają się zdjęcia etnografów uchwyconych podczas badań terenowych (zob. np. fot. 3.6). Są to fragmenty dokumentacji wyjazdów i praktyk terenowych studentów etnografii, którymi kierował Adolf Nasz (zdjęcia są z 1960 r. i widać na nich Adolfa Nasza, Henryka Szymczaka, Henrykę Wesołowską i Zygmunta Kłodnickiego, który był wówczas studentem). Są też zdjęcia z Międzyuczelnianego Obozu Etnograficznego (MOE) zorganizowanego przez etnologię warszawską pod kierunkiem Anny Kutrzeby-Pojnarowej (udokumentowany został obóz z 1961 roku w Drohiczynie na Podlasiu).

Fot. 3.6. Notatki terenowe – Zygmunt Kłodnicki podczas wywiadu etnograficznego. Kłudzie (woj. mazowieckie), 1971 (Kłodnicki, 1971a).

Koncepcja opracowania naukowego kolekcji fotografii Zygmunta Kłodnickiego

Praca nad opisaniem i publikacją online kolekcji fotografii to żmudny i pracochłonny proces wytwarzania metadanych, odzwierciedlających (możliwie dokładnie) sfotografowany obiekt. Składa się na to klasyfikacja przedmiotowa, wyszukiwanie w internecie informacji pomocnych w identyfikacji obiektów lub lokalizacji, pozwalających rzetelnie doprecyzować opis, etykietowanie zdjęć, grupowanie zdjęć w cykle, dodawanie geolokalizacji do każdego rekordu.

Przed przystąpieniem do opracowania zasobu dokonano przeglądu metadanych kolekcji CA PAE w celu zapoznania się z metodologią przyjętą w ośrodku cieszyńskim. W wyniku analizy materiału opisowego, w BC PTL przyjęto w drodze konsultacji własną metodologię, zdecydowano też o przyjęciu kilku zasad, które mogą ułatwić sposób wyszukiwania treści (zob. fot. 3.7).

Jak już wcześniej wspomniano, podstawową różnicą między CA PAE a BC PTL jest przyjęcie przez tę ostatnią perspektywy antropocentrycznej i umieszczenie człowieka, a nie artefaktu w centrum opisu fotografii. Kolejna różnica dotyczy kategorii klasyfikacji przedmiotów. W CA PAE już w pierwszym etapie projektu:

> Przyjęto konsekwentnie zasadę, aby przypisywać dany obiekt wyłącznie do jednej grupy, a więc odpowiednio klasyfikować go jako element kultury materialnej, społecznej albo duchowej, co z założenia miało ułatwić potencjalnemu użytkownikowi wyszukiwanie potrzebnych danych (Kłodnicki, Pieńczak, Koźmińska, 2017: 134).

Fot. 3.7. Konsultacje online Bartłomieja Chomika i Joanny Koźmińskiej. Kęty-Warszawa, październik 2023 (źródło: platforma Zoom, zrzut ekranu).

Natomiast w BC PTL przyjęto zasadę klasyfikacji obiektu/artefaktu lub procesu w kilku kategoriach, ze względu na możliwość wielowątkowego wyszukiwania i indeksowania treści. Uznano, że zapewni to możliwość dodatkowego pola analizy i poszerza spojrzenie na człowieka i jego wytwórczość. Na przykład przy klasyfikacji zdjęcia prezentującego łódź płaskodenną przyporządkowano je do kategorii: transport wodny/śródlądowy, ale także do rybołówstwa. W BC PTL przyjęto założenie, aby w uzasadnionych przypadkach zdjęcia o tej samej tematyce grupować w cykle w obrębie jednego rekordu. Utworzone cykle zdjęciowe dotyczą obiektów w obrębie jednej lokalizacji geograficznej. Zabieg ten przyczynił się do ograniczenia liczby rekordów i zamiast około 1200 otrzymano 840. Jednocześnie każde zdjęcie w cyklu posiada odrębny opis indywidualny[13]. Ułatwia to analizę porównawczą, np. pojedynczych artefaktów czy procesów technologicznych, a użytkownik nie musi wielokrotnie przewijać kolejnych rekordów kolekcji. Podobny zabieg zastosowano we wspomnianym wcześniej projekcie „Digitalizacja i udostępnienie zabytkowej kolekcji szklanych negatywów i fotografii z drugiej połowy XIX i początku XX wieku ze zbiorów Muzeum Etnograficznego im. Seweryna Udzieli w Krakowie".

Podstawową trudność przy opisie artefaktów stanowi brak współczesnych etnograficznych narzędzi klasyfikujących opisywane zagadnienia w postaci tezaurusów/słowników haseł przedmiotowych. Podobnie jak w przypadku CA PAE, w trakcie konstruowania opisów korzystano z „Tezaurusa polskiej ludowej kultury materialnej (projekt układu hierarchiczno-logicznego)" Bronisławy Kopczyńskiej-Jaworskiej i Marii Niewiadomskiej, opracowanego w latach 70. XX wieku (Kopczyńska-Jaworska, Niewiadomska, b.d.w.). Z upływem lat terminologia zastosowana w „Tezaurusie" traci swoją aktualność, nie uwzględnia bowiem zmieniających się potrzeb współczesnego języka.

W trakcie prac korzystano także z „Układu słów kluczowych dla bazy danych o źródłach etnograficznych (Kultura Ludowa Karpat Polskich)" pod redakcją Czesława Robotyckiego (Robotycki, red., 1995) oraz „Układu gniazdowych terminów

13 Na negatywach zostały zachowane różnorodne ujęcia jednego przedmiotu w kilku perspektywach (ujęcie od góry, dołu, z boku), zbliżenie detalu, widok całości.

i słów pochodzących z wybranych kategorii kultury. Etos, obrzędy, demonologia, magia", wydanego rownież pod redakcją Robotyckiego (Robotycki, Babik, red., 2002). Z kolei przy tworzeniu metadanych brano pod uwagę schemat klasyfikacji, który powstał w Instytucie Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Warszawskiego oraz słownika haseł przedmiotowych Biblioteki IEiAK UW[14].

Magdalena Szalbot podkreśla wagę konstruowania optymalnych dla użytkownika założeń metodologicznych, sposobu indeksacji i klasyfikacji zasobów, który ułatwia prezentowanie i wyszukiwanie treści. W artykule poświęconym ludycznemu aspektowi zabawek z kolekcji PAE opisuje konkretne przypadki wyszukiwania i doboru słów kluczowych wpływających na poziom satysfakcji użytkownika (Szalbot, 2021: 152). Jednak nie tylko właściwy dobór aparatu pojęciowego zastosowany w metadanych odpowiada za indeksowanie treści. Jest ono w sporym stopniu uzależnione od algorytmów i mechanizmów wyszukiwawczych zastosowanych w różnych systemach zarządzania treścią kolekcji cyfrowych online (np. OMEKA, dLibra) oraz ograniczeń wynikających z architektury online. Trudność w przygotowaniu responsywnych słów kluczowych i odpowiedniego aparatu wyszukiwania (układ metadanych) jest także spowodowana faktem, że systemy zarządzania treścią są przystosowane przede wszystkim do dokumentów tekstowych.

Przygotowanie materiału źródłowego do publikacji online

Joanna Bartuszek zwraca uwagę na kluczowe znaczenie opisu fotografii dla odbiorcy pisząc:

> Dlatego też tak istotny jest możliwie jak najszerszy opis fotografii, który dotyczy zainteresowań badawczych instytucji, ale także wychodzi poza nie. Taką szansę mogą dawać katalogi komputerowe zawierające różnorodne pola objaśnień i tagi zdjęć (Bartuszek, 2012: 245).

Podstawowym materiałem, który posłużył do opracowania i wprowadzenia kolekcji były pliki zdigitalizowane w pracowni PAE. Zdjęcia te były pogrupowane i oznaczone unikalnym identyfikatorem, odnoszącym się do istniejącego systemu inwentarzowego PAE. Pliki zostały uporządkowane według nazw miejscowości. Towarzyszyły im szczegółowe opisy każdego zdjęcia w programie WORD, przygotowane według schematu Dublin Core i zawierające miniaturkę zdjęcia.

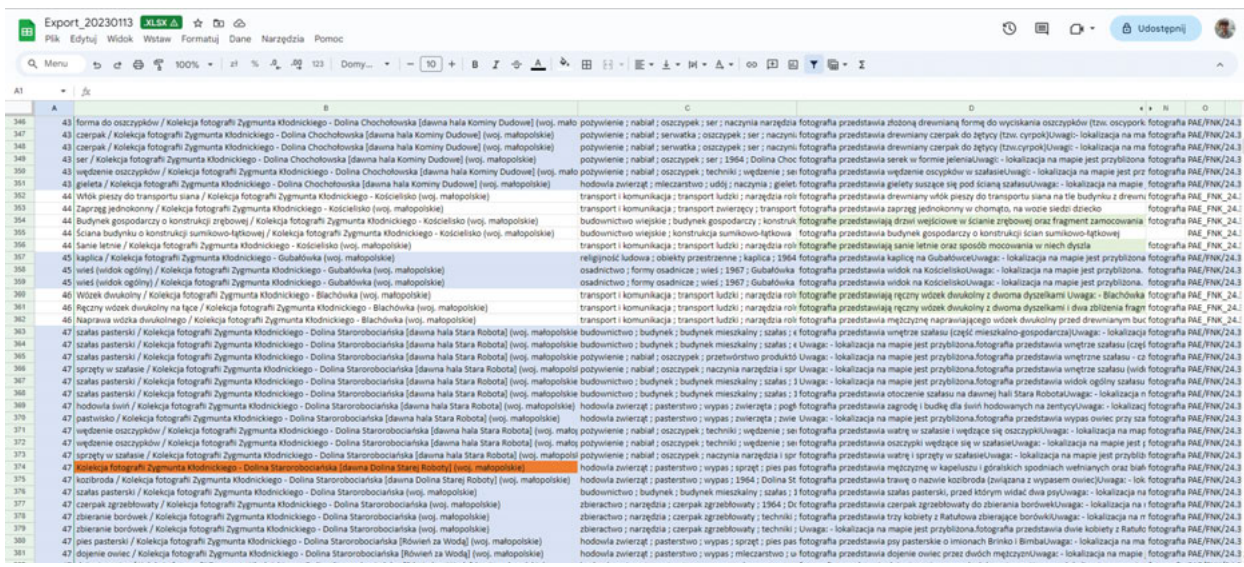
CA PAE i BC PTL korzystają z oprogramowania opartego na systemie Omeka Classsic. Jest to otwarty system zarządzania treścią przeznaczony dla kolekcji cyfrowych online. Umożliwia on zarządzanie różnorodnymi plikami, wystawami wirtualnymi, obsługę metadanych i tematów graficznych. Posiada też system wtyczek pozwalających na import/export danych. System Omeka działa w CA PAE od 2016 roku, natomiast od 2021 roku w BC PTL (wówczas jeszcze BC PIA). Zastąpił tu funkcjonujący wcześniej system dLibra, co wymagało migracji danych.

14 Słownik haseł przedmiotowych Biblioteki IEiAK UW znajduje się w maszynopisie (zob. *Katalog…*, ok. 1999).

Po migracji danych do nowego systemu i rozpoznaniu rozwiązań technicznych okazało się, że Omeka nie posiada funkcji dziedziczenia powtarzalnych elementów poszczególnych atrybutów metadanych, co spowodowałoby konieczność wielokrotnego wpisywania tych samych informacji. Aby zminimalizować ten problem, zdecydowano o wstępnym opracowaniu katalogu fotografii w arkuszu kalkulacyjnym Excel. Działanie takie wymagało podjęcia kilku kroków. W pierwszej kolejności wykonano import rekordów. Zadanie to sprawiło trudność, ponieważ wtyczka CSV Export Format, która umożliwia eksport do pliku w formacie csv pozwalała jedynie na eksport pojedynczego rekordu. Ostatecznie, po kilku nieudanych próbach wszystkie rekordy udało się wyeksportować w formacie xml. W toku dalszych prac okazało się, że konieczne jest dokonanie serii operacji na tekście, które finalnie doprowadziły do stworzenia pliku .xlsx macierzystego (natywnego) dla programu Excel.

Arkusz główny zawiera liczbę kolumn dokładnie odwzorowujących strukturę metadanych stosowanych w Dublin Core. Pozwoliło to uniknąć żmudnego i czasochłonnego wpisywania identycznych danych, ograniczyć liczbę pomyłek, ujednolicić dane i nazewnictwo dotyczące lokalizacji (regiony etnograficzne, województwa, okolice). Praca w Excelu pomogła też opracować i zintegrować system etykiet, którymi opisywano zdjęcia. Efekty tych działań pozostają niezauważone, jeśli ogląda się pojedynczy rekord. Wyeliminowanie drobnych błędów – literówek, dodatkowych spacji czy ujednolicenie pisowni mają jednak fundamentalne znaczenie dla możliwości wyszukiwania w bazie rekordów o konkretnej charakterystyce.

Powtarzalne (dziedziczone) elementy metadanych to pola zawierające stałą część tytułu kolekcji, nazwisko twórcy, źródło, wydawcę, datę, współtwórcę, format, język, typ. Na tym etapie wprowadzania danych korzystano z plików programu WORD, opracowanych w formacie .docx, a utworzonych przez CA PAE. Każdej z miejscowości, w których badania prowadził Zygmunt Kłodnicki, odpowiadał osobny plik zawierający wszelkie niezbędne informacje tekstowe oraz miniatury fotografii. Dane z tych plików przenoszone były do arkuszy excel, w których dzięki uporządkowanej strukturze, za pomocą serii funkcji tekstowych dokonywaliśmy działań, które pozwalały przekształcić tekst o charakterze liniowym w tabelę. Po weryfikacji

Fot. 3.8. Metadane kolekcji (źródło: arkusz Excel, zrzut ekranu: archiwum J. Koźmińskiej).

i dodatkowym sprawdzeniu tabele z plików dla poszczególnych miejscowości kopiowano do głównego, zbiorczego arkusza kalkulacyjnego.

Po kolejnej weryfikacji i opracowaniu danych w głównym arkuszu Excel został on zapisany w formacie csv. Korzystając z wtyczki CSV Import plik ten zostawał wczytany do systemu Omeka. Używając jego wbudowanych funkcji do każdego rekordu dołączono pliki graficzne – fotografie. Z kolei dzięki wtyczce Geolocation możliwe było dodanie dla każdego rekordu współrzędnych geograficznych, co pozwala to na dokładną i szybką orientację geograficzną oraz przybliżone usytuowanie sfotografowanych obiektów i zjawisk kultury.

Metadane w BC PTL

Strukturę udostępnionej bazy tworzy zespół metadanych opracowanych według schematu Dublin Core, który jest ogólnie przyjętym i stosowanym standardem do opisu zasobów internetowych. Stosuje się go w BC PTL i w CA PAE (zob. fot. 3.9). Posiada on 16 szczegółowych atrybutów: tytuł, temat, opis, twórca, źródło, wydawca, data, współtwórca, prawa, relacja, format, język, typ identyfikatora, etykiety, cytat, geolokalizacja. Są to podstawowe informacje stosowane do opisu cyfrowych zasobów, pozwalające na ich odnalezienie, identyfikację, a także zarządzanie zasobami

Fot. 3.9. Cyfrowa Etnografia – fragment zapisu metadanych (źródło: www.cyfrowaetnografia.pl, zrzut ekranu).

Przy tworzeniu katalogu fotografii Zygmunta Kłodnickiego, za kluczowe uznano: tytuł, opis, temat i słowa kluczowe. I tak:

Tytuł. Składa się z dwóch części oddzielonych od siebie ukośnikiem. Jedną jest tytuł właściwy, a drugą – podtytuł z nazwą kolekcji (czyli dotychczas tytułem czasopisma, oznaczeniem tomu lub tytułem publikacji zbiorowej). Jest to stosowana norma zapisu tytułu wszystkich kolekcji stosowanych od początku istnienia BC PTL.

W przypadku kolekcji fotografii została ona zmodyfikowana o dodanie lokalizacji geograficznej w drugiej części tytułu.

Przykład tytułu fotografii: *Grupa kobiet i mężczyzn w ubiorach codziennych* / Kolekcja fotografii Zygmunta Kłodnickiego – Jeleniów (woj. dolnośląskie) (zob. Kłodnicki, 1960c).

Dotychczas stosowany schemat tytułu artykułu w czasopiśmie: *Fotografia schyłku wieku. Fotografia i mit* / Polska Sztuka Ludowa - Konteksty 1994 t. 48 z.1-2.

Należy dodać, że tytuły mają w esencjonalny sposób odzwierciedlać treść, a także uwzględnić szerszy kontekst zawartości fotografii, jednocześnie stanowiąc element zachęcający do obejrzenia zdjęcia.

Opis. Pole zmodyfikowano w stosunku do założeń przyjętych podczas wprowadzania wcześniejszych kolekcji tekstów i map. Po raz pierwszy bowiem istotą jest zawartość zdjęcia, a nie adres bibliograficzny tomu lub tytuł, podtytuł serii, wersja w jęz. angielskim.

W opisie przygotowanym w CA PAE zawarto zwięzłą treść danej fotografii, uzupełnioną o pozostałe elementy widoczne na zdjęciu. Dodano uzupełnienia dotyczące zmienionej lokalizacji, przekształceń obszarów wiejskich, zmian nazw miejscowości, np. Brzegi Górne / dawniej Berehy Górne (woj. podkarpackie) lub innych okoliczności towarzyszących powstaniu zdjęcia, np. *fotografia powstała w trakcie badań etnologicznych po 1 roku studiów Z. Kłodnickiego (praktyka terenowa pod kierunkiem Adolfa Nasza)*. W BC PTL zastosowano te opisy, uzupełniając i rozbudowując narrację w cyklach zdjęciowych, tak aby każde zdjęcie można było zidentyfikować na podstawie dodanej charakterystyki.

Temat. Charakterystyka przedmiotowa objęła kluczowe etnograficzne kategorie pojęciowe odnoszące się do treści fotografii. W odróżnieniu od CA PAE ilość tych kategorii ograniczono do niezbędnego minimum. Zastosowano zatem nadrzędne terminy etnograficzne, np. kultura symboliczna, kultura materialna, kultura społeczna, transport i komunikacja, religijność ludowa itd. Hermetyczna terminologia związana z systematyką kultury materialnej użyta przy tematowaniu w CA PAE odwołuje się do specjalistycznej wiedzy użytkownika. Może to być mało czytelne lub trudne do zrozumienia dla osób spoza dyscypliny etnologii. Słowa kluczowe zastosowane w BC PTL odnoszą się do intuicji osób i nie wymagają wiedzy w zakresie terminologii związanej z kulturą materialną. Charakterystyka przedmiotowa uzupełniona została o nazwy regionów etnograficznych Podlasie, Mazowsze, Wielkopolska, Podhale, Pomorze etc.

Przykłady różnic tematów między CA PAE i BC PTL:

CA PAE – kultura materialna; transport i komunikacja; transport lądowy; transport zwierzęcy; transport pociągowy; transport wołowy; zaprzęg; jarzmo; jarzmo naszyjne; 1964; Kalwaria Pacławska (ok. Przemyśla);

BC PTL – transport i komunikacja; kultura materialna; transport lądowy; transport zwierzęcy; Podkarpacie;

CA PAE – kultura materialna; transport i komunikacja; transport wodny; transport śródlądowy; przewoźnictwo; narzędzia; prom; łódź; techniki; pływanie; 1971; Kłudzie (ok. Lipska);

BC PTL – transport i komunikacja; transport wodny; transport śródlądowy; przewoźnictwo; Mazowsze;

CA PAE – kultura duchowa; etos; religijność ludowa; obiekty przestrzenne; kapliczka; połowa lat 60. XX wieku; Szczyrk (ok. Bielska-Białej);

BC PTL – religijność ludowa; mała architektura sakralna; Śląsk.

Geolokalizacja. Wtyczka Geolokalizacja umożliwia przypisanie lokalizacji przedmiotów w witrynie Omeka Classic. Każde zdjęcie kolekcji zostało zlokalizowane i jest wyświetlane na mapach oraz na ogólnej mapie z możliwością przeglądania wszystkich geolokalizowanych elementów. W metadanych i etykietach zastosowano trzy rodzaje zapisu położenia geograficznego: w tytule do nazwy miejscowości dodano nazwę województwa, w temacie występuje nazwa regionu, a w etykietach „okolice". Na przykład zdjęcia z Drohiczyna otrzymały dodatek do tytułu (Drohiczyn, woj. podlaskie), przy temacie nazwę regionu (Podlasie), natomiast etykiety mają dodaną okolicę (Drohiczyn – okolice Siemiatycz).

Krótka charakterystyka kolekcji według etykiet

Dla bardziej dokładnej charakterystyki wprowadzanych treści i ułatwienia wyszukiwania, system Omeka wprowadził etykiety. O ile temat jest kategorią nadrzędną, o tyle etykiety mają za zadanie lepiej opisać prezentowane obiekty cyfrowe.

Rolę etykiet pełnią słowa kluczowe, opisujące artefakty/obiekty w sposób mniej hierarchiczny, ale pozwalający szczegółowo przypisać dany obiekt. Słowa te wyselekcjonowano w toku prac nad kolekcją. Dobór ich przekłada się na indeksowanie treści, widoczność w wyszukiwarce oraz szybki wybór danych informacji, a więc odpowiada za satysfakcję użytkownika z końcowego wyniku wyszukiwania. Opracowanie materiału źródłowego w arkuszach Excel umożliwiło stworzenie słownika kontrolowanego, dzięki któremu etykiety zachowują spójność językową oraz minimalizuje się błędne wyniki wyszukiwań. Słownik kontrolowany jest rodzajem indeksu haseł przedmiotowych. Głównym założeniem jest alfabetyczne uszeregowanie i stosowanie określonych zasad przy tworzeniu każdego hasła. Każde wyrażenie lub słowo powinno być stosowane w ten sam sposób. Użytkownik internetowy, który nie zna słownictwa w obrębie danej tematyki (tu: etnografii, etnologii) otrzymuje podgląd poszczególnych stron indeksu[15].

Przeglądając kolejne pliki z fotografiami łatwo dostrzec, cechujące Zygmunta Kłodnickiego, wrażliwość, ciekawość otaczającego świata oraz potrzebę dokumentowania tego, co ginie. Wśród wybranych 1200 zdjęć aż 803 prezentuje wybrane obiekty kultury materialnej, pozostałe ukazują zjawiska należące do kultury społecznej i symbolicznej. Przy tworzeniu etykiet przyjęto zasadę stosowania liczby pojedynczej nazw artefaktów lub wytworów kultury materialnej (np. kosz wiklinowy, oscypek/oszczypek, łódź, strój regionalny, łódź płaskodenna, wiersza). W wyjątkowych sytuacjach stosowano odstępstwo od tej normy (np. pojazdy, śparogi). Zachowano

15 Konstrukcja systemu Omeka nie pozwala użytkownikowi na dodawanie własnych tagów, co jest możliwe w innych systemach (np. dLibra). Użytkownik otrzymuje już przygotowany pakiet etykiet.

nazwy gwarowe lub specjalistyczne do opisu narzędzi lub przedmiotów użytkowych, które są stosowane przez ośrodek cieszyński podczas przygotowania metadanych – zostały one podane przez Autora w toku przygotowań kolekcji (np. jętka, koszar, kasarek, obońka, puciura, włók, opałka etc.).

Najpopularniejsze kategorie i tematy występujące w kolekcji

Wśród wyróżnionych kategorii i tematów najczęściej pojawiających się w kolekcji (ułożonych od najliczniejszej do najmniej licznej) znalazły się:
– kultura materialna (803 zdjęcia), w tym: transport i komunikacja (293), transport koński (17), lądowy (181), ludzki (99), nasobny (26), śródlądowy (94), wodny (105), zwierzęcy (84),
– budownictwo (257 zdjęć), w tym: budownictwo wiejskie (185), budynek mieszkalny (105), budynek gospodarczy (100), elementy budynku (91),
– narzędzia (188 zdjęć),
– religijność ludowa (142 zdjęcia),
– mała architektura sakralna (73 zdjęcia), w tym: krzyże (27), kapliczki przydomowe i przydrożne (47),
– kultura duchowa (108 zdjęć),
– dach (45 zdjęć),
– łódź (97 zdjęć),
– odzież codzienna (57 zdjęć),
– pojazdy (81 zdjęć),
– sanie (62 zdjęcia),
– szkutnictwo (55 zdjęć),
– pożywienie (51 zdjęć),
– rolnictwo (50 zdjęć),
– rybołówstwo (47 zdjęć),
– oscypek/oszczypek (49 zdjęć),
– wypas (40 zdjęć),
– strój regionalny (38 zdjęć),
– wieś (38 zdjęć),
– szałas pasterski (35 zdjęć).

W kategorii „lokalizacja geograficzna" najwięcej zdjęć pochodzi z: Podhala (Murzasichle, Lipnica Wielka, Waksmund, Dolina Strarobociańska, Dolina Chochołowska), Małopolski, Łemkowszczyzny, a także Wielkopolski, Kaszub i Podlasia.

Podsumowanie

Cyfrowe udostępnienie kolekcji fotografii Zygmunta Kłodnickiego dostarczyło realizatorom kontynuacji projektu: *Polski Atlas Etnograficzny – opracowanie naukowe, elektroniczny katalog danych, publikacja zasobów w sieci Internet, etap II* wielu wyzwań związanych z opracowaniem koncepcji metodologicznej i założeń

efektywnych dla użytkownika, problemów z importem danych, wreszcie wymagało żmudnej, wymagającej uwagi i cierpliwości pracy. Ponadto systemy katalogowania online tworzone są przede wszystkim do opisu dokumentów tekstowych, a tu podstawą zasobu była fotografia. Zadaniu towarzyszyła też niepewność związana z celowością umieszczenia tego samego zasobu w dwóch miejscach (CA PAE i BC PTL). Wydaje się jednak, że dzięki zróżnicowanemu sposobowi opisu i prezentacji, zostaną uwzględnione potrzeby różnych typów użytkownika. W dłuższej zaś perspektywie mogą przynieść wzrost zainteresowania udostępnioną galerią fotografii etnograficznej. Specjalistom zaś odmienne założenia CA PAE i BC PTL przyniosły cenny zasób, który warto traktować komplementarnie.

Wszelkie problemy i trudy w trakcie prowadzonych prac wynagradzało obcowanie z fascynującymi fotografiami, które przenosiły w świat dawnej kultury tradycyjnej oraz świadomość, że kolekcja ta zostanie pokazana szerszemu odbiorcy po raz pierwszy. Reasumując, w nawiązaniu do początkowych rozważań, warto zauważyć, że jeśli ktoś interesuje się utrwaloną przeszłością polskiej wsi, to powinien obejrzeć cykle zdjęciowe Zofii Rydet i fotografie Zygmunta Kłodnickiego, aby uzyskać pełniejszy obraz tego, co przeminęło.

Aneks 1

Wykaz etnograficznych i etnograficzno-językowych map Polski i krajów sąsiednich Zagadnienia z zakresu tzw. kultury społecznej i duchowej*

W pierwszej części wykazu map etnograficznych opublikowanych w książce *Polski atlas etnograficzny. Historia, osiągnięcia, perspektywy badawcze* (Kłodnicki, Pieńczak, Koźmińska, 2017: 155–317), zamieszczono wykaz map etnograficznych i etnograficzno-językowych z atlasów i innych publikacji etnograficznych, odnoszących się głównie do artefaktów[1]. Mapy te dotyczą Polski i krajów sąsiednich, niekiedy też dalszych terenów. W niniejszym wykazie udokumentowano mapy odnoszące się do tzw. kultury społecznej i duchowej[2]. Tak samo jak poprzednio każdy opis został

1 *W kilkunastu przypadkach odnotowano mapy dotyczące zwyczajów i obrzędów związanych z wykonywaniem pewnych prac gospodarskich, np. pomoc sąsiedzka przy budowie. Uwzględniono także mapy dotyczące potraw obrzędowych.

2 Przypomnijmy: wykaz etnograficznych i etnograficzno-językowych map dotyczących terytorium polskiego (także w granicach sprzed II wojny światowej) opracowanych do r. 1946 opublikował Józef Gajek (Gajek, 1947: 22–35). Mapy etnograficzne dotyczące obszaru Polski znajdziemy między innymi w opracowaniach: *Atlas języka i kultury ludowej Wielkopolski* (AJKLW), *Mały atlas gwar polskich* (MAGP) oraz *Atlas ľudovej kultúry Slovákov v Poľsku / Atlas kultury ludowej Słowaków w Polsce* (AKLSP); te uwzględniono w wykazie. Inne mapy językowe i etnograficzne przedstawili Jerzy Reichan i Kazimierz Woźniak w obszernej i cennej pracy *Polskie atlasy dialektologiczne i etnograficzne* (Reichan, Woźniak, 2004). Znajdziemy w niej tytuły map z atlasów dialektologicznych, które tu nie zostały odnotowane, takie jak: *Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich, Atlas gwarowy województwa kieleckiego, Atlas polskich gwar spiskich na terenie Polski i Czechosłowacji*, atlasy Łemkowszczyzny i Bojkowszczyzny, *Atlas gwarowy dawnej puszczy sandomierskiej, Atlas gwar polskich i ukraińskich okolic Włodawy*, *Mały atlas językowy województwa gorzowskiego*, oraz z prac Haliny Pelcowej o gwarach Lubelszczyzny.

W niniejszym wykazie znajdują się również mapy nieopublikowane (PAE zeszyty 7–9 oraz prace licencjackie i magisterskie zawierające mapy etnograficzne i etnograficzno-językowe oparte na materiałach PAE). Nadto przedstawiono mapy z atlasów etnograficznych i etnograficzno-językowych oraz innych opracowań o tematyce etnologicznej obejmujące środkową Europę i ziemie sąsiednie. Odnotowano mapy znajdujące się w *Atlas der deutschen Volkskunde* (ADV), *Atlas der deutschen Volkskunde. Neue Folge* (ADV NF) i *Atlas der pommerschen Volkskunde* (Kaiser, 1936a, 1936b) – pierwszy objął ziemie zachodniej i północnej Polski, drugi – Pomorze Zachodnie. Wykorzystano również atlasy krajów sąsiednich i niektórych dalszych: *Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska* (zob. Holubová, 2009; Holubová, Hrdina, Kafka, Omelka, Řebounová, 2020), *Etnografický atlas Slovenska. Mapové znázornenie vývinu vybraných javov ľudovej kultúry* (EAS), *Österreichischer Volkskundeatlas* (ÖVA), *Atlas von Oberösterreich* (AO), *Atlas der schweizerischen*

poprzedzony znakiem graficznym określającym obszar uwzględniony na mapie (wprowadzono kilka nowych znaków):

Volkskunde / Atlas de Folklore Suisse (ASV), *Magyar néprajzi atlasz* (MNA), *Szolnok megye néprajzi atlasza* (SZMNA), *Etnološki atlas Jugoslavije* (EAJ), *A Lexical Atlas of the Hutsul Dialects of the Ukrainian Language* (LAHD), *Atlas över svensk folkkultur* (AöSF), *Volkskunde-Atlas* (VA). Nie udało się nam w porę uzyskać innych atlasów, zwłaszcza *Atlasul Ethnographic Român*, drugiej części *Szolnok megye néprajzi atlasza* (SZMNA), *Istoriko-etnografičeskij atlas Pribaltiki*, *Russkie Istoriko-etnografičeskij atlas* i *Suomen kansankulttuurin kartasto.* Wykazano również mapy opublikowane w innych opracowaniach (książki, artykuły), ich wykaz nie jest jednak kompletny.

Dawniejsze mapy odnoszące się do środkowej Europy i obszarów sąsiednich, z uwzględnieniem podziału rzeczowego, zestawił Wilhelm Pessler (Pessler, 1931), natomiast 41 wybranych tematów map w atlasach europejskich zestawiła Ingrid Kretschmer (Kretschmer, 1967: 306–307) – pominięto je w poniższym wykazie. Słownictwo ukraińskie w znacznej mierze dotyczące tradycyjnej kultury Ukraińców (Łemków) mieszkających we wschodniej Słowacji, przedstawił Vasiľ Latta – tylko niektóre nazwy na mapach, ale przeszło 400 w formie zestawień, gotowych do przedstawienia na mapach (Latta, 1991).

Mapy uporządkowano tematycznie. W nawiasach klamrowych { } wpisano dodatkowe uwagi, zwykle dotyczące zawartości mapy. W razie potrzeby w nawiasach kwadratowych [ ] zamieszczono uściślenie dotyczące obszaru objętego mapą. W nawiasach ( ) podano skrócony opis bibliograficzny publikacji źródłowej, odsyłający do pełnego adresu znajdującego się w *Bibliografii*. Pełnych opisów przygotowywanych do druku map PAE (z. 7–9) należy szukać w tej części spisu. Po skrócie bibliograficznym podano dodatkowe informacje dotyczące: publikacji źródłowej (numer tomu, zeszytu itp.), lokalizację mapy w publikacji (numer porządkowy, a w przypadku jego braku skrót „b.n.", tj. „bez numeru mapy", dalej numer strony itp.), twórcy mapy (jeśli nie był to autor publikacji źródłowej), danych, które służyły za podstawę opracowania mapy („wg:" itp.) – zależnie od specyfiki publikacji źródłowej oraz znajudujących się w niej informacji. Dla oszczędności miejsca w przypadku tytułów atlasów posługiwano się skrótami, podanymi dalej w aneksie. Nazwiska obce podano w mianowniku.

W przypadku *Polskiego atlasu etnograficznego* niekiedy na jednej karcie są zamieszczone cztery tematycznie bliskie sobie mapy; wówczas ich tytuły poprzedzono nadrzędną nazwą karty, na przykład: *Lokalizacja niektórych obrzędów weselnych* (PAE: k. CCCXXXII): *Tradycyjne miejsce ubierania panny młodej do ślubu* (m. 573, oprac. BJ); *Uczta weselna po powrocie z kościoła* (m. 574, oprac. JB); *Miejsce dokonywania oczepin* (m. 575, oprac. KJ); *Rola karczmy w tradycyjnym weselu* (m. 576, oprac. BJ). Niekiedy zapis pojedynczej mapy trzeba było zamieścić w innym miejscu – wówczas też poprzedzono go tytułem karty, np. *Lokalizacja niektórych obrzędów weselnych* (PAE: k. CCCXXXII): *Rola karczmy w tradycyjnym weselu* (m. 576, oprac. BJ). Mapy PAE powyżej numeru 355 nie zostały opublikowane; znajdują się one w Archiwum PAE w Wydziale Sztuki i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach z siedzibą w Cieszynie.

Dodajmy, że równiez autorzy *Osterreichischer Volkskundeatlas* oraz *Etnografický atlas Slovenska. Mapové znázornenie vývinu vybraných javov ľudovej kultúry* (EAS), niekiedy na jednej karcie mieścili cztery, rzadziej trzy lub dwie mapy dotyczące różnych aspektów tego samego zjawiska lub artefaktu.

W archiwum PAE znajdują się też prace licencjackie i magisterskie, z mapami opartymi na materiałach PAE, które napisano pod kierunkiem Zygmunta Kłodnickiego, Agnieszki Pieńczak i Anny Drożdż. Są one cytowane z przytoczeniem nazwiska autora pracy i opiekuna, na przykład (Podżorski/Pieńczak, 2011: m. 1 na s. 17), co oznacza, że autorem jest Podżorski (pod tym nazwiskiem należy szukać pracy w spisie źródeł), a opiekunem naukowym – Pieńczak.

W wykazie zachowano tytuły oryginalne. W przypadku map opatrzonych tytułami w językach ugrofińskich, języku szwedzkim i norweskim, jeśli w atlasach były zamieszczone tłumaczenia na język niemiecki lub angielski, wykorzystano je za podstawę opisów. Jeżeli ich brakowało, posługiwano się translatorem internetowym lub poprzestawano na właściwej lokalizacji mapy w wykazie.

■ – cała Polska
□ – część Polski
□● – część Polski i obszary sąsiednie
◙ – Polska i obszary sąsiednie
◍ – Polska w granicach do II wojny światowej
◗ – wschodnia Polska w granicach do II wojny światowej
◖□ – Austria i Niemcy w granicach do II wojny światowej (w tym obecne zachodnie i północne ziemie Polski)
● – obszary poza Polską
֍ – obszary całego świata

Mapy *Atlas der deutschen Volkskunde* i *Atlas der Pommerschen Volkskunde* obejmują między innymi ziemie przyłączone do Polski po II wojnie światowej, co zaznaczono za pomocą podwójnego znaku przed tytułami skartowań ◖□. Mapy nowej serii ADV NF zawierają oprócz tego także nieliczne informacje dotyczące różnych przejawów kultury ludności niemieckiej zamieszkującej jeszcze w okresie międzywojennym różne okolice Wielkopolski, ziemi chełmińskiej i Pomorza Środkowego. W części map ADV NF znajdują się także dane dotyczące ludności niemieckiej mieszkającej do końca II wojny światowej w Czechosłowacji.

Mapy dotyczące zagadnień z zakresu kultury duchowej przedstawiono w kolejności tematycznej ustalonej przez Kazimierza Moszyńskiego (Moszyński, 1929, 1934, 1939, 1967b, 1968), wprowadzając dodatkowe działy i uszczegółowienia[3]. W obrębie poszczególnych tematów wykazy zaczynano od map obejmujących większe obszary, na przykład Stary Świat, Europę (z reguły są to mapy starsze); następnie przedstawiano mapy dotyczące Polski, części Polski, potem Polski i krajów sąsiednich. Nie zawsze było możliwe zachowanie tej samej kolejności. Sporo map znajduje się w atlasach etnograficznych i etnograficzno-językowych. Przedstawiony poniżej spis map uzupełnia wykaz zamieszczony w pracy Kłodnicki, Pieńczak, Koźmińska (2017) i jest już w miarę kompletny, jeśli idzie o terytorium Polski. Kraje sąsiednie i dalsze nie są już tak dokładnie opracowane; konieczne są dodatkowe kwerendy.

Wykaz opracowano na podstawie księgozbiorów Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego we Wrocławiu[4], Pracowni Polskiego Atlasu Etnograficznego, Volkskundliches Seminar w Monastyrze (Westfalia)[5], zbiory Józefa Gajka i Zygmunta Kłodnickiego oraz platformy cyfrowej www.archiwumpae.us.edu.pl.

Uwagi o mapach i metodzie etnogeograficznej

Decydując się na opracowanie i publikację wykazu map, dotyczących geografii faktów kulturowych w Polsce i na obszarach sąsiednich, kierowano się stwierdzeniem

3 Zob. Kłodnicki, Pieńczak, Koźmińska, 2017: 157–158. W poniższym wykazie dokonano niewielkich zmian w kolejności przedstawiania niektórych tematów i grup artefaktów.

4 Kilkudniowy wyjazd studyjny do biblioteki PTL był możliwy dzięki omawianemu we wcześniejszym rozdziale projektowi „Polski Atlas Etnograficzny – opracowanie naukowe, elektroniczny katalog danych, publikacja zasobów w sieci Internet, etap II".

5 Naukowy pobyt Zygmunta Kłodnickiego w Münster umożliwiła Fundacja Alexandra von Humboldta.

Kazimierza Moszyńskiego: „W ogóle metoda geograficzna daje cenne wyniki tylko wtedy, jeżeli jest stosowana do obszarów bardzo rozległych" […] (Moszyński, 1958: 107). To dzięki temu uczonemu sporo wiemy o zróżnicowaniu tradycyjnej kultury Europy i jej powiązaniu z ogromnymi obszarami Azji (Moszyński, 1929, 1934, 1939, 1967a, 1967b, 1968). Nieliczne opracowania, jak np. Jana Falkowskiego (Falkowski, 1931), Emila Wertha (Werth, 1954), ukazują nam narzędzia rolnicze podobne lub tożsame z europejskimi – narzędzia włóczne, zaprząg wołowy w jarzmo podgarlicowe, radła i sochy. Domyślamy się, iż niektóre z Bliskiego Wschodu dotarły do Europy wraz z rolnictwem. Rozległe euroazjatyckie zasięgi niektórych narzędzi rybackich (np. ości czy wierszy) i narzędzi transportu siłami ludzkimi (np. nosideł ręcznych i naramiennych, ręcznych koszy, rezginii czy przenoszenie na głowie) są zapewne śladami jeszcze dawniejszej przeszłości (Kłodnicki, 1975, 1976a, 1988). Istnieją wprawdzie mapy obejmujące Eurazję, a nawet cały Stary Świat, ale są one nieliczne i mają charakter przybliżony. Także Europa nie doczekała się swego atlasu; ambitny projekt „Forschungen zum ethnologischen Atlas Europas und seiner Nachbarländer", kierowany przez Matthiasa Zendera, zakończył się opracowaniem i publikacją pierwszego tomu (Zender, red., 1980). Istnieją jednak w atlasach i innych publikacjach liczne mapy etnograficzne; odnotowaliśmy ich już około 12 000 (zob. np. Kłodnicki, Pieńczak, Koźmińska, 2017: 155–317). Zapewne drugie tyle znajduje się w niedostępnych nam dziś publikacjach. Powstały one w oparciu o materiały zebrane w XX wieku i zwykle dotyczą jego pierwszej połowy, a więc chronologicznie są sobie bliskie. W studiach porównawczych większy problem stanowią różnice w systematyce.

W opublikowanym już wykazie, jak i w jego części drugiej, odnotowano karty z atlasów dotyczących terytorium całej Polski[6] (*Atlas kultury ludowej w Polsce*, *Polski atlas etnograficzny*), jak i jej różnych obszarów – *Atlas języka i kultury ludowej Wielkopolski*, prace z serii *Słownictwo Warmii i Mazur*, *Atlas kultury ludowej Słowaków w Polsce.* Kultura ludowa zachodniej i północnej Polski znalazła odzwierciedlenie w *Atlas der deutschen Volkskunde* oraz *Atlas der Pommerschen Volkskunde,* których mapy odnoszą się do ludności zamieszkującej te ziemie do II wojny światowej. Elementy kultury charakteryzujące ludność napływową na tych ziemiach odnotowano na mapach *Polskiego atlasu etnograficznego.* W wykazie uwzględniono również mapy zamieszczone w kilkunastu obszernych atlasach etnograficznych dotyczących głównie środkowej i środkowo-wschodniej Europy (zob. przypis 2 w tym aneksie). Wymienione atlasy zawierają mapy dotyczące poszczególnych krajów, rzadziej regionów. Dokumentują one kulturę, ale nie zawsze nadają się do studiów porównawczych, o czym piszemy niżej. Odnotowano także mapy opublikowane w dostępnych nam pracach etnograficznych dotyczących środkowej Europy.

Korzystając z map etnograficznych, należy zwrócić uwagę na ich wartość. Posłużymy się przykładami z *Polskiego atlasu etnograficznego*, choć nasze spostrzeżenia dotyczą *mutatis mutandis* także innych atlasów.

Jakość kart[7] kształtuje się na paru etapach. Pierwszym z nich jest poznanie dotychczasowego dorobku w zakresie tradycyjnej kultury badanego obszaru w oparciu o literaturę, archiwa etnograficzne i zbiory muzealne. Na tej podstawie uściśla się

6 *Polski atlas etnograficzny* został szczegółowo omówiony w pierwszej książce grantowej w rozdziale „*Polski atlas etnograficzny* w perspektywie historycznej" (Kłodnicki, Pieńczak, Koźmińska, 2017: 15–95).

7 Termin „mapa" i „karta" stosujemy zamiennie.

problematykę badawczą i – w miarę możliwości – ustala systematykę faktów kulturowych[8]. Wybór tematyki badawczej i sformułowanie pytań w ankiecie/kwestionariuszu w pewnym stopniu zależy od planowanego sposobu pozyskiwania i przeznaczenia informacji. Pospolitym uchybieniem było pomijanie weryfikacji kwestionariuszy polegającej na wstępnym przeprowadzeniu badań w części wsi, aby upewnić się co do ostatecznej klasyfikacji badanych zjawisk. Gdy materiały gromadzono drogą korespondencyjną wysyłając ankiety do szkół, urzędów wiejskich i parafii, wówczas pytania były prostsze i częściej miały charakter otwarty. Natomiast dysponując zespołem przygotowanych badaczy można było robić pogłębione badania pytając o fakty systematycznie określone (pytania zamknięte).

Korespondencyjne gromadzenie danych niosło ryzyko – ankietowani nauczyciele, księża i urzędnicy wiejscy niejednokrotnie pochodzili z innych miejscowości (nie zawsze można było to stwierdzić!), co mogło wpłynąć na jakość odpowiedzi. Niekiedy w grę wchodziło pomijanie części pytań, niekiedy też zmyślenia, szczególnie wtedy, gdy kwestionriusze wypełniano na podstawie niepełnych notatek sporządzonych w trakcie badań, co zdarzało się niektórym absolwentom lub studentom etnografii. Nie wszyscy rzetelnie podchodzili do swojej pracy[9]. Niepewne informacje na mapach winny być zaopatrzone w znaki zapytania, a nie są. Poniższe uwagi, odnoszące się głównie do map *Polskiego atlasu etnograficznego*, odnoszą się także do innych atlasów.

Mapy etnograficzne przedstawiają występowanie systematycznie[10] i chronologicznie określonych faktów kulturowych na pewnym obszarze. Charakter map zależy od jakości zgromadzonych materiałów. Poniżej przedstawiamy główne rodzaje kart cechujących wykorzystane atlasy etnograficzne:

1. Mamy prawo przypuszczać, iż dokładne są te mapy, do których gromadzono materiał zadając pytania o formy wcześniej sklasyfikowane. Jest to możliwe w przypadku, gdy kwestionariusz (ankieta) zawierał pytania zamknięte, w rodzaju: „Ustalić, czy piece piekarskie w badanej wsi znajdują się […] poza chałupą" (*Kwestionariusz*…, 1959: 37–38). Odpowiedź na pytanie zamknięte umożliwiła zaznaczenie na mapie miejscowości, w których piece piekarskie znajdowały się poza chałupą, a w których nie (PAE: z. II, m. 114 i 115, oprac. K. Kwaśniewski).

Szczególnie cenne są informacje stwierdzające brak występowania systematycznie określonego faktu kulturowego, gdyż pozwalają one doprecyzować kształt zasięgów. W PAE niejednokrotnie, obok znaków dokumentujących występowanie mapowanych zjawisk na karcie, znajdują się znaki zdefiniowane „nie stwierdzono występowania"; stąd też nie wiadomo, czy mapowany fakt kulturowy nie występował, czy po prostu odnotowano brak danych.

8 W największym europejskim projekcie etnograficznym *Die Termine des Jahresfeuer in Europa. Erläuterungen zur Verbreitungskarte* opracowanie map poprzedzono stworzeniem jednakowej dla wszystkich współautorów systematyki.

9 Autorzy map trafiali niekiedy na niedbale wypełnione kwestionariusze i starali się uzupełnić braki drogą korespondencyjną lub podczas następnych badań nad innymi zagadnieniami. Redaktor PAE J. Gajek w pewnym momencie zdecydował się na powtórzenie niektórych badań w kilkudziesięciu punktach. Dotyczyły one budownictwa (mapy były już opublikowane!) oraz transportu i komunikacji. Dodajmy, że autorzy kart PAE z reguły nie mieli możliwości korekty map przed ich wydrukowaniem. Nie mogło to się udać J. Gajkowi, który osobiście udawał się na dwa dni do Państwowego Przedsiębiorstwa Wydawnictw Kartograficznych w Warszawie, aby zatwierdzić do druku kolejne zeszyty PAE.

10 Termin „systematyka" i „klasyfikacja" traktujemy równoważnie.

2. Częstym przypadkiem było konstruowanie map, na których umieszczano informacje o występowaniu wcześniej sklasyfikowanych artefaktów lub innych form kulturowych (pytania zamknięte), a jednocześnie wprowadzano ich odmiany lub warianty, które usystematyzowano później, na podstawie materiałów zgromadzonych dopiero podczas badań. Te dodatkowe materiały nie były jednak zgromadzone w sposób systematyczny.

> Posłużmy się tu przykładem map stęp do obtłukiwania ziarna opublikowanych w *Polskim atlasie etnograficznym*. Rozbudowane pytanie w kwestionariuszu nr 6 brzmi: „Stępy, […] Naszkicować, sfotografować i opisać wszystkie spotkane reliktowe formy stęp i stęporów. […] Nacisk położyć na współwystępowanie różnych form stęp ręcznych i nożnych”[11]. Mamy więc rozróżnienie stęp na nożne i ręczne i w tym zakresie mapy „Stępy ręczne do obtłukiwania zboża” (PAE: z. V, m. 253, oprac. K. Jagieła) i „Stępy nożne do obtłukiwania zboża” (PAE: z. V, m. 255, oprac. K. Jagieła), są wiarygodne.
>
> Cenne jest pogłębienie systematyki; w obrębie stęp ręcznych autor wprowadził odmiany – stępy cylindryczne (w tym cztery pododmiany różniące się tylko wysokością), stępy kielichowe bez ucha i z uchem (sześć pododmian różniących się wysokością), stępy klepsydrowate, stępy przysiadkowe oraz stępy kamienne (cylindryczne i amorficzne)[12]. Oczywiście, zasięgi występowania poszczególnych odmian są niepewne.
>
> Stwierdźmy tu, iż ta pogłębiona systematyka form stęp i stęporów mogła powstać dopiero po zebraniu bogatych materiałów. Nie wpisano w kwestionariuszu aż trzynastu pytań o odmiany stęp ręcznych czy jedenaście – o formy stęporów, a przecież tylko wtedy możemy zamieścić, oprócz stwierdzeń o występowaniu, znaki negatywne, tj. o braku mapowanych form.

Należy zatem przyjąć, iż różnorodne odmiany, o które nie zapytano w ankiecie, a które pojawiły się w materiałach dzięki spostrzegawczości części badaczy, mają na mapach zasięgi przybliżone. To samo możemy napisać o większości map zamieszczonych w innych atlasach etnograficznych[13].

3. W przypadku, gdy mapy sporządzano w oparciu o odpowiedzi na pytania o artefakty lub inne fakty kulturowe nieokreślone systematycznie, klasyfikacja powstawała dopiero w trakcie sporządzania kart. Ten rodzaj map jest najmniej dokładny, bowiem nie ma pewności, czy brak niektórych znaków w części punktów badawczych jest równoznaczny z brakiem systematycznie określonych form.

---

11 Dalsza część pytania o stępy nie dotyczy form tego narzędzia.

12 W 65 punktach badawczych PAE stwierdzono współwystępowanie różnych form; w około 20 wsiach nie ustalono form stęp ręcznych.

13 Pytanie *Mit welchem Feldgerät werden (oder wurden früher) besonders im Frühjahr Wiesen und Gärten abgerieben und gereinigt? Werden (wurden) hierzu bürstenartige Straucheggen verwendet? Woraus und wie wurden diese hergestellt?* [Jakimi narzędziami, szczególnie wiosną, obecnie lub dawniej wzrusza się i bronuje łąki i ogrody? Czy używa się lub używano bron gałęziowych? Z czego i jak je wykonywano?]. W atlasie austriackim pytanie o brony gałęziowe i ich funkcje ma charakter zamknięty, więc zasięg na mapie jest dokładny. Nie możemy tego powiedzieć o różnych odmianach tego rodzaju bron. Spójrzmy na mapę *Streifgeräte zur Wiesenpflege II* (ÖVA: z. 4, m. 60), na której znajduje się 14 różnych znaków określających różne formy *bürstenartige Straucheggen* [szczotkowatych bron gałęziowych].

Aby nie mnożyć przykładów, przypomnijmy mapę „Stępory do stęp ręcznych" (PAE: z. V, m. 254, oprac. K. Jagieła), na której zamieszczono aż jedenaście odmian, choć jak już zauważyliśmy, w kwestionariuszu pytania o formy stęporów nie było, a tylko zachęta do ich udokumentowania.

Skupmy się na informacjach „negatywnych", gdyż pozwalają one doprecyzować kształt zasięgów. Obszary puste na kartach mogą oznaczać brak mapowanego zjawiska lub brak danych. Czasem w tych miejscach znajdują się znaki zdefiniowane „nie stwierdzono występowania" (PAE) – zatem dalej nie wiadomo, czy mapowany fakt kulturowy nie występował, czy po prostu brak danych.

W badaniach nad prostymi artefaktami klasyfikacja jest względnie łatwa do opracowania, choć i tu nie mamy pewności, czy oprzeć się na cechach istotnych, wynikających z funkcji, czy przeciwnie – na właściwościach nieistotnych. Trudniej już z systematyką bardziej skomplikowanych urządzeń, jak np. sań, wozów, a zwłaszcza budynków. W tym ostatnim przypadku opracowywano mapy, na których oddzielnie przedstawiano konstrukcję i materiał ścian i podwalin, kształty i pokrycie dachu, rozplanowanie wnętrza i funkcje poszczególnych pomieszczeń. Nie podjęto próby określenia typów i odmian budynków mieszkalnych. Inaczej jest z faktami kulturowymi z zakresu kultury społecznej i duchowej. Tu badacze często wyodrębniają najmniejsze, a przy tym uważane za istotne cząstki wierzenia, zwyczaju lub obrzędu i przedstawiają je na mapach. Akceptując tę praktykę jednocześnie zauważamy, iż do rzadkości należą próby ujęcia całościowego. Przykładem może być praca, w której autorzy zaproponowali sposób opracowania systematyki istot demonicznych w oparciu o materiały PAE (Kłodnicki, Diakowska-Kohut, 2015).

Pamięć informatorów jest zawodna, nierzadko chronologia i nasilenie występowania są trudne do ustalenia. Autorzy kwestionariuszy nalegają na ustalenia w tym zakresie, ale tylko niekiedy wprowadzają przedziały chronologiczne odnoszące się do czasu pojawienia się badanego faktu kulturowego lub jego żywotności za pamięci informatorów czy wreszcie zaniku[14].

Z kulturą materialną jest względnie łatwo; w samym tylko zeszycie/tomie pierwszym *Kultury ludowej Słowian* K. Moszyńskiego znajduje się wiele uwag typu etnogeograficznego. Zjawiska z zakresu kultury duchowej i społecznej często tworzą odmienne obrazy na mapach aniżeli artefakty. Jest prawdopodobne, że ekspandowały one, zmieniały się lub zanikały wolniej. Przetrwałe do czasu badań etnograficznych wykazują na ogół rozległe zasięgi, jak np. wierzenia dotyczące niektórych nakazów i zakazów obowiązujących kobiety po połogu, co wykazała Agnieszka Pieńczak w oparciu o mapy z *Polskiego atlasu etnograficznego* i *Atlas der deutschen Volkskunde* (Pieńczak, 2016)[15]. Te i wiele innych archaicznych przekonań obejmują obszary wieloetniczne, co również przemawia za ich dawnością. Jednakże mapy dotyczące różnorakich przejawów z zakresu kultury społecznej i duchowej rzadko obejmują

14 Na mapach PAE doszukaliśmy się kilkudziesięciu przekrojów czasowych, co stanowi o precyzji, ale utrudnia badania porównawcze.

15 Również te wierzenia lub obrzędy, pochodzące zapewne z zamierzchłej przeszłości, wykazują podatność na zmiany. Jeszcze w pierwszej połowie XX wieku na wielkich obszarach, co najmniej od Renu po Bug, po Alpy i Karpaty na południu, wyjaśniano dzieciom, że niemowlęta są przynoszone przez bociany, ale w północno-zachodnich Niemczech (ADV: z. I, m. 18–21) upowszechniło się „wyjaśnienie", że przywożone są koleją.

większe obszary, co utrudnia studia porównawcze. Rozmieszczenie interesujących nas faktów kulturowych przedstawione na różnych kartach można porównywać wówczas, gdy systematyki i chronologia są na nich takie same[16].

Zatem ocenę wartości map ułatwia znajomość pytań kwestionariusza. Te jednak nie zawsze podano w legendach map (np. Moszyński, Klimaszewska, 1934, 1936; Moszyński, Klimaszewska, Bytnarówna, 1935; EAS, AKLSP). Poważną wadą jest pomijanie informacji „negatywnych", tj. stwierdzeń o braku badanych zjawisk czy artefaktów w określonych punktach atlasowych (np. EAS, AKLSP, część map PAE i ÖVA).

Jak już wspomniano, opublikowano wykaz map etnograficznych, dotyczący geografii artefaktów w Polsce i na obszarach sąsiednich, a nawet dalszych (Kłodnicki, Pieńczak, Koźmińska, 2017: 157–158). Poniżej przedstawiono uzupełnienia, erratę oraz opracowany przez nas obszerny wykaz kart ilustrujących różne zagadnienia z zakresu tzw. kultury społecznej i duchowej. Zdecydowano się na tematyczne uporządkowanie wykazu. Tam, gdzie to było możliwe, po mapach odnoszących się do obszaru Polski do wykazu wpisywano kolejno karty dotyczące Niemiec (ADV obejmuje 1/3 Polski w obecnych granicach), następnie, zwracając uwagę na sąsiedztwo – Szwajcarii, Austrii, Czech, Słowacji, Węgier, Rumunii, Litwy, Łotwy, Estonii, Finlandii, Szwecji, Holandii i Belgii. W tej kolejności, rozmyślnie niezgodnie z ruchem wskazówki zegara, pominięto krainy, z których nie posiadamy informacji o mapach.

Uwagi dotyczące etnograficznych atlasów Polski i krajów sąsiednich

Znaczna część map etnograficznych została zamieszczona w atlasach. Pierwsze z nich to *Atlas kultury ludowej w Polsce* (Moszyński, Klimaszewska, 1934, 1936; Moszyński, Klimaszewska, Bytnarówna, 1935), *Atlas der deutschen Volkskunde* (ADV) oraz *Atlas der Pommerschen Volkskunde* (APV), które opublikowano już w latach trzydziestych XX wieku. Następne ukazały się po II wojnie światowej[17]. Rozważmy ich przydatność do dalszych prac metodą etnogeograficzną.

Mapy mają nie tylko wartość dokumentacyjną, ale też mogą stanowić materiał do rozważań genetycznych. Gdy spostrzegamy na karcie taki sam znak w paru lub kilkunastu najbliższych miejscowościach, to domyślamy się, że jedni mieszkańcy zapożyczali dany element kulturowy od drugich. Na mapach, obejmujących większe tereny, widzimy różnie usytuowane znaki obrazujące zróżnicowanie kulturowe. Badacze wyróżniają zasięgi zwarte i rozproszone, centralne i krawędziowe oraz podobne do tych ostatnich – przerwane. Ta typologia zasięgów ma charakter przybliżony, ale pomaga wnioskować o genezie badanego faktu. Na ogół zasięg zwarty, zwłaszcza usytuowany centralnie, charakteryzuje zjawisko żywe lub przynajmniej nowsze. Natomiast rozerwane/przerwane, często jednocześnie krawędziowe (peryferyczne) zasięgi, zwykle znamionują elementy starsze. Nierzadko zanikanie objawia się występowaniem rozproszonym, zwłaszcza na skraju obszarów kurczących się

16 Z tego powodu niewielu badaczy podjęło się studiów porównawczych opartych na mapach zamieszczonych w różnych atlasach. Wymieńmy tu szczególnie wartościowe studia – Pieńczak (2016) i Stoličná (2000).

17 Zwięzły opis prac atlasowych w Europie, zob. artykuł Bohdanowicz, Sokołówna (1980).

(Moszyński, 1958: 106–108). Również fale rozchodzących się faktów kulturowych na swych krawędziach bywają rozproszone.

W okresie międzywojennym ilość map etnograficznych była jeszcze niewielka. Mimo to świetna znajomość europejskiej kultury tradycyjnej pozwoliła Kazimierzowi Moszyńskiemu na sformułowanie dwóch znaczących hipotez. Zdaniem badacza (Moszyński, 1929, 1967) na obszarach podalpejsko-bałkańskich z jednej, a nadbałtyckich z drugiej strony do czasu badań zachowały się zjawiska kulturowe, charakteryzujące dawniej także środkową Europę. Hipoteza o przerywanym zasięgu bałtycko-adriatyckim, uzupełniona przez tego autora o rozważania nad zachodnim prądem kulturowym (Moszyński, 1938), pozwala na studia genetyczne, zwłaszcza nad artefaktami, w kategoriach chronologii względnej.

Czy etnolodzy mogą się włączyć do badań nad kulturową historią Europy, nad przemianami kulturowymi? Migracje i dyfuzje zostawiały po sobie ślady, które z czasem blakły, stawały się coraz to mniej czytelne. Badacze sądzą, iż przodkowie Europejczyków przybywali głównie od strony wschodniej. Od strony azjatyckiej pochodzi rolnictwo, które radykalnie wpłynęło na ukształtowanie się europejskiej kultury. Źródła historyczne ukazują, jak w różnym czasie od wschodu, stepami czarnomorskimi, płynęły fale ludności (także proto- i prasłowiańskiej z rodowodem częściowo puszczańskim!), które wypełniły rozległy obszar między Bałtykiem a morzami okalającymi Półwysep Bałkański. Ważne są ustalenia dotyczące owego superstratu. Zapewne wschodnie zasięgi w Europie w części były tego właśnie pochodzenia. Nierzadkie były też wędrówki w kierunku przeciwnym – Celtowie z zachodniej czy środkowej Europy dotarli do Azji Mniejszej (Galatowie), Gotowie osiedli na stepach czarnomorskich i na Krymie[18].

Nie zapominajmy, że od dawien dawna do końca okresu wędrówki ludów, a nawet jeszcze w najstarszych wiekach średniowiecza, po Europie przesuwały się różne plemiona i ludy przenosząc ze sobą swoją kulturę, ale i zostawiając ją w okolicach skąd się wyroiły. A pogubieni po drodze maruderzy?! I tak np. niektóre grupy germańskie podbijając i osadzając się w obcym dla nich środowisku zachodniej Europy tak dalece pilnowały swego plemiennego prawa (odmiennego od rzymskiego), że spisywały je przy pomocy… łacińskich (*sic*!) skrybów.

Szczególnie wyraźne zmiany kulturowe nastąpiły podczas ujednolicania się ogromnych obszarów Imperium Romanum i jego promieniowania na ludy celtyckie, germańskie i inne osiedlające się na przyległych terenach barbarzyńskich. Paradoksalnie to upadek cesarstwa przyczynił się do kulturowego wymieszania, a w rezultacie do znacznego ujednolicenia wielkich obszarów poza granicami imperium. Upowszechnienie się chrześcijaństwa doprowadziło do częściowego zarzucenia dawnych wierzeń, często także do połączenia ich z nowymi. W średniowieczu kultura zachodnia sięgnęła środkowej i częściowo północnej Europy doprowadzając do podziału kontynentu na centrum i peryferie. Etnolodzy udokumentowali ślady tych procesów odnajdując archaizmy na północnych i południowych krańcach kontynentu. Mapy etnograficzne dotyczące zachodniej Europy ułatwiają wyjaśnianie genezy tradycyjnej kultury ziem środkowej Europy (*sic*!), natomiast karty odnoszące

18 Na obszarach trudno dostępnych – w górach, na terenach bagnistych i na peryferiach kontynentu przetrwały dłużej grupy słabsze, rozproszone.

się do ziem wschodniosłowiańskich ułatwiają zrozumienie procesu odchodzenia kultury polskiej[19] od prasłowiańskiej.

Niekoniecznie musimy wiązać określone elementy kulturowe z konkretnymi ludami, nawet nie możemy! – to wszystko fermentowało jak młode wino. Tadeusz Wróblewski (1964: 65) przypomniał dawniejszy domysł, iż zasięgi zwyczaju / obrzędu palenia ogni na 1. maja (Walpurgisnacht, w przeddzień 1. maja) odpowiadają obchodzeniu początku kolejnego kwartału u Celtów, a więc byłby to zwyczaj celtycki[20]. Etnologów interesowało szukanie kulturowych śladów przemieszczeń różnych ludów. Już Karl Kaiser pisząc komentarz do map *Atlas der Pommerschen Volkskunde* (1936b) bezskutecznie szukał „kulturowych" śladów po słowiańskich (przedniemieckich) Pomorzanach, od drugiej połowy średniowiecza już mocno zniemczonych. Później Zofia Staszczak (1978) usiłowała udowodnić, że na mapach *Atlas der deutschen Volkskunde* są czytelne ślady Słowian na terenach wschodnioniemieckich (Kłodnicki, Pieńczak, Koźmińska, 2017: 66–67). Prowadząc badania na pograniczach etnicznych etnografowie konstatują czasem istnienie przekonania, iż tradycyjna kultura sąsiadów jest/była częściowo odmienna. Te spostrzeżenia są/były zwykle prawdziwe na niewielkich obszarach, rzecz w tym, iż nie należy ich uogólniać na większą skalę.

Niekiedy etnologia wyjaśnia zagadki z tamtego czasu (Moszyński, 1962), ale częściej może się przyczynić do uwiarygodnienia tej czy innej hipotezy historycznej. A tych nie brak w pracach językoznawców, archeologów i historyków. G. Kossinna (1912) stawiał znak równości między zasięgami elementów kulturowych (fakt, że archeologicznych), a plemionami czy ludami znanymi z zapisów dawnych historyków. A to jest inaczej. Po pierwsze – jeśli coś stwierdzono gdzieś w obrębie jakiegoś ludu/plemienia, nie znaczy, że jest to cecha charakteryzująca całe i tylko to konkretne plemię/lud. Po drugie – co właściwie znaczy określenie plemię/lud tysiąc czy dwa tysiące lat temu? Po trzecie – wędrujący w poszukiwaniu lepszej przyszłości (zdobywcy, uciekinierzy, poszukiwacze lepszego jutra) często byli wymieszani nie tylko etnicznie, ale i kulturowo (tak jak lawina skalna w górach porywająca wszystko po drodze). Wzmianki na ten temat wprawdzie są sporadyczne, ale zapewne zdarzało się to częściej. Nieśli ze sobą bagaż kulturowy, właśnie głównie z zakresu kultury duchowej i społecznej, zapewne mniej materialnej (też w głowie!). W zależności od tego ilu ich było w miejscu osadzenia się jakiś czas kontynuowali stare zwyczaje i obrzędy, a nawet kulturę materialną, co najostrożniej można niektórym z nich przypisać, ale tylko w konkretnym miejscu i czasie, inne przejmowali od miejscowych. W dalszych studiach paleoetnogeograficznych o te sprawy trzeba będzie się ocierać.

Zmiany przebiegały w różnych kierunkach i z różną szybkością. W rezultacie na mapach widzimy różne odmiany badanych artefaktów i innych faktów kulturowych w różnych konfiguracjach. No więc trzeba by spróbować, skoro mamy już tysiące map. Często różnią się one od siebie systematykami i chronologią, co utrudnia studia porównawcze. To, że etnologia europejska zagubiła się w tysiącach map nie robiąc kroku dalej[21], to z jednej strony brak świadomości o istnieniu wspomnianej

19 Etykiety w rodzaju „kultura polska" mają tu charakter geograficzny.

20 Nie wiemy dokładnie, jakie były obszary zajmowane przez Celtów w środkowej Europie.

21 Parę razy „odczytywano" zróżnicowanie kulturowe tego czy innego kraju, np. Szwajcarii (Weiss, 1947), Polski (Gajek, 1962, 1974, 1976; Kłodnicki, 2003, 2009; Kłodnicki, Pieńczak, Koźmińska, 2017), Finlandii (Talve, 1974), Słowacji (EAS, 1990).

hipotezy, a z drugiej braku wykazu map. Nie możemy przy tym zapominać, iż metoda etnogeograficzna umożliwia wnioskowanie w kategoriach czasu względnego.

Układ wykazu

(kontynuacja układu z aneksu 1, zob. Kłodnicki, Pieńczak, Koźmińska, 2017: 157–158)

10. Zwyczaje i obrzędy rodzinne
    10.1. Zwyczaje, obrzędy i wierzenia związane z ciążą, urodzinami i wychowaniem dziecka
        10.1.1. Skąd się biorą dzieci i kto je przynosi
        10.1.2. Określanie płci mającego się urodzić dziecka
        10.1.3. Nakazy i zakazy obowiązujące kobietę ciężarną i konsekwencje nie przestrzegania ich
        10.1.4. Pomoc przy porodzie i czynności magiczne związane z porodem
        10.1.5. Zwyczaje recepcyjne, odwiedzanie położnicy i obdarowywanie
        10.1.6. Zwyczaje i wierzenia związane z izolacją położnicy
        10.1.7. Chrzciny i nadawanie imion
            10.1.7.1. Chrzciny
            10.1.7.2. Wybór imienia
            10.1.7.3. Przyjęcie po chrzcie i obdarowywanie
        10.1.8. Karmienie dziecka piersią
        10.1.9. Zakazy związane z kołyską (zob. też 7.3.2.3.)
        10.1.10. Ochrona dziecka przed urokami i demonami porywającymi
        10.1.11. Zwyczaje i obrzędy kobiet po połogu, związane z pójściem do kościoła
        10.1.12. Zwyczaje i obrzędy związane z wiekiem dziecięcym i obrzędy okresu młodzieńczego
    10.2. Zwyczaje, obrzędy i wierzenia związane z zawarciem małżeństwa
        10.2.1. Warunki do zawarcia małżeństwa, wybór dnia ślubu
        10.2.2. Kojarzenie małżeństw
        10.2.3. Odwiedziny rodziców młodej w gospodarstwie kawalera
        10.2.4. Zaręczyny
        10.2.5. Zaproszenie na wesele
        10.2.6. Wieczór przedślubny
        10.2.7. Współdziałanie społeczne i obdarowywanie nowożeńców w obrzędzie weselnym
        10.2.8. Powrót nowożeńców ze ślubu
        10.2.9. Zwyczaje i obrzędy podczas wesela, oczepiny
        10.2.10. Przenosiny
        10.2.11. Starosta weselny i drużbowie
    10.3. Obrzędy pogrzebowe
        10.3.1. Wróżby o zbliżającej się śmierci
        10.3.2. Wyobrażenia śmierci
        10.3.3. Praktyki i zabiegi magiczne w przypadku ciężkiego konania
        10.3.4. Postać duszy
        10.3.5. Zawiadamianie o śmierci mieszkańca wsi

10.3.6. Zachowania obrzędowe przy zmarłym
10.3.7. Współdziałanie społeczne w obrzędzie pogrzebowym
10.3.8. Ubiór zmarłego
10.3.9. Wyposażanie zmarłego (dary grobowe)
10.3.10. Wyprowadzenie zwłok na cmentarz, nazwy trumny,
10.3.11. Pogrzeby osób młodych, zaślubiny pośmiertne
10.3.12. Poczęstunek
10.3.13. Formy grobów
10.3.14. Odwiedziny grobów i wierzenia w przychodzenie dusz
10.3.15. Oznaczanie miejsc niespodziewanej śmierci

11. Zwyczaje i obrzędy doroczne
11.1. Ognie obrzędowe i obchody z latarniami (terminy)
11.2. Obchody przebierańców, hałasowanie i obdarowywanie dzieci
11.2.1. Różne zwyczaje i obrzędy doroczne
11.3 Zwyczaje i obrzędy okresu zimowego
11.3.1. Zwyczaje i obrzędy podczas adwentu i w dniu św. Łucji
11.3.2. Zwyczaje i obrzędy okresu świąt Bożego Narodzenia i Nowego Roku
11.3.2.1. Choinka lub gałąź u sufitu podczas świąt Bożego Narodzenia
11.3.2.2. Wigilijny stół – zapraszanie i przyjmowanie dusz zmarłych
11.3.2.3. Potrawy podawane podczas wigilii i świąt Bożego Narodzenia
11.3.2.4. Praktyki magiczne oraz elementy agrarne i hodowlane w obrzędowości wigilii i Świąt Bożego Narodzenia
11.3.3. Od Nowego Roku do końca zapustów (kolędowanie, zwyczaje i obrzędy zapustne)
11.3.4. Zwyczaje i obrzędy wielkopostne
11.4. Zwyczaje i obrzędy okresu wiosennego
11.4.1. Wiosenny obrzęd chodzenia z kukłą („Marzanna"), ptakiem lub zieloną gałęzią
11.4.2. Zwyczaje i obrzędy okresu Świąt Wielkiej Nocy
11.4.2.1. Palmy wielkanocne
11.4.2.2. Obrzędowe oblewanie wodą i smaganie
11.4.2.3. Jaja w obrzędowości i zabawach wielkanocnych
11.4.2.4. Obchody, gry i zabawy w okresie wielkanocnym
11.4.3. Zwyczaje i obrzędy wiosenne
11.4.4. Święto pasterskie
11.4.5. Inne zwyczaje i obrzędy okresu wiosennego
11.5. Nowe zwyczaje okresu letniego
11.6. Zwyczaje i obrzędy okresu jesiennego
11.6.1. Zwyczaje i obrzędy w Dniu Zadusznym
11.6.2. Zwyczaje i obrzędy na św. Marcina

12. Zwyczaje gospodarskie i domowe
12.1. Zwyczaje domowe
12.2. Wierzenia i praktyki rolników i pasterzy
12.3. Zwyczaje i obrzędy żniwne oraz związane z wykopkami
12.4. Prace wykonywane zależnie od wieku i płci
12.5. Rodzina, wieś

12.5.1. Gwarowe nazwy członków rodziny i najbliższych krewnych oraz sposoby zwracania się do nich
12.5.2. Określenia zamożnych i ubogich gospodarzy
12.6. Współdziałanie społeczne
13. Zwyczaje towarzyskie
13.1. Zwroty powitalne
13.2. Zabawy
14. Zwyczaje prawne, prawo zwyczajowe
14.1. Podział własności rodziców i dziedziczenie ziemi
14.2. Zwyczajowe terminy zmiany służby
14.3. Różne zwyczaje prawne
15. Wiedza
15.1. Kosmografia, geografia i meteorologia
15.2. Wiadomości o przyrodzie żywej
15.3. Orientacje o zjawiskach życia psychicznego
15.4. Umiejętności matematyczne i miary
15.5. Medycyna
15.5.1. Choroby ludzi i ich leczenie
15.5.2. Choroby zwierząt i ich leczenie
16. Życie religijne, kult
16.1. Wyznania
16.2. Miejsce w kościele
16.3. Pielgrzymki
16.4. Architektura sakralna – krzyże i figury przydrożne, kapliczki i kościoły
16.5. Różne
17. Wierzenia i magia
17.1. Wierzenia o czarownicach
17.2. Wierzenia o demonach
17.3. Wierzenia i praktyki magiczne
18. Wróżbiarstwo
19. Sztuka
19.1. Wrażliwość estetyczna ludu
19.2. Kosmetyka
19.3. Plastyka
19.3.1. Zdobienie jaj wielkanocnych
19.3.2. Wycinanki
19.3.3. Hafty i ściegi, dywany
19.3.4. Rzeźby i obrazy świętych, obrazki na szkle
19.3.5. Zdobienie skrzyń
19.3.6. Zdobienie budynków
19.3.7. Różne
19.4. Dramat i teatr ludowy
19.5. Taniec
19.6. Muzyka i pieśń ludowa
19.7. Literatura ludowa i wybrane elementy gwarowe

20. Onomastyka i symbolika znaków
    20.1. Onomastyka
    20.2. Symbolika znaków
21. Inne
    21.1. Handel domokrążny, targi/jarmarki, szlaki handlowe i migracje zarobkowe
    21.2. Różne zagadnienia

List layout

(continuation of the layout from Annex 1, see: Kłodnicki, Pieńczak, Koźmińska 2017: 157–158)

10. Family customs and rituals
    10.1. Customs, rituals and beliefs related to pregnancy, birth and child raising
        10.1.1. Where babies come from and who brings them
        10.1.2. Determining the sex of the unborn child
        10.1.3. Commands and prohibitions for a pregnant woman and the consequences of not following them
        10.1.4. Assistance in childbirth and magical activities related to childbirth
        10.1.5. Reception customs, visiting the woman in childbirth and gift-giving
        10.1.6. Customs and beliefs related to the isolation of the woman in childbirth
        10.1.7. Christening and naming
            10.1.7.1. Christening
            10.1.7.2. Choosing a name
            10.1.7.3. Christening feast and gift-giving
        10.1.8. Breastfeeding a child
        10.1.9. Prohibitions related to the cradle (see also 7.3.2.3.)
        10.1.10. Protection of the child from spells and abducting demons
        10.1.11. Customs and rituals of women after childbirth, related to going to church
        10.1.12. Customs and rituals related to childhood and rituals of adolescence
    10.2. Customs, rituals and beliefs related to marriage
        10.2.1. Conditions for marriage, choosing a wedding day
        10.2.2. Matching marriages
        10.2.3. The bride's parents visit to the bachelor's household
        10.2.4. Engagement
        10.2.5. Invitation to the wedding
        10.2.6. Pre-wedding evening
        10.2.7. Social cooperation and gifts for the newly married in the wedding ritual
        10.2.8. Return of the newly married from the wedding
        10.2.9. Customs and rituals at the wedding, the capping ceremony
        10.2.10. Moving places by the bride
        10.2.11. Wedding master and best men

10.3. Funeral rituals
10.3.1. Predictions of approaching death
10.3.2. Images of death
10.3.3. Magical practices and procedures in the case of severe agony
10.3.4. Appearance of the soul
10.3.5. Informing about a villager's death
10.3.6. Ritual behaviours around the deceased
10.3.7. Social cooperation in the funeral ritual
10.3.8. The deceased person's clothing
10.3.9. Equipping the deceased (grave gifts)
10.3.10. Taking the body to the cemetery, naming the coffin
10.3.11. Funerals of young people, posthumous weddings
10.3.12. Refreshments
10.3.13. Forms of graves
10.3.14. Visiting graves and beliefs in the coming of souls
10.3.15. Marking places of unexpected death
11. Annual customs and rituals
11.1. Ritual fires and lantern celebrations (dates)
11.2. Costume celebrations, making noise and giving gifts to children
11.2.1. Various annual customs and rituals
11.3. Winter customs and rituals
11.3.1. Customs and rituals during the Advent and on St. Lucia's Day
11.3.2. Customs and rituals of the Christmas and New Year period
11.3.2.1. Christmas tree or a branch at the ceiling during Christmas
11.3.2.2. Christmas Eve table – inviting and receiving the souls of the deceased
11.3.2.3. Dishes served during Christmas Eve and Christmas
11.3.2.4. Magical practices and agrarian and animal husbandry elements in Christmas Eve and Christmas rituals
11.3.3. From New Year's Day to the end of Shrovetide (caroling, Shrovetide customs and rituals)
11.3.4. Lent customs and rituals
11.4. Spring customs and rituals
11.4.1. Spring ritual of walking with an effigy ("Marzanna"), bird or green branch
11.4.2. Easter customs and rituals
11.4.2.1. Easter palms
11.4.2.2. Ritual dousing with water and whipping
11.4.2.3. Eggs in Easter rituals and games
11.4.2.4. Easter celebrations, games and fun
11.4.3. Spring customs and rituals
11.4.4. Shepherd's Day
11.4.5. Other spring customs and rituals
11.5. New summer customs
11.6. Autumn customs and rituals
11.6.1. All Souls' Day customs and rituals
11.6.2. St. Martin's Day customs and rituals

12. Farm and household customs
    12.1. Household customs
    12.2. Beliefs and practices of farmers and shepherds
    12.3. Customs and rituals related to harvest and root crops digging
    12.4. Work performed according to age and gender
    12.5. Family, village
        12.5.1. Dialectal names of family members and closest relatives and ways of addressing them
        12.5.2. Names for wealthy and poor farmers
    12.6. Social cooperation
13. Social customs
    13.1. Greetings
    13.2. Games
14. Legal customs, customary law
    14.1. Division of parental property and inheritance of land
    14.2. Customary dates for changing the serving farmhands
    14.3. Various legal customs
15. Knowledge
    15.1. Cosmography, geography and meteorology
    15.2. Knowledge of living nature
    15.3. Orientations on the phenomena of mental life
    15.4. Mathematical skills and measures
    15.5. Medicine
        15.5.1. Human diseases and their treatment
        15.5.2. Animal diseases and their treatment
16. Religious life, worship
    16.1. Denominations
    16.2. Place in church
    16.3. Pilgrimages
    16.4. Religious architecture – roadside crosses and figures, chapels and churches
    16.5. Miscellaneous
17. Beliefs and magic
    17.1. Beliefs about witches
    17.2. Beliefs about demons
    17.3. Magical beliefs and practices
18. Fortune-telling
19. Art
    19.1. Aesthetic sensitivity of the people
    19.2. Cosmetics
    19.3. Visual arts
        19.3.1. Easter egg decoration
        19.3.2. Cutouts
        19.3.3. Embroidery and stitching, carpets
        19.3.4. Sculptures and paintings of saints, pictures on glass
        19.3.5. Chest decoration
        19.3.6. Building decoration
        19.3.7. Miscellaneous

19.4. Drama and folk theatre
19.5. Dance
19.6. Folk music and songs
19.7. Folk literature and selected dialectal elements
20. Onomastics and symbolism of signs
20.1. Onomastics
20.2. Symbolism of signs
21. Other
21.1. Peddling, markets/fairs, trade routes and labour migration
21.2. Miscellaneous issues

Zastosowane skróty [Applied abbreviations]

Tytuły atlasów [Titles of atlases][22]

ADV – *Atlas der deutschen Volkskunde*
ADV NF – *Atlas der deutschen Volkskunde. Neue Folge*
AJKLW – *Atlas języka i kultury ludowej Wielkopolski*
AKLSP – *Atlas ľudovej kultúry Slovákov v Poľsku / Atlas kultury ludowej Słowaków w Polsce*
AO – *Atlas von Oberösterreich*
AÖSF – *Atlas över svensk folkkultur*
ASV – *Atlas der schweizerischen Volkskunde / Atlas de Folklore Suisse*
EAJ – *Etnološki atlas Jugoslavije*
EAS – *Etnografický atlas Slovenska. Mapové znázornenie vývinu vybraných javov ľudovej kultúry*
LAHD – *A Lexical Atlas of the Hutsul Dialects of the Ukrainian Language*
MAGP – *Mały atlas gwar polskich*
MNA – *Magyar néprajzi atlasz*
ÖVA – *Österreichischer Volkskundeatlas*
PAE – *Polski Atlas Etnograficzny*
VA – *Volkskunde Atlas*

Inne zastosowane skróty [Others applied abbreviations]

b. – były
bmw. – brak miejsca wydania
b.n. – bez numeru
j.w. – jak wyżej
k. – karta

22 Pełne tytuły atlasów znajdują się w *Bibliografii* [Full descriptions of publications are comprised in Bibliografia].

koment. – komentarz
m. – mapa
oprac. – opracował(-a)
płd. – południowe
płd.-wsch. – południowo-wschodni
płd.-zach. – południowo-zachodni
płn. – północne
płn.-wsch. – północno-wschodnie
płn.-zach. – północno-zachodnie
pogr. – pogranicze
powt. – powtórzył
rozdz. – rozdział
wsch. – wschodni(-e)
zach. – zachodni(-e)

Autorzy map PAE, MAGP i AJKLW [Authors of PAE, MAGP and AJKLW maps]

AB – Andrzej Brencz
AD – Anna Drożdż
AM – Anna Mączyńska
AP – Agnieszka Pieńczak
AS – Adam Szymański
BC – Barbara Czuchnowska
BJ – Barbara Jankowska
BL – Bogusław Linette
DK – D. Kledzik
HN – H. Nowak
HS-S – Honorata Skoczylas
IWL – Irena Winkler-Leszczyńska
Jac.B – Jacek Bohdanowicz
JB – Janusz Bohdanowicz
JŁ – Janina Łapińska
JS – J. Sierociuk
KJ – Kazimierz Jagieła
KZ – Krzysztof Zielnica
LT – Lidia Trześniowska
MK – M. Kaczanowska
SB – Stanisław Błaszczyk
WS – Wiesława Sokół
ZK – Zygmunt Kłodnicki
ZS – Zenon Sobierajski

10. Zwyczaje i obrzędy rodzinne

10.1. Zwyczaje, obrzędy i wierzenia związane z ciążą, urodzinami i wychowaniem dziecka

10.1.1. Skąd biorą się dzieci i kto je przynosi

- ■ *Wróżby o zbliżającej się śmierci i urodzinach z zachowania się ptaków* (PAE: k. CCIX, oprac. BJ): *Wróżby o urodzinach z zachowania się sowy* (m. 399).
- ◐□ *Wo kommen die kleinen Kinder her?* [Pomorze Zachodnie] (Kaiser, 1936a: m. 16).
- ◐□ *Wer bringt in Pommern die kleinen Kinder?* [Pomorze Zachodnie] (Kaiser, 1936a: m. 17).
- □ Kto przynosi dzieci [Śląsk] (Żwak, 2002: m. 1).
- □ Kto przynosi dzieci [Śląsk] (Żwak, 2002: m. 2).
- ◐□ *Wer bringt die kleinen Kinder?* {Unterbrück für Karte 21} (ADV: z. 1, m. 18, badania 1930 r.).
- ◐□ *Wer bringt die kleinen Kinder?* {uzupełnienie mapy 18} (ADV: z. 1, m. 19, badania 1930 r.).
- ◐□ *Wer bringt die kleinen Kinder?* {Unterbrück für Karte 21} (ADV: z. 1, m. 20, badania 1930 r.).
- ◐□ *Wer bringt die kleinen Kinder?* {Unterbrück für Karte 18 und 2021} (ADV: z. 1, m. 21, badania 1930 r.).
- ● *Herkunft der Kinder. Orte, an denen man die Kinder holt: Pflanzen, Erde, Wasser* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 4, m. 202, oprac. E. Liebl).
- ● *Herkunft der Kinder. Orte, an denen man die Kinder holt: Verschiedene irdische Orte, Himmel, - Kauf* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 4, m. 203, oprac. E. Liebl).
- ● *Herkunft der Kinder. Verschiedene Kinderbringer* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 4, m. 204, oprac. E. Liebl).
- ● *Herkunft der Kinder. Der Storch als Kinderbringer* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 4, m. 205, oprac. E. Liebl).

10.1.2. Określanie płci mającego się narodzić dziecka

- ■ *Określanie płci mającego się narodzić dziecka na podstawie korzystnego wyglądu ciężarnej* (Gruszka/Kłodnicki, 2003: m. 1 na s. 164).
- ■ *Określanie płci mającego narodzić się dziecka na podstawie korzystnego wyglądu ciężarnej kobiety* (Gruszka, 2010: m. 1 na s. 13).
- ■ *Określanie płci mającego się narodzić dziecka na podstawie niekorzystnego wyglądu ciężarnej* (Gruszka/Kłodnicki, 2003: m. 2 na s. 165).
- ■ *Określanie płci mającego narodzić się dziecka na podstawie niekorzystnego wyglądu ciężarnej kobiety* (Gruszka, 2010: m. 2 na s. 15).
- ■ *Określanie płci mającego się narodzić dziecka na podstawie ładnej cery ciężarnej* (Gruszka/Kłodnicki, 2003: m. 3 na s. 166).
- ■ *Określanie płci mającego się narodzić dziecka na podstawie „gładkiej" cery ciężarnej* (Gruszka/Kłodnicki, 2003: m. 4 na s. 167).

- *Określanie płci mającego się narodzić dziecka na podstawie czystej cery ciężarnej* (Gruszka/Kłodnicki, 2003: m. 5 na s. 168).
- *Określanie płci mającego się narodzić dziecka na podstawie „gładkiej" cery ciężarnej* (Gruszka/Kłodnicki, 2003: m. 17 na s. 180).
- *Określanie płci mającego się narodzić dziecka na podstawie plam występujących u ciężarnej* (Gruszka/Kłodnicki, 2003: m. 6 na s. 169).
- *Określanie płci mającego narodzić się dziecka na podstawie plam występujących na skórze ciężarnej kobiety* (Gruszka, 2010: m. 3 na s. 18).
- *Określanie płci mającego się narodzić dziecka na podstawie braku plam u ciężarnej* (Gruszka/Kłodnicki, 2003: m. 11 na s. 174).
- *Określanie płci mającego narodzić się dziecka na podstawie braku plam na skórze ciężarnej* kobiety (Gruszka, 2010: m. 5 na s. 22).
- *Określanie płci mającego się narodzić dziecka na podstawie piegów występujących u ciężarnej* (Gruszka/Kłodnicki, 2003: m. 7 na s. 170).
- *Określanie płci mającego się narodzić dziecka na podstawie „bladej" cery ciężarnej* (Gruszka/Kłodnicki, 2003: m. 1 na s. 171).
- *Określanie płci mającego narodzić się dziecka na podstawie koloru cery ciężarnej kobiety* (Gruszka, 2010: m. 4 na s. 20).
- *Określanie płci mającego się narodzić dziecka na podstawie rumieńców występujących u ciężarnej* (Gruszka/Kłodnicki, 2003: m. 9 na s. 172).
- *Określanie płci mającego się narodzić dziecka na podstawie „czerwonej" cery ciężarnej* (Gruszka/Kłodnicki, 2003: m. 10 na s. 173).
- *„Dziecko zabiera matce urodę"* (Gruszka/Kłodnicki, 2003: m. 12 na s. 175).
- *Mówi się, że dziecko zabiera urodę matce podczas ciąży* (Gruszka, 2010: m. 6 na s. 23).
- *Określanie płci mającego się narodzić dziecka na podstawie „okrągłego" brzucha ciężarnej* (Gruszka/Kłodnicki, 2003: m. 13 na s. 176).
- *Określanie płci mającego narodzić się dziecka na podstawie okrągłego brzucha ciężarnej kobiety* (Gruszka, 2010: m. 7 na s. 26).
- *Określanie płci mającego się narodzić dziecka na podstawie „szpiczastego", „czubatego" brzucha ciężarnej* (Gruszka/Kłodnicki, 2003: m. 14 na s. 177).
- *Określanie płci mającego narodzić się dziecka na podstawie spiczastego, czubatego brzucha ciężarnej kobiety* (Gruszka, 2010: m. 8 na s. 31).
- *Określanie płci mającego się narodzić dziecka na podstawie apetytu [ciężarnej] na kwaśne potrawy* (Gruszka/Kłodnicki, 2003: m. 15 na s. 178).
- *Określanie płci mającego narodzić się dziecka na podstawie apetytu ciężarnej kobiety* (Gruszka, 2010: m. 9 na s. 37).
- *Określanie płci mającego się narodzić dziecka na podstawie apetytu [ciężarnej] na słodkie potrawy* (Gruszka/Kłodnicki, 2003: m. 16 na s. 179).
- *Apetyt kobiety ciężarnej a płeć noworodka (lata 70. XX wieku)* (Pieńczak, 2010a: m. 3 na s. 230).
- *Określanie płci mającego narodzić się dziecka na podstawie interpretacji snów ciężarnej kobiety* (Gruszka, 2010: m. 10 na s. 41).

10.1.3. Nakazy i zakazy obowiązujące kobietę ciężarną i konsekwencje nie przestrzegania ich

- *Nakazy i zakazy związane z pożyczaniem przez ciężarną* (PAE: k. CCLXIII, m. 460, oprac. BJ).
- *Zakazy i nakazy związane z pożyczaniem przez kobietę ciężarną* (Podżorski/Pieńczak, 2013: m. 7 na s. 30).
- *Szkody wyrządzone przez myszy* (Mazurek/Kłodnicki, 2006: m. 1 po s. 9).
- *Zakaz odmawiania ciężarnej mleka* (Mazurek/Kłodnicki, 2006: m. 2 po s. 13).
- *Nakazy i zakazy obowiązujące ciężarną* (PAE: k. CCLXIV, oprac. BJ): *Złamanie zakazu grozi powikłaniem porodu I-II* (m. 461–462); *Przestrzeganie nakazu ułatwia poród* (m. 463); *Niektóre zakazy obowiązujące kobietę w ciąży* (m. 464).
- *Szycie przez kobietę ciężarną* (Podżorski/Pieńczak, 2013: m. 1 na s. 10).
- *Konsekwencja złamania zakazu plecenia przez kobietę ciężarną* (Podżorski/Pieńczak, 2013: m. 2 na s. 13).
- *Konsekwencja złamania zakazu zawiązywania przez kobietę ciężarną* (Podżorski/Pieńczak, 2013: m. 3 na s. 16).
- *Konsekwencja złamania zakazu kąpieli kobiety ciężarnej* (Podżorski/Pieńczak, 2013: m. 4 na s. 19).
- *Zakazy związane z czerpaniem wody ze studni przez kobietę ciężarną* (Pieńczak, 2010a: m. 1 na s. 223).
- *Kobieta ciężarna u studni* (Podżorski/Pieńczak, 2013: m. 5 na s. 22).
- *Spoglądanie na księżyc i słońce przez kobietę ciężarną* (Podżorski/Pieńczak, 2013: m. 6 na s. 28).
- *Trzymanie dziecka do chrztu i drużbowanie przez kobietę ciężarną* (Podżorski/Pieńczak, 2013: m. 8 na s. 37).
- *Dotykanie lub patrzenie na zwłoki ludzkie oraz padłe zwierzęta przez kobietę ciężarną* (Podżorski/Pieńczak, 2013: m. 9 na s. 41).
- *Udawanie się na cmentarz i uczestnictwo kobiety ciężarnej w pogrzebie* (Podżorski/Pieńczak, 2013: m. 10 na s. 46).
- *Konsekwencje złamania zakazu przechodzenia przez pole lub rolę przez kobietę ciężarną* (Podżorski/Pieńczak, 2013: m. 12 na s. 53).
- *Konsekwencje złamania zakazu udawania się na rozstajne drogi przez kobietę ciężarną* (Podżorski/Pieńczak, 2013: m. 13 na s. 57).
- *Przekraczanie różnych miejsc granicznych przez kobietę ciężarną, I* (Pieńczak, 2011a: m. I na s. 71).
- *Przekraczanie różnych miejsc granicznych przez kobietę ciężarną, II* (Pieńczak, 2011a: m. II na s. 76).
- *Przekraczanie „granicy" i leżącego człowieka przez kobietę ciężarną* (Podżorski/Pieńczak, 2013: m. 14 na s. 59).
- *Zakazy związane z wykonywaniem innych czynności przez kobietę ciężarną* (Pieńczak, 2010a: m. 2 na s. 225).
- *Inne zakazy związane z ciężarną* (Podżorski/Pieńczak, 2013: m. 15 na s. 63).
- *Rodzaje znamion na ciele dziecka jako rezultat złamania zakazów przez matkę* (PAE: k. CCLXVI, m. 465, oprac. JB).
- *Konsekwencje rozniecania ognia i wpatrywania się w jego płomień przez kobietę ciężarną* (Podżorski/Pieńczak, 2013: m. 11 na s. 50).

- *Zakaz patrzenia przez ciężarną w ogień* (Mazurek/Kłodnicki, 2006: m. 9 po s. 26).
- *„Ogień" i „znak" jako nazwy znamion* (Mazurek/Kłodnicki, 2006: m. 7 po s. 24).
- *„Plama" jako nazwa znamienia* (Mazurek/Kłodnicki, 2006: m. 7 po s. 24).
- *Znamię powstałe w wyniku przestraszenia się zwierzęcia* (Mazurek/Kłodnicki, 2006: m. 10 po s. 27).
- *Znamię powstałe w wyniku przestraszenia się myszy* (Mazurek/Kłodnicki, 2006: m. 11 po s. 28).
- *Inne zakazy obejmujące ciężarną, I* {zakaz patrzenia przez szparę} (Mazurek/Kłodnicki, 2006: m. 12 po s. 30).
- *Inne zakazy obejmujące ciężarną, II* {zakaz patrzenia przez dziurkę od klucza} (Mazurek/Kłodnicki, 2006: m. 13 po s. 34).
- *Ludowa etiologia kalectwa noworodków* (PAE: k. CCLXVII, m. 466, oprac. JB).
- *Dziecko może zostać kaleką* {wynik zapatrzenia się ciężarnej kobiety na osoby kalekie} (Mazurek/Kłodnicki, 2006: m. 3 po s. 15).
- *Dziecko może zostać kaleką* {rezultat wyśmiewania się ciężarnej kobiety z osób kalekich} (Mazurek/Kłodnicki, 2006: m. 4 po s. 17).
- *Dziecko może zostać upiorem* (Mazurek/Kłodnicki, 2006: m. 5 po s. 19).
- *Dziecko może zostać wilkołakiem* (Mazurek/Kłodnicki, 2006: m. 6 po s. 22).

10.1.4. Pomoc przy porodzie i czynności magiczne związane z porodem

- *Funkcjonowanie babek w środowisku wiejskim w XX wieku* (Zowada, 2010a: m. 4 na s. 62).
- *Funkcjonowanie babek w środowisku wiejskim w XX wieku* (Pieńczak, 2010b: m. 4 na s. 131, oprac. R. Zowada (Uchwat).
- *Nazwy kobiety zwykle odbierającej dawniej poród, I-III* (Uchwat/Kłodnicki, 2002: m. 8 po s. 23, 26).
- ◐□ *Wie nennt man die Hebamme?* [Pomorze Zachodnie] (Kaiser, 1936a: m. 18; tenże, 1936b: koment. s. 148–150).
- *Zakresy znaczeniowe terminów „babka", „ciotka"* (Uchwat/Kłodnicki, 2002: m. 9 po s. 30).
- ◗ *Midwife* {gwarowe określenie akuszerki} [Huculszczyzna] (LAHD: m. 27).
- *Stan cywilny „babki"* (Uchwat/Kłodnicki, 2002: m. 1 po s. 12).
- *Stan cywilny „babki"* (Zowada, 2010a: m. 1 na s. 53).
- *Reliktowe reminiscencje dotyczące „babki"* (Uchwat/Kłodnicki, 2002: m. 2 po s. 13).
- *Zwyczaj przekazywania czynności odbierania dzieci z matki na córkę* (Uchwat/Kłodnicki, 2002: m. 3 po s. 15).
- *Babienie jako zajęcie dziedziczne* (Zowada, 2010a: m. 2 na s. 56).
- *Udział „babki" przy porodzie* (Uchwat/Kłodnicki, 2002: m. 6 po s. 19).
- *Jawny lub skryty udział babki przy porodzie* (Zowada, 2010a: m. 3 na s. 60).
- *Odbieranie dzieci przez „babkę", I-II* (Uchwat/Kłodnicki, 2002: m. 32 po s. 117).
- *Zwyczajowe formy wynagradzania „babki"* (PAE: k. CCLXIX, m. 471, oprac. BJ).
- *Babka trudni się odbieraniem dzieci zawodowo lub okolicznościowo* (Zowada, 2010b: m. 7 na s. 162).

- *Wynagradzanie „babki" przez rodziców po narodzinach dziecka, I-II* (Uchwat/Kłodnicki, 2002: m. 33 po s. 118 i 122).
- *Rodzice wynagradzają babkę po okresie połogu* (Zowada, 2010b: m. 8 na s. 164).
- *Wynagradzanie „babki" przez rodziców w czasie chrztu i w późniejszym okresie, III* (Uchwat/Kłodnicki, 2002: m. 33 po s. 123).
- *Rodzice wynagradzają babkę podczas chrzcin oraz w późniejszym okresie* (Zowada, 2010b: m. 9 na s. 170).
- *Wynagradzanie „babki" przez rodziców chrzestnych* (Uchwat/Kłodnicki, 2002: m. 34 po s. 124).
- *Wynagradzanie „babki" przez gości na chrzcinach* (Uchwat/Kłodnicki, 2002: m. 35 po s. 125).
- *Zanikanie udziału „babki" przy porodzie* (Uchwat/Kłodnicki, 2002: m. 7 po s. 120).
- *Zwyczaj proszenia do pomocy przy porodzie innej kobiety zamiast „babki"* (Uchwat/Kłodnicki, 2002: m. 12 po s. 42).
- *Zwyczaj proszenia innych osób do pomocy „babce"* (Uchwat/Kłodnicki, 2002: m. 4 po s. 15).
- *Nazwy „współbabiącej" – pomocnicy „babki" przy porodzie* (Uchwat/Kłodnicki, 2002: m. 5 po s. 18).
- *Nazwy na określenie dawnej akuszerki wiejskiej* (Zowada, 2010a: m. 5 na s. 67).
- *Nazwy czynności odbierania dziecka* (Uchwat/Kłodnicki, 2002: m. 10 po s. 33).
- *Nazwy czynności odbierania dziecka przez wiejską akuszerkę* (Zowada, 2010a: m. 6 na s. 73).
- *Czynności magiczne ułatwiające poród, I* (Pieńczak, 2013a: m. 1 na s. 69).
- *Czynności magiczne ułatwiające poród, II* (Pieńczak, 2013a: m. 2 na s. 72).
- □ *Dziecko, które urodziło się z jednym zębem* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 287, oprac. Ľ Falťanová).
- ● *Kind, das mit Zahn geboren ist. Beziehungen* [węgierski obszar etniczny] (MNA: t. 9, m. 613, oprac. V. Diószegi).
- ● *Schicksal des Kindes, das mit Zahn geboren ist* [węgierski obszar etniczny] (MNA: t. 9, m. 614, oprac. V. Diószegi).
- *Zakopywanie łożyska w chałupie, I-II* (Uchwat/Kłodnicki, 2002: m. 13 po s. 46).
- *Zakopywanie łożyska w budynkach gospodarczych* (Uchwat/Kłodnicki, 2002: m. 14 po s. 48).
- *Zakopywanie łożyska bezpośrednio przy domu* (Uchwat/Kłodnicki, 2002: m. 15 po s. 50).
- *Babka lub inna osoba zakopuje łożysko w domu* (Zowada, 2010c: m. 1 na s. 85).
- *Babka zakopuje łożysko w domu (poza izbą) lub je spala* (Zowada, 2010c: m. 2 na s. 87).
- *Zakopywanie łożyska poza domem* (Uchwat/Kłodnicki, 2002: m. 16 po s. 51).
- *Babka zakopuje łożysko pod progiem lub w pobliżu domu* (Zowada, 2010c: m. 4 na s. 92).
- *Babka zakopuje łożysko poza domem* (Zowada, 2010c: m. 5 na s. 94).
- *Babka zakopuje łożysko w budynkach gospodarskich* (Zowada, 2010c: m. 3 na s. 90).
- *Zabiegi dotyczące pępowiny* (Uchwat/Kłodnicki, 2002: m. 17 po s. 60).
- *Zabiegi związane z pępowiną* (Zowada, 2010c: m. 6 na s. 102).
- *Zakopywanie „czepka"* (Uchwat/Kłodnicki, 2002: m. 18 po s. 67).

- *Zakopywanie czepka* (Zowada, 2010c: m. 7 na s. 109).
- *Czynności magiczne „babki" związane z czepkiem* (Uchwat/Kłodnicki, 2002: m. 19 po s. 68).
- *Babka wykonuje czynności magiczne związane z czepkiem* (Zowada, 2010c: m. 8 na s. 111).
- *Przechowywanie zasuszonego „czepka" przez rodziców dziecka* (Uchwat/Kłodnicki, 2002: m. 20 po s. 68).
- *Rodzice dziecka przechowują zasuszony czepek* (Zowada, 2010c: m. 9 na s. 112).
- *Okoliczności przekazywania dziecku zasuszonego czepka przez matkę* (Uchwat/Kłodnicki, 2002: m. 21 po s. 70).
- *Matka wręcza dziecku zasuszony czepek* (Zowada, 2010c: m. 10 na s. 115).
- *Dawne czynności zwyczajowe babki po porodzie* (PAE: k. CCLXVIII): *Zabiegi magiczne związane z łożyskiem* (m. 467, oprac. BJ); *Zabiegi magiczne związane z „czepkiem"* (m. 468, oprac. BJ); *Prawno-społeczne funkcje „babki"* (m. 470, oprac. BJ, KJ); *Zrywanie czapki wchodzącym do izby po porodzie i formy jej wykupu* (m. 469, oprac. BJ).
- *Zwyczaj zrywania czapek z głów przez „babkę"* (Uchwat/Kłodnicki, 2002: m. 11 po s. 38).
- *Babka zrywa mężczyznom wchodzącym do izby po porodzie czapki z głów* (Zowada, 2010a: m. 7 na s. 77).
- *Zabiegi magiczne przy pierwszej kąpieli dziecka* (PAE: k. CCLXX, m. 472, oprac. BJ).
- *Czynności magiczne podczas pierwszej kąpieli mające zapewnić dziecku pomyślność i uchronić je od złego, I* (Uchwat/Kłodnicki, 2002: m. 25 po s. 87).
- *Czynności magiczne podczas pierwszej kąpieli mające zapewnić dziecku bogactwo w życiu, II* (Uchwat/Kłodnicki, 2002: m. 25 po s. 87).
- *Babka wykonuje zabiegi magiczne związane z pierwszą kapielą dziecka* (Zowada, 2010c: m. 13 na s. 130).
- *Nakaz wylewania wody po pierwszej kąpieli dziecka w miejsce, gdzie nikt nie chodz*i (Uchwat/Kłodnicki, 2002: m. 22 po s. 77).
- *Nakaz wylewania wody po pierwszej kąpieli dziecka przy domu lub w obrębie budynku gospodarczego* (Uchwat/Kłodnicki, 2002: m. 23 po s. 79).
- *Nakaz wylewania wody po pierwszej kąpieli dziecka z dala od domu* (Uchwat/Kłodnicki, 2002: m. 24 po s. 80).
- *Babka wylewa wodę z pierwszej kąpieli dziecka w pobliżu domu* (Zowada, 2010c: m. 11 na s. 120).
- *Babka wylewa wodę z pierwszej kąpieli dziecka z dala od domu* (Zowada, 2010c: m. 12 na s. 128).
- □ *Zwyczaje związane z narodzinami dziecka* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 286, oprac. Ľ. Falťanová).

10.1.5. Zwyczaje recepcyjne, odwiedzanie położnicy i obdarowywanie

- *Zwyczajowa recepcja dziecka do rodziny i społeczności lokalnej* (PAE: k. CCLXXIII, oprac. JB, KJ): *Reliktowe obrzędy recepcyjne związane z przyjęciem dziecka do*

rodziny – przez styczność z chałupą lub jej urządzeniami (m. 481); *Reliktowe obrzędy recepcyjne związane z przyjęciem dziecka przez członków rodziny* (m. 482).

- *Osoby podające matce dziecko do karmienia* (Uchwat/Kłodnicki, 2002: m. 26 po s. 91).
- *Babka lub inna osoba podaje matce dziecko do karmienia* (Zowada, 2010b: m. 1 na s. 139).
- *Obradné prijatie novorodenca* [1. poł. XX w.; Słowacja] (EAS: rozdz. XII, m. 2, oprac. V. Feglová).
- *Funkcje „babki" podczas odwiedzin położnicy* (Uchwat/Kłodnicki, 2002: m. 27 po s. 105).
- *Pełnienie przez „babkę" roli gospodyni przy poczęstunku dla odwiedzających położnicę i w czasie przyjęcia po chrzcie* (Gawron/Kłodnicki, 2012: m. 1 na s. 50).
- *Babka pełni rolę gospodyni podczas odwiedzin położnicy po połogu* (Zowada, 2010b: m. 2 na s. 147).
- *Osoby pełniące rolę gospodyni w czasie odwiedzin położnicy po połogu* (Gawron/Kłodnicki, 2012: m. 12 na s. 89).
- *Osoba pełniąca rolę gospodyni w czasie odwiedzin matki i dziecka, I* (Diakowska-Kohut, 2013: m. 14 na s. 157).
- *Osoba pełniąca rolę gospodyni w czasie odwiedzin matki i dziecka, II* (Diakowska-Kohut, 2013: m. 15 na s. 159).
- *Osoba pełniąca rolę gospodyni/arza w czasie odwiedzin matki i dziecka, III* (Diakowska-Kohut, 2013: m. 16 na s. 161).
- *Osoba opłacająca koszty „poczęstunku" w czasie odwiedzin położnicy po połogu* (Gawron/Kłodnicki, 2012: m. 13 na s. 91).
- *Osoba opłacająca koszty poczęstunku* (Diakowska-Kohut, 2013: m. 17 na s. 163).
- *Pożywienie podczas „poczęstnego" w czasie odwiedzin po połogu* (Gawron/Kłodnicki, 2012: m. 9a na s. 77).
- *Potrawy niesłodkie podawane na przyjęciu z okazji narodzin dziecka* (Diakowska-Kohut, 2013: m. 12 na s. 151).
- *Potrawy słodkie podawane na przyjęciu z okazji narodzin dziecka* (Diakowska-Kohut, 2013: m. 13 na s. 154).
- *Napoje podczas „poczęstnego" w czasie odwiedzin po połogu* (Gawron/Kłodnicki, 2012: m. 9b na s. 79).
- *Napoje alkoholowe podawane na przyjęciu z okazji narodzin dziecka* (Diakowska-Kohut, 2013: m. 10 na s. 143).
- *Napoje bezalkoholowe podawane na przyjęciu z okazji narodzin dziecka* (Diakowska-Kohut, 2013: m. 11 na s. 146).
- *Nazwa przyjęcia z „poczęstnym" w czasie odwiedzin położnicy po połogu* (Gawron/Kłodnicki, 2012: m. 10 na s. 82).
- *Nazwy przyjęcia organizowanego z okazji narodzin dziecka* (Diakowska-Kohut, 2013: m. 9 na s. 140).
- *Formy zwracania się „babki" do rodziców dziecka, I-II* (Uchwat/Kłodnicki, 2002: m. 28 po s. 107 i 108).
- *Formy zwracania się babki do rodziców dziecka* (Zowada, 2010b: m. 3 na s. 151).
- *Formy zwracania się babki do dziecka* (Zowada, 2010b: m. 4 na s. 152).
- *Współdziałanie społeczne w obrzędowości urodzinowej: Odwiedziny położnicy przez krewnych i znajomych* (Drożdż, 2002: m. 39 na s. 222).

- *Zwyczaj odwiedzania położnicy* (Diakowska-Kohut, 2013: m. 1 na s. 104).
- *Obowiązek odwiedzania położnicy* (Diakowska-Kohut, 2013: m. 2 na s. 109).
- *Osoby odwiedzające położnicę, I* (Diakowska-Kohut, 2013: m. 3 na s. 114).
- *Osoby odwiedzające położnicę, II* (Diakowska-Kohut, 2013: m. 4 na s. 118).
- *Osoby odwiedzające położnicę po połogu* (Gawron/Kłodnicki, 2012: m. 2 na s. 55).
- *Termin odwiedzania położnicy po połogu* (Gawron/Kłodnicki, 2012: m. 4 na s. 65).
- *Termin odwiedzania położnicy, I* (Diakowska-Kohut, 2013: m. 8 na s. 134).
- *Osoby które nie powinny odwiedzać położnicy po połogu* (Gawron/Kłodnicki, 2012: m. 3 na s. 61).
- *Osoby objęte zakazem odwiedzania położnicy, I* (Diakowska-Kohut, 2013: m. 5 na s. 121).
- *Osoby objęte zakazem odwiedzania położnicy, II* (Diakowska-Kohut, 2013: m. 6 na s. 125).
- *Osoby objęte zakazem odwiedzania położnicy, III* (Diakowska-Kohut, 2013: m. 5 na s. 128).
- *Współdziałanie społeczne w obrzędowości urodzinowej: osoby obdarowywane przez odwiedzających* (Drożdż, 2002: m. 40 na s. 224).
- *Współdziałanie społeczne w obrzędowości urodzinowej: dary przynoszone położnicy* (Drożdż, 2002: m. 41 na s. 225).
- *Dary przynoszone dla matki w czasie odwiedzin po połogu* (Gawron/Kłodnicki, 2012: m. 5 na s. 70).
- *Dary przynoszone w czasie odwiedzin położnicy po połogu* (Gawron/Kłodnicki, 2012: m. 8 na s. 75).
- *Obrzędowe obdarowywanie niemowlęcia i matki po porodzie* (PAE: k. CCLXXI): *Obdarowywanie położnicy przez sąsiadki i krewne. Stan do 1939 r.* (m. 473, oprac. KJ); *Reliktowe formy obdarowywania dziecka. Podarki o charakterze symbolicznym* (m. 476, oprac. WS).
- *Dary przynoszone dla dziecka w czasie odwiedzin po połogu* (Gawron/Kłodnicki, 2012: m. 6 na s. 71).
- *Zwyczaj obdarowywania dziecka przez „babkę"* (Uchwat/Kłodnicki, 2002: m. 31 po s. 114).
- *Czy dary w czasie odwiedzin po połogu są zwyczajowo określone?* (Gawron/Kłodnicki, 2012: m. 7 na s. 73).
- *Wer gab die Aussteuer des erstgeborenen Kindes um 1900?* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 7, m. 472, oprac. T. Horváth).

10.1.6. Zwyczaje i wierzenia związane z izolacją położnicy

- *Zwyczaje i wierzenia związane z izolacją położnicy do czasu wywodu* (PAE: k. CCLXXII, oprac. JB): *Różne zakazy obowiązujące położnicę* (m. 477); *Zakazy czerpania wody w tym okresie* (m. 478); *Ludowe uzasadnienie izolacji położnicy* (m. 479); *Zwyczajowy okres izolacji położnicy* (m. 480).
- *Zakaz przekraczania progu izby i domu oraz wychodzenia poza zagrodę przez położnicę przed wywodem (na tle środkowoeuropejskim)* (Pieńczak, 2016: m. VI na s. 140–141).

- ■ *Zakaz przekraczania progu izby przez położnicę przed wywodem* (Pieńczak, 2016: m. VII na s. 140–141).
- ■ *Zakaz przekraczania progu izby przez położnicę przed wywodem* (Pieńczak, 2016: m. VIII na s. 146–147).
- ■ *Zakaz wychodzenia poza zagrodę przez położnicę przed wywodem* (Pieńczak, 2016: m. IX na s. 154–155).
- ◐■ *Zakaz schodzenia do piwnicy przez położnicę przed wywodem (na tle środkowoeuropejskim)* (Pieńczak, 2016: m. X na s. 160–161).
- ■ *Zakaz schodzenia do piwnicy przez położnicę przed wywodem* (Pieńczak, 2016: m. XI na s. 160–161).
- ◐■ *Zakaz wchodzenia na strych przez położnicę przed wywodem (na tle środkowoeuropejskim)* (Pieńczak, 2016: m. XII na s. 166–167).
- ■ *Zakaz wchodzenia na strych przez położnicę przed wywodem* (Pieńczak, 2016: m. XIII na s. 166–167).
- ◐■ *Zakaz czerpania wody ze studni przez położnicę przed wywodem (na tle środkowoeuropejskim)* (Pieńczak, 2016: m. XIV na s. 170–171).
- ■ *Zakaz czerpania wody ze studni przez położnicę przed wywodem* (Pieńczak, 2016: m. XV na s. 170–171).
- ◐□ *Maßnahmen und Folgen beim Gang zum Brunnen* [Śląsk, Saksonia, wschodnia Turyngia i przyległe tereny po górny bieg Renu i Dunaju w granicach do II wojny światowej] (Grober-Glück, 1984: m. 9 na s. 69, wg: ADV NF: z. 6, m. 66).
- ◐■ *Zakaz odwiedzania sąsiadów przez położnicę przed wywodem (na tle środkowoeuropejskim)* (Pieńczak, 2016: m. XVI na s. 174–175).
- ■ *Zakaz odwiedzania sąsiadów przez położnicę przed wywodem* (Pieńczak, 2016: m. XVII na s. 174–175).
- ◐■ *Zakaz udawania się na zabawy wiejskie przez położnicę przed wywodem (na tle środkowoeuropejskim)* (Pieńczak, 2016: m. XVIII na s. 180–181).
- ■ *Zakaz udawania się na zabawy wiejskie przez położnicę przed wywodem* (Pieńczak, 2016: m. XIX na s. 180–181).
- ◐■ *Zakaz udawania się na zabawy wiejskie przez położnicę przed wywodem (na tle środkowoeuropejskim)* (Pieńczak, 2016: m. XVIII na s. 180–181).
- ■ *Częstotliwość występowania wybranych zakazów izolacyjnych obowiązujących położnicę przed wywodem* (Pieńczak, 2016: m. XX na s. 184–185).
- ◐□ *Glaube und Brauch bei der Wöchnerin: Verbote für die Wöchnerin im Hofbereich* [Niemcy, Austria, Niemcy sudeccy i spiscy, kilka wsi w Wielkopolsce, w dorzeczu środkowej Noteci i na ziemi chełmińskiej, kilka wsi w dorzeczu Wdy i Wierzycy oraz w obszarze Wolnego Miasta Gdańska] (ADV NF: z. 6, m. 65, na podstawie badań w r. 1933 oprac. G. Grober-Glück).
- ◐□ *Glaube und Brauch bei der Wöchnerin: Die Wöchnerin bringt Schaden* [Niemcy, Austria, Niemcy sudeccy i spiscy, kilka wsi w Wielkopolsce, w dorzeczu środkowej Noteci i na ziemi chełmińskiej, kilka wsi w dorzeczu Wdy i Wierzycy oraz w obszarze Wolnego Miasta Gdańska] (ADV NF: z. 6, m. 66, na podstawie badań w r. 1933 oprac. G. Grober-Glück).
- ◐□ *Die Wöchnerin bringt Schaden durch Umgang mit…* [Saksonia, wschodnia Turyngia i przyległe tereny Bawarii, Czech i Dolnego Śląska w granicach do II wojny światowej] (Grober-Glück, 1984: m. 8 na s. 68, wg: ADV NF: z. 6, m. 66).

◐□ *Glaube und Brauch bei der Wöchnerin:* [Niemcy, Austria, Niemcy sudeccy] (ADV NF: z. 6, na podstawie badań w r. 1933 oprac. G. Grober-Glück): *Schutzmittel und Schutzhandlungen* (m. 68a); *Anordnungen bei Kleidung und Wäsche (*m. 68b); *Schutz vor gefährlichen Kräften (*m. 68c); *Verbote für die Wöchnerin bei Todesfällen* (m. 68d).

◐□ *Glaube und Brauch bei der Wöchnerin* [Niemcy, Austria, Niemcy sudeccy] (ADV NF: z. 6, na podstawie badań w r. 1933 oprac. G. Grober-Glück): *Verbotene Handlungen im Haus und bei der Körperpflege* (m. 69a); *Verhalten der Wöchnerin zu bestimmten Tageszeiten* (m. 69b); *Verbote verschiedener Art (*m. 69c); *Beerdigung und Grabschmuck der toten Wöchnerin* (m. 69d).

◐□ *Zeiten, die von der Wöchnerin beachtet werden müssen* [Niemcy, Austria, ziemie zachodnie i północne Polski] (Grober-Glück, 1975: m. 5 na s. 239, wg: ADV).

◐□ *Glaube und Brauch bei der Wöchnerin: Die Stelle in oder außerhalb der Kirche bei der ersten Segnung der katholischen Wöchnerin* (ADV NF: z. 7, m. 77, na podstawie badań w r. 1933 oprac. G. Grober-Glück).

◐□ *Glaube und Brauch bei der Wöchnerin: Die Stelle in oder außerhalb der Kirche bei der zweiten (eigentlichen) Segnung der katholischen Wöchnerin* (ADV NF: z. 7, m. 78, na podstawie badań w r. 1933 oprac. G. Grober-Glück).

◐□ *Glaube und Brauch bei der Wöchnerin: Predigtfürbitte beim Ersten Kirchgang der evangelischen Wöchnerin* (ADV NF: z. 7, m. 79, na podstawie badań w r. 1933 oprac. G. Grober-Glück).

◐□ *Glaube und Brauch bei der Wöchnerin: Verbindung von Erstem Kirchgang und Taufe* (ADV NF: z. 7, m. 80, na podstawie badań w r. 1933 oprac. G. Grober--Glück).

◐□ *Glaube und Brauch bei der Wöchnerin:* (ADV NF: z. 7, na podstawie badań w r. 1933 oprac. G. Grober-Glück): *Die kirchliche Einsegnung der evangelischen Wöchnerin* (m. 81a); *Die Einsegnung der evangelischen Wöchnerin im Vorraum der Kirche oder an anderen besonderen Orten* (m. 81b); *Erster Kirchgang der evangelischen Wöchnerin ohne Mitwirkung des Pfarers* (m. 81c); *Umgang um den Altar beim Ersten Kirchgang* (m. 81d).

◐□ *Glaube und Brauch bei der Wöchnerin: Opfergaben beim Ersten Kirchgang der Wöchnerin* (ADV NF: z. 7, m. 82, na podstawie badań w r. 1933 oprac. G. Grober-Glück).

◐□ *Glaube und Brauch bei der Wöchnerin: Begleitung beim Ersten Kirchgang der Wöchnerin* (ADV NF: z. 7, m. 83, na podstawie badań w r. 1933 oprac. G. Grober-Glück).

◐□ *Glaube und Brauch bei der Wöchnerin: Der erste Kirchgang* (ADV NF: z. 6, m. 64, na podstawie badań w r. 1933 oprac. G. Grober-Glück).

◐□ *Glaube und Brauch bei der Wöchnerin:* (ADV NF: z. 7, k. 84, na podstawie badań w r. 1933 oprac. G. Grober-Glück): *Teilnahme und Aufopferung des Kindes bei der Aussegnung der katholischen Wöchnerin* (m. 84a); *Ein besonderes Lied beim Ersten Kirchgang der Wöchnerin* (m. 84b); *Wandel, Rezession und Schwund bei der Assegnung der katholischen Wöchnerin* (m. 84c); *Reduktion und Schwund beim Ersten Kirchgang der Wöchnerin* (m. 84d).

10.1.7. Chrzciny i nadawanie imion

10.1.7.1. Chrzciny

- *Anrede des neugeborenen Knaben vor der Taufe* [węgierski obszar etniczny] (MNA: t. 9, m. 601, oprac. J. Morvay).
- ■ *Trzymanie dziecka do chrztu i drużbowanie przez kobietę ciężarną* (Podżorski/Pieńczak, 2013: m. 8 na s. 37).
- ■ *Osoby zapraszające w kumy* (Kopp, Pieńczak, 2010: m. 5 na s. 273).
- ■ *Babka prosi w kumy lub sama jest zapraszana na matkę chrzestną* (Zowada, 2010b: m. 5 na s. 154).
- ■ *Komu grozi odmowa „zaprosin w kumy"?* (Kopp, Pieńczak, 2010: m. 6 na s. 275).
- ■ *Funkcje pełnione przez babkę podczas chrztu* (Zowada, 2010b: m. 6 na s. 156).
- □ *Rodzice chrzestni I* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 238, oprac. M. Benża).
- □ *Rodzice chrzestni II* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 239, oprac. M. Benża).
- ■ *Nazwy osób trzymających dziecko do chrztu* (Kopp, Pieńczak, 2010: m. 1 na s. 266).
- ■ *Inne nazwy osób trzymających dziecko do chrztu* (Kopp, Pieńczak, 2010: m. 2 na s. 267).
- ■ *Niektóre z nazw stosowanych na określenie osób trzymających dziecko podczas chrztu* (Pieńczak, 2016: m. IV po s. 36).
- □ *Nazwy chrzestnej* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 242, oprac. M. Benża).
- ■ *Jak zwracają się do siebie kmotry? I* (Kopp, Pieńczak, 2010: m. 3 na s. 270).
- ■ *Jak zwracają się do siebie kmotry? II* (Kopp, Pieńczak, 2010: m. 4 na s. 271).
- ■ *Niektóre zwyczaje związane z chrzcinami i odłączeniem dziecka od piersi* (PAE: k. CCLXXIV, oprac. WS): *Zwyczajowa ilość rodziców chrzestnych* (m. 485); *Zakazy i nakazy związane z chrztem w przypadku śmiertelności dzieci w rodzinie* (m. 486).
- ■ *Losowy wybór kumów* (Kopp, Pieńczak, 2010: m. 7 na s. 277).
- ■ *Zakaz zapraszania narzeczeństwa i małżeństwa w kumy* (Kopp, Pieńczak, 2010: m. 8 na s. 280).
- ■ *Zakaz zapraszania ciężarnych i dziewcząt z dzieckiem w kumy* (Kopp, Pieńczak, 2010: m. 9 na s. 281).
- ■ *Zakaz zapraszania w kumy rodziny i osób znajdujących się w żałobie* (Kopp, Pieńczak, 2010: m. 10 na s. 283).
- ■ *Zakaz zapraszania w kumy osób pechowych* (Kopp, Pieńczak, 2010: m. 11 na s. 284).
- *Počet krstných rodičov* [koniec XIX i 1. poł. XX w.; Słowacja] (EAS: rozdz. XI, m. 40, oprac. Z. A. Rusnáková).
- *Výber krstných rodičov* [1. poł. XX w.; Słowacja] (EAS: rozdz. XI, m. 41, oprac. Z. A. Rusnáková).
- *Wandlungen im Prinzip der Patenwahl von der Jahrhundertwende bis heute* [węgierski obszar językowy] (Barabás, 1967: m. 151/1 po s. 6, w oparciu o materiały MNA oprac. J. Morvay, komentarz s. 53–54 J. Morvay. Tekst legendy w jęz. niemieckim na s. 72).
- *Veränderung in der Wahl von Taufpaten (1900-1960)* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 7, m. 481, oprac. J. Morvay).
- *Zahl der Paten um die Jahrhundertwende* [węgierski obszar językowy] (Barabás, 1967: m. 151/1 po s. 6, w oparciu o materiały MNA oprac. J. Morvay, komentarz s. 52-53 J. Morvay. Tekst legendy w jęz. niemieckim na s. 72).

- *Zahl der Taufpaten um 1900* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 7, m. 480, oprac. J. Morvay).
- *Wandlungen im Prinzip der Patenwahl von der Jahrhundertwende bis heute* [węgierski obszar językowy] (Barabás, 1967: m. 151/1 po s. 6, w oparciu o materiały MNA oprac. J. Morvay, komentarz s. 53–54 J. Morvay. Legenda w jęz. niemieckim na s. 72).
- *Rodzice chrzestni stają się spokrewnieni* (Kopp, Pieńczak, 2010: m. 12 na s. 287).
- *Nakaz udzielania sobie wzajemniej pomocy przez kumów i rodziców dziecka* (Kopp, Pieńczak, 2010: m. 13 na s. 289).
- *Zakaz zawierania małżeństw przez kumów* (Kopp, Pieńczak, 2010: m. 14 na s. 291).
- *Sądzi się, że zawarcie kumostwa kończy wszelkie spory* (Kopp, Pieńczak, 2010: m. 15 na s. 293).
- *Zaprasza się jedną parę rodziców chrzestnych* (Kopp, Pieńczak, 2010: m. 16 na s. 295).
- *Zaprasza się dwie lub więcej par rodziców chrzestnych* (Kopp, Pieńczak, 2010: m. 17 na s. 296).
- *Osoby niosące dziecko z domu do kościoła* (Kopp, Pieńczak, 2010: m. 18 na s. 299).
- *Sadzanie rodziców chrzestnych podczas przyjęcia po chrzcie na honorowym miejscu* (Kopp, Pieńczak, 2010: m. 19 na s. 301).
- *Sadzanie rodziców chrzestnych na honorowym miejscu podczas innych uroczystości* (Kopp, Pieńczak, 2010: m. 23 na s. 307).
- *Rodzice chrzestni wręczają dziecku symboliczne dary* (Kopp, Pieńczak, 2010: m. 20 na s. 303).
- *Rodzice chrzestni wręczają dziecku płótno i różne części ubioru* (Kopp, Pieńczak, 2010: m. 21 na s. 304).
- *Rodzice chrzestni wręczają dziecku inne przedmioty* (Kopp, Pieńczak, 2010: m. 22 na s. 306).
- *Zapraszanie rodziców chrzestnych na różne święta* (Kopp, Pieńczak, 2010: m. 24 na s. 308).
- *Dary wręczane rodzicom chrzestnym podczas różnych uroczystości rodzinnych* (Kopp, Pieńczak, 2010: m. 25 na s. 309).
- *Zwyczaj obdarowywania rodziców chrzestnych* (Kopp, Pieńczak, 2010: m. 26 na s. 310).
- *Udział rodziców chrzestnych w religijnym i osobistym życiu dziecka* (Kopp, Pieńczak, 2010: m. 27 na s. 313).
- *Dalsza opieka rodziców chrzestnych nad dzieckiem w zakresie jego postępowania etycznego* (Kopp, Pieńczak, 2010: m. 28 na s. 314).
- *Dalsza opieka rodziców chrzestnych nad dzieckiem w innych kwestiach* (Kopp, Pieńczak, 2010: m. 29 na s. 315).
- *Adopcja dziecka przez rodziców chrzestnych* (Kopp, Pieńczak, 2010: m. 30 na s. 316).
- *Formy zwracania się dziecka do rodziców chrzestnych, I* (Kopp, Pieńczak, 2010: m. 31 na s. 318).
- *Formy zwracania się dziecka do rodziców chrzestnych, II* (Kopp, Pieńczak, 2010: m. 32 na s. 319).
- *Zobowiązania dzieci wobec rodziców chrzestnych* (Kopp, Pieńczak, 2010: m. 33 na s. 320).

◐□ *Zeitpunkt der Taufe I Fr. 101 a* (Martin, 1964: m. il. 88 na s. 678–679).
◐□ *Zeitpunkt der Taufe II Fr. 101 a* (Martin, 1964: m. il. 89 na s. 682–683).
◐□ *Ort der Taufe Fr. 101 b* (Martin, 1964: m. il. 90 na s. 698–699).
◐□ *Spontanangaben zur Taufe unehelicher Kinder (Fr. 101)* (Martin, 1964: m. il. 91 na s. 698–703).
◐□ *Die Teilnahme der Mutter an der kirchlichen Tauffeier (Fr. 101 d)* (Martin, 1964: m. il. 92 na s. 709).

10.1.7.2. Wybór imienia

- *Nadawanie imion po rodzicach, I* (Donocik/Kłodnicki, 2006: m. 1, I na s. 9).
- *Nadawanie imion po rodzicach, II* (Donocik/Kłodnicki, 2006: m. 1, II na s. 11).
- *Nadawanie imion po rodzicach, III* (Donocik/Kłodnicki, 2006: m. 1, III na s. 13).
- *Nadawanie imion po dziadkach, I* (Donocik/Kłodnicki, 2006: m. 2, I na s. 15).
- *Nadawanie imion po dziadkach, II* (Donocik/Kłodnicki, 2006: m. 2, II na s. 16).
- *Nadawanie imion po dziadkach, III* (Donocik/Kłodnicki, 2006: m. 2, III na s. 18).
- *Nadawanie imion po krewnych* (Donocik/Kłodnicki, 2006: m. 3 na s. 20).
- *Nadawanie imion w związku z datą urodzenia* (Donocik/Kłodnicki, 2006: m. 4 na s. 23).
- *Nadawanie imion po zmarłych, I* (Donocik/Kłodnicki, 2006: m. 5, I na s. 26).
- *Nadawanie imion po zmarłych, II* (Donocik/Kłodnicki, 2006: m. 5, II na s. 27).
- *Moda na imiona, I* (Donocik/Kłodnicki, 2006: m. 6, I na s. 67).
- *Panująca moda na imiona, II* (Donocik/Kłodnicki, 2006: m. 6, II na s. 68).
- *Panująca moda na imiona, III* (Donocik /Kłodnicki, 2006: m. 6, III na s. 69).
- *Panująca moda na imiona, IV* (Donocik/Kłodnicki, 2006: m. 6, IV na s. 70).
- *Panująca moda na imiona, V* (Donocik/Kłodnicki, 2006: m. 6, V na s. 71).
- *Panująca moda na imiona, VI* (Donocik/Kłodnicki, 2006: m. 6, VI na s. 72).
- *Panująca moda na imiona, VII* (Donocik/Kłodnicki, 2006: m. 6, VII na s. 73). Uwaga: mapę błędnie oznaczono numerem IV.
- *Zakaz nadawania imion po zmarłym rodzeństwie, I* (Donocik/Kłodnicki, 2006: m. 7, I na s. 74).
- *Zakaz nadawania imion po zmarłym rodzeństwie, II* (Donocik/Kłodnicki, 2006: m. 7, II na s. 76).
- *Zakaz nadawania imion po zmarłym rodzeństwie, III* (Donocik/Kłodnicki, 2006: m. 7, III na s. 78).
- *Herkunft des Vornamens bei Söhnen* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 7, m. 482, oprac. J. Morvay).
- *Dominante männliche Vornamen 1900-1910* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 7, m. 483, oprac. Z. Csalog).
- *Dominante weibliche Vornamen 1900-1910* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 7, m. 484, oprac. Z. Csalog).
- *Anteil des Namens András in der Namensskala 1900-1910* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 7, m. 485, oprac. Z. Csalog).
- *Anteil des Namens Bertalan in der Namensskala 1900-1910* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 7, m. 486, oprac. Z. Csalog).
- *Anteil des Namens Zsuzsanna in der Namensskala 1900-1910* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 7, m. 487, oprac. Z. Csalog).

- *Anteil des Namens Eszter in der Namensskala 1900-1910* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 7, m. 488, oprac. Z. Csalog).
- *Anteil des Namens Zsófia in der Namensskala 1900-1910* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 7, m. 489, oprac. Z. Csalog).
- *Anteil des Namens Lidia in der Namensskala 1900-1910* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 7, m. 490, oprac. Z. Csalog).
- *Anteil des Namens Károly in der Namensskala 1900-1910* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 7, m. 491, oprac. Z. Csalog).
- *Anteil des Namens Ilona in der Namensskala 1900-1910* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 7, m. 492, oprac. Z. Csalog).
- *Anteil des Namens Veron(ik)(a) in der Namensskala 1900-1910* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 7, m. 493, oprac. Z. Csalog).
- *Anteil des Namens Margit in der Namensskala 1900-1910* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 7, m. 494, oprac. Z. Csalog).
- *Anteil des Namens Gyula in der Namensskala 1900-1910* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 7, m. 495, oprac. Z. Csalog).
- *Anteil des Namens Etel(ka) in der Namensskala 1900-1910* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 7, m. 496, oprac. Z. Csalog).
- *Anteil des Namens Viktória in der Namensskala 1900-1910* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 7, m. 497, oprac. Z. Csalog).
- *Anteil des Namens Kálmán in der Namensskala 1900-1910* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 7, m. 498, oprac. Z. Csalog).
- *Umfang der männlichen Namenskala 1900-1910* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 7, m. 499, oprac. Z. Csalog).
- *Umfang der weiblichen Namenskala 1900-1910* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 7, m. 500, oprac. Z. Csalog).
- *Vergleich des Umfanges der männlichen und weiblichen Namensskalen 1900-1910* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 7, m. 501, oprac. Z. Csalog).
- *Prozentwert des dominanten männlichen Vornamens 1900-1910* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 7, m. 502, oprac. Z. Csalog).
- *Prozentwert des dominanten weiblichen Vornamens 1900-1910* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 7, m. 503, oprac. Z. Csalog).
- *Die Summe der niedrigen (Namensanteil unter 1%) Werte der männlichen Namensskala 1900-1910* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 7, m. 504, oprac. Z. Csalog).
- *Die Summe der niedrigen (Namensanteil unter 1%) Werte der weiblichen Namensskala 1900-1910* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 7, m. 505, oprac. Z. Csalog).
- *Prozentuale Identität der männlichen Vornamen mit denen in der Hauptstadt 1900-1910* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 7, m. 506, oprac. Z. Csalog).
- *Prozentuale Identität der weiblichen Vornamen mit denen in der Hauptstadt 1900-1910* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 7, m. 507, oprac. Z. Csalog).
- *Feier des Geburtstages – Namenstages* [Niemcy i Austria oraz Niemcy sudeccy i morawscy] (ADV: z. 2, m. 35, badania w r. 1930).
- *Geburtstag und Namstag* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 5, m. 215, oprac. E. Liebl).
- *Gemeinsame Namstagsferien* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 5, m. 216, oprac. E. Liebl).

- *Geburtstag und Namstag. Würgen und ähnliche Bräuche oder Redewendungen beim Glückwünschen* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 5, m. 217, oprac. E. Liebl).

10.1.7.3. Przyjęcie po chrzcie i obdarowywanie

- ■ *Zwyczajowa recepcja dziecka do rodziny i społeczności lokalnej* (PAE: karta CCLXXIII): *Przyjęcie po chrzcie* (m. 484, oprac. WS).
- ■ *Obrzędowe obdarowywanie niemowlęcia i matki po porodzie* (PAE: karta CCLXXI, oprac. WS): *Obdarowywanie dziecka pieniędzmi w dniu chrztu* (m. 474); *Obdarowywanie dziecka płótnem w dniu chrztu* (m. 475).
- ■ *Obdarowywanie położnicy 1* (Drożdż, 2018: m, 28 na s. 372).
- ■ *Obdarowywanie położnicy 2* (Drożdż, 2018: m. 29 na s. 373).
- □ *Zwyczaje związane z oddawaniem ochrzczonego dziecka rodzicom* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 6, m. 629, oprac. SB).
- ■ *Funkcje „babki" podczas chrzcin, I-III* (Uchwat/Kłodnicki, 2002, m. 29 po s. 109, 110 i 111).
- ■ *Nazwa przyjęcia po powrocie z chrztu* (Gawron/Kłodnicki, 2012: m. 14 na s. 95).
- ◐□ *Das Tauffest heisst:* [Pomorze Zachodnie] (Kaiser, 1936a: m. 19; 1936b: koment. s. 150-152).
- ■ *Osoby zapraszane zwyczajowo na przyjęcie po chrzcie (z rodziny)* (Gawron/Kłodnicki, 2012: m. 15a na s. 100).
- ■ *Osoby zapraszane zwyczajowo na przyjęcie po chrzcie (z poza rodziny)* (Gawron/Kłodnicki, 2012: m.15b na s. 101).
- ■ *Osoby zapraszające na przyjęcie po chrzcie* (Gawron/Kłodnicki, 2012: m. 16 na s. 105).
- ■ *Osoby zwyczajowo nie proszone na przyjęcie po chrzcie* (Gawron/Kłodnicki, 2012: m. 17 na s. 107).
- ■ *Ser podawany w czasie przyjęcia po chrzcie* (Gawron/Kłodnicki, 2012: m. 22 na s. 133).
- ■ *Kasze podawane w czasie przyjęcia po chrzcie* (Gawron/Kłodnicki, 2012: m. 19a na s. 115).
- ■ *Zupy podawane w czasie przyjęcia po chrzcie* (Gawron/Kłodnicki, 2012: m. 19b na s. 117).
- ■ *Mięsiwa i wędliny podawane w czasie przyjęcia po chrzcie* (Gawron/Kłodnicki, 2012: m. 19c na s. 119).
- ■ *Pozostałe dania podawane w czasie przyjęcia po chrzcie* (Gawron/Kłodnicki, 2012: m. 19d na s. 121).
- ■ *Pieczywo w czasie przyjęcia po chrzcie* (Gawron/Kłodnicki, 2012: m. 20 na s. 125).
- ■ *Napoje alkoholowe w czasie przyjęcia po chrzcie* (Gawron/Kłodnicki, 2012: m. 21a na s. 128).
- ■ *Napoje bezalkoholowe w czasie przyjęcia po chrzcie* (Gawron/Kłodnicki, 2012: m. 21b na s. 131).
- ■ *Dary dla matki po chrzcie* (Gawron/Kłodnicki, 2012: m. 23a na s. 136).
- ■ *Osoby przynoszące dary dla matki po chrzcie* (Gawron/Kłodnicki, 2012: m. 23b na s. 139).
- ■ *Dary przynoszone dla dziecka po chrzcie* (Gawron/Kłodnicki, 2012: m. 24a na s. 141).

- *Osoby przynoszące dary dla dziecka po chrzcie* (Gawron/Kłodnicki, 2012: m. 24b na s. 143).
- *Dary mające charakter symboliczno-magiczny* (Gawron/Kłodnicki, 2012: m. 25 na s. 149).
- *Nazwy darów przeznaczonych dla dziecka* (Gawron/Kłodnicki, 2012: m. 26 na s. 155).
- *Dary dawane w płótnie lub wyroby z płótna* (Gawron/Kłodnicki, 2012: m. 27 na s. 157).
- ◐□ *Brauchtum bei Geburt und Taufe*: *Die Bezeichnungen des Taufschmauses: Negative Belege* (ADV NF: z. 3, m. 34 d, na podstawie badań w r. 1932 oprac. L. Martin).
- ◐□ *Brauchtum bei Geburt und Taufe*: *Die Bezeichnungen des Taufschmauses I-II* (ADV NF: z. 3, m. 35-36, na podstawie badań w r. 1932 oprac. L. Martin).
- *Erg.-Karte Siebenbürgen zu NF 35 und 36: Die Bezeichnungen des Taufschmauses (Fr. 101 e)* (Martin, 1964: m. il. 94 na s. 735).
- *Erg.-Karte Bessarabien zu NF 35 und 36: Die Bezeichnungen des Taufschmauses (Fr. 101 e)* (Martin, 1964: m. il. 95 na s. 737).
- *Vyprážané pečivo na fašiangoch a krstinách* [1. poł. XX w.; Słowacja] (EAS: rozdz. VII, m. 32, oprac. R. Stoličná).

10.1.8. Karmienie dziecka piersią

- *Pierwsze karmienie dziecka* (Pieńczak, 2013b: m. 1 na s. 81).
- *Niektóre zwyczaje związane z chrzcinami i odłączeniem dziecka od piersi* (PAE: k. CCLXXIV, oprac. BJ): *Zabiegi magiczne przy odłączaniu dziecka od piersi. Nakazy I* (m. 487); *Zabiegi magiczne przy odłączaniu dziecka od piersi. Zakazy II* (m. 488).
- *Niektóre terminy odłączania dziecka od piersi* (Pieńczak, 2013b: m. 2 na s. 85).
- *Niektóre zakazy związane ze zbyt długim karmieniem dziecka, I* (Pieńczak, 2013b: m. 3 na s. 95).
- *Niektóre zakazy związane ze zbyt długim karmieniem dziecka, II* (Pieńczak, 2013b: m. 4 na s. 97).

10.1.9. Zakazy związane z kołyską (zob. też 7.3.2.3. Sprzęty domowe. W: Wykaz etnograficznych i etnograficzno-językowych map Polski i krajów sąsiednich, Kłodnicki, Pieńczak, Koźmińska, 2018: 299–300)

- *Zakazy związane z kołyską: I – zakaz wkładania dziecka do kołyski przed chrztem* (Zagrobelny/Kłodnicki, 2003: m. 1 po s. 12).
- *Zakazy związane z kołyską: II – zakaz siadania na kołysce* (Zagrobelny/Kłodnicki, 2003: m. 2 po s. 13).
- *Zakazy związane z kołyską: III – zakaz kolebania pustą kołyską* (Zagrobelny/Kłodnicki, 2003: m. 3 po s. 14).
- *Zakazy związane z kołyską: IV – zakaz kolebania w kołysce psa lub kota* (Zagrobelny/Kłodnicki, 2003: m. 4 po s. 14).

- *Zakazy związane z kołyską: Do jakiego wieku trzymano dawniej dziecko w kołysce* (Zagrobelny/Kłodnicki, 2003: m. 5 po s. 15).
- *Zakazy związane z kołyską: Do jakiego wieku trzymają dziecko w kołysce* (Zagrobelny/Kłodnicki, 2003: m. 6 po s. 17).

10.1.10. Ochrona dziecka przed urokami i demonami porywającymi (zob. też 17.3. Wierzenia o demonach)

- *Występowanie nazwy gwarowej „przyrok"* (Zagrobelny/Kłodnicki, 2003: m. 7 po s. 20).
- *Czy istnieją ludzie o urocznych oczach? Jeśli tak, to jak ich rozpoznać?* (Zagrobelny/Kłodnicki, 2003: m. 8 po s. 20).
- *W jaki sposób zapobiegają urokowi* (Zagrobelny/Kłodnicki, 2003: m. 9 po s. 25).
- *Jak odczyniają uroki* (Zagrobelny/Kłodnicki, 2003: m. 10 po s. 33).
- *Sposoby rozpoznawania osób rzucających uroki* (Jakubiec/Pieńczak, 2021a: m. 2 na s. 42).
- *Istoty na które można rzucić uroki* (Jakubiec/Pieńczak, 2021a: m. 3 na s. 46).
- *Zabiegi profilaktyczne stosowane przed urokami* (Jakubiec/Pieńczak, 2021a: m. 4 na s. 50).
- □ *Nazwy dziecka zamienionego przez duchy odmieniające dzieci* [Warmia i Mazury] (Szyfer, 1975: m. ryc. 35 na s. 131).
- *Ochrona dziecka przed złowrogimi siłami zewnętrznymi* (Gruszka/Kłodnicki, 2003: m. 18 na s. 181).
- *Niektóre praktyki magiczne związane z ochroną dzieci przed urokiem (lata 70. XX wieku)* (Pieńczak, 2011b: m.b.n. na s. 225, oprac. Ł. Nowakowski, AP).
- *Zabiegi magiczne chroniące niemowlę przed porwaniem i zamianą* (PAE: k. CCLXXV, m. 489, oprac. BJ).
- *Porwania lub zamiana dzieci przez demony* (Diakowska, Kłodnicki, 2013: m. 1 na s. 181).
- *Miejsce i czas porwania lub zamiany dziecka* (Diakowska, Kłodnicki, 2013: m. 2 na s. 183).
- *Miejsce porwania lub zamiany dziecka z przestrzeni oswojonej* (Diakowska, Kłodnicki, 2013: m. 3 na s. 184).
- *Demon porywa lub odmienia dzieci w przestrzeni nieoswojonej* (Diakowska, Kłodnicki, 2013: m. 4 na s. 186).
- *Demon porywa lub zamienia dzieci pozostawione bez opieki* (Diakowska, Kłodnicki, 2013: m. 5 na s. 188).
- *Okres lub wiek dziecka, kiedy może być porwane lub zamienione* (Diakowska, Kłodnicki, 2013: m. 6 na s. 191).
- *Nazwy odmieńca* (Diakowska, Kłodnicki, 2013: m. 7 na s. 206).
- *Nazwa demona, którego funkcją główną jest porywanie lub odmienianie dzieci, I* (Diakowska, Kłodnicki, 2013: m. 8 na s. 235).
- *Nazwa demona, którego funkcją główną jest porywanie lub odmienianie dzieci, II* (Diakowska, Kłodnicki, 2013: m. 9 na s. 236).
- *Nazwa demona, którego funkcją poboczną jest porywanie lub odmienianie dzieci, I* (Diakowska, Kłodnicki, 2013: m. 10 na s. 237).

- *Nazwa demona, którego funkcją poboczną jest porywanie lub odmienianie dzieci, II* (Diakowska, Kłodnicki, 2013: m. 11 na s. 238). [uwaga: mapa ma błędną numerację; w spisie map na s. 323 jest poprawna]
- *Zakaz wynoszenia dziecka* (Gruszka/Kłodnicki, 2003: m. 20 na s. 183).
- *Chrzest jako moment, do którego dziecko jest szczególnie zagrożone* (Gruszka/Kłodnicki, 2003: m. 19 na s. 182).
- *Wywód jako moment, do którego dziecko jest szczególnie zagrożone* (Gruszka/Kłodnicki, 2003: m. 21 na s. 184).
- *Chrzest i wywód jako momenty, do których dziecko jest szczególnie zagrożone* (Gruszka/Kłodnicki, 2003: m. 22 na s. 185).
- *Miejscowości, w których chrzest i wywód odbywały się w tym samym dniu* (Gruszka/Kłodnicki, 2003: m. 23 na s. 186).
- *Pierwsze sześć tygodni życia jako okres najbardziej niebezpieczny dla dziecka* (Gruszka/Kłodnicki, 2003: m. 24 na s. 187).
- *Pierwszy rok życia jako okres najbardziej niebezpieczny dla dziecka* (Gruszka/Kłodnicki, 2003: m. 25 na s. 188).
- *Informacje, zgodnie z którymi dziecko nigdzie nie jest bezpieczne* (Gruszka/Kłodnicki, 2003: m. 26 na s. 189).
- *Informacje, zgodnie z którymi niebezpieczeństwo grozi dziecku w izbie* (Gruszka/Kłodnicki, 2003: m. 27 na s. 190).
- *Informacje, zgodnie z którymi niebezpieczeństwo grozi dziecku w domu* (Gruszka/Kłodnicki, 2003: m. 28 na s. 191).
- *Informacje, zgodnie z którymi niebezpieczeństwo grozi dziecku poza domem* (Gruszka/Kłodnicki, 2003: m. 29 na s. 192).
- *Informacje, zgodnie z którymi niebezpieczeństwo grozi dziecku „w polu"* (Gruszka/Kłodnicki, 2003: m. 30 na s. 193).
- *Informacje, zgodnie z którymi niebezpieczeństwo grozi dziecku „na polu"* (Gruszka/Kłodnicki, 2003: m. 31 na s. 194).
- *Informacje, zgodnie z którymi niebezpieczeństwo grozi dziecku „na rozstajnych drogach"* (Gruszka/Kłodnicki, 2003: m. 32 na s. 195).

◐● *Glaube und Brauch bei der Wöchnerin: Handlungen zum Schutz des neugeborenen Kindes* (ADV NF: z. 6, m. 67, na podstawie badań w r. 1933 oprac. G. Grober-Glück).

10.1.11. Zwyczaje i obrzędy kobiet po połogu, związane z pójściem do kościoła

◐□ *Glaube und Brauch bei der Wöchnerin: Der erste Kirchgang* [Niemcy, Austria, Niemcy sudeccy i spiscy, kilkanaście wsi w polskiej części Górnego Śląska, kilka wsi w Wielkopolsce, liczne wsie w dorzeczu środkowej Noteci i na ziemi chełmińskiej, kilka wsi w dorzeczu Brdy i Wdy oraz na północnych Kaszubach, obszar Wolnego Miasta Gdańska] (ADV NF: z. 6, m. 64, oprac. G. Grober-Glück).

◐□ *Glaube und Brauch bei der Wöchnerin: Die Stelle in oder außerhalb der Kirche bei der ersten Segnung der katolischen Wöchnerin* (ADV NF: z. 7, m. 77, oprac. G. Grober-Glück).

- ◐□ *Glaube und Brauch bei der Wöchnerin: Die Stelle in oder außerhalb der Kirche bei der zweiten (eigentlichen) Segnung der katolischen Wöchnerin* [Niemcy, Austria, Niemcy sudeccy i spiscy, obszar Wolnego Miasta Gdańska] (ADV NF: z. 7, m. 78, oprac. G. Grober-Glück).
- ◐□ *Glaube und Brauch bei der Wöchnerin: Predigtfürbitte beim Ersten Kirchgang der evangelischen Wöchnerin* [Niemcy, kilkanaście wsi nad środkową Notecią, w ziemi chełmińskiej, w dorzeczu Brdy i Wdy oraz na obszarze Wolnego Miasta Gdańska] (ADV NF: z. 7, m. 79, oprac. G. Grober-Glück).
- ◐□ *Glaube und Brauch bei der Wöchnerin: Verbindung von Ersten Kirchgang und Taufe* [Niemcy, Austria, Niemcy sudeccy i spiscy, kilkanaście wsi na Górnym Śląsku, nad środkową Notecią, w ziemi chełmińskiej, w dorzeczu Brdy oraz na obszarze Wolnego Miasta Gdańska] (ADV NF: z. 7, m. 80, oprac. G. Grober--Glück).
- ◐□ *Glaube und Brauch bei der Wöchnerin* (ADV NF: z. 7, oprac. G. Grober-Glück): *Die kirchliche Einsegnung der evangelischen Wöchnerin* [Niemcy, kilkanaście wsi nad środkową Notecią, w ziemi chełmińskiej, w płn. części Kaszub oraz na obszarze Wolnego Miasta Gdańska] (m. 81a); *Die Einsegnung der evangelischen Wöchnerin im Vorraum der Kirche oder an anderen besonderen Orten* [Niemcy, parę wsi nad środkową Notecią] (m. 81b); *Erster Kirchgang der evangelischen Wöchnerin ohne Mitwirkung des Pfarrers* [Niemcy, parę wsi na obszarze Wolnego Miasta Gdańska] (m. 81c); *Umgang um den Altar beim Ersten Kirchgang der evangelischen Wöchnerin* [Niemcy, Austria, Niemcy sudeccy i spiscy, kilka wsi na Górnym Śląsku i w zach. Wielkopolsce, kilkanaście wsi nad środkową Notecią i w dorzeczu Brdy, parę na północnych Kaszubach i kilka na obszarze Wolnego Miasta Gdańska].
- ◐□ *Glaube und Brauch bei der Wöchnerin: Opfergaben beim Ersten Kirchgang der Wöchnerin* [Niemcy, Austria, kilka wsi na Górnym Śląsku i w zach. Wielkopolsce, kilkanaście wsi nad środkową Notecią, w ziemi chełmińskiej, kilka w lewej części dorzecza dolnej Wisły i na obszarze Wolnego Miasta Gdańska] (ADV NF: z. 7, m. 82, oprac. G. Grober-Glück).
- ◐□ *Glaube und Brauch bei der Wöchnerin: Begleitung beim Ersten Kirchgang der Wöchnerin* [Niemcy, Austria, Niemcy sudeccy] (ADV NF: z. 7, m. 83, oprac. G. Grober-Glück).
- ◐□ *Glaube und Brauch bei der Wöchnerin (*ADV NF: z. 7, oprac. G. Grober-Glück): *Teilnahme und Aufopferung des Kindes bei der Aussegnung der katolischen Wöchnerin* [Niemcy, Austria, Niemcy sudeccy, spiscy i w Banacie oraz na obszarze Wolnego Miasta Gdańska] (m. 84a); *Ein besonderes Lied beim Ersten Kirchgang der Wöchnerin* [Niemcy] (m. 84b); *Wandel, Rezession und Schwund bei der Aussegnung der katolischen Wöchnerin* [Niemcy, Austria, Niemcy sudeccy i spiscy, jeden punkt na Górnym Śląsku] (m. 84c); *Reduktion und Schwund beim Ersten Kirchgang der evangelischen Wöchnerin* [Niemcy, Niemcy sudeccy oraz na obszarze Wolnego Miasta Gdańska] (m. 84d).
- *Weltliche Feier anläßlich der Aussegnung* [zach. Niemcy między Saarbrücken a Kleve] (Zender, 1972: m. 6 na s. 266).
- *Beim Gang zur Aussegnung darf die Wöchnerin nicht umsehen, da sonst das Kind „seifert"* [zach. Niemcy między Saarbrücken a Kleve] (Zender, 1972: m. 11 na s. 275; wg: materiały z r. 1929).

10.1.12. Zwyczaje, obrzędy i wierzenia związane z wiekiem dziecięcym i obrzędy okresu młodzieńczego

- ■ *Zakaz plucia na ogień i konsekwencje nieprzestrzegania tego zakazu* (Zagrobelny/Kłodnicki, 2003: m. 12 po s. 89).
- ■ *Inne zakazy dotyczące ognia czy ogniska* (Zagrobelny/Kłodnicki, 2003: m. 13 po s. 90).
- ■ *Zakaz obcinania włosów dzieciom* (Zagrobelny/Kłodnicki, 2003: m. 11 po s. 75).
- ■ *Wiek dziecka, w którym po raz pierwszy obcinają mu włosy* (Zagrobelny/Kłodnicki, 2003: m. 11a po s. 75).
- ■ *Co grozi dziecku w przypadku wcześniejszego obcięcia mu włosów* (Zagrobelny/Kłodnicki, 2003: m. 11b po s. 76).
- ■ *Kto dawniej obcinał dziecku włosy* (Zagrobelny/Kłodnicki, 2003: m. 11c po s. 79).
- ■ *Kto obcina dziecku włosy* (Zagrobelny/Kłodnicki, 2003: m. 11d po s. 80).
- ■ *Występowanie zwyczaju wróżenia dziecku z przedmiotów podczas pierwszych podstrzyżyn* (Zagrobelny/Kłodnicki, 2003: m.11e po s. 83).
- ■ *Co robią z obciętymi włosami dziecka* (Zagrobelny/Kłodnicki, 2003: m. 11f po s. 84).
- ■ *Nazwa gwarowa pierwszego strzyżenia* (Zagrobelny/Kłodnicki, 2003: m. 11g po s. 87).
- □ *Dziecko, które urodziło się z gwiazdami we włosach* {wróżono przyszłość} [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 288, oprac. Ľ. Falťanová).
- ● *Predpovedanie schopností a vlastností novorodenca* {1. poł. XX w.} [Słowacja] (EAS, rozdz. XII, m. 4, oprac. V. Feglová).
- □ *Świadkowie bierzmowania I* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 240, oprac. M. Benža).
- □ *Świadkowie bierzmowania II* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 241, oprac. M. Benža).
- □ *Dojrzałość młodzieży* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 225, oprac. M. Benža).

10.2. Zwyczaje, obrzędy i wierzenia związane z zawarciem małżeństwa

10.2.1. Warunki do zawarcia małżeństwa, wybór dnia ślubu

- □ *Przeszkody uniemożliwiające zawarcie związku małżeńskiego* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 226, oprac. M. Benža).
- ● *Tage, an denen Burschen die heiratsfähigen Mädchen besuchen durften* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 508, oprac. J. Morvay).
- ● *Das Prinzip der Wahl der Ehepartner um 1900* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 509, oprac. J. Morvay).
- ◐□ *Wo sind Freitag u. Montag als Hochzeitstage beliebt?* [Pomorze Zachodnie] (Kaiser, 1936b: m. il. 12 na s. 263).
- ● *Hochzeitsbräuche. Welche Wochentage bevorzugt man für die Hochzeit* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 5, m. 219, oprac. W. Escher).
- ● *Hochzeitsbräuche. Welche Wochentage und Jahreszeiten meidet man für die Hochzeit?* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 5, m. 220, oprac. W. Escher).

- *Brauchtümlich bevorzugte Wochentage für die bäuerlicher Hochzeiten* [Austria z dorzeczem grn. Adygi] (ÖVA: z. 2, m. 32, oprac. R. Wolfram).

10.2.2. Kojarzenie małżeństw

- *Zwyczaj kojarzenia małżeństw przy pomocy osoby trzeciej* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 1 na s. 26 – oprac. AP).
- *Kojarzenie małżeństw przy pomocy osoby trzeciej* (Pieńczak, 2006: m. 1 po s. 68).
- *Chronologia zaniku zjawiska kojarzenia małżeństw przy pomocy osoby trzeciej* (Pieńczak, 2006: m. 1a po s. 70).
- *Osoby zajmujące się kojarzeniem małżeństw* (PAE: k. CCCXII, m. 538, oprac. BC, AM).
- *Kojarzenie małżeństw z udziałem swata* (Pieńczak, 2007: m. 1 po s. 298).
- *Kojarzenie małżeństw z udziałem swata w ujęciu chronologicznym* (Pieńczak, 2007: m. 2 po s. 298).
- *Wybór swata ze względu na płeć, I* (Pieńczak, 2007: m. 3 po s. 298).
- *Wybór swata ze względu na płeć, II* (Pieńczak, 2007: m. 4 po s. 298).
- *Kobiety i mężczyźni w roli swata* (Pieńczak, 2007: m. 5 po s. 298).
- *Osoby zajmujące się kojarzeniem małżeństw (od poł. XIX wieku do poł. XX wieku), I* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 8 na s. 50 – oprac. BC, AM, AP).
- *Osoby zajmujące się kojarzeniem małżeństw (od poł. XIX wieku do poł. XX wieku), II* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 9 na s. 52 – oprac. BC, AM, AP).
- *Osoby zajmujące się kojarzeniem małżeństw (od poł. XIX wieku do poł. XX wieku), III* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 10 na s. 56 – oprac. BC, AM, AP).
- *Osoby zajmujące się kojarzeniem małżeństw (od poł. XIX wieku do poł. XX wieku), IV* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 101 na s. 58 – oprac. BC, AM, AP).
- *Płeć osób zajmujących się swataniem, I* (Pieńczak, 2006: m. 2 po s. 87).
- *Płeć osób zajmujących się swataniem, II* (Pieńczak, 2006: m. 3 po s. 87).
- *Kobiety i mężczyźni w roli swata* (Pieńczak, 2006: m. 2a po s. 88).
- *Geschlecht der Brautwerber* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 511, oprac. J. Morvay).
- *Brautwerber um 1900* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 510, oprac. J. Morvay).
- *Nazwy osób zajmujących się kojarzeniem małżeństw, I* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 6 na s. 44 – oprac. AP).
- *Nazwy osób zajmujących się kojarzeniem małżeństw, II* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 7 na s. 48 – oprac. AP).
- *Nazwy gwarowe osób kojarzących ze sobą pary, I* (Pieńczak, 2006: m. 4 po s. 93).
- *Nazwy gwarowe osób kojarzących ze sobą pary, II* (Pieńczak, 2006: m. 5 po s. 97).
- *Nazwy gwarowe osób kojarzących ze sobą pary, III* (Pieńczak, 2006: m. 6 po s. 101).
- *Nazwy gwarowe osób kojarzących ze sobą pary, IV* (Pieńczak, 2006: m. 7 po s. 102).
- *Nazwy gwarowe osób kojarzących ze sobą pary, V* (Pieńczak, 2006: m. 8 po s. 106).
- *Nazwy gwarowe osób kojarzących ze sobą pary (wg ADV), VI* (Pieńczak, 2006: m. 9 po s. 110).
- *Nazwy gwarowe osób kojarzących ze sobą pary (wg ADV i AJK), VII* (Pieńczak, 2006: m. 10 po s. 114).

- ■ *Występowanie głównych nazw osób kojarzących ze sobą pary* (Pieńczak, 2006: m. 7a po s. 105).
- ■ *Najczęstsze nazwy osób kojarzących pary, I* (Pieńczak, 2007: m. 11 po s. 298).
- ■ *Nazwy gwarowe osób kojarzących pary, I* (Pieńczak, 2007: m. 7 po s. 298).
- ■ *Nazwy gwarowe osób kojarzących pary, II* (Pieńczak, 2007: m. 8 po s. 298).
- ■ *Nazwy gwarowe osób kojarzących pary, III* (Pieńczak, 2007: m. 9 po s. 298).
- ■ *Nazwy gwarowe osób kojarzących pary, IV* (Pieńczak, 2007: m. 10 po s. 298).
- ■ *Nazwy gwarowe osób kojarzących pary, V* (Pieńczak, 2007: m. 12 po s. 298).
- ■ *Nazwy gwarowe osób kojarzących pary (wg ADV), VI* (Pieńczak, 2007: m. 13 po s. 298).
- ■ *Nazwy gwarowe osób kojarzących pary (wg ADV i AJK), VII* (Pieńczak, 2007: m. 14 po s. 298).
- ■ *Niektóre z nazw stosowanych na określenie osoby kojarzącej pary małżeńskie* (Pieńczak, 2016: m. I na s. 22–23).
- □ *Nazwy osoby pośredniczącej w zawieraniu małżeństwa* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 6, m. 630, oprac. HN).
- ◐□ *Name des Werbers* (ADV NF: z. I, m. 5).
- ● *Name des Werbers* [uzupełniająca mapa do ADV NF: z. I, m. 5 dotycząca Niemców w Siedmiogrodzie] (Martin, 1959: m. ryc. 14 na s. 100).
- ● *Name des Werbers* [uzupełniająca mapa do ADV NF: z. I. m. 5 dotycząca Niemców w Bessarabii] (Martin, 1959: m. ryc. 15 na s. 101).
- ■ *Nazwy czynności kojarzenia małżeństw przy pomocy osoby trzeciej, I* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 2 na s. 30 – oprac. AP).
- ■ *Nazwy czynności kojarzenia małżeństw przy pomocy osoby trzeciej, II* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 3 na s. 32 – oprac. AP).
- ◐□ *Viele Ehen werden „vermittelt". Der Vermittler heißt:* [Pomorze Zachodnie] (Kaiser, 1936a: m. 22; 1936b: koment. s. 160–163).
- ◐□ *Was bekommst der Heiratsvermittler?* [Pomorze Zachodnie] (Kaiser, 1936a: m. 23).
- ● *Die Person des Werbers* [uzupełniająca mapa do ADV NF: m. 6a-d dotycząca Niemców w Siedmiogrodzie] (Martin, 1959: m. ryc. 16 na s. 120).
- ● *Die Person des Werbers* [uzupełniająca mapa do ADV NF: m. 6a-d dotycząca Niemców w Besarabii] (Martin, 1959: m. ryc. 16 na s. 120).
- ◐□ *Brauchtum bei der Heirat. Name des Werberlohnes* [mapa obejmuje Niemcy i Austrię oraz Niemców sudeckich, a także obecnie polskie ziemie zachodnie i północne, Pomorze Gdańskie z obszarem Wolnego Miasta Gdańska włącznie oraz ziemię chełmińską] (ADV NF: z. 1, m. 5, badano w r. 1932, oprac. L. Martin).
- ◐□ *Brauchtum bei der Heirat* [mapa obejmuje Niemcy i Austrię oraz Niemców sudeckich, a także obecnie polskie ziemie zachodnie i północne, Pomorze Gdańskie z obszarem Wolnego Miasta Gdańska włącznie oraz ziemię chełmińską] (ADV NF: z. 1, oprac. L. Martin): *Ein besonderer Mann als Werber. Der Bräutigam wirbt selbst* (m. 6a); *Handelsleute, Juden, Handwerker, Fremde als Werber* (m. 6b); *Vervandte als Werber* (m. 6c); *Freunde, Nachbarn, Frauen als Werber. Sonderangaben* (m. 6d).
- ◐□ *Brauchtum bei der Heirat. Name des Weberlohnes* [mapa obejmuje Niemcy i Austrię oraz Niemców sudeckich, a także obecnie polskie ziemie zachodnie

i północne, Pomorze Gdańskie z obszarem Wolnego Miasta Gdańska włącznie oraz ziemię chełmińską] (ADV NF: z. 1, badano w r. 1932, oprac. L. Martin):

◐□ *Brauchtum bei der Heirat. Die Art des Werberlohnes* [mapa obejmuje Niemcy i Austrię oraz Niemców sudeckich, a także obecnie polskie ziemie zachodnie i północne, Pomorze Gdańskie z obszarem Wolnego Miasta Gdańska włącznie oraz ziemię chełmińską] (ADV NF: z. I, m. 8, badano w r. 1932, oprac. L. Martin).

■ *Formy wynagrodzenia dla swata (wg ADV i PAE), VI* (Pieńczak, 2006: m. 11 po s. 119).

■ *Formy wynagrodzeń dla swata (wg ADV i materiałów PAE)* (Pieńczak, 2007: m. 6 po s. 298).

◐□ *Was bekommt der Heiratsvermittler?* [Pomorze Zachodnie] (Kaiser, 1936a: m. 23; 1936b: 163-165 koment.)

◐□ *Występowanie na Pomorzu, zwyczajów i nazw, związanych z osobą swata, które w świetle niemieckich opracowań atlasowych są specyficzne dla tego regionu* (Bohdanowicz, 1966: m. 13 na s. 553).

■ *Osoby udające się z pierwszą wizytą do domu dziewczyny w celach matrymonialnych* (PAE: k. CCCXIII, m. 539, oprac. AM).

■ *Zwyczajowe terminy udawania się w swaty, I* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 4 na s. 324, oprac. AP).

■ *Zwyczajowe terminy udawania się w swaty, II* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 5 na s. 37, oprac. AP).

■ *Rola swata w informowaniu rodziców młodych o planach małżeńskich* (Pieńczak, 2006: m. 12 po s. 128).

■ *Swat informuje rodziców panny o planach małżeńskich kandydata* (Pieńczak, 2007: m. 15 po s. 298).

■ *Rola swata w obrzędowym przeprowadzeniu spotkania (np. poprzez oracje i inne symboliczne wypowiedzi) o planach małżeńskich* (Pieńczak, 2006: m. 13 po s. 141).

■ *Swat rozpoczyna spotkanie z rodzicami panny w sposób symboliczny* (Pieńczak, 2007: m. 16 po s. 298).

■ *Rola swata w przedstawianiu kawalera w jak najlepszym świetle* (Pieńczak, 2006: m. 14 po s. 146).

■ *Swat przedstawia zalety kandydata* (Pieńczak, 2007: m. 17 po s. 298).

■ *Rola swata w uzyskiwaniu wstępnej przychylności rodziców panny i ich zgody na kolejne wizyty* (Pieńczak, 2006: m. 15 po s. 147).

■ *Swat uzyskuje wstępną zgodę rodziców panny na małżeństwo* (Pieńczak, 2007: m. 18 po s. 298).

■ *Rola swata w pertraktacjach majątkowych* (Pieńczak, 2006: m. 16 po s. 162).

■ *Swat uczestniczy w pertraktacjach majątkowych* (Pieńczak, 2006: m. 19 po s. 162).

■ *Swat pełni rolę świadka i uczestniczy w łagodzeniu sporów wynikłych z zerwania umowy majątkowej* (Pieńczak, 2006: m. 23 po s. 188).

■ *Swat jest świadkiem i uczestniczy w łagodzeniu sporów wynikłych z zerwania umowy majątkowej* (Pieńczak, 2007: m. 26 po s. 298).

■ *Częstotliwość występowania osoby swata w poszczególnych aktach związanych ze swatami i zaręczynami, I* (Pieńczak, 2006: m. 24 po s. 195).

■ *Częstotliwość występowania osoby swata w poszczególnych aktach związanych ze swatami i zaręczynami, II* (Pieńczak, 2006: m. 24 a po s. 200).

- ■ *Ilość ról pełnionych przez swata podczas kojarzenia małżeństw, I* (Pieńczak, 2007: m. 27 po s. 298).
- ■ *Ilość ról pełnionych przez swata podczas kojarzenia małżeństw, II* (Pieńczak, 2007: m. 28 po s. 298).
- ■ *Liczba ról swata podczas kojarzenia par małżeńskich i zaręczyn* (Pieńczak, 2016: m. III po s. 24).
- ■ *Najdalsze granice występowania poszczególnych ról pełnionych przez swata* (Pieńczak, 2006: m. 25 po s. 201).
- ■ *Najdalsze granice występowania poszczególnych ról pełnionych przez swata podczas kojarzenia małżeństw* (Pieńczak, 2007: m. 29 po s. 298).
- ■ *Rozproszone zasięgi występowania poszczególnych ról swata (lata 70. XX wieku)* (Pieńczak, 2006: m. 26 po s. 201).
- ■ *Rozproszone zasięgi występowania poszczególnych ról swata podczas kojarzenia małżeństw (lata 70. XX wieku)* (Pieńczak, 2007: m. 30 po s. 298).
- ■ *Niektóre zwyczaje związane z obrzędowymi odwiedzinami* (PAE: k. CCCXV, oprac. AM): *Sposób nawiązywania rozmowy przez swatów w domu dziewczyny podczas pierwszych odwiedzin* (m. 541); *Ilość obrzędowych odwiedzin* (m. 542); *Wymiana darów między młodymi* (m. 543); *Ustalenia dotyczące spraw majątkowych* (m. 544).
- ■ *Sposób nawiązywania rozmowy przez swatów podczas pierwszych odwiedzin w domu dziewczyny, I* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 13 na s. 82 – oprac. AM, AP).
- ■ *Sposób nawiązywania rozmowy przez swatów podczas pierwszych odwiedzin w domu dziewczyny, II* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 14 na s. 90 – oprac. AM, AP).
- ● *Verlobungsgeschenk des Bräutigames für die Braut um 1900* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 512, oprac. J. Morvay).
- □ *Nazwy przedślubnego układu majątkowego* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 6, m. 633, oprac. SB).
- ■ *Ustalenia dotyczące spraw majątkowych oraz organizacji wesela (od poł. XIX wieku do poł. XX wieku), I* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 12 na s. 68 – oprac. AM, AP).
- ■ *Ustalenia dotyczące spraw majątkowych oraz organizacji wesela (od poł. XIX wieku do poł. XX wieku), II* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 15 na s. 110 – oprac. AM, AP).
- □ *Umowa przedślubna* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 229, oprac. M. Benża).
- ■ *Określenie odmowy używane podczas swatów* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 17 na s. 126 – oprac. AP).
- ● *Soglašenie meždu roditelami ženiha i nevesty; sgovor* [obwód moskiewski] (Vojtenko, 1991: m. L 145).

10.2.3. Odwiedziny rodziców młodej w gospodarstwie kawalera

- ■ *Nazwy odwiedzin rodziców w celu przedślubnego obejrzenia gospodarstwa, najczęściej kawalera* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 16 na s. 115, oprac. AP).
- □ *Nazwy wizyty rodziców młodej u rodziców młodego po swatach* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 6, m. 631, oprac. SB).

□ *Nazwy wizyty rodziców młodego u rodziców młodej po swatach* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 6, m. 632, oprac. SB).

10.2.4. Zaręczyny

- *Zwyczaj urządzania zaręczyn jako odrębnego aktu w obrzędowości weselnej* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 18 na s. 130 – oprac. AP).
- *Symboliczne formy zawierania małżeństw* (PAE: k. CCCXIV, m. 540, oprac. AM).
- *Przeżytkowe formy zawierania małżeństw w czasie zaręczyn, I* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 24 na s. 160 – oprac. AM, AP).
- *Przeżytkowe formy zawierania małżeństw w czasie zaręczyn, II* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 25 na s. 162 – oprac. AM, AP).
- *Przeżytkowe formy zawierania małżeństw w czasie zaręczyn, III* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 26 na s. 176 – oprac. AM, AP).
- *Zwyczajowe terminy urządzania zaręczyn* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 19 na s. 138, oprac. AP).
- *Osoby biorące udział w zaręczynach, I* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 20 na s. 143, oprac. AP).
- *Osoby biorące udział w zaręczynach, II* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 21 na s. 144, oprac. AP).
- *Osoby biorące udział w zaręczynach, III* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 22 na s. 145, oprac. AP).
- *Rola swata w kierowaniu zaręczynami* (Pieńczak, 2006: m. 19 po s. 174).
- *Swat przewodniczy zaręczynom* (Pieńczak, 2007: m. 22 po s. 298).
- *Swat wygłasza oracje do młodych podczas zaręczyn* (Pieńczak, 2006: m. 20 po s. 177).
- *Swat wygłasza oracje do młodych podczas zaręczyn* (Pieńczak, 2007: m. 23 po s. 298).
- *Swat nakazuje młodym położenie związanych rąk na chlebie podczas zaręczyn* (Pieńczak, 2006: m. 21 po s. 182).
- *Swat nakazuje młodym położenie związanych rąk na chlebie podczas zaręczyn* (Pieńczak, 2007: m. 24 po s. 298).
- *Swat wręcza młodym pierścionek* (Pieńczak, 2006: m. 22 po s. 185).
- *Swat wręcza młodym pierścionek podczas zaręczyn* (Pieńczak, 2007: m. 25 po s. 298).
- *Osoba wręczająca pannie pierścionek podczas zaręczyn* (Pieńczak, 2016: m. II po s. 36).
- *Rola starosty na zaręczynach (od poł. XIX wieku do poł. XX wieku)* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 23 na s. 156 – oprac. AP).
- *Zrękowiny, zmówiny, zrędziny* i synonimy (MAGP: t. 3, m. 142, oprac. JŁ).
- *Nazwy na określenie zaręczyn, I* (Pieńczak, 2006: m. 17 po s. 169).
- *Nazwy na określenie zaręczyn, II* (Pieńczak, 2006: m. 18 po s. 170).
- *Nazwy zaręczyn, I* (Pieńczak, 2007: m. 20 po s. 162).
- *Nazwy zaręczyn, II* (Pieńczak, 2007: m. 21 po s. 162).

◐□ *Brauchtum bei der Heirat. Negative Angaben zur Verlobung* {Niemcy i Austria oraz Niemcy sudeccy, a także obecne polskie ziemie zachodnie i północne,

Pomorze Gdańskie z obszarem byłego Wolnego Miasta Gdańska włącznie oraz ziemia chełmińska} (ADV NF: z. 5, m. 56d, oprac. L. Martin).

◐□ *Brauchtum bei der Heirat. Bezeichnungen der Verlobung* {Niemcy i Austria oraz Niemcy sudeccy, a także obecnie polskie ziemie zachodnie i północne, Pomorze Gdańskie z obszarem byłego Wolnego Miasta Gdańska włącznie oraz ziemia chełmińska. ponadto dane dot. Niemców spiskich i po kilkanaście punktów z Górnego Śląska i Wielkopolski} (ADV NF: z. 5, m. 57, na podstawie badań w r. 1932 oprac. L. Martin).

◐□ *Brauchtum bei der Heirat. Dauer der Verlobung* {Niemcy i Austria oraz Niemcy sudeccy, a także obecnie polskie ziemie zachodnie i północne, Pomorze Gdańskie z obszarem byłego Wolnego Miasta Gdańska włącznie oraz ziemia chełmińska, ponadto dane dot. Niemców spiskich i po kilkanaście punktów z Górnego Śląska i Wielkopolski} (ADV NF: z. 5, m. 58, na podstawie badań w r. 1932 oprac. L. Martin).

◐□ *Brauchtum bei der Heirat: Negative Angaben zur Verlobung* {Niemcy i Austria oraz Niemcy sudeccy, a także obecnie polskie ziemie zachodnie i północne, Pomorze Gdańskie z obszarem byłego Wolnego Miasta Gdańska włącznie oraz ziemia chełmińska, ponadto dane z Górnego Śląska} (ADV NF: z. 5, m. 58, na podstawie badań w r. 1932 oprac. L. Martin).

10.2.5. Zaproszenie na wesele

- *Tradycyjne zapraszanie gości na wesele* (PAE: k. CCCXVI, oprac. AM): *Zapraszanie przez młodych po raz pierwszy* (m. 545); *Zapraszanie przez młodych po raz drugi i trzeci* (m. 546); *Zapraszanie przez drużbów lub wybrane osoby po raz pierwszy* (m. 547); *Zapraszanie przez drużbów lub wybrane osoby po raz drugi i trzeci* (m. 548).
- *Zwyczaj zapraszania przez młodych na wesele po raz pierwszy* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 34 na s. 232 – oprac. AM, AD).
- *Zapraszanie przez drużbów lub wybrane osoby na wesele po raz pierwszy* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 35 na s. 248 – oprac. AM, AD).
- *Zwyczaj zapraszania przez młodych na wesele po raz drugi* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 36 na s. 260 – oprac. AM, AD).
- *Zapraszanie przez drużbów lub wybrane osoby na wesele po raz drugi* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 37 na s. 262 – oprac. AD).
- *Zapraszanie przez drużbów lub wybrane osoby na wesele po raz trzeci* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 38 na s. 263 – oprac. AD).
- *Ilość przekazywanych zaproszeń na wesele* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 27 na s. 199 – oprac. AD).
- *Terminy obowiązujące przy zapraszaniu gości na wesele* (PAE: k. CCCXVII, m. 549, oprac. AM).
- *Termin pierwszych zaproszeń na wesele* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 29a na s. 199, oprac. AM, AD).
- *Termin pierwszych zaproszeń na wesele* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 29b na s. 212, oprac. AM, AD).

- *Termin drugich zaproszeń na wesele* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 30 na s. 218, oprac. AM, AD).
- *Termin trzecich zaproszeń na wesele* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 31 na s. 223, oprac. AM, AD).
- *Dzień tygodnia, w którym zapraszano na wesele* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 32 na s. 225, oprac. AD).
- *Tradycyjne formy zapraszania gości na wesele* (PAE: k. CCCXVIII, m. 550, oprac. AM).
- *Tradycyjne formy zapraszania gości na wesele* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 39 na s. 265, oprac. AD).
- *Zwyczaj zapraszania wszystkich mieszkańców wsi na wesele* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 28 na s. 207, oprac. AD).
- *Poczęstunek podawany osobom zapraszającym na wesele* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 40 na s. 276, oprac. AD).
- *Obdarowywanie panny młodej zapraszającej na wesele* (Drożdż, 2009: m. 1 po s. 356).
- *Zwyczaj zapraszania listownego* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 33 na s. 229, oprac. AD).

10.2.6. Wieczór przedślubny

- *Niektóre tradycyjne zwyczaje przedweselne* (PAE: k. CCCXX): *Wieczór kawalerski* (m. 555, oprac. AM).
- *Nazwa spotkania odbywającego się w domu pana młodego w wigilię wesela* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 46a-c na s. 358–360, oprac. AD).
- *Nazwa spotkania odbywającego się w domu panny młodej w wigilię wesela* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 41a-f na s. 286–291, oprac. AD).
- □ *Wieczór przedślubny (występowanie zwyczaju i nazwa)* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 6, m. 635, oprac. SB).
- *Zwyczaj wyplatania wianka* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 43 na s. 325 – oprac. AM, AD).
- *Strój głowy panny młodej w tradycyjnym weselu* (PAE: k. CCCXXII, m. 560, oprac. BJ).
- *Wianek jako tradycyjny ubiór panny młodej w XIX w.* (PAE: k.CCCXXIII, m. 561, oprac. BJ).
- □ *Wianek panny młodej* [Ostródzkie, Warmia i Mazury] (Barska-Antos, 1980: m. 16).
- *Rośliny, z których wykonywano wianek dla panny młodej* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 44 na s. 326 – oprac. AD).
- *Dziewiczy wieczór* (PAE: k. CCCXXI): *Zwyczaj robienia wianka i rózgi w domu panny młodej* (m. 556, oprac. AM).
- *Zwyczaj wykonywania rózgi weselnej* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 45 na s. 343 – oprac. AM, AD).
- *Przygotowanie rózgi weselnej* (Drożdż, 2009: m. 8 po s. 356).
- *Formy rózgi weselnej* (PAE: k. CCCXLVI, m. 599, oprac. Jac.B. i JB).
- *Zdobienie rózgi weselnej* (PAE: k. CCCXLVII, m. 600, oprac. Jac.B. i JB).

- ■ *Wianek i rózga w obrzędowości weselnej* (PAE: k. CCCXLVIII): *Tradycyjne sposoby przechowywania wianka panny młodej* (m. 601, oprac. BJ); *Zwyczaje związane z rózgą weselną* (m. 602, oprac. JB); *Czynności magiczne z rózgą w czasie obrzędów weselnych* (m. 603, oprac. JB); *Funkcje rózgi weselnej* (m. 604, oprac. JB).
- □ *Jabłoneczka* [okolice między Radomskiem, Pajęcznem i Bełchatowem] (Wieruszewska, 1966: m. ryc. 10 na s. 52).
- ■ *Dziewiczy wieczór* (PAE: k. CCCXXI, oprac. AM): *Zwyczaj wypiekania pieczywa w domu panny młodej* (m. 557); *Zwyczaj tłuczenia naczyń na progu domu weselnego* (m. 558); *Zwyczaj chodzenia z muzyką* (m. 559).
- ■ *Zwyczaj wypiekania kołacza – korowaja* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 42 na s. 314, oprac. AD).
- ● *Čast svadobnogo obrâda, večer v dome nevesty, na kotorom podrugi provožali devušku v ženy* [obwód moskiewski] (Vojtenko, 1991: m. L 147).
- ■ *Zwyczaj tłuczenia naczyń na progu domu weselnego* (Drożdż, Pieńczak, 2004: m. 47 na s. 372 – oprac. AD, AM).

10.2.7. Współdziałanie społeczne i obdarowywanie nowożeńców w obrzędzie weselnym

- ■ *Recepcyjne momenty w obrzędowości ranka przed ślubem w tradycyjnym weselu* (PAE: k. CCCXXVI, m. 564, oprac. BJ).
- ■ *Tradycyjne formy zawarcia małżeństwa, błogosławienie i pożegnanie z domem* (PAE: k. CCCXXVII, m. 565, oprac. BJ).
- ■ *Lokalizacja niektórych obrzędów weselnych* (PAE: k. CCCXXXII, oprac. BJ): *Tradycyjne miejsce ubierania panny młodej do ślubu* (m. 573).
- ■ *Ubieranie panny młodej w domu sąsiada lub innego uczestnika wesela* (Drożdż, 2009: m. 9 po s. 356).
- ■ *Osoby przygotowujące pannę młodą do ślubu (1)* (Drożdż, 2009: m. 10 po s. 356).
- ■ *Osoby przygotowujące pannę młodą do ślubu (2)* (Drożdż, 2009: m. 11 po s. 356).
- ■ *Tradycyjne sposoby przybycia osób zapraszających gości na wesele* (PAE: k. CCCXIX, m. 551, oprac. AM).
- ● *Falsche Braute im Hochzeitsbrauch* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 520, oprac. Z. Csalog).
- ● *Obrâd, pri kotorom brali vykup za nevestu* [obwód moskiewski] (Vojtenko, 1991: m. L 153).
- ● *Obrâd, pri kotorom neveste peli pered svadʹboj obrâdovye pesni* [obwód moskiewski] (Vojtenko, 1991: m. L 150).
- ■ *Niektóre tradycyjne zwyczaje przedweselne* (PAE: karta CCCXX, oprac. AM): *Sposoby obdarowywania młodych i domu weselnego* (m. 552); *Zwyczaj przynoszenia produktów spożywczych do domu weselnego* (m. 553); *Zwyczaj obdarowywania młodych darami rzeczowymi* (m. 554).
- ■ *Organizowanie kwesty dla panny młodej przed weselem* (Drożdż, 2009: m. 2 po s. 356).
- ■ *Współdziałanie społeczne w obrzędzie weselnym: przynoszenie produktów lub gotowych potraw na ucztę weselną* (Drożdż, 2002: m. 42 na s. 236).

- *Przynoszenie produktów lub gotowych potraw na ucztę weselną* (Drożdż, 2009: m. 3 po s. 356).
- *Produkty przynoszone na ucztę podczas kolejnych dni wesela* (Drożdż, 2009: m. 19 po s. 356).
- *Współdziałanie społeczne w obrzędzie weselnym: udział sąsiadów w przygotowaniu uczty weselnej* (Drożdż, 2002: m. 43 na s. 243).
- *Pomoc w przygotowywaniu potraw na ucztę weselną* (Drożdż, 2009: m. 5 po s. 356).
- *Pomoc w przygotowywaniu kołacza-korowaja* (Drożdż, 2009: m. 6 po s. 356).
- *Pomoc przy roznoszeniu potraw w czasie uczty weselnej* (Drożdż, 2009: m. 13 po s. 356).
- *Osoby zajmujące się roznoszeniem potraw w czasie uczty weselnej* (Drożdż, 2009: m. 14 po s. 356).
- *Współdziałanie społeczne w obrzędzie weselnym: użyczanie izb, mebli i naczyń* (Drożdż, 2002: m. 44 na s. 245).
- *Wypożyczanie izby na potrzeby wesela* (Drożdż, 2009: m. 15 po s. 356).
- *Pożyczanie mebli i naczyń na ucztę weselną* (Drożdż, 2009: m. 4 po s. 356).
- *Współdziałanie społeczne w obrzędzie weselnym: udział sąsiadów w przygotowaniu uczty weselnej* (Drożdż, 2002: m. 45 na s. 247).
- *Udzielanie noclegu gościom weselnym* (Drożdż, 2009: m. 16 po s. 356).
- *Pomoc w ozdabianiu sali weselnej, domu weselnego oraz zaprzęgów konnych* (Drożdż, 2009: m. 7 po s. 356).
- *Współdziałanie społeczne w obrzędzie weselnym: organizowanie kwesty na rzecz panny młodej* (Drożdż, 2002: m. 46 na s. 249).
- *Współdziałanie społeczne w obrzędzie weselnym: pomoc materialna pannie młodej lub panu młodemu pochodzącym z ubogiej rodziny lub będącym sierotami* (Drożdż, 2002: m. 47 na s. 256).
- *Zbieranie pieniędzy dla panny młodej podczas oczepin* (Drożdż, 2009: m. 17 po s. 356).
- *Udział społeczności wiejskiej w przygotowaniu kolejnych dni wesela* (Drożdż, 2009: m. 18 po s. 356).

◐□ *Nachbarschaft: Nachbarschaftshilfe bei der Hochzeit* [Niemcy, Austria, Niemcy sudeccy i siedmiogrodzcy, ziemie zachodnie i północne Polski po II wojnie światowej, Pomorze Gdańskie i ziemia chełmińska] (ADV NF: z. 4, m. 47a, oprac. R. Baruzzi-Leicher).

● *Hochzeitsbräuche. Welches sind, die traditionellen und welches sind die vermiedenen Hochzeitgeschenke?* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 5, m. 221, oprac. W. Escher).

10.2.8. Powrót nowożeńców ze ślubu

- *Tradycyjny sposób udawania się i powrotu państwa młodych ze ślubu* (PAE: k. CCCXXVIII, m. 566, oprac. BJ).

□ *Symbolika orszaku weselnego* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 289, oprac. Ľ. Falťanová).

- *Lokalizacja niektórych obrzędów weselnych* (PAE: k. CCCXXXII, oprac. JB): *Rola karczmy w tradycyjnym weselu* (m. 576).
- *Wstępowanie uczestników wesela do karczmy po ślubie kościelnym* (Drożdż, 2009: m. 12 po s. 356).

- □ *Zwyczaj robienia przeszkód na drodze pana młodego* [okolice między Radomskiem, Pajęcznem i Bełchatowem] (Wieruszewska, 1966: m. ryc. 5 na s. 43).
- □ *Nazwy przeszkody stawianej na drodze orszaku weselnego* [Wielkopolska] (AJ-KLW: t. 6, m. 639, oprac. BL).
- ● *Hochzeitsbräuche: Wird dem Hochzeitspaar der Weg verspent?* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 5, m. 223 i 224, oprac. W. Escher).
- ● *Aufhalten des Hochzeitszuges* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 521, oprac. E. Györgyi).
- ■ *Witanie państwa młodych po powrocie z kościoła* (PAE: k. CCCXXIX, m. 567, oprac. BJ).
- ■ *Zwyczaje i obrzędy w czasie powitania państwa młodych po przyjeździe z kościoła* (PAE: k. CCCXXXI, m. 572, oprac. BJ).
- ■ *Zwyczaje związane z pieczywem, zbożem i słodyczami w tradycyjnym weselu* (PAE: k. CCCXXX): *Drobne pieczywo weselne* (m. 568, oprac. JB); *Obdarowywanie dzieci drobnym pieczywem i słodyczami przez osoby z orszaku weselnego* (m. 569, oprac. BJ); *Obsypywanie młodej lub młodych* (m. 570, oprac. BJ).
- □ *Występowanie orzechów na weselu łowickim w latach 1920-1939* [ok. Łowicza i Skierniewic] (Dekowski, 1968: m. 10 na s. 182).

10.2.9. Zwyczaje i obrzędy podczas wesela, oczepiny

- ■ *Lokalizacja niektórych obrzędów weselnych* (PAE: karta CCCXXXII, oprac. JB): *Uczta weselna po powrocie z kościoła* (m. 574).
- ■ *Miejsce młodych za stołem weselnym* (Łaszczyk/Kłodnicki, 2006: m. 1 po s. 74, 1a po s. 75, 1b po s. 76, 1c po s. 77, oprac. I. i D. Łaszczyk).
- ■ *Pomoc przy roznoszeniu potraw w czasie uczty weselnej* (Drożdż, 2009: m. 13 po s. 356).
- ■ *Osoby zajmujące się roznoszeniem potraw w czasie uczty weselnej* (Drożdż, 2009: m. 14 po s. 356).
- ■ *Zwyczaje związane z pieczywem, zbożem i słodyczami w tradycyjnym weselu* (PAE: karta CCCXXX): *Zwyczaje związane z chlebem przy powitaniu młodych po przyjeździe z kościoła* (m. 571, oprac. BJ).
- ● *Obrady pri stole* {1. poł. XX w.} [Słowacja] (EAS: rozdz. XII, m. 7, oprac. K. Jakubiková).
- ● *Obyčaje s chlebom* [1. poł. XX w.; Słowacja] (EAS: rozdz. XII, m. 9, oprac. K. Jakubiková).
- ● *Vlasnosti a schopnosti nevesty* [1. poł. XX w.; Słowacja] (EAS: rozdz. XII, m. 10, oprac. K. Jakubiková).
- ■ *Osoby zdejmujące wianek pannie młodej przed oczepinami* (PAE: k. CCCXXIV, m. 562, oprac. BJ).
- □ *Zdejmowanie wianka z głowy „młoduchy"* [okolice między Radomskiem, Pajęcznem i Bełchatowem] (Wieruszewska, 1966: m. ryc. 13 na s. 61).
- □ *Targowanie wianka* [okolice między Radomskiem, Pajęcznem i Bełchatowem] (Wieruszewska, 1966: m. ryc. 9 na s. 50).
- ■ *Lokalizacja niektórych obrzędów weselnych* (PAE: k. CCCXXXII): *Miejsce dokonywania oczepin* (m. 575, oprac. KJ).

□ *Nazwy oczepin w dawnym obrzędzie weselnym* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 6, m. 611, oprac. HS-S).
□ *Oczepiny* [Orawa i Spisz] (AKLSP, 2015: m. 290, oprac. Ľ. Falťanová).
● *Snímanie venca a čepčenie nevesty* {1. poł. XX w.} [Słowacja] (EAS: rozdz. XII, m. 12, oprac. K. Jakubiková).
■ *Formy obdarowywania panny młodej pieniędzmi w czasie rozplecin i oczepin* (PAE: k. CCCXXXIX, m. 586, oprac. KJ).
■ *Zbieranie pieniędzy dla panny młodej podczas oczepin* (Drożdż, 2009: m. 17 po s. 356).
□ *Rozpleciny* [okolice między Radomskiem, Pajęcznem i Bełchatowem] (Wieruszewska, 1966: m. ryc. 12 na s. 55).
■ *Reliktowe zwyczaje weselne* (PAE: karta CCCXL, oprac. KJ): *Terminy dokonywania rozplecin i postrzyżyn* (m. 587); *Formy obrzędowych posadzin panny młodej do rozplecin i oczepin* (m. 588); *Relikty pokładzin* (m. 589).
■ *Zwyczaje i obrzędy wykonywane z wiankiem panny młodej w tradycyjnym weselu* (PAE: k. CCCXXV, m. 563, oprac. BJ).
● *Obrâd, pri kotorom na svadbe odarivali podarkami molodyh* [obwód moskiewski] (Vojtenko, 1991: m. L 156).
● *Symbolische Handlungen während der Hochzeit* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 522, oprac. E. Györgyi).
● *Symbolische und magische Handlungen während der Hochzeit: 1. Fruchtbarkeits-, Geburtszauber* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 529, oprac. E. Györgyi).
● *Symbolische und magische Handlungen während der Hochzeit: 2. Fruchtbarkeits-, Geburtszauber* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 530, oprac. E. Györgyi).
● *Obrâd, v sootvetstvii s kotoroj pered venčaniem družka kladet na četyre ugla i na seredinu stola den′gi, perehodâščie v obstvennosť sidâščih za stolom maľčikov, rodstvennikov nevesty ili eë podrug* [obwód moskiewski] (Vojtenko, 1991: m. L 148).
● *Obrâd, pri kotorom podrugi provožali nevestu k vencu, soprovoždaâ provody plačëm, pričitaniâmi* [obwód moskiewski] (Vojtenko, 1991: m. L 149).
● *Obrâd, pri kotorom nevesta, proščaâs′ s devičestvom, pričitala i pela grustnye pesni* [obwód moskiewski] (Vojtenko, 1991: m. L 151).
● *Obrâd, zaklûčavšijsâ v tom, čto nevestu sažali vozle narâžennoj elki, peli ej pesni, a družba ili ženih platil vykup za elku v vide deneg ili ugoščeniâ dlâ podrug nevesty* [obwód moskiewski] (Vojtenko, 1991: m. L 152).
□ *Taniec panny młodej* [Orawa i Spisz] (AKLSP, 2015: m. 291, oprac. Ľ. Falťanová).
□ *Wkup do mężatek podczas wesela i tzw. „poprawin"* [okolice między Radomskiem, Pajęcznem i Bełchatowem] (Wieruszewska, 1966: m. ryc. 16 na s. 68).
■ *Przebierańcy i dziady na uczcie weselnej* (Łaszczyk/Kłodnicki, 2006: m. 2 po s. 128, oprac. I. i D. Łaszczyk).
● *Termine der Jahresfeuer sowie das Hochzeitsfeuer* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 9, m. 572, oprac. V. Diószegi).
● *Sinn des brauchtümlichen Feuerabbrennens* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 9, m. 573, oprac. V. Diószegi).

- *Početnoe mesto v perednej časti doma, pokrytoe šuboj naiznanku, na kotorom sideli ženih i nevesta* [obwód moskiewski] (Vojtenko, 1991: m. L 154).
- *Obrâd, po kotoromu na vtoroj den´ svadby hodili râženye* [obwód moskiewski] (Vojtenko, 1991: m. L 157).
- ■ *Poprawiny* (PAE: k. CCCXLV, m. 598, oprac. JB).
- ■ *Udział społeczności wiejskiej w przygotowaniu kolejnych dni wesela* (Drożdż, 2009: m. 18 po s. 356).
- ■ *Produkty przynoszone na ucztę podczas kolejnych dni wesela* (Drożdż, 2009: m. 19 po s. 356).
- □ *Nazwy powtórnej zabawy w kilka dni po weselu* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 6, m. 640, oprac HN).
- □ *Wkup do mężatek podczas wesela i tzw. „poprawin"* [okolice między Radomskiem, Pajęcznem i Bełchatowem] (Wieruszewska, 1966: m. ryc. 16 na s. 68).
- *Obed na vtoroj den´ svaďby* [obwód moskiewski] (Vojtenko, 1991: m. L 155).

10.2.10. Przenosiny

- ■ *Reliktowe zwyczaje weselne* (PAE: karta CCCXL): *Ogień i woda w zwyczajach przenosinowych* (m. 590, oprac. BC).
- ■ *Terminy przenosin w tradycyjnym weselu* (PAE: k. CCCXLI, m. 591, oprac. BC).
- ■ *Obrzędy i zwyczaje praktykowane podczas przenosin* (PAE: karta CCCXLIII, oprac. BC): *Zwyczaje przy obdarowywaniu się pieczywem w czasie powitania w domu młodego* (m. 593); *Obrzędy recepcyjne i zwyczaje związane z przejściem młodej do domu młodego* (m. 594); *Obdarowywanie przez młodą rodziny męża i gości weselnych* (m. 595); *Wróżby i inne zabiegi sprawdzające gospodarność panny młodej* (m. 596).
- □ *Przybycie panny młodej do domu męża* [Orawa i Spisz] (AKLSP, 2015: m. 292, oprac. Ľ. Falťanová).
- ■ *Powitanie panny młodej po przenosinach w tradycyjnym weselu* (PAE: k. CCCXLII, m. 592, oprac. BC).
- *Zeitpunkt des Transports der Brautausstattung um 1900* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 514, oprac. Z. Csalog).
- *Feierlichkeit und Zeitpunkt des Transports der Brautausstattung um 1900* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 515, oprac. Z. Csalog).
- *Formen des Transports der Brautausstattung um 1900* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 513, oprac. Z. Csalog).
- *Bezeichnung für den Transport der Brautausstattung* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 516, oprac. Z. Csalog).
- *Bezahlung der Brautausstattung* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 517, oprac. Z. Csalog).
- *Person, die im Namen des Bräutigams um die Bezahlung der Brautausstattung feilscht* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 518, oprac. Z. Csalog).
- *Person, die im Namen des Bräutigams die Brautausstattung bezahlt* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 519, oprac. Z. Csalog).
- *Obradné prijatie nevesty do domu muža* {1. poł. XX w.} [Słowacja] (EAS: rozdz. XII, m. 6, oprac. K. Jakubiková).

- *Feierliche Einführung der Braut in das neue Haus. Handlungen* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 527, oprac. E. Györgyi).
- *Feierliche Einführung der Braut in das neue Haus. Sie wurde emfangen mit...* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 528, oprac. E. Györgyi).
- ■ *Zwyczaje związane z wianem panny młodej* (PAE: k. CCCXLIV, m. 597, oprac. BC).
- □ *Wyprawa panny młodej* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 227, oprac. M. Benža).
- □ *Wiano panny młodej* [Orawa i Spisz] (ALLSP: m. 228, oprac. M. Benža).
- □ *Nazwy wyposażenia ślubnego panny młodej* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 6, m. 634, oprac. HN).
- *Výbava mladuchy* {1. poł. XX w.} [Słowacja] (EAS: rozdz. XI, m. 44, oprac. Z. A. Rusnáková).

10.2.11. Starosta weselny i drużbowie

- ■ *Główna postać orszaku weselnego i jej nazwy* (PAE: k. CCCXLIX, m. 605, oprac. BC).
- ■ *Rytualne funkcje starosty w tradycyjnym weselu* (PAE: k. CCCL, m. 606, oprac. BC).
- ■ *Rola starosty w ważniejszych aktach wesela* (PAE: k. CCCLI, m. 607, oprac. BC).
- ■ *Funkcja starosty jako kierownika wesela* (PAE: k. CCCLII, m. 608, oprac. BC).
- ■ *Funkcja starosty jako gospodarza w weselu ludowym* (PAE: k. CCCLIII, m. 609 oprac. BC).
- ■ *Funkcje starosty w sprawach majątkowych w tradycyjnym weselu* (PAE: karta CCCLIV, oprac. BC): *Uczestnictwo starosty w przedślubnej ugodzie majątkowej* (m. 610); *Udział starosty w symbolicznym targu o młodą* (m. 611); *Udział starosty w kosztach weselnych* (m. 612); *Pośrednictwo starosty w wianowaniu młodej i opłaceniu niektórych kosztów wesela* (m. 613).
- ■ *Opieka starosty nad młodymi podczas uroczystości weselnej* (PAE: k. CCCLV, m. 614, oprac. BC).
- ■ *Atrybuty starosty weselnego – przedmioty trzymane w ręce* (PAE: k. CCCLVI, m. 615, oprac. BC).
- ■ *Oznaki starosty weselnego przy ubiorze* (PAE: k. CCCLVII, m. 616, oprac. BC).
- ■ *Oznaki starosty weselnego przy nakryciu głowy* (PAE: k. CCCLVIII, m. 617, oprac. BC).
- *Odin iż glavnyh učastnikov starinnogo svadebnogo obrâda, pomagavšij družbe* [obwód moskiewski] (Vojtenko, 1991: m. L 141).
- *Odna iz glavnyh učastnic starinnogo svadebnogo obrâda i rasporâditeľnica na svadbe so storony nevesty* [obwód moskiewski] (Vojtenko, 1991: m. L 144).
- ■ *Trzymanie dziecka do chrztu i drużbowanie przez kobietę ciężarną* (Podżorski/Pieńczak, 2013: m. 8 na s. 37).
- ■ *Atrybuty st[arszego] drużby – przedmioty trzymane w ręce* (PAE: k. CCCLIX, m. 618, oprac. BJ).
- ■ *Atrybuty st[arszego] drużby przy ubiorze* (PAE: k. CCCLX, m. 619, oprac. BJ).
- ■ *Atrybuty st[arszego] drużby przy nakryciu głowy* (PAE: k. CCCLXI, m. 620, oprac. BJ).

□ *Zasięg bata weselnego używanego przez drużbów* [ok. Sieradza] (Dekowski, 1959: m. ryc. 21 na s. 27).
□ *Zasięg obrzędowej chustki drużby t.zw. młodzianów* [ok. Sieradza] (Dekowski, 1959: m. ryc. 19 na s. 26).
□ *Znaczenie wyrazu „młodzian"* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 6, m. 638, oprac. HN).
□ *Nazwy równego wiekiem przyjaciela na weselu* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 6, m. 637, oprac. HN).
□ *Nazwy przyjaciółki panny młodej w obrzędzie weselnym* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 6, m. 636, oprac. HN).
● *Wie wurde die verheiratete Frau in ihrem Wohnort benannt?* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. VII, m. 470, oprac. J. Morvay).
● *Verzierung des Brautführerstabes* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 525, oprac. E. Györgyi).
● *Tuch als Brautführerzeichen* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 523, oprac. E. Györgyi).
● *Rosmarin als Brautführerzeichen* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 524, oprac. E. Györgyi).
● *Brautführerzeichen: Wechsel des Latzes von Strauß und Band vom Hut und Stab zur Brust während der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. VIII, m. 526, oprac. E. Györgyi).

10.3. Obrzędy pogrzebowe

10.3.1. Wróżby o zbliżającej się śmierci (zob. wróżby)

■ *Wróżby o zbliżającej się śmierci i urodzinach z zachowania się ptaków* (PAE: k. CCIX, oprac. BJ): *Wróżby o śmierci z zachowania się sowy* (m. 400).
◐□ *Vögel, deren Ruf nach der Meinung des Volkes den Tod eines Menschen ankündet I* (ADV: z. 6, m. 107, badano w r. 1933).
◐□ *Vögel, deren Ruf nach der Meinung des Volkes den Tod eines Menschen ankündet II* (ADV: z. 6, m. 108, badano w r. 1933).
◐□ *Vögel, deren Ruf nach der Meinung des Volkes den Tod eines Menschen ankündet III* {Mapa zbiorcza dla map nr 107 i 108} (ADV: z. 6, m. 109, badano w r. 1933).
● *Tod und Begräbnis. Todeszeichen: Vögel, andere Tiere* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 5, m. 225, oprac. E. Liebl).
◐□ *Todesvorzeichen beim Begräbnis: Termine und Anzahl der Todesfälle als Vorzeichen* (ADV NF: z. 6, m. 70, na podstawie badań w r. 1933 oprac. G. Grober-Glück).
◐□ *Todesvorzeichen beim Begräbnis: Vorfälle beim Leichenzug als Vorzeichen* (ADV NF: z. 6, m. 71, na podstawie badań w r. 1933 oprac. G. Grober-Glück).
◐□ *Todesvorzeichen beim Begräbnis:* (ADV NF: z. 6, na podstawie badań w r. 1933 oprac. G. Grober-Glück): *Vorzeichen bei Glocken und Kerzen* (m. 72a), *Vorzeichen bei Kränzen* (72b), *Vorfälle verschiedener Art am Grab und beim Begräbnis als Vorzeichen* (m. 72c).
◐□ *Der Verstorbene als Nachzehrer. Anzeichen am Toten, die auf Nachholen hinweisen* (ADV NF: z. 7 m. 73, na podstawie badań w r. 1933 oprac. G. Grober-Glück).

◐□ *Der Verstorbene als Nachzehrer. Bezeichnungen für das Nachholen durch den Toten* (ADV NF: z. 7, m. 74, na podstawie badań w r. 1933 oprac. G. Grober-Glück).
◐□ *Der Verstorbene als Nachzehrer. Verfahren, die den Toten am Nachholen hindern sollen* (ADV NF: z. 7, m. 75, na podstawie badań w r. 1933 oprac. G. Grober-Glück).
◐□ *Der Verstorbene als Nachzehrer. Bezeichnungen des nachholenden Toten* (ADV NF: z. 7, m. 76a, 76b, na podstawie badań w r. 1933 oprac. G. Grober-Glück).

10.3.2. Wyobrażenia śmierci

■ *Nazwy na określenie istoty przynoszącej śmierć* (Pietrusiak/Pieńczak, 2010: m. 2 na s. 36).
■ *Śmierć jako osoba widzialna bądź niewidzialna* (Pietrusiak/Pieńczak, 2010: m. 3 na s. 40).
■ *Postaci śmierci* (Diakowska/Kłodnicki, 2008: m. 1 na s. 53).
■ *Postaci śmierci – synteza na podstawie badań uzupełniających prowadzonych w latach 1981-1990* (Diakowska/Kłodnicki, 2008: m. 2 na s. 56).
■ *Wygląd śmierci* (Pietrusiak/Pieńczak, 2010: m. 4 na s. 43).
■ *Śmierć w postaci staruszki* (Diakowska/Kłodnicki, 2008: m. 3 na s. 63).
■ *Śmierć w postaci staruszki* (Diakowska/Kłodnicki, 2008: m. 3a na s. 109).
■ *Śmierć w postaci kobiety z kosą* (Diakowska/Kłodnicki, 2008: m. 4 na s. 65).
■ *Śmierć w postaci kobiety z kosą* (Diakowska/Kłodnicki, 2008: m. 4a na s. 109).
■ *Śmierć w postaci kościotrupa z kosą* (Diakowska/Kłodnicki, 2008: m. 5 na s. 67).
■ *Śmierć w postaci kościotrupa z kosą* (Diakowska/Kłodnicki, 2008: m. 5a na s. 111).
■ *Sposoby pojawiania się oraz zachowania śmierci* (Pietrusiak/Pieńczak, 2010: m. 5 na s. 110).
■ *Gdzie stoi śmierć przy konającym* (Pietrusiak/Pieńczak, 2010: m. 6 na s. 52).
■ *Czynności wykonywane przez śmierć* (Pietrusiak/Pieńczak, 2010: m. 7 na s. 56).

10.3.3. Praktyki i zabiegi magiczne w przypadku ciężkiego konania

■ *Zabiegi magiczne w wypadku ciężkiego konania* (PAE: k. CCLXI, m. 457, oprac. WS) [„Zabiegi magiczne mające przyspieszyć śmierć w wypadku ciężkiego konania" – Bohdanowicz 1999d, m. 15 na s. 54].
□ *Praktyki przy ciężkim konaniu* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 6, m. 643, oprac. AB).
□ *Zwyczaje związane ze śmiercią* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 293, oprac. Ľ. Falťanová).
● *Uľahčenie smrti* [koniec XIX i pocz. XX w.; Słowacja] (EAS: rozdz. XII, m. 17, oprac. Ľ. Chorváthová).

10.3.4. Postać duszy

■ *Postać duszy* (Diakowska/Kłodnicki, 2008: m. 6 na s. 74).

- *Dusza w postaci obłoku, ognika, błędnego ognika* (Diakowska/Kłodnicki, 2008: m. 7 na s. 77).
- *Dusza w postaci obłoku, ognika, błędnego ognika* (Diakowska/Kłodnicki, 2008: m. 7a na s. 112).
- *Dusza w postaci ptaka* (Diakowska/Kłodnicki, 2008: m. 8 na s. 79).
- *Dusza w postaci ptaka* (Diakowska/Kłodnicki, 2008: m. 8a na s. 113).
- *Dusza w postaci ptaka* (Diakowska/Kłodnicki, 2008: m. 9 na s. 82).
- *Dusza w postaci dzikiego zwierzęcia* (Diakowska/Kłodnicki, 2008: m. 10 na s. 84).
- *Dusza w postaci dzikiego zwierzęcia* (Diakowska/Kłodnicki, 2008: m. 10a na s. 114).
- *Dusza w postaci zwierzęcia domowego* (Diakowska/Kłodnicki, 2008: m. 11 na s. 85).
- *Dusza w postaci zwierzęcia domowego* (Diakowska/Kłodnicki, 2008: m. 11a na s. 115).
- *Moment, w którym odchodzi dusza* (Diakowska, 2011: m.b.n. na s. 138).

10.3.5. Zawiadamianie o śmierci mieszkańca wsi

- *Zwyczaj zawiadamiania bydła i pszczół o śmierci gospodarza* (PAE: k. CCXX, m. 416, oprac. KZ) [Bohdanowicz, 1999e, m. 3031 na s. 119-120].
- *Sposoby zawiadamiania wsi o śmierci jednego z jej mieszkańców* (PAE: k. CCXXI, m. 417, oprac. BJ [Jankowska, 1999b, m. 16–17 na s. 60, 63].

◐□ *Todesvorzeichen beim Begräbnis* (Grober-Glück, 1984: m. nr 3 na s. 60, wg ADV NF: m. 72b).

◐□ *Todesvorzeichen beim Begräbnis* [Niemcy od Würzburga i Kassel na zachodzie, Berlin na północy, Wrocław na wschodzie i północno-zachodnie Czechy] (Grober-Glück, 1984: m. nr 10 na s. 71, wg ADV NF: m. 71, 73).

10.3.6. Zachowania obrzędowe przy zmarłym

- *Zwyczaj tłuczenia naczyń oraz wylewania wody używanej przy myciu zwłok* (PAE: k. CCXI, m. 404, oprac. KZ).
- *Czuwanie przy zwłokach* (PAE: k. CCXVII, m. 410, oprac. WS) [Bohdanowicz, 1999a, m. 24 na s. 95].

□ *Reliktowe występowanie nazwy „puste noce"* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 6, m. 644, oprac. AB).

◗ *Visiting the Deceased* {gwarowe nazwy na określenie przychodzenia, aby czuwać przy zwłokach} [Huculszczyzna] (LAHD: m. 48).

◗ *Funeral Games* {gwarowe nazwy zabawy przy zmarłym} [Huculszczyzna] (LAHD: m. 49).

10.3.7. Współdziałanie społeczne w obrzędzie pogrzebowym

■ *Współdziałanie społeczne w obrzędzie pogrzebowym: pomoc w przygotowaniu nieboszczyka do pogrzebu* (Drożdż, 2002: m. 48 na s. 262).
■ *Współdziałanie społeczne w obrzędzie pogrzebowym: pomoc związana z trumną i w pracach związanych z pogrzebem* (Drożdż, 2002: m. 49 na s. 264).
◐□ *Nachbarschaft: Nachbarschaftshilfe beim Tod* [Niemcy, Austria, Niemcy sudeccy i siedmiogrodzcy, ziemie zachodnie i północne, Pomorze Gdańskie i ziemia chełmińska] (ADV NF: z. 5, m. 47b, oprac. R. Baruzzi-Leicher).

10.3.8. Ubiór zmarłego

■ *Ubiór zmarłego na przełomie XIX/XX wieku* (PAE: k. CCLXII, m. 458, oprac. BJ) [Jankowska, 1999c, m. 18–20 na s. 74, 82–83].
□ *Nazwy dawnej koszuli dla zmarłego* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 6, m. 565, oprac. HN).
■ *Nakrycie głowy zmarłego* (PAE: k. CCLXII, m. 459, oprac. BJ) [Jankowska, 1999c: m. 21-23 na s. 87-88, 90].
◐□ *Der Hochzeitsanzug als Totenkleid* (Zender, 1963: m. il. 39 na s. 354).
◐□ *Schuhe als Teil des Totenkleidung* (Zender, 1963: m. il. 40 na s. 356).

10.3.9. Wyposażanie zmarłego (dary grobowe)

□ *Ausschnitt für Schlesien aus Karte NF 16d* (Zender, 1963: m. il. 35 na s. 309).
■ *Cel wyposażania zmarłego w pieniądze* (PAE: k. CCXII, m. 405, oprac. WS).
■ *Sposób wyposażenia zmarłego w pieniądze* (PAE: k. CCXIII, m. 406, oprac. WS) [Bohdanowicz, 1999c, m. 25 na s. 104].
◐□ *Brauchtum bei Tod und Begräbnis. Grabbeigaben: Bezeichnung des mitgegebenen Geldes* (ADV NF: z. 2, m. 13, na podstawie badań w r. 1933 oprac. M. Zender).
◐□ *Brauchtum bei Tod und Begräbnis. Grabbeigaben* (ADV NF: z. 2, na podstawie badań w r. 1933 oprac. M. Zender): *Die Verbreitung der Totenmünze* (m. 14a); *Brauchtum beim Geldbeigaben* (m. 14b); *Nahrungsmittel und zugehörige Gegenstände* (m. 14c); *Genußmittel und zugehörige Gegenstände* (m. 14d).
◐□ Beigabe von Geld (Zender, 1959: m. il. 2 na s. 43).
◐□ *Grabbeigaben: Geld* [Niemcy w granicach do II wojny światowej] (wg ADV NF: z. 2, m. 13, 14b Grober-Glück, 1984: m. 7 na s. 67).
◐□ *Art und Zahl der beigegebenen Münzen* [dorzecze dolnej Wisły i przyległe obszary Warmii i Mazur] (Zender, 1963: m. il. 27a na s. 246).
● *Art und Zahl der beigegebenen Münzen* [między środkową Łabą a górną Weserą] (Zender, 1963: m. il. 27b na s. 247).
◐□ *Beigaben zum Schließen von Mund und Augen (vgl. auch Abb. 36)* (Zender, 1963: m. il. 28 na s. 260).
● *Kartografski prikaz prostornog razmještaja običajnog darivanja novca prolikom sahrane* {Wyposażanie zmarłego w monety} [Jugosławia w granicach do 1995 r.] (Đaković, 1987: m.b.n. na s. 56, rys. autor na podstawie danych EAJ).

◐□ *Grabbeigaben: Lieblingsgegenstände* [Niemcy w granicach do II wojny światowej] (Grober-Glück, 1984: m. 4 na s. 63, wg: ADV NF: z. II, m. 14d, 17, 20a).
■ *Wyposażenie zmarłego w przedmioty osobistego użytku związane z pożywieniem i używkami* (PAE: k. CCXIV, m. 407, oprac. WS [Bohdanowicz, 1999c, m. 27 na s. 108].
■ *Wyposażenie zmarłego w pożywienie i używki* (PAE: k. CCXV, m. 408, oprac. WS) [Bohdanowicz, 1999c, m. 26 na s. 106].
◐□ Brauchtum bei der Beigabe von Gegenständen (Zender, 1959: m. il. 3 na s. 45).
● *Úkony s chlebom* [koniec XIX i pocz. XX w.; Słowacja] (EAS: rozdz. XII, m. 18, oprac. Ľ. Chorváthová).
■ *Wyposażenie zmarłego w przedmioty osobistego użytku* (PAE: k. CCXVI, m. 409, oprac. WS [Bohdanowicz, 1999c, m. 28 na s. 110].
◐□ *Brauchtum bei Tod und Begräbnis. Grabbeigaben: Waschzeug, Kamm, Bürste* (ADV NF: z. 2, m. 15, na podstawie badań w r. 1933 oprac. M. Zender).
◐□ Beigabe von Waschzeug (Zender, 1959: m. il. 1 na s. 40).
◐□ *Beseitigung von Waschschschüssel und Beigabe des Wassers nach dem Einsargen des Toten* (Zender, 1963: m. il. 29 na s. 274).
◐□ *Der Verbleib der bei der Herrichtung des Toten benutzten Gegenstände (*Zender, 1963: m. il. 30 na s. 280).
◐□ *Brauchtum bei Tod und Begräbnis. Grabbeigaben* (ADV NF: z. 2, na podstawie badań w r. 1933 oprac. M. Zender): *Obst, Zitronen* (m. 16a); *Blumen* (m. 16b); *Religiöse Gegenstände I* (m. 16c); *Religiöse Gegenstände II* (m. 16d).
◐□ *Zitrone in Verbindung mit andern Beigaben* (Zender, 1963: m. il. 31 na s. 283).
◐□ *Brauchtum bei Tod und Begräbnis. Grabbeigaben. Grabbeigaben verschiedener Art I* (ADV NF: z. 2, m. 17, na podstawie badań w r. 1933 oprac. M. Zender).
◐□ *Brauchtum bei Tod und Begräbnis. Grabbeigaben. Zweck der Beigaben* (ADV NF: z. 2, m. 18, oprac. M. Zender).
● *Kerze und Licht. Ergänzung zu Karte NF 16d* [obszar między Chemnitz, Jeną a Erlangen] (Zender, 1963: m. il. 34 na s. 306).
◐□ *Brauchtum bei Tod und Begräbnis. Grabbeigaben. Beigaben und Bekleidung der toten Wöchnerin* (ADV NF: z. 2, m. 19, na podstawie badań w r. 1933 oprac. M. Zender; częściowo powt. Staszczak, 1973: m. 1 na s. 47).
◐□ *Brauchtum bei Tod und Begräbnis. Grabbeigaben. Grabbeigaben verschiedener Art II* (ADV NF: z. 2, m. 20a, na podstawie badań w r. 1933 oprac. M. Zender); *Verbot von Beigaben* (ADV NF: z. 2, m. 20b, oprac. M. Zender).
● *Flachs und Rasenstuck als Grabbeigaben* [wschodnia Austria] (Zender, 1963: m. il. 37 na s. 318).
◐□ *Heiligenbild und Foto (vgl. Karte NF 16d und 17)* (Zender, 1963: m. il. 38 na s. 327).
□ *Ausschnitt für Schlesien aus Karte NF 19* (Zender, 1963: m. il. 41 na s. 365).
◐□ *Ablösung älterer Beigaben* (Zender, 1963: m. il. 32 na s. 288).
◐□ Brauchtum bei der Beigabe von Gegenständen (Zender, 1959: m. il. 3 na s. 45).
□ *Grabbeigaben als Abwehr des Wiedergängers (vgl. auch Abb. 28)* [Pomorze Zachodnie] (Zender, 1963: m. il. 36 na s. 313).
◐□ *Abwehr des Wiedergängers durch Beigabenverbot* (Zender, 1963: m. il. 42 na s. 373).
● *Grabbeigaben in Siebenbürgen I* (Zender, 1963: m. il. 43 na s. 375).
● *Grabbeigaben in Siebenbürgen II* (Zender, 1963: m. il. 44 na s. 377).
● *Grabbeigaben in den deutschsprachigen Siedlungen Bessarabiens* (Zender, 1963: m. il. 45 na s. 378).

10.3.10. Wyprowadzenie zwłok na cmentarz, nazwy trumny

- *Coffin* {gwarowe nazwy trumny} [Huculszczyzna] (LAHD: m. 50).
- *Brauchtum bei Tod und Begräbnis – Die Bezeichnungen des Sarges* [Niemcy i Austria, Niemcy sudeccy, spiscy i siedmiogrodzcy, kilkanaście wsi na Górnym Śląsku, parę wsi w Wielkopolsce, wsie nad środk. Notecią i na płn. od niej, płn. Kaszuby, obszar Wolnego Miasta Gdańska, ziemia chełmińska] (ADV NF: z. 5, m. 49, na podstawie badań w r. 1933 oprac. H.L. Cox).
- *Zabiegi magiczne przy wynoszeniu trumny przez próg* (PAE: k. CCXVIII, m. 411, oprac. WS) [Bohdanowicz, 1999e, m. 32 na s. 124].
- *Praktyki przy wyprowadzaniu zwłok zmarłego z domu* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 6, m. 645, oprac. AB).
- *Zwyczaje związane z wyprowadzaniem zwłok z domu pogrzebowego na cmentarz* (PAE: karta CCXIX, oprac. KZ): *Obrzędowe wywracanie sprzętów i wozu w związku z wyprowadzeniem zwłok (zjawiska zanikające)* (m. 412) [Bohdanowicz, 1999e, m. 34 na s. 126]; *Trzykrotne ruszanie i zatrzymywanie wozu przed wyruszeniem konduktu pogrzebowego* (m. 413) [Bohdanowicz, 1999e, m. 36 na s. 135]; *Otwieranie lub zamykanie okien i drzwi* (m. 414) [Bohdanowicz, 1999e, m. 33 na s. 125]; *Wyprowadzenie zmarłego na cmentarz* (m. 415) [Bohdanowicz, 1999e, m. 35 na s. 127].
- *Reliktowy zwyczaj stawania orszaku pogrzebowego przy krzyżu* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 6, m. 646, oprac. AB).
- *Udawanie się na cmentarz i uczestnictwo kobiety ciężarnej w pogrzebie* (Podżorski/Pieńczak, 2013: m. 10 na s. 46).
- *Tod und Begräbnis. Tageszeit für Begräbnis* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 5, m. 229, oprac. R. Weiss).

10.3.11. Pogrzeby osób młodych, zaślubiny pośmiertne

- *Glaube und Brauch bei der Wöchnerin: Beerdigung und Grabschmuck der toten Wöchnerin* (ADV NF: z. 6, m. 69 d, oprac. G. Grober-Glück).
- *Tod und Begräbnis. Brauche beim Begräbnis von Ledigen: Kränze und andere Gaben. – Ledige als Sargträger, Begleiter* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 5, m. 230, oprac. E. Liebl).
- *Tod und Begräbnis. Brauche beim Begräbnis von Ledigen: Der Gebrauch bestimmter Farben* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 5, m. 231, oprac. E. Liebl).
- *Nazwa na określenie poronionego dziecka* (Pietrusiak/Pieńczak, 2010: m. 1 na s. 30).
- *Pogrzeby osób młodych* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 294, oprac. Ľ. Falťanová).
- *Beerdigung der Mädchen als Bräute* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 9, m. 585, oprac. Z. Csalog).
- *Träger des Sarges eines verstorbenen Mädchens* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 9, m. 586, oprac. Z. Csalog).
- *Elemente der Hochzeit beim Begräbnis der Mädchen 1.* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 9, m. 587, oprac. Z. Csalog).

- *Elemente der Hochzeit beim Begräbnis der Mädchen 2.* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 9, m. 588, oprac. Z. Csalog).
- *Hochzeitszeichen beim Begräbnis der Mädchen* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 9, m. 589, oprac. Z. Csalog).

10.3.12. Poczęstunek

◐□ *Das Leichenmahl wird im Beisein des Toten eingenommen* (Wiegelmann, Frauenknecht, 1963: m. il. 49 na s. 403).
◐□ *Ein Totenmahl wird nicht oder nur von einigen gehalten* (Wiegelmann, Frauenknecht, 1963: m. il. 50 na s. 413).
◐□ *Teilnehmer am Totenmahl (Trunk) – Zeitlicher Wandel (zu NF 27a-d, 28 a/b}* (Frauenknecht, 1964b: m il. 69 na s. 578).
- *Erg. Karte Siebenbürgen zu NF 27 a-d; Teilnehmer am Totenmahl (Fr. 169 a2)* (Frauenknecht, 1964b: m il. 70 na s. 580).
- *Erg. Karte Bessarabien zu NF 27 a-d; Teilnehmer am Totenmahl (Fr. 169 a2)* (Frauenknecht, 1964b: m il. 71 na s. 581).
◐□ *Soziale Unterschiede beim Totenmahl* (Wiegelmann, Frauenknecht, 1963: m. il. 51 na s. 417).
◐□ *Die Tageszeit des Totenmahles* (Fr. 169) (Wiegelmann, 1963: m. il. 52 na s. 424).
◐□ *Speisevorschriften und Fastenspeisen beim Totenmahl* (Wiegelmann, 1963: m. il. 53 na s. 433).
◐□ *Beim Totenmahlgibt es keine althergebrachten Speisen und Getränke* (Wiegelmann, 1963: m. il. 54 na s. 437).
■ *Poczęstunek po pogrzebie* (PAE: k. CCXXXVI, m. 432, oprac. J. R.) [Bohdanowicz, 1999b, m. 37 na s. 138].
■ *Współdziałanie społeczne w obrzędzie pogrzebowym: przynoszenie potraw na ucztę pogrzebową i pomoc w organizowaniu stypy* (Drożdż, 2002: m. 50 na s. 269).
□ *Nazwa gościny po pogrzebie* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 6, m. 648, oprac. AB).
□ *Nazwy przyjęcia po pogrzebie* [Warmia i Mazury] (Szyfer, 1975: m. ryc. 20 na s. 94).
◐□ *Brauchtum bei Tod und Begräbnis. Gebäcke zu Totenmahl* (ADV NF: z. 2, m. 21a, 21b, 21c na podstawie badań w r. 1933 oprac. J. Prinz).
◐□ *Gebäcke zum Totenmahl nach Fr. 199. Zusammenschau der Karten NF 21a-c* (Prinz, Frauenknecht, 1963: m. il. 55 na s. 441.
- *Gebäcke zum Totenmahl in Siebenbürgen und Bessarabien (Fr. 199)* (Prinz, Frauenknecht, 1963: m. il. 56 na s. 469.
◐□ *Brauchtum bei Tod und Begräbnis. Kafee, Tee und Gebäck zum Totenmahl* (ADV NF: z. 2, m. 21d na podstawie badań w r. 1933 oprac. J. Prinz).
◐□ *Brauchtum bei Tod und Begräbnis. Alkoholische Getränke beim Totenmahl* (ADV NF: z. 2, m. 22 na podstawie badań w r. 1933 oprac. J. Prinz).
◐□ *Brauchtum bei Tod und Begräbnis. Speisen zum Totenmahl I* (ADV NF: z. 2, m. 23 na podstawie badań w r. 1933 oprac. J. Prinz).
◐□ *Brauchtum bei Tod und Begräbnis. Speisen zum Totenmahl II* (ADV NF: z. 2, m. 24 na podstawie badań w r. 1933 oprac. J. Prinz).

- *Speisen und Getränke beim Leichenmahl in Siebenbürgen und Besarabien I* (uzupełnienie do ADV NF: m. 21d, 22, 24, Wiegelmann, 1964, m. ryc. 62 na s. 550).
- *Speisen und Getränke beim Leichenmahl in Siebenbürgen u. Besarabien II (warme Speisen)* (uzupełnienie do ADV NF: m. 23, Wiegelmann, 1964, m. ryc. 62 na s. 550).
- ●□ *Wort- und Sachkarte: gefülte Klöße* [Pomorze Gdańskie, ziemia chełmińska, Warmia i Mazury] (Tolksdorf, 1975: m. 22 na s. 438).
- ◐□ *Speisen zum Totenmahl I-II* [Niemcy, w tym obecne zachodnie i północne ziemie Polski, Pomorze Gdańskie, ziemia chełmińska i płn. Wielkopolska; Austria, Niemcy sudeccy i spiscy] (ADV NF: z. 2, m. 23-24).
- ◐□ *„Hochzeit" als Totenmahlbezbeichnung (zu Karte NF 29)* (Frauenknecht, 1964a: m. il. 73 na s. 605).
- *Erg. Karte Siebenbürgen zu NF 29: Bezeichnung des Totenmahls (Fr.169d)* (Frauenknecht, 1964a: m. il. 74 na s. 614).
- *Erg. Karte Bessarabien zu NF 29: Bezeichnung des Totenmahls (Fr.169d)* (Frauenknecht, 1964a: m. il. 75 na s. 615).
- ◐□ *Keine Bezeichnung des Totenmahls (Fr. 160d)* (Frauenknecht, 1964a: m. il. 72 na s. 603).
- ◐□ *Beim Totenmahl gibt es Tabakwaren* (Wiegelmann, 1963a: m. il. 58).

10.3.13. Formy grobów

- *Grabmal – Aus welchem Material besteht das Grabmal?* [Szwajcaria] (ASV: cz. 2, z. 6, m. 233, oprac. E. Liebl).
- *Form des Grabes* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 9, m. 582, oprac. V. Diószegi).
- *Bezeichnung für die Seitennische des Grabes* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 9, m. 583, oprac. V. Diószegi).
- *Zeit für das Ausheben des Grabes* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 9, m. 584, oprac. V. Diószegi).
- *Totenbrett in Bayern* (Pessler, 1937: m.b.n. po s. 16; wg: F. Lüers 1931).
- *Grundtypen der Grabhölzer an der Kopfseite* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 9, m. 590, oprac. Z. Csalog).
- *Grabhölzer. Sog. Speerform und in „Knopf" ausgehende Formen* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 9, m. 591a-b, oprac. Z. Csalog).
- *Grabhölzer. Sog. Menschengestalt und verwandte Formen* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 9, m. 592a-b, oprac. Z. Csalog).
- *Grabhölzer. Sog. Kahn- und verwandte Formen* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 9, m. 593a-b, oprac. Z. Csalog).
- *Grabhölzer an der Fußseite* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 9, m. 594, oprac. Z. Csalog).
- □ *Dekorowanie grobów* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 296, oprac. Ľ. Falťanová).
- *Grabpflanzen – Werden bestimmte Pflanzen oder Farben gemieden? Werden bestimmte Farben bevorzugt?* [Szwajcaria] (ASV: cz. 2, z. 6, m. 234, oprac. E. Liebl).

10.3.14. Odwiedziny grobów i wierzenia w przychodzenie dusz

□ *Odwiedziny grobów* {terminy} [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 295, oprac. Ľ. Falťanová).
■ *Wierzenia w przychodzenie dusz w dzień zaduszny* (PAE: k. CCXXII, m. 418, oprac. BJ) [Jankowska, 1999e, m. 39–40 na s. 150, 154].
■ *Odwiedziny dusz zmarłych – w zwyczajach zadusznych* (PAE: k. CCXXIII, m. 419, oprac. BJ) [Jankowska, 1999e, m. 41–42 na s. 157–158].
□ *Występowanie nazwy „perebus" w odniesieniu do pieczywa zaduszkowego i innych darów zaduszkowych* [środkowa Polska] (Lechowa, 1983: m. 4 na s. 185).
■ *Reliktowe zwyczaje przyjmowania i zapraszania dusz zmarłych w wigilię Bożego Narodzenia* (PAE: k. CCXXVIII, m. 424, oprac. BJ) [Jankowska, 1999a, m. 45–46 na s. 176–177].
◎ *Żywioły i istoty zapraszane na wieczerzę wigilijną* [Polska w granicach 1938 r.] (Moszyński, Klimaszewska, 1936: z. 3, m. 8; Moszyński, 1967b: m. 25 na s. 741).
● *Erntebrauch – Erbrecht – Totenbrauchtum: d) Totenbrauchtum – Bemalte und beschriftete Schädel. Hochzeitsstäbe im Totenbrauchtum* [Górna Austria] (AO: z. 3, karta 54, oprac. E. Burgstaller).
● *Razširjenost umivanja in zavijanja lobanje ob prekopu med Slovenci* [między Ljubljaną a Celovcem (Klagenfurtem)] (Matičetov, 1955: m.b.n. na s. 233).
■ *Zwyczaj obdarowywania w dniu święta zmarłych* [Bohdanowicz, 1999b, m. 38 na s. 144].
● *Allerseelengebäcke, Umrittsbrauchtum, Burschenschaften: a) Allerseelengebäcke – Namen der Spendbrote; b) Allerseelengebäcke – Patengeschenke und Zeitgebäcke Heiligendstriezel (geflochtenes Weckbrot). Namen* [Górna Austria] (AO: t. 1, m. 18, oprac. E. Burgstaller).
● *Person, die mit den Dahingeschiedenen im Jenseits verkehren kann. Bezeichnungen* [węgierski obszar etniczny] (MNA: t. 9, m. 615, oprac. V. Diószegi).
● *Scheintodähnlicher Zustand, während dessen die Seele der Person mit übermenschlichen Fähigkeiten im Jenseits weilt. Bezeichnungen* [węgierski obszar etniczny] (MNA: t. 9, m. 616, oprac. V. Diószegi).

10.3.15. Oznaczanie miejsc niespodziewanej śmierci

◐□ *Erinnerungszeichen für Verunglückte oder vorzeitig Verstorbene: Bezeichnungen der Todesstelle* [Niemcy, Austria, Niemcy **s**udeccy, pojedyncze wsie na Górnym Śląsku, na Kociewiu i na obszarze Wolnego Miasta Gdańska] (ADV NF: z. 7, m. 76 c, na podstawie badań w r. 1930 oprac. M. Zender).
◐□ *Erinnerungszeichen für Verunglückte oder vorzeitig Verstorbene: Steine oder Reisich auf der Todesstelle* [Niemcy, Austria, Niemcy sudeccy, parę wsi nad dolną Wisłą i na Kaszubach, kilka na obszarze Wolnego Miasta Gdańska] (ADV NF: z. 6, m. 72 d, na podstawie badań w r. 1930 oprac. M. Zender).

11. Zwyczaje i obrzędy doroczne

11.1. Ognie obrzędowe i obchody z latarniami (terminy)

◙ *Die Termine der Jahresfeuer in Europa* (Zender, red., 1980).
■ *Zasięg obrzędowego palenia ogni w 2. poł. XIX i 1. poł. XX w.* [Polska] (Klimaszewska, 1981: m. 6 na s. 145).
■ *Doroczne ognie obrzędowe w Polsce w końcu XIX i w 1. połowie XX wieku* (Kłodnicki, 1976b, m.b.n.).
■ *Palenie ogni obrzędowych w zwyczajach dorocznych w końcu XIX i w I. poł. XX wieku* (PAE: k. CCXXXI, m. 427, oprac. ZK).
□ *Zasięg nazw obrzędowych ogni świętojańskich* [okolice między Ciechanowcem, Łapami a Tykocinem] (Dworakowski, 1964: m. ryc. 4 na s. 112).
□ *Doroczne ogniska* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 307, oprac. M. Vrzguľová).
□ *Uczestnicy dorocznych ognisk* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 308, oprac. M. Vrzguľová).
□ *Palenie Judasza* {formy rozpalania ognia} [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 315, oprac. M. Vrzguľová).
◐□ {Nazwy i terminy dorocznych ogni obrzędowych} [Niemcy w granicach z 1937 r. i Austria] (Erich, Beitl, 1936: m.b.n. na s. 350).
◐□ *Jahresfeuer in deutschen Lebenszeugnissen* [Gdańsk, Niemcy, Austria, wsch. Szwajcaria, płn. Dania] (Schmidt, 1969: m.b.n. na s. 408).
◐□ *Jahresfeuer, I. Zeitangaben* (ADV: z. 2, m. 24, opracowano w oparciu o badania 1933 r.).
◐□ *Jahresfeuer, II. Bezeichnungen* (ADV: z. 2, m. 25, opracowano w oparciu o badania 1933 r.).
◐□ *Jahresfeuer, III. Anzahl der im Jahresablauf zu verschiedenen Zeiten brennenden Feuer* (ADV: z. 2, m. 26, opracowano w oparciu o badania 1933 r.).
◐□ *Jahresfeuer, IV. Brauchtum beim Abbrennen des Feuers* (ADV: z. 2, m. 27, opracowano w oparciu o badania 1933 r.).
◐□ *Modernes Johannes-, Sonnwendfeuer* (Zender, 1974: m. 5 na s. 367, wg: materiały ADV z r. 1933).
●□ *Feier des Sedantages vor 1914* (Zender, 1974: m. 6 na s. 372, wg: ADV 1930/34).
●□ *Feuer am 18. Oktober (bis 1870)* (Zender, 1974: m. 7 na s. 373).
●□ *Der Sinn des Jahresfeuers* (Zender, 1974: m. 8 na s. 377, wg: materiały ADV z r. 1933).
●□ *Der Sinn des Jahresfeuers* (Zender, 1974: m. 9 na s. 378, wg: materiały ADV z r. 1932).
●□ *Der Sinn des Jahresfeuers* (Zender, 1974: m. 10 na s. 383, wg: materiały ADV z r. 1933).
●□ *Jahresfeuer 1900* [obszar Niemiec w granicach do I wojny światowej] (Boehm, 1931: m. 1 na s. 214, wg: materiały ADV).
●□ *Jahresfeuer 1929* [obszar Niemiec w granicach do I wojny światowej] (Boehm, 1931: m. 2 na s. 215, wg: materiały ADV).
● *Die Jahresfeuer im Rheinland* [Luksemburg, północno-zachodnie Niemcy i przyległe obszary Holandii i Belgii] (Cox, 1997: m. il. 9 na s. 28, wg: Aubin-Frings-Müller, 1926 i Roukens, 1937).

- *Jahresfeuer in der Pfalz* (Christmann, 1932: m.b.n. na s. 49).
- *Feuerbräuche. Jahresfeuer* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 3, m. 186, oprac. E. Liebl).
- *Feuerbräuche. Feuer am 1. August* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 3, m. 187, oprac. E. Liebl).
- *Jahresfeuer – Termine* [Austria z dorzeczem grn. Adygi] (ÖVA, z. 3, m. 52) [Kommentarband III, s. 1–69 [Komentarz do ÖVA: z. 3, m. 52, oprac. i koment. R. Wolfram, 1971].
- *Feuerbräuche. Wer macht das Feuer? Wer sammelt das Brennmaterial?* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 3, m. 188, oprac. E. Liebl).
- *Feuerbräuche. Puppe verbrennen. – Scheibenschlagen* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 3, m. 189, oprac. E. Liebl).
- *Výročné ohne* [1. poł. XX w.; Słowacja] (EAS: rozdz. XIII, m. 21, oprac. E. Klepáčová).
- *Pretrvávanie výročných ohňov* [1. poł. XX w.; Słowacja] (EAS: rozdz. XIII, m. 22, oprac. E. Klepáčová).
- *Termine der Jahresfeuer sowie das Hochzeitsfeuer* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 9, m. 572, oprac. V. Diószegi).
- *Jahresfeuer II: a) Fackel- und Besenschwingen, b) Scheibenschlagen, c) Räderrollen, d) Puppenverbrennen (ohne Faschingbegraben)* [Austria z dorzeczem grn. Adygi] (ÖVA: z. 4, m. 68, oprac. R. Wolfram).
- *Jahresfeuer III: a) Familienhafte Einzelfeuer, b) Gemeinschaftsfeuer der Burschen, c) Feuer in Form christlicher Zeichen* [Austria z dorzeczem grn. Adygi] (ÖVA: z. 4, m. 69, oprac. R. Wolfram).
- *Sommer- und Erntebrauchtum: b) Feuerräder* [Górna Austria] (AO: z. 3, karta 53, oprac. E. Burgstaller).
- *Godišnje vatre – Nazivi (Jahresfeuer – Bezeichnungen für die Feuer)* [była Jugosławia] (EAJ: Pokusne karte, m. VII).
- *Jahresfeuer – Termine* [Austria i dorzecze górnej Adygi] (ÖVA: z. 3, m. 52, oprac. R. Wolfram).
- *Jahresfeuer in Österreich* {dane z lat 1935–1958} (AO: z. 3: m.b.n. na s. 130, materiały ADV z r. 1930 i materiały autora z lat 1949–1958 oprac. E. Burgstaller).
- *Georgi-, Oster-, Mai- und Jakobifeuer (Aufnahme 1951)* [Górna Austria] (AO: z. 3: m.b.n. na s. 134, oprac. E. Burgstaller).
- *Godišnje vatre – Dani palenja (Jahresfeuer – Die Tage, an welchen traditionelle Feuerbräuche stattfinden)* [była Jugosławia] (EAJ: Pokusne karte, m. VI).
- *Godišnje vatre. Dani paljenja. Ophodi z maskama. Dani ophoda* {na mapie uwzględniono tylko dzień 1 stycznia} [była Jugosławia] (Domaćinović, 1974: m. IV po s. 24).
- ● {mapy etnograficzne dotyczące kilku cech kultury ludowej w byłej Jugosławii, m.in. palenie ogni obrzędowych} (Domaćinović, 1974: m. 5, 6 po s. 24).
- *Midsummer Fire Eve of SS Peter and Paul* (Ó Danachair, 1965, cyt. Gailey, 1994: m. 12 na s. 148).
- *Die trennenden Kulturgrenzen zwischen dem nördlichen und dem südlichen Schweden und die Vebreitung einiger südwestschwedischer Kulturformen* {m.in. wschodnia granica ogni wielkanocnych} [Szwecja] (Jansson, 1961: m. ryc. 5 na s. 113, wg: Erixon).

- *Peregrinustraditionen* {m.in. ognie palone na św. Peregrinusa} [prowincje szwedzkie: Värmland, Västmanland, Närke i Västergötland] (Svensson, 1973: m. ryc. 58 na s. 99, wg: J. Ejdestam).
- *Festeldar. Vårsed / Bonfires. Spring Custom* [Szwecja] (AÖSF: t. 2, m. XXII, oprac. J. Ejdestam, koment. J. Ejdestam w AöSF: t. 2, cz. 2, s. 102–104).
- *Tider för kreaturens första betesgång på våren* {Wiosenne terminy ogni obrzędowych} [Szwecja] (AÖSF: t. 2, cz. 2, m. il. 16 na s. 103, koment. J. Ejdestam).

◐□ Laternenumzüge der Kinder im Herbst (ADV: z. 3, m. 42b, badania w r. 1930).

●□ *Laternenumzüge* {podczas uroczystości weteranów wojskowych, państwowych świąt} (Zender, 1974: m. 1 na s. 357; wg: materiały ADV z r. 1932).

●□ *Laternenumzüge* {święto 11.8, święta pracy, SPD, 1 maja, ogródków działkowych} (Zender, 1974: m. 2 na s. 359; wg: materiały ADV z r. 1932).

●□ *Laternenumzüge* {podczas uroczystości wprowadzenia lub jubileuszu księdza, przyjazd biskupa et cet., wyboru burmistrza} (Zender, 1974: m. 3 na s. 360; wg: materiały ADV z r. 1932).

●□ *Laternenumzüge* {podczas uroczystości rodzinnych} (Zender, 1974: m. 4 na s. 361; wg: materiały ADV z r. 1932).

- *Umziehen mit Lichter. Umzüge mit Fackeln, Papierlaternen und anderen Lichtern. Termine, Brauchträger* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 3, m. 190, oprac. E. Liebl).
- *Umziehen mit Lichter. Lichter aus weissen Rüben („Rübenlichter") u. ä. - Lichthüte* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 3, m. 191, oprac. E. Liebl).

11.2. Obchody przebierańców, hałasowanie i obdarowywanie dzieci

□ *Występowanie „sług" i „św. Mikołaja"* [Warmia i Mazury] (Szyfer, 1975: m. ryc. 2 na s. 22).

■ *Zwyczaj obdarowywania dzieci w okresie adwentu i Bożego Narodzenia (przez chodzące postaci)* (PAE: k. CCXXVI, m. 422, oprac. BJ).

■ *Zwyczaj obdarowywania dzieci w okresie adwentu i Bożego Narodzenia (przez podkładanie podarków)* (PAE: k. CCXXVII, m. 423, oprac. BJ).

■ *Obdarowywanie dzieci* (Drożdż, 2018: m. 30 na s. 374).

●□ *Wer bringt nach der Meinung der Kinder zu Weihnachten die Geschenke* [Niemcy i Austria, Niemcy sudeccy i morawscy] (ADV: z. 2, m. 37, badano w r. 1932).

◐□ *Bezeichnungen des Gabenbringers in der Nikolauszeit* [Niemcy, w tym ziemie zaboru pruskiego i ziemie zachodnie i północne] (Erich, Beitl, 1936: m.b.n. na s. 535).

- *Bescherung. Bescherende Gestallten* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 1, m. 154, oprac. P. Geiger).
- *Bescherung. Bescherungstermine* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 1, m. 155, oprac. P. Geiger).
- *Bescherung. Arte der Bescherung* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 1, m. 156, oprac. P. Geiger).

◐●□ *Geschenkebringer zu Weihnachten* [Śląsk, Saksonia i Turyngia, Niemcy w Czechach] (Streitberg, 1936: m. 86).

- *Gabenbringer der Weihnachtszeit* [Tyrol] (Wolfram, 1974: m. 1 na s. 135).

◐□ *Der Nikolaus. I. Sein Aussehen und seine Begleiter* (ADV: z. 3, m. 56, opracowano w oparciu o badania 1932 r.).
◐□ *Der Nikolaus. II. Tag des Auftretens* (ADV: z. 3, m. 57, opracowano w oparciu o badania 1932 r.).
◐□ *Der Nikolaus. III. Namen* (ADV: z. 3, m. 58, opracowano w oparciu o badania 1932 r.).
◐□ *Der Nikolaus. IV. Seine Begleiter (Namen)* 1932 [Niemcy i Austria, Niemcy sudeccy, tereny Wolnego Miasta Gdańska] (ADV: z. 4, m. 59-61, opracowano w oparciu o badania 1932 r.).
● *Niklaus. Namen und Datum* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 1, m. 151, oprac. P. Geiger).
● *Niklaus. Begleiter* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 1, m. 152, oprac. P. Geiger).
● *Niklaus. Aussehen* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 1, m. 153, oprac. P. Geiger).
● *Nikolausbrauchtum I – Vorwiegende Bezeichnungen der teuflischen Begleitgestalt(en)* [Austria] (ÖVA: z. 5, m. 88, oprac. E. Hörandner-Klenk, koment. E. Hörandner).
● *Nikolausbrauchtum II* [Austria]*: a) Vorwiegende Bezeichnungen für die Gestalt des Bischofs, b) Sonstige Begleitgestalten des „Bischofs", c) Ankündigen der Hauptgestalten, d) Bereitlegen von Futter für den Esel des Nikolaus* (ÖVA: z. 5, m. 89, oprac. E. Hörandner-Klenk, koment. E. Hörandner).
● *Nikolausbrauchtum I: a) Nikolaus als Umzugsgestalt – Namen, b) Krampus als Umzugsgestalt – Namen, c) Weiße Nikolausfrau als Umzugsgestalt – Namen, d) Habergeiß im Nikolausumzug – Namen* [Górna Austria] (AO: t. 1, m. 19, oprac. E. Burgstaller).
● *Nikolaus: Besondere Gestalten* [Tyrol] (Wolfram, 1974: m. 3 na s. 162).
● *Gereimte Nikolausspiele* [Tyrol] (Wolfram, 1974: m. 2 na s. 142).
● *Futter für den Esel des Nikolaus. Leerzeichen: Brauch abgekommen* [Tyrol] (Wolfram, 1974: m. 4 na s. 168).
● *Nikolaus: Eselsmilch. Probleme* [Tyrol] (Wolfram, 1974: m. 5 na s. 170).
● *Nikolausbrauchtum II: a - b) Was sagt man den Kinder über die Herkunft des Krampus? c) Hohnsprüche der Kinder auf den Krampus d) Besondere Nikolausgeschenke* [Górna Austria] (AO: t. 1, m. 20, oprac. E. Burgstaller).
● *Weihnachtsbrauchtum I. Thomas – Weihnacht – Dreikönig: a) Thomasabend – Geister und Masken, Namen; b) Thomasabend – Baumorakel; c) Weihnachtsgebäcke; d) Weihnachtliche Kuchengebäcke – Namen* [Górna Austria] (AO: t. 2, m. 39, oprac. E. Burgstaler).
● *Weihnachtsbrauchtum II. Thomas – Weihnacht – Dreikönig: a) Fleischgerichte nach der Mette; b) Mettenstock. Verbreitung und Namen; c) Stefansbrauchtum; d) Die Große Rauhnacht. Masken und Opferbrauchtum* [Górna Austria] (AO: t. 2, m. 40, oprac. E. Burgstaler).
□ *Boże Narodzenie: typy maszkar* [Warmia i Mazury] (Szyfer, 1975: m. ryc. 3 na s. 24).
□ *Nowy Rok: typy maszkar* [Warmia i Mazury] (Szyfer, 1975: m. ryc. 7 na s. 40).
◗ *Zwyczaje widowiskowe – „Draby" czyli chodzenie na śmieci* [Kresy Południowo-Wschodnie: b. woj. tarnopolskie, stanisławowskie i lwowskie] (Świtniewski, m. IV, 8).

- *Zwyczaje widowiskowe – Siewacze noworoczni (lub siwalnyki)* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. IV, 11). Uwaga, ten sam nr ma mapa *Przebieranie się w maski* – ZK.
- *Zwyczaje widowiskowe – Sianie zbożem w Nowy Rok* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. IV, 12).
- *Zwyczaje widowiskowe – Młocenie „dziada"* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. IV, 13).
- *Zwyczaje widowiskowe – Chodzenie z kołyską* [Kresy Południowo-Wschodnie] (Świtniewski, m. IV, 14).
- *Zwyczaje widowiskowe – Chodzenie z niedźwiedziem, bocianem lub bykiem* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. IV, 18).
- *Zwyczaje widowiskowe – Przebieranie się w maski* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. IV, 13). Ta sama mapa występuje w rękopisie drugi raz pod numerem IV, m. 11.
- *Gestalten der Weihnachtszeit. I Namen {Nikolaus und seine Begleiter sind nur auf den Karten 56-61 behandelt worden}* [Niemcy i Austria, Niemcy sudeccy, tereny Wolnego Miasta Gdańska] (ADV: z. 4, m. 62, oprac. na podstawie badań w r. 1932).
- *Gestalten der Weihnachtszeit. I Namen {Nikolaus und seine Begleiter sind nur auf den Karten 56-61 behandelt worden}* [Niemcy i Austria, Niemcy sudeccy, tereny Wolnego Miasta Gdańska] (ADV: z. 4, m. 63, oprac. na podstawie badań w r. 1932).
- *Gestalten der Weihnachtszeit. I Namen {Nikolaus und seine Begleiter sind nur auf den Karten 56-61 behandelt worden}* [Niemcy i Austria, Niemcy sudeccy, tereny Wolnego Miasta Gdańska] {mapa zbiorcza dla map 62–63} (ADV: z. 4, m. 64, oprac. na podstawie badań w r. 1932).
- *Gestalten der Weihnachtszeit. II. Zeit des Auftretens {Nikolaus und seine Begleiter sind nur auf den Karten 56-61 behandelt worden}* [Niemcy i Austria, Niemcy sudeccy, tereny Wolnego Miasta Gdańska] (ADV: t. 4, m. 65, oprac. na podstawie badań w r. 1932).
- *Heischebräuche und Heischeumzüge. Herbst und Mittwintertermine. Brauchträger* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 3, m. 192, oprac. W. Escher).
- *Heischebräuche und Heischeumzüge. Dreikönige – Fastnachtzeit – Mittfasten. Brauchträger* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 3, m. 193, oprac. W. Escher).
- *Heischebräuche und Heischeumzüge. Frühjahrstermine. Brauchträger* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 3, m. 194, oprac. W. Escher).
- *Heischebräuche und Heischeumzüge. Gestalten, die beim Heischen mitgeführt werden. Termin* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 3, m. 193, oprac. W. Escher).
- *Maskenbräuche und Maskenumzüge. Termine – einzelne Gestalten* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 3, m. 199, oprac. E. Liebl).
- *Lärmbräuche und Lärmumzüge. Termine. Brauchträger* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 3, m. 196, oprac. W. Escher).
- *Lärmbräuche und Lärmumzüge. Lärm als Ehrung* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 3, m. 198, oprac. W. Escher).
- *Lärmbräuche und Lärmumzüge. Termine. Brauchträger* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 3, m. 196, oprac. W. Escher).

- *Laub- und Strohgestalten – Schwärzen des Gesichtes. Verschiedenartige Verkleidungen. Termine* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 3, m. 200, oprac. W. Escher).
- *Godišnje vatre. Dani paljenja. Ophodi z maskama. Dani ophoda* {na mapie uwzględniono tylko dzień 1 stycznia} [była Jugosławia] (Domaćinović, 1974: m. IV po s. 24).
- □ *Nowy Rok: nazwy grup przebranych chodzących w Nowy Rok w północno-wschodniej Polsce* (Szyfer, 1975: m. ryc. 8 na s. 41).
- □ *Nazwy przebierańców z okresu od Bożego Narodzenia do Trzech Króli* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 7, m. 610, oprac. SB).
- □ *Trzech Króli: typy maszkar* [Warmia i Mazury] (Szyfer, 1975: m. ryc. 9 na s. 44).
- □ *Zapusty: typy maszkar* [Warmia i Mazury] (Szyfer, 1975: m. ryc. 10 na s. 52).
- □ *Karnawał – ostatki* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 301, oprac. M. Vrzguľová).
- □ *Nazwy przebierańców z okresu od Trzech Króli do Popielca* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 7, m. 611, oprac. SB).
- ◐□ *Fastelabendumzüge* [Pomorze Zachodnie] (Kaiser, 1936a: m. 6; tenże, 1936b: z koment. s. 87–91).
- ◐□ *Wie geht es bei den Fastelabendumzügen zu?* [Pomorze Zachodnie] (Kaiser, 1936a: m. 7).
- □ *'Siwki' – zwyczajowe pochody przebierańców na Wielkanoc* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 11, m. 854, oprac. AB).
- *Antropomorfné masky* [1. poł. XX w.; Słowacja] (EAS: rozdz. XIII, m. 7, oprac. V. Feglová).
- *Zoomorfné masky* [1. poł. XX w.; Słowacja] (EAS: rozdz. XIII, m. 8, oprac. V. Feglová).
- *Tiergestalten der Verkleidungs- und Maskenbräuche* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 550, oprac. E. Pócs).
- *Bezeichnung für Teilnehmer der Verkleidungs- und Maskenbräuche* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 552, oprac. E. Pócs).
- *Verdeckung der Gesichter von Teilnehmern der Verkleidungs- und Maskenbräuche 1* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 553, oprac. E. Pócs).
- *Verdeckung der Gesichter von Teilnehmern der Verkleidungs- und Maskenbräuche 2* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 554, oprac. E. Pócs).
- *Termine der Verkleidungs- und Maskenbräuche: 1. Kalenderfeste* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 555, oprac. E. Pócs).
- *Termine der Verkleidungs- und Maskenbräuche: 2. Weltliche Termine* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 556, oprac. E. Pócs).
- *Andere Gestalten der Verkleidungs- und Maskenbräuche* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 551, oprac. E. Pócs).
- *Ophodi s maskama – Dani ophoda (Maskenumzüge – Die Tage, an welchen Maskenumzüge stattfinden)* [była Jugosławia] (EAJ: Pokusne karte, m. VIII).
- {mapy etnograficzne dotyczące kilku cech kultury ludowej w byłej Jugosławii, m.in. pochody przebierańców 1 stycznia} (Domaćinović, 1974: m. 5, 6 po s. 24).
- *Zasięg odmian gier kukierskich* [Bułgaria] (Vakarelski, 1965: m. XX).
- {*Upotreba drvene obrazine u podunavskim selima; buše podravskih sela}* – {Korowody przebierańców podczas zapustów} [Chorwaci w Baranji] (Lechner, 1978: 161 mapa).

11.2.1. Różne zwyczaje i obrzędy doroczne

◐□ *Volkstümliche Heiligenverehrung: Heilige, die um günstige Witterung angerufen werden* (ADV NF: z. 1, m. 9, badania w r. 1933; oprac. M. Zender).
◐□ *Volkstümliche Heiligenverehrung* (ADV NF: z. 1, m. 12 na podstawie badań w r. 1933 opracował M. Zender): *Heilige, die um Sonnenschein angerufen werden* (m. 12a); *Heilige, die um Regen angerufen werden* (m. 12b); *Heilige, die bei Feuersgefahr und zur Abwendung von Feuersnot angerufen werden* (m. 12c); *Spontanangaben: a) Heilige, die zur Abwendung von Gewitter und Hagel angerufen werden, b) Heilige als Schutzpatrone der Schweine, c) Heilige als Schutzpatrone der Schafe* (m. 12d).
◐□ *Welche weltlichen Feste werden gefeiert: Kinderfest* (ADV: z. 1, m. 13, badania 1930 r.).
◐□ *Reiterspiele* (ADV: z. 2, m. 28, badania w r. 1930).
- *Burschenschaftsbrauchtum – Das Stehlen*: a) *Stehlbrauchtum beim winterlichen Schweineschlachten;* b) *Stehlbrauchtum im Jahres- und Lebenskreis;* c) *Stehlbrauchtum beim Hausbau;* d) *Holzstehlen anläßlich bestimmter Jahresfeste* [Austria] (ÖVA: z. 3, m. 45, oprac. R. Wolfram, koment. E. Burgstaller, 1971).
- *Burschenschaftsbrauchtum – Termingebundene Unruhnächte* [Austria] (ÖVA: z. 3, m. 46, oprac. R. Wolfram, koment. E. Burgstaller, 1971).
- *Allerseelengebäcke, Umrittsbrauchtum, Burschenschaften* [Górna Austria] (AO: t. 1, m. 18, oprac. E. Burgstaller): d) *Burschenschaften.*
- *Allerseelengebäcke, Umrittsbrauchtum, Burschenschaften* [Górna Austria] (AO: t. 1, m. 18, oprac. E. Burgstaller): c) *Umrittsbrauchtum.*
- *Umritte* [Austria z dorzeczem grn. Adygi] (ÖVA: z. 2, m. 24, oprac. i koment. H. Fielhauer).

11.3. Zwyczaje i obrzędy okresu zimowego

11.3.1. Zwyczaje i obrzędy podczas adwentu i w dniu św. Łucji

◐□ *Lärmgeräte. Der Rummelpott und ähnlich gebaute Geräte* (ADV: z. 3, oprac. na podstawie badań w r. 1930): *I. Formen* (m. 43a); *II. Bezeichnungen* (m. 43b); *III. Zeit u. Art. der Verwendung* (m. 43c); *IV. Träger des Brauches* (m. 43d).
◐□ *Vorkommen des Adventskranzes im Jahre 1932* [Niemcy i Austria, Niemcy sudeccy] (ADV: z. 2, m. 36, badania w r. 1932).
- *Adventkranz in Österreich* {wg badań ADV w 1932 r.} (ÖVA: z. 1, m. 7, oprac. R. Wolfram).
- *Adventkranz. Zeit der Einführung* [Austria i dorzecze grn. Adygi] (ÖVA: z. 1, m. 8, oprac. R. Wolfram).
- *Adventkranz. Verbreitung* [Austria i dorzecze grn. Adygi] (ÖVA: z. 1, m. 9, oprac. R. Wolfram).
- *Magische Handlungen am Luzientag* [węgierski obszar etniczny] (MNA: t. 9, m. 625, oprac. V. Diószegi).
- *Magische Handlungen am Luzientag zur Vermehrung des Ertrages in der Wirtschaft* [węgierski obszar etniczny] (MNA: t. 9, m. 626, oprac. V. Diószegi).

- *Gereimte Glückwünsche am Luzientag. Anfangsworte* [węgierski obszar etniczny] (MNA: t. 9, m. 627, oprac. V. Diószegi).
- *„Versperren" der Tür am Luzientag, um den Bösen abzuhalten* [węgierski obszar etniczny] (MNA: t. 9, m. 628, oprac. V. Diószegi).
- *Traditioner knutna till Lucia-dagen, 13 december / Traditions connected with Lucia, Dec. 13: The Long Night of Lucia* [Szwecja] (AÖSF: cz. II, m. XXV, oprac. Å. Campbell, Å. Nyman; koment. Å. Campbell, Å. Nyman w AÖSF: t. 2, cz. 2, s. 111–112).
- *Traditioner knutna till Lucia-dagen, 13 december / Traditions connected with Lucia, Dec. 13: Work in the Early Morning ceremonial Breakfast and After-Breakfast Nap* [Szwecja] (AÖSF: cz. II, m. XXVI, oprac. Å. Campbell, Å. Nyman; koment. Å. Campbell, Å. Nyman w AöSF: t. II, 2, s. 112–113).
- *Traditioner knutna till Lucia-dagen, 13 december / Traditions connected with Lucia, Dec. 13: Sayings and Popular Beliefs connected with the Names of Lusse and Lucifer* [Szwecja] (AÖSF: cz. II, m. XXVII, oprac. Å. Campbell, Å. Nyman; koment. Å. Campbell, Å. Nyman w AÖSF: cz. II, 2, s. 113–114).
- *Traditioner knutna till Lucia-dagen, 13 december / Traditions connected with Lucia, Dec. 13: Treating People Snaps, Coffee with a Dash of Snaps, Coffee and Buns* [Szwecja] (AÖSF: cz. II, m. XXVIII, oprac. Å. Campbell, Å. Nyman; koment. Å. Campbell, Å. Nyman w AÖSF: cz. II, 2, s. 114–115).
- *Traditioner knutna till Lucia-dagen, 13 december / Traditions connected with Lucia, Dec. 13: Treating and Mumming* [Szwecja] (AÖSF: cz. II, m. XXIX, oprac. Å. Campbell, Å. Nyman; koment. Å. Campbell, Å. Nyman w AÖSF: cz. II, 2, s. 115–119).
- *Luciabrud i herrgärd och stad fore 1900* [Szwecja] (AÖSF: cz. II, 2, m.b.n. na s. 118, koment. Å. Campbell, Å. Nyman).

11.3.2. Zwyczaje i obrzędy okresu świąt Bożego Narodzenia i Nowego Roku

■ *Co znaczy wyraz „gody"*? (MAGP: t. 12, m. 572, oprac. LT).
□ *Nazwy 12 dni między Bożym Narodzeniem a Trzema Królami* [Warmia i Mazury] (Szyfer, 1975: m. ryc. 4 na s. 25).
□ *Czas odbywania wigilii Bożego Narodzenia w latach 1900-1914* [ok. Łowicza i Skierniewic] (Dekowski, 1968: m. 3 na s. 169).
◐□ *Der Name für den Abend des 24. Dezember* (ADV: z. 3, m. 50–51, oprac. na podstawie badań w r. 1932).
◐□ *Der Name für den Abend des 31 Dezember* (ADV: z. 3, m. 52–53, oprac. na podstawie badań w r. 1932).
- *Die Zeitbestimmung „Zwei Weihnachten" sowie „Abend der Fülle" um 1900* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 7, m. 453, oprac. E. Kisbán).
◐□ *Die Zwölfnächte (die Zeit zwischen Weihnachten und Dreikönigstag). I. Namen* [Niemcy i Austria, Niemcy sudeccy i morawscy] (ADV: z. 3, m. 44–47, oprac. na podstawie badań w r. 1932).

- ◐□ *Die Zwölfnächte (die Zeit zwischen Weihnachten und Dreikönigstag). II. Namen* [Niemcy i Austria, Niemcy sudeccy i morawscy] (ADV: z. 3, m. 48, oprac. na podstawie badań w r. 1932).
- ◐□ *Die Zwölfnächte (die Zeit zwischen Weihnachten und Dreikönigstag). III. Zeit und Dauer* [Niemcy i Austria, Niemcy sudeccy i morawscy] (ADV: z. 3, m. 49, oprac. na podstawie badań w r. 1932).
- *Thomasbrauchtum in Oberösterreich 1951* (Burgstaller, 1959: m. 2 po s. 67).
- *Weihnachtsbrauchtum I. Thomas – Weihnacht – Dreikönig: a) Thomasabend – Geister und Masken, Namen; b) Thomasabend – Baumorakel; c) Weihnachtsgebäcke; d) Weihnachtliche Kuchengebäcke – Namen* [Górna Austria] (AO: t. 2, m. 39, oprac. E. Burgstaler).
- *Weihnachtsbrauchtum II. Thomas – Weihnacht – Dreikönig: a) Fleischgerichte nach der Mette; b) Mettenstock. Verbreitung und Namen; c) Stefansbrauchtum; d) Die Große Rauhnacht. Masken und Opferbrauchtum* [Górna Austria] (AO: t. 2, m. 40, oprac. E. Burgstaler).
- *Herbergsuchen (Frautragen) – Zeit der Einführung* [Austria] (ÖVA: z. 4, m. 70, oprac. R. Wolfram).
- *Die Perchtenlandschaften in Böhmen und Mähren* (Wolfram, 1980: m.b.n. na s. 103, wg: J. Hanika).
- *Weibliche Schreckgestalt um die Weihnachtzeit* [Austria i przyległe obszary Czech, Niemiec i północnych Włoch] (Wolfram, 1980: m.b.n. na s. 101, wg: E. Kranzmayer).
- *Holle und Berta in Ostfranken* (Wolfram, 1980: m.b.n. na s. 102, wg: E Straßner, Ostfränkisches Wörterbuch).
- *Bezeichnungen für Perchtengestalten in Brauch, Volksglaube und/oder Erzählung* [Austria i dorzecze Górnej Adygi] (ÖVA: z. 6, cz. 2, m. 112, oprac. M. Hornung, M. Habersohn, koment. R. Wolfram, 1980).
- *Perchtengestalten in Volksglaube und Volkserzählung*: a) *Auftreten der Frau Percht*; b) *Tätigkeiten der Frau Percht (und der Heiligen Drei Könige)*; c) *Speiseopfer für Frau Percht (und für die Heiligen Drei Könige)*; d) *Perchtenstrafen* [Austria] (ÖVA: z. 6, cz. 2, m. 113, oprac. R. Wolfram, M. Habersohn, koment. R. Wolfram, 1980).
- *Perchtengestalten in Brauchtum* [Austria] (ÖVA: z. 6, cz. 2, m. 114, oprac. R. Wolfram, M. Habersohn, koment. R. Wolfram, 1980).
- *Lärmbrauchtum: Weihnachten- und Neujahr-Anschießen* [Austria] (ÖVA: z. 3, m. 47, oprac. i koment. E. Klenk, 1971).
- *Weinachtsklotz. Wird ein Weinachtsklotz verbrannt oder als Gebäck nachgebildet?* [Szwajcaria] (ASV: cz II, z. 1, m. 160, oprac. P. Geiger).
- *Weinachtskrippe. Werden Krippen in der Kirche oder in den Familien aufgestellt?* [Szwajcaria] (ASV: cz II, z. 1, m. 161, oprac. P. Geiger).
- Fågelneken [Szwecja] (Eskeröd, 1947: m. 10 po s. 280).
- *Utbredningen i Finland av seden att till julen fläta (tak och) innerväggar av pärtor* (Berg, 1944: m. 2 na s. 263).

11.3.2.1. Choinka lub gałąź u sufitu podczas świąt Bożego Narodzenia

- ■ *Zasięg rozpowszechnienia choinki stawianej w izbie na Boże Narodzenie* (Klimaszewska, 1981: m. 3 na s. 134).
- ■ *Rodzaj drzewka przynoszonego do izby w wigilię Bożego Narodzenia* (Lebeda, 2002: m. 30 na s. 167).
- ■ *Występowanie choinki w czasie wieczerzy wigilijnej* (Strycka/Pieńczak, 2008: m. 1. na s. 40).
- □ *Choinka (na Boże Narodzenie)* [Śląsk] (Zaręba, 1970: m. 200).
- □ *Mapa zasięgu drzewka i gałęzi zimowej na obszarze Małopolski południowej* (Karwicka, 1967: m. il. 46 na s. 129).
- ■ *Podłaźniczka jako element wystroju wnętrza na wigilię* (Strycka/Pieńczak, 2008: m. 2 na s. 42).
- □ *Symbolika Bożego Narodzenia* {m.in. choinka} [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 297, oprac. M. Vrzguľová).
- ● *Hlavné znaky vianoc* {m.in. choinka} [XX w.; Słowacja] (EAS: rozdz. XIII, m. 4, oprac. V. Feglová).
- ● *Weihnachtsbaum* {chronologia wprowadzania choinek} [Niemcy i Austria] (mapa oprac. na podstawie danych z ankiety ADV z r. 1932 – rozsyłana przez M. Zendera wraz z życzeniami na Boże Narodzenie i Nowy Rok; w posiadaniu Z. Kłodnickiego).
- ◐□ *Der Name des Weihnachtsbaumes* [Niemcy i Austria, Niemcy sudeccy i morawscy] (ADV: z. 2, m. 38, badano w r. 1932).
- ● *Weihnachtsbaum. Wann ist der Weihnachtsbaum Brauch geworden?* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 1, m. 157, oprac. P. Geiger).
- ● *Weihnachtsbaum. Wann ist der Weihnachtsbaum Brauch in der Kirche geworden?* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 1, m. 158, oprac. P. Geiger).
- ● *Weihnachtsbaum. Wann ist der Weihnachtsbaum Brauch in nicht kirchlichen Lokalen, im Freien geworden?* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 1, m. 159, oprac. P. Geiger).
- ● *Weihnachtsgrün. Formen vor Einführung des stehenden Tannenbaums* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 533, oprac. Z. Csalog).
- ● *Seit wann ist die stehende Tanne als Weihnachtsbaum allgemein?* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 534, oprac. Z. Csalog).
- ● *Wer regte die Einführung der stehenden Tanne als Weihnachtsbaum an?* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 535, oprac. Z. Csalog).
- ● *Christbaum – Zeit der Einführung* [Austria z dorzeczem grn. Adygi] (ÖVA: z. 2, m. 28, oprac. i koment. R. Wolfram).
- ● *Weihnachtsgrün – Sonderformen* [Austria z dorzeczem grn. Adygi] (ÖVA: z. 2, m. 29, oprac. i koment. R. Wolfram).
- ● *Rasprostranjenot gatalačkih i kultnih (božićnih) vrtića u Jugoslaviji* (Belaj, 1981: m. 1 na s. 124).
- ● *Elementi gatalačkih vrtića u božićnim (kultnim) vrtićima* [Jugosławia] (Belaj, 1981: m. 2 na s. 125).
- ● *Gatalački vrtići u Evropi* (Belaj, 1981: m. 3 na s. 127).
  * Rauhnachtsbrauchtum in Oberösterreich 1951 (Burgstaller, 1959: m. 1 po s. 67).
- ● *Distribution of reports of wisps used as New Year gifts in south-cast Ulster* (Gailey, 1994: m. 14 na s. 149, wg: Gailey, 1973).

- *Pająk jako element ozdobny* (Strycka/Pieńczak, 2008: m. 5 na s. 48).
- *Praktyki magiczne. Świat z opłatków* [Kresy Południowo-Wschodnie: b. woj. tarnopolskie, stanisławowskie i lwowskie] (Świtniewski, m. I, 6).

11.3.2.2. Wigilijny stół – zapraszanie i przyjmowanie dusz zmarłych

- *Palenie świec podczas wieczerzy wigilijnej* (Łazarz/Pieńczak, 2008: m. 1 na s. 31).
- *Praktyki magiczne. Palenie światła przez całą noc* [Kresy Południowo-Wschodnie: b. woj. tarnopolskie, stanisławowskie i lwowskie] (Świtniewski, m. I, 2).
- *Praktyki magiczne. Palenie świec przy wilji* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. I, 3).
- *Praktyki magiczne. Kadzenie* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. I, 1).
- *Praktyki magiczne. Znaczenie krzyżykami* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. I, 5).
- *Zwyczaj pozostawiania nakrycia oraz miejsca przy wigilijnym stole* (Łazarz/Pieńczak, 2008: m. 2 na s. 35).
- *Osoby i istoty, dla których pozostawiano wolne miejsce lub nakrycie przy wigilijnym stole* (Łazarz/Pieńczak, 2008: m. 3 na s. 40).
- *Wspominanie zmarłych i modlitwa za dusze w dniu Wigilii* (Łazarz/Pieńczak, 2008: m. 4 na s. 43).
- *Przyjmowanie i zapraszanie dusz w dniu Wigilii* (Łazarz/Pieńczak, 2008: m. 5 na s. 46).
- *Praktyki magiczne. Zapraszanie do wieczerzy zwierząt itd.* {m.in. dusz zmarłych} [Kresy Południowo-Wschodnie: b. woj. tarnopolskie, stanisławowskie i lwowskie] (Świtniewski, m. I, 39).
- *Praktyki magiczne. Zostawianie potraw dla zmarłych* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. I, 40).
- *Praktyki magiczne. Przechowywanie siana* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. I, 43).
- *Praktyki magiczne. Palenie „dziada" po świętach* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. I, 4).

11.3.2.3. Potrawy podawane podczas wigilii i świąt Bożego Narodzenia (Zob. też Wykaz etnograficznych i etnograficzno-językowych map Polski i krajów sąsiednich (Kłodnicki, Pieńczak, Koźmińska, 2017: 230 i następne)

- *Potrawy wigilijne – polewki. Barszcz (ogólnie)* [Kresy Południowo-Wschodnie: b. woj. tarnopolskie, stanisławowskie i lwowskie] (Świtniewski, m. II, A1).
- *Potrawy wigilijne – polewki. Barszcz z buraków* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. II, A2).
- *Potrawy wigilijne – polewki. Barszcz* {barszcz żytni, barszcz siwy żytni, barszcz owsiany} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. II, A4).
- *Potrawy wigilijne – polewki. Kapuśniak* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. II, A5).
- *Potrawy wigilijne. Kapuśniak* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. II, A5).

- *Potrawy wigilijne Kapuśniak* {m. różni się od poprzedniej informacjami o kapuście z grochem, ale zaopatrzono ją tym samym numerem} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. II, A5).
- *Potrawy wigilijne* {Groch} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. 3).
- *Potrawy wigilijne – polewki. Zupa grzybowa* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. II, A6).
- □ *Resztki z wigilijnych potraw* [Orawa i Spisz] (AKLSP, m. 299, oprac. M. Vrzgu-ľová).
- ◐□ *Pilzen als Bestandteil der Speisen am Abend des 24 Dezember* (Staszczak, 1973, m. 2 na s. 51; wg: ADV: z. 3, m. 25).
- ◐□ *Mohn als Bestandteil der Speisen am Abend des 24 Dezember* (Staszczak, 1973: m. 3 na s. 55; wg ADV: z. 3, m. 55).
- ◐□ *Hülsenfrüchte als Bestandteil der Speisen am Abend des 24 Dezember* (Staszczak, 1973: m. 4 na s. 57; wg: ADV: z. 3, m. 55).
- *Potrawy wigilijne – potrawy kaszowate* {kasza hreczana} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. II, B1).
- *Potrawy wigilijne – potrawy kaszowate. Kasza jaglana* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. II, B2).
- *Potrawy wigilijne – potrawy kaszowate* {kasza jęczmienna sama lub w gołąbkach} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. II, B3).
- *Potrawy wigilijne – potrawy kaszowate* {kukurydza sama lub w gołąbkach} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. II, B4).
- *Potrawy wigilijne – potrawy kaszowate* {nazwy kuti} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. II, B5).
- *Potrawy wigilijne – potrawy kaszowate* {kasza jaglana, kasza w gołąbkach, kasza w pierogach} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. II, B3).
- *Potrawy wigilijne – potrawy kaszowate* {kasza jęczmienna sama lub w gołąbkach} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. II, B6).
- *Potrawy wigilijne – potrawy kaszowate. Gołąbki w ogóle* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. II, B6 – uwaga: powtarza się nr B6).
- *Potrawy wigilijne – potrawy kaszowate. Gołąbki* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. II, B8).
- *Potrawy wigilijne – potrawy kaszowate. Gołąbki (nie podano z czem)* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. II, 9).
- *Potrawy wigilijne – potrawy kaszowate. Gołąbki z kaszą kukurydzianą* {także z kaszą owsianą lub z ziemniakami} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. II, B9).
- *Potrawy wigilijne – potrawy kaszowate. Gołąbki z ryżem* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. II, C10).
- *Potrawy wigilijne – potrawy kaszowate* {Ryż sam lub w gołąbkach} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. II, B11).
- *Potrawy wigilijne – potrawy mączne. Pierogi z ziemniakami* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. II, C3).
- *Potrawy wigilijne – potrawy mączne. Pierogi z kapustą* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. II, C1).

- *Potrawy wigilijne – potrawy mączne. Pierogi z kaszą hreczaną* {i jaglaną} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. II, C2).
- *Potrawy wigilijne – potrawy kaszowe.* {kasza hreczana} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. II, 1).
- *Potrawy wigilijne – potrawy mączne. Pierogi* {ze śliwkami, z grzybami} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. II, C4).
- *Potrawy wigilijne – potrawy mączne. Pierogi z wurdą* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. II, C5).
- *Potrawy wigilijne – potrawy mączne. Pierogi* z *makiem* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. II, C6).
- *Potrawy wigilijne – potrawy kaszowate* {kasza hreczana} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. II, 1).
- *Potrawy wigilijne – potrawy mączne. Pierogi* {z powidłami, z marmoladą, z serem} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. II, C7).
- *Potrawy wigilijne – potrawy mączne. Pierogi w ogóle* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. II, C8).
- *Potrawy wigilijne – potrawy mączne* {kluski z makiem, knedle, makaron, paluszki} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. II, C9).
- *Potrawy wigilijne – pieczywo* {Pączki, pampuchy, knysze} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. II, D1).
- *Potrawy wigilijne – pieczywo* {kołacze, biała bułka} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. II, D2).
- *Potrawy wigilijne – pieczywo* {strucle, makowniki} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. II, D3).
- *Gatunki ryb podawane na wieczerzę wigilijną* (Drzyzga/Pieńczak, 2008: m. 1 na s. 27).
- *Podstawowe sposoby przyrządzania ryb na wieczerzę wigilijną* (Drzyzga/Pieńczak, 2008: m. 2 na s. 32).
- *Sposoby przyrządzania zupy rybnej na wieczerzę wigilijną* (Drzyzga/Pieńczak, 2008: m. 3 na s. 38).
- *Sposoby przyrządzania śledzi „na kwaśno"[na wieczerzę wigilijną]* (Drzyzga/Pieńczak, 2008: m. 4 na s. 42).
- *Sposoby przyrządzania śledzi [na wieczerzę wigilijną]* (Drzyzga/Pieńczak, 2008: m. 5 na s. 47).
- *Sposoby przyrządzania karpia „na ciepło" na wieczerzę wigilijną* (Drzyzga/Pieńczak, 2008: m. 6 na s. 51).
- *Sposoby przyrządzania karpia „na zimno" [na wieczerzę wigilijną]* (Drzyzga/Pieńczak, 2008: m. 7 na s. 54).
- *Potrawy wigilijne – potrawy mięsne* {ryby, w tym śledzie} [Kresy Południowo-Wschodnie: b. woj. tarnopolskie, stanisławowskie i lwowskie] (Świtniewski, m. II, E1). Uwaga: Istnieje też druga mapa *Potrawy rybne* (Świtniewski, m. II, B6).
- *Potrawy wigilijne – jarzyny, owoce* {bób} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. II, 2).
- *Potrawy wigilijne – jarzyny, owoce* {groch} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. II, F3).

- ◗ *Potrawy wigilijne – jarzyny, owoce* {fasola} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. II, F4).
- ◗ *Potrawy wigilijne – jarzyny, owoce* {kapusta, kapusta z grochem} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. II, F5).
- ◗ *Potrawy wigilijne – jarzyny, owoce* {ziemniaki} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. II, F1).
- ◗ *Potrawy wigilijne – jarzyny, owoce* {grzyby, grzyby z fasolą} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. II, F6).
- ◗ *Potrawy wigilijne – napoje* {napoje alkoholowe i bezalkoholowe} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. II, G1).
- ◗ *Potrawy wigilijne – napoje* {susz z owoców, susz ze śliwek} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. II, F7 czy G7).
- ◗ *Potrawy wigilijne – napoje* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. II, G1).
- ◗ *Potrawy wigilijne. Liczba potraw wigilijnych* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. II, H).
- ◗ *Praktyki magiczne. Przechowywanie pomyj* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. I, 16).
- ◐□ *Hirse als Bestandteil der Speisen am Abend des 24 Dezember* (Staszczak, 1973: m. 5 na s. 60; wg: ADV: z. 3, m. 55).
- ◐□ *Gesamtkarte: Vortreten der Pilzen, Mohn, Hülsenfrüchte und Hirse als Bestandteil der Speisen am Abend des 24 Dezember* (Staszczak, 1973: m. 6 na s. 61, wg: ADV: z. 3, m. 25 i 55).
- ● *Julbröd – vårbröd* [Szwecja] (Eskeröd, 1947: m. 11 po s. 314).
- □ {wybrane wsie na Śląsku Cieszyńskim, w których prowadzono badania nad pożywieniem wigilijnym w latach 2001–2002} (Księżnik, 2022a: m. 1 na s. 141).
- □ {zupy podawane na wieczerzę wigilijną w wybranych wsiach na Śląsku Cieszyńskim w latach 2001–2002} (Księżnik, 2022a: m. 2 na s. 143).
- □ {ciasta i ciasteczka podawane na wieczerzę wigilijną w wybranych wsiach na Śląsku Cieszyńskim w latach 2001–2002} (Księżnik, 2022a: m. 3 na s. 145).
- □ {grysik i ryż podawane na wieczerzę wigilijną w wybranych wsiach na Śląsku Cieszyńskim w latach 2001–2002} (Księżnik, 2022a: m. 4 na s. 146).
- □ {gatunki ryb podawane na wieczerzę wigilijną w wybranych wsiach na Śląsku Cieszyńskim w latach 2001–2002} (Księżnik, 2022a: m. 5 na s. 148).
- □ {smażony karp z sałatką warzywną z dodatkiem majonezu podawane na wieczerzę wigilijną w wybranych wsiach na Śląsku Cieszyńskim w latach 2001–2002} (Księżnik, 2022a: m. 6 na s. 149).
- □ {potrawy z fasolą i grochem podawane na wieczerzę wigilijną w wybranych wsiach na Śląsku Cieszyńskim w latach 2001–2002} (Księżnik, 2022a: m. 7 na s. 150).
- □ {potrawy z kapusty podawane na wieczerzę wigilijną w wybranych wsiach na Śląsku Cieszyńskim w latach 2001–2002} (Księżnik, 2022a: m. 8 na s. 151).
- □ {kompot z suszu podawany na wieczerzę wigilijną w wybranych wsiach na Śląsku Cieszyńskim w latach 2001–2002} (Księżnik, 2022a: m. 9 na s. 152).
- □ {sposoby spożywania opłatka podawanego na wieczerzę wigilijną w wybranych wsiach na Śląsku Cieszyńskim w latach 2001–2002} (Księżnik, 2022a: m. 10 na s. 155).

11.3.2.4. Praktyki magiczne oraz elementy agrarne i hodowlane w obrzędowości wigilii i Świąt Bożego Narodzenia

- *Praktyki magiczne. Zamknięta kłódka na stole* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. I, 23).
- *Praktyki magiczne. Obwiązywanie stołu łańcuchem* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. I, 25).
- *Praktyki magiczne. Zacinanie siekiery* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. I, 24).
- *Praktyki magiczne. Stanie na żelazie, siekiera pod stołem* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. I, 9).
- *Praktyki magiczne. Stanie przy wilji* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. I, 31).
- *Praktyki magiczne. Czosnek na stole* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. I, 42).
- *Praktyki magiczne. Wiązanie łyżek* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. I, 28).
- *Praktyki magiczne. Wkładanie łyżek do snopa* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. I, 10).
- *Praktyki magiczne. Zakaz przędzenia* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. I, 29).
- *Praktyki magiczne. Rzucanie orzechów po izbie* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. I, 30).
- *Praktyki magiczne. Taczanie, tarzanie się* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. I, 13).
- *Praktyki magiczne. Przeskakiwanie przez ogień* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. I, 21).
- *Praktyki magiczne* {Wrzucanie pieniędzy do wody} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. I, 15).
- *Praktyki magiczne. Mycie się w potoku* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. I, 14).
- *Praktyki magiczne. Zakaz picia wody w wieczór wigilijny* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. I, 12).
- *Praktyki magiczne. Zanurzanie chleba w potoku lub studni* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. I, 17).
- *Praktyki magiczne. Chodzenie z chlebem dokoła domu* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. I, 22).
- *Praktyki magiczne. Zakaz jedzenia na dworze* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. I, 11).
- *Praktyki magiczne. Posyłanie potraw znajomym, krewnym po wilji* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. I, 36).
- *Praktyki magiczne. Zakaz spania po wilji* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. I, 32).
- *Praktyki magiczne. Zakaz pożyczania w Nowy Rok/dzień wigilijny* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. I, 38).
- *Praktyki magiczne. Zakaz nazywania* {tabu słów odnoszące się do kur i innych zwierząt oraz zakaz używania słowa „mak"} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. I, 41).

- ■ *Zwyczaje w cyklu Bożego Narodzenia* (PAE: karta CCLXXXI, oprac. BJ): *Przysposobienie izby na wigilię* (m. 495); *Słoma i nie młócony snop w zwyczajach wigilijnych* (m. 496); *Słoma wigilijna w zabiegach magicznych* (m. 497).
- ■ *Siano jako element ozdoby stołu wigilijnego* (Strycka/Pieńczak, 2008: m. 3 na s. 44).
- ■ *Siano pod stołem wigilijnym* (Strycka/Pieńczak, 2008: m. 4 na s. 46).
- ◗ *Praktyki magiczne. Siano / wnoszenie siana do izby* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. I, 51).
- ■ *Snop zboża jako element wystroju wnętrza* (Strycka/Pieńczak, 2008: m. 6 na s. 51).
- ◗ *Praktyki magiczne. Snop słomy w kącie w ogóle* [Kresy Południowo-Wschodnie: b. woj. tarnopolskie, stanisławowskie i lwowskie] (Świtniewski, m. I, 45).
- ◗ *Praktyki magiczne. „Dziad" – słoma na podłodze* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. I, 48).
- ◗ *Praktyki magiczne. „Dziaduch" – słoma na ziemi* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. I, 49).
- ◗ *Praktyki magiczne. „Baba" słoma na podłodze* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. I, 50).
- ◗ *Praktyki magiczne. Słoma na stole wigilijnym* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. I, 52).
- □ *Słoma bożonarodzeniowa* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 298, oprac. M. Vrzguľová).
- □ *Symbolika Bożego Narodzenia* {choinka, słoma, snop, wieniec ze słomy} [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 297, oprac. M. Vrzguľová).
- ◗ *Praktyki magiczne. „Dziad" – snop w kącie* [Kresy Południowo-Wschodnie: b. woj. tarnopolskie, stanisławowskie i lwowskie] (Świtniewski, m. I, 44).
- ◗ *Praktyki magiczne. „Dziaduch" – snop w kącie* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. I, 45).
- ◗ *Praktyki magiczne. „Baba" – snop w kącie* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. I, 46).
- ◗ *Praktyki magiczne. Młócenie Dziada w Nowy Rok* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. I, 34).
- ● *Hlavné znaky vianoc* [XX w.; Słowacja] (EAS: rozdz. XIII, m. 4, oprac. V. Feglová.
- ■ *Płody rolnicze i symboliczne przedmioty na stole wigilijnym – zapewniające urodzaj i pomyślność* (PAE: k. CCXXXV, m. 431, oprac. JB).
- ■ *Wigilijne wróżby o urodzaju* (PAE: k. CCXXIX, m. 425, oprac. JB).
- ◗ *Praktyki magiczne. Bicie/obsypywanie się owsem* [Kresy Południowo-Wschodnie: b. woj. tarnopolskie, stanisławowskie i lwowskie] (Świtniewski, m. I, 19).
- ◗ *Praktyki magiczne. Sypanie ziarna na stół wigilijny* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. I, 20).
- □ *Wróżba pomyślności w dniach Bożego Narodzenia i Nowego Roku* [Warmia i Mazury] (Szyfer, 1975: m. ryc. 5 na s. 32).
- ◗ *Praktyki magiczne. Sypanie kurom ziarna w obręczy* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. I, 27).
- ◗ *Praktyki magiczne. Naśladowanie głosu zwierząt* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. I, 33).
- ◗ *Praktyki magiczne. Odkładanie potraw [wigilijnych] dla bydła* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. I, 35).

◗ *Praktyki magiczne. {Wprowadzanie zwierzęcia do izby}* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. I, 37).
◗ *Praktyki magiczne. Zakaz podsłuchiwania bydła w noc wigilijną* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. I, 55).
■ *Zabiegi magiczne zapewniające urodzaj drzewom owocowym* (PAE: k. CCLXXXII, m. 499, oprac. BJ).
■ *Zasięg obrzędowego obwiązywania drzew owocowych słomą w okresie Godów w 2. poł. XIX i 1. poł. XX w.* (Klimaszewska, 1981: m. 2 na s. 133).
□ *Terminy obwiązywania drzew owocowych słomą* [Warmia i Mazury] (Szyfer, 1975: m. ryc. 6 na s. 33).
◗ *Praktyki magiczne. Grożenie drzewom owocowym siekierą itp.* [Kresy Południowo-Wschodnie: b. woj. tarnopolskie, stanisławowskie i lwowskie] (Świtniewski, m. I, 8).
◗ *Praktyki magiczne. Obwiązywanie drzew owocowych* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. I, 26).

11.3.3. Od Nowego Roku do końca zapustów (kolędowanie, zwyczaje i obrzędy zapustne)

□ *Psoty i życzenia noworoczne* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 6, m. 609, oprac. AB).
■ *Zwyczaje w cyklu Bożego Narodzenia* (PAE: k. CCLXXXI): *Chodzenie dzieci „po szczodrakach"* (m. 498, oprac. BJ).
□ *Zasięg szczodraków* [środkowa Polska – powiaty: piotrkowski, łódzki, brzeziński, rawski, opoczyński] (Dekowski, 1963: 86, ryc. 2).
□ *Występowanie szczodraków* [środkowa Polska] (Lechowa, 1983: m. 6 na s. 187).
■ *Zwyczaje kolędowania w okresie od Bożego Narodzenia do Trzech Króli* (Drożdż, 2002: m. 51 a-b na s. 276–277).
□ *Obchód winszujących* {w wigilię Bożego Narodzenia, w Boże Narodzenie, na św. Stefana, w Nowy Rok, w święto Trzech Króli} [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 300, oprac. M. Vrzguľová).
□ *Chodzenie z gwiazdą po kolędzie* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 261, oprac. M. Benža).
● *Silvester, Neujahr. Umziehen mit Singen und Glückwünschen* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 1, m. 163, oprac. P. Geiger).
● *Silvester, Neujahr. Spiele und Zusammenkünfte* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 1, m. 164, oprac. P. Geiger).
● *Glückwunschformeln am Neujahr* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 1, m. 162, oprac. P. Geiger).
● *Zweiter Januar. Wie wird der Tag genannt? Gelt er als Feiertag?* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 1, m. 165, oprac. P. Geiger).
● *Zweiter Januar. Zusammenkünfte. – Tanz, Umzuge, Masken* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 1, m. 166, oprac. P. Geiger).
◖□ *Der Dreikönigstag (6. Januar) I Namen* (ADV: z. 4, m. 66, badano w r. 1931).
◖□ *Der Dreikönigstag (6. Januar) II Namen für den Vorabend des Dreikönigstages (5. Januar)* (ADV: z. 4, m. 67, badano w r. 1931).

◐□ *Der Dreikönigstag (6. Januar) III Namen* (ADV: z. 4, m. 66, badano w r. 1931). {Mapa zbiorcza oprac. na podstawie map nr 66 i 67}.
◐□ *Der Dreikönigstag (6. Januar) IV Brauchtum* (ADV: z. 4, m. 69 i 70, badano w r. 1931).
● *Dreikönige. Königskuchen – Umziehen* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 2, m. 167, oprac. P. Geiger).
● *Kalendár vinšovníckych príležitostí* [XX w.; Słowacja] (EAS, rozdz. XIII, m. 1, oprac. V. Feglová).
● *Teilnehmer des weihnachtlichen Heischegesanges mit Gesang* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 564, oprac. Z. Csalog).
● *Nazvi chlìbnich v „ditâčich" kolâdkach i ŝedrìvkach* [Ukraina] (Gluško, 2003: 86, ryc. 20).
● *Rozpovsûdžennâ simboličnogo vola v „ditâčich" kolâdkach i ŝedrìvkach* [Ukraina] (Gluško, 2003: 81, ryc. 19).
◗ *Leader of a Group of Carollers* {gwarowe nazwy przywódcy kolędników} [Huculszczyzna] (LAHD: m. 44).
■ *Współdziałanie społeczne w obrzędach dorocznych: poczęstunek dla kolędników* (Drożdż, 2002: m. 52 na s. 280).
■ *Współdziałanie społeczne w obrzędach dorocznych: obdarowywanie kolędników* (Drożdż, 2002: m. 53 na s. 281).
■ *Obrzędy i zwyczaje zapustne* (PAE: k. CCLXXXIII, m. 500, oprac. BJ).
◐□ *Julklapp in Pommern* [Pomorze Zachodnie] (Kaiser, 1936a: m. 1 i koment. tenże, 1936b: s. 59–66 z m. *Julklapp in Pommern,* il. 5 na s. 62).
□ *Mapka zasięgu siemieńca* [okolice Wolborza i Tomaszowa Mazowieckiego] (Dekowski, 1961: m. ryc. 1 na s. 74).
□ *Zasięg siemieńca* [środkowa Polska] (Lechowa, 1983: m. 2 na s. 183).
■ *Współdziałanie społeczne w obrzędowości zapustnej i śródpostnej: obdarowywanie grup przebierańców* (Drożdż, 2002: m. 55 na s. 288).
■ *Widowiska i korowody zapustne* (PAE: k. CCLXXXIV, m. 501, oprac. BJ).
□ *Comber podczas zapustów* [okolice między Radomskiem, Pajęcznem i Bełchatowem] (Wieruszewska, 1966: m. ryc. 19 na s. 76).
● *Fašiangové obchôdzky* [1. poł. XX w.; Słowacja] (EAS: rozdz. XIII, m. 11, oprac. V. Feglová).
● *Fašiangové rekvizity* [1. poł. XX w.; Słowacja] (EAS: rozdz. XIII, m. 10, oprac. V. Feglová).
□ *Nazwy zabawy w ostatni wieczór przed Popielcem* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 6, m. 612, oprac. HS-S).
□ *Znaczenie wyrazu „ostatki"* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 6, m. 613, oprac. HS-S).
□ *Reliktowy zwyczaj wywożenia w Popielec młodych mężatek do karczmy* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 6, m. 614, oprac. AB).
● *Fastnacht. Wann beginnt der Fastnacht?* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 2, m. 168, oprac. P. Geiger).
● *Fastnacht. Namen der Tage* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 2, m. 169, oprac. P. Geiger).
● *Fastnacht. Besonderes Essen, Gebäck. – Fleischhafen wegnehmen* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 2, m. 170, oprac. P. Geiger).

- *Fastnacht. Verkleidung, Masken* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 2, m. 171, oprac. P. Geiger).
- *Fastnacht. Umzüge. – Spiele, Aufführungen* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 2, m. 172, oprac. P. Geiger).
- *Fastnacht. Besuch in den Häusern* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 2, m. 173, oprac. P. Geiger).
- *Fastnacht. Schwärzen* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 2, m. 174, oprac. P. Geiger).
- *Faschingsbrauchtum* [Austria] (ÖVA: z. 5, m. 90, oprac. i koment. F. Grieshofer).
- *Verulkung der Bevölkerung* [Austria] (Grieshofer, 1978: m.b.n., luźna).
- *Bloch- und Pflugziehen* [Austria z dorzeczem grn. Adygi] (ÖVA: t. 4, m. 71, oprac. S. Walter).
- *Verspotten von alten Jungfern und unverheirateten Burschen durch Blochziehen* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 545, oprac. E. Györgyi).
- *Fašiangy 1. Chodili na fašiangy maškarné sprievody* [Słowacja] (Kovačevičová, 1974: m. 160 na s. 485 i komentarz s. 505–506; oprac. i koment. A. Sulitka).
- *Fašiangy 2. Masky vo fašiangových sprievodoch mali podobu …* [Słowacja] (Kovačevičová, 1974: m. 160 na s. 486 i komentarz s. 505–506; oprac. A. Sulitka).
- *Fašiangy 3. Chlapi a chlapci chodili po domoch fašiangovať [*Słowacja] (Kovačevičová, 1974: m. 160 na s. 487 i komentarz s. 505–506; oprac. i koment. A. Sulitka).
- *Fašiangy 4. Fašiangové sprievody a fašiangovanie po domoch pretrvávalo do …* [Słowacja] (Kovačevičová, 1974: m. 160 na s. 488 i komentarz s. 505–506; oprac. i koment. A. Sulitka).
- *Fašiangové obchôdzky* [1. poł. XX w.; Słowacja] (EAS: rozdz. XIII, m. 11, oprac. V. Feglová).
- *Fašiangové rekvizity* [1. poł. XX w.; Słowacja] (EAS: rozdz. XIII, m. 10, oprac. V. Feglová).
- ◐□ *Pommersche Fastnachtsgebäcke* [Pomorze Zachodnie] (Kaiser, 1936a: m. 4 i koment. na s. 79–84).
- ◐□ *Gibt es zu Fastnachts ein besonderes Essen?* [Pomorze Zachodnie] (Kaiser, 1936a: m. 5 i koment. s. 84–87).
- *Vyprážané pečivo na fašiangoch a krstinách* [1. poł. XX w.; Słowacja] (EAS: rozdz. VII, m. 32, oprac. R. Stoličná).
- ◐□ *Fastelabendumzüge* [Pomorze Zachodnie] (Kaiser, 1936a: m. 6; tenże, 1936b: koment. s. 87–91).
- ◐□ *Wie geht es bei den Fastelabendumzügen zu?* [Pomorze Zachodnie] (Kaiser, 1936a: m. 7; tenże, 1936b: koment., s. 91–94).
- *Fruchtbarkeitsriten im Fasching* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 539, oprac. E. Pócs).
- *Wo wurde die Faschingsunterhaltung veranstaltet* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 540, oprac. E. Pócs).
- *Zusammenfassende Bezeichnung für die drei letzten Faschingstage* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 541, oprac. E. Pócs).
- *Farsangi szokások a Kisalföld északi felén* {Zwyczaje karnawałowe w północnej części Kisalföld} [ludność węgierska w południowo-zachodniej Słowacji – od Żytniego Ostrowu po ujście rzeki Ipoly] (Liszka, 1992: m. il. 23 na s. 109).

- *Termine für das Verspotten von alten Jungfern* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 544, oprac. E. Györgyi).
- *Form des Verspottens von alten Jungfern 1.* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 546, oprac. E. Györgyi).
- *Form des Verspottens von alten Jungfern 2.* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 547, oprac. E. Györgyi).
- *Bezeichnung der Spottbräuche für die alten Jungfern und unverheirateten Burschen* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 548, oprac. E. Györgyi).
- *Verspotten der alten Jungfern mit Liedern, Sprüchen und Redensarten* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 549, oprac. E. Györgyi).
- ■ *Zwyczaje należące do obrzędowości zapustnej i śródpostnej* (Drożdż, 2002: m. 54 na s. 286).

11.3.4. Zwyczaje i obrzędy wielkopostne

- {Gwarowe nazwy czwartku przed Wielkanocą} [Niemcy] (Müller, 1931: m. 1 na s. 237).
- *Bezeichnung für den Aschermittwoch* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 542, oprac. E. Pócs).
- *Bezeichnung für den Donnerstag nach Aschermittwoch* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 543, oprac. E. Pócs).
- ◗ *Fast* {gwarowe określenie postu} [Huculszczyzna] (LAHD: m. 46).
- ■ *Zwyczaj tłuczenia garnka w okresie postu* (PAE: k. CCLXXXV, m. 502, oprac. JB).
- □ *Reliktowe zwyczaje związane z Wielkim Postem* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 6, m. 617, oprac. AB).
- ◐□ *Welche weltlichen Feste werden gefeiert: Fastnacht* (ADV: z. 1, m. 12, badania w r. 1930).
- *"Chalk Sunday". Distribution of marking unmarried males at beginning of Lent* (Gailey, Ó'Danachair, 1976: m.b.n. il. 2b na s. 17. First published by C. O. Danachair, *Distribution Patterns in Irish FolkTradition*. "Béaloideas" 33 (1965).

11.4. Zwyczaje i obrzędy okresu wiosennego

11.4.1. Wiosenny obrzęd chodzenia z kukłą („Marzanna"), ptakiem lub zieloną gałęzią

- ■ *Zwyczaj wiosenny „Marzanna"* (PAE: k. CCLXXXVII, m. 504, oprac. WS).
- ■ *Zasięg występowania obrzędu topienia lub palenia kukły przed Wielkanocą, rozpowszechnionego pod różnymi nazwami w 2. poł. XIX i 1. poł. XX w.* (Klimaszewska, 1981: m. 1 na s. 129).
- *Obchôdzky s Morenou a dedkom na Orave* [1. poł. XX w.] (EAS: rozdz. XIII, m. 16, oprac. E. Klepáčová).
- ◍ *Obchód wiosenny z ptakiem (z kurem)* (Moszyński, Klimaszewska, Bytnarówna, 1935, m. 11; Moszyński, 1967b: m. 26 na s. 742).

□ {Chodzenie z kurkiem po dyngusie} [środkowa Polska] (Seweryn, 1928: m.b.n. na s. 16).
□ *Zasięg chodzenia z żywym kurkiem (wg T. Seweryna i J. P. Dekowskiego)* [środkowa Polska – powiaty: piotrkowski, łódzki, brzeziński, rawski, opoczyński] (Dekowski, 1963: 81, ryc. 1).
□ *Zasięg chodzenia z żywym kurkiem po dyngusie* [środkowa Polska] (Lechowa, 1983: m. 1 na s. 182, wg: J.P. Dekowskiego i T. Seweryna).
◍ *Obchodzenie wsi z zielonym drzewkiem lub gałęzią* [Polska w granicach 1938 r.] (Moszyński, Klimaszewska, Bytnarówna, 1935, m. 12; Moszyński, 1967b: m. 27 na s. 743).
■ *Zwyczaj wiosenny chodzenia z „gaikiem"* (PAE: k. CCLXXXVI, m. 503, oprac. WS).
□ *Obchodzenie wsi z zielonym drzewkiem (gałęzią) na wiosnę* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 6, m. 615, oprac. AB).
□ *Zasięg zwyczaju 'Nowe latko'* [okolice Świecia] (Łęga, 1960: m. 4 po s. 102).
□ *Występowanie obrzędu obchodzenia pól z chorągwią* [środkowa Polska] (Lechowa, 1983: m. 3 na s. 184).
◗ *Palm (Sunday)* {gwarowe nazwy Niedzieli Palmowej} [Huculszczyzna] (LAHD: m. 45).
■ *Niektóre grupy kolędnicze w obrzędowości wiosennej* (Drożdż, 2002: m. 59 na s. 299).
■ *Obdarowywanie grup o charakterze kolędniczym pojawiających się na wiosnę* (Drożdż, 2002: m. 60 na s. 300).
● *Aprilscherze* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 6, m. 240, oprac. E. Liebl).

11.4.2. Zwyczaje i obrzędy okresu Świąt Wielkiej Nocy

11.4.2.1. Palmy wielkanocne

● *Jahresbrauchtum der Osterzeit*: b) *Formen des Palmbuschens* [Austria i dorzecze górnej Adygi] (ÖVA: z. 6, m. 107, oprac. i koment. M. Habersohn, 1980).
● *Fruhlingsbrauchtum* [Górna Austria] (AO: t. 3, karta 52, oprac. E. Burgstaller): b) *Palmbaum.*

11.4.2.2. Obrzędowe oblewanie wodą i smaganie

■ *Zwyczaj oblewania wodą w okresie wielkanocnym* (PAE: k. CCXCIII, m. 513, oprac. JB).
■ *Zasięg obrzędowej wielkanocnej kąpieli lub mycia się w 2. poł. XIX i 1. poł. XX w.* (Klimaszewska, 1981: m. 4 na s. 140).
■ *Obmywanie się wodą na Wielkanoc i w inne dni* (Lebeda, 2002: m. 18 na s. 90; powt. Pieńczak-Lebeda, 2003, rys. 1 na s. 384).
□ *Wielkanoc: magia wody* [Warmia i Mazury] (Szyfer, 1975: m. ryc. 11 na s. 57).
□ *Dyngus* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 6, m. 619, oprac. AB).
□ *Wielkanoc: „smaganie" i „oblewanie"* [Warmia i Mazury] (Szyfer, 1975: m. ryc. 13 na s. 62).

□● *Stiepen* [Pomorze Zachodnie] (Kaiser, 1936a: m. 8 i koment. s. 95–98).
■ *Zasięg obrzędowego uderzania się na Wielkanoc zieloną gałązką w 2. poł. XIX i 1. poł. XX w.* (Klimaszewska, 1981: m. 5 na s. 142).
■ *Zwyczaj smagania wielkanocnymi witkami* (PAE: k. CCXCIV, m. 514, oprac. JB).
□ *Nazwy chodzących „po smaganiu"* [Warmia i Mazury] (Szyfer, 1975: m. ryc. 12 na s. 59).
● *Frisch- und g'sundschlagen* [Austria] (ÖVA: z. 2, m. 30–31, oprac. i koment. S. Walter).
● *Jahresbrauchtum der Osterzeit*: a) *Ratscherbrauchtum* [Austria] (ÖVA: z. 6, cz. 2, m. 107, oprac. M. Habersohn).
● *Šibačka a oblievačka* [1. poł. XX w.; Słowacja] (EAS: rozdz. XIII, m. 17, oprac. E. Klepáčová).
□ *Wielkanoc* {smaganie i oblewanie} [Orawa i Spisz] (AKLSP, m. 302, oprac M. Vrzguľová).
■ *Święcenie* {gałązek} *cisu* (*Taxus baccata* L.) (Lebeda, 2002: m. 28 na s. 158).
■ *Miejsce zatykania gałęzi z ołtarzy Bożego Ciała* (Cołyt/Pieńczak, 2013: m. 9 na s. 136).

11.4.2.3. Jaja w obrzędowości i zabawach wielkanocnych

■ *Zwyczaj obdarowywania dzieci w okresie Wielkanocy* (PAE: k. CCXXX, m. 426, oprac. BJ).
□ *Jajka wielkanocne* {m.in. obdarowywano nimi chłopców} [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 303, oprac. M. Vrzguľová).
■ *Obchody, gry i zabawy w okresie wielkanocnym* (PAE: k. CCXCII): *Gry i zabawy pisankami* (m. 510, oprac. JB).
■ *Wielkanocne zabawy – uderzanie jajkiem o jajko* (Krzyżowska/Pieńczak, 2017: m. 3 na s. 83).
■ *Wielkanocne zabawy – turlanie jajkiem z pochyłości* (Krzyżowska/Pieńczak, 2017: m. 4 na s. 86).
□ *Zasięg wielkanocnej gry w jajka* [okolice między Ciechanowcem, Łapami a Tykocinem] (Dworakowski, 1964: m. ryc. 1 na s. 87).
◐□ *Kennt man das Spiel, die Ostereier einen Abhang hinabrollen zu lassen?* [Pomorze Zachodnie] (Kaiser 1936a: m. 9 i koment. tenże, 1936b, s. 98–103 z m. „Eiertrudeln" [Niemcy wschodnie po wsie w dolinie Odry i dln. Bobru] na s. 100).
◐□ *Wer bringt und legt nach der Meinung der Kinder die Ostereier?* (ADV: z. 2, m. 32, badania 1932 r.).
◐□ *Spiele mit Ostereiern, I:* (ADV: z. 2, m. 30, badania 1932 r.).
◐□ *Spiele mit Ostereiern, II:* (ADV: z. 2, m. 31a, badania 1932 r.).
◐□ *Spiele mit Ostereiern, III:* (ADV: z. 2, m. 31b, badania 1932 r.).
◐□ *Spiele mit Ostereiern, IV:* (ADV: z. 2, m. 31c, badania 1932 r.).
◐□ *Spiele mit Ostereiern, „Früher" waren üblich* (ADV: z. 2, m. 31d, badania 1932 r.)
● *Ostereier. Wer bringt nach der Kindermeinung die Eier?* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 2, m. 178, oprac. P. Geiger).
● *Ostereier. Ist es Brauch, Eier zu färben? Ist es Brauch, Eier zu suchen?* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 2, m. 179, oprac. P. Geiger).

- *Ostereier. Zusammenstossen* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 2, m. 180, oprac. P. Geiger).
- *Ostereier. Weiter Spiele mit Eiern* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 2, m. 181, oprac. P. Geiger).
- *Ostereier. Eierlauf* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 2, m. 182, oprac. P. Geiger).
- *„Clúiδeóς". Distribution of making of miniature houses associated with Easter egg customs* (Gailey, Ò'Danachair, 1976: m.b.n. il. 2c na s. 17. First published by C. O. Danachair, *Distribution Patterns in Irish FolkTradition* "Béaloideas" 33 (1965).

11.4.2.4. Obchody, gry i zabawy w okresie wielkanocnym

- ■ *Obchody, gry i zabawy w okresie wielkanocnym* (PAE: karta CCXCII): *Wyścigi gospodarzy po rezurekcji* (m. 509, oprac. WS), *Zabawy huśtawkowe* (m. 511, oprac. WS), *Święcenie pól i zagród* (m. 512, oprac. JB).
- □ *Zwyczajowe pochody ludowe na Wielkanoc, a) postacie uczestników* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 6, m. 620, oprac. SB).
- □ *Zwyczajowe pochody ludowe na Wielkanoc, a) nazwy pochodów* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 6, m. 621, oprac. SB).
- ■ *Obchody wielkanocne typu kolędowego* (PAE: k. CCXCV, m. 515, oprac. JB i KZ).
- ■ *Grupy kolędników w obrzędowości wielkanocnej* (Drożdż, 2002: m. 56 na s. 290).
- ■ *Współdziałanie społeczne w obrzędowości dorocznej: obdarowywanie grup pojawiających się w okresie wielkanocnym* (Drożdż, 2002: m. 57 na s. 293).
- ■ *Współdziałanie społeczne w obrzędowości dorocznej: poczęstunek dla grup o charakterze kolędującym należących do obrzędowości wielkanocnej* (Drożdż, 2002: m. 58 na s. 294).
- *Znaky sprievodu* [1. poł. XX w.; Słowacja] (EAS: rozdz. XIII, m. 14, oprac. E. Klepáčová).
- *Názvy znakov sprievodu* [1. poł. XX w.; Słowacja] (EAS: rozdz. XIII, m. 15, oprac. E. Klepáčová).
- ■ *Zakaz spania w czasie dnia w okresie wielkanocnym* (PAE: k. CCXCVI, m. 516, oprac. JB).
- □ *„Przywoływka" w pierwsze święto wielkanocne* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 6, m. 618, oprac. AB).
- □ *Zasięg 'konopielki' i innych zwyczajów wielkanocnych* [okolice między Ciechanowcem, Łapami a Tykocinem] (Dworakowski, 1964: m. ryc. 2 na s. 89).
- *Jahresbrauchtum der Osterzeit*: c) *Ratscherbrauchtum* [Austria] (ÖVA: z. 6, m. 107, oprac. i koment. M. Habersohn, 1980).
- *Frühlingsbrauchtum: a) Weltliches Brauchtum zur Osterbeichte – Besondere Gebäcke zur Beichtzeit, Besondere Brauchtum und die Beichtgeher ... c) Ostergebäcke* [Górna Austria] (AO: t. 3, m. 52, oprac. E. Burgstaller).
- *Festtaggebäcke – Ostern* [Austria] (ÖVA: z. 1, m. 3, m. i koment. oprac. E. Burgstaller [1959]).
- *Weisser Sonntag (beloken Pasen) gebroken Pasen* [pogranicze Niemiec, Holandii i Belgii] (Cox, 1997: m. ryc. 7 na s. 26, wg: Roukens).

11.4.3. Zwyczaje i obrzędy wiosenne

□ *Jeżdżenie smolarzy w Zielone Świątki* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 6, m. 622, oprac. AB).
◐□ *Pfingsten* [Pomorze Zachodnie] (Kaiser, 1936a: m. 10; tenże, 1936b: koment. s. 103–111).
◐□ *Tonnenschlagen und Pfingsttaubenabwerfen, zwei pommersche Spiele* [Pomorze Zachodnie] (Kaiser, 1936a: m. 11; tenże, 1936b: koment. s. 111–116).
● *Pfingstbräuche* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 557, oprac. E. Pócs).
● *Lieder im Pfingstumzug der Mädchen* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 558, oprac. E. Pócs).
● *Bezeichnung für die Pfingstkönigin* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 559, oprac. E. Pócs).
● *Zweige, die ins Wasser gestellt werden, damit sie blühen. Termine* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 9, m. 568, oprac. V. Diószegi).
● *Baum, dessen Zweige blühen sollen* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 9, m. 569, oprac. V. Diószegi).
● *Orakel des blühenden Zweiges* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 9, m. 570, oprac. V. Diószegi).
● *Bezeichnung des blühenden Zweiges* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 9, m. 571, oprac. V. Diószegi).
■ *Rośliny zatykane w strzechy, domy itp. w Zielone Świątki I* (Lebeda, 2002: m. 31 na s. 172).
■ *Rośliny zatykane w strzechy, domy itp. w Zielone Świątki II* (Lebeda, 2002: m. 32 na s. 173).
□ *Zielone Świątki: rośliny używane do magicznego majenia* [Warmia i Mazury] (Szyfer, 1975: m. ryc. 14 na s. 65).
■ *Funkcje „majów" i terminy ich stawiania* (PAE: k. CCCLXIII, m. 625, oprac. KJ, WS, AS).
□ *Termin stawiania maików* {w Zielone Świątki, 1 maja, nie stawiano} [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 304, oprac. M. Vrzguľová).
□ *Maiki* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 305, oprac. M. Vrzguľová).
● *Máje* [1. poł. XX w.; Słowacja] (EAS: rozdz. XIII, m. 17, oprac. E. Klepáčová).
● *Maibaum I – Zeit der Einführung* [Austria] (ÖVA: z. 3, m. 48, oprac. E. Burgstaller).
● *Maibaum II – Stehlen im Wald* [Austria] (ÖVA: z. 3, m. 49, oprac. E. Burgstaller).
● *Frühlingsbrauchtum: d) Maibaum-Stehlen. Termine* [Górna Austria] (AO: t. 3, m. 52, oprac. E. Burgstaller).
● *Maibaum III – Stehlen oder Beschädigen des zum Aufstellen vorbereiteten bzw. aufgestellten Baumes* [Austria] (ÖVA: z. 3, m. 50, oprac. E. Burgstaller).
● *Segenszweige* [Austria i dorzecze górnej Adygi] (ÖVA: z. 3, m. 51, oprac. R. Wolfram).
■ *Dzień, w którym święcono przedmioty z ziół chroniących przed burzą* (Cołyt/Pieńczak, 2013: m. 5 na s. 118).
□ *Zieleń, którą majono domy w okresie Zielonych Świąt* {późniejsze przeznaczenie tych roślin} [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 306, oprac. M. Vrzguľová).

- ◉ *Rośliny zatykane na św. Jana w strzechy, ściany itp. I* (Moszyński, Klimaszewska, Bytnarówna, 1935: m. 8; Moszyński, 1967b: m. 11 na s. 727).
- ◉ *Rośliny zatykane na św. Jana w strzechy, ściany itp. II* (Moszyński, Klimaszewska, Bytnarówna, 1935: m. 9; Moszyński, 1967b: m. 12 na s. 728).
- ◉ *Rośliny zatykane na św. Jana w strzechy, ściany itp. III* (Moszyński, Klimaszewska, Bytnarówna, 1935: m. 10; powt. Dworakowski, 1938: m. 16 na s. 239; Moszyński, 1967b: m. 13 na s. 729).
- ■ *Rośliny zatykane w strzechy, ściany itp. w dniu św. Jana, I* (Lebeda, 2002: m. 33 na s. 178).
- ■ *Rośliny zatykane w strzechy, ściany itp. w dniu św. Jana, II* (Lebeda, 2002: m. 34 na s. 179).
- □ *Dzień św. Jana: rośliny używane do magicznego majenia* [Warmia i Mazury] (Szyfer, 1975: m. ryc. 15 na s. 69).
- □ *Dzień św. Jana: zasięg roślin zatykanych w celach magicznych* (Szyfer, 1975: m. ryc. 16 na s. 70).
- ■ *Moc ochronna gałęzi zdobiących ołtarze w Boże Ciało* (Cołyt/Pieńczak, 2013: m. 8 na s. 132).
- ■ *Zabezpieczanie pól przed gradem* (Cołyt/Pieńczak, 2013: m. 10 na s. 155).
- ● *Aufpflanzen grüner Bäume. Maibaum. Baum als Rüge – andere Rügezeichnen* [Szwajcaria] (ASV: cz. I, z. 8, m. 128, oprac. W. Escher).
- ● *Aufpflanzen grüner Bäume. Bäume als Ehrung* [Szwajcaria] (ASV: cz. I, z. 8, m. 129, oprac. W. Escher).
- ● *Aufpflanzen grüner Bäume. Bäume bei weltlichen und kirchlichen Festen* [Szwajcaria] (ASV: cz. I, z. 8, m. 130, oprac. W. Escher).
- ● *Palmsonntag. Welche Pflanzen werden geweiht?* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 2, m. 175, oprac. P. Geiger).
- ● *Palmsonntag. Wohin warden die geweihten Pflanzen gestellt?* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 2, m. 176, oprac. P. Geiger).
- ● *Palmsonntag. Schutz und Abwehr durch geweihte Pflanzen* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 2, m. 177, oprac. P. Geiger).
- ● "*May Bush*". *Distribution of the raising a May bush in the farma yard of near the dwelling* (Gailey, Ó'Danachair, 1976: m.b.n. il. 2b na s. 17. First published by C. O. Danachair, *Distribution Patterns in Irish Folk Tradition*. "Béaloideas" 33 (1965).
- ● *Carta di distribuzione della documentazione sulla festa del maggio nel Molise* [Molise, Włochy] (Cirese, 1955: m. (b.n.) na s. 209).
- □ *Występowanie zwyczaju ścinania kani na Kaszubach* (Rompski, 1973: m.b.n. s. 30).
- ● *Madchenlehen* [zach. Niemcy między Saarbrücken a Kleve] (Zender, 1972: m. 1 na s. 250, wg: dane z r. 1922).
- ● *Kirmesbrauch* [zach. Niemcy między Saarbrücken a Kleve] (Zender, 1972: m. 2 na s. 256).
- ● *Kirmesbrauch der Junggessellen* [zach. Niemcy między Saarbrücken a Kleve] (Zender, 1972: m. 3 na s. 259).
- ● *Junggessellenverein* [zach. Niemcy między Saarbrücken a Kleve] (Zender, 1972: m. 4 na s. 263).
- ● *Himmelfahrt Christi. Verschiedene Bräuche* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 3, m. 183, oprac. E. Liebl).

- *Himmelfahrt Christi. Höhenbesteigungen und Ausflüge* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 3, m. 184, oprac. E. Liebl).
- *Pfingsten. Höhenbesteigungen und Ausflüge* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 3, m. 185, oprac. E. Liebl).
- *Letnicové královské obyčeje do počátku 20. století* [Czechosłowacja] (Frolec, 1979: m. 1 na s. 423).
- *Jízda králů v období od 1. světové války do současnosti* (Frolec, 1979: m. 2 na s. 424).

11.4.4. Święto pasterskie

□ *Praktyki przy pierwszym wypędzaniu bydła* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 6, m. 616, oprac. AB).
- *Hirtenfeste – Formen des Feierns* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 560, oprac. Z. Csalog).
- *Termine der Hirtenbräuche: 1. Frühling* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 561, oprac. Z. Csalog).
- *Termine der Hirtenbräuche: 1. Herbst, Winter* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 562, oprac. Z. Csalog).
- *Termine der Lärmbräuche der Hirten* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 563, oprac. Z. Csalog).
- *Termine für Beschenkung der Hirten mit Eiern* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 565, oprac. Z. Csalog).
- *Trunk, der den Hirten am Hirtenfest angeboten oder geschenkt wird* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 566, oprac. Z. Csalog).
- *Bezeichnungen für die Hirtenfeste* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 567, oprac. Z. Csalog).

11.4.5. Inne zwyczaje i obrzędy okresu wiosennego

11.5. Nowe zwyczaje okresu letniego

◐□ *Muttertag* {Einführung vor 1927} [Niemcy w granicach do II wojny światowej] (Grober-Glück, 1984: m. 2 na s. 59, wg ADV-NF: m. 33).
◐□ V*orkommen des Muttertages im Jahre 1932: I* [Niemcy i Austria oraz Niemcy sudeccy i morawscy] (ADV: z. 2, m. 33, badania w r. 1932).
◐□ *Vorkommen des Muttertages im Jahre 1932: II* [Niemcy i Austria oraz Niemcy sudeccy i morawscy] (ADV: z. 2, m. 34, badania w r. 1932).
- *Bewegung im Brauchtum. Vordringen des Muttertages an Bahnlinien* [płn.-zach. Niemcy] (Pessler, 1951: m. ryc. 6 na s. 91).

◐□ *Geschenke zum Eintritt in die Schule* [Niemcy i Austria, Niemcy sudeccy i obszar Wolnego Miasta Gdańska] (ADV: z. 5, m. 98, badano w r. 1932).
◐□ *Geschenk für den Schulneuling* [Niemcy w granicach do II wojny światowej] (Grober-Glück, 1984: m. 5 na s. 64; wg: ADV, z. 5, m. 98).

11.6. Zwyczaje i obrzędy okresu jesiennego

11.6.1. Zwyczaje i obrzędy w Dniu Zadusznym

- ■ *Reliktowe obdarowywanie dziadów w Dniu Zadusznym* (PAE: k. CCXXIV, m. 420, Jankowska, 1999e, m. 43–44 na s. 165–166).
- ■ *Zwyczaje obdarowywania w Dniu Zadusznym* (PAE: k. CCXXV, m. 421, oprac. KZ; Bohdanowicz, 1999b, m. 38 na s. 144).
- □ *Zaduszki: karmienie „dziadów proszalnych"* [Warmia i Mazury] (Szyfer, 1975: m. ryc. 17 na s. 74).
- □ *Występowanie 'perebusek' na terenie Łowickim w końcu XIX w.* [ok. Łowicza i Skierniewic] (Dekowski, 1968: m. 11 na s. 185).
- ◐□ *Brauchtum bei Tod und Begräbnis. Gebäcke zu Allerseelen* (ADV NF: z. 2, m. 20c, na podstawie badań w r. 1933 oprac. J. Prinz).
- ● *Festtaggebäcke – Allerseelen* [Austria] (ÖVA: z. 1, m. 2, oprac. E. Burgstaller).

11.6.2. Zwyczaje i obrzędy na św. Marcina

- ◐□ *Martinsbrauchtum. I. Gebäcke zum Martinsfest* [Niemcy i Austria, Niemcy sudeccy] (ADV: z. 3, m. 39).
- ● *Martinsbrauchtum. II. Martinsumzüge* [płd., zach., środk. i płn.-zach. Niemcy] (ADV: z. 3, m. 40a).
- ● *Martinsbrauchtum. III. Das Auftreten verkleideter Gestalten* [płd., zach., środk. i płn.-zach. Niemcy] (ADV: z. 3, m. 40b, badania w r. 1930).
- ◐□ *Martinsbrauchtum. IV. Das Martinfest wird bezogen auf…* [Niemcy i Austria, Niemcy sudeccy] (ADV: z. 3, m. 41, badania w r. 1930).
- ● *Martinsbrauchtum. V. Martinsumzüge* [płd., zach., środk. i płn.-zach. Niemcy] (ADV: z. 3, m. 42a, badania w r. 1930).

12. Zwyczaje domowe i gospodarskie

12.1. Zwyczaje domowe

- □ *Nazwy południowego odpoczynku* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 11, m. 861, oprac. HN).
- □ *Ochrona w czasie pożaru* {święconą wodą, poświęconymi baziami lub innymi roślinami, chlebem święconym w dniu św. Agaty i św. Agnieszki, paleniem mąki na piecu kuchennym} [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 314, oprac. M. Vrzguľová).
- □ *Zakaz prania* {m.in. po zachodzie słońca, w Nowy Rok, w Wielkim Tygodniu, w Dni Krzyżowe, od Nowego Roku do Trzech Króli, w niedzielę, w dniu św. Jerzego, w piątek, podczas menstruacji, w święto Wniebowstąpienia NMP} [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 309, oprac. M. Vrzguľová).
- □ *Zakaz szycia* {w dni świąteczne, w Nowy Rok, w święto Trzech Króli, w święto Matki Boskiej Gromnicznej, w święto Wniebowstąpienia Najświętszej Marii

Panny, w dzień Wszystkich Świętych, w Środę Popielcową, w Wielki Piątek} [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 310, oprac. M. Vrzguľová; AKLSP: m. 317, oprac. M. Vrzguľová).

□ *Niepożądany pierwszy gość* {m.in. w poniedziałek rano, w Nowy Rok, w dniu św. Jerzego, w dzień św. Trójcy, w Boże Ciało, w święto Wniebowstąpienia Najświętszej Marii Panny, w dzień św. Marcina, w dzień św. Katarzyny, w dzień św. Andrzeja, w dzień św. Łucji, w dzień św. Tomasza, w wigilię Bożego Narodzenia, w Boże Narodzenie, 28 grudnia, w żadnym dniu, w pierwszy piątek miesiąca} [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 313, oprac. M. Vrzguľová).

◐□ *Der Montag als Glücks- und Unglückstag* (ADV: z. 1, m. 1, oprac. na podstawie badań w r. 1930; uzupełnienia na mapach).

◐□ *Der Dienstag als Glücks- und Unglückstag* (ADV: z. 1, m. 2, oprac. na podstawie badań w r. 1930).

◐□ *Der Mittwoch als Glücks- und Unglückstag* (ADV: z. 1, m. 3, oprac. na podstawie badań w r. 1930).

◐□ *Der Donnerstag als Glücks- und Unglückstag* (ADV: z. 1, m. 4, oprac. na podstawie badań w r. 1930).

◐□ *Der Freitag als Glücks- und Unglückstag* (ADV: z. 1, m. 5, oprac. na podstawie badań w r. 1930).

◐□ *Der Sonnabend als Glücks- und Unglückstag* (ADV: z. 1, m. 6, oprac. na podstawie badań w r. 1930).

◐□ *Der Sonntag als Glücks- und Unglückstag* (ADV: z. 1, m. 7, oprac. na podstawie badań w r. 1930).

◐□ *Ergänzungskarten zu den Karten 1-3*: a) *Der Montag als Glücks- und Unglückstag*; b) *Sprüche für den Montag und Donnerstag*; c) *Der Dienstag als Glücks- und Unglückstag*; d) *Der Mittwoch als Glücks- und Unglückstag* (ADV: z. 1, m. 8, oprac. na podstawie badań w r. 1930).

◐□ *Ergänzungskarten zu den Karten 4-7*: a) *Der Donnerstag als Glücks- und Unglückstag*; b) *Der Freitag als Glücks- und Unglückstag*; c) *Der Sonnabend als Glücks- und Unglückstag*; d) *Der Sonntag als Glücks- und Unglückstag* (ADV: z. 1, m. 9, oprac.na podstawie badań w r. 1930).

● *Bräuche beim Kaufabschluss – Kauf von Grundstücken, Häusern* [Szwajcaria] (ASV: cz. I, z. 7, m. 113, oprac. E. Liebel).

● *Übliche und verbotene Tage für das Wäschewaschen* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 9, m. 575, oprac. J. Morvay).

● *Übliche und verbotene Tage für Brotbacken* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 9, m. 574, oprac. J. Morvay).

12.2. Wierzenia i praktyki rolników i pasterzy

■ *Zakaz grodzenia płotów na wiosnę* (Lebeda, 2002: m. 15 na s. 82).

■ *Zakaz bicia ziemi* (Lebeda, 2002: m. 14 na s. 78).

■ *Zakazy związane z ogniem, I* (Lebeda, 2002: m. 16 na s. 84).

■ *Zakazy związane z ogniem, II* (Lebeda, 2002: m. 17 na s. 87).

- *Patrone für Rindvieh* [płn.-zach. Niemcy, Holandia i część Belgii] (Cox, 1997: m. il. 4 na s. 23, wg: *Volkskunde-Atlas voor Netherland en Vlaams-België*, Zender 1935).
- *Patrone für Pferde* [płn.-zach. Niemcy, Holandia i część Belgii] (Cox, 1997: m. il. 5 na s. 24, wg: *Volkskunde-Atlas voor Netherland en Vlaams-België*, Zender 1935).
- □ *Praktyki przy pierwszym wypędzaniu bydła* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 6, m. 616, oprac. AB).
- □ *Zwyczaje związane ze sprzedażą bydła* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 221, oprac. Ľ. Falťanová).
- □ *Zwyczaje związane z kupnem zwierząt* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 222, oprac. Ľ. Falťanová).
- *Úkony pri odchode dobytka na jarmok za účelom jeho úspešného predaja* {zabiegi magiczne dokonywane na zwierzętach} [Słowacja] (Falťanová, 1996: m. 1 na s. 184).
- *Úkony pri odchode dobytka na jarmok za účelom jeho úspešného predaja* {czynności magiczne dokonywane przez sprzedawców} [Słowacja] (Falťanová, 1996: m. 2 na s. 185).
- *Úkony vykonávané pri prvom prichode dobytka do domu* {zwierzęciu dawano jeść sól, kawałeczek chleba lub in.} [Słowacja] (Falťanová, 1996: m. 3 na s. 186).
- *Úkony vykonávané pri prvom prichode dobytka do domu* {zwierzę pocierano poduszką, jajkiem lub in.} [Słowacja] (Falťanová, 1996: m. 4 na s. 186).
- *Úkony vykonávané pri prvom prichode dobytka do domu* {różne zabiegi magiczne na progu stajni, sposób wprowadzania do stajni i in.} [Słowacja] (Falťanová, 1996: m. 5 na s. 187).
- *Bräuche beim Kaufabschluss – Kauf von Vieh: Formel, Handschlag* [Szwajcaria] (ASV: cz. I, z. 7, m. 111, oprac. E. Liebl).
- *Bräuche beim Kaufabschluss – Kauf von Vieh: Angeld, Trinkgeld; Trunk* [Szwajcaria] (ASV: cz. I, z. 7, m. 112, oprac. E. Liebl).
- □ *Wkup do kosiarzy* [okolice między Radomskiem, Pajęcznem i Bełchatowem] (Wieruszewska, 1966: m. ryc. 2 na s. 32).
- □ *Nazwy kosiarza-nowicjusza* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 6, m. 623, oprac. AB).
- □ *Zasięg terminów żniwiarskich 'postatnica' i 'postacianka'* [okolice między Ciechanowcem, Łapami a Tykocinem] (Dworakowski, 1964: m. ryc. 5 na s. 139).
- ●□ *Rozmieszczenie nazw uroczystości pożniwnej w Polsce według A. Bachmana* (Czekanowski, 1927: m. il. 14 na s. 168).
- □ *Dożynki* [Śląsk] (Zaręba, 1970: m. 95).
- □ *Wieniec dożynkowy* [Śląsk] (Zaręba, 1970: m. 96).
- □ *Nazwy uroczystości na zakończenie żniw w dawnych dworach* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 6, m. 624, oprac. HN).
- □ *Nazwy uroczystości na zakończenie żniw u gospodarzy* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 6, m. 625, oprac. HN).
- □ *Hałdamasz 'zabawa i poczęstunek po pracy'* [Śląsk] (Zaręba, 1970: m. 98).
- □ *Nazwy poczęstunku na zakończenie wykopków* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 6, m. 626, oprac. AB).
- ◐□ *Brauch der Erntezeit* [Pomorze Zachodnie] (Kaiser, 1936a: m. 12).
- ◐□ *Bezeichnungen für das Erntefest* [Pomorze Zachodnie] (Kaiser, 1936a: m. 13).

- ◐□ *Der Name für das Erntefest. I-V* [Niemcy i Austria, Niemcy sudeccy, obszar Wolnego Miasta Gdańska] (ADV: z. 4, m. 75–79).
- ◐□ *Die Bezeichnungen des Erntefestes* [ziemie polskie w byłym zaborze pruskim, ziemie zachodnie i północne, Niemcy i Austria] (Erich, Beitl, 1936: m. na s. 166).
- ◐□ *Der Abschluß der Getreideernte. I. Man läßt einen Rest des Getreides unabgemäht stehen, a) Begründung* [Niemcy i Austria, Niemcy sudeccy] (ADV: z. 5, m. 89, badano w r. 1932).
- ◐□ *Der Abschluß der Getreideernte. I. Man läßt einen Rest des Getreides unabgemäht stehen, b) Namen* [Niemcy i Austria, Niemcy sudeccy] (ADV: z. 5, m. 90, badano w r. 1932).
- ◐□ *Der Abschluß der Getreideernte. II. Brauchtum beim Schneiden der letzten Halme und beim Binden der letzten Garbe* [Niemcy i Austria, Niemcy sudeccy, obszar Wolnego Miasta Gdańska] (ADV: z. 5, m. 91, badano w r. 1932).
- ◐□ *Der Abschluß der Getreideernte. III a. Man sagt beim Schneiden der letzten Halme...* [Niemcy i Austria, Niemcy sudeccy, obszar Wolnego Miasta Gdańska] (ADV: z. 5, m. 92, badano w r. 1932).
- ◐□ *Der Abschluß der Getreideernte. III b. Man sagt beim Binden der letzten Garbe...* [Niemcy i Austria, Niemcy sudeccy, obszar Wolnego Miasta Gdańska] (ADV: z. 5, m. 93, badano w r. 1932).
- ◐□ *Der Abschluß der Getreideernte. IV a. Der Name der zuletzt gebundenen Garbe* [Niemcy i Austria, Niemcy sudeccy, obszar Wolnego Miasta Gdańska] (ADV: z. 5, m. 94, badano w r. 1932).
- ◐□ *Der Abschluß der Getreideernte. IV b. Der Name der zuletzt gedroschenen Garbe* [Niemcy i Austria, Niemcy sudeccy, obszar Wolnego Miasta Gdańska] (ADV: z. 5, m. 95, badano w r. 1932).
- *Die Benennung der letzten Garbe in Schonen verglichen mit einigen anderen kulturgeographischen Grenzen* [Skania w Szwecji] (Swensson, 1973, m. ryc. 32 na s. 54, wg: A. Eskeröd).
- ◐□ *Der Abschluß der Getreideernte. V a. Brauchtum beim Einfahren des letzten Erntefuders* [Niemcy i Austria, Niemcy sudeccy, obszar Wolnego Miasta Gdańska] (ADV: z. 5, m. 96, badano w r. 1932).
- ◐□ *Der Abschluß der Getreideernte. V b. Man sagt beim Einfahren des letzten Erntefuders...* [Niemcy i Austria, Niemcy sudeccy, obszar Wolnego Miasta Gdańska] (ADV: z. 5, m. 97, badano w r. 1932).
- *Sommer- und Erntebrauchtum:* a) *Unruhnächte, in denen die Burschen verschiedenen Schabernack anstellten, bzw. anstellen* [Górna Austria] (AO: t. 3, m. 53, oprac. E. Burgstaller).
- *Poľnohospodárske robotníctvo v roku 1930* [Słowacja] (Falťanová, 2001: m.b.n. na s. 312).

12.3. Zwyczaje i obrzędy żniwne oraz związane z wykopkami

12.4. Prace wykonywane zależnie od wieku i płci

- *Wiek chłopca, w którym zaczynał paść owce* (Zagrobelny/Kłodnicki, 2003: m. 14 po s. 94).
- *Wiek chłopca, w którym zaczyna paść owce* (Zagrobelny/Kłodnicki, 2003: m. 20 po s. 100).
- *Wiek chłopca, w którym zaczyna paść gęsi* (Zagrobelny/Kłodnicki, 2003: m. 19 po s. 99).
- *Wiek chłopca, w którym zaczynał paść gęsi* (Zagrobelny/Kłodnicki, 2003: m. 15 po s. 96).
- *Wiek chłopca, w którym zaczynał paść kozy* (Zagrobelny/Kłodnicki, 2003: m. 16 po s. 97).
- *Wiek chłopca, w którym zaczyna paść kozy* (Zagrobelny/Kłodnicki, 2003: m. 21 po s. 100).
- *Wiek chłopca, w którym zaczynał paść bydło, krowy* (Zagrobelny/Kłodnicki, 2003: m. 17 po s. 97).
- *Wiek chłopca, w którym zaczyna paść bydło, krowy* (Zagrobelny/Kłodnicki, 2003: m. 22 po s. 101).
- *Wiek chłopca, w którym zaczynał paść konie* (Zagrobelny/Kłodnicki, 2003: m. 18 po s. 98).
- *Wiek chłopca, w którym zaczyna paść konie* (Zagrobelny/Kłodnicki, 2003: m. 23 po s. 102).

◐□ {podział prac przy żniwach na męskie i żeńskie} [Niemcy z przyległą częścią Szwajcarii, nieliczne informacje z Austrii, zachodnie i północne ziemie Polski (bez Warmii), Pomorze Gdańskie, a z drugiej strony Śląsk Cieszyński, dalej z płn.-wsch. Słowenii, płn. Chorwacji na płn. i płn.-wsch. od Zagrzebia, Siedmiogrodu, oraz informacje z płn.-wsch. Łotwy, Kurlandii, wysp Saaremaa i Muhu oraz z okolic Kijowa] (Weber-Kellerman, 1964: m. 1 po s. 10, wg: kwestionariusze Mannhardta z 1865 r.).

◐□ *Frauenarbeit in der Landwirtschaft* [Niemcy i Austria w granicach do I wojny świat. oraz Niemcy sudeccy; także ziemie zachodniej i północnej Polski, ziemia chełmińska i Wielkopolska] (ADV NF: z. 1, badania w r. 1931, oprac. G. Wiegelmann]: *Frauen säen und eggen bei der Feldbestellung* (m. 2); *Frauen mähen und schneiden bei der Getreideernte* (m. 3).

◐□ *Frauen pflügen bei der Feldbestellung* (ADV NF: z. 1, m. 4a, badania w r. 1931, oprac. G. Wiegelmann).

◐□ *Frauen mähen bei der Heuernte* (ADV NF: z. 1, m. 4 d, badania w r. 1931, oprac. G. Wiegelmann).

12.5. Rodzina, wieś

12.5.1. Gwarowe nazwy członków rodziny i najbliższych krewnych oraz sposoby zwracania się do nich

□ *Nazwy siostry ojca i jej męża* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 234, oprac. M. Benża).

□ *Nazwy siostry matki i jej męża* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 235, oprac. M. Benża).

□ *Nazwy zięcia i synowej* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 236, oprac. M. Benža).
□ *Nazwy rodziców męża albo żony* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 237, oprac. M. Benža).
● *Termíny pre otcovho brata a matkinho brata* [Słowacja] (Švecová, 1980: m. 1 na s. 457).
● *Termíny dever (mužov brat) a zolva (mužova sestra)* [Słowacja] (Švecová, 1980: m. 2 na s. 461).
● *Termíny pre rodičov muža a rodičov ženy* [Słowacja] (Švecová, 1980: m. 3 na s. 462).
● *Termíny rozlišujúce deti súrodencov* [Słowacja] (Švecová, 1980: m. 4 na s. 463).
● *Podiel zložených rodin v okresoch* [Słowacja] (Salner, 1986: m. 2 na s. 525).
● *Zastúpenie neúplných rodín podľa okresov* [Słowacja] (Salner, 1986: m. 3 na s. 526).
● *Zastúpenie trojgeneračných rodín podľa okresov* [Słowacja] (Salner, 1986: m. 4 na s. 528).
● *Zastúpenie štvorgeneračných rodín podľa okresov* [Słowacja] (Salner, 1986: m. 5 na s. 528).
● *Iné formy rodíny* [Słowacja] (Salner, 1986: m. 6 na s. 532).
● *Bezeichnung für die Familienverbände* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 7, m. 471, oprac. J. Morvay).
● *Anrede der Verwandten: 1. Anrede der Mutter* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 7, m. 475, oprac. J. Morvay).
● *Anrede der Verwandten: 2. Anrede der Großmutter* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 7, m. 476, oprac. J. Morvay).
● *Anrede der Verwandten: 3. Anrede der Großvaters* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 7, m. 477, oprac. J. Morvay).
● *Anrede der Verwandten: 4. Anrede des älteren Bruders des Mannes* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 7, m. 478, oprac. J. Morvay).
● *Anrede der Verwandten: 5. Gegenseitige Anrede zwischen den Eltern der Ehepartner* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 7, m. 479, oprac. J. Morvay).

12.5.2. Określenia zamożnych i ubogich gospodarzy

■ *Bogaty gospodarz* (MAGP: t. 9, m. 446, oprac. IWL).
◗ *Rich Farmer* {nazwy gwarowe} [Huculszczyzna] (LAHD: m. 28).
■ *Biedny gospodarz* (MAGP: 9, m. 447, oprac. IWL).
■ *Chłop nie posiadający domu ani ziemi* (MAGP: t. 9, m. 448, oprac. IWL).
● *Mera (úroveň) chudoby v okresoch Slovenska v roku 2001* (Michálek, 2006: m. 1 na s. 186).
● *Chudoba v obciach SR* [Słowacja] (Michálek, 2006: m. 2 na s. 186).
● *{Najchudobnejšie obce}* [Słowacja] (Michálek, 2006: m. 3 na s. 187).

12.6. Współdziałanie społeczne

□ *Okólnik sołtysa (desygnaty i nazwy)* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 11, m. 865, oprac. HN).
● *Seosko vijeće – Mjesto sastajanja (Dorfrat – Versammlungsplatz)* [b. Jugosławia] (EAJ: Pokusne karte, m. V).

- *Vereinswesen III – Schützenverbände* [Austria] (ÖVA: z. 5, m. 85, oprac. i koment. F. Grieshofer).
- *Die Benennung der letzten Garbe in Schonen verglichen mit einigen anderen kulturgeographischen Grenzen* {m.in. terminy zebrań wiejskich} [Skania w Szwecji] (Swensson, 1973: m. ryc. 32 na s. 54, wg: A. Eskeröd).
- *Kollektivnaâ pomošč′ v seľskoj rabote, oplačivaemaâ ugoščeniem* [obwód moskiewski] (Vojtenko, 1991: m. L68).

◐□ *Nachbarschaft – Formen der Nachbarschaft* [Niemcy i Austria, Niemcy sudeccy i spiscy, kilka wsi na Górnym Śląsku, kilka wsi w Poznańskiem i na Kujawach, ziemia chełmińska, kilkanaście wsi nad środk. Notecią i na płn. od niej, kilkanaście wsi na Kaszubach, obszar Wolnego Miasta Gdańska] (ADV NF: z. 4, m. 45, na podstawie badań w r. 1933 oprac. R. Baruzzi-Leicher).

◐□ *Nachbarschaft. Nichtnachbarschaftliche Gruppen als Helfer* [Niemcy, Austria, Niemcy sudeccy, spiscy i siedmiogrodzcy, kilka wsi na Górnym Śląsku, ziemie zachodnie i północne, ziemia chełmińska, kilkanaście wsi nad środk. Notecią i na płn. od niej, kilkanaście wsi na Kaszubach, obszar Wolnego Miasta Gdańska] (ADV NF: z. 4, m. 46, na podstawie badań w r. 1933 oprac. R. Baruzzi-Leicher).

- *Współdziałanie społeczne przy sianokosach* (Drożdż, 2002: m. 1 na s. 20).
- *Rodzaje prac związanych z sianokosami, przy których występuje współdziałanie społeczne* (Drożdż, 2002: m. 2a-b na s. 22–23).
- *Zasady współdziałania społecznego przy sianokosach* (Drożdż, 2002: m. 3 na s. 25).
- *Poczęstunek w trakcie współdziałania społecznego przy sianokosach* (Drożdż, 2002: m. 4 na s. 28).
- *Współdziałanie społeczne przy orce* (Drożdż, 2002: m. 5 na s. 36).
- *Współdziałanie społeczne przy siewie* (Drożdż, 2002: m. 6 na s. 37).
- *Współdziałanie społeczne przy żniwach* (Drożdż, 2002: m. 7 na s. 43).
- *Rodzaje prac żniwnych, przy których udzielana jest pomoc* (Drożdż, 2002: mapy 8 a-c na s. 46, 56, 57).
- *Współdziałanie społeczne przy młocce* (Drożdż, 2002: m. 9 na s. 63).
- *Maszyny i urządzenia do młócenia, przy których występowała pomoc sąsiedzka* (Drożdż, 2002: m. 10 na s. 64).

◐□ *Häusliche Gemeinschaftsarbeiten: Dreschen* [Niemcy i Austria, Niemcy sudeccy; m. obejmuje ziemie zachodnie i północne] (ADV NF: z. 3, m. 34 c, na podstawie badań w r. 1931 oprac. R. Leicher).

- *Współdziałanie społeczne przy pracach związanych z sadzeniem i kopaniem ziemniaków* (Drożdż, 2002: m. 11 na s. 80).
- *Współdziałanie społeczne przy pracach związanych z pielęgnacją i uprawą buraków* (Drożdż, 2002: m. 12 na s. 96).
- *Współdziałanie społeczne przy innych pracach w polu* (Drożdż, 2002: m. 13 na s. 101).

◐□ *Häusliche Gemeinschaftsarbeiten: Verarbeiten von Gemüse und Feldfrüchten* [Niemcy i Austria, Niemcy sudeccy; m. obejmuje Śląsk i zachodnie Węgry] (ADV NF: z. 3, m. 31, na podstawie badań w r. 1931 oprac. R. Leicher).

◐□ *Häusliche Gemeinschaftsarbeiten. Obstverarbeitung* [Niemcy w granicach do 1938 r. i Austria, Niemcy sudeccy; m. obejmuje ziemie zachodnie i północne oraz ziemię chełmińską] (ADV NF: z. 3, m. 30, na podstawie badań w r. 1931 oprac. R. Leicher).

■ *Współdziałanie społeczne przy pracach związanych z obróbką lnu i konopi* (Drożdż, 2002: m. 14 na s. 107).
■ *Rodzaje prac dotyczących obróbki lnu i konopi, przy których udzielana jest pomoc* (Drożdż, 2002: mapy 15a-b na s. 111–112).
● *Bezeichnungen für häusliche Gemeinschaftsarbeit bei Obst- und Gemüseverarbeitung sowie Flachsbrechen (vgl. NF 30, 31 und 34b)* [terytorium na wschód od Köln i Bonn] (Baruzzi-Leicher, 1964: m. il. 77 na s. 632).
■ *Zasady współdziałania społecznego przy pracach związanych z obróbką lnu i konopi* (Drożdż, 2002: m. 16 na s. 114).
■ *Występowanie „prządek"* (Drożdż, 2002: m. 17 na s. 124).
◐□ *Häusliche Gemeinschaftsarbeiten: Flachsbereitung* [Niemcy, Austria, Niemcy sudeccy i spiscy; m. obejmuje ziemie zachodnie i północne oraz Pomorze Gdańskie] (ADV NF: z. 3, m. 34b, na podstawie badań w r. 1931 oprac. R. Leicher).
■ *Współdziałanie społeczne przy pracach związanych z obróbką wełny* (Drożdż, 2002: m. 18 na s. 129).
■ *Rodzaje prac dotyczących obróbki wełny, przy których udzielana jest pomoc* (Drożdż, 2002: m. 19a-b na s. 131–132).
■ *Udział kobiet przy darciu pierza* (Drożdż, 2002: m. 20 na s. 139).
■ *Rola mężczyzn przy darciu pierza* (Drożdż, 2002: m. 21 na s. 140).
■ *Nazwy określające darcie pierza* (Drożdż, 2002: m. 22a-b na s. 142–143).
□ *Nazwy wspólnego darcia pierza* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 7, m. 607, oprac. HN).
□ *Wspólne darcie pierza i (względnie) zabawa po tej pracy* [Śląsk] (Zaręba, 1974: m. 748).
■ *Nazwy poczęstunku organizowanego na zakończenie darcia pierza* (Drożdż, 2002: m. 23a-e na s. 153–157).
□ *Nazwy poczęstunku po zakończeniu wspólnego darcia pierza* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 7, m. 608, oprac. HN).
◐□ *Häusliche Gemeinschaftsarbeiten: Federschleißen, Federvieh rupfen und schlachten* [Niemcy i Austria, Niemcy sudeccy i spiscy; zachodnie Węgry; m. obejmuje ziemie zachodnie i północne, Pomorze Gdańskie, ziemię chełmińską oraz płn.-wsch. Wielkopolskę] (ADV NF: z. 3, m. 32, na podstawie badań w r. 1931 oprac. R. Leicher).
◐□ *Bezeichnungen für häusliche Gemeinschaftsarbeit beim Federnschleißen* (Baruzzi-Leicher, 1964: m. il. 78 na s. 641).
● *Gemeinsames Federschleißen in Siebenbürgen und Bessarabien* (Baruzzi-Leicher, 1964: m. il. 84 na s. 669).
● *Gemeinsame Obst- und Feldfruchtverarbeitung und gemeinsames Flachsbrechen in Siebenbürgen und Bessarabien* (Baruzzi-Leicher, 1964: m. il. 85 na s. 670).
● *Anzahl der Gemeinschaftsarbeiten in Siebenbürgen und Bessarabien* (Baruzzi-Leicher, 1964: m. il. 86 na s. 671).
◐□ *Gemeinschaftsarbeiten (Fr. 84)* {Backen, Kränzewinden, Waschen, Wurstmachen und Schlachten} (Baruzzi-Leicher, 1964: m. il. 79 na s. 657).
◐□ *Gemeinschaftsarbeiten* {Ernten: Kartoffeln, Getreide, mähen, hauen; Pflanzen: Kartoffel, Gemüse, Tabak, Düngen} *(Fr. 84)* (Baruzzi-Leicher, 1964: m. il. 80 na s. 659).

◐□ *Häusliche Gemeinschaftsarbeiten. Anzahl der Gemeinschaftsarbeiten* [Niemcy, Austria, Niemcy sudeccy i spiscy; zachodnie Węgry; m. obejmuje ziemie zachodnie i północne, Pomorze Gdańskie, ziemię chełmińską oraz płn. Wielkopolskę] (ADV NF: z. 3, m. 33, na podstawie badań w r. 1931 oprac. R. Leicher).

◐●□ *Häusliche Gemeinschaftsarbeiten: Spinnen, Stricken und ähnliche Arbeiten* [Niemcy, Austria, Niemcy sudeccy i spiscy; zachodnie Węgry; m. obejmuje ziemie zachodnie i północne, Pomorze Gdańskie, ziemię chełmińską oraz płn. Wielkopolskę] (ADV NF: z. 3, m. 34 a, na podstawie badań w r. 1931 oprac. R. Leicher).

● *Gemeinsames Spinnen und Stricken in Siebenbürgen und Bessarabien* (Baruzzi-Leicher, 1964: m. il. 83 na s. 667).

◐□ *Häusliche Gemeinschaftsarbeiten, die in Fr. 84 als früher belegt sind. Ergänzungskarte zu NF 33* {früher: Flachsbrechen, Spinen, Federschleißen, Gemüseverarbeitung, Obstverarbeitung} (Baruzzi-Leicher, 1964: m. il. 81 na s. 661).

● *Gemeinschaftliche Arbeiten und gegenseitige Hilfe – gemeinsame Verarbeitung von Hanf, Flachs, Mais u. a.* [Szwajcaria] (ASV: cz. I, z. 6, m. 89, oprac. E. Liebl).

● *Gemeinschaftliche Arbeiten und gegenseitige Hilfe – Hilfe und Festlichkeiten bei Heu- und Getreide, Dreschen, Holz schlagen* [Szwajcaria] (ASV: cz. I, z. 6, m. 90, oprac. E. Liebl).

● *Gemeinschaftliche Arbeiten und gegenseitige Hilfe – Gespannaushilfe, Transporte* [Szwajcaria] (ASV: cz. I, z. 6, m. 91, oprac. E. Liebl).

● *Gemeinschaftliche Arbeiten und gegenseitige Hilfe – Hilfe bei Unglücksfällen, Krankheit, Tod* [Szwajcaria] (ASV: cz. I, z. 6, m. 93, oprac. E. Liebl).

● *Gemeinwerk – Verbreitung* [Szwajcaria] (ASV: cz. I, z. 6, m. 94, oprac. W. Escher).

● *Večernee sobranie molodëži v dome s rabotoj ili tolko dlâ uveseleniâ; posidelki* [obwód moskiewski] (Vojtenko, 1991: m. L 137).

■ *Współdziałanie społeczne przy pracach związanych z wypiekiem chleba* (Drożdż, 2002: m. 24 na s. 159).

■ *Rodzaje prac dotyczących wypieku chleba, przy których udzielana jest pomoc* (Drożdż, 2002: m. 25 na s. 161).

■ *Współdziałanie społeczne przy pracach związanych z kiszeniem kapusty* (Drożdż, 2002: m. 26 na s. 166).

■ *Rodzaje prac związanych z kiszeniem kapusty, przy których udzielana jest pomoc* (Drożdż, 2002: m. 27 na s. 167).

■ *Współdziałanie społeczne przy pracach związanych z ubojem zwierząt gospodarskich* (Drożdż, 2002: m. 28 na s. 172).

■ *Rodzaje prac dotyczących uboju, przy których udzielana jest pomoc* (Drożdż, 2002: m. 29 na s. 175).

■ *Obdarowywanie sąsiadów po świniobiciu* (PAE: k. CCCXI, m. 537, oprac. JB).

■ *Współdziałanie społeczne przy stawianiu budynków mieszkalnych i/lub gospodarczych* (Drożdż, 2002: m. 30 na s. 179).

■ *Rodzaje prac budowlanych, przy których udzielana jest pomoc* (Drożdż, 2002: m. 31 na s. 182).

■ *Czas trwania współdziałania społecznego przy budowie domów i budynków gospodarczych* (Drożdż, 2002: m. 32 na s. 184).

■ *Zasady współdziałania społecznego przy pracach budowlanych* (Drożdż, 2002: m. 33 na s. 187).

- ■ *Poczęstunek dla osób pracujących przy budowie* (Drożdż, 2002: m. 34 na s. 195).
- ■ *Zwyczaj „wiechy"* (Drożdż, 2002: m. 35 na s. 198).
- ◐□ *Nachbarschaft: Nachbarschaftshilfe beim Hausbau* [Niemcy, Austria, Niemcy sudeccy, spiscy i siedmiogrodzcy, kilka wsi na Górnym Śląsku, ziemie zachodnie i północne, ziemia chełmińska, kilkanaście wsi nad środk. Notecią i na płn. od niej, kilkanaście wsi na Kaszubach, obszar Wolnego Miasta Gdańska] (ADV NF: z. 4, m. 47c, oprac. R. Baruzzi-Leicher).
- ■ *Zwyczaj odrobku za korzystanie z ziemi oraz inne formy rewanżu* (Drożdż, 2002: m. 36 na s. 206).
- ■ *Zwyczaj odrobku pożyczki konia lub wykonania pracy koniem oraz inne formy rewanżu* (Drożdż, 2002: m. 37 na s. 210).
- ■ *Zwyczaj odrobku za korzystanie z maszyn i nowoczesnych urządzeń oraz inne formy rewanżu* (Drożdż, 2002: m. 38 na s. 212).
- ■ *Współdziałanie społeczne w obrzędowości urodzinowej: Odwiedziny położnicy przez krewnych i znajomych* (Drożdż, 2002: m. 39 na s. 222).
- ■ *Współdziałanie społeczne w obrzędowości urodzinowej: osoby obdarowywane przez odwiedzających* (Drożdż, 2002: m. 40 na s. 224).
- ■ *Współdziałanie społeczne w obrzędowości urodzinowej: dary przynoszone położnicy* (Drożdż, 2002: m. 41 na s. 225).
- ■ *Współdziałanie społeczne w obrzędzie weselnym: przynoszenie produktów lub gotowych potraw na ucztę weselną* (Drożdż, 2002: m. 42 na s. 236).
- ■ *Współdziałanie społeczne w obrzędzie weselnym: udział sąsiadów w przygotowaniu uczty weselnej* (Drożdż, 2002: m. 43 na s. 243).
- ■ *Współdziałanie społeczne w obrzędzie weselnym: użyczanie izb, mebli i naczyń* (Drożdż, 2002: m. 44 na s. 245).
- ■ *Współdziałanie społeczne w obrzędzie weselnym: udział sąsiadów w przygotowaniu uczty weselnej* (Drożdż, 2002: m. 45 na s. 247).
- ■ *Współdziałanie społeczne w obrzędzie weselnym: organizowanie kwesty na rzecz panny młodej* (Drożdż, 2002: m. 46 na s. 249).
- ■ *Współdziałanie społeczne w obrzędzie weselnym: pomoc materialna pannie młodej lub panu młodemu pochodzącym z ubogiej rodziny lub będącym sierotami* (Drożdż, 2002: m. 47 na s. 256).
- ◐□ *Nachbarschaft: Nachbarschaftshilfe bei der Hochzeit* [Niemcy, Austria, Niemcy sudeccy, spiscy i siedmiogrodzcy, kilka wsi na Górnym Śląsku, ziemie zachodnie i północne, ziemia chełmińska, kilkanaście wsi nad środk. Notecią i na płn. od niej, kilkanaście wsi na Kaszubach, obszar Wolnego Miasta Gdańska] (ADV NF: z. 4, m. 47a, na podstawie badań w r. 1933 oprac. R. Baruzzi-Leicher).
- ■ *Współdziałanie społeczne w obrzędzie pogrzebowym: pomoc w przygotowaniu nieboszczyka do pogrzebu* (Drożdż, 2002: m. 48 na s. 262).
- ■ *Współdziałanie społeczne w obrzędzie pogrzebowym: pomoc związana z trumną i w pracach związanych z pogrzebem* (Drożdż, 2002: m. 49 na s. 264).
- ■ *Współdziałanie społeczne w obrzędzie pogrzebowym: przynoszenie potraw na ucztę pogrzebową i pomoc w organizowaniu stypy* (Drożdż, 2002: m. 50 na s. 269).
- ◐●□ *Nachbarschaft: Nachbarschaftshilfe beim Tod* [Niemcy, Austria, Niemcy sudeccy, spiscy i siedmiogrodzcy, kilka wsi na Górnym Śląsku, ziemie zachodnie i północne, ziemia chełmińska, kilkanaście wsi nad środk. Notecią i na płn. od niej,

kilkanaście wsi na Kaszubach, obszar Wolnego Miasta Gdańska] (ADV NF: z. 4, m. 47b, na podstawie badań w r. 1933 oprac. R. Baruzzi-Leicher).
- *Zwyczaje kolędowania w okresie od Bożego Narodzenia do Trzech Króli* (Drożdż, 2002: m. 51a-b na s. 276–277).
- *Współdziałanie społeczne w obrzędach dorocznych: poczęstunek dla kolędników* (Drożdż, 2002: m. 52 na s. 280).
- *Współdziałanie społeczne w obrzędach dorocznych: obdarowywanie kolędników* (Drożdż, 2002: m. 53 na s. 281).
- *Współdziałanie społeczne w obrzędowości zapustnej i śródpostnej: obdarowywanie grup przebierańców* (Drożdż, 2002: m. 55 na s. 288).
- *Współdziałanie społeczne w obrzędowości dorocznej: obdarowywanie grup pojawiających się w okresie wielkanocnym* (Drożdż, 2002: m. 57 na s. 293).
- *Współdziałanie społeczne w obrzędowości dorocznej: poczęstunek dla grup o charakterze kolędującym należących do obrzędowości wielkanocnej* (Drożdż, 2002: m. 58 na s. 294).
- *Obdarowywanie grup o charakterze kolędniczym pojawiających się na wiosnę* (Drożdż, 2002: m. 60 na s. 300).

13. Zwyczaje towarzyskie

13.1. Zwroty powitalne

- *Zeitgrüsse – Wann sagt man „guten Tag?"* [Szwajcaria] (ASV: cz. I, z. 1, m. 1, oprac. i koment. R. Weiss).
- *Zeitgrüsse – Wann sagt man „(Gott)grüsse (euch)"?* [Szwajcaria] (ASV: cz. I, z. 1, m. 2, oprac. i koment. R. Weiss).
- *Zeitgrüsse – Wechsel der wichtigsten Zeitgrüsse im Tageslauf* [Szwajcaria] (ASV: cz. I, z. 1, m. 3, oprac. i koment. R. Weiss).
- *Gelegenheitsgrüsse beim Eintritt ins Haus* [Szwajcaria] (ASV: cz. I, z. 1, m. 4, oprac. i koment. R. Weiss).
- *Gelegenheitsgrüsse beim Eintritt in den Stall* [Szwajcaria] (ASV: cz. I, z. 1, m. 5, oprac. i koment. R. Weiss).
- *Gelegenheitsgrüsse Zurufe an Mähder und Heuer* [Szwajcaria] (ASV: cz. I, z. 1, m. 6, oprac. i koment. R. Weiss).

13.2. Zabawy

- *Funeral Games* {gwarowe nazwy zabawy przy zmarłym} [Huculszczyzna] (LAHD: m. 49).
- *Volkstümliche Bewegungspiele* (ADV: z. 2, m. 29, badania 1930 i 1932 r.).
- *Kegel* [Pomorze Zachodnie] (Kaiser, 1936a: m. 24).
- *Kartenspiele, die in Pommern beliebt sind* (Kaiser, 1936a: m. 26; tenże, 1936b: koment. s. 174–179).

- *Kartenspiele –Preisveranstaltungen* [Austria] (ÖVA: z. 6, m. 102, oprac. F. Grieshofer).
- *Kinderschlietten. Namen mit Bretterkufen* [Szwajcaria] (ASV: cz. I, z. 5, m. 65, oprac. W. Escher).
- *Kinderschlietten. Gestellschlitten. Namen* [Szwajcaria] (ASV: cz. I, z. 5, m. 66, oprac. W. Escher).
- *Schlittenfahrten. Wer veranstalter Schlittenfahrten?* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 4, m. 201, oprac. W. Escher).

14. Zwyczaje prawne, prawo zwyczajowe

14.1. Podział własności rodziców i dziedziczenie ziemi

■ *Sposoby dziedziczenia własności ziemi w Europie Zachodniej* (Kostrowicki, 1973: m. ryc. 10 na s. 87, wg: B. Andreae).
■ *Vorherrschende Erbgewohnheiten in West- und Mitteleuropa um 1900 bis ca. 1914* (ÖVA: z. 2, m. 17, oprac. i koment. I. Kretschmer i J. Piegler).
- *Bäuerliches Erbrecht – Realteilung, geschlossene Vererbung oder Übergabe, Gemeinderschaft* [Szwajcaria] (ASV: cz. I, z. 7, m. 99, oprac. A. Niederer).
- *Bäuerliches Erbrecht – Frühere Erbsitten. Geschlossene Vererbung* [Szwajcaria] (ASV: cz. I, z. 7, m. 100, oprac. A. Niederer).
- *Bäuerliches Erbrecht – Übergabemodus und Altenteil* [Szwajcaria] (ASV: cz. I, z. 7, m. 101, oprac. A. Niederer).
- *Bäuerliches Erbrecht* [Austria z dorzeczem grn. Adygi] (ÖVA: z. 2, m. 17, oprac. i koment. I. Kretschmer i J. Piegler).
- *Erntebrauch – Erbrecht – Totenbrauchtum: c) Bäuerliches Erbrecht* [Górna Austria] (AO: t. 3, karta 54, oprac. E. Burgstaller).
- *Bäuerliches Erbrecht* [Austria] (AO: t. 3, m.b.n. po s. 154, wg: materiały Institut für Landeskunde von Oberösterreich i ÖVA 1956 r. oprac. E. Burgstaller).
- *Bäuerliches Erbrecht. Namen des Ausgedinges* [Austria] (AO: t. 3, m.b.n. na s. 148, wg: materiały Institut für Landeskunde von Oberösterreich i ÖVA 1956 r. oprac. E. Burgstaller).
- *Ausgedinge* [Austria] (ÖVA: z. 2, m. 18, oprac. i koment. I. Kretschmer, J. Piegler).
- *Erbteilung um 1900* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 7, m. 468, oprac. J. Barabás, I. Hegyi).
□ *Dziedziczenie ziemi I* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 243, oprac. M. Benža).
□ *Dziedziczenie ziemi II* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 244, oprac. M. Benža).
□ *Podział majątku rodziców* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 246, oprac. M. Benža).
- *Delenie a dedenie majetku 1. Spôsoby delenia* [Słowacja] (Kovačevičová, 1974: m. 128 na s. 462 i koment. s. 497–498; oprac. i koment. Z. Apáthyova-Rusnáková).
- *Delenie a dedenie majetku 2. Pri deľbe majetku rovným dielom s rodičmi ostal…* [Słowacja] (Kovačevičová, 1974: m. 128 na s. 463 i koment. s. 497–498, oprac. i koment. Z. Apáthyova-Rusnáková).

- *Delenie a dedenie majetku 3. Rodičovský majetok sa delil…* [Słowacja] (Kovačevičová, 1974: m. 128 na s. 464 i koment. s. 497–498, oprac. i koment. Z. Apáthyova-Rusnáková).
- ■ *Formy dożywocia i jego ludowe nazwy* (PAE: k. CCLXXIX, m. 493, oprac. WS).
- □ *'Dożywocie i synonimy ('prawnie zapewnione utrzymanie starych rodziców do końca życia')* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 11, m. 866, oprac. HN).
- □ *Nazwy starego człowieka na dożywotnim utrzymaniu rodziny* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 11, m. 867, oprac. HN).
- ■ *Zwyczajowe normy użytkowania chałupy przez starych rodziców, po przekazaniu gospodarstwa dzieciom* (PAE, CCLXXX, m. 494, oprac. WS).
- *Život rodičov po rozdelení majetku* [1. poł. XX w.; Słowacja] (EAS: rodz. XI, m. 11, oprac. Z. Apathyova-Rusnaková).
- *Mit wem lebten die alten Eltern um 1900 zusammen?* [węgierski obszar językowy] (MNA: 7, m. 469, oprac. J. Barabás, I. Hegyi).

14.2. Zwyczajowe terminy zmiany służby

- ◐□ *Was wußte man 1932/1933 noch von alten pommerschen Gesindeterminen?* [Pomorze Zachodnie] (Kaiser, 1936a: m. 14; tenże, 1936b: koment. s. 127–139).
- ◐□ *Gibt es noch alte Bezeichnungen für den Gesindewechsel?* [Pomorze Zachodnie] (Kaiser, 1936a: m. 15; tenże, 1936b: koment. s. 139–143).
- ◐□ Niektóre wierzenia i zwyczaje, wyodrębniające ziemie o podłożu etnicznym słowiańskim od innych obszarów, objętych skartowaniami ADV {m.in. terminy zmiany służby} [ziemie zachodniej i północnej Polski] (Bohdanowicz, 1966: m. 7 na s. 545).
- ◐□ Niektóre nazwy i zwyczaje, wyodrębniające ziemie o podłożu etnicznym słowiańskim od innych obszarów, objętych skartowaniami ADV {m.in. nazwy określające zmianę służby} [ziemie zachodniej i północnej Polski oraz obszary między Odrą a Łabą] (Bohdanowicz, 1966: m. 9 na s. 548).
- ◐□ *Der Gesindewechsel. I. Namen, a-d* [Niemcy i Austria, Niemcy sudeccy i obszar Wolnego Miasta Gdańska] (ADV: z. 5, m. 100, z. 6, m. 101–103, badano w r. 1932).
- ◐□ *Der Gesindewechsel. II. Die Zeiten des Wechsels, a) heute noch beachtet* [Niemcy i Austria, Niemcy sudeccy i obszar Wolnego Miasta Gdańska] (ADV: z. 6, m. 104, badano w r. 1932).
- ◐□ *Der Gesindewechsel. II. Die Zeiten des Wechsels, b) früher gebräuchlich* [Niemcy i Austria, Niemcy sudeccy i obszar Wolnego Miasta Gdańska] (ADV: z. 6, m. 105, badano w r. 1932).
- ◐□ *Der Gesindewechsel. II. Die Zeiten des Wechsels, c) heute noch beachtet, früher gebräuchlich* {mapa zbiorcza dla map 104–105} [Niemcy i Austria, Niemcy sudeccy i obszar Wolnego Miasta Gdańska] (ADV: z. 6, m. 106, badano w r. 1932).
- *Gesindetermine im Rheinland* (Pessler, 1937: m.b.n. po s. 16; wg: J. Müller, 1926).
- *Dienstbotentermine I* [Austria i dorzecze grn. Adygi] (ÖVA: z. 1, m. 5, oprac. J. Piegler).
- *Dienstbottermine II Besonderheiten* [Austria i dorzecze grn. Adygi] (ÖVA: z. 1, m. 6, oprac. J. Piegler).

14.3. Różne zwyczaje prawne

- ● *Termine für Hypothekar – und Pachtzinsen. Traditionelle Termine* [Szwajcaria] (ASV: cz I, z. 8, m. 121, oprac. E. Liebl).
- ● *Termine beim Wohnungswechseln. Traditionelle und neue Termine: Einzelntermine* [Szwajcaria] (ASV: cz I, z. 8, m. 122, oprac. E. Liebl).
- ● *Termine beim Wohnungswechseln. Semester-, Quartaltermine* [Szwajcaria] (ASV: cz I, z. 8, m. 123, oprac. E. Liebl).
- ● *Termine beim Pachtverträgen. Kundigungstermine – Termin beim Pachtwechsel* [Szwajcaria] (ASV: cz I, z. 8, m. 124, oprac. E. Liebl).
- ● *Termine beim Dienstbotenwechsel. Traditionelle Termine* [Szwajcaria] (ASV: cz. I, z. 8, m. 125, oprac. E. Liebl).
- □ *Znaki własnościowe domu* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 206, oprac. Ľ. Falťanová).
- □ *Znakowanie owiec w celu identyfikacji* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 207, oprac. Ľ. Falťanová).
- ■ *Dawne czynności zwyczajowe babki po porodzie* (PAE: CCLXVIII): *Prawno-społeczne funkcje „babki"* (m. 470, oprac. BJ, KJ).
- ■ *Funkcje starosty w sprawach majątkowych w tradycyjnym weselu* (PAE: CCCLIV): *Uczestnictwo starosty w przedślubnej ugodzie majątkowej* (m. 610, oprac. BC).
- ● *Grundbesitz der Gemeinde – Gemeindeäcker oder – wiesen werden zur Nutzung verteilt* [Szwajcaria] (ASV: cz. I, z. 7, m. 95, oprac. R. Weiss).
- ● *Grundbesitz der Gemeinde – Bezeichnungen für Gemeindeäcker oder – wiesen, welche zur Nutzung verteilt werden* [Szwajcaria] (ASV: cz. I, z. 7, m. 96, oprac. R. Weiss).
- ● *Grundbesitz der Gemeinde – Aus dem Gemeindewald wird Holz verteilt* [Szwajcaria] (ASV: cz. I, z. 7, m. 97, oprac. R. Weiss).
- ● *Grundbesitz der Gemeinde – Bezeichnungen für Holzzuteilungen aus dem Gemeindewald* [Szwajcaria] (ASV: cz. I, z. 7, m. 98, oprac. R. Weiss).
- ◐□ *Volksrecht – Beschaffenheit des Verbotenzeichens und Art der verbotenen Grundstücke* [Niemcy i Austria, Niemcy sudeccy, węgierscy i spiscy, po kilkanaście wsi na Górnym Śląsku, w płn. Wielkopolsce i na Kujawach, w ziemi chełmińskiej i na Pomorzu Gdańskim z obszarem Wolnego Miasta Gdańska włącznie] (ADV NF: z. 5, m. 52, na podstawie badań w latach 1931/32 oprac. G. Frauenknecht).
- ◐□ *Volksrecht – Benennung des Verbotenzeichens* [Niemcy i Austria w granicach z 1937 r., Niemcy sudeccy, węgierscy i spiscy, po kilkanaście wsi na Górnym Śląsku, w płn. Wielkopolsce i na Kujawach, w ziemi chełmińskiej i na Pomorzu Gdańskim z obszarem Wolnego Miasta Gdańska włącznie] (ADV NF: z. 5, m. 53, na podstawie badań w latach 1931/32 oprac. G. Frauenknecht).
- ● *Ortsübliche Verbotszeichen* [Austria] (ÖVA: z. 4, m. 72, oprac. H. Steininger).
- □ *Własność gruntu* {formy zaznaczania} [Orawa i Spisz] (Slavkovský, 2015: m. 1 na s. 192).
- □ *Nazwy znaku wyznaczającego własność gruntu* [Orawa i Spisz] (Slavkovský, 2015: m. 2 na s. 193).
- ● *Eigentumszeichen an der Leibwäsche der Frauen um 1900* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 7, m. 473, oprac. T. Horváth).
- ◐□ *Frauenfeste und Frauenvorrechte. Tage oder Zeiten, an denen Frauen regieren oder Vorrechte haben (Redensarten)* [Niemcy, Austria, pojedyncze informacje dot. Niemców sudeckich i banackich] (ADV NF: z. 7, m. 76d, na podstawie badań w r. 1933 oprac. M. Zender).

15. Wiedza

15.1. Kosmografia, geografia i meteorologia

- ■ *Ludowe wyobrażenia o niebie* (Lebeda, 2002: m. 1 na s. 20).
- ■ *Miejsce wschodu i zachodu słońca* (Lebeda, 2002: m. 6 na s. 39).
- ■ *Witanie wschodzącego słońca* (Lebeda, 2002: m. 7 na s. 40).
- ■ *Obserwowano „ruchy" słońca w dni świąteczne* (Lebeda, 2002: m. 8 na s. 45).
- ◍ *Przybywanie dnia około Nowego Roku* (Moszyński, Klimaszewska, 1934: m. 2; Moszyński, 1967b: m. 8 na s. 724).
- ◍ *Nazwa Plejad* (Moszyński, Klimaszewska, 1934: m. 3; Moszyński, 1967b: m. 4 na s. 720).
- ◍ *Nazwa gwiazdy wieczornej (Wenus)* (Moszyński, Klimaszewska, 1934: m. 4; Moszyński, 1967b: m. 3 na s. 719).
- ◍ *Nazwa księżyca na nowiu* (Moszyński, Klimaszewska, 1934: m. 5; Moszyński, 1967b: m. 1 na s. 717).
- ◍ *Nazwa zanikającego księżyca* {tamże dodatkowe dwie mapy nazw, bez numerów} (Moszyński, Klimaszewska, Bytnarówna, 1935: m. 1; Moszyński, 1967b: m. 2 na s. 718).
- ■ *Postaci występujące na księżycu* (Lebeda, 2002: m. 9 na s. 57).
- ◐□ *Was für ein Wesen sitzt nach der Vorstellung des Volkes im Mond?* (ADV: z. 1, m. 15, badania 1930 r.).
- ◐□ *Ergänzungskarten zu Karte 15*: a) *Man sieht im Mond eine Frau*; b) *Bezeichnungen für das Mondgesicht*; c) *Man sieht im Mond eine Sagengestalt*; d) *Man sieht im Mond ein Tier* (ADV: z. 2, m. 22, badania 1930 r.).
- ◐□ *Der Mann im Mond:* (ADV: z. 1, m. 16, badania 1930 r.).
- ◐□ *Ergänzungskarten zu Karte 16*: a) *Der Mann sitzt im Mond wegen Feiertagsschädung*; b) *Der Mann sitzt im Mond wegen*; *Diebstahl*; c) *Die Mondsage ist aus der schritflichen Überlieferung bekannt*; d) *Feiertage, die vom Mann im Mond nicht beachtet worden sind* (ADV: z. 2, m. 23, badania 1930 r.).
- • *Mondflecken* [węgierski obszar językowy] (Barabás, 1967: m. 185/1 po s. 6. w oparciu o materiały MNA oprac. V. Diószegi, koment. na s. 55–59, oprac. V. Diószegi, tekst legendy w jęz. niemieckim na s. 72).
- ◍ *Nazwa Pasa Oriona (wzgl. nazwa Oriona)* (Moszyński, Klimaszewska, 1936: m. 1; Moszyński, 1967b: m. 5 na s. 721).
- ■ *Ludowe nazwy ludowe Plejad* (Lebeda, 2002: m. 10 na s. 6).
- ■ *Nazwy ludowe gwiazdozbioru Orion* (Lebeda, 2002: m. 11 na s. 68).
- ■ *Orion* (Kupiszewski, Węgiełek-Januszewska, 1959: m. 1 s. 235).
- ■ *Plejady* (Kupiszewski, Węgiełek-Januszewska, 1959: m. 2 s. 237).
- ■ *Droga Mleczna* (Kupiszewski, Węgiełek-Januszewska, 1959: m. 3 s. 243).
- ◍ *Droga Mleczna (nazwa wzgl. interpretacja)* (Moszyński, Klimaszewska, 1936: m. 2; Moszyński, 1967b: m. 6 na s. 722).
- ■ *Ludowe nazwy ludowe Wenus (Gwiazdy Porannej)* (Lebeda, 2002: m. 12 na s. 71).
- ■ *Orientacja według gwiazdozbioru Wielkiego i Małego Wozu* (Lebeda, 2002: m. 13 na s. 74). Zob. też wróżenie z gwiazd.
- ■ *Ludowe wyobrażenia o ziemi* (Lebeda, 2002: m. 5 na s. 30).

15.2. Wiadomości o przyrodzie żywej

- ■ *Zakaz bicia ziemi* (Lebeda, 2002: m. 14 na s. 78).
- ■ *Zakaz grodzenia płotów na wiosnę* (Lebeda, 2002: m. 15 na s. 82).
- ■ *Zakwitanie paproci* (Lebeda, 2002: m. 36 na s. 207).
- ■ *Drżące liście osiki* (Populus tremula L.) (Lebeda, 2002: m. 38 na s. 214).
- ■ *Tłumaczenie czerwonego zabarwienia olchy* (Alnus) (Lebeda, 2002: m. 39 na s. 219).
- ■ *Gatunki drzew chroniących przed piorunami* (Cołyt/Pieńczak, 2013: m. 7 na s. 127).
- ■ *Określanie pory nocy na podstawie piania koguta* (Lebeda, 2002: m. 44 na s. 248).
- ■ *Przekonanie o powstaniu bociana z człowieka* (Lebeda, 2002: m. 45 na s. 256).
- ■ *Spatial distribution of the 2343 questionnaires sampled from the 1958 survey describing people's attitudes towards storks and folk beliefs relating to these birds (some questionnaires were left blank), on the map of Poland divided into provinces. The broken line roughly divides the provinces of eastern and western Poland, used in the statistics* (Wuczyński, Pieńczak, Krogulec, 2024: il. 1 na s. 4).
- ■ *Distribution of questionnaire responses expressing diferent types of attitudes towards storks in Poland (N=1783* (Wuczyński, Pieńczak, Krogulec, 2024: il. 2 na s. 9).
- ■ *Distribution of beliefs referring to A protection of farmhouses against fre or storks causing fres (N=384) and B storks bringing babies and matrimonial prophesies* (N=70) (Wuczyński, Pieńczak, Krogulec, 2024: il. 5a i il. 5b na s. 11).
- ◎ Dwugatunkowość borsuka, jeża i kreta (Moszyński, 1967b: m. 7 na s. 723).

15.3. Orientacje o zjawiskach życia psychicznego

15.4. Umiejętności matematyczne i miary

- ■ *Zastosowanie miary łokciowej, I* (Lebeda, 2002: m. 49 na s. 289).
- ■ *Zastosowanie miary łokciowej, II* (Lebeda, 2002: m. 50 na s. 290).
- ■ *Zastosowanie miary siągowej* (Lebeda, 2002: m. 51 na s. 294).
- ■ *Występowanie miary pięd̨ziowej* (Lebeda, 2002: m. 52 na s. 299).
- ■ *Nazwy wagi typu „przezmian*" (Lebeda, 2002: m. 53 na s. 306).
- □ *Występowanie tradycyjnych ośrodków wytwórczości ludowej na obszarze ziemi bytowskiej* {m.in. miary i wagi} (Kukier, 1968*:* m.b.n. po s. 464).
- ● *Ältere Masse und Gewichte – Längenmasse* [Szwajcaria] (ASV: cz. I, z. 7, m. 102, oprac. W. Escher).
- ● *Ältere Masse und Gewichte – Flächenmasse* [Szwajcaria] (ASV: cz. I, z. 7, m. 103, oprac. W. Escher).
- ● *Ältere Masse und Gewichte – Kubikmasse* [Szwajcaria] (ASV: cz. I, z. 7, m. 104, oprac. W. Escher).
- ● *Ältere Masse und Gewichte – Hohlmasse für Flüssigkeiten* [Szwajcaria] (ASV: cz. I, z. 7, m. 105, oprac. W. Escher).
- ● *Ältere Masse und Gewichte – Hohlmasse für Getreide und Trockenfrüchte* [Szwajcaria] (ASV: cz. I, z. 7, m. 106, oprac. W. Escher).

- *Ältere Masse und Gewichte – Gewichte* [Szwajcaria] (ASV: cz. I, z. 7, m. 107, oprac. W. Escher).
- *Ältere Geldeinheiten – Grössere Werten* [Szwajcaria] (ASV: cz. I, z. 7, m. 108, oprac. E. Liebl).
- *Ältere Geldeinheiten – Werte von 2-5 Fr.* [Szwajcaria] (ASV: cz. I, z. 7, m. 109, oprac. E. Liebl).
- *Ältere Geldeinheiten – Kleine Werte* [Szwajcaria] (ASV: cz. I, z. 7, m. 110, oprac. E. Liebl).

15.5. Medycyna

15.5.1. Choroby ludzi i ich leczenie

- *Nazwa pleśniawek (soor)* (Moszyński, 1967b: m. 9 na s. 725).
- *Przyczyny choroby u dzieci zwanej pleśniawki (soor)* (Moszyński, 1967b: m. 10 na s. 726).
- *Rośliny stosowane przy leczeniu kaszlu* (Micherdzińska/Pieńczak, 2010: m. 1 na s. 62).
- *Rośliny stosowane przy leczeniu rozwolnienia* (Micherdzińska/Pieńczak, 2010: m. 2 na s. 68).
- *Rośliny stosowane przy leczeniu robaczycy* (Micherdzińska/Pieńczak, 2010: m. 3 na s. 73).
- *Rośliny stosowane przy leczeniu kurzajek* (Micherdzińska/Pieńczak, 2010: m. 4 na s. 77).
- *Rośliny stosowane przy leczeniu wrzodów* (Micherdzińska/Pieńczak, 2010: m. 5 na s. 81).
- *Rośliny stosowane przy leczeniu bólu głowy* (Micherdzińska/Pieńczak, 2010: m. 6 na s. 86).
- *Rośliny stosowane przy leczeniu bólu zęba* (Micherdzińska/Pieńczak, 2010: m. 7 na s. 90).
- *Rośliny stosowane przy leczeniu reumatyzmu* (Micherdzińska/Pieńczak, 2010: m. 8 na s. 94).
- *Rośliny stosowane przy leczeniu złamanych kości* (Micherdzińska/Pieńczak, 2010: m. 9 na s. 99).
- *Lecznicze wykorzystanie dziurawca* – (*Hypericum perforatum* L.) (Lebeda, 2002: m. 26 na s. 148).
- *Wykorzystywanie spożywcze jeżyn* (*Rubus L*) (Fitkowski/Kłodnicki, 2013: m. 10 na s. 68).
- *Lecznicze wykorzystanie czarnego bzu* – (*Sambucus nigra* L.) (Lebeda, 2002: m. 27 na s. 152).
- *Wykorzystywanie czarnego bzu* (*Sambucus nigra* L) (Fitkowski/Kłodnicki, 2013: m. 7 na s. 58).
- *Użytkowanie lebiody* (*Chenopodium album* L) (Fitkowski/Kłodnicki, 2013: m. 3 na s. 40).
- *Wykorzystywanie głogu* (*Crataegus* L) (Fitkowski/Kłodnicki, 2013: m. 8 na s. 60).

- ■ *Użytkowanie głogu* (*Crataegus L*) (Fitkowski/Kłodnicki, 2013: m. 17 na s. 84).
- ■ *Wykorzystywanie jałowca* (*Juniperus* L) (Fitkowski/Kłodnicki, 2013: m. 9 na s. 64).
- ■ *Użytkowanie leszczyny* (*Corylus* L) (Fitkowski/Kłodnicki, 2013: m. 16 na s. 82).
- ■ *Wykorzystywanie sosny* (*Fagus* L) (Fitkowski/Kłodnicki, 2013: m. 20 na s. 92).
- ■ *Ściąganie na wiosnę soku z drzew (w celach leczniczych i/lub kosmetycznych)* (Nocuń/Pieńczak, 2014: m. 6 na s. 67).
- ■ *Wykorzystanie strzałki piorunowej* (Lebeda, 2002: m. 25 na s. 141).
- □ *Padaczka i synonimy (epilepsja)* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 813, oprac. HN).
- □ *Dreszcze i synonimy – uczucie zimna (algor, horror febrilis)* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 814, oprac. HN).
- □ *Znaczenie wyrazu febra (frebra)* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 815, oprac. HN).
- □ *Łupież (na głowie) i synonimy* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 816, oprac. HN.
- □ *Nazwy brzucha człowieka* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 818, oprac. HN).
- □ *Znaczenie wyrazu kałąd (kałęd)* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 820, oprac. HN).
- □ *Znaczenie wyrazu kałdun* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 821, oprac. HN).
- □ *Znaczenie wyrazów bebech (bebek), bebechy* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 822, oprac. HN).
- □ *Znaczenie wyrazu maciek* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 823, oprac. HN).
- ◐□ *Der Name für das Besprechen von Krankheiten I* (ADV: z. 6, m. 110, badania w r. 1931).
- ◐□ *Der Name für das Besprechen von Krankheiten II* (ADV: z. 6, m. 111, badania w r. 1931).
- ◐□ *Der Name für das Besprechen von Krankheiten III* (ADV: z. 6, m. 112, badania w r. 1931).
- ◐□ *Der Name für das Besprechen von Krankheiten IV* {połączone treści map nr 110, 112} (ADV: z. 6, m. 113, badania w r. 1931).
- ◐□ *Krankheiten werden „besprochen". Wie heißt das in den verschiedenen Gegenden Pommerns?* (Kaiser, 1936a: m. 41; tenże, 1936b: 223–229 koment.).
- ◐□ {gwarowe nazwy ataku serca} [Niemcy w granicach do I wojny światowej] (Harmjanz, 1935: m.b.n. na s. 197).
- ● *Gerstenkorn und seine Heilung* [węgierski obszar językowy] (Barabás, 1967: mapa 197/1 po s. 6 w oparciu o materiały MNA oprac. V. Diószegi, koment. na s. 59–66 oprac. V. Diószegi, tekst legendy w jęz. niemieckim na s. 72).
- ● *Heilung durch Mais: Heilung durch Mais* [okręg Szolnok, środk.-zach.Węgry] (SZMNA I/2, m. 16/II. 1 na s. 60; komentarz É. Cs. Pócs – I/1 na s. 404).

15.5.2. Choroby zwierząt i ich leczenie

- ◐□ *Heilige, die um Heilung von Krankheiten bei Rindvieh und Haustieren im allgemeinen angerufen werden* (ADV NF: z. 1, m. 10, badania w r. 1933, oprac. M. Zender).
- ◐□ *Auch das Vieh wird „besprochen". Wie heißt das in den verschiedenen Gegenden Pommerns?* (Kaiser, 1936a: m. 42; tenże, 1936b: 229–232 koment.).

◐□ *Heilige, die um Heilung von Krankheiten bei Pferden angerufen werden* (ADV NF: z. 1, m. 11, badania w r. 1933, oprac. M. Zender).
□ *Wzdęcie (żwacza) – choroba bydła – Sposoby leczenia (meteorismus ruminis*) Sposoby leczenia [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 764, oprac. AB, ZS).
□ *Dychawica – choroba bydła 'duszność' (dyspnoia)* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 765, oprac. AB, ZS).
□ *Płoza // płóz – choroba krów 'zapalenie wymienia' (mastitis). Sposoby leczenia* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 766, oprac. AB, ZS).
□ *Ochwat – choroba krów 'zapalenie wymienia' (pododermatitis difussa aseptica). a) Przyczyny* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 767, oprac. AB, ZS).
□ *Ochwat – choroba krów 'zapalenie wymienia' (pododermatitis difussa aseptica). b) Sposoby leczenia* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 768, oprac. AB).
□ *Znaczenie wyrazu 'schwocić się' – schwacić się* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 769, oprac. JS).
□ *Żaba – choroba bydła 'zapalenie przełyku' (angina pharyngis). a) Nazwa i przejawy choroby* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 770, oprac. AB, ZS).
□ *Żaba – choroba bydła 'zapalenie przełyku' (angina pharyngis). b) Sposoby leczenia* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 771, oprac. AB, ZS).
□ *'Paskudnik' – choroba bydła a) Objawy* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 772, oprac. AB, ZS).
□ *'Paskudnik' – choroba bydła b) Sposoby leczenia* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 773, oprac. AB, ZS).
□ *'Przyrok (urok)' – choroba bydła* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 774, oprac. AB, ZS).
□ *Magiczne sposoby usuwania przyroku (uroku) – choroby bydła* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 775, oprac. AB, ZS).
□ *Reliktowe wierzenia o świętych patronach hodowli bydła* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 776, oprac. AB).
□ *'Kolka' – choroba koni 'zespół chorobowy przewodu pokarmowego' (dolor koli, colica, enteralgia, enterodynia) a) Nazwy* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 777, oprac. AB, ZS).
□ *'Kolka' – choroba koni 'zespół chorobowy przewodu pokarmowego' (dolor koli, colica, enteralgia, enterodynia) b) Sposoby leczenia* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 778, oprac. AB, ZS).
□ *'Zapakowanie' – choroba koni 'zapalenie i nieżyt żołądka i jelit' (gastroenteritis) Przyczyny* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 779, oprac. AB, ZS).
□ *'Glizdy' – choroba koni 'glistnica' (parascaridosis equorum). Sposoby leczenia* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 780, oprac. AB, ZS).
□ *'Zołzy' – choroba zakaźna koni (adenitis equorum) a) Przyczyny* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 781, oprac. AB).
□ *'Zołzy' – choroba zakaźna koni (adenitis equorum) b) Sposoby leczenia* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 782, oprac. AB, ZS).
□ *'Myszki' – choroba koni 'zapalenie przyusznych gruczołów ślinowych' (parotitis)* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 783, oprac. AB, ZS).
□ *'Parchy' – choroby koni: 'świerzb (scabies) i grzybica skórna (favus). Sposoby leczenia* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 784, oprac. AB, ZS).

- □ *'Ochwat' – choroba koni (pododermatitis difussa aseptica) a) Przyczyny* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 785, oprac. AB, ZS).
- □ *'Ochwat' – choroba koni (pododermatitis difussa aseptica) b) Sposoby leczenia* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 786, oprac. AB).
- □ *Sposoby leczenia 'zagwożdżenia' kopyta koni* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 787, oprac. AB).
- □ *Objawy 'przyroku (uroku)' – choroby koni* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 788, oprac. AB, ZS).
- □ *Magiczne sposoby usuwania 'przyroku (uroku)' – choroby koni* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 789, oprac. AB, ZS).
- □ *Reliktowe wierzenia o świętych patronach hodowli koni* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 790, oprac. AB).
- □ *'Czerwonka, róża, różyca 'różyca świń' (rhusiopathia suum erysipelas suum) a) Nazwy* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 791, oprac. JS).
- □ *'Czerwonka, róża, różyca' 'różyca świń' (rhusiopathia suum erysipelas suum) b) Objawy* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 792, oprac. JS).
- □ *'Czerwonka, róża, różyca' 'różyca świń' (rhusiopathia suum erysipelas suum) c) Sposoby leczenia* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 793, oprac. JS).
- □ *Biegunka – choroba świń (diarrhoea) a) Przyczyny* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 794, oprac. DK).
- □ *Biegunka – choroba świń (diarrhoea) a) Sposoby leczenia* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 795, oprac. DK).
- □ *Glizdy – choroba świń 'glistnica' (ascaridosis suum) a) Przyczyny* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 796, oprac. DK).
- □ *Glizdy – choroba świń 'glistnica' (ascaridosis suum) b) Sposoby leczenia* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 797, oprac. DK).
- □ *Wszawica – choroba świń (haematopinosis suum) a) Przyczyny* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 798, oprac. DK).
- □ *Wszawica – choroba świń (haematopinosis suum) b) Sposoby leczenia* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 799, oprac. DK).
- □ *Wzdęcie (żwacza) – choroba owiec (meteorismus ruminis) a) Przyczyny* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 800, oprac. BL).
- □ *Wzdęcie (żwacza) – choroba owiec (meteorismus ruminis) b) Sposoby leczenia* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 801, oprac. BL).
- □ *Motylica – choroba motylicza owiec (fascioloza - fasciolosis) a) Przyczyny* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 802, oprac. BL).
- □ *Motylica – choroba motylicza owiec (fascioloza - fasciolosis) b) Objawy* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 803, oprac. BL).
- □ *Parchy – choroba owiec 'świerzb' (scabies) a) Przyczyny, b) Objawy* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 804, oprac. BL).
- □ *Ochwat – choroba owiec (pododermatitis difussa aseotica). Objawy i sposoby leczenia* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 805, oprac. BL).
- □ *Magia w chorobach owiec* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 806, oprac. BL).
- □ *Choroby kóz i sposoby ich leczenia* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 807, oprac. BL).
- □ *Choroby psów i sposoby ich leczenia* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 808, oprac. BL).

□ *Choroby kotów i sposoby ich leczenia* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 809, oprac. BL).
□ *Cholera – choroba drobiu 'pastereloza ptaków' (pasteurellosis avium) albo 'cholera drobiu' (cholera avium)* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 810, oprac. AB).
□ *Pomór – choroba drobiu grzebiącego 'pomór rzekomy' (pseudopestis avium seu gallinarum)* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 811, oprac. AB).
□ *Choroby pszczół i ich przyczyny* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 812, oprac. BL).
□ *Nazwy brzucha zwierzęcia* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 817, oprac. HN).
□ *Znaczenie wyrazu gzub* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 819, oprac. HN).
□ *Znaczenie wyrazu kałąd (kałęd)* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 820, oprac. HN).
□ *Znaczenie wyrazu kałdun* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 821, oprac. HN).
□ *Znaczenie wyrazów bebech (bebek), bebechy* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 822, oprac. HN).
□ *Znaczenie wyrazu maciek* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 823, oprac. HN).
● *Lokalizacja w terenie stosowania trepanacji pasterskich w Rumunii i w krajach sąsiednich* (Dunăre, 1961: m. il. 11 na s. 328).
𝔻 *Arten des Kastrierens der Ochsen* [byłe Kresy środkowo-wschodnie i północno-wschodnie – obecnie płn.-zach. Ukraina, zach. Białoruś i część Litwy] (Moszyński, 1929: m. 2 na s. 130).
𝔻 *To Castrate Animals* {gwarowe nazwy kastracji} [Huculszczyzna] (LAHD: m. 116).
● *Kastration der Tiere um 1900* [węgierski obszar etniczny] (MNA: t. 2, m. 124, oprac. I. Hegyi).
●𝔻 *Namen des unkastrierten Widders* [byłe Kresy środkowo-wschodnie i północno-wschodnie – obecnie płn.-zach. Ukraina, zach. Białoruś i część Litwy] (Moszyński, 1929: m. 3 na s. 130).
●𝔻 *Namen des kastrierten Widders (Schöps)* [byłe Kresy środkowo-wschodnie i północno-wschodnie – obecnie płn.-zach. Ukraina, zach. Białoruś i część Litwy] (Moszyński, 1929: m. 4 na s. 130).
● *Kastration der Schafe um 1900* [węgierski obszar etniczny] (MNA: t. 2, m. 125, oprac. I. Hegyi).
● *Bezeichnung des kastrierten Pferdes um die Mitte des 20. Jahrhunderts* [węgierski obszar etniczny] (MNA: t. 2, m. 126, oprac. I. Hegyi).
● *Bezeichnung für das Sterilisationsverfahren beim Mutterschwein* [węgierski obszar etniczny] (MNA: t. 2, m. 127, oprac. I. Hegyi).
□ *Magiczne czynności przy leczeniu zwierząt hodowlanych* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 11, m. 856, oprac. AB).
● *Heilung von Tierkrankheiten: Heilungsmethoden bei Rinderwut* [okręg Szolnok, środk.-zach. Węgry] (SZMNA I/2, m. 32/II.1 na s. 137; koment. Zs. Csalog I/1 s. 439–441).
● *Heilung von Tierkrankheiten: Kenntnisse über die Heilung der Wutkrankenheit* [okręg Szolnok, środk.-zach. Węgry] (SZMNA I/2, m. 32/II.2 na s. 138; koment. Z. Csalog I/1 s. 439–441).

- *Heilung von Tierkrankheiten: Heilung der Pansenbewegungsstörungen bei dem Vieh* [okręg Szolnok, środk.-zach. Węgry] (SZMNA I/2, m. 32/II.3 na s. 139; koment. Z. Csalog I/1 s. 439–441).
- *Heilung von Tierkrankheiten: Heilung der Harnverstopfung bei den Pferden* [okręg Szolnok, środk.-zach. Węgry] (SZMNA I/2, m. 32/II.4 na s. 140; koment. Z. Csalog I/1 s. 439–441).
- *Heilung von Tierkrankheiten: Die Heilmethoden der Hautwurmkrankheit bei Schweinen* [okręg Szolnok, środk.-zach. Węgry] (SZMNA I/2, m. 32/II.5 na s. 141; koment. Zs. Csalog I/1 s. 439–441).
- *Heilung von Tierkrankheiten: Heilmethode der Klauenseuche der Schafe* [okręg Szolnok, środk.-zach. Węgry] (SZMNA I/2, m. 32/II.6 na s. 142; koment. Z. Csalog I/1 s. 439–441).
- *Schutzheilige der Haustiere I – Großlandschaften der Heiligenverehrung* [Austria i dorzecze górnej Adygi] (ÖVA: z. 3, m. 53, oprac. i koment. H. Fielhauer).
- *Schutzheilige der Haustiere II – Die vorwiegend kleinlandschaftliche Heiligenverehrung und Streubelege* [Austria i dorzecze górnej Adygi] (ÖVA: z. 3, m. 54, oprac. i koment. H. Fielhauer).
- *Schutzheilige der Haustiere III – Votive und Weihegaben. Identifikationsopfer* [Austria i dorzecze górnej Adygi] (Fielhauer, 1971: m.b.n. po s. 50, wg: ÖVA).
- *Schutzheilige der Haustiere IV – Votive und Weihegaben. Naturopfer* [Austria i dorzecze górnej Adygi] (Fielhauer, 1971: m.b.n. po s. 50, wg: ÖVA).

16. Życie religijne, kult

16.1. Wyznania

- ◘ *Wyznanie ludności w 1931 r. rzymskokatolickie* (Rühle, 1939: m.b.n. na s. 18).
- ◘ *Wyznanie ludności w 1931 r. greckokatolickie* (Rühle, 1939: m.b.n. na s. 18).
- ◘ *Orthodoxe und griechisch-katholische Kirchen in den Heimatgebietes Ruthenen-Lemken* (Wieliczko, 1996: m.b.n. na s. 178).
- □ *Pogranicze wyznaniowe Łemkowszczyzny w końcu XVIII w.* (Czajkowski, 1999: m. 2 po s. 100).
- ◘ *Wyznanie ludności w 1931 r. prawosławne* (Rühle, 1939: m.b.n. na s. 18).
- ◘ *Wyznanie ludności w 1931 r. mojżeszowe* (Rühle, 1939: m.b.n. na s. 18).
- □ *Ludność prawosławna przed 1910 rokiem* [Zamojszczyzna] (Górak, 1992: m. 15).
- □ *Ludność prawosławna w 1921 roku* [Zamojszczyzna] (Górak, 1992: m. 16).
- □ *Ludność pod względem religijnym* [Włodawskie] (Kopczyński, Pukasiewicz, 1930: m.b.n. na s. 254).
- □ *Staroobrzędowcy w d. powiatach: Suwalskim, Sejneńskim i Augustowskim* (Pokropek, Pokropek, 1996*)*.
- ◘ *Kościół ormiański w Polsce pd.-wsch.* (Haliczer, 1939: m.b.n. na s. 77).
- ◘ *Mapa struktury wyznań w woj. stanisławowskim* (Ratajski, 1973: m. rys. 113 na s. 115, wg: H. Hamerska Kamieńska: *Mapa rozmieszczenia ludności i stosunków wyznaniowych w woj. stanisławowskim*. „Czasopismo Geograficzne", t. 11 (1934), z. 4).

◐□ *Hilfskarte: Verbreitung der Dissidenten* (ADV NF: z. 4, m. 47d, w oparciu o badania w latach 1930–1935 oprac. G. Grober-Glück).

□ {rozmieszczenie ewangelików we wschodniej części Górnego Śląska wg stanu w dniu 1. grudnia 1870} (Boidol, 1932: m. na s. 161).

◐□ *Hilfskarte: Verbreitung des evangelischen und katolischen Bekenntnisses* (ADV NF: z. 4, m. 48, na podstawie badań w latach 1930–1935 oprac. G. Grober-Glück.

- *Konfessionskarte der Schweiz* (ASV: cz. I, z. 4, m.b.n.; powtórzono w ASV: cz. II, z. 2, m.b.n.).
- *Lokality s obyvateľmi rimsko-katolickeho náboženstva v Zemplíne v roku 1749* [Słowacja] (Kaľavský, 1991: m. 1 na s. 372).
- *Náboženská príslušnosť obyvateľov skúmaných obcí* [Słowacy na Węgrzech] (Benža, 1994: m. 1 na s. 479).
- {Granice ludności prawosławnej w Finlandii w 1323 r. i w XX w.} (Valonen, 1975: m. il. 28 na s. 196).
- *Percentage of Irish speakers in the population of the Irish Republic by despensary district, for the year 1946 (after Census of Population of Ireland, General Raport. 203)* (Gailey, 1994: m. 2 na s. 142; wg Helsinga 1962).
- *The Distribution of Protestants (Established Church and Dissenters) in Ulster, 1766* (Gailey, 1994: m. 3 na s. 143; wg: Robinson, 1982).
- *Percentage of Protestants in the population of Ireland by rural district for the year 1946 (after Freeman, Ireland, 157)* (Gailey, 1994: m. 4 na s. 143; wg: Helsinga, 1962).
- *Roman Catholics as a percentage of persons stating a religious denomination* [Ulster] (Gailey, 1994: m. 5 na s. 144; wg: Compton, 1978: map 50 based on 1971 Census data).
- *Presbyterians as a percentage of persons stating a religious denomination* [Ulster] (Gailey, 1994: m. 6 na s. 144; wg: Compton, 1978: map 51 based on 1971 Census data).
- *Church of Ireland adherents as a percentage of persons stating a religious denomination* [Ulster] (Gailey, 1994: m. 7 na s. 145; wg: Compton, 1978: map 52 based on 1971 Census data).
- *Irish/British Ethnic and Cultural Survival Areas in Ulster (Twentieth Century)* (Gailey, 1994: m. 8 na s. 146; wg: Robinson, 1982).
- *Scottish/English Settlement and Cultural Areas in Ulster (Twentieth Century)* (Gailey, 1994: m. 9 na s. 146; wg: Robinson, 1982).
- *Distribution of townlands and parishes with highest proportions of recorded 'Irish' population in 1659* (Gailey, 1994: m. 15 na s. 150; wg: Robinson, 1988).
- *Town and townland distribution of Roman Catholics as a percentage of the total population in 1911* (Gailey, 1994: m. 16 na s. 150; wg: Robinson, 1988).
- *Distribution of registered electors with the Anglo-Norman surnames of Savage, Smyth and Fitzsimmons in 1963* (Gailey, 1994: m. 17 na s. 151; wg: Robinson, 1988).
- *Distribution of registered electors with the Scottish planter surnames of Bailie, Hamilton, McKeag and McDowell in 1963* (Gailey, 1994: m. 18 na s. 151: wg: Robinson, 1988).

16.2. Miejsce w kościele

□ *Miejsce w kościele przeznaczone dla młodzieży* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 247, oprac. M. Benža).
□ *Miejsce w kościele przeznaczone dla młodych kobiet* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 248, oprac. M. Benža).
□ *Miejsce w kościele przeznaczone dla kobiet starszych* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 249, oprac. M. Benža).
□ *Miejsce w kościele przeznaczone dla mężczyzn* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 250, oprac. M. Benža).
● *Miesto detí v kostole* [Słowacy na Węgrzech] (Benža, 1994: m. 2 na s. 480).
● *Miesto mládencov a dievok v kostole* [Słowacy na Węgrzech] (Benža, 1994: m. 3 na s. 481).
● *Miesto žien v kostole* [Słowacy na Węgrzech] (Benža, 1994: m. 4 na s. 482).
● *Miesto mužov v kostole* [Słowacy na Węgrzech] (Benža, 1994: m. 5 na s. 483).
● *Vyhradené miesta v kostole* [Słowacy na Węgrzech] (Benža, 1994: m. 6 na s. 484).
● *Deľba podľa pohlavia a veku* {miejsca zajmowane w kościele} [Słowacja] (Apáthyová-Rusnáková, 1999: m. 1 po s. 65).
● *Miesta mladych zien* {miejsca zajmowane w kościele} [Słowacja] (Apáthyová-Rusnáková, 1999: m. 2 po s. 65).
● *Prejavy konfesionálnych rozdielov* {miejsca zajmowane w kościele} [Słowacja] (Apáthyová-Rusnáková, 1999: m. 4 po s. 65). <Mapę powtórzono na dwóch sąsiednich stronach>.
● *Snúbenci v ohláškach* {miejsca zajmowane w kościele} [Słowacja] (Apáthyová-Rusnáková, 1999: m. 5 po s. 65).
● *Miesto prespanky* {miejsca zajmowane w kościele} [Słowacja] (Apáthyová-Rusnáková, 1999: m. 6 po s. 65).
● *Sitzordnung in der Kirche um 1900* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 7, m. 474, oprac. J. Morvay).

16.3. Pielgrzymki

□ *Pielgrzymki* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 223, oprac. Ľ. Falťanová).
□ *Odpusty* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 224, oprac. Ľ. Falťanová).
◐□ *Die Verehrung der hl. Drei Könige* [Niemcy w granicach do I wojny światowej, Holandia, Belgia, Luksemburg, wsch. Francja, Szwajcaria, Austria] (Cox, 1997: m. il. 3 na s. 22, wg: Zender 1959).
● *Die Ausbreitung des Fridolinskultes von Säckingen. "Fridli" als Landeshl., in Glarus und als "Fritschi" im Luzerner Stadtbrauch* [Szwajcaria] (Weiss, 1946: m. il. 239 po s. 256, wg: E.A. Stückelberg).
● *Die Ausbreitung der Verehrung der hl. Verena von Zurzach* [Szwajcaria] (Weiss, 1946: m. il. 240 po s. 256, wg: E.A. Stückelberg).
● *Die bedeutendsten Wallfahrtsorte Österreichs und Südtirols* [Austria z dorzeczem grn. Adygi] (ÖVA: z. 6, cz. 2, m. 116, oprac. i koment. D. Assmann).
● *Schematische Darstellung der Ausbreitung des Gnadenbildes "Mariahilf"* [Austria i przyległe obszary niemieckie i włoskie] (Assmann, 1980: m.b.n., luzem].

- *Die großen marianischen Gnadenstätten der Gegenwart und ihr Regelmässiger Wallfahrtszuzug* [Austria z dorzeczem grn. Adygi] (ÖVA: z. 4, m. 73, oprac. H. Fielhauer).
- *Leonhardi-Wallfahrten und –Umritte* [Górna Austria] (AO: t. 2, m. 38, oprac. E. Burgstaller).
- *Cílová poutní místa na území Moravy a českého Slezska podle jeich soupisu z roku 1771.* (*Časové*… 2015: m.b.n. na s. 117).
- *Vysvetlivky* [miasta pielgrzymkowe w Zemplíne w 18. w.] (Kaľavský, 1992: m. 1 na s. 212).
- *Geografické rozložení jezuitských poutních mist v Čechách a na Moravě* (Holubová, 2009: m. 1, oprac. M. Holubová, A. Horálek).
- *Poutní okruh Panny Marie Bohosudovské* [Czechy] (Holubová, 2009: m. 2, oprac. M. Holubová, A. Horálek).
- *Poutní okruh Panny Marie v Golčově Jeníkově* [wschodnie Czechy] (Holubová, 2009: m. 3, oprac. M. Holubová, A. Horálek).
- *Poutní okruh Panny Marie v Chlumku u Luže* [wschodnie Czechy] (Holubová, 2009: m. 4, oprac. M. Holubová, A. Horálek).
- *Poutní okruh Panny Marie Jičínské* [płn.-wsch. Czechy] (Holubová, 2009: m. 5, oprac. M. Holubová, A. Horálek).
- *Poutní okruh Panny Marie Kutnohorské* [wsch. Czechy] (Holubová, 2009: m. 6, oprac. M. Holubová, A. Horálek).
- *Poutní okruh Panny Marie Římovské* [płd. Czechy] (Holubová, 2009: m. 7, oprac. M. Holubová, A. Horálek).
- *Poutní okruh Panny Marie Staroboleslavské* [Czechy] (Holubová, 2009: m. 8, oprac. M. Holubová, A. Horálek).
- *Poutní okruh Panny Marie Svatohorské* [Czechy i płd.-zach. Morawy] (Holubová, 2009: m. 9, oprac. M. Holubová, A. Horálek).
- *Poutní okruh Panny Marie Tuřanské* [płd. Morawy] (Holubová, 2009: m. 10, oprac. M. Holubová, A. Horálek).
- *Geografický rádius poutních madon jezuitského řádu* [Czechy i Morawy] (Holubová, 2009: m. 4, oprac. M. Holubová, A. Horálek).
- *Poutní a kultovní místa ve středověkých Čechách* [Czechy] (Holubová, Hrdina, Kafka, Omelka, Řebounová, 2020: m. I/1, oprac. J. Hrdina, I. Čtveráková).
- *Příjemci papežských odpustkových listin Bonifáce IX. v pražském arcibiskupství v letech 1389–1404* [Czechy], (Holubová, Hrdina, Kafka, Omelka, Řebounová, 2020: m. I/2, oprac. J. Hrdina, I. Lžičařová).
- *Geografický původ českých a moravských poutníků ve světle pozdně středověkých knih zázraků (Vierzehnheiligen, Altötting, Grimmenthal, Regensburg)* [Czechy] (Holubová, Hrdina, Kafka, Omelka, Řebounová, 2020: m. I/3, oprac. J. Hrdina, I. Lžičařová).
- *Nálezy středověkých poutních odznaků a devocionálií v českých zemích* [Czechy] (Holubová, Hrdina, Kafka, Omelka, Řebounová, 2020: m. I/4, oprac. J. Hrdina, I. Čtveráková).
- *Archeologické nálezy barokních devocionálií s poutním mariánským motivem* [Czechy] (Holubová, Hrdina, Kafka, Omelka, Řebounová, 2020: m. II/1, oprac. M. Omelka, O. Řebounová, I. Čtveráková).

- □● *Poutní mariánské kulty doložené na barokních devocionáliích z lokality Šporkova ulice v Praze* [Czechy, Polska, Niemcy, Węgry, Słowacja, Szwajcaria, Austria, Belgia, Luksemburg, Hiszpania] (Holubová, Hrdina, Kafka, Omelka, Řebounová, 2020: m. II/2, oprac. M. Omelka, O. Řebounová, I. Čtveráková).
- ● *Poutní okruch panny Marie Čenstochové v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v 17. a 18. století* [Czechy, Morawy i Śląsk] (Holubová, Hrdina, Kafka, Omelka, Řebounová, 2020: m. III/1, oprac. M. Holubová, I. Čtveráková).
- ● *Poutní okruch panny Marie Mariazellské v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v 17. a 18. století* [Czechy, Morawy i Śląsk] (Holubová, Hrdina, Kafka, Omelka, Řebounová, 2020: m. III/2, oprac. M. Holubová, I. Čtveráková).
- ● *Poutní okruch panny Marie Šaštínské v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v 17. a 18. století* [Czechy, Morawy i Śląsk] (Holubová, Hrdina, Kafka, Omelka, Řebounová, 2020: m. III/3, oprac. M. Holubová, I. Čtveráková).
- ● *Poutní místa na Moravě a ve Slezsku podle soupisu z roku 1771* [Morawy i Śląsk] (Holubová, Hrdina, Kafka, Omelka, Řebounová, 2020: m. III/4, oprac. M. Holubová, T. Prochazká).
- ● *Poutní místa v Čechách podle soupisu z roku 1768* [Czechy] (Holubová, Hrdina, Kafka, Omelka, Řebounová, 2020: m. III/4a, oprac. M. Holubová, T. Prochazká).
- ● *Okruhy kultů poutních madon na Moravě a ve Slezsku podle soupisu z roku 1771* [Morawy i Śląsk] (Holubová, Hrdina, Kafka, Omelka, Řebounová, 2020: m. III/5, oprac. M. Holubová, T. Prochazká).
- ● *Poutní okruh Panny Marie Štípské a Žarošické na Moravě a ve Slezsku podle soupisu z roku 1771* [Morawy i Śląsk] (Holubová, Hrdina, Kafka, Omelka, Řebounová, 2020: m. III/5a, oprac. M. Holubová, T. Prochazká).
- ● *Poutní okruh Panny Marie Štípské a Tuřanské na Moravě a ve Slezsku podle soupisu z roku 1771* [Morawy i Śląsk] (Holubová, Hrdina, Kafka, Omelka, Řebounová, 2020: m. III/5b, oprac. M. Holubová, T. Prochazká).
- ● *Poutní okruh Panny Marie Hostýnské a Mikulovské na Moravě a ve Slezsku podle soupisu z roku 1771* [Morawy i Śląsk] (Holubová, Hrdina, Kafka, Omelka, Řebounová, 2020: m. III/5c, oprac. M. Holubová, T. Prochazká).
- ● *Poutní okruh Panny Marie Dubské a Křtinské na Moravě a ve Slezsku podle soupisu z roku 1771* [Morawy i Śląsk] (Holubová, Hrdina, Kafka, Omelka, Řebounová, 2020: m. III/5d, oprac. M. Holubová, T. Prochazká).
- ● *Poutní okruh Panny Marie Lechovické a Vranovské na Moravě a ve Slezsku podle soupisu z roku 1771* [Morawy i Śląsk] (Holubová, Hrdina, Kafka, Omelka, Řebounová, 2020: m. III/5e, oprac. M. Holubová, T. Prochazká).
- ● *Poutní okruh Panny Marie Frýdecké a Svatokopecké na Moravě a ve Slezsku podle soupisu z roku 1771* [Morawy i Śląsk] (Holubová, Hrdina, Kafka, Omelka, Řebounová, 2020: m. III/5f, oprac. M. Holubová, T. Prochazká).
- ● *Christologické poutní okruhy na Moravě a ve Slezsku podle soupisu z roku 1771* [Morawy, Śląsk] (Holubová, Hrdina, Kafka, Omelka, Řebounová, 2020: m. III/6, oprac. M. Holubová, I. Lžičařová).
- ● *Christologické poutní okruhy v Čechách podle soupisu z roku 1771* [Czechy] (Holubová, Hrdina, Kafka, Omelka, Řebounová, 2020: m. III/6a, oprac. M. Holubová, T. Prochazká).

- *Poutní okruhy sv. Anny na Moravě a ve Slezsku podle soupisu z roku 1771* [Morawy, Śląsk] (Holubová, Hrdina, Kafka, Omelka, Řebounová, 2020: m. III/7, oprac. M. Holubová, I. Lžičařová).
- *Poutní okruhy sv. Anny, sv. Jana Nepomuckého a sv. Prokopa v Čechách podle soupisu z roku 1768* [Morawy, Śląsk] (Holubová, Hrdina, Kafka, Omelka, Řebounová, 2020: m. III/7a, oprac. M. Holubová, T. Prochazká).
- *Poutní okruhy sv. Antonina Paduánského a sv. Jana Nepomuckého na Moravě a ve Slezsku podle soupisu z roku 1771* [Morawy i Śląsk] (Holubová, Hrdina, Kafka, Omelka, Řebounová, 2020: m. III/8, oprac. M. Holubová, I. Lžičařová).
- *Procesí a poutě do polí, vinic, kolem měst, vesnic, k sochám či křížům stojícím ve volném prostranství, za úrodu a ochranu dobytka na Moravě a ve Slezsku podle soupisu z roku 1771* [Morawy i Śląsk] (Holubová, Hrdina, Kafka, Omelka, Řebounová, 2020: m. III/9, oprac. M. Holubová, I. Lžičařová).
- *Procesí do polí, vinic, kolem měst, vesnic, k sochám a křížům stojícím ve volném prostoru, a za úrodu v Čechách podle soupisu z roku 1768* [Czechy] (Holubová, Hrdina, Kafka, Omelka, Řebounová, 2020: m. III/9a, oprac. M. Holubová, T. Prochazká).
- *Okruhy kultů poutních madon v Čechách podle soupisu z roku 1768* [Czechy] (Holubová, Hrdina, Kafka, Omelka, Řebounová, 2020: m. III/10, oprac. M. Holubová, T. Prochazká).
- *Poutní okruh Panny Marie Chlumecké a Svatohorské v Čechách podle soupisu z roku 1768* [Czechy] (Holubová, Hrdina, Kafka, Omelka, Řebounová, 2020: m. III/10a, oprac. M. Holubová, T. Prochazká).
- *Poutní okruh Panny Marie Hejnické a Staroboleslavské v Čechách podle soupisu z roku 1768* [Czechy] (Holubová, Hrdina, Kafka, Omelka, Řebounová, 2020: m. III/10b, oprac. M. Holubová, T. Prochazká).
- *Poutní okruh Panny Marie Hájecké a Chlumské v Čechách podle soupisu z roku 1768* [Czechy] (Holubová, Hrdina, Kafka, Omelka, Řebounová, 2020: m. III/10c, oprac. M. Holubová, T. Prochazká).
- *Poutní okruh Panny Marie Kájovské, Klatovské a Skočovské v Čechách podle soupisu z roku 1768* [Czechy] (Holubová, Hrdina, Kafka, Omelka, Řebounová, 2020: m. III/10d, oprac. M. Holubová, T. Prochazká).
- *Náboženská bratrstva v Čechách, na Moravě a ve Slezsku na sklonku 18. století* [Czechy, Morawy i Śląsk] (Holubová, Hrdina, Kafka, Omelka, Řebounová, 2020: m. III/11, oprac. M. Holubová, T. Prochazká).
- *Ztvárnění poutních kultovních objektů ve zlidovělém malířském projevu: podmalba na skle* [Czechy] (Holubová, Hrdina, Kafka, Omelka, Řebounová, 2020: m. IV/1a, oprac. L. Kafka, R. Malach).
- *Ztvárnění poutních kultovních objektů ve zlidovělém malířském projevu: podmalba na skle* [Czechy, Polska, Niemcy, Węgry, Słowacja, Francja] (Holubová, Hrdina, Kafka, Omelka, Řebounová, 2020: m. IV/1b, oprac. L. Kafka, R. Malach).
- *Ztvárnění poutních kultovních objektů ve zlidovělém malířském projevu* [Czechy] (Holubová, Hrdina, Kafka, Omelka, Řebounová, 2020: m. IV/2a, oprac. L. Kafka, R. Malach).
- □● *Ztvárnění poutních kultovních objektů ve zlidovělém malířském projevu* [Czechy, Polska, Niemcy, Słowacja, Austria, Francja] (Holubová, Hrdina, Kafka, Omelka, Řebounová, 2020: m. IV/2b, oprac. L. Kafka, R. Malach).

- *Ztvárnění poutních kultovních objektů ve zlidovělém sochařském projevu* [Czechy] (Holubová, Hrdina, Kafka, Omelka, Řebounová, 2020: m. IV/3a, oprac. L. Kafka, R. Malach).
- □● *Ztvárnění poutních kultovních objektů ve zlidovělém sochařském projevu* [Czechy, Polska, Niemcy, Węgry, Słowacja, Austria, Szwajcaria, Francja, Włochy] (Holubová, Hrdina, Kafka, Omelka, Řebounová, 2020: m. IV/3b, oprac. L. Kafka, R. Malach).
- *Dílny na výrobu podmaleb na skle* [Czechy] (Holubová, Hrdina, Kafka, Omelka, Řebounová, 2020: m. IV/4, oprac. L. Kafka, R. Malach).
- *Podmalby z dílny Vincenze Janke (1769–1848) v muzeích a galeriích* [Czechy] (Holubová, Hrdina, Kafka, Omelka, Řebounová, 2020: m. IV/5, oprac. L. Kafka, R. Malach).
- *Zastoupení podmaleb v muzejních sbírkách: severní a východní Čechy* [Czechy] (Holubová, Hrdina, Kafka, Omelka, Řebounová, 2020: m. IV/6, oprac. L. Kafka, R. Malach).
- *Zastoupení podmaleb v muzejních sbírkách: jižní a západní Čechy* [Czechy] (Holubová, Hrdina, Kafka, Omelka, Řebounová, 2020: m. IV/7, oprac. L. Kafka, R. Malach).
- *Zastoupení podmaleb v muzejních sbírkách: jižní a střední Morava* [Morawy] (Holubová, Hrdina, Kafka, Omelka, Řebounová, 2020: m. IV/8, oprac. L. Kafka, R. Malach).
- *Zastoupení podmaleb v muzejních sbírkách: Slezsko a severní Morava* [Śląsk i płn. Morawy] (Holubová, Hrdina, Kafka, Omelka, Řebounová, 2020: m. IV/9, oprac. L. Kafka, R. Malach).
- *Tiskaři a tiskárny 1730-1900* [Czechy] (Holubová, Hrdina, Kafka, Omelka, Řebounová, 2020: m. IV/10, oprac. L. Kafka, R. Malach).
- *Pútne miesta tokajskej skupiny* (Kaľavský, 1992: m. 2 na s. 213).
- *Das Anziehungsgebiet Máriakéménd: vorwiegend deutsche Dörfer aus der „Schwäbischen Türkei"* [płd.-zach. Węgry] (Barna, 1997: m. il. 1 na s. 177).
- *Das Anziehungsgebiet von Lorettom in 1704* [pogranicze austriacko-węgierskie] (Barna, 1997: m. il. 3 na s. 179).
- *Das Anziehungsgebiet des Wallfartsortes Barka vor dem 1. Weltkrieg und nach dem Friedensdiktat von Trianon, beeinflusst von der neuen politischen Grenze zwischen Ungarn und Tschechoslowakei* [pogr. słowacko-węgierskie] (Barna, 1997: m. il. 5 na s. 181).
- *Das Anziehungsgebiet von Máriaradna vor dem 1. Weltkrieg und nach dem Friedensdiktat von Trianon, beeinflusst von der neuen politischen Grenze zwischen Ungarn und Rumänien* [pogr. słowacko-węgierskie] (Barna, 1997: m. il. 6 na s. 182).
- *Der hl. Servatius – Verbreitung seiner Verehrung* [północna Francja, Niemcy, Belgia, Holandia i nieliczne punkty w Szwajcarii, Austrii, Czechach] (Cox, 1997: m. il. 2 na s. 21, wg: Zender 1959).
- *Grenzüberschreitende Wallfahrten um 1931/32* [płn.-zach. Niemcy] (Cox, 1997: m. ryc. 10 na s. 29, wg: Friedrich).
- *Grenzüberschreitende Wallfahrten um 1988* [wsch. Belgia i płn.-zach. Niemcy] (Cox, 1997: m. ryc. 11 na s. 30; wg: Friedrich).
- *Grenzüberschreitende Wallfahrten: Banneux um 1982* [wsch. Belgia i płn.-zach. Niemcy] (Cox, 1997: m. ryc. 12 na s. 31; wg: Friedrich).

- *Volkstumliche Verehrung des hl. Quirinus* [płn.-zach. Niemcy, część Belgii] (Cox, 1997: m. il. 6 na s. 25 wg: Zender 1967).
- *Weisser Sontag (beloken Pasen) gebroken Pasen* [płn.-zach. Niemcy, przylegające części Belgii i Holandii] (Cox, 1997: m. il. 7 na s. 26, wg: Roukens 1937).

16.4. Architektura sakralna – krzyże i figury przydrożne, kapliczki i kościoły

■ *Mała architektura sakralna – kapliczki domkowe naziemne* (PAE: CCCVII, m. 533, oprac. ZK, AS; mapa niedostępna).
■ *Mała architektura sakralna – kapliczki słupowe* (PAE: k. CCCVIII, m. 534, oprac. ZK, AS).
■ *Mała architektura sakralna – kapliczki skrzynkowe i wnękowe* (PAE: CCCIX, m. 535, oprac. ZK, AS).
□ *Kapliczki przydrożne* {drewniane i murowane} [Zamojszczyzna] (Górak, 1992: m. 52).
□ *Krzyże przydrożne* [Zamojszczyzna] (Górak, 1992: m. 54).
□ *Występowanie tradycyjnych ośrodków wytwórczości ludowej na obszarze ziemi bytowskiej* {m.in. kapliczki} (Kukier, 1968*:* m.b.n. po s. 464).
□ {Istniejące kościoły drewniane} [Śląsk Górny] (Boidol, 1932: m.b.n. na s. 161).
□ *Rozmieszczenie zabytkowych kościołów na Żuławach* (Stankiewicz, 1956/1957: m. ryc. 2 po s. 512).
■ *Mapa rozmieszczenia meczetów w Rzeczypospolitej* (oprac. R. Brykowski, 1988, powt. M. i W. Pokropek, 1996).
● *Mapa drevených cerkvi na Podkarpatskej Rusi* (Stránský, 1931: m.b.n. po s. 88).
□ *Występowanie tradycyjnych ośrodków wytwórczości ludowej na obszarze ziemi bytowskiej* {m.in. kościółki ludowe, kapliczki} (Kukier, 1968*:* m.b.n. po s. 464).

16.5. Różne

◐□ *Welche weltlichen Feste werden gefeiert: Kirmes – Kirchweih – Kirchtag* (ADV: z. 1. m. 10, oprac. na podstawie badań w r. 1930).
◐□ *Welche weltlichen Feste werden gefeiert: Schützenfest* (ADV: z. 1, m. 11, oprac. na podstawie badań w r. 1930).
● *Geografický rádius svätohorských zázraků (1647-1773) – Geographic range of the miracles of Svatá Hora (1647-1773)* [Czechy] (Holubowá, 2002: m.b.n. na s. 233).

17. Wierzenia i magia

17.1. Wierzenia o czarownicach

□ '*Czarownica' i synonimy* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 830, oprac. HN).
□ *Znaczenie wyrazu 'ciota'* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 831, oprac. HN).

□ *Znaczenie wyrazu 'mądra'* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 831, oprac. HS-S).
◗ *Sorcerer, Fortune-teller, Shaman* {nazwy gwarowe czarownika, wróża} [Huculszczyzna] (LAHD: m. 53).
◗ *Sorceress, Witch* {nazwy gwarowe czarownicy, wróżki} [Huculszczyzna] (LAHD: m. 54).
■ *Przekonanie, że czarownica może występować w postaci żaby lub ropuchy* (Lebeda, 2002: m. 48 na s. 278).
■ *Czarownica ukrywa się pod postacią żaby lub ropuchy* (Pieńczak, 2008: aneks 1 na s. 229).
■ *Czarownica pokazuje się w postaci ludzkiej i/lub zwierzęcej* (Jakubiec/Pieńczak, 2021b: m. 2 na s. 48).
■ *Czarownica może szkodzić zwierzętom i/lub ludziom* (Jakubiec/Pieńczak, 2021b: m. 3 na s. 62).
● *Zauberkunst und Hexerei* [zachodnie Niemcy między Saarbrücken a Kleve] (Zender, 1972: m. 7 na s. 268; wg: materiały ADV z r. 1934).
● *Zauberkunst und Hexerei* [zach. Niemcy między Saarbrücken a Kleve] (Zender, 1972: m. 9 na s. 270; wg: materiały ADV z r. 1934).
● *Man glaubt, daß der Geistliche Feuer bannen kann* [zach. Niemcy między Saarbrücken a Kleve] (Zender, 1972: m. 10 na s. 272; wg: materiały ADV z r. 1932).
● *Hexenglaube. Frauen nehmen Kühen die Milch* [zach. Niemcy między Saarbrücken a Kleve] (Zender, 1972: m. 87 na s. 269; wg: materiały ADV z r. 1932).
● *Magisk tjuvmjölkning / Stealing Milk by Witchcraft: Stealing Milk by Witchcraft* [Szwecja] (AÖSF: t. II, m. XV, oprac. Å. Campbell, Å. Nyman, koment. Å. Nyman w AÖSF: t. II, 2, s. 84–87).
● *Magisk mjölkning på rep, gärdesgärdshank, kniv, pinne o. dyl.* [Szwecja] (AÖSF: t. II, m.b.n. il. 14 na s. 86, koment. Å. Nyman w AÖSF: t. II, 2, s. 84–87).
● *Magisk tjuvmjölkning / Stealing Milk by Witchcraft: Supernatural Milk Thieves: Names* [Szwecja] (AÖSF: t. II, m. XVI, oprac. Å. Campbell, Å. Nyman, koment. Å. Nyman w AÖSF: t. II, cz. 2, s. 87–90).
● *Magisk tjuvmjölkning / Stealing Milk by Witchcraft: Traces of Magic Milk-Stealing* [Szwecja] (AÖSF: t. II, m. XVII, oprac. Å. Campbell, Å. Nyman, koment. Å. Nyman w AÖSF: t. II, 2, s. 92–93).

17.2. Wierzenia o demonach

■ *Nazwy wiru powietrznego związane z jego diabelskim charakterem* (Lebeda, 2002: m. 19 na s. 121).
■ *Nazwy wiru powietrznego związane z jego demonicznym charakterem* (Lebeda, 2002: m. 20 na s. 122).
■ *Nazwy wiru powietrznego związane z jego ruchem* (Lebeda, 2002: m. 21 na s. 123).
■ *Powieszenie się człowieka lub diabła jako przyczyna silnego wiatru* (Lebeda, 2002: m. 22 na s. 131).
■ *Rodzaje dusz latających z wiatrem* (Lebeda, 2002: m. 23 na s. 134).
◎ *Ptak – dusza* (Moszyński, Klimaszewska, 1934: m. 6; Moszyński, 1967b: m. 19 na s. 734).

- *Zasiąg tradycji o demonie zwanym południca lub podobnie* (Moszyński, Klimaszewska, 1934: m. 7; Moszyński, 1967b: m. 22 na s. 738).
- *Porwania lub zamiana dzieci przez demony* (Diakowska, Kłodnicki, 2013: m. 1 na s. 181).
- *Miejsce i czas porwania lub zamiany dziecka* (Diakowska, Kłodnicki, 2013: m. 2 na s. 183).
- *Miejsce porwania lub zamiany dziecka z przestrzeni oswojonej* (Diakowska, Kłodnicki, 2013: m. 3 na s. 184).
- *Demon porywa lub odmienia dzieci w przestrzeni nieoswojonej* (Diakowska, Kłodnicki, 2013: m. 4 na s. 186).
- *Demon porywa lub zamienia dzieci pozostawione bez opieki* (Diakowska, Kłodnicki, 2013: m. 5 na s. 188).
- *Okres lub wiek dziecka, kiedy może być porwane lub zamienione* (Diakowska, Kłodnicki, 2013: m. 6 na s. 191).
- *Nazwy odmieńca* (Diakowska, Kłodnicki, 2013: m. 7 na s. 206).
- *Nazwa demona, którego funkcją główną jest porywanie lub odmienianie dzieci, I* (Diakowska, Kłodnicki, 2013: m. 8 na s. 235).
- *Nazwa demona, którego funkcją główną jest porywanie lub odmienianie dzieci, II* (Diakowska, Kłodnicki, 2013: m. 9 na s. 236).
- *Nazwa demona, którego funkcją poboczną jest porywanie lub odmienianie dzieci, I* (Diakowska, Kłodnicki, 2013: m. 10 na s. 237).
- *Nazwa demona, którego funkcją poboczną jest porywanie lub odmienianie dzieci, II* (Diakowska, Kłodnicki, 2013: m. 11 na s. 238). [Uwaga: mapa opatrzona jest błędną numeracją; w spisie map na s. 323 jest poprawna]
- □ *Południca 'demon polny' i synonimy* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 828, oprac. HN).
- *Zasiąg tradycji o demonie zwanym rusałka lub kozytka* (Moszyński, Klimaszewska, Bytnarówna, 1935: m. 6; powt. Dworakowski, 1938: m. 15 na s. 239; Moszyński, 1967b: m. 21 na s. 737).
- *Demon sporzący dobytek* (Moszyński, Klimaszewska, Bytnarówna, 1935: m. 7; Moszyński, 1967b: m. 24 na s. 740).
- *Występowanie wierzeń w demony sporzące w postaci iskier* (Żur/Pieńczak, 2010: m. 1 na s. 59).
- *Występowanie demonów sporzących typu manistycznego* (Żur/Pieńczak, 2010: m. 2 na s. 69).
- *Występowanie wierzenia w siłę sporzącą tkwiącą w przedmiocie* (Żur/Pieńczak, 2010: m. 3 na s. 77).
- *Nazwy siły sporzące[j] tkwiącej w metalowym przedmiocie* (Żur/Pieńczak, 2010: m. 4 na s. 81).
- *Występowanie wierzeń w demony sporzące niewielkiego wzrostu* (Żur/Pieńczak, 2010: m. 6 na s. 91).
- *Przyswajanie węży do gospodarstwa* (Żur/Pieńczak, 2010: m. 5 na s. 85).
- *Demony i demoniczne dusze zabijane przez piorun* (Moszyński, Klimaszewska, 1936: m. 5; Moszyński, 1967b: m. 20 na s. 736).
- *Dziecko może zostać upiorem* (Mazurek/Kłodnicki, 2006: m. 5 po s. 19).
- *Dziecko może zostać wikołakiem* (Mazurek/Kłodnicki, 2006: m. 6 po s. 22).

- *Det mördade barnet som gengångare / The Murdered Child as Ghost: Names* [Szwecja] (AÖSF: cz. II, m. XIX, oprac. Å. Campbell, koment. Å. Campbell, Å. Nyman w c: cz. II, 2, s. 95–96).
- *Det mördade barnet som gengångare / The Murdered Child as Ghost: The Child Reveals the Crime* [Szwecja] (AÖSF: t. II, m. XX, oprac. Å. Campbell, koment. Å. Campbell, Å. Nyman w AÖSF: cz. II, 2, s. 97–98).
- *Det mördade barnet som gengångare / The Murdered Child as Ghost: The Child Ghost wants Peace* [Szwecja] (AÖSF: t. II, m. XXI, oprac. Å. Campbell, koment. Å. Campbell, Å. Nyman w AÖSF: cz. II, 2, s. 99–101).
- *Det mördade barnet som gengångare / The Murdered Child as Ghost: Barngengångarens utseende och uppträdande* [Szwecja] (AÖSF: cz. II, 2 m. il. 15, oprac. Å. Campbell, koment. Å. Campbell, Å. Nyman w AÖSF: cz. II, 2, s. 100).
- ◎ *Ptak – dusza* (Moszyński, Klimaszewska, 1934: m. 6; Moszyński, 1967b: m. 19 na s. 734).
- ◎ *Zasięg tradycji o demonie zwanym południca lub podobnie* (Moszyński, Klimaszewska, 1934: m. 7; Moszyński, 1967b: m. 22 na s. 738).
- □ *Południca 'demon polny' i synonimy* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 828, oprac. HN).
- ◎ *Zasiąg tradycji o demonie zwanym rusałka lub kozytka* (Moszyński, Klimaszewska, Bytnarówna, 1935: m. 6; powt. Dworakowski, 1938: m. 15 na s. 239; Moszyński, 1967b: m. 21 na s. 737).
- ◎ *Demon sporzący dobytek* (Moszyński, Klimaszewska, Bytnarówna, 1935: m. 7; Moszyński, 1967b: m. 24 na s. 740).
- ■ *Występowanie wierzeń w demony sporzące w postaci iskier* (Żur/Pieńczak, 2010: m. 1 na s. 59).
- ■ *Występowanie demonów sporzących typu manistycznego* (Żur/Pieńczak, 2010: m. 2 na s. 69).
- ■ *Występowanie wierzenia w siłę sporzącą tkwiącą w przedmiocie* (Żur/Pieńczak, 2010: m. 3 na s. 77).
- ■ *Nazwy siły sporzące[j] tkwiącej w metalowym przedmiocie* (Żur/Pieńczak, 2010: m. 4 na s. 81).
- ■ *Występowanie wierzeń w demony sporzące niewielkiego wzrostu* (Żur/Pieńczak, 2010: m. 6 na s. 91).
- ■ *Przyswajanie węży do gospodarstwa* (Żur/Pieńczak, 2010: m. 5 na s. 85).
- ◎ *Demony i demoniczne dusze zabijane przez piorun* (Moszyński, Klimaszewska, 1936: m. 5; Moszyński, 1967b: m. 20 na s. 736).
- ■ *Dziecko może zostać upiorem* (Mazurek/Kłodnicki, 2006: m. 5 po s. 19).
- ■ *Dziecko może zostać wikołakiem* (Mazurek/Kłodnicki, 2006: m. 6 po s. 22).
- *Det mördade barnet som gengångare / The Murdered Child as Ghost: Names* [Szwecja] (AÖSF: cz. II, m. XIX, oprac. Å. Campbell, koment. Å. Campbell, Å. Nyman w AÖSF: cz. II, 2, s. 95–96).
- *Det mördade barnet som gengångare / The Murdered Child as Ghost: The Child Reveals the Crime* [Szwecja] (AÖSF: t. II, m. XX, oprac. Å. Campbell, koment. Å. Campbell, Å. Nyman w AÖSF: cz. II, 2, s. 97–98).

- ● *Det mördade barnet som gengångare / The Murdered Child as Ghost: The Child Ghost wants Peace* [Szwecja] (AÖSF: t. II, m. XXI, oprac. Å. Campbell, koment. Å. Campbell, Å. Nyman w AÖSF: cz. II, 2, s. 99–101).
- ● *Det mördade barnet som gengångare / The Murdered Child as Ghost: Barngengångarens utseende och uppträdande* [Szwecja] (AÖSF: cz. II, 2 m. il. 15, oprac. Å. Campbell, koment. Å. Campbell, Å. Nyman w AÖSF: cz. II, 2, s. 100).
- ■ *Zmora przyjmuje postać kobiety* (Szwajnoch/Pieńczak, 2010: m. 1 na s. 71).
- ■ *Zmora przyjmuje postać mężczyzny* (Szwajnoch/Pieńczak, 2010: m. 2 na s. 74).
- ■ *Zmora jako postać nadzmysłowa (niewidzialna)* (Szwajnoch/Pieńczak, 2010: m. 3 na s. 77).
- □ *Wygląd zmory* (Księżnik, 2022b: m. 2 na s. 326).
- ■ *Nazwy zmory, I* (Szwajnoch/Pieńczak, 2010: m. 4, I na s. 81).
- ■ *Nazwy zmory, II* (Szwajnoch/Pieńczak, 2010: m. 5, II na s. 85).
- ■ *Nazwy zmory, III* (Szwajnoch/Pieńczak, 2010: m. 7, III na s. 91).
- ■ *Nazwy zmory, IV* (Szwajnoch/Pieńczak, 2010: m. 6, IV na s. 88).
- ■ *Postać półdemoniczna zwana zmorą dręczy ludzi* (Pieńczak, Povetkina, 2021: m. 1 na s. 276; oprac. AP, P. Povetkina).
- ■ *Postać półdemoniczna zwana zmorą dręczy zwierzęta* (Pieńczak, Povetkina, 2021: m. 2 na s. 278; oprac. AP, P. Povetkina).
- ■ *Postać półdemoniczna zwana zmorą dusi ludzi siadając im na piersi i/lub zaplata koniom grzywę lub ogon* (Pieńczak, Povetkina, 2021: m. 3 na s. 280; oprac. AP, P. Povetkina).
- ■ *Duszenie przez zmorę* (Szwajnoch/Pieńczak, 2010: m. 8 na s. 94).
- ■ *Sposoby męczenia ludzi przez zmorę* (Szwajnoch/Pieńczak, 2010: m. 9 na s. 97).
- □ *Znaczenie wyrazów mora, zmora, wieszczyca* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 829, oprac. HN).
- ■ *Sposoby męczenia zwierząt przez zmorę* (Szwajnoch/Pieńczak, 2010: m. 10 na s. 101).
- □ *Szkodliwe działania zmory wobec ludzi i zwierząt* (Księżnik, 2022b: m. 3 na s. 328).
- □ *Ochrona koni przed negatywnym działaniem zmory* (Księżnik, 2022b: m. 4 na s. 330).
- ■ *Kto staje się zmorą, I* (Szwajnoch/Pieńczak, 2010: m. 11, I na s. 105).
- ■ *Kto staje się zmorą, II* (Szwajnoch/Pieńczak, 2010: m. 12, II na s. 110).
- ■ *Czy można złapać zmorę?* (Szwajnoch/Pieńczak, 2010: m. 13 na s. 113).
- ■ *Do jakich osób używa się przezwiska zmora* (Szwajnoch/Pieńczak, 2010: m. 14 na s. 105).
- ■ *Motifs: The Zmora and Strzygoń Have Two Souls* (Pieńczak, Povetkina, 2023: m.b.n. na s. 80; oprac. AP, P. Povetkina).
- ■ *Występowanie demona zwanego strzygą* (Kaczmarek/Pieńczak, 2010: m. 4 na s. 50).
- ■ *Kto staje się strzygą* (Kaczmarek/Pieńczak, 2010: m. 3 na s. 46).
- ■ *Wygląd demona zwanego strzygą* (Kaczmarek/Pieńczak, 2010: m. 1 na s. 39).
- ■ Co *strzyga powoduje?* (Kaczmarek/Pieńczak, 2010: m. 2 na s. 42).
- ■ *Nazwy na określenie demona, który wysysa krew* (Kaczmarek/Pieńczak, 2010: m. 5 na s. 53).

■ *Występowanie wierzenia w demona wychodzącego z grobu (strzygonia)* (Kaczmarek/Pieńczak, 2010: m. 6 na s. 57).
■ *Kto staje się strzygoniem?* (Kaczmarek/Pieńczak, 2010: m. 7 na s. 59).
■ *Co strzygoń powoduje?* (Kaczmarek/Pieńczak, 2010: m. 8 na s. 65).
■ *Nazwy na określenie demona wychodzącego z grobu* (Kaczmarek/Pieńczak, 2010: m. 9 na s. 69).
◎ *Demony (porywające i) odmieniające niemowlęta* (Moszyński, 1967b: m. 23 na s. 739).
■ *Straszenie dzieci demonami* (Drożdż, 2014: m. 1 na s. 65).
■ *Straszenie dzieci demonem o nazwie "bobo, babok, bubak"* (Drożdż, 2014: m. 2 na s. 66).
□ *Znaczenie wyrazu babak* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 827, oprac. HN).
◐□ *„Der schwarze Mann kommt!" Andere Kinderschrecke sind:* [Pomorze Zachodnie] (Kaiser, 1936a: m. 21).
■ *Straszenie dzieci „dziadem"* (Drożdż, 2014: m. 3 na s. 67).
■ *Straszenie dzieci „kanią"* (Drożdż, 2014: m. 4 na s. 68).
□ *Wampiry* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 316, oprac. M. Vrzguľová).
● *Kinderschreck – Warnung* a) *vor dem Wasser,* b) *vor dem Getreidefeld und Heuwiesen* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 6, m. 235, oprac. E. Liebl).
● *Kinderschreck – Gestalten aus der realen Umwelt. – Verschiedene menschliche Gestalten,* b) *vor dem Getreidefeld und Heuwiesen* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 6, m. 236, oprac. E. Liebl).
● *Kinderschreck – Lautmalende Namen u.ä.* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 6, m. 237, oprac. E. Liebl).
● *Kinderschreck – Tiere* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 6, m. 238, oprac. E. Liebl).
● *Kinderschreck – Gestalten aus dem Jahresbrauchtum und aus andern Glaubensbereichen* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 6, m. 239, oprac. E. Liebl).
■ *Znaczenie wyrazu marzanna* (Pietrusiak/Pieńczak, 2010: m. 8 na s. 59).
◐□ *Das Vorkommen des Aufhockers nach ADV-Fr. 175a-d* (Grober-Glück, 1966: m. il. 20 na s. 131).
□ *Nadprzyrodzone istoty płci żeńskiej* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 311, oprac. M. Vrzguľová).
□ *Nadprzyrodzone istoty płci męskiej* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 312, oprac. M. Vrzguľová).
◐□ *Die Namen der Hausgeister in Pommern nach der Volkssage* [Pomorze Zachodnie] (Kaiser, 1936b: m. il. 6 z koment. na s. 90).
◐□ *Volkssage: Bezeichnung des Aufhockers* (ADV NF: z. 4, m. 41, na podstawie badań w r. 1933 oprac. G. Grober-Glück).
◐□ *Volkssage: Aussehen des Aufhockers* (ADV NF: z. 4, m. 42, na podstawie badań w r. 1933 oprac. G. Grober-Glück).
◐□ *Menschen spielen Aufhocker. Der Aufhocker führt irre. Nach ADV-Fr. 175b* (Grober-Glück, 1966: m. il. 21 na s. 134).
◐□ *Der Aufhocker springt auf Rückenlasten (ADV-Fr. 175b)* (Grober-Glück, 1966: m. 22 na s. 138).
◐□ *Der Aufhocker springt auf Wagen und Pferde (ADV-Fr. 175b)* (Grober-Glück, 1966: m. 23 na s. 140).

◐□ *Anlässe für Auf- und Absprung und des Aufhockers (ADV-Fr. 175b)* (Grober-Glück, 1966: m. 24 na s. 141).
◐□ *Aufsprungsorte des Aufhockers (Auswahl I) Nach ADV-Fr. 175e, f)* (Grober-Glück, 1966: m. 26 na s. 208–209).
◐□ *Aufsprungsorte des Aufhockers (Auswahl II) Nach ADV-Fr. 175e, f)* (Grober-Glück, 1966: m. 27 na s. 212–213).
◐□ *Absprungstellen des Aufhockers nach ADV-Fr. 175 e, f* (Grober-Glück, 1966: m. 28 na s. 212–213).
● *Der Osterwolf in Pommern* [część Pomorza na zachód od ujścia Odry w granicach do 1938 r.] (Kaiser, 1936b: m. il. 9).
◗ *Werewolf* {wilkołak – nazwy gwarowe} [Huculszczyzna] (LAHD: m. 52).
● *Varulven / The Werwolf: Names* [Szwecja] (AÖSF: cz. II, m. XIII, oprac. E. Odstedt, Å. Nyman, koment. E. Odstedt w AÖSF: cz. II, 2, s. 76).
● *Varulven / The Werwolf: Transformation and Release from Curse* [Szwecja] (AÖSF: cz. II, m. XIV, oprac. E. Odstedt, Å. Nyman, koment. E. Odstedt w AÖSF: cz. II, 2, s. 76–79).
● *Weerwolf* [Belgia i Holandia] (AV: t. I, m. 5–7).
● *Wilde jacht – barende vrouw – hellewagen* [Belgia i Holandia] (AV: t. I, m. 10).
● *Odens jakt / The Wild Hunt: Names* [Szwecja] (AÖSF: cz. II, m. IV, oprac. Å. Campbell, Å. Nyman, koment. Å. Nyman w AöSF: t. II, 2, s. 47–49).
● *Odens jakt / The Wild Hunt: The Main Motifs of the Legend Complex* [Szwecja] (AÖSF: cz. II, m. V, oprac. Å. Campbell, Å. Nyman, koment. Å. Nyman w AÖSF: cz. II, 2, s. 49–51).
● *Odens jakt / The Wild Hunt: Appearance and Behaviour of the Hunter* [Szwecja] (AÖSF: cz. II, m. VI, oprac. Å. Campbell, Å. Nyman, koment. Å. Nyman w AÖSF: cz. II, 2, s. 51–52).
● *Odens jakt / The Wild Hunt: The Object of the Wild Hunt's Pursuit* [Szwecja] (AÖSF: cz. II, m. VII, oprac. Å. Campbell, Å. Nyman, koment. Å. Nyman w AÖSF: cz. II, 2, s. 52–55).
● *Odens jakt / The Wild Hunt: Odin's dogs* [Szwecja] (AÖSF: cz. II, m. VIII, oprac. Å. Campbell, Å. Nyman, koment. Å. Nyman w AÖSF: t. II, 2, s. 55–57).
● *Odens jakt / The Wild Hunt: Time and Direction* [Szwecja] (AÖSF: cz. II, m. IX, oprac. Å. Campbell, Å. Nyman, koment. Å. Nyman w AÖSF: cz. II, 2, s. 57).
● *Benämningar på näckens musikstycke* [Szwecja] (AÖSF: cz. II, 2, m. il. 13 na s. 72, oprac. Å. Campbell, Å. Nyman, koment. Å. Nyman w AÖSF: cz. II, 2, s. 68–69).
● *Magisk musik* [Szwecja] (AÖSF: cz. II, 2, m. il. 12 na s. 71, oprac. Å. Campbell, Å. Nyman, koment. Å. Nyman w AÖSF: cz. II, 2, s. 68–69).
■ *Nazwy istot demonicznych topiących ludzi lub wabiących ich na bagna* (Żwak, 2006: m.b.n. na s. 128).
■ *Wątek folklorystyczny o demonie wodnym (wodniku)* (Żwak, 2006: m.b.n. na s. 131, wg: materiały PAE. Mapa podobna do opublikowanej wcześniej karty J. Bohdanowicza, 1995).
● *Vattenväsen i manlig gestalt / Waterspirits in the Shape of Man: Teachers of Fiddlers* [Szwecja] (AÖSF: cz. II, m. XII, oprac. Å. Campbell, Å. Nyman, koment. Å. Nyman w AÖSF: cz. II, 2, s. 69–73).

- *Vattenväsen i manlig gestalt / Waterspirits in the Shape of Man: Names* [Szwecja] (AÖSF: cz. II, m. XI, oprac. Å. Campbell, Å. Nyman, koment. Å. Nyman w AÖSF: cz. II, 2, s. 68–69).
- *Waatergeest en waterschrik* [Belgia i Holandia] (AV: t. II, m. 19).
- *Som jordemoder hos de underjordiska / Human Midwifeat Fairy Birth* [Szwecja] (AÖSF: cz. II, m. X, oprac. Å. Campbell, Å. Nyman, koment. Å. Campbell i Å. Nyman w AÖSF: cz. II, 2, s. 58–64).
- *Övernaturliga väsen söker hjälp av kristen jordemoder* [Szwecja] (AÖSF: cz. II, 2, m. il. 11 na s. 61, oprac. Å. Campbell, Å. Nyman, koment. Å. Nyman w AÖSF: cz. II, 2, s. 58–64).
- ■ *Tłumaczenie czerwonego zabarwienia olchy* (Alnus) (Lebeda, 2002: m. 39 na s. 219).
- ■ *Wierzenie o przebywaniu złego ducha w wierzbie* (Lebeda, 2002: m. 40 na s. 224).
- ■ *Przekonanie o diabelskim charakterze kozy* (Lebeda, 2002: m. 43 na s. 243).
- □ *Nazwy demonów diabolicznych* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 825, oprac. HN).
- □ *Znaczenie wyrazu kaduk* [Wielkopolska] (AJKLW: 10, m. 826, oprac. HN).
- *Sagen von den Wildleuten* [Austria i dorzecze górnej Adygi]: a) *Wildleute I – Verbundenheit mit der bäuerlichen Welt*; b) *Wildleute II – Wildleute als Schutzer der Tiere, Spender von Geschenken und Ratgeber*; c) *Wildleute III – Plötzliches Scheiden der Wildleute oder anderer Wesen*; d) *Wildleute IV – Jagd nach den Wildfrauen und seltene Einzelzüge, sowie bloße Erwähnungen der Wildleute* (ÖVA: z. 6, cz. 2, m. 115, oprac. i koment. K. Haiding).
- ■ *Nazwy wiru powietrznego związane z jego diabelskim charakterem* (Lebeda, 2002: m. 19 na s. 121).
- ■ *Nazwy wiru powietrznego związane z jego demonicznym charakterem* (Lebeda, 2002: m. 20 na s. 122).
- ■ *Nazwy wiru powietrznego związane z jego ruchem* (Lebeda, 2002: m. 21 na s. 123).
- ■ *Powieszenie się człowieka lub diabła jako przyczyna silnego wiatru* (Lebeda, 2002: m. 22 na s. 131).
- ■ *Rodzaje dusz latających z wiatrem* (Lebeda, 2002: m. 23 na s. 134).
- ◗ *Praktyki magiczne. Wyganianie diabła* {podczas świąt Bożego Narodzenia} [Kresy Południowo-Wschodnie: b. woj. tarnopolskie, stanisławowskie i lwowskie] (Świtniewski, m. I, 18).
- ◍ *Człowiek zabity przez piorun* (Moszyński, 1967b: m. 17 na s. 733).
- ◐□ *Für die dunklen Wetterwolken gibt es in manchen Gegenden besondere volkstümliche Bezeichnungen* [Pomorze Zachodnie] (Kaiser, 1936a: m. 43; tenże, 1936b: 232–235 koment.).
- ◐□ *Wenn plötzlich ein Sturmgewind aufkommt, sagt man:* [Pomorze Zachodnie] (Kaiser, 1936a: m. 44; tenże, 1936b: 235–238 koment.).
- *Hidlbua als Gebäcks- und Dämonenname* [płd-wsch. Styria] (Burgstaller 1959: 9).
- ■ *Istoty rodzące się ślepe* (Jakubiec/Pieńczak, 2021b: m. 4 na s. 69).

17.3. Wierzenia i praktyki magiczne

(zabiegi magiczne uwzględniono także na innych mapach dotyczących obrzędowości rodzinnej i dorocznej)

- ■ *Zakazy związane z ogniem, I* (Lebeda, 2002: m. 16 na s. 84).
- ■ *Zakazy związane z ogniem, II* (Lebeda, 2002: m. 17 na s. 87).
- ■ *Szakłak jako roślina apotropeiczna* (Frangula alnus Mill.) (Lebeda, 2002: m. 29 na s. 160).
- ■ *Apotropeiczny charakter palmy wielkanocnej* (Lebeda, 2002: m. 35 na s. 192).
- ■ *Magiczne działanie kwiatu paproci* (Lebeda, 2002: m. 37 na s. 208).
- ■ *Czynności magiczne ułatwiające poród, I* (Pieńczak, 2013a: m. 1 na s. 69).
- ■ *Czynności magiczne ułatwiające poród, II* (Pieńczak, 2013a: m. 2 na s. 72).
- ■ *Czynności magiczne „babki" związane z czepkiem* (Uchwat/Kłodnicki, 2002: m. 19 po s. 68).
- ■ *Dawne czynności zwyczajowe babki po porodzie* (PAE: k. CCLXVIII): *Zabiegi magiczne związane z łożyskiem* (m. 467, oprac. BJ); *Zabiegi magiczne związane z „czepkiem"* (m. 468, oprac. BJ).
- ■ *Zabiegi magiczne przy pierwszej kąpieli dziecka* (PAE: k. CCLXX, m. 472, oprac. BJ).
- ■ *Czynności magiczne podczas pierwszej kąpieli mające zapewnić dziecku pomyślność i uchronić je od złego, I* (Uchwat/Kłodnicki, 2002: m. 25 po s. 87).
- ■ *Czynności magiczne podczas pierwszej kąpieli mające zapewnić dziecku bogactwo w życiu, II* (Uchwat/Kłodnicki, 2002: m. 25 po s. 87).
- ■ *Zabiegi magiczne chroniące niemowlę przed porwaniem i zamianą* (PAE: k. CCLXXV, m. 489, oprac. BJ).
- □ *'Urok' albo 'przyrok' i inne synonimy* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 832, oprac. HS-S).
- □ *'Rzucić urok' albo 'przyrok'* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 833, oprac. HS-S).
- □ *Usunąć 'urok' albo 'przyrok'* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 10, m. 834, oprac. HS-S).
- ● *Symbolische und magische Handlungen während der Hochzeit: 1. Fruchtbarkeits-, Geburtszauber* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 529, oprac. E. Györgyi).
- ● *Symbolische und magische Handlungen während der Hochzeit: 2. Fruchtbarkeits-, Geburtszauber* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 530, oprac. E. Györgyi).
- ■ *Zabiegi magiczne przy wynoszeniu trumny przez próg* (PAE: k. CCXVIII, m. 411, oprac. WS) [Bohdanowicz, 1999e: m. 32 na s. 124].
- ● *Magische Handlungen am Luzientag* [węgierski obszar etniczny] (MNA: t. 9, m. 625, oprac. V. Diószegi).
- ● *Magische Handlungen am Luzientag zur Vermehrung des Ertrages in der Wirtschaft* [węgierski obszar etniczny] (MNA: t. 9, m. 626, oprac. V. Diószegi).
- ■ *Płody rolnicze i symboliczne przedmioty na stole wigilijnym – zapewniające urodzaj i pomyślność* (PAE: k. CCXXXV, m. 431, oprac. JB).
- ■ *Zabiegi magiczne zapewniające urodzaj drzewom owocowym* (PAE: k. CCLXXXII, m. 499, oprac. BJ).
- ■ *Zasięg obrzędowego obwiązywania drzew owocowych słomą w okresie Godów w 2. poł. XIX i 1. poł. XX w.* (Klimaszewska, 1981: m. 2 na s. 133).

- *Obmywanie się wodą na Wielkanoc i w inne dni* (Lebeda, 2002: m. 18 na s. 90).
- *Zwyczaj polewania się wodą w Poniedziałek Wielkanocny* (Krzyżowska/Pieńczak, 2017: m. 5 na s. 88).
- *Nazwy na określenie zwyczaju polewania się wodą w Poniedziałek Wielkanocny* (Krzyżowska/Pieńczak, 2017: m. 6 na s. 92).
- *Zwyczaj chłostania, bicia rózgami w okresie wielkanocnym* (Krzyżowska/Pieńczak, 2017: m. 7 na s. 95).
- *Zakaz spania w dzień w okresie wielkanocnym* (Krzyżowska/Pieńczak, 2017: m. 8 na s. 100).
- *Nie należy spać w dzień w okresie wielkanocnym, gdyż rośliny uprawne wylęgną, wyłożą się* (Krzyżowska/Pieńczak, 2017: m. 9 na s. 103).
- *Nie należy spać w dzień w okresie wielkanocnym, gdyż uprawy zostaną zalane wodą, zamokną* (Krzyżowska/Pieńczak, 2017: m. 10 na s. 105).
- *Nie należy spać w dzień w okresie wielkanocnym, aby uprawy nie uległy zachwaszczeniu* (Krzyżowska/Pieńczak, 2017: m. 11 na s. 108).
- *Nie należy spać w dzień w okresie wielkanocnym, aby uprawy nie zostały zniszczone przez dzikie zwierzęta* (Krzyżowska/Pieńczak, 2017: m. 12 na s. 110).
- *Nie należy spać w dzień podczas pierwszego lub drugiego dnia Wielkanocy, aby nie spowodować nieurodzaju* (Krzyżowska/Pieńczak, 2017: m. 13 na s. 112).
- *Nie należy spać w dzień w okresie wielkanocnym, aby nie ściągnąć nieszczęścia na śpiącego* (Krzyżowska/Pieńczak, 2017: m. 14 na s. 114).
- *Kropienie wodą święconą pól w okresie wielkanocnym* (Krzyżowska/Pieńczak, 2017: m. 15 na s. 118).
- *Kropienie wodą święconą chałup i budynków inwentarskich w okresie wielkanocnym* (Krzyżowska/Pieńczak, 2017: m. 16 na s. 122).
- *Zwyczaj strzelania w czasie rezurekcji* (Krzyżowska/Pieńczak, 2017: m. 17 na s. 126).
- *Niedziela Przewodnia – zwyczaje i zabawy* (Krzyżowska/Pieńczak, 2017: m. 18 na s. 130).
- *Osoby obdarowywane jajkami lub innymi pokarmami w okresie wielkanocnym* (Krzyżowska/Pieńczak, 2017: m. 19 na s. 134).
- *Belemnit itp. (nazwa oraz interpretacja)* (Moszyński, 1967b: m. 18 na s. 734).
- *Nazwy belemnitu* (Lebeda, 2002: m. 24 na s. 138).
- *Wykorzystanie strzałki piorunowej* (Lebeda, 2002: m. 25 na s. 141).
- *Praktyki magiczne. Woda zamienia się w wino* {chwila podczas wigilii świąt Bożego Narodzenia} [Kresy Południowo-Wschodnie: b. woj. tarnopolskie, stanisławowskie i lwowskie] (Świtniewski, m. I, 53).
- *Praktyki magiczne. Niebo otwiera się* {chwila podczas wigilii świąt Bożego Narodzenia} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. I, 54).
- *Wystawianie niektórych przedmiotów przed dom w czasie burzy* (Cołyt/Pieńczak, 2013: m. 1 na s. 102).
- *Miejsca, w których wystawiano niektóre przedmioty w czasie burzy* (Cołyt/Pieńczak, 2013: m. 2 na s. 106).
- *Czas wystawiania niektórych przedmiotów chroniących przed burzą (różne miejsca)* (Cołyt/Pieńczak, 2013: m. 3 na s. 110).
- *Stawianie niektórych przedmiotów w oknie w czasie burzy* (Cołyt/Pieńczak, 2013: m. 4 na s. 113).

- ■ *Miejsce zawieszania niektórych przedmiotów wykonywanych z ziół święconych* (Cołyt/Pieńczak, 2013: m. 6 na s. 122).
- ■ *Dzwonienie rozpędzające chmury burzowe* (Cołyt/Pieńczak, 2013: m. 11 na s. 159).

18. Wróżbiarstwo

- ◎ *Zasiąg wróżenia z łyżek* (Moszyński, Klimaszewska, Bytnarówna, 1935: m. 4; Moszyński, 1967b: m. 14 na s. 730).
- ■ *Wróżby o zbliżającej się śmierci i urodzinach z zachowania się ptaków* (PAE: k. CCIX): *Wróżby o urodzinach z zachowania się sowy* (m. 399, oprac. BJ).
- ◎ *Zasiąg jednej z wróżb ze ziół w dniu św. Jan*a (Moszyński, Klimaszewska, Bytnarówna, 1935: m. 5; Moszyński, 1967b: m. 15 na s. 731).
- ◎ *Zasiąg wróżenia ze śledziony wieprza o nadchodzącej zimie* (Moszyński, Klimaszewska, 1934: m. 8; Moszyński, 1967b: m. 16 na s. 732).
- ■ *Wigilijne wróżby o urodzaju* (PAE: k. CCXXIX, m. 425, oprac. JB).
- □ *Wróżba pomyślności w dniach Bożego Narodzenia i Nowego Roku* [Warmia i Mazury] (Szyfer, 1975: m. ryc. 5 na s. 32).
- ◘ *Wróżby – Wróżby z wyciąganych słomek, ziarn* {Wróżby wigilijne} [Kresy Południowo-Wschodnie: b. woj. tarnopolskie, stanisławowskie i lwowskie] (Świtniewski, m. III, 1).
- ◘ *Wróżby – Wróżby za pomocą liczenia* {kołków w płocie – Wróżby wigilijne} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. III, 2).
- ◘ *Wróżby – Parzysta ilość osób przy wieczerzy wigilijnej* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. III, 3).
- ◘ *Wróżby – Taczanie chlebem* {przy wieczerzy wigilijnej} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. III, 4).
- ◘ *Wróżby – Rzucanie pszenicą (kutią) do sufitu* {podczas wieczerzy wigilijnej} [Kresy Południowo-Wschodnie] (Świtniewski, m. III, 5).
- ◘ *Wróżby – Bicie kóp* {podczas wieczerzy wigilijnej} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. III, 6).
- ◘ *Wróżby – Wróżby o pogodzie z okresu 13 XII-25 XII* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. III, 8).
- ◘ *Wróżby – Wróżby z łupin cebuli* {wróżby o pogodzie w poszczególnych miesiącach nadchodzącego roku} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. III, 13).
- ■ *Wpływ gwiazd na los człowieka* (Lebeda, 2002: m. 2 na s. 23).
- ■ *Wpływ gwiazd na życie człowieka, I* (Lebeda, 2002: m. 3 na s. 25).
- ■ *Wpływ gwiazd na życie człowieka, II* (Lebeda, 2002: m. 4 na s. 26).
- ◘ *Wróżby – Wróżby z gwiazd* {podczas wieczerzy wigilijnej} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. III, 7).
- ◘ *Wróżby – Wróżby z żarzących się węgli* {podczas wieczerzy wigilijnej} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. III, 9).
- ◘ *Wróżby – Wróżby z dymu świecy* {podczas wieczerzy wigilijnej} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. III, 10).

- *Wróżby – Wróżby z położenia łyżek* {podczas wieczerzy wigilijnej} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. III, 11).
- *Wróżby – Wróżby z położenia noża* {podczas wieczerzy wigilijnej} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. III, 12).
- *Wróżby – Wróżby z opłatka* {podczas wieczerzy wigilijnej} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. III, 14).
- *Wróżby – Wróżby z zachowania się zwierząt przy podawaniu im jadła* {podczas wieczerzy wigilijnej} [Kresy Południowo-Wschodnie: b. woj. tarnopolskie, stanisławowskie i lwowskie] (Świtniewski, m. III, 15).
- *Wróżby – Wróżby z głosu zwierząt* {podczas wieczerzy wigilijnej} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. III, 16).
- *Wróżby – Wróżby z cienia* {podczas wieczerzy wigilijnej} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. III, 17).
- *Wróżby – {Wróżby z zachowania się człowieka/Wróżby z kichnięcia}* {podczas wieczerzy wigilijnej} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. III, 18).
- *Wróżby – Wróżby za pośrednictwem pierwszego człowieka* {wchodzącego do domu} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. III, 19).
- *Wróżby – Próbowanie szczęścia* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. III, 20).
- *Wróżby – {Wróżby z zachowania się człowieka/Wróżby z kichnięcia}* {podczas wieczerzy wigilijnej} [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. III, 18).
- *Wie deutet man das Ohrenläuten? – Man achtet darauf, ob es im rechten oder im linken Ohr läutet* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 6, m. 246, oprac. W. Escher).
- *Wie deutet man des Jucken in der Nase? Das Nasenjucken ist ein Zeichen eines besondern Zusammenhanges. Das Nasenjucken weist auf Zukünftiges hin. Volksmedizinische Ansichten über Nasenjucken* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 7, m. 247, oprac. W. Escher).
- *Zweites Gesicht: Die Bezeichnung des Sehers* (ADV NF: z. 4, m. 37, na podstawie badań w r. 1933 oprac. G. Grober-Glück).
- *Zweites Gesicht: Die Bezeichnung des Voraussehens* (ADV NF: z. 4, m. 38, na podstawie badań w r. 1933 oprac. G. Grober-Glück).
- *Zweites Gesicht: Der Geburtstermin des Sehers* (ADV NF: z. 4, m. 39, na podstawie badań w r. 1933 oprac. G. Grober-Glück).
- *Wahrsagekunst: Bezeichnung des Wahrsagekünstlers* (ADV NF: z. 4, m. 40, na podstawie badań w r. 1933 oprac. G. Grober-Glück).

19. Sztuka

19.1. Wrażliwość estetyczna ludu

19.2. Kosmetyka

19.3. Plastyka

19.3.1. Zdobienie jaj wielkanocnych

- ■ *Zdobienie jaj wielkanocnych i ich nazwy* (PAE: k. CCCLXII, oprac. MK): *Zdobienie jaj wielkanocnych techniką woskową* (m. 621); *Techniki zdobienia jaj wielkanocnych* (m. 622); *Nazwy zdobienia jaj wielkanocnych I* (m. 623); *Nazwy zdobienia jaj wielkanocnych II* (m. 624).
- ■ *Dekorowanie jaj wielkanocnych poprzez farbowanie bądź ich malowanie* (Krzyżowska/Pieńczak, 2017: m. 1 na s. 77).
- ■ *Dekorowanie jaj wielkanocnych poprzez ich skrobanie, zdobienie woskiem, bądź papierem* (Krzyżowska/Pieńczak, 2017: m. 2 na s. 80).
- ■ *Sposoby sporządzania barwników* {do zdobienia jaj wielkanocnych} [Polska bez ziem zachodnich i północnych] (Sągajłło-Kaczanowska, 1961: m. 1 na s. 209).
- ■ *Barwnik roślinny: łuski cebuli* {do zdobienia jaj wielkanocnych} [Polska bez ziem zachodnich i północnych] (Sągajłło-Kaczanowska, 1961: m. 2 na s. 212).
- ■ *Trawa i zboża* {do zdobienia jaj wielkanocnych} [Polska bez ziem zachodnich i północnych] (Sągajło-Kaczanowska, 1961: m. 3 na s. 215).
- ■ *Inne barwniki roślinne* {do zdobienia jaj wielkanocnych} [Polska bez ziem zachodnich i północnych] (Sągajłło-Kaczanowska, 1961: m. 4 na s. 217).
- ■ *Kora drzew i korzenie* {do zdobienia jaj wielkanocnych} [Polska bez ziem zachodnich i północnych] (Sągajłło-Kaczanowska, 1961: m. 5 na s. 221).
- ■ *Liście, kwiaty i owoce drzew i krzewów* {do zdobienia jaj wielkanocnych} [Polska bez ziem zachodnich i północnych] (Sągajłło-Kaczanowska, 1961: m. 6 na s. 224).
- ■ *Barwnik zwierzęcy: czerwiec* {do zdobienia jaj wielkanocnych} [Polska bez ziem zachodnich i północnych] (Sągajłło-Kaczanowska, 1961: m. 7 na s. 227).
- ■ *Barwniki kupne* {do zdobienia jaj wielkanocnych} [Polska bez ziem zachodnich i północnych] (Sągajłło-Kaczanowska, 1961: m. 8 na s. 228).
- ■ *Barwniki kupne* {do zdobienia jaj wielkanocnych} [Polska bez ziem zachodnich i północnych] (Sągajłło-Kaczanowska, 1961: m. 9 na s. 230).
- □ *Jajka wielkanocne* {m.in. barwienie i malowanie} [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 303, oprac. M. Vrzguľová).
- ● *Kraslice* [Słowacja – 2. poł. XIX i pocz. XX w.] (EAS: rozdz. XVI, m. 13, oprac. A. Pranda).
- ● *Verbreitungskarte der Ziermuster mit landwirtschaftlichen Motiven* [Rumunia] (Dunăre, 1959: m. II na s. 72).
- ● *Verbreitungskarte der Ziermuster mit pastoralen Motiven* [Rumunia] (Dunăre, 1959: m. V na s. 76).
- ● *Występowanie pisanek* [Bułgaria] (Vakarelski, 1965: m. XXI).

19.3.2. Wycinanki

19.3.3. Hafty i ściegi, dywany

- □ *Zasięg ubioru sandomierskiego i jego ważniejszych składników... zachodnia granica haftu wolutowego* (Kamocki, 1957: m. 2 po s. 65).

- □ *Zasięg ubioru biłgorajsko-tarnogrodzkiego, jego ważniejszych elementów... zasięg haftu o ściegu łańcuszkowym o dominującym motywie spirali* (Kaznowska-Jarecka, 1958: m. I po s. 63).
- ● *Prezența custului urzit pe fir la nord și la sud de Carpații Olteniei* (*Arta populară*…, 1963: m. 10 po s. 228).
- ● *Răspîndirea broderiei pe muchiile cutelor din Trnsilvania (inclusiv Valea Jiului) în Oltenia* (*Arta populară* …, 1963: m. 11 po s. 228).
- ● *Pătrunderea unor procedee decorative din Oltenia în Valea Jiului și Țara Hațegului* (*Arta populară* …, 1963: m. 12 po s. 252).
- ● *Tipy vyšivki ženskoj soročki i ih territorial'noe rasprostranenie* [Zakarpacie] (Simonenko, 1958: m. 3 na s. 44).
- ● *Utbredningen av olika benämningar på sticktröjan. Enligt bouppteckningar c:a 1700- c:a 1825* [Skania] (Svensson, 1935: m. il. 84 na s. 85).

19.3.4. Rzeźby i obrazy świętych, obrazki na szkle

- ◙ *Erzeugungsgebiete von Hinterglasbildern in Europa mit Unterscheidung der drei Entstehungsarten* {mapa pomocnicza} (ÖVA: z. 1, m. 11, oprac. F. Knaipp).
- ◙ *Erzeugungsstätten und Erzeuger volkstümlicher Hinterglasbilder in ihren wechselseitigen personellen und stilistischen Beeinflussungen* {mapa pomocnicza} [Europa] (ÖVA: z. 1, m. 12, oprac. F. Knaipp).
- ◙ *Absatzgebiete und Handelswege der Hinterglasbilder dargestellt an Beispielen der wichitigsten Erzeugungsgebiete und Hausiererwohnsitze* {mapa pomocnicza} [Europa] (ÖVA: z. 1, m. 13, oprac. F. Knaipp).
- ● *Hinterglasbildererzeugung. Produktion und Vertrieb bei Vinzenz Köck in Sandl, Oberösterreich, in den Jahren 1852-1864* [Austria, Czechy, Węgry, Włochy] (ÖVA: z. 1, m. 10, oprac. F. Knaipp).

19.3.5. Zdobienie skrzyń i drzwi

- ◙ *Verbreitung der gezimmerten Truhen in Europa (Nach K. Csilléry)* (Makoldi, 1988: m. ryc. 2 na s. 118).
- □ *Zasięgi skrzyń malowanych o pojedynczym i podwójnym podnożu* [Śląsk Opolski, Górny i Cieszyński] (Dubiel, 1963: m. 1 na s. 196).
- □ *Zasięgi skrzyń z podziałem na pola zdobnicze* [Śląsk Opolski, Górny i Cieszyński] (Dubiel, 1963: m. 2 na s. 207).
- □ *Zasięgi niektórych motywów zdobniczych* [Śląsk Opolski, Górny i Cieszyński] (Dubiel, 1963: m. 3 na s. 216).
- □ *Zróżnicowanie skrzyń malowanych na Śląsku* [Śląsk Opolski, Górny i Cieszyński] (Dubiel, 1963: m. 4 na s. 226).
- □ *Zasięg skrzyń krakowskich z dwoma kwiatonami na licu* [okolice Krakowa, po Tarnów na wschodzie] (Reinfuss, 1949b: m. ryc. 10 na s. 17).
- □ *Zasięg skrzyń z gwiazdą* [okolice na zachód od Krakowa] (Reinfuss, 1949b: m. ryc. 21 na s. 22).

- *Malba na nábytku* [2. poł. XIX i 1. poł. XX w.] (EAS: rozdz. XVI, m. 12, oprac. V. Valentová).
- *Frühformen volkstümlicher Möbel – Truhen:* a) *Herkunftsorte und landschaftliche Verbreitung,* b) *Typen der Eckstollentruhe* [Austria wraz z dorzeczem grn. Adygi] (ÖVA: z. 3, m. 38, oprac. i koment. F. Lipp).
- *Herkunftsorte und Typenlandschaften* {typy skrzyń i miejscowości, gdzie je wytwarzano} [Austria] (Lipp, 1971: m.b.n. po s. 16, wg: materiały ÖVA).
- *Verbreitung des Türwächtermotivs in Schweden* [środkowa Szwecja] (Erixon, 1939: m. il. 1 na s. 45).

19.3.6. Zdobienie budynków (zob. też 7.3.3.4. Podwaliny, fundamenty, ściany i sufity oraz 7.3.3.5. Strychy, poddasza, dachy, szczyty i ozdoby szczytów)

19.3.7. Różne

□ *Występowanie tradycyjnych ośrodków wytwórczości ludowej na obszarze ziemi bytowskiej* {m.in. sztuka ludowa} (Kukier, 1968: m.b.n. po s. 464).

- *Ľudová umelecká výroba v ÚĽUV v rokoch 1953-1978* {v *ÚĽUV* = v Ústredi ludowej umeleckej výroby} [Słowacja] (Chlupová, Komorovská, 1980: m.b.n. na s. 600).

19.4. Dramat i teatr ludowy

□ *Występowanie zwyczaju ścinania kani na Kaszubach* (Rompski, 1973: m.b.n. s. 30).

□ *Teatrzyk kukiełkowy* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 255, oprac. M. Benža).

□ *Lalki teatrzyku kukiełkowego* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 256, oprac. M. Benža).

𝔇 *Zwyczaje widowiskowe – Chodzenie po szczodrakach* [Kresy Południowo-Wschodnie: b. woj. tarnopolskie, stanisławowskie i lwowskie] (Świtniewski, m. IV, 9).

𝔇 *Zwyczaje widowiskowe – Szczodraki* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. IV, 10).

𝔇 *Zwyczaje widowiskowe – Zwyczaj chodzenia z Trzema Królami* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. IV, 4).

𝔇 *Zwyczaje widowiskowe – Zwyczaj chodzenia z Małanką* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. IV, 6).

𝔇 *Zwyczaje widowiskowe – Zwyczaj chodzenia z Adamem i Ewą* [Kresy Południowo-Wschodnie: j.w.] (Świtniewski, m. IV, 7).

- *Bábkové divadlo 1. Existencia (zánik, vznik, pretrvanie)* [Słowacja] (Kovačevičová, 1974: m. 131 na s. 471 i koment. s. 500–502; oprac. i koment. E. Siegelová).
- *Bábkové divadlo 2. Hrávali domáci či cudzi)* [Słowacja] (Kovačevičová, 1974: m. 131 na s. 472 i koment. s. 500–502; oprac. i koment. E. Siegelová).

- *Bábkové divadlo 3. Hrávalo sa prevažne: (pre deti, pre dospelých)* [Słowacja] (Kovačevičová, 1974: m. 131 na s. 473 i koment. s. 500–502; oprac. i koment. E. Siegelová).
- *Bábkové divadlo 4. Hlavné postavy hier* [Słowacja] (Kovačevičová, 1974: m. 131 na s. 474 i koment. s. 500–502; oprac. i koment. E. Siegelová).
- □ *Postacie występujące w przedstawieniu odgrywanym przez kolędników* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 262, oprac. M. Benża).
- □ *Nazwy jasełek* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 257, oprac. M. Benża).
- □ *Przedstawianie jasełek* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 258, oprac. M. Benża).
- □ *Postacie występujące w jasełkach* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 259, oprac. M. Benża).
- □ *Aktorzy biorący udział w jasełkach* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 260, oprac. M. Benża).
- *Betlehemská hra 1. Existencia a zánik* [Słowacja] (Kovačevičová, 1974: m. 133 na s. 475 i koment. s. 502–504; oprac. i koment. E. Siegelová).
- *Betlehemská hra 2. Mestny názov skupiny, ktorá hru hrávala* [Słowacja] (Kovačevičová, 1974: m. 133 na s. 476 i koment. s. 502–504; oprac. i koment. E. Siegelová).
- *Betlehemská hra 3. Zamestnanie a sociálny pôvod hercov* [Słowacja] (Kovačevičová, 1974: m. 133 na s. 477 i koment. s. 502–504; oprac. i koment. E. Siegelová).
- *Betlehemská hra 4. Vek hercov* [Słowacja] (Kovačevičová, 1974: m. 133 na s. 478 i koment. s. 502–504; oprac. i koment. E. Siegelová).
- *Betlehemská hra 5. Základná rekvizita* [Słowacja] (Kovačevičová, 1974: m. 133 na s. 479 i koment. s. 502–504; oprac. i koment. E. Siegelová).
- *Betlehemská hra 6. Najfrekventovanejšia postava* [Słowacja] (Kovačevičová, 1974: m. 133 na s. 480 i koment. s. 502–504; oprac. i koment. E. Siegelová).
- *Betlehemská hra 7. Pomocná rekvizita hercov* [Słowacja] (Kovačevičová, 1974: m. 133 na s. 481 i koment. s. 502–504; oprac. i koment. E. Siegelová).
- *Betlehemská hra 8. Čas obchôdzky* (} [Słowacja] (Kovačevičová, 1974: m. 133 na s. 482 i koment. s. 502–504; oprac. i koment. E. Siegelová).
- *Bábkové divadlo 1. Existencia (zánik, vznik, pretrvanie)* [Słowacja] (Kovačevičová, 1974: m. 131 na s. 471 i koment. s. 500–502; oprac. i koment. E. Siegelová).
- *Bábkové divadlo 2. Hrávali domáci či cudzi)* [Słowacja] (Kovačevičová, 1974: m. 131 na s. 472 i koment. s. 500–502; oprac. i koment. E. Siegelová).
- *Bábkové divadlo 3. Hrávalo sa prevažne: (pre deti, pre dospelých)* [Słowacja] (Kovačevičová, 1974: m. 131 na s. 473 i koment. s. 500–502; oprac. i koment. E. Siegelová).
- *Bábkové divadlo 4. Hlavné postavy hier* [Słowacja] (Kovačevičová, 1974: m. 131 na s. 474 i koment. s. 500–502; oprac. i koment. E. Siegelová).
- *Krippenspiel. Wichtige Gestalten* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 536, oprac. E. Pócs).
- *Name des alten Hirten im Krippenspiel* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 537, oprac. E. Pócs).
- *Zahl der Gestalten im Krippenspiel. Puppenkrippenspiel* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 538, oprac. E. Pócs).

19.5. Taniec

■ *Mapa stref tańca w Polsce* (Dąbrowska, 1981b: m. il. 19 na s. 297).
■ *Map of dance areas and ethnographic regions* (Dąbrowska, 1981a: m.b.n. po s. 112).
□ *Nazwy tańców tradycyjnych* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 6, m. 655, oprac. BL).
□ *Tańce w okresie międzywojennym* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 265, oprac. K. Bičanová).
□ *Tańce po II wojnie światowej* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 266, oprac. K. Bičanová).
□ *Najpopularniejsze tańce* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 267, oprac. K. Bičanová).
□ *Taniec wolny obracany* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 268, oprac. K. Bičanová).
□ *Taniec szybki obracany* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 269, oprac. K. Bičanová).
□ *Tańce kobiet* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 270, oprac. K. Bičanová).
□ *Okazje, podczas których wykonywane były tańce kobiet* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 271, oprac. K. Bičanová).
□ *Nazwa indywidualnego tańca wykonywanego przez mężczyzn* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 272, oprac. K. Bičanová).
□ *Rekwizyty używane podczas tańca męskiego* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 273, oprac. K. Bičanová).
◐□ *Schwedentänze* [Pomorze Zachodnie] (Kaiser, 1936a: m. 25].
◗ *Rozmieszczenie tańców: „Kóło", „Ríu̯na", „Wysóka"* [Huculszczyzna] (Harasymczuk, 1939: m. 1 na s. 18).
◗ *Rozmieszczenie tańca: „Trisúnka"* [Huculszczyzna] (Harasymczuk, 1939: m. 2 na s. 32).
◗ *Rozmieszczenie tańca: „Piu̯torák"* [Huculszczyzna] (Harasymczuk, 1939: m. 3 na s. 35).
◗ *Rozmieszczenie tańców: „Hrebinéc", „Zirnýcia", „Korýto", „Kúpka"* [Huculszczyzna] (Harasymczuk, 1939: m. 4 na s. 47).
◗ *Rozmieszczenie tańca: „Kołomýjka"* [Huculszczyzna] (Harasymczuk, 1939: m. 5 na s. 53).
◗ *Rozmieszczenie tańców: „Koczérha", „Stílczyk", „Poduszkówyj", „Maszynérja"* [Huculszczyzna] (Harasymczuk, 1939: m. 6 na s. 63).
◗ *Rozmieszczenie tańców: „Cwéczka", „Popá", „Kosár"* [Huculszczyzna] (Harasymczuk, 1939: m. 7 na s. 69).
◗ *Rozmieszczenie tańca: „Werchowýna"* [Huculszczyzna] (Harasymczuk, 1939: m. 8 na s. 74).
◗ *Rozmieszczenie tańców: „Kozák", „Kozaczók"* [Huculszczyzna] (Harasymczuk, 1939: m. 9 na s. 81).
◗ *Rozmieszczenie tańców: „Tropák", „Dżurýło", „Kruhlýk", „Dubeltíu̯ka"* [Huculszczyzna] (Harasymczuk, 1939: m. 10 na s. 94).
◗ *Rozmieszczenie tańców: „Żydók", „Kozák-holár", „Hółub"* [Huculszczyzna] (Harasymczuk, 1939: m. 11 na s. 95).
◗ *Rozmieszczenie tańców: „Dżumán", „Czabán", „Hajdúk", „Tropacz'ók"* [Huculszczyzna] (Harasymczuk, 1939: m. 12 na s. 99).
◗ *Rozmieszczenie tańca: „Hucúlka"* [Huculszczyzna] (Harasymczuk, 1939: m. 13 na s. 119).

- *Rozmieszczenie tańców: „Babýncka", „Biłoberézka", „Jaworíu̯ka", „Berezúnka"* [Huculszczyzna] (Harasymczuk, 1939: m. 14 na s. 144).
- *Rozmieszczenie tańca: „Worochk'énka"* [Huculszczyzna] (Harasymczuk, 1939: m. 15 na s. 147).
- *Rozmieszczenie tańców: „Pidpoharýnka", „Ban'énka"* [Huculszczyzna] (Harasymczuk, 1939: m. 16 na s. 151).
- *Rozmieszczenie tańców: „Werbíu̯ka", „Szészorka", „Lúczynka", „Mykułyczýnka"* [Huculszczyzna] (Harasymczuk, 1939: m. 17 na s. 155).
- *Rozmieszczenie tańca: „Hołúbka"* [Huculszczyzna] (Harasymczuk, 1939: m. 18 na s. 158).
- *Rozmieszczenie tańców: „Putylánka", „Szýpitka", „Jas'ińska", „Żydíwoczka"* [Huculszczyzna] (Harasymczuk, 1939: m. 19 na s. 171).
- *Rozmieszczenie tańców: „Plýs" I, „Plýs" II* [Huculszczyzna] (Harasymczuk, 1939: m. 20 na s. 179).
- *Rozmieszczenie tańca: „Reszetó"* [Huculszczyzna] (Harasymczuk, 1939: m. 21 na s. 189).
- *Rozmieszczenie tańca: „Arkán"* [Huculszczyzna] (Harasymczuk, 1939: m. 22 na s. 203).
- *Rozmieszczenie tańców: „Hóra", „Rumúnka", „Alún'i", „Wółoch"* [Huculszczyzna] (Harasymczuk, 1939: m. 23 na s. 225).
- *Rozmieszczenie tańców: „S'idémka", „Pólka", „Żydíu̯ka"* [Huculszczyzna] (Harasymczuk, 1939: m. 24 na s. 239).
- *Rozmieszczenie tańców: „Szíma", „Fókstra", „Búbliczki", „Wołószka"* [Huculszczyzna] (Harasymczuk, 1939: m. 25 na s. 243).
- *Mapa rozprzestrzeniania się tańców huculskich: Szlak rozszerzania się „worochk'énki". Pochodzenie tańców huculskich* [Huculszczyzna] (Harasymczuk, 1939: m. 26 na s. 258).
- *Územné rozšírenie tanca verbunk na Slovensku (EAS 1990: 95)* (Skraková, 2006: m.b.n. na s. 57).
- *Tanečné folklórne oblasti* [Słowacja] (Botík, 2007: m.b.n. na s. 57; wg: Mázorová-Ondrejka 1991).
- *Územné rozšírenie krútivých tancov mierneho tempa v 20. storočí (EAS 1990: 95).* [Słowacja] (Skraková, 2006: m.b.n. na s. 57).
- *Výskyt tancov udávaných ako odzemky* [Słowacja] (Dúžek, 1978: m. 1 na s. 97).
- *Najčastejšie skupiny združených názvov pre tance typu odzemok: Odzemok (a jeho varianty)* [Słowacja] (Dúžek, 1978: m. 2 na s. 98).
- *Najčastejšie skupiny združených názvov pre tance typu odzemok: hajduch (a jeho varianty), hajduk (a jeho varianty), hajdúsky tanec* [Słowacja] (Dúžek, 1978: m. 3 na s. 98).
- *Najčastejšie skupiny združených názvov pre tance typu odzemok: kozák (a jeho varianty)* [Słowacja] (Dúžek, 1978: m. 4 na s. 99).
- *Priestorové rozšírenie najpočetniejších skupin združených názvov tancov typu odzemok podľa výskumu EAS: odzemok, hajduk, kozák* [Słowacja] (Dúžek, 1978: m. 5 na s. 100).
- *Rozšírenie nazvov odzemok, hajduch a kozáček v regiónie Liptov: Odzemok, od zeme* [Słowacja] (Dúžek, 1978: m. 6 na s. 101).

- *Rozšírenie nazvov odzemok, hajduch a kozáček v regiónie Liptov: hajduch, hajduk, hajdúska, hajdúcky* [Słowacja] (Dúžek, 1978: m. 7 na s. 101).
- *Rozšírenie nazvov odzemok, hajduch a kozáček v regiónie Liptov: kozáček* [Słowacja] (Dúžek, 1978: m. 8 na s. 102).
- *Názvy odzemkov podľa výskumov SAV z rokov 1947 a 1960 a podľa publikácií o slovenských ľudových tancoch z rokov 1953-1964* [Słowacja] (Dúžek, 1978: m. 9 na s. 103).
- *Životnosť odzemkov* [Słowacja] (Dúžek, 1978: m. 10 na s. 104).
- *Výskýt niektorých rekvizít používaných v odzemku* [Słowacja] (Dúžek, 1978: m. 11 na s. 105).
- *Odzemok tancovaný ženami* [Słowacja] (Dúžek, 1978: m. 12 na s. 107).
- *Odzemky a zbojnícke tance* [Słowacja] (Dúžek, 1988: m.b.n. na s. 494).
- *Kartografické zpracování výskytu vybraných lidových tanců na území Moravy, Slezska a východních Čech ve zbírkách z konce 19. a první poloviny20. století podle Daniely Stavělové a Lubomíra Tyllnera* (*Časové*… 2015: m.b.n. na s. 68).
- 𝅘𝅥𝅮 *Dance* {gwarowe nazwy tańca} [Huculszczyzna] (LAHD: m. 56).
- *Volkstanz* [Austria i dorzecze grn. Adygi]: a) *Schwerttanz und Reiftanz (Überlieferte Formen)*; b) *Die Hauptformen des Ländlers*; c) *Hiatamadl und Strochschneider*; d) *Repräsentative Volkstanzfeste in regelmäßiger Wiederkehr als Ausdruck einer wissenschaftlich orientierten Volkstanzpflege* (ÖVA: z. 5, m. 87, oprac. i koment. R. Wolfram).

19.6. Muzyka i pieśń ludowa

- □ *Trąby pasterskie* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 275, oprac. K. Bičanová).
- □ *Instrumenty smyczkowe* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 276, oprac. K. Bičanová).
- □ *Nazwa skrzypiec* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 277, oprac. K. Bičanová).
- □ *Ludowe instrumenty muzyczne w wytwórczości tradycyjnej* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 6, m. 654, oprac. BL).
- 𝅗𝅥 *Dudy I* [Polska w granicach 1938 r.] (Moszyński, Klimaszewska, 1936: m. 9).
- 𝅗𝅥 *Dudy II (nazwa)* [Polska w granicach 1938 r.] (Moszyński, Klimaszewska, 1936: m. 10).
- 𝅘𝅥𝅮 *Bagpipe* {gwarowe nazwy dud} [Huculszczyzna] (LAHD: m. 58).
- *Gajdy* {koniec XIX i pocz. XX w.} [Słowacja] (EAS: rozdz. XIX, m. 6, oprac. O. Elschek).
- *Das Vorkommen des Dudelsacks als volkstümliches Instrument in Schweden in neuerer Zeit* (wg: M. Rehnberg – Svensson, 1973: m. il. 40 na s. 67).
- □ *Dawne typy piszczałek wyrabianych z kory* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 6, m. 653, oprac. BL).
- □ *Piszczałki bezotworowe* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 274, oprac. K. Bičanová).
- *Namen und Arten der Pfeife* [łużycka część Śląska i Turyngia] (Streitberg, 1936: m. 95).
- 𝅘𝅥𝅮 *Pipe (Selected Names)* {gwarowe nazwy fujarki} [Huculszczyzna] (LAHD: m. 57).
- *Instrumenty muzyczne* [Bułgaria] (Vakarelski, 1965: m. XVIII).
- ■ *Dziewiczy wieczór* (PAE: k. CCCXXI): *Zwyczaj chodzenia z muzyką* (m. 559, oprac. AM).

□ *Zabawa z muzyką* [Śląsk] (Zaręba, 1974: m. 747).
□ *Muzykanci* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 282, oprac. K. Bičanová).
□ *Muzykanci cygańscy* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 283, oprac. K. Bičanová).
□ *Występy jednego muzykanta* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 284, oprac. K. Bičanová).
□ *Okoliczności występu jednego muzykanta* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 285, oprac. K. Bičanová).
● *Zábavy a rodinné slávnosti pri jednom muzikantovi 1. Existencia* (opracowała i komentarzem opatrzyła O. Danglová) [Słowacja] (Kovačevičová, 1974: m. 152 na s. 483 i komentarz s. 504–505).
● *Zábavy a rodinné slávnosti pri jednom muzikantovi 2. Konali sa pri harmonikárovi* (opracowała i komentarzem opatrzyła O. Danglová) [Słowacja] (Kovačevičová, 1974: m. 152 na s. 484 i koment. s. 504–505).
● *Vereinswesen I – Gesangsvereine* [Austria] (ÖVA: z. 5, m. 83, oprac. i koment. F. Grieshofer).
□ *Dawne typy tradycyjnych kapel ludowych* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 6, m. 652, oprac. BL).
● *Zábavy a rodinné slávnosti pri jednom muzikantovi 2. Konali sa pri harmonikárovi* (oprac. i koment. O. Danglová) [Słowacja] (Kovačevičová, 1974: m. 152 na s. 484 i koment. s. 504–505).
□ *Kapele smyczkowe I* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 278, oprac. K. Bičanová).
□ *Kapele smyczkowe II* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 279, oprac. K. Bičanová).
◐□ *Die Tanzkapelle. I. Die instrumentale Zusammensetzung der Tanzkapelle ohne Klavier, a) Volkstümliche Bezeichnungen* [Niemcy i Austria, Niemcy sudeccy i obszar Wolnego Miasta Gdańska] (ADV: z. 6, m. 115, badania w r. 1932).
◐□ *Die Tanzkapelle. I. Die instrumentale Zusammensetzung der Tanzkapelle ohne Klavier, b) Nach Instrumentengattungen geordnet* [Niemcy i Austria, Niemcy sudeccy i obszar Wolnego Miasta Gdańska] (ADV: z. 6, m. 116, badania w r. 1932).
◐□◐□ *Die Tanzkapelle. I. Die instrumentale Zusammensetzung der Tanzkapelle ohne Klavier,* c) Zestawione mapy 115–116 [Niemcy i Austria, Niemcy sudeccy i obszar Wolnego Miasta Gdańska] (ADV: z. 6, m. 117, badania w r. 1932).
◐□ *Die Tanzkapelle. II. Die instrumentale Zusammensetzung der Tanzkapelle mit Klavier* [Niemcy i Austria, Niemcy sudeccy i obszar Wolnego Miasta Gdańska] (ADV: z. 6, m. 118, badania w r. 1932).
◐□ *Die Tanzkapelle. III. Holzblasinstrumente in der Tanzkapelle ohne Klavier* [Niemcy i Austria, Niemcy sudeccy i obszar Wolnego Miasta Gdańska] (ADV: z. 6, m. 119, badania w r. 1932).
◐□ *Die Tanzkapelle. IV. Volksmusikinstrumente in der Tanzkapelle* [Niemcy i Austria, Niemcy sudeccy i obszar Wolnego Miasta Gdańska] (ADV: z. 6, m. 120, badania w r. 1932).
●□ *Vereinswesen II – Blasmusikkapellen* [Austria] (ÖVA: z. 5, m. 84, oprac. i koment. F. Grieshofer).
□ *Orkiestry dęte I* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 280, oprac. K. Bičanová).
□ *Orkiestry dęte II* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 281, oprac. K. Bičanová).
□ *Mapa stylistycznych cech kurpiowskich* {pieśni} (Wozaczyńska, 1956: m.b.n. na s. 221).

- *Area of the meadow songs representation in the repertoire* [Slovakia] (Krekovičová, 2007: m. rys. 268 na s. 317, author: H. Urbancová).
- *Dialogische Hirtenrufen („helekačky")* [Słowacja] (Krekovičová, 1993: m. 1 na s. 214).*Occurence of dialogic shepherd's callings („Halekačky")* [Słowacja] (Krekovičová, 2007: m. rys. 269 na s. 317, author: E. Krekovičová).
- *Verspotten der alten Jungfern mit Liedern, Sprüchen und Redensarten* [węgierski obszar językowy] (MNA: t. 8, m. 549, oprac. E. Györgyi).

19.7. Literatura ludowa i wybrane elementy gwarowe

- *Zasięg dwu wątków epicznych w Bułgarii* (Vakarelski, 1965: m. XIX).
- ■ *Przysłowia i zwroty przysłowiowe dotyczące siewu zbóż* (Kłodnicki, 1999: m. 1 na s. 75).
- ■ *Nazwy biedronki* (Lebeda, 2002: m. 46 na s. 271).
- □ *Biedronka* (*Coccinella*) [Śląsk] (Zaręba, 1974: m. 602).
- □ *Zróżnicowanie nazw gwarowych na oznaczenie bożej krówki* [Kurpie – Puszcza Zielona] (Szyfer, 1962: m. 2 na s. 479).
- ◐□ *Wie nennt man den Maikäfer?* (Kaiser, 1936a: m. 39; tenże, 1936b: koment. s. 218–221 z dodatkową m. „*Bezeichnungen für den Marienkäfer in Pommern*" – il. 11 na s. 219).
- ◐□ *Volksdichtung – Lieder an den Marienkäfer I-II* [Niemcy i Austria, Niemcy sudeccy i spiscy, po kilka wsi na Górnym Śląsku, nad środkową Notecią, w ziemi chełmińskiej i na Pomorzu Gdańskim z obszarem Wolnego Miasta Gdańska włącznie] (ADV NF: z. 5, m. 54–55, na podstawie badań w latach 1931/32 oprac. G. Grober-Glück).
- ◐□ *Marienkaferlieder: m. flieg ins – haus* [Niemcy w granicach do II wojny światowej] (wg: ADV NF: z. 5, m. 54 Grober-Glück, 1984: m. 6 na s. 66).
- ◐□ *Volksdichtung – Anfänge der Lieder an den Marienkäfer I-III* [Niemcy i Austria, Niemcy sudeccy, węgierscy i spiscy, kilkanaście w ziemi chełmińskiej i na Pomorzu Gdańskim z obszarem Wolnego Miasta Gdańska włącznie] (ADV NF: z. 5, m. 56a-c, na podstawie badań w okresie 1932/32 oprac. G. Grober-Glück).
- ◐□ *Lieder an den Marienkäfer* [Śląsk, Saksonia i Turyngia] (Streitberg, 1936: m. 94).
- □ *Zróżnicowanie nazw gwarowych na oznaczenie ćmy* [Kurpie – Puszcza Zielona] (Szyfer, 1962: m. 1 na s. 478).
- ■ *Mówi się, że pszczoła umiera albo ginie* (Lebeda, 2002: m. 47 na s. 275).
- □ *Zróżnicowanie nazw gwarowych na oznaczenie nietoperza* [Kurpie – Puszcza Zielona] (Szyfer, 1962: m. 3 na s. 480).
- ■ *Wątek folklorystyczny o powstaniu świni* (Lebeda, 2002: m. 42 na s. 240).
- ◐□ *Allgemeine Abschiedsgrußformeln (Auswahl)* [Niemcy i Austria, Niemcy sudeccy i obszar Wolnego Miasta Gdańska] (ADV: z. 5, m. 99, badano w r. 1930).
- *Grussformeln über Mittag* [Szwajcaria] (Weiss, 1946: m.b.n. po s. 328, wg: materiały ASV).
- *Formeln beim Niesen – Formeln die Gottes Segen und Hilfe wünschen* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 6, m. 241, oprac. W. Escher).
- *Formeln beim Niesen – Formeln die Gesundheit und Wohlergehen wünschen* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 6, m. 242, oprac. W. Escher).

- *Sprüche und Verhalten beim Schluckauf – Welche Sprüche braucht man, um sich vom Schluckauf zu befreien? Welche Redensarten über Ursache und Bedeutung sind üblich?* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 6, m. 243, oprac. W. Escher).
- *Sprüche und Verhalten beim Schluckauf – Welche Massnahmen sind üblich um sich vom Schluckauf zu befreien?* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 6, m. 244, oprac. W. Escher).
- *Gleichzeitigkeit – Was sagt man, wenn zwei Personen gleichzeitig dasselbe Wort aussprechen?* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 6, m. 245, oprac. W. Escher).
- ◐□ *Formeln und Deutungen zu alltäglichem Geschehen: Plötzliche Geschprächsstille in einer Gesellschaft* (ADV NF: z. 5, m. 59–60, na podstawie badań w r. 1935 oprac. G. Grober-Glück).
- *Redensarten bei Donner. Welche Redensarten braucht man wenn es donnert?* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 7, m. 248, oprac. E. Liebl).
- ◐□ *Frauenfeste und Frauenvorrechte. Tage oder Zeiten, an denen Frauen regieren oder Vorrechte haben (Redensarten)* [Niemcy, Austria, pojedyncze informacje dot. Niemców sudeckich i banackich] (ADV NF: z. 7, m. 76 d, oprac. M. Zender).
- ◐□ *Pommersche Bastlösereime* [Pomorze Zachodnie] (Kaiser, 1936b: ryc. 7 na s. 94).
- ◐□ *Bastlösereime* [Śląsk, Saksonia i Turyngia] (Streitberg, 1936: m. 96).
- *Karte über das Vorkommen der Pelops-Motive in Österreich und Südtirol* (Schmidt, 1951: m. ryc. 1 na s. 69).
- *Verbreitung der Pelops-Motive in Europa* (Schmidt, 1951: m. ryc. 1 na s. 69).
- □ *Opowieści o zbójnikach* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 251, oprac. M. Benża).
- □ *Opowieści historyczne* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 252, oprac. M. Benża).
- □ *Opowieści lokalne* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 253, oprac. M. Benża).
- □ *Narratorzy opowieści* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 254, oprac. M. Benża).
- *Povesti historické a miestne 1. Postavy zbojnickych povesti* [Słowacja] (Kovačevičová, 1974: m. 130 na s. 465 i koment. s. 498–500; oprac. i koment. opatrzyła G. Lunterová).
- *Povesti historické a miestne 2. Povesti o rôznych historických postavách* [Słowacja] (Kovačevičová, 1974: m. 130 na s. 466 i koment. s. 498–500; oprac. i koment. G. Lunterová).
- *Povesti historické a miestne 3. Povesti o historických a sociálnych skupinách* [Słowacja] (Kovačevičová, 1974: m. 130 na s. 467 i koment. s. 498–500; oprac. i koment. G. Lunterová).
- *Povesti historické a miestne 4. Prileżitosti, pri ktorých sa rozprávali povesti* [Słowacja] (Kovačevičová, 1974: m. 130 na s. 468 i koment. s. 498–500; oprac. i koment. G. Lunterová).
- *Povesti historické a miestne 5. Rozpravačské prileżitosti na zábavách a počas obradov* [Słowacja] (Kovačevičová, 1974: m. 130 na s. 469 i koment. s. 498–500; oprac. i koment. G. Lunterová).
- *Povesti historické a miestne 6. Vek rozprávačov* [Słowacja] (Kovačevičová, 1974: m. 130 na s. 470 i koment. s. 498–500; oprac. i koment. G. Lunterová).
- *Die Verbreitung der Janošík-Sagen* [wschodnie Morawy i Śląsk Cieszyński] (Sirovátka, 1976: m.b.n. na s. 188).
- *Sagen und Erzählungen von historischen Persönlichkeiten und alten Völkern. Historische Persönlichkeiten* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 7, m. 250, oprac. W. Escher).
- *Bergwerkssagen* [Austria i dorzecze górnej Adygi] (Haiding, 1978: m.b.n., luzem).

20. Onomastyka i symbolika znaków

20.1. Onomastyka

- *Ortsnamen mit Maja- nach dem Werk Suomenmaa I-IX* [Finlandia w granicach do II wojny świat.] (Valonen, 1975: m. ryc. 18 na s. 185).
- *Pochodzenie nazw miejscowości na Wyspach Brytyjskich i w Bretonii* (Żejmo-Żejmis, 1939: m. ryc. 457 na s. 318; wg C. Taylora 1893, z Ripleya 1900).

21. Inne

21.1. Handel domokrążny, targi/jarmarki, szlaki handlowe i migracje zarobkowe

■● *Zasięgi handlu ludowego w ostatniej ćwierci XIX w. (wybrane ośrodki)* (Pietraszek, 1976: m. il. 5 na s. 419, powt. Bukraba-Rylska, 2008: m. il. 11.1 na s. 266).
■ *Targowiska (1964 r.)* (Chilczuk, 1968: m. 5).
□ *Ważniejsze ośrodki targów i jarmarków* [Wielkopolska] (AJKLW: t. 7, m. 606, oprac. AB).
□ *Cotygodniowe targi I* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 218, oprac. Ľ. Falťanová).
□ *Cotygodniowe targi II* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 219, oprac. Ľ. Falťanová).
□ *Nazwa targu* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 220, oprac. Ľ. Falťanová).
● *Centrá trhov (1. polovica 20. storočia)* [Słowacja] (Falťanová, 2000: m. ryc. 72 na s. 96).
● *Fairs centres (1th half of the 20th century)* [Słowacja] (Falťanová, 2007: m. rys. 66 na s. 98; autor: Ľ. Falťanová).
● *Jarmočné centrá 1. pol. 20. storočia* [Słowacja] (Falťanova, 1994: m.b.n. na s. 419).
● *Centrá týždenných trhov, 80. roky 20. storočia* [Słowacja] (Falťanova, 1994: m.b.n. na s. 423).
● *Märkte. Marktorte – ihre regionale und lokale Bedeutung* [Szwajcaria] (ASV: cz. I, z. 8, m. 114–117, oprac. W. Escher).
● *Märkte. Markttermine auf Fest und Heiligentage bezogene Termine, Herbst* [Szwajcaria] (ASV: cz. I, z. 8, m. 118, oprac. W. Escher).
● *Märkte. Markttermine auf Fest und Heiligentage bezogene Termine, Winter* [Szwajcaria] (ASV: cz. I, z. 8, m. 119, oprac. W. Escher).
● *Märkte. Markttermine auf Fest und Heiligentage bezogene Termine, Frühjahr / Sommer* [Szwajcaria] (ASV: cz. I, z. 8, m. 120, oprac. W. Escher).
● *Stadt- und Marktformen* [Górna Austria] (AO: t. 1, m. 8 i rysunki przykładowe na karcie 9, oprac. A. Klaar).
□ *Hipotetyczny przebieg ważniejszych szlaków handlowych* {dorzecze Sanu i Wisłoka} (Książek, 1973: il. 1 na s. 8).
■ *Szlaki handlowe maziarzy z Łosia na terenie Królestwa Kongresowego* (Brylak-Załuska, 1983: m. il. 8 na s. 55).

- ■ *Kierunki wędrówek handlowych maziarzy z Łosia przed I wojną światową* (Brylak-Załuska, 1983: m. il. 6 na s. 52).
- ■ *Południowe szlaki handlowe maziarzy z Łosia, do r. 1914* (Brylak-Załuska, 1983: m. il. 7 na s. 53).
- ■ *Szlaki handlowe maziarzy z Łosia na Czechy, do r. 1914 i po r. 1914* (Brylak-Załuska, 1983: m. il. 9 na s. 56).
- ■ *Kierunki wędrówek handlowych maziarzy z Łosia w okresie międzywojennym, schemat* (Brylak-Załuska, 1983: m. il. 10 na s. 57).
- ■ *Szlaki handlowe maziarzy z Łosia na terenie Polski w okresie międzywojennym* (Brylak-Załuska, 1983: m. il. 11 na s. 58).
- ■ *Szlaki handlowe maziarzy z Łosia w czasie II wojny światowej* (Brylak-Załuska, 1983: m. il. 12 na s. 59).
- ● *Rajóny hornooravských plátenníkov v býv. Uhorsku / Kraje hornooravských pláteníkov v býv. Uhorsku (v r. 1880–1914)* (Polonec, 1955: m. ryc. 7 na s. 65).
- ● *Hasthandelns utbredning i Jämtlands län och Medelpad* (Hedlund, 1941: m. il. 2 na s. 106).
- ● *Städer där resp. socknar i Jämtlands län och Medelpad* (Hedlund, 1941: m. il. 3 na s. 107).
- ● *Konsumtion av sill och strömning i Jämtlands län och Medelpad* (Hedlund, 1941: m. il. 4 na s. 107).
- ● *Myrjärnsutvinning samt handel met smide på Norge* (Hedlund, 1941: m. il. 5 na s. 109).
- ● *Orter från vilka respective socknar i Jämtlands län och Medelpad erhållit liar* (Hedlund, 1941: m. il. 6 na s. 109).
- ● *Hermorten för handelbönder, som handlat pä Stockholm under 1860- talet* (Hedlund, 1941: m. il. 7 na s. 111).
- ● *Hermorten för handelbönder, som idkat transitohandel med sill och norskvaror från Norge till Östersund, Hedemora, Knåda, Järvsö, Sundswall, Solleffeå, Fjällsjö och Hudiksvall* (Hedlund, 1941: m. il. 8 na s. 111).
- □ *Sezonowe prace rolnicze* [Orawa i Spisz] (AKLSP: m. 217, oprac. Ľ. Falťanová).
- □ *Migracja zarobkowa I* [Orawa] (AKLSP: m. 215, oprac. Ľ. Falťanová).
- □ *Migracja zarobkowa II* [Spisz] (AKLSP: m. 216, oprac. Ľ. Falťanová).
- ● *Ausländische Saisonarbeiter* [Szwajcaria] (Weiss, 1946: m.b.n. po s. 128, wg: materiały ASV).
- ● *Landwirtschaftliche Wanderarbeiter – Ausländische Wanderarbeiter* [Szwajcaria] (ASV: cz. 1, z. I, m. 86, oprac. R. Weiss).
- ● *Landwirtschaftliche Wanderarbeiter – Inländische Wanderarbeiter* [Szwajcaria] (ASV: cz. 1, z. I, m. 87, oprac. R. Weiss).
- ● *Landwirtschaftliche Wanderarbeiter – Kein Zuzug von Wanderarbeiter* [Szwajcaria] (ASV: cz. 1, z. I, m. 88, oprac. R.Weiss).

21.2. Różne zagadnienia

- ● *Bundesfeier. Brauchelemente* [Szwajcaria] (ASV: cz. I, z. 8, m. 126, oprac. E. Liebl).
- ● *Gedenktage. Schlachten – Betagerungen und Mordnächte – andere historisch Ereignisse* [Szwajcaria] (ASV: cz. I, z. 8, m. 127, oprac. W. Escher).

- *Starke Männer. Was sollen sie geleistet haben?* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 7, m. 249, oprac. E. Liebl).
- *Hochzeitsbräuche. Angaben an die ledigen Burschen* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 5, m. 222, oprac. E. Liebl).
- *Schulstrafen* [Szwajcaria] (ASV: cz. II, z. 5, m. 218, oprac. E. Liebl).
- *Spoločenské aktivity politického charakteru* [Zahorie, Słowacja] (Benža, 2013: m. 2 na s. 251).
- *Spoločensko-kultúrne aktivity tradičného charakteru* [Zahorie, Słowacja] (Benža, 2013: m. 3 na s. 252).
- *Spoločensko-kultúrne aktivity novodobého charakteru* [Zahorie, Słowacja] (Benža, 2013: m. 4 na s. 253).
- *Uppgifter om flätade spåntapeter i Sydvästsverige I* (Berg, 1944: m. 1 na s. 262).

Opracowali Zygmunt Kłodnicki i Agnieszka Pieńczak

Aneks 2

Wykaz miejscowości, w których wykonano fotografie Zygmunta Kłodnickiego przechowywane w Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego w Cieszynie

W aneksie odnotowano 130 miejscowości (i inne określenia geograficzne), w których Zygmunt Kłodnicki wykonał 1198 fotografii w trakcie prowadzonych przez siebie badań i obserwacji terenowych (lata 1960–1987). Sporo miejscowości znajduje się poza stałą siecią badawczą PAE, stąd też niezbędne było wyszukiwanie ich na współczesnych mapach Polski i sygnowanie ich po raz pierwszy (określenie geograficzne trzech współrzędnych zgodne z układem PAE: słup, pas, pole). Aneks został opracowany na podstawie danych zawartych na platformie cyfrowej www.archiwumpae.us.edu.pl.

Lp.	Miejscowość	Województwo	Sygnatura PAE	Autor fotografii	Rok wykonania fotografii	Liczba fotografii wykonanych w danej miejscowości
1.	Jeleniów (ok. Kudowy-Zdroju)	dolnośląskie	**11.32.III**	Zygmunt Kłodnicki	1960	6
2.	Kowalewo (ok. Kościana)	wielkopolskie	**12.22.VIII**	Zygmunt Kłodnicki	1972	20
3.	Lgiń (ok. Wschowy)	lubuskie	**12.24.I**	Zygmunt Kłodnicki	1981	16
4.	Wilczyna (ok. Szamotuł)	wielkopolskie	**13.20.IX**	Zygmunt Kłodnicki	1972	7
5.	Szczepanów (ok. Środy Śląskiej)	dolnośląskie	**13.27.XIII**	Zygmunt Kłodnicki	1971	7
6.	Krajkowo (ok. Śremu)	wielkopolskie	**14.22.VII**	Zygmunt Kłodnicki	1972	15
7.	Pobiedziska (ok. Poznania)	wielkopolskie	**15.20. XVI**	Zygmunt Kłodnicki	1972	3
8.	Jaraczewo (ok. Jarocina)	wielkopolskie	**15.23.XII**	Zygmunt Kłodnicki	1972	2
9.	Brzezina (ok. Brzegu)	opolskie	**15.29. XVI**	Zygmunt Kłodnicki	1971	8
10.	Tuszkowy (ok. Kościerzyny)	pomorskie	**17.12.IV**	Zygmunt Kłodnicki	1987	5
11.	Krojanty (ok. Chojnic)	pomorskie	**17.14.II**	Zygmunt Kłodnicki	1974	10

12.	Lubochnia (ok. Gniezna)	wielkopolskie	**17.20.XIV**	Zygmunt Kłodnicki	1972	3
13.	Sulęczyno (ok. Kartuz)	pomorskie	**18.11.V**	Zygmunt Kłodnicki	1987	4
14.	Sumino [jezioro] (ok. Kartuz)	pomorskie	**18.11.IX**	Zygmunt Kłodnicki	1987	10
15.	Lipusz (ok. Kościerzyny)	pomorskie	**18.12.I**	Zygmunt Kłodnicki	1986	2
16.	Ostrów (wyspa na Jeziorze Wdzydze), ok. Kościerzyny	pomorskie	**18.12.X**	Zygmunt Kłodnicki	1986	8
17.	Wdzydze Kiszewskie (ok. Kościerzyny)	pomorskie	**18.12.XI**	Zygmunt Kłodnicki	1986	8
18.	Wójcin (ok. Wieruszowa)	łódzkie	**18.28.VIII**	Zygmunt Kłodnicki	1971	1
19.	Gola (ok. Wieruszowa)	łódzkie	**18.28.VIII**	Zygmunt Kłodnicki	1971	2
20.	Rybno (ok. Wejherowa)	pomorskie	**19.8.XIII**	Zygmunt Kłodnicki	1975	2
21.	Czarna Woda (ok. Starogardu)	pomorskie	**19.13.V**	Zygmunt Kłodnicki	1974	7
22.	Sternalice (ok. Radłowa)	opolskie	**19.29.XII**	Zygmunt Kłodnicki	1961	22
23.	Łęg (ok. Chełmna)	pomorskie	**20.15.XIV**	Zygmunt Kłodnicki	1974	6
24.	Wabcz (ok. Chełmna)	kujawsko-pomorskie	**20.16.VI**	Zygmunt Kłodnicki	1974	14
25.	Papowo Toruńskie (ok. Torunia)	kujawsko-pomorskie	**20.17.XV**	Zygmunt Kłodnicki	1974	1
26.	Szczyrk (ok. Bielska-Białej)	śląskie	**21.36.X**	Zygmunt Kłodnicki	połowa lat 60. XX wieku	6
27.	Korbielów (ok. Żywca)	śląskie	**22.37.VI**	Zygmunt Kłodnicki	1986	28
28.	Zubrzyca Górna (ok. Nowego Targu)	małopolskie	**23.37.VII**	Zygmunt Kłodnicki	1977	2
29.	Lipnica Wielka (ok. Nowego Targu)	małopolskie	**23.37.XIV**	Zygmunt Kłodnicki	1986	59
30.	Zarzęcin Kolonia / Zarzęcin (ok. Opoczna)	łódzkie	**24.27.VIII**	Zygmunt Kłodnicki	1971	3
31.	Winduga (ok. Piotrkowa Trybunalskiego)	łódzkie	**24.27.XV**	Zygmunt Kłodnicki	1971	3
32.	Ostrów (ok. Piotrkowa Trybunalskiego)	łódzkie	**24.27.XV**	Zygmunt Kłodnicki	1971	4
33.	Biała (ok. Piotrkowa Trybunalskiego)	łódzkie	**24.27.XV**	Zygmunt Kłodnicki	1971	2
34.	Stobnica (dzielnica Trzy Morgi), ok. Piotrkowa Trybunalskiego	łódzkie	**24.28.III**	Zygmunt Kłodnicki	1971	2
35.	Taras (ok. Końskich)	łódzkie	**24.28.XV**	Zygmunt Kłodnicki	1971	6
36.	Nowy Targ (ok. Zakopanego)	małopolskie	**24.37.XVI**	Zygmunt Kłodnicki	1967	6

37.	Ludźmierz (ok. Nowego Targu)	małopolskie	**24.37.XVI**	Zygmunt Kłodnicki	1965	6
38.	Chochołów (ok. Nowego Targu)	małopolskie	**24.38.IX**	Zygmunt Kłodnicki	1965	5
39.	Dzianisz (ok. Nowego Targu)	małopolskie	**24.38.X**	Zygmunt Kłodnicki	1964	30
40.	Biały Dunajec (ok. Zakopanego)	małopolskie	**24.38.XII**	Zygmunt Kłodnicki	1967	8
41.	Dolina Chochołowska	małopolskie	**24.38.XIII**	Zygmunt Kłodnicki	1962; 1964	32
42.	Kościelisko (ok. Zakopanego)	małopolskie	**24.38.XIV**	Zygmunt Kłodnicki	ok. 1964; 1977	7
43.	Zakopane	małopolskie	**24.38.XV**	Zygmunt Kłodnicki	1964	2
44.	Gubałówka	małopolskie	**24.38.XV**	Zygmunt Kłodnicki	1964; 1967	3
45.	Blachówka (ok. Zakopanego)	małopolskie	**24.38.XV**	Zygmunt Kłodnicki	1977	8
46.	Dolina Starorobociańska	małopolskie	**24.39.I**	Zygmunt Kłodnicki	1964	66
47.	Przysłop Miętusi	małopolskie	**24.39.II**	Zygmunt Kłodnicki	1965	3
48.	Dolina Gąsienicowa) [Skupniów Upłaz]	małopolskie	**24.39.IV**	Zygmunt Kłodnicki	1964	1
49.	Gaszek (ok. Tomaszowa)	łódzkie	**25.26.XII**	Zygmunt Kłodnicki	1971	2
50.	Inowłódz (ok. Tomaszowa)	łódzkie	**25.26.XII**	Zygmunt Kłodnicki	1971	1
51.	Zakościele (ok. Tomaszowa)	łódzkie	**25.26.XII**	Zygmunt Kłodnicki	1971	5
52.	Turbacz [w drodze na szczyt od strony Łopuszny]	małopolskie	**25.37.VI**	Zygmunt Kłodnicki	1963	6
53.	Waksmund (ok. Nowego Targu)	małopolskie	**25.37.XIII**	Zygmunt Kłodnicki	1967	31
54.	Łopuszna (ok. Nowego Targu)	małopolskie	**25.37.XIV**	Zygmunt Kłodnicki	1963	2
55.	Dębno (ok. Nowego Targu)	małopolskie	**25.38.III**	Zygmunt Kłodnicki	1963; 1964	6
56.	Murzasichle (ok. Nowego Targu)	małopolskie	**25.38.XIII**	Zygmunt Kłodnicki	1962	48
57.	Brzegi (ok. Nowego Targu)	małopolskie	**25.38.XIV**	Zygmunt Kłodnicki	1967	30
58.	Glinojeck (ok. Ciechanowa)	mazowieckie	**26.19.V**	Zygmunt Kłodnicki	1975	6
59.	Korytów (ok. Grodziska Mazowieckiego)	mazowieckie	**26.23.XV**	Zygmunt Kłodnicki	1962	4
60.	Góra (przedmieście Nowego Miasta), ok. Grójca	mazowieckie	**26.26.IV**	Zygmunt Kłodnicki	1971	2
61.	Szczawnica (ok. Nowego Targu)	małopolskie	**26.38.III**	Zygmunt Kłodnicki	1967	9
62.	Nowe Miasto (ok. Grójca)	mazowieckie	**27.26.I**	Zygmunt Kłodnicki	1971	6
63.	Ulaski Gostomskie (ok. Grójca)	mazowieckie	**27.26.III**	Zygmunt Kłodnicki	1971	2
64.	Górki (ok. Grójca)	mazowieckie	**27.26.III**	Zygmunt Kłodnicki	1971	1

65.	Pacew (ok. Białobrzegów)	mazowieckie	**28.25.XIII**	Zygmunt Kłodnicki	1971	6
66.	Mniszek (ok. Radomia)	mazowieckie	**28.27.IX**	Zygmunt Kłodnicki	1971	3
67.	Leluchów (ok. Muszyny)	małopolskie	**28.38.XIII**	Zygmunt Kłodnicki	1987	10
68.	Gostkowo (ok. Pułtuska)	mazowieckie	**29.19.X**	Zygmunt Kłodnicki	1975	2
69.	Kręgi Stare (ok. Wyszkowa)	mazowieckie	**29.20.XV**	Zygmunt Kłodnicki	1974	18
70.	Pilica (ok. Grójca)	mazowieckie	**29.25.II**	Zygmunt Kłodnicki	1971	1
71.	Goryń (ok. Radomia)	mazowieckie	**29.26.X**	Zygmunt Kłodnicki	1971	1
72.	Mąkosy (ok. Radomia)	mazowieckie	**29.26.XI**	Zygmunt Kłodnicki	1971	2
73.	Modrzejowice (ok. Radomia)	mazowieckie	**29.28.II**	Zygmunt Kłodnicki	1971	1
74.	Gawłuszowice (ok. Mielca)	mazowieckie	**29.32.XVI**	Zygmunt Kłodnicki	1971	2
75.	Chrząstów (ok. Mielca)	podkarpackie	**29.33.IV**	Zygmunt Kłodnicki	1971	4
76.	Złotniki (ok. Mielca)	podkarpackie	**29.33.VIII**	Zygmunt Kłodnicki	1971	2
77.	Jaworze Dolne (ok. Dębicy)	podkarpackie	**29.35.VIII**	Zygmunt Kłodnicki	1971	5
78.	Wróblowa (ok. Jasła)	podkarpackie	**29.36.IV**	Zygmunt Kłodnicki	1971	9
79.	Bodaki (ok. Gorlic)	małopolskie	**29.37.VII**	Zygmunt Kłodnicki	1964	9
80.	Bartne (ok. Gorlic)	małopolskie	**29.37.VIII**	Zygmunt Kłodnicki	1964	24
81.	Bartne (ok. Gorlic) - okolice [droga z Bartnego do Świerzowy Ruskiej]	małopolskie	**29.37.XII**	Zygmunt Kłodnicki	1964	14
82.	Ciepielów (ok. Lipska)	mazowieckie	**30.28.II**	Zygmunt Kłodnicki	1971	2
83.	Zakącie (ok. Dębicy) - okolice	podkarpackie	**30.34.V**	Zygmunt Kłodnicki	1971	7
84.	Podzamcze (ok. Jasła)	podkarpackie	**30.36.V**	Zygmunt Kłodnicki	1971	2
85.	Świerzowa Ruska (ok. Jasła)	podkarpackie	**30.37.IX**	Zygmunt Kłodnicki	1964	4
86.	Dęblin (ok. Puław)	lubelskie	**31.26.VI**	Zygmunt Kłodnicki	1971	1
87.	Gołąb (ok. Puław)	lubelskie	**31.26.XV**	Zygmunt Kłodnicki	1971	3
88.	Nasiłów (ok. Puław)	lubelskie	**31.27.XII**	Zygmunt Kłodnicki	1971	3
89.	Kłudzie (ok. Lipska)	mazowieckie	**31.28.IX**	Zygmunt Kłodnicki	1971	11
90.	Opoczka (ok. Kraśnika)	lubelskie	**31.30.III**	Zygmunt Kłodnicki	1971	10
91.	Zawichost (ok. Sandomierza) – okolice	świętokrzyskie	**31.30.XI**	Zygmunt Kłodnicki	1971	9
92.	Zawisełcze (ok. Sandomierza)	świętokrzyskie	**31.31.V**	Zygmunt Kłodnicki	1971	3
93.	Jasionka (ok. Krosna)	podkarpackie	**31.37.IX**	Zygmunt Kłodnicki	1964	5
94.	Jasionka (ok. Krosna) – okolice [przy drodze między Duklą a Jasionką]	podkarpackie	**31.37.IX**	Zygmunt Kłodnicki	1964	3

95.	Barwinek (ok. Krosna)	podkarpackie	**31.38.I**	Zygmunt Kłodnicki	1987	2
96.	Wyrzyki / Nowe Wyrzyki (ok. Zambrowa)	podlaskie	**32.17.XV**	Zygmunt Kłodnicki	1974	16
97.	Zambrów	podlaskie	**32.18.VII**	Zygmunt Kłodnicki	1974	2
98.	Świerże (ok. Ostrowi Mazowieckiej)	mazowieckie	**32.19.X**	Zygmunt Kłodnicki	1975	11
99.	Rędziny (ok. Stalowej Woli)	podkarpackie	**32.31.XV**	Zygmunt Kłodnicki	1971	5
100.	Wólka Tanewska (ok. Niska)	podkarpackie	**32.32.VIII**	Zygmunt Kłodnicki	1971	1
101.	Łąka (ok. Rzeszowa)	podkarpackie	**32.34.X**	Zygmunt Kłodnicki	1964	7
102.	Futoma (ok. Rzeszowa)	podkarpackie	**32.35.XV**	Zygmunt Kłodnicki	1964	22
103.	Niebieszczany (ok. Sanoka)	podkarpackie	**32.37.XI**	Zygmunt Kłodnicki	1964	8
104.	Komańcza (ok. Sanoka)	podkarpackie	**32.38.X**	Zygmunt Kłodnicki	1964	20
105.	Olszanka (ok. Suwałk)	podlaskie	**33.11.XVI**	Zygmunt Kłodnicki	1973	9
106.	Burzyn (ok. Łomży)	podlaskie	**33.16.XIV**	Zygmunt Kłodnicki	1974	12
107.	Bystre (ok. Leżajska)	podkarpackie	**33.32.XIV**	Zygmunt Kłodnicki	1971	5
108.	Dębno (ok. Leżajska)	podkarpackie	**33.33.XVI**	Zygmunt Kłodnicki	1971	1
109.	Babice (ok. Przemyśla)	podkarpackie	**33.35.XVI**	Zygmunt Kłodnicki	1971	4
110.	Bartkówka (ok. Rzeszowa)	podkarpackie	**33.36.I**	Zygmunt Kłodnicki	1971	22
111.	Hoczew (ok. Leska)	podkarpackie	**33.38.I**	Zygmunt Kłodnicki	1964	3
112.	Polańczyk (ok. Leska)	podkarpackie	**33.38.VII**	Zygmunt Kłodnicki	1964	9
113.	Polańczyk (ok. Leska) – okolice [między Polańczykiem a Wołkowyją]	podkarpackie	**33.38.VII**	Zygmunt Kłodnicki	1964	2
114.	Solina (ok. Leska)	podkarpackie	**33.38.VIII**	Zygmunt Kłodnicki	1964	1
115.	Wołkowyja (ok. Leska)	podkarpackie	**33.38.XI**	Zygmunt Kłodnicki	1964	27
116.	Wiżajny [jezioro] (ok. Suwałk)	podlaskie	**34.10.X**	Zygmunt Kłodnicki	1974	13
117.	Nowa Wieś (ok. Moniek)	podlaskie	**34.16.IX**	Zygmunt Kłodnicki	1973	1
118.	Drohiczyn (ok. Siemiatycz)	podlaskie	**34.21.IX**	Zygmunt Kłodnicki	1960	1
119.	Drohiczyn (ok. Siemiatycz) - okolice	podlaskie	**34.21.IX**	Zygmunt Kłodnicki	1960	3
120.	Kalwaria Pacławska (ok. Przemyśla)	podkarpackie	**34.36.XV**	Zygmunt Kłodnicki	1964	17
121.	Brzegi Górne (dawniej Berehy Górne) (ok. Ustrzyk Dolnych)	podkarpackie	**34.39.X**	Zygmunt Kłodnicki	1960	44
122.	Jegliniec (ok. Sejn)	podlaskie	**35.11.XIV**	Zygmunt Kłodnicki	1973	35

123.	Wigry (ok. Suwałk)	podlaskie	**35.12.IX**	Zygmunt Kłodnicki	1973	2
124.	Płaska (ok. Augustowa)	podlaskie	**35.13.VIII**	Zygmunt Kłodnicki	1973	11
125.	Załucze Stare / Stare Załucze (ok. Włodawy)	lubelskie	**35.27.IV**	Zygmunt Kłodnicki	1974	10
126.	Wirkowice (ok. Zamościa)	lubelskie	**35.30.IV**	Zygmunt Kłodnicki	1974	12
127.	Tarzymiechy (ok. Zamościa)	lubelskie	**35.30.IV**	Zygmunt Kłodnicki	1974	6
128.	Zapałów (ok. Jarosławia)	podkarpackie	**35.34.VI**	Zygmunt Kłodnicki	1974	23
129.	Wyszatyce (ok. Przemyśla)	podkarpackie	**35.35.XIV**	Zygmunt Kłodnicki	1971	7
130.	Zawady (ok. Tomaszowa Lubelskiego)	lubelskie	**37.32.XI**	Zygmunt Kłodnicki	1974	6

Opracowała Agnieszka Pieńczak

Aneks 3

Wykaz miejscowości, w których na potrzeby *Polskiego atlasu etnograficznego* prowadzono badania na podstawie kwestionariusza nr VII pt. *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia urodzinowe* (1969)

Aneks zawiera spis 339 miejscowości sieci badawczej *Polskiego atlasu etnograficznego*, w których w latach 1969–1976 prowadzono badania terenowe dotyczące obrzędowości narodzinowej, według kwestionariusza nr VII pt. *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia urodzinowe* (oprac. J. Gajek). Zastosowano układ według numeru sygnatury PAE (wszystkie sygnatury i nazwy miejscowości zostały zweryfikowane przez Agnieszkę Pieńczak i Kamillę Księżnik). Aneks został opracowany na podstawie danych zgromadzonych na platformie cyfrowej www.archiwumpae.us.edu.pl.

Lp.	Miejscowość	Województwo	Sygnatura PAE	Rok prowadzenia badań	Osoba prowadząca badania
1.	Pacholęta (ok. Gryfina)	zachodniopomorskie	**6.16.VIII**	1971	Bronisława Garstecka
2.	Brwice (ok. Dębna)	zachodniopomorskie	**6.17.XII/XVI**	1971	Janina Herbisz
3.	Stare Biskupice (ok. Słubic)	lubuskie	**7.20.IX**	1971	Maciej Kurek
4.	Kopce / Koperno (ok. Gubina)	lubuskie	**7.23.VIII**	1973	Barbara Filipowska
5.	Budzieszewice (ok. Goleniowa)	zachodniopomorskie	**8.13.X**	1974	Barbara Jankowska
6.	Smogolice (ok. Stargardu Szczecińskiego)	zachodniopomorskie	**8.15.III**	1974	Barbara Jankowska
7.	Mechowo (ok. Pyrzyc)	zachodniopomorskie	**8.16.X**	1974	Barbara Jankowska
8.	Kozin (ok. Myśliborza)	zachodniopomorskie	**8.18.II**	1975	Alicja Budziszewska
9.	Walewice (ok. Sulęcina)	lubuskie	**8.21.IV**	1971	Maciej Kurek
10.	Osiecznica (ok. Krosna Odrzańskiego)	lubuskie	**8.22.IX**	1971	Maciej Kurek
11.	Świbna (ok. Żar)	lubuskie	**8.24.IX**	lata 70. XX wieku	Janusz Bohdanowicz
12.	Żaganiec (ok. Żagania)	lubuskie	**8.25.VII**	1971	Janusz Bohdanowicz
13.	Poświętne (ok. Bolesławca)	dolnośląskie	**8.26.XII**	1970	Barbara Jankowska
14.	Stary Węgliniec (ok. Zgorzelca)	dolnośląskie	**8.27.II**	1970	Barbara Jankowska
15.	Szyszkowa (ok. Lubania Śląskiego)	dolnośląskie	**8.28.VII**	1970	Barbara Jankowska
16.	Gąbin (ok. Gryfic)	zachodniopomorskie	**9.11.XVI**	1975	Elżbieta Parossa
17.	Trzebiszewo (ok. Skwierzyny)	lubuskie	**9.19 XI**	1971	Maciej Kurek
18.	Mozów (ok. Sulechowa)	lubuskie	**9.22.XII**	1975	Janusz Bohdanowicz
19.	Podbrzezie Górne (ok. Nowej Soli)	lubuskie	**9.24.XII**	1971	Maciej Kurek
20.	Górczyca (ok. Lwówka Śląskiego)	dolnośląskie	**9.28.VIII**	1970	Barbara Jankowska

21.	Piaski Łobeskie (ok. Łobez)	zachodniopomorskie	**10.13.V**	1975	Dorota Tracz
22.	Sokólsko (ok. Strzelec Krajeńskich)	lubuskie	**10.18.I**	1975	Alicja Budziszewska
23.	Kaława (ok. Międzyrzecza)	lubuskie	**10.21.I**	1976	Marek Poczatko
24.	Piotrowice (ok. Szprotawy)	lubuskie	**10.25.XIII**	1970	Jerzy Grocholski
25.	Pobłocie (ok. Kołobrzegu)	zachodniopomorskie	**11.11.XIV/XV**	1975	Elżbieta Parossa
26.	Świdwinek (ok. Świdwina)	zachodniopomorskie	**11.13.X**	1975	Dorota Tracz
27.	Suliszewo (ok. Drawska Pomorskiego)	zachodniopomorskie	**11.14.XV**	1975	Halina Waśniowska
28.	Dębsko (ok. Drawska Pomorskiego)	zachodniopomorskie	**11.16.VI**	1975	Halina Zawierucha
29.	Zatom Stary (ok. Międzychodu)	wielkopolskie	**11.19.XV**	1971	Maciej Kurek
30.	Lewiczynek (ok. Nowego Tomyśla)	wielkopolskie	**11.20.XIV**	1971	Maciej Kurek
31.	Kiełpiny (ok. Wolsztyna)	wielkopolskie	**11.22.VII**	1971	Maciej Kurek
32.	Wróblów (ok. Wschowy)	lubuskie	**11.23.XV**	1971	Maciej Kurek
33.	Kurowice (ok. Głogowa)	dolnośląskie	**11.25.VI**	1974	Jan Nawalany
34.	Modła (ok. Głogowa)	dolnośląskie	**11.25.VI**	1972	Katedra Etnologii Uniwersytetu Wrocławskiego
35.	Ogrodzisko (ok. Lubina)	dolnośląskie	**11.26.XIV**	1970	Jerzy Grocholski
36.	Słup (ok. Jawora)	dolnośląskie	**11.28.VI**	1970	Jerzy Grocholski
37.	Lubomin (ok. Wałbrzycha)	dolnośląskie	**11.29.XV**	1970	Jerzy Grocholski
38.	Nowa Wieś (ok. Szamotuł)	wielkopolskie	**12.19.XII**	1974	Krzysztof Zielnica
39.	Kowalewo (ok. Kościana)	wielkopolskie	**12.22.VIII**	1974	Krzysztof Zielnica
40.	Krzycko Wielkie (ok. Leszna)	wielkopolskie	**12.23.XVI**	1972	Halina Biernacka, Wanda Czapran
41.	Rosnowo (ok. Koszalina)	zachodniopomorskie	**13.11.XIII**	1973	Janusz Rajces
42.	Łęknica (ok. Szczecinka)	zachodniopomorskie	**13.13.IX**	1975	Krystyna Janusz
43.	Broczyno (ok. Wałcza)	zachodniopomorskie	**13.14.XIII**	1975	HalinaWaśniowska
44.	Strączno (ok. Wałcza)	zachodniopomorskie	**13.16.IX**	1975	Halina Zawierucha
45.	Ciszkowo (ok. Czarnkowa)	wielkopolskie	**13.18.X**	lata 70. XX wieku	Krzysztof Zielnica
46.	Wilczyna (ok. Szamotuł)	wielkopolskie	**13.20.IX**	lata 70. XX wieku	Krzysztof Zielnica
47.	Ryczeń (ok. Góry Śląskiej)	dolnośląskie	**13.25.IX**	1970	Janusz Bohdanowicz
48.	Wrzosy (ok. Wołowa)	dolnośląskie	**13.27.I**	1969	Janusz Bohdanowicz
49.	Piersno (ok. Środy Śląskiej)	dolnośląskie	**13.28.IX**	1970	Jadwiga Gryzik
50.	Książnica Śląska (ok. Dzierżoniowa)	dolnośląskie	**13.30.I**	1970	Zygmunt Kłodnicki
51.	Wilcza (ok. Nowej Rudy)	dolnośląskie	**13.31.IX**	1970	Zygmunt Kłodnicki
52.	Idzików (ok. Bystrzycy Kłodzkiej)	dolnośląskie	**13.32.XIII**	1970	Zygmunt Kłodnicki
53.	Gwiazdowo (ok. Sławna)	zachodniopomorskie	**14.10.XII**	1975	Danuta Kotowicz
54.	Żydowo (ok. Sławna)	zachodniopomorskie	**14.12.III**	1975	Elżbieta Parossa
55.	Gałowo (ok. Szczecinka)	zachodniopomorskie	**14.13.XIV**	1970	Stefania Rekieć
56.	Jelonek (ok. Szczecinka)	zachodniopomorskie	**14.14.V**	1975	Krystyna Janusz
57.	Krępsko (ok. Wałcza)	zachodniopomorskie	**14.16.VII**	1975	Marek Poczatko
58.	Oleśnica (ok. Chodzieży)	wielkopolskie	**14.17.XV**	1971	Sylwester Surma
59.	Dąbrówka Leśna (ok. Obornik)	wielkopolskie	**14.19.X**	1974	Krzysztof Zielnica
60.	Wiry (ok. Poznania)	wielkopolskie	**14.21.X**	lata 70. XX wieku	Krzysztof Zielnica
61.	Krajkowo (ok. Śremu)	wielkopolskie	**14.22.VII**	1974	Krzysztof Zielnica
62.	Siemowo (ok. Gostynia)	wielkopolskie	**14.24.II**	lata 70. XX wieku	Anna Mączyńska
63.	Zakrzewo (ok. Rawicza)	wielkopolskie	**14.25.VI**	1969 1970	Janusz Bohdanowicz Władysław Tomczak
64.	Pawłów Trzebnicki (ok. Trzebnicy)	dolnośląskie	**14.27.III**	1970	Janusz Bohdanowicz
65.	Szymanów (ok. Wrocławia)	dolnośląskie	**14.28.III**	1970	Janusz Bohdanowicz
66.	Zielenice (ok. Strzelina)	dolnośląskie	**14.30.II**	1971	Janusz Bohdanowicz

67.	Starczówek (ok. Ząbkowic Śląskich)	dolnośląskie	**14.31.X/XI**	1970	Zygmunt Kłodnicki
68.	Objazda (ok. Słupska)	pomorskie	**15.9.IV**	1975	Alicja Czyżewska
69.	Ochodza (ok. Wągrowca)	wielkopolskie	**15.19.VIII**	1974	Halina Waśniowska, Halina Zawierucha
70.	Promno (ok. Poznania)	wielkopolskie	**15.21.IV**	1974	Krzysztof Zielnica
71.	Brodowo (ok. Środy)	wielkopolskie	**15.22.XII**	lata 70. XX wieku	Alicja Czyżewska
72.	Wojciechowo (ok. Jarocina)	wielkopolskie	**15.23.XVI**	1974	Krzysztof Zielnica
73.	Guzowice (ok. Milicza)	dolnośląskie	**15.25.XVI**	1971	Janusz Bohdanowicz
74.	Bukowice (ok. Trzebnicy)	dolnośląskie	**15.27.IV**	1970	Zygmunt Kłodnicki
75.	Brzezina (ok. Brzegu)	opolskie	**15.29.XVI**	1971	Zygmunt Kłodnicki
76.	Dębnica Kaszubska (ok. Słupska)	pomorskie	**16.10.V**	1975	Alicja Czyżewska
77.	Wałdowo (ok. Miastka)	pomorskie	**16.12.I**	1975	Danuta Kotowicz
78.	Lisewo (ok. Człuchowa)	pomorskie	**16.13.XIV**	1975	Marek Poczatko
79.	Laskowo (ok. Złotowa)	wielkopolskie	**16.15.I**	1975	Marek Poczatko
80.	Kościerzyn Mały (ok. Wyrzyska)	wielkopolskie	**16.16.XIII**	1976	Alicja Czyżewska
81.	Potulin (ok. Wągrowca)	wielkopolskie	**16.18.I**	1974	Anna Mączyńska, Alicja Czyżewska
82.	Zawidowice (ok. Oleśnicy)	dolnośląskie	**16.28.V**	1974	Krystyna Janusz
83.	Grabin (ok. Niemodlina)	opolskie	**16.31.V**	1970	Janusz Bohdanowicz
84.	Cecenowo (ok. Słupska)	pomorskie	**17.8.XIV**	1975	Alicja Czyżewska
85.	Czarna Dąbrówka (ok. Słupska)	pomorskie	**17.10.X**	1975	Danuta Kotowicz
86.	Ugoszcz (ok. Bytowa)	pomorskie	**17.11.XIV**	1975	Marek Poczatko
87.	Krojanty (ok. Chojnic)	pomorskie	**17.14.II**	1974	Zygmunt Kłodnicki
88.	Drożdżenica (ok. Sępólna)	kujawsko-pomorskie	**17.15.II**	1975	Krystyna Szałaśna
89.	Krąpiewo (ok. Bydgoszczy)	kujawsko-pomorskie	**17.16.XII**	1974	Danuta Gumienna, Katarzyna Ogielska
90.	Smolniki (ok. Szubina)	kujawsko-pomorskie	**17.18.III**	1974	Anna Mączyńska, Alicja Czyżewska
91.	Biskupin (ok. Żnina)	kujawsko-pomorskie	**17.19.VII**	1974	Halina Waśniowska, Halina Zawierucha
92.	Lubochnia (ok. Gniezna)	wielkopolskie	**17.20.XIV**	1974	Urszula Marczak
93.	Rataje (ok. Września)	wielkopolskie	**17.22.X**	lata 70. XX wieku	Krzysztof Zielnica
94.	Prokopów (ok. Pleszewa)	wielkopolskie	**17.24.III**	lata 70. XX wieku	Krzysztof Zielnica
95.	Pruślin (ok. Ostrowa Wielkopolskiego)	wielkopolskie	**17.25.XI**	1970; lata 70. XX wieku	Iwona Kwiecień, Janusz Bohdanowicz
96.	Jezioro (ok. Ostrowa Wielkopolskiego)	wielkopolskie	**17.26.XIV**	1969	Janusz Bohdanowicz
97.	Głuszyna (ok. Namysłowa)	opolskie	**17.28.VI**	1970	Janusz Bohdanowicz
98.	Grabczak / Grabczok (ok. Opola)	opolskie	**17.30.III**	1970	Janusz Bohdanowicz
99.	Ligota Prószkowska (ok. Opola)	opolskie	**17.31.X**	1970	Janusz Bohdanowicz
100.	Stare Kotkowice (ok. Prudnika)	opolskie	**17.32.XV**	1970	Jerzy Grocholski
101.	Nasiedle (ok. Głubczyc)	opolskie	**17.34.X**	1970	Jerzy Grocholski
102.	Iwiec (ok. Tucholi)	kujawsko-pomorskie	**18.15.IV**	1975	Krystyna Szałaśna
103.	Stronno (ok. Bydgoszczy)	kujawsko-pomorskie	**18.16.XII**	1974	Danuta Gumienna, Katarzyna Ogielska
104.	Prądocin (ok. Inowrocławia)	kujawsko-pomorskie	**18.18.III**	1971	Ewa Borkowska
105.	Wójcin (ok. Mogilna)	kujawsko-pomorskie	**18.20.XVI**	1974	Urszula Marczak
106.	Węglew (ok. Konina)	wielkopolskie	**18.22.VIII**	1974	Urszula Marczak
107.	Janków (ok. Kalisza)	wielkopolskie	**18.24.VIII**	1972	Wanda Ruda
108.	Gola (gm. Byczyna, ok. Olesna)	opolskie	**18.28.VIII**	1971	Zygmunt Kłodnicki
109.	Lubomia (ok. Wodzisławia Śląskiego)	śląskie	**18.34.XII**	1970	Eugenia Szweda

110.	Rybno (ok. Wejherowa)	pomorskie	**19.8.XIII**	1975	Zygmunt Kłodnicki
111.	Chmielno (ok. Kartuz)	pomorskie	**19.10.XIII**	1971	Bernard Grzędzicki
112.	Barkoczyn (ok. Kościerzyny)	pomorskie	**19.12.I**	1974	Jerzy Grocholski
113.	Czarna Woda (ok. Starogardu)	pomorskie	**19.13.V**	1974	Zygmunt Kłodnicki
114.	Krusza Duchowna (ok. Inowrocławia)	kujawsko-pomorskie	**19.19.IX**	1975	Zygmunt Kłodnicki
115.	Michałów (ok. Kalisza)	wielkopolskie	**19.25.V**	1971	Barbara Jankowska
116.	Kuźnica Grabowska (ok. Ostrzeszowa)	wielkopolskie	**19.26.V/IX**	1971	Barbara Jankowska
117.	Wędrynia (ok. Olesna)	opolskie	**19.30.I**	1969	Kazimierz Jagieła
118.	Łaziska (ok. Strzelec Opolskich)	opolskie	**19.31.IX**	1970	Janusz Bohdanowicz
119.	Rudziniec (ok. Gliwic)	śląskie	**19.32.XIV**	1969	Stefan Łysik
120.	Wilcza (ok. Rybnika)	śląskie	**19.33.XVI**	1969	Stefan Łysik
121.	Żelistrzewo (ok. Pucka)	pomorskie	**20.8.XIV**	1975	Jerzy Grocholski
122.	Pręgowo (ok. Gdańska)	pomorskie	**20.11.VI**	lata 70. XX wieku	Jerzy Grocholski
123.	Szczerbięcin (ok. Tczewa)	pomorskie	**20.12.IV**	1974	Stanisław Cieśla
124.	Bobowo (ok. Starogardu)	pomorskie	**20.13.VII**	1975	Teresa Przała
125.	Płochocinek (ok. Świecia)	kujawsko-pomorskie	**20.14.XV**	1971	Bernardyna Krotoszyńska
126.	Wabcz (ok. Chełmna)	kujawsko-pomorskie	**20.16.VI**	1974	Zygmunt Kłodnicki
127.	Papowo Toruńskie (ok. Torunia)	kujawsko-pomorskie	**20.17.XV**	1975	Zygmunt Kłodnicki
128.	Sędzin (ok. Aleksandrowa Kujawskiego)	kujawsko-pomorskie	**20.19.X**	1975	Janusz Bohdanowicz
129.	Orle (ok. Radziejowa)	kujawsko-pomorskie	**20.21.III**	1971	Cecylia Zielińska
130.	Białków Górny (ok. Koła)	wielkopolskie	**20.22.XIII**	1969	Kazimierz Jagieła
131.	Boleszczyn (ok. Turka)	wielkopolskie	**20.24.II**	1973	Krzysztof Zielnica
132.	Dzierząźna (ok. Sieradza)	łódzkie	**20.25.VI**	1969	Jadwiga Pawłowska
133.	Szklana Huta (ok. Sieradza)	łódzkie	**20.27.II**	1969 1971	Jadwiga Pawłowska, Zofia Pawlak
134.	Pątnów (ok. Wielunia)	łódzkie	**20.28.IX**	1969	Kazimierz Jagieła
135.	Panki (ok. Kłobucka)	śląskie	**20.30.III**	1969 1970	Kazimierz Jagieła, Łucja Wartak
136.	Kokotek (ok. Lublińca)	śląskie	**20.31.X**	1969	Stefan Łysik
137.	Wieszowa (ok. Tarnowskich Gór)	śląskie	**20.32.XV**	1969	Stefan Łysik
138.	Kryry (ok. Pszczyny)	śląskie	**20.34.XV**	1970	Jerzy Grocholski
139.	Wiślica (ok. Cieszyna)	śląskie	**20.35.XIV**	1969	Barbara Jankowska
140.	Istebna (ok. Cieszyna)	śląskie	**20.37.VIII**	1969	Barbara Jankowska
141.	Węgrowo (ok. Grudziądza)	kujawsko-pomorskie	**21.15.X**	1972	Henryk Jędrzejewski
142.	Myśliwiec (ok. Wąbrzeźna)	kujawsko-pomorskie	**21.16.XII**	1975	Zygmunt Kłodnicki
143.	Brzustowa (ok. Lipna)	kujawsko-pomorskie	**21.19.XII**	1971	Teresa Karwicka
144.	Pniewo (gm. Chodecz, ok. Kutna)	łódzkie	**21.22.VIII**	1969	Kazmierz Jagieła
145.	Lubojna (ok. Częstochowy)	śląskie	**21.30.IV**	1969	Kazimierz Jagieła
146.	Wojsławice (ok. Myszkowa)	śląskie	**21.31.XII-XVI**	1970	Stefan Łysik
147.	Goląsza (ok. Będzina)	śląskie	**21.32.XII**	1970	Genowefa Boryszewska
148.	Żabnica (ok. Żywca)	śląskie	**21.37.VIII**	1969	Barbara Jankowska
149.	Tralewo (ok. Malborka)	pomorskie	**22.12.I**	1974	Stanisław Cieśla
150.	Sztumska Wieś (ok. Sztumu)	pomorskie	**22.13.V**	1975	Teresa Przała
151.	Giżynek (ok. Rypina)	kujawsko-pomorskie	**22.18.II**	1971	Teresa Karwicka
152.	Wola Nakonowska (ok. Włocławka)	pomorskie	**22.20.XIII**	1970	Zenobia Pietrzykowska
153.	Parzęczew (ok. Łęczycy)	łódzkie	**22.24.II**	1972	Krystyna Kowalczyk
154.	Wodzierady (ok. Łasku)	łódzkie	**22.25.V**	1969	Jadwiga Pawłowska
155.	Babice (ok. Oświęcimia)	małopolskie	**22.34.IX**	1970	Jerzy Grocholski
156.	Roczyny (ok. Wadowic)	małopolskie	**22.35.XIV**	1969 1970	Barbara Jankowska Kazimierz Talar
157.	Komorowo / Komorowo Żuławskie (ok. Elbląga)	warmińsko-mazurskie	**23.12.III**	1975	Krzysztof Zielnica

158.	Milikowo (ok. Morąga)	warmińsko-mazurskie	**23.13.VII**	1975	Krzysztof Zielnica
159.	Ząbrowo (ok. Iławy)	warmińsko-mazurskie	**23.14.XIV**	1974	Janusz Bohdanowicz
160.	Pokrzydowo (ok. Brodnicy)	kujawsko-pomorskie	**23.16.X**	1969	Wiesława Sokołówna
161.	Zakrocz (ok. Rypina)	kujawsko-pomorskie	**23.18.II**	1970	Teresa Karwicka
162.	Piaski (ok. Sierpca)	mazowieckie	**23.19.VIII**	1974	Wiesława Sokołówna
163.	Tłuchowo (ok. Lipna)	kujawsko-pomorskie	**23.19.XIV**	1972	Tadeusz Pawłowski
164.	Lucień (ok. Gostynina)	mazowieckie	**23.21.II**	1972	Teresa Klimkiewicz
165.	Wola Owsiana (ok. Kutna)	łódzkie	**23.22.X**	1975	Barbara Jankowska
166.	Pniewo (gm. Bedlno, ok. Kutna)	łódzkie	**23.22.XVI**	1970	Wanda Wójcik
167.	Mąkolice (ok. Łowicza)	łódzkie	**23.23.XV**	1974	Barbara Jankowska
168.	Jędrzejów (ok. Łodzi)	łódzkie	**23.25.VI**	1975	Barbara Jankowska
169.	Woźniki (ok. Piotrkowa Trybunalskiego)	łódzkie	**23.27.II**	1974	Zbigniew Półtorak, Leszek Rozmus
170.	Kocierzowy (ok. Radomska)	łódzkie	**23.28.X**	1974	Halina Sapjuk
171.	Mała Wieś (ok. Radomska)	łódzkie	**23.29.XV**	1974	Halina Sapjuk
172.	Ślęzany (ok. Włoszczowy)	śląskie	**23.31.VII**	1974	Halina Sapjuk
173.	Golczowice (ok. Olkusza)	małopolskie	**23.33.III**	1972	Iwona Honkisz
174.	Wola Filipowska (ok. Chrzanowa)	małopolskie	**23.34.VI**	1970	Lucyna Gaj
175.	Budzów (ok. Suchej Beskidzkiej)	małopolskie	**23.36.VII**	1971	Barbara Jankowska
176.	Lipnica Wielka (ok. Nowego Targu)	małopolskie	**23.37.XIV**	1969	Barbara Jankowska
177.	Młynarska Wola (ok. Pasłęka)	warmińsko-mazurskie	**24.11.XIV**	1975	Krzysztof Zielnica
178.	Słonecznik (ok. Morąga)	warmińsko-mazurskie	**24.13.XII**	1974	Janusz Bohdanowicz
179.	Dąbrowa (ok. Żuromina)	mazowieckie	**24.17.XVI**	lata 70. XX wieku	Wiesława Sokołówna
180.	Pszczonów (ok. Łowicza)	łódzkie	**24.24.IV**	1971	Jan Szewczyk
181.	Węgrzynowice (ok. Rawy Mazowieckiej)	łódzkie	**24.25.XII**	lata 70. XX wieku	Zbigniew Półtorak, Leszek Rozmus
182.	Zarzęcin (ok. Opoczna)	łódzkie	**24.27.VIII**	1969	Mirosława Jastrzębska
183.	Rzewuszyce (ok. Włoszczowy)	świętokrzyskie	**24.29.XVI**	1971	Henryk Świerczewski
184.	Słupia (ok. Jędrzejowa)	świętokrzyskie	**24.31.XII**	1972	Barbara Dzierżek
185.	Obidowa (ok. Nowego Targu)	małopolskie	**24.37.XII**	1970	Barbara Jankowska
186.	Ciche (ok. Nowego Targu)	małopolskie	**24.38.VI**	1970	Onufry Chrobak
187.	Dzianisz (ok. Nowego Targu)	małopolskie	**24.38.X**	1970 1975	Tadeusz Cikowski Barbara Jankowska
188.	Durąg (ok. Ostródy)	warmińsko-mazurskie	**25.14.XIII**	1970	Apolonia Osowska
189.	Leksyn (ok. Płocka)	mazowieckie	**25.21.II**	1974	Wiesława Sokołówna
190.	Mistrzewice (ok. Sochaczewa)	mazowieckie	**25.22.VIII**	1973	Barbara Jankowska
191.	Kocierzew (ok. Łowicza)	łódzkie	**25.22.IX**	1971	Mieczysław Milczarek
192.	Starzechowice (ok. Końskich)	świętokrzyskie	**25.28.X**	1970	Zygmunt Kosmala
193.	Wola Podleśna / Podleśna Wola (ok. Miechowa)	małopolskie	**25.32.XIII**	1973	Barbara Dzierżek
194.	Wyciąże (ok. Krakowa)	małopolskie	**25.34.XI**	1972	Róża Godula
195.	Kornatka (ok. Myślenic)	małopolskie	**25.35.XIII**	1970	Barbara Jankowska
196.	Kacwin (ok. Nowego Targu)	małopolskie	**25.38.XII**	1970	Barbara Jankowska
197.	Murzasichle (ok. Nowego Targu)	małopolskie	**25.38.XIII**	1969	Barbara Jankowska
198.	Brzegi (ok. Nowego Targu)	małopolskie	**25.38.XIV**	1969	Barbara Jankowska
199.	Lubomino (ok. Lidzbarka Warmińskiego)	warmińsko-mazurskie	**26.12.V**	1975	Krzysztof Zielnica
200.	Brąswałd (ok. Olsztyna)	warmińsko-mazurskie	**26.13.XI**	1974	Janusz Bohdanowicz
201.	Miodówko (ok. Olsztyna)	warmińsko-mazurskie	**26.14.XIV**	1974	Janusz Bohdanowicz
202.	Kozłowo (ok. Nidzicy)	warmińsko-mazurskie	**26.16.IX**	1970	Janina Ducka
203.	Kanigowo (ok. Nidzicy)	warmińsko-mazurskie	**26.16.XI**	lata 70. XX wieku	Wiesława Sokołówna

204.	Szydłowo (ok. Mławy)	mazowieckie	**26.17.XV**	lata 70. XX wieku	Wiesława Sokołówna
205.	Faustynowo (ok. Ciechanowa)	mazowieckie	**26.19.X**	1975	Zygmunt Kłodnicki
206.	Radzymin (ok. Płońska)	mazowieckie	**26.20.XIV**	1974	Wiesława Sokołówna
207.	Korytów (ok. Grodziska Mazowieckiego)	mazowieckie	**26.23.XV**	1975	Barbara Jankowska
208.	Regnów (ok. Rawy Mazowieckiej)	łódzkie	**26.25.VI**	1975	Barbara Jankowska
209.	Radzice Duże (ok. Opoczna)	łódzkie	**26.27.II**	1969 1970	Mirosława Jastrzębska, Teresa Skrzypek
210.	Modliszewice (ok. Końskich)	świętokrzyskie	**26.28.VI**	1974	Kazimierz Jagieła
211.	Promnik (ok. Kielc)	świętokrzyskie	**26.29.XV**	1972	Jerzy Palka
212.	Borszowice (ok. Jędrzejowa)	świętokrzyskie	**26.31.XI**	1972	Alfred Sepioł
213.	Dzierążnia (ok. Kazimierzy Wielkiej)	świętokrzyskie	**26.32.XIV**	1972	Barbara Golda
214.	Wyżyce (ok. Bochni)	małopolskie	**26.34.XI**	1972	Henryk Pajek
215.	Lipnica Dolna (ok. Bochni)	małopolskie	**26.35.XVI**	1972	Aleksandra Jaklińska
216.	Łukowica (ok. Limanowej)	małopolskie	**26.37.III**	1970	Halina Górecka
217.	Galiny (ok. Bartoszyc)	warmińsko-mazurskie	**27.11.XVI**	1975	Krzysztof Zielnica
218.	Wipsowo (ok. Olsztyna)	warmińsko-mazurskie	**27.13.VIII**	1971	Józef Depka
219.	Przeździęk Wielki (ok. Szczytna)	warmińsko-mazurskie	**27.16.VIII**	1971	Damian Gęsicki
220.	Babice Stare (ok. Pruszkowa)	mazowieckie	**27.22.XII**	1974	Barbara Jankowska
221.	Kozietuły (ok. Grójca)	mazowieckie	**27.25.VIII**	1975	Barbara Jankowska
222.	Budki (ok. Szydłowca)	mazowieckie	**27.28.VIII**	1972	Jan Czaja
223.	Wilków (ok. Kielc)	świętokrzyskie	**27.30.IV**	1972	Małgorzata Maj
224.	Wola Radłowska (ok. Brzeska)	małopolskie	**27.34.XII**	1972	Lucjan Grajny
225.	Frycowa (ok. Nowego Sącza)	małopolskie	**27.37.XI**	1970	Barbara Jankowska
226.	Grom (ok. Szczytna)	warmińsko-mazurskie	**28.14.XIII**	1970	Janusz Bohdanowicz
227.	Mchowo (ok. Przasnysza)	mazowieckie	**28.18.I**	1974	Wiesława Sokołówna
228.	Osiek (ok. Ciechanowa)	mazowieckie	**28.19.IX**	1971	Zenon Zębala
229.	Szczaki (ok. Piaseczna)	mazowieckie	**28.23.XIII**	1974	Barbara Jankowska
230.	Suków (ok. Radomia)	mazowieckie	**28.26.XIII**	1969	Stefan Rosiński
231.	Głuchów / Stary Głuchów (ok. Chmielnika)	świętokrzyskie	**28.31.V**	1973	Janina Kozik
232.	Wełnin (ok. Buska Zdroju)	świętokrzyskie	**28.33.I**	1975	Barbara Jankowska
233.	Lichwin (ok. Tarnowa)	małopolskie	**28.35.IX/XIII**	1971	Barbara Wróbel
234.	Garbno (ok. Kętrzyna)	warmińsko-mazurskie	**29.12.II**	lata 70. XX wieku	Krzysztof Zielnica
235.	Jakubowo (ok. Olsztyna)	warmińsko-mazurskie	**29.13.XV**	1975	Krzysztof Zielnica
236.	Spychowo / Pupy Duże (ok. Szczytna)	warmińsko-mazurskie	**29.15.III**	1970	Krzysztof Zielnica
237.	Zdunek (ok. Ostrołęki)	mazowieckie	**29.16.XI**	lata 70. XX wieku	Wiesława Sokołówna
238.	Mamino (ok. Makowa Mazowieckiego)	mazowieckie	**29.18.III**	1974	Wiesława Sokołówna
239.	Gostkowo (ok. Pułtuska)	mazowieckie	**29.19.X**	1975	Zygmunt Kłodnicki
240.	Kręgi Stare (ok. Wyszkowa)	mazowieckie	**29.20.XV**	1974	Zygmunt Kłodnicki
241.	Żurawka (ok. Otwocka)	mazowieckie	**29.22.X**	1974	Barbara Jankowska
242.	Całowanie (ok. Otwocka)	mazowieckie	**29.23.XV**	1974	Barbara Jankowska
243.	Łękawica (ok. Kozienic)	mazowieckie	**29.25.XI**	1969	Stefan Rosiński
244.	Jastrzębia (ok. Radomia)	mazowieckie	**29.26.XIV**	1969	Stefan Rosiński
245.	Starosiedlice (ok. Iłży)	mazowieckie	**29.28.X**	lata 70. XX wieku	Zofia Zieleźnik
246.	Nosów (ok. Opatowa)	świętokrzyskie	**29.29.XIV**	1970	Stanisław Raczyński
247.	Szczeglice (ok. Staszowa)	świętokrzyskie	**29.31.VII**	lata 70. XX wieku	Barbara Jankowska
248.	Łysaków (ok. Mielca)	podkarpackie	**29.33.III**	1969	Bogusław Zaniewski
249.	Jaźwiny (ok. Dębicy)	podkarpackie	**29.34.X**	1974	Halina Sapjuk
250.	Szerzyny (ok. Jasła)	podkarpackie	**29.36.II**	1973	Barbara Jankowska

251.	Bartne (ok. Gorlic)	małopolskie	**29.37.VIII**	1973	Barbara Jankowska
252.	Dąbrówka (ok. Pisza)	warmińsko-mazurskie	**30.13.XII**	1975	Janusz Gierucki
253.	Przedświt (ok. Ostrowi Mazowieckiej)	mazowieckie	**30.19.VII**	1969	Wiesława Sokołówna
254.	Burakowskie (ok. Węgrowa)	mazowieckie	**30.20.XVI**	1969	Jerzy Grocholski
255.	Grabniak (ok. Garwolina)	mazowieckie	**30.25.XII**	1971	Janina Flont
256.	Gródek (ok. Zwolenia)	mazowieckie	**30.26.XVI**	1969	Stefan Rosiński
257.	Potok (ok. Opatowa)	świętokrzyskie	**30.29.XV**	1971	Stanisław Rej
258.	Bogoria (ok. Sandomierza)	świętokrzyskie	**30.31.XII**	1969	Bogusław Zaniewski
259.	Łęki Strzyżowskie (ok. Krosna)	podkarpackie	**30.36.IV**	1974	Halina Sapjuk
260.	Harszyn / Harsz (ok. Węgorzewa)	warmińsko-mazurskie	**31.12.I**	1975	Janusz Gierucki
261.	Snopki (ok. Pisza)	warmińsko-mazurskie	**31.14.XIII**	1975	Wiesława Sokołówna
262.	Cieciory (ok. Kolna)	podlaskie	**31.16.IX**	1970	Jan Pianka
263.	Łątczyn (ok. Ostrołęki)	mazowieckie	**31.17.XIII**	1975	Wiesława Sokołówna
264.	Lubotyń (ok. Ostrołęki)	mazowieckie	**31.18.XV**	1971 1971	Czesław Chmielewski
265.	Kluki (ok. Mińska Mazowieckiego)	mazowieckie	**31.22.IX**	1969	Jerzy Grocholski
266.	Chyżyny (ok. Mińska Mazowieckiego)	mazowieckie	**31.23.XIII**	1974	Krystyna Kuriata
267.	Kłudzie (ok. Lipska)	mazowieckie	**31.28.IX**	1972	Jerzy Palka
268.	Komorów (ok. Kolbuszowej)	podkarpackie	**31.33.I**	1969	Bogusław Zaniewski
269.	Czarna / Czarna Sędziszowska (ok. Dębicy)	podkarpackie	**31.34.V**	1971	Stanisław Sitko
270.	Jasionka (ok. Krosna)	podkarpackie	**31.37.IX**	1974	Halina Sapjuk
271.	Zalesie (ok. Olecka)	warmińsko-mazurskie	**32.12.XI**	1975	Krystyna Kuriata
272.	Grabnik (ok. Ełku)	warmińsko-mazurskie	**32.13.X**	1975	Janusz Gierucki
273.	Milewo / Milewo-Gałązki (ok. Grajewa)	podlaskie	**32.15.V**	1973	Teodoria Orłowska
274.	Karwowo / Karwowo-Wszebory (ok. Łomży)	podlaskie	**32.16.XII**	1972	Aleksander Bargłowski
275.	Konopki (ok. Łomży)	podlaskie	**32.16.XII**	1974	Zygmunt Kłodnicki
276.	Wyrzyki / Nowe Wyrzyki ok. Zambrowa)	podlaskie	**32.17.XV**	1974	Zygmunt Kłodnicki
277.	Świerże (ok. Ostrowi Mazowieckiej)	mazowieckie	**32.19.X**	1975	Zygmunt Kłodnicki
278.	Dybów (ok. Sokołowa Podlaskiego)	mazowieckie	**32.21.III**	1969	Jerzy Grocholski
279.	Podnieśno (ok. Siedlec)	mazowieckie	**32.22.VII**	1969	Jerzy Grocholski
280.	Żdzary (ok. Łukowa)	lubelskie	**32.24.VII**	1974	Wiesława Jarząb
281.	Gułów (ok. Łukowa)	lubelskie	**32.25.VII**	1974	Wiesława Jarząb
282.	Dęba (ok. Puław)	lubelskie	**32.27.III**	1974	Danuta Kawka
283.	Wronów (ok. Bełżyc)	lubelskie	**32.28.XI**	1974	Danuta Kawka
284.	Wyżnica (ok. Kraśnika)	lubelskie	**32.29.XV**	1970	Stanisława Skorusa
285.	Jastkowice (ok. Tarnobrzegu)	podkarpackie	**32.31.X**	1969	Bogusław Zaniewski
286.	Jata (ok. Niska)	podkarpackie	**32.32.XIV**	1969	Bogusław Zaniewski
287.	Łąka (ok. Rzeszowa)	podkarpackie	**32.34.X**	1970	Józefa Urban
288.	Futoma (ok. Rzeszowa)	podkarpackie	**32.35.XV**	1971	Genowefa Pępek
289.	Niebieszczany (ok. Sanoka)	podkarpackie	**32.37.XI**	1973	Jerzy Palka
290.	Komańcza (ok. Sanoka)	podkarpackie	**32.38.X**	1973	Jerzy Palka
291.	Olszanka (ok. Suwałk)	podlaskie	**33.11.XVI**	1975	Krystyna Kuriata
292.	Flesze (ok. Grajewa)	podlaskie	**33.14.XIII**	1971	Wanda Kiełczewska
293.	Stare Garbowo (ok. Wysokiego Mazowieckiego)	podlaskie	**33.17.XVI**	1971	Henryk Choiński
294.	Minczew Milewski / Minczewo (ok. Siemiatycz)	podlaskie	**33.21.VIII**	1970	Włodzimierz Gacuta
295.	Kaliski (ok. Łosic)	mazowieckie	**33.22.VIII**	1974	Krystyna Kuriata
296.	Paszki Duże (ok. Radzynia Podlaskiego)	lubelskie	**33.25.VIII**	1974	Stanisława Kirsch

297.	Stawce (ok. Krasnegostawu)	lubelskie	**33.30.IV**	1974	Danuta Kawka
298.	Gniewczyna / Gniewczyna Łańcucka (ok. Przeworska)	podkarpackie	**33.34.VIII**	1974	Danuta Pruchnik
299.	Nienadowa (ok. Przemyśla)	podkarpackie	**33.35.XV**	1974	Danuta Pruchnik
300.	Wołkowyja (ok. Leska)	podkarpackie	**33.38.XI**	1973	Jerzy Palka
301.	Reszki (ok. Ełku)	warmińsko-mazurskie	**34.13.XIII**	1975	Krystyna Kuriata
302.	Nowa Wieś (ok. Moniek)	podlaskie	**34.16.IX**	1973	Zygmunt Kłodnicki
303.	Żochy Stare / Stare Żochy (ok. Wysokiego Mazowieckiego)	podlaskie	**34.19.V**	1974	Krystyna Kuriata
304.	Brzozowica Mała (ok. Radzynia Podlaskiego)	lubelskie	**34.24.V**	1974	Wiesława Jarząb
305.	Nowa Wola (ok. Lubartowa)	podlaskie	**34.27.II**	1972	Irena Pydyś
306.	Mętów (ok. Lublina)	lubelskie	**34.28.IX**	1974	Danuta Kawka
307.	Zdzisławice (ok. Janowa Lubelskiego)	lubelskie	**34.31.V**	1973	Urszula Lehr
308.	Dąbrówka (ok. Biłgoraja)	lubelskie	**34.32.XIII**	1971	Józefa Urban
309.	Pacław (ok. Przemyśla)	podkarpackie	**34.37.III**	1974	Danuta Pruchnik
310.	Jegliniec (ok. Sejn)	podlaskie	**35.11.XIV**	1975	Zygmunt Kłodnicki
311.	Płaska (ok. Augustowa)	podlaskie	**35.13.VIII**	1975	Zygmunt Kłodnicki
312.	Krzywa (ok. Sokółki)	podlaskie	**35.15.II**	1970	Włodzimierz Gacuta
313.	Kopisk (ok. Białegostoku)	podlaskie	**35.16.X**	1969	Włodzimierz Gacuta
314.	Pomigacze (ok. Białegostoku)	podlaskie	**35.18.II**	1973	Zygmunt Kłodnicki
315.	Woronie (ok. Bielska Podlaskiego)	podlaskie	**35.19.VII**	1969	Jerzy Grocholski
316.	Zalesie (ok. Siemiatycz)	podlaskie	**35.21.II**	1970	Włodzimierz Gacuta
317.	Horoszki Małe (ok. Łosic)	mazowieckie	**35.22.X**	1974	Wiesława Jarząb
318.	Dołha (ok. Radzynia Podlaskiego)	lubelskie	**35.23.XIII**	1971	Helena Chwedoruk
319.	Przewłoka (ok. Parczewa)	lubelskie	**35.25.XIV**	1971	Jan Abramczuk
320.	Załucze Stare / Stare Załucze (ok. Włodawy)	lubelskie	**35.27.IV**	1974	Zygmunt Kłodnicki
321.	Siostrzytów (ok. Lublina)	lubelskie	**35.28.VI**	1974	Zygmunt Kłodnicki
322.	Wirkowice (ok. Zamościa)	lubelskie	**35.30.IV**	1974	Zygmunt Kłodnicki
323.	Żurawnica (ok. Zamościa)	lubelskie	**35.31.VI**	1973	Zofia Zieleźnik
324.	Łukowa (ok. Biłgoraja)	lubelskie	**35.32.XIV**	1973	Zofia Zieleźnik
325.	Zapałów (ok. Jarosławia)	podkarpackie	**35.34.VI**	1974	Antonina Jadwiga Gerlach-Kłodnicka
326.	Stubienko (ok. Radymna)	podkarpackie	**35.35.VI**	1971	Julian Dobrowolski
327.	Wierzchlesie (ok. Sokółki)	podlaskie	**36.16.XII**	1970	Włodzimierz Gacuta
328.	Topolany (ok. Białegostoku)	podlaskie	**36.18.IV**	1969	Włodzimierz Gacuta
329.	Nowoberezowo (ok. Hajnówki)	podlaskie	**36.19.XII**	1969	Jerzy Grocholski
330.	Choroszczynka (ok. Białej Podlaskiej)	podlaskie	**36.24.VIII**	1971	Jan Klimkowicz
331.	Horodyszcze (ok. Włodawy)	lubelskie	**36.25.V**	1971	Eugeniusz Krupski
332.	Wólka Łabuńska (ok. Zamościa)	lubelskie	**36.31.VIII**	1973	Urszula Lehr
333.	Maziły (ok. Tomaszowa Lubelskiego)	lubelskie	**36.32.XII**	1971	Łucja Fedczyna
334.	Osowa (ok. Włodawy)	lubelskie	**37.27.I**	1974	Halina Słomska
335.	Okszów (ok. Chełma)	lubelskie	**37.28.V**	1974	Halina Słomska
336.	Osiczyna (ok. Krasnegostawu)	lubelskie	**37.30.I**	1971	Bogusław Sitarz
337.	Zawady (ok. Tomaszowa Lubelskiego)	lubelskie	**37.32.XI**	1974	Antonina Jadwiga Gerlach-Kłodnicka
338.	Moniatycze (ok. Hrubieszowa)	lubelskie	**38.30.III**	1974	Halina Słomska
339.	Wiszniów (ok. Hrubieszowa)	lubelskie	**38.31.XI**	1974	Halina Słomska

Opracowały Agnieszka Pieńczak i Kamilla Księżnik

Aneks 4

Wykaz miejscowości, w których na potrzeby *Polskiego atlasu etnograficznego* prowadzono badania na podstawie kwestionariusza nr VIII pt. *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia pogrzebowe* (1969)

Aneks zawiera spis 349 miejscowości sieci badawczej *Polskiego atlasu etnograficznego*, w których w latach 1969–1977 prowadzono badania terenowe dotyczące obrzędowości pogrzebowej, według kwestionariusza nr VIII pt. *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia pogrzebowe* (oprac. J. Gajek). Zastosowano układ według numeru sygnatury PAE (wszystkie sygnatury i nazwy miejscowości zostały zweryfikowane przez Agnieszkę Pieńczak i Kamillę Księżnik). Aneks został opracowany na podstawie danych zgromadzonych na platformie cyfrowej www.archiwumpae.us.edu.pl.

Lp.	Miejscowość	Województwo	Sygnatura wsi PAE	Rok prowadzenia badań	Osoba prowadząca badania
1.	Pacholęta (ok. Gryfina)	zachodniopomorskie	**6.16.VIII**	1971	Bronisława Garstecka
2.	Brwice (ok. Dębna)	zachodniopomorskie	**6.17.XII/XVI**	1971	Janina Herbisz
3.	Stare Biskupice (ok. Słubic)	lubuskie	**7.20.IX**	1971	Maciej Kurek
4.	Kopce / Koperno (ok. Gubina)	lubuskie	**7.23.VIII**	1973	Krzysztof Zielnica
5.	Jasień (ok. Lubska)	lubuskie	**7.24.VIII**	1973	Krzysztof Zielnica
6.	Budzieszewice (ok. Goleniowa)	zachodniopomorskie	**8.13.X**	1973 1973	Halina Biernacka, Jadwiga Pawłowska
7.	Smogolice (ok. Stargardu Szczecińskiego)	zachodniopomorskie	**8.15.III**	1973	Marian Gerlich
8.	Mechowo (ok. Pyrzyc)	zachodniopomorskie	**8.16.X**	1973	Marian Gerlich
9.	Kozin (ok. Myśliborza)	zachodniopomorskie	**8.18.II**	1973	Alicja Budziszewska
10.	Walewice (ok. Sulęcina)	lubuskie	**8.21.IV**	1971	Maciej Kurek
11.	Żaganiec (ok. Żagania)	lubuskie	**8.25.VII**	1972	Janusz Bohdanowicz
12.	Poświętne (ok. Bolesławca)	dolnośląskie	**8.26.XII**	1970	Barbara Jankowska
13.	Stary Węgliniec (ok. Zgorzelca)	dolnośląskie	**8.27.II**	1970	Barbara Jankowska
14.	Szyszkowa (ok. Lubania Śląskiego)	dolnośląskie	**8.28.VII**	1970	Barbara Jankowska
15.	Gąbin (ok. Gryfic)	zachodniopomorskie	**9.11.XVI**	1973	Marian Lis
16.	Sławęcin (ok. Choszczna)	zachodniopomorskie	**9.16.VIII**	1972	Maria Stecka
17.	Trzebiszewo (ok. Skwierzyny)	lubuskie	**9.19.XI**	1973	Krzysztof Zielnica
18.	Mozów (ok. Sulechowa)	lubuskie	**9.22.XII**	1972	Henryk Wolski
19.	Podbrzezie Górne (ok. Nowej Soli)	lubuskie	**9.24.XII**	1971	Maciej Kurek

20.	Górczyca (ok. Lwówka Śląskiego)	dolnośląskie	**9.28.VIII**	1970	Barbara Jankowska
21.	Piaski Łobeskie (ok. Łobez)	zachodniopomorskie	**10.13.V**	1973	Halina Sapjuk
22.	Lublino (ok. Stargardu Szczecińskiego)	zachodniopomorskie	**10.14.XIII**	1973	Halina Biernacka
23.	Sokólsko (ok. Strzelec Krajeńskich)	lubuskie	**10.18.I**	1972	Henryk Wolski
24.	Kaława (ok. Międzyrzecza)	lubuskie	**10.21.I**	1972	Henryk Wolski
25.	Piotrowice (ok. Szprotawy)	lubuskie	**10.25.XIII**	1970	Jerzy Grocholski
26.	Pobłocie (ok. Kołobrzegu)	zachodniopomorskie	**11.11.XIV/XV**	1973	Jadwiga Pawłowska
27.	Świdwinek (ok. Świdwina)	zachodniopomorskie	**11.13.X**	1973	Halina Słomska
28.	Suliszewo (ok. Drawska Pomorskiego)	zachodniopomorskie	**11.14.XV**	1973	Danuta Majcher
29.	Dębsko (ok. Drawska Pomorskiego)	zachodniopomorskie	**11.16.VI**	1973	Danuta Majcher
30.	Sarbinowo (ok. Strzelec Krajeńskich)	lubuskie	**11.18.II**	1973	Marek Poczatko
31.	Zatom Stary (ok. Międzychodu)	wielkopolskie	**11.19.XV**	1971	Maciej Kurek
32.	Lewiczynek (ok. Nowego Tomyśla)	wielkopolskie	**11.20.XIV**	1971	Maciej Kurek
33.	Kiełpiny (ok. Wolsztyna)	wielkopolskie	**11.22.VII**	1971	Maciej Kurek
34.	Wróblów (ok. Wschowy)	lubuskie	**11.23.XV**	1971	Marek Kurek
35.	Modła (ok. Głogowa)	dolnośląskie	**11.25.VI**	1972	Janusz Bohdanowicz
36.	Ogrodzisko (ok. Lubina)	dolnośląskie	**11.26.XIV**	1970	Jerzy Grocholski
37.	Słup (ok. Jawora)	dolnośląskie	**11.28.VI**	1970	Jerzy Grocholski
38.	Lubomin (ok. Wałbrzycha)	dolnośląskie	**11.29.XV**	1970	Jerzy Grocholski
39.	Nowa Wieś (ok. Szamotuł)	wielkopolskie	**12.19.XII**	1973	Marian Lis
40.	Kowalewo (ok. Kościana)	wielkopolskie	**12.22.VIII**	1972	Zygmunt Kłodnicki
41.	Krzycko Wielkie (ok. Leszna)	wielkopolskie	**12.23.XVI**	1972	Katedra Etnografii Uniwersytetu Wrocławskiego
42.	Rosnowo (ok. Koszalina)	zachodniopomorskie	**13.11.XIII**	1973	Janusz Rajces
43.	Łęknica (ok. Szczecinka)	zachodniopomorskie	**13.13.IX**	1973	Halina Słomska
44.	Broczyno (ok. Wałcza)	zachodniopomorskie	**13.14.XIII**	1973	Wanda Czapran
45.	Strączno (ok. Wałcza)	zachodniopomorskie	**13.16.IX**	1973	Danuta Kawka
46.	Ciszkowo (ok. Czarnkowa)	wielkopolskie	**13.18.X**	1973	Jadwiga Pawłowska
47.	Wilczyna (ok. Szamotuł)	wielkopolskie	**13.20.IX**	1972	Zygmunt Kłodnicki
48.	Ryczeń (ok. Góry Śląskiej)	dolnośląskie	**13.25.IX**	1970	Janusz Bohdanowicz
49.	Wrzosy (ok. Wołowa)	dolnośląskie	**13.27. I**	1969	Janusz Bohdanowicz
50.	Piersno (ok. Środy Śląskiej)	dolnośląskie	**13.28.IX**	1970	Jadwiga Gryzik
51.	Książnica Śląska (ok. Dzierżoniowa)	dolnośląskie	**13.30.I**	1970	Zygmunt Kłodnicki
52.	Wilcza (ok. Nowej Rudy)	dolnośląskie	**13.31.IX**	1970	Zygmunt Kłodnicki
53.	Idzików (ok. Bystrzycy Kłodzkiej)	dolnośląskie	**13.32.XIII**	1970	Zygmunt Kłodnicki
54.	Gwiazdowo (ok. Sławna)	zachodniopomorskie	**14.10.XII**	1973	Jadwiga Pawłowska
55.	Żydowo (ok. Sławna)	zachodniopomorskie	**14.12.III**	1973	Jadwiga Pawłowska
56.	Gałowo (ok. Szczecinka)	zachodniopomorskie	**14.13.XIV**	1970	Stefania Rekieć
57.	Jelonek (ok. Szczecinka)	zachodniopomorskie	**14.14.V**	1973	Wanda Czapran
58.	Krępsko (ok. Wałcza)	zachodniopomorskie	**14.16.VII**	1973	Danuta Kawka
59.	Oleśnica (ok. Chodzieży)	wielkopolskie	**14.17.XV**	1971	Sylwester Surma
60.	Dąbrówka Leśna (ok. Obornik)	wielkopolskie	**14.19.X**	1972	Halina Sapjuk
61.	Wiry (ok. Poznania)	wielkopolskie	**14.21.X**	1973	Krzysztof Zielnica
62.	Krajkowo (ok. Śremu)	wielkopolskie	**14.22.VII**	1972	Zygmunt Kłodnicki

63.	Siemowo (ok. Gostynia)	wielkopolskie	**14.24.II**	1973	Janusz Bohdanowicz
64.	Zakrzewo (ok. Rawicza)	wielkopolskie	**14.25.VI**	1969 1970	Janusz Bohdanowicz, Władysław Tomczak
65.	Pawłów Trzebnicki (ok. Trzebnicy)	dolnośląskie	**14.27.III**	1970	Janusz Bohdanowicz
66.	Szymanów (ok. Wrocławia)	dolnośląskie	**14.28.III**	1970	Janusz Bohdanowicz
67.	Zielenice (ok. Strzelina)	dolnośląskie	**14.30.II**	1971	Janusz Bohdanowicz
68.	Starczówek (ok. Ząbkowic Śląskich)	dolnośląskie	**14.31.X/XI**	1970	Zygmunt Kłodnicki
69.	Objazda (ok. Słupska)	pomorskie	**15.9.IV**	1972	Maciej Kurek
70.	Ochodza (ok. Wągrowca)	wielkopolskie	**15.19.VIII**	1972	Halina Sapjuk
71.	Promno (ok. Poznania)	wielkopolskie	**15.21.IV**	1972	Zygmunt Kłodnicki
72.	Brodowo (ok. Środy)	wielkopolskie	**15.22.XII**	1973	Janusz Bohdanowicz
73.	Wojciechowo (ok. Jarocina)	wielkopolskie	**15.23.XVI**	1972	Zygmunt Kłodnicki
74.	Guzowice (ok. Milicza)	dolnośląskie	**15.25.XVI**	1971	Janusz Bohdanowicz
75.	Bukowice (ok. Trzebnicy)	dolnośląskie	**15.27.IV**	1970	Zygmunt Kłodnicki
76.	Brzezina (ok. Brzegu)	opolskie	**15.29.XVI**	1971	Zygmunt Kłodnicki
77.	Dębnica Kaszubska (ok. Słupska)	pomorskie	**16.10.V**	1972	Maciej Kurek
78.	Wałdowo (ok. Miastka)	pomorskie	**16.12.I**	1972	Piotr Cielecki
79.	Lisewo (ok. Człuchowa)	pomorskie	**16.13.XIV**	1973	Jadwiga Pawłowska
80.	Laskowo (ok. Złotowa)	wielkopolskie	**16.15.I**	1973	Jadwiga Pawłowska
81.	Kościerzyn Mały (ok. Wyrzyska)	wielkopolskie	**16.16.XIII**	1973	Jadwiga Pawłowska
82.	Potulin (ok. Wągrowca)	wielkopolskie	**16.18.I**	1972	Halina Słomska
83.	Zawidowice (ok. Oleśnicy)	dolnośląskie	**16.28.V**	1972	Barbara Jankowska
84.	Grabin (ok. Niemodlina)	opolskie	**16.31.V**	1970	Janusz Bohdanowicz
85.	Gostomia (ok. Prudnika)	opolskie	**16.32.XII**	1972	Jadwiga Pawłowska
86.	Cecenowo (ok. Słupska)	pomorskie	**17.8.XIV**	1972	Maciej Kurek
87.	Czarna Dąbrówka (ok. Słupska)	pomorskie	**17.10.X**	1973	Jadwiga Pawłowska
88.	Ugoszcz (ok. Bytowa)	pomorskie	**17.11.XIV**	1972	Piotr Cielecki
89.	Krojanty (ok. Chojnic)	pomorskie	**17.14.II**	1973	Jadwiga Pawłowska
90.	Drożdzienica (ok. Sępólna)	kujawsko-pomorskie	**17.15.II**	1973	Jadwiga Pawłowska
91.	Krąpiewo (ok. Bydgoszczy)	kujawsko-pomorskie	**17.16.XII**	1973	Jadwiga Pawłowska
92.	Smolniki (ok. Szubina)	kujawsko-pomorskie	**17.18.III**	1973	Jadwiga Pawłowska
93.	Biskupin (ok. Żnina)	kujawsko-pomorskie	**17.19.VII**	1972	Halina Słomska
94.	Lubochnia (ok. Gniezna)	wielkopolskie	**17.20.XIV**	1972	Zygmunt Kłodnicki
95.	Rataje (ok. Września)	wielkopolskie	**17.22.X**	1973	Janusz Bohdanowicz
96.	Prokopów (ok. Pleszewa)	wielkopolskie	**17.24.III**	1972	Janusz Bohdanowicz
97.	Pruślin (ok. Ostrowa Wielkopolskiego)	wielkopolskie	**17.25.XI**	1970	Iwona Kwiecień
98.	Jezioro (ok. Ostrowa Wielkopolskiego)	wielkopolskie	**17.26.XIV**	1969	Janusz Bohdanowicz
99.	Głuszyna (ok. Namysłowa)	opolskie	**17.28.VI**	1970 1973	Janusz Bohdanowicz, Jadwiga Pawłowska
100.	Popielów (ok. Opola)	opolskie	**17.30.I**	1973	Jadwiga Pawłowska
101.	Grabczak / Grabczok (ok. Opola)	opolskie	**17.30.III**	1970	Janusz Bohdanowicz
102.	Ligota Prószkowska (ok. Opola)	opolskie	**17.31.X**	1970	Janusz Bohdanowicz
103.	Stare Kotkowice (ok. Prudnika)	opolskie	**17.32.XV**	1970	Jerzy Grocholski
104.	Ściborzyce Wielkie (ok. Głub- czyc)	opolskie	**17.33.V**	1972	Jadwiga Pawłowska
105.	Nasiedle (ok. Głubczyc)	opolskie	**17.34.X**	1970	Jerzy Grocholski
106.	Iwiec (ok. Tucholi)	kujawsko-pomorskie	**18.15.IV**	1973	Jadwiga Pawłowska
107.	Stronno (ok. Bydgoszczy)	kujawsko-pomorskie	**18.16.XII**	1972	Janusz Rajces

108.	Prądocin (ok. Inowrocławia)	kujawsko-pomorskie	**18.18.III**	1971	Ewa Borkowska
109.	Wójcin (ok. Mogilna)	kujawsko-pomorskie	**18.20.XVI**	1972	Ludwika Tojek
110.	Węglew (ok. Konina)	wielkopolskie	**18.22.VIII**	1973	Janusz Bohdanowicz
111.	Korzeniew (ok. Kalisza)	wielkopolskie	**18.24.IV**	1971	Mieczysław Babiarczyk
112.	Janków (ok. Kalisza)	wielkopolskie	**18.24.VIII**	1972	Wanda Ruda
113.	Gola (gm. Byczyna, ok. Olesna)	opolskie	**18.28.VIII**	1971	Zygmunt Kłodnicki
114.	Lubomia (ok. Wodzisławia Śląskiego)	śląskie	**18.34.XII**	1970	Eugenia Szweda
115.	Owsiszcze (ok. Raciborza)	śląskie	**18.34.XV**	lata 70. XX wieku	Jadwiga Pawłowska
116.	Rybno (ok. Wejherowa)	pomorskie	**19.8.XIII**	1973	Jadwiga Pawłowska
117.	Chmielno (ok. Kartuz)	pomorskie	**19.10.XIII**	1971	Bernard Grzędzicki
118.	Barkoczyn (ok. Kościerzyny)	pomorskie	**19.12.I**	1973	Jadwiga Pawłowska
119.	Czarna Woda (ok. Starogardu)	pomorskie	**19.13.V**	1973	Jadwiga Pawłowska
120.	Krusza Duchowna (ok. Inowrocławia)	kujawsko-pomorskie	**19.19.IX**	1973	Janusz Bohdanowicz
121.	Michałów (ok. Kalisza)	wielkopolskie	**19.25.V**	1971	Barbara Jankowska
122.	Kuźnica Grabowska (ok. Ostrzeszowa)	wielkopolskie	**19.26.V/IX**	1971	Barbara Jankowska
123.	Kościeliska (ok. Olesna)	opolskie	**19.29.VIII**	1973	Jadwiga Pawłowska
124.	Wędrynia (ok. Olesna)	opolskie	**19.30.I**	1969	Kazimierz Jagieła
125.	Staniszcze Wielkie (ok. Strzelec Opolskich)	opolskie	**19.31.V**	1973	Jadwiga Pawłowska
126.	Łaziska (ok. Strzelec Opolskich)	opolskie	**19.31.IX**	1970	Janusz Bohdanowicz
127.	Rudziniec (ok. Gliwic)	śląskie	**19.32.XIV**	1970	Stefan Łysik
128.	Wilcza (ok. Rybnika)	śląskie	**19.33.XVI**	1969	Stefan Łysik
129.	Żelistrzewo (ok. Pucka)	pomorskie	**20.8.XIV**	1973	Jadwiga Pawłowska
130.	Pręgowo (ok. Gdańska)	pomorskie	**20.11.VI**	1973	Jadwiga Pawłowska
131.	Szczerbięcin (ok. Tczewa)	pomorskie	**20.12.IV**	1972	Jadwiga Pawłowska
132.	Bobowo (ok. Starogardu)	pomorskie	**20.13.VII**	1973	Jadwiga Pawłowska
133.	Płochocinek (ok. Świecia)	kujawsko-pomorskie	**20.14.XV**	1971	Władysław Krotoszyński
134.	Wabcz (ok. Chełmna)	kujawsko-pomorskie	**20.16.VI**	1972	Janusz Rajces
135.	Papowo Toruńskie (ok. Torunia)	kujawsko-pomorskie	**20.17.XV**	1972	Gabriela Świderska
136.	Sędzin (ok. Aleksandrowa Kujawskiego)	kujawsko-pomorskie	**20.19.X**	1973	Wiesława Sokołówna
137.	Orle (ok. Radziejowa)	kujawsko-pomorskie	**20.21.III**	1971	Cecylia Zielińska
138.	Białków Górny (ok. Koła)	wielkopolskie	**20.22.XIII**	1969	Kazimierz Jagieła
139.	Boleszczyn (ok. Turka)	wielkopolskie	**20.24.II**	1972	Janusz Bohdanowicz
140.	Dzierząźna (ok. Sieradza)	łódzkie	**20.25.VI**	1969	Jadwiga Pawłowska
141.	Szklana Huta (ok. Sieradza)	łódzkie	**20.27.II**	1969 1971	Jadwiga Pawłowska, Zofia Pawlak
142.	Pątnów (ok. Wielunia)	łódzkie	**20.28.IX**	1969	Kazimierz Jagieła
143.	Panki (ok. Kłobucka)	śląskie	**20.30.III**	1969	Kazimierz Jagieła
144.	Kokotek (ok. Lublińca)	śląskie	**20.31.X**	1969	Stefan Łysik
145.	Wieszowa (ok. Tarnowskich Gór)	śląskie	**20.32.XV**	1969	Stefan Łysik
146.	Kryry (ok. Pszczyny)	śląskie	**20.34.XV**	1970	Jerzy Grocholski
147.	Wiślica (ok. Cieszyna)	śląskie	**20.35.XIV**	1969	Barbara Jankowska
148.	Istebna (ok. Cieszyna)	śląskie	**20.37.VIII**	1969	Barbara Jankowska
149.	Węgrowo (ok. Grudziądza)	kujawsko-pomorskie	**21.15.X**	1972	Henryk Jędrzejewski
150.	Myśliwiec (ok. Wąbrzeźna)	kujawsko-pomorskie	**21.16.XII**	1972	Janusz Rajces
151.	Brzustowa (ok. Lipna)	kujawsko-pomorskie	**21.19.XII**	1971	Teresa Karwicka

152.	Pniewo (gm. Chodecz, ok. Kutna)	łódzkie	**21.22.VIII**	1969	Barbara Jankowska
153.	Korczyska (ok. Łasku)	łódzkie	**21.26.XVI**	1971	Barbara Jankowska
154.	Wistka (ok. Pajęczna)	łódzkie	**21.28.XII**	1971	Barbara Jankowska
155.	Lubojna (ok. Częstochowy)	śląskie	**21.30.IV**	1969	Kazimierz Jagieła
156.	Wojsławice (ok. Myszkowa)	śląskie	**21.31.XII/XVI**	1970	Stefan Łysik
157.	Goląsza (ok. Będzina)	śląskie	**21.32.XII**	1970	Genowefa Boryszewska
158.	Żabnica (ok. Żywca)	śląskie	**21.37.VIII**	1969	Barbara Jankowska
159.	Tralewo (ok. Malborka)	pomorskie	**22.12.I**	1972	Jadwiga Pawłowska
160.	Sztumska Wieś (ok. Sztumu)	pomorskie	**22.13.V**	1972	Jadwiga Pawłowska
161.	Giżynek (ok. Rypina)	kujawsko-pomorskie	**22.18.III**	1971	Teresa Karwicka
162.	Wola Nakonowska (ok. Włocławka)	pomorskie	**22.20.XIII**	1970	Zenobia Pietrzykowska
163.	Parzęczew (ok. Łęczycy)	łódzkie	**22.24.II**	1972	Krystyna Kowalczyk
164.	Wodzierady (ok. Łasku)	łódzkie	**22.25.V**	1969	Jadwiga Pawłowska
165.	Babice (ok. Oświęcimia)	małopolskie	**22.34.IX**	1970	Jerzy Grocholski
166.	Roczyny (ok. Wadowic)	małopolskie	**22.35.XIV**	1969 1970	Barbara Jankowska, Kazimierz Talar
167.	Komorowo / Komorowo Żuławskie (ok. Elbląga)	warmińsko-mazurskie	**23.12.III**	1972	Jadwiga Pawłowska
168.	Milikowo (ok. Morąga)	warmińsko-mazurskie	**23.13.VII**	1972	Jadwiga Pawłowska
169.	Ząbrowo (ok. Iławy)	warmińsko-mazurskie	**23.14.XIV**	1972	Jadwiga Pawłowska
170.	Pokrzydowo (ok. Brodnicy)	kujawsko-pomorskie	**23.16.X**	1973	Wiesława Sokołówna
171.	Zakrocz (ok. Rypina)	kujawsko-pomorskie	**23.18.II**	1970	Teresa Karwicka
172.	Piaski (ok. Sierpca)	mazowieckie	**23.19.VIII**	1973	Wiesława Sokołówna
173.	Tłuchowo (ok. Lipna)	kujawsko-pomorskie	**23.19.XIV**	1972	Tadeusz Pawłowski
174.	Lucień (ok. Gostynina)	mazowieckie	**23.21.II**	1972	Teresa Klimkiewicz
175.	Wola Owsiana (ok. Kutna)	łódzkie	**23.22.X**	1973	Barbara Jankowska
176.	Pniewo (gm. Bedlno, ok. Kutna)	łódzkie	**23.22.XVI**	1970	Wanda Wójcik
177.	Jędrzejów (ok. Łodzi)	łódzkie	**23.25.VI**	1973	Barbara Jankowska
178.	Woźniki (ok. Piotrkowa Trybunalskiego)	łódzkie	**23.27.II**	1972	Jan Białas
179.	Kocierzowy (ok. Radomska)	łódzkie	**23.28.X**	1972	Jan Białas
180.	Mała Wieś (ok. Radomska)	łódzkie	**23.29.XV**	1972	Jan Białas
181.	Lelów (ok. Włoszczowy)	śląskie	**23.31.VII**	1974	Karol Zientarski
182.	Golczowice (ok. Olkusza)	małopolskie	**23.33.III**	1972	Renata Podraza
183.	Wola Filipowska (ok. Chrzanowa)	małopolskie	**23.34.VI**	1970	Lucyna Gaj
184.	Budzów (ok. Suchej Beskidzkiej)	małopolskie	**23.36.VII**	1971	Barbara Jankowska
185.	Zubrzyca Górna (ok. Nowego Targu)	małopolskie	**23.37.VII**	1977	Anna Kowalska-Lewicka
186.	Lipnica Wielka (ok. Nowego Targu)	małopolskie	**23.37.XIV**	1969	Barbara Jankowska
187.	Młynarska Wola (ok. Pasłęka)	warmińsko-mazurskie	**24.11.XIV**	1972	Jadwiga Pawłowska
188.	Słonecznik (ok. Morąga)	warmińsko-mazurskie	**24.13.XII**	1972	Jadwiga Pawłowska
189.	Wąpiersk (ok. Lidzbarka)	warmińsko-mazurskie	**24.16.XI**	1973	Wiesława Sokołówna
190.	Dąbrowa (ok. Żuromina)	mazowieckie	**24.17.XVI**	1972	Kazimierz Jagieła
191.	Pszczonów (ok. Łowicza)	łódzkie	**24.24.IV**	1971	Jan Szewczyk
192.	Węgrzynowice (ok. Rawy Mazowieckiej)	łódzkie	**24.25.XII**	1972	Jadwiga Pawłowska
193.	Zarzęcin (ok. Opoczna)	łódzkie	**24.27.VIII**	1969	Mirosława Jastrzębska
194.	Rzewuszyce (ok. Włoszczowy)	świętokrzyskie	**24.29.XVI**	1971	Henryk Świerczewski

195.	Słupia (ok. Jędrzejowa)	świętokrzyskie	**24.31.XII**	1972	Janina Kozik
196.	Obidowa (ok. Nowego Targu)	małopolskie	**24.37.XII**	1970	Barbara Jankowska
197.	Ciche (ok. Nowego Targu)	małopolskie	**24.38.VI**	1970	Onufry Chrobak
198.	Dzianisz (ok. Nowego Targu)	małopolskie	**24.38.X**	1970	Tadeusz Cikowski
199.	Durąg (ok. Ostródy)	warmińsko-mazurskie	**25.14.XIII**	1970	Apolonia Osowska
200.	Leksyn (ok. Płocka)	mazowieckie	**25.21.II**	1973	Wiesława Sokołówna
201.	Mistrzewice (ok. Sochaczewa)	mazowieckie	**25.22.VIII**	1973	Barbara Jankowska
202.	Kocierzew (ok. Łowicza)	łódzkie	**25.22.IX**	1970	Mieczysław Milczarek
203.	Starzechowice (ok. Końskich)	świętokrzyskie	**25.28.X**	1970	Zygmunt Kosmala
204.	Wola Podleśna / Podleśna Wola (ok. Miechowa)	małopolskie	**25.32.XIII**	1973	Barbara Dzierżek
205.	Wyciąże (ok. Krakowa)	małopolskie	**25.34.XI**	1972	Anna Małecka
206.	Kornatka (ok. Myślenic)	małopolskie	**25.35.XIII**	1970	Barbara Jankowska
207.	Kacwin (ok. Nowego Targu)	małopolskie	**25.38.XII**	1970	Barbara Jankowska
208.	Murzasichle (ok. Nowego Targu)	małopolskie	**25.38.XIII**	1969	Barbara Jankowska
209.	Brzegi (ok. Nowego Targu)	małopolskie	**25.38.XIV**	1969	Barbara Jankowska
210.	Lubomino (ok. Lidzbarka Warmińskiego)	warmińsko-mazurskie	**26.12.V**	1972	Jadwiga Pawłowska
211.	Brąswałd (ok. Olsztyna)	warmińsko-mazurskie	**26.13.XI**	1972	Jadwiga Pawłowska
212.	Gryźliny (ok. Olsztyna)	warmińsko-mazurskie	**26.14.XIV**	1972	Jadwiga Pawłowska
213.	Kozłowo (ok. Nidzicy)	warmińsko-mazurskie	**26.16.IX**	1970	Janina Ducka
214.	Szydłowo (ok. Mławy)	mazowieckie	**26.17.XV**	1972	Kazimierz Jagieła
215.	Faustynowo (ok. Ciechanowa)	mazowieckie	**26.19.X**	1972	Kazimierz Jagieła
216.	Radzymin (ok. Płońska)	mazowieckie	**26.20.XIV**	1973	Wiesława Sokołówna
217.	Korytów (ok. Grodziska Mazowieckiego)	mazowieckie	**26.23.XV**	1972	Jadwiga Pawłowska
218.	Regnów (ok. Rawy Mazowieckiej)	łódzkie	**26.25.VI**	1972	Jadwiga Pawłowska
219.	Radzice Duże (ok. Opoczna)	łódzkie	**26.27.II**	1970 1969	Teresa Skrzypek, Wiesława Jastrzębska
220.	Modliszewice (ok. Końskich)	świętokrzyskie	**26.28.VI**	1974	Kazimierz Jagieła
221.	Promnik (ok. Kielc)	świętokrzyskie	**26.29.XV**	1972	Piotr Piotrowski
222.	Borszowice (ok. Jędrzejowa)	świętokrzyskie	**26.31.XI**	1972	Jan Święch
223.	Dzierążnia (ok. Kazimierza Wielkiej)	świętokrzyskie	**26.32.XIV**	1972	Kazimierz Wólka
224.	Wyżyce (ok. Bochni)	małopolskie	**26.34.XI**	1972	Violetta Vatkanowa
225.	Lipnica Dolna (ok. Bochni)	małopolskie	**26.35.XVI**	1972	Elżbieta Wilczyńska
226.	Łukowica (ok. Limanowej)	małopolskie	**26.37.III**	1970	Halina Górecka
227.	Galiny (ok. Bartoszyc)	warmińsko-mazurskie	**27.11.XVI**	1973	Zygmunt Kłodnicki
228.	Wipsowo (ok. Olsztyna)	warmińsko-mazurskie	**27.13.VIII**	1971	Józef Depka
229.	Przeździęk Wielki (ok. Szczytna)	warmińsko-mazurskie	**27.16.VIII**	1971	Damian Gęsicki
230.	Psucin (ok. Pułtuska)	mazowieckie	**27.21.IV**	1973	Wiesława Sokołówna
231.	Babice Stare (ok. Pruszkowa)	mazowieckie	**27.22.XII**	1972	Barbara Czuchnowska
232.	Kozietuły (ok. Grójca)	mazowieckie	**27.25.VIII**	1972	Jadwiga Pawłowska
233.	Budki (ok. Szydłowca)	mazowieckie	**27.28.VIII**	1972	Jan Czaja
234.	Wilków (ok. Kielc)	świętokrzyskie	**27.30.IV**	1972	Joanna Lasoń
235.	Wola Radłowska (ok. Brzeska)	małopolskie	**27.34.XII**	1972	Eugeniusz Duda
236.	Frycowa (ok. Nowego Sącza)	małopolskie	**27.37.XI**	1970	Barbara Jankowska
237.	Grom (ok. Szczytna)	warmińsko-mazurskie	**28.14.XIII**	1972	Jadwiga Pawłowska
238.	Mchowo (ok. Przasnysza)	warmińsko-mazurskie	**28.18.I**	1972	Kazimierz Jagieła
239.	Osiek (ok. Ciechanowa)	mazowieckie	**28.19.IX**	1971	Zenon Zębala
240.	Szczaki (ok. Piaseczna)	mazowieckie	**28.23.XIII**	1972	Barbara Czuchnowska

241.	Suków (ok. Radomia)	mazowieckie	**28.26.XIII**	1969	Stefan Rosiński
242.	Głuchów / Stary Głuchów (ok. Chmielnika)	świętokrzyskie	**28.31.V**	1973	Janina Kozik
243.	Pawłów (ok. Buska Zdroju)	świętokrzyskie	**28.33.VI**	1972	Adam Ciećko
244.	Lichwin (ok. Tarnowa)	małopolskie	**28.35.IX/XIII**	1971	Barbara Wróbel
245.	Garbno (ok. Kętrzyna)	warmińsko-mazurskie	**29.12.II**	1972	Wiesława Sokołówna
246.	Marcinkowo (ok. Olsztyna)	warmińsko-mazurskie	**29.13.X**	1972	Wiesława Sokołówna
247.	Spychowo / Pupy Duże (ok. Szczytna)	warmińsko-mazurskie	**29.15.III**	1972	Wiesława Sokołówna
248.	Zdunek (ok. Ostrołęki)	mazowieckie	**29.16.XI**	1972	Wiesława Sokołówna
249.	Mamino (ok. Makowa Mazowieckiego)	mazowieckie	**29.18.III**	1973	Wiesława Sokołówna
250.	Gostkowo (ok. Pułtuska)	mazowieckie	**29.19.X**	1972	Kazimierz Jagieła
251.	Kręgi Stare (ok. Wyszkowa)	mazowieckie	**29.20.XV**	1973	Maria Grabarczyk
252.	Żurawka (ok. Otwocka)	mazowieckie	**29.22.X**	1972	Barbara Czuchnowska
253.	Całowanie (ok. Otwocka)	mazowieckie	**29.23.XV**	1973	Kazimierz Jagieła
254.	Łękawica (ok. Kozienic)	mazowieckie	**29.25.XI**	1969	Stefan Rosiński
255.	Jastrzębia (ok. Radomia)	mazowieckie	**29.26.XIV**	1969	Stefan Rosiński
256.	Starosiedlice (ok. Iłży)	mazowieckie	**29.28.X**	1972	Urszula Lehr
257.	Nosów (ok. Opatowa)	świętokrzyskie	**29.29.XIV**	1970	Stanisław Raczyński
258.	Szczeglice (ok. Staszowa)	świętokrzyskie	**29.31.VII**	1975	Barbara Jankowska
259.	Łysaków (ok. Mielca)	podkarpackie	**29.33.III**	1969	Bogusław Zaniewski
260.	Jaźwiny (ok. Dębicy)	podkarpackie	**29.34.X**	1972	Stefan Lew
261.	Szerzyny (ok. Jasła)	podkarpackie	**29.36.II**	1973	Barbara Jankowska
262.	Bartne (ok. Gorlic)	małopolskie	**29.37.VIII**	1973	Barbara Jankowska
263.	Dąbrówka (ok. Pisza)	warmińsko-mazurskie	**30.13.XII**	1973	Zygmunt Kłodnicki
264.	Przedświt (ok. Ostrowi Mazowieckiej)	mazowieckie	**30.19.VII**	1972	Wiesława Sokołówna
265.	Burakowskie (ok. Węgrowa)	mazowieckie	**30.20.XVI**	1969	Jerzy Grocholski
266.	Grabniak (ok. Garwolina)	mazowieckie	**30.25.XII**	1971	Janina Flont
267.	Gródek (ok. Zwolenia)	mazowieckie	**30.26.XVI**	1969	Stefan Rosiński
268.	Potok (ok. Opatowa)	świętokrzyskie	**30.29.XV**	1971	Stanisław Rej
269.	Bogoria (ok. Sandomierza)	świętokrzyskie	**30.31.XII**	1969	Bogusław Zaniewski
270.	Łęki Strzyżowskie (ok. Krosna)	podkarpackie	**30.36.IV**	1972	Stefan Lew
271.	Harszyn / Harsz (ok. Węgorzewa)	warmińsko-mazurskie	**31.12.I**	1972	Wiesława Sokołówna
272.	Snopki (ok. Pisza)	warmińsko-mazurskie	**31.14.XIII**	1972	Wiesława Sokołówna
273.	Cieciory (ok. Kolna)	podlaskie	**31.16.IX**	1970	Jan Pianka
274.	Łątczyn (ok. Ostrołęki)	mazowieckie	**31.17.XIII**	1972	Wiesława Sokołówna
275.	Lubotyń (ok. Ostrołęki)	mazowieckie	**31.18.XV**	1971 1971	Czesław Chmielewski
276.	Kluki (ok. Mińska Mazowieckiego)	mazowieckie	**31.22.IX**	1969	Jerzy Grocholski
277.	Chyżyny (ok. Mińska Mazowieckiego)	mazowieckie	**31.23.XIII**	1973	Kazimierz Jagieła
278.	Kłudzie (ok. Lipska)	mazowieckie	**31.28.IX**	1972	Piotr Piotrowski
279.	Komorów (ok. Kolbuszowej)	podkarpackie	**31.33.I**	1969	Bogusław Zaniewski
280.	Czarna / Czarna Sędziszowska (ok. Dębicy)	podkarpackie	**31.34.V**	1971	Stanisław Sitko
281.	Jasionka (ok. Krosna)	podkarpackie	**31.37.IX**	1972	Stefan Lew
282.	Zalesie (ok. Olecka)	warmińsko-mazurskie	**32.12.XI**	1973	Zygmunt Kłodnicki
283.	Milewo / Milewo-Gałązki (ok. Grajewa)	podlaskie	**32.15.V**	1973	Zygmunt Kłodnicki

284.	Karwowo / Karwowo-Wszebory (ok. Łomży)	podlaskie	**32.16.XII**	1972	Aleksander Bargłowski
285.	Wyrzyki / Nowe Wyrzyki (ok. Zambrowa)	podlaskie	**32.17.XV**	1973	Wiesława Sokołówna
286.	Zaręby Kościelne (ok. Ostrowa Mazowieckiego)	mazowieckie	**32.19.X**	1972	Kazimierz Laskowski
287.	Dybów (ok. Sokołowa Podlaskiego)	mazowieckie	**32.21.III**	1969	Jerzy Grocholski
288.	Podnieśno (ok. Siedlec)	mazowieckie	**32.22.VII**	1969	Jerzy Grocholski
289.	Żdzary (ok. Łukowa)	lubelskie	**32.24.VII**	1973	Kazimierz Jagieła
290.	Gułów (ok. Łukowa)	lubelskie	**32.25.VII**	1973	Kazimierz Jagieła
291.	Adamów (ok. Łukowa)	lubelskie	**32.25.VIII**	1972	Ryszard Hołyński
292.	Dęba (ok. Puław)	lubelskie	**32.27.III**	1972	Barbara Jankowska
293.	Ruda Godowska (ok. Opola Lubelskiego)	opolskie	**32.28.XIV**	1972	Jan Miotła
294.	Wyżnica (ok. Kraśnika)	lubelskie	**32.29.XV**	1970	Stanisława Skorusa
295.	Jastkowice (ok. Tarnobrzegu)	podkarpackie	**32.31.X**	1969	Bogusław Zaniewski
296.	Jata (ok. Niska)	podkarpackie	**32.32.XIV**	1969	Bogusław Zaniewski
297.	Łąka (ok. Rzeszowa)	podkarpackie	**32.34.X**	1970	Józefa Urban
298.	Futoma (ok. Rzeszowa)	podkarpackie	**32.35.XV**	1971	Genowefa Pępek
299.	Niebieszczany (ok. Sanoka)	podkarpackie	**32.37.XI**	1973	Jerzy Palka
300.	Komańcza (ok. Sanoka)	podkarpackie	**32.38.X**	1973	Jerzy Palka
301.	Olszanka (ok. Suwałk)	podlaskie	**33.11.XVI**	1973	Zygmunt Kłodnicki, Wiesława Sokołówna
302.	Flesze (ok. Grajewa)	podlaskie	**33.14. XIII**	1971	Wanda Kiełczewska
303.	Stare Garbowo i Nowe Garbowo (ok. Wysokiego Mazowieckiego)	podlaskie	**33.17.XVI**	1971	Henryk Choiński
304.	Minczew Milewski / Minczewo (ok. Siemiatycz)	podlaskie	**33.21.VIII**	1970	Włodzimierz Gacuta
305.	Kaliski (ok. Łosic)	mazowieckie	**33.22.VIII**	1973	Kazimierz Jagieła
306.	Paszki Duże (ok. Radzynia Podlaskiego)	lubelskie	**33.25.VIII**	1971	Stanisława Kirsch
307.	Stawce (ok. Krasnegostawu)	lubelskie	**33.30.IV**	1971	Czesław Zawiślak
308.	Gniewczyna / Gniewczyna Łańcucka (ok. Przeworska)	podkarpackie	**33.34.VIII**	1972	Stefan Lew
309.	Nienadowa (ok. Przemyśla)	podkarpackie	**33.35.XV**	1973	Barbara Jankowska
310.	Wołkowyja (ok. Leska)	podkarpackie	**33.38.XI**	1973	Jerzy Palka
311.	Borzymy (ok. Ełku)	warmińsko-mazurskie	**34.13.XIII**	1973	Zygmunt Kłodnicki
312.	Nowa Wieś (ok. Moniek)	podlaskie	**34.16.IX**	1973	Zygmunt Kłodnicki
313.	Żochy Stare / Stare Żochy (ok. Wysokiego Mazowieckiego)	podlaskie	**34.19.V**	1972	Wiesława Sokołówna
314.	Strzakły (ok. Radzynia Podlaskiego)	lubelskie	**34.24.I**	1972	Józef Janczuk
315.	Serniki (ok. Lubartowa)	lubelskie	**34.27.II**	1972	Irena Pydyś
316.	Mętów (ok. Lublina)	lubelskie	**34.28.IX**	1972	Barbara Jankowska
317.	Zdzisławice (ok. Janowa Lubelskiego)	lubelskie	**34.31.V**	lata 70. XX wieku	Urszula Lehr
318.	Dąbrówka (ok. Biłgoraja)	lubelskie	**34.32.XIII**	1971	Maria Urban
319.	Kalwaria Pacławska (ok. Przemyśla)	podkarpackie	**34.36.XV**	1972	Maciej Kurek
320.	Jegliniec (ok. Sejn)	podlaskie	**35.11.XIV**	1973	Zygmunt Kłodnicki
321.	Płaska (ok. Augustowa)	podlaskie	**35.13.VIII**	1973	Zygmunt Kłodnicki
322.	Krzywa (ok. Sokółki)	podlaskie	**35.15.II**	1970	Włodzimierz Gacuta

323.	Kopisk (ok. Białegostoku)	podlaskie	**35.16.X**	1969	Włodzimierz Gacuta
324.	Pomigacze (ok. Białegostoku)	podlaskie	**35.18.II**	1973	Zygmunt Kłodnicki
325.	Bańki (ok. Bielska Podlaskiego)	podlaskie	**35.19.VII**	1971	Aleksander Malesza
326.	Woronie (ok. Bielska Podlaskiego)	podlaskie	**35.19.VII**	1969	Jerzy Grocholski
327.	Zalesie (ok. Siemiatycz)	podlaskie	**35.21.II**	1970	Włodzimierz Gacuta
328.	Horoszki Małe (ok. Łosic)	mazowieckie	**35.22.X**	1973	Kazimierz Jagieła
329.	Dołha (ok. Radzynia Podlaskiego)	lubelskie	**35.23.XIII**	1971	Helena Chwedoruk
330.	Przewłoka (ok. Parczewa)	lubelskie	**35.25.XIV**	1971	Jan Abramczuk
331.	Załucze Stare / Stare Załucze (ok. Włodawy)	lubelskie	**35.27.IV**	1972	Barbara Jankowska
332.	Siostrzytów (ok. Lublina)	lubelskie	**35.28.VI**	1972	Barbara Jankowska
333.	Wirkowice (ok. Zamościa)	lubelskie	**35.30.IV**	1973	Krzysztof Zielnica
334.	Żurawnica (ok. Zamościa)	lubelskie	**35.31.VI**	lata 70. XX wieku	Zofia Zieleźnik
335.	Łukowa (ok. Biłgoraja)	lubelskie	**35.32.XIV**	lata 70. XX wieku	Zofia Zieleźnik
336.	Zapałów (ok. Jarosławia)	podkarpackie	**35.34.VI**	lata 70. XX wieku	Antonina Jadwiga Gerlach-Kłodnicka
337.	Stubienko (ok. Radymna)	podkarpackie	**35.35.VI**	1971	Julian Dobrowolski
338.	Wierzchlesie (ok. Sokółki)	podlaskie	**36.16.XII**	1970	Włodzimierz Gacuta
339.	Topolany (ok. Białegostoku)	podlaskie	**36.18.IV**	1969	Włodzimierz Gacuta
340.	Nowoberezowo (ok. Hajnówki)	podlaskie	**36.19.XII**	1969	Jerzy Grocholski
341.	Choroszczynka (ok. Białej Podlaskiej)	podlaskie	**36.24.VIII**	1971	Jan Klimkowicz
342.	Horodyszcze (ok. Włodawy)	lubelskie	**36.25.V**	1971	Eugeniusz Krupski
343.	Wólka Łabuńska (ok. Zamościa)	lubelskie	**36.31.VIII**	1973	Urszula Lehr
344.	Maziły (ok. Tomaszowa Lubelskiego)	lubelskie	**36.32.XII**	1971	Łucja Fedczyna
345.	Osowa (ok. Włodawy)	lubelskie	**37.27.I**	1973	Krzysztof Zielnica
346.	Okszów (ok. Chełma)	lubelskie	**37.28.V**	1973	Krzysztof Zielnica
347.	Osiczyna (ok. Krasnegostawu)	lubelskie	**37.30.I**	1971	Bogusław Sitarz
348.	Zawady (ok. Tomaszowa Lubelskiego)	lubelskie	**37.32.XI**	lata 70. XX wieku	Antonina Jadwiga Gerlach-Kłodnicka
349.	Moniatycze (ok. Hrubieszowa)	lubelskie	**38.30.III**	1973	Krzysztof Zielnica

Opracowały Agnieszka Pieńczak i Kamilla Księżnik

Bibliografia

Źródła

Cołyt K., 2013: „Ludowe sposoby ochrony zagrody oraz pola przed burzą i gradem na wsi polskiej (na podstawie badań Polskiego atlasu etnograficznego)". Praca licencjacka. Opieka nauk. A. Pieńczak. Cieszyn, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego [11 map].

Diakowska E., 2008: „Wyobrażenia ludowe o postaci śmierci i duszy w polskiej kulturze tradycyjnej". Praca magisterska. Opieka nauk. Z. Kłodnicki. Cieszyn, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego [11+9 map].

Donocik M., 2006: „Nadawanie imion w tradycyjnych społecznościach wiejskich w świetle badań Polskiego Atlasu Etnograficznego". Praca magisterska. Opieka nauk. Z. Kłodnicki. Cieszyn, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego [20 map].

Drzyzga K., 2008: „Gatunki ryb podawanych podczas wieczerzy wigilijnej i sposoby ich przyrządzania w świetle badań ankietowych Polskiego atlasu etnograficznego". Praca licencjacka. Opieka nauk. A. Pieńczak. Cieszyn, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego [7 map].

Fiszka projektowa, 2018: Fiszka projektowa „Wniosek do konkursu w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki 2016–2019. Moduł Dziedzictwo narodowe" z dnia 21.10.2018. Archiwum własne A. Pieńczak.

Fitkowski Ł., 2013: „Użytkowanie roślin dziko rosnących w przygotowywaniu pożywienia wiejskiego w Polsce". Praca magisterska. Opieka nauk. Z. Kłodnicki. Cieszyn, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego [20 map].

Gawron A., 2012: „Zwyczaje związane z odwiedzinami po połogu i poczęstunkiem po chrzcinach na podstawie badań Polskiego atlasu etnograficznego". Praca magisterska. Opieka nauk. Z. Kłodnicki. Cieszyn, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego [35 map].

Gruszka S., 2003: „Zwyczaje, obrzędy i wierzenia związane z okresem ciąży, narodzinami dziecka i okresem niemowlęctwa w tradycyjnej kulturze wsi polskiej". Praca magisterska. Opieka nauk. Z. Kłodnicki. Cieszyn, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego [32 mapy].

Jakubiec A., 2021a: „Uroki na wsi polskiej – profilaktyka, diagnostyka, leczenie (na podstawie analizy materiałów źródłowych Polskiego Atlasu Etnograficznego)". Praca magisterska. Opieka nauk. A. Pieńczak. Cieszyn, Wydział Sztuki i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego [3 mapy].

Jakubiec Z., 2021b: „Wybrane wierzenia ludowe związane z człowiekiem (na podstawie analizy materiałów źródłowych Polskiego Atlasu Etnograficznego)". Praca magisterska. Opieka nauk. A. Pieńczak. Cieszyn, Wydział Sztuki i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego [4 mapy].

Kaczmarek K., 2010: „Strzyga i strzygoń w polskich wierzeniach ludowych (w świetle materiałów Polskiego atlasu etnograficznego)". Praca licencjacka. Opieka nauk. A. Pieńczak. Cieszyn, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego [9 map].

Kłodnicki Z., 1976b: „Reliktowe formy transportu nasobnego i ręcznego w kulturach ludowych środkowej Europy". Rozprawa doktorska. Promotor: prof. J. Gajek. Wrocław, Wydział Filozoficzno-Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego [20 map].

Kopczyńska-Jaworska B., Niewiadomska M., brak daty wydania: *Tezaurus polskiej ludowej kultury materialnej (projekt układu hierarchiczno-logicznego)*. Ośrodek Dokumentacji i Informacji Etnograficznej w Łodzi (maszynopis dostępny w Archiwum PAE w Cieszynie).

Krzyżowska A., 2017: „Wybrane elementy obrzędowości wielkanocnej w Polsce (w świetle badań ankietowych Polskiego Atlasu Etnograficznego z lat 70. XX wieku)". Praca magisterska. Opieka nauk. A. Pieńczak. Cieszyn, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego [19 map].

Łazarz M., 2008: „Reliktowy zwyczaj przyjmowania i zapraszania dusz zmarłych w świetle badań ankietowych Polskiego atlasu etnograficznego". Praca licencjacka. Opieka nauk. A. Pieńczak. Cieszyn, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego [5 map].

Mazurek M., 2006: „Zakazy i nakazy obowiązujące kobietę ciężarną i osoby z nią się stykające w oparciu o materiały Polskiego Atlasu Etnograficznego". Praca licencjacka. Opieka nauk. Z. Kłodnicki. Cieszyn, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego [13 map].

Micherdzińska G., 2010: „Ludowe wykorzystanie roślin w celach leczniczych (w świetle materiałów źródłowych Polskiego atlasu etnograficznego)". Praca magisterska. Opieka nauk. A. Pieńczak. Cieszyn, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego [9 map].

Nocuń D., 2014: „Ściąganie soków z wybranych gatunków drzew w latach 70. XX wieku (na podstawie badań Polskiego Atlasu Etnograficznego)". Praca licencjacka. Opieka nauk. A. Pieńczak. Cieszyn, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji [7 map].

Pieńczak A., 2006: „Rola i znaczenie swata w kojarzeniu małżeństw w polskiej społeczności wiejskiej". Rozprawa doktorska. Promotor: dr hab. Z. Kłodnicki, prof. UŚ. Cieszyn, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu [30 map].

Pietrusiak E., 2010: „Dusza i śmierć w polskich wierzeniach ludowych (w świetle materiałów Polskiego atlasu etnograficznego)". Praca licencjacka. Opieka nauk. A. Pieńczak. Cieszyn, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego [8 map].

Podżorski K., 2011: „Zakazy i nakazy obowiązujące kobietę ciężarną na podstawie badań Polskiego atlasu etnograficznego". Praca magisterska. Opieka nauk. A. Pieńczak. Cieszyn, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego [15 map].

Strycka A., 2008: „Zaduszne i agrarne elementy wnętrza mieszkalnego podczas wigilii Bożego Narodzenia (w świetle badań ankietowych Polskiego atlasu etnograficznego". Praca licencjacka. Opieka nauk. A. Pieńczak. Cieszyn, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego [6 map].

Szwajnoch A., 2010: „Zmora w wierzeniach ludowych na podstawie badań Polskiego atlasu etnograficznego". Praca licencjacka. Opieka nauk. A. Pieńczak. Cieszyn, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego [14 map].

Świtniewski S.: „Boże Narodzenie i Nowy Rok w Małopolsce Wschodniej od schyłku XIX wieku do lat trzydziestych XX wieku. Zwyczaje, obrzędy i tradycyjne potrawy". Archiwum Naukowe Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego we Wrocławiu [przyjęto do Archiwum w r. 1955].

Uchwat R., 2002: „Rola „babki" babiącej w zwyczajach i obrzędach urodzinowych na obszarze Polski". Praca magisterska. Opieka nauk. Z. Kłodnicki. Cieszyn, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego [35 map].

Zagrobelny D., 2003: „Zwyczaje i wierzenia związane z wychowaniem dziecka w tradycyjnej kulturze wsi polskiej". Praca magisterska. Opieka nauk. Z. Kłodnicki. Cieszyn, Wydział Pedagogiczno-Artystyczny Filia w Cieszynie [24 mapy].

Żur A., 2010: „Demony sporzące w polskich wierzeniach ludowych (w świetle materiałów Polskiego atlasu etnograficznego)". Praca licencjacka. Opieka nauk. A. Pieńczak. Cieszyn, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego [6 map].

Publikacje

Antoniewicz W., 1966: *Bacówki, szałasy mieszkalne i produkcyjne oraz szopy pasterskie Tatr Polskich i Podtatrza*. W: *Architektura i zabudowa pasterska Tatr Polskich i Podhala oraz góralska sztuka plastyczna*. W: „Pasterstwo Tatr Polskich i Podhala". T. 6. Red. W. Antoniewicz. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław – Warszawa – Kraków, s. 119–324.

Apáthyová-Rusnáková Z., 1999: *Znakový systém – sonda do charakteru ľudovej kultúry (Na materiáli kostolného zasadacieho poriadku)*, „Etnologické rozpravy", roč. 6, č. 1, s. 17–75.

Arta populară …, 1963: *Arta populară din Valea Jiului (Regiunea Hunedoara)*. W: „Studii de etnografie". Vol. 2. Ed. N. Dunăre. Editura Academiei Republicii Populare Romîne, Filiala Cluj.

Assmann D., 1980: *Die bedeutendsten Wallfahrtsorte Österreichs und Südtirols*. „Österreichischer Volkskundeatlas", Kommentarband VI/2, Wien, s. 1–36 [Komentarz do ÖVA, z. 6/2, m. 116].

Atlas der deutschen… [ADV], 1936–1939: *Atlas der deutschen Volkskunde*. Heft 1: mapy II–V i 1–21 (1937). Heft 2: mapy III, V, VI i 22–38 (1937). Heft 3: mapy IV i 39–58 (1938). Heft 4: mapy 59–80 (1938). Heft 5: mapy 81–99 (1939). Heft 6: mapy 100–120 (1939). Ed. H. Harmjanz, E. Röhr. Berlin (heft 1), Leipzig (heft 2–6): Herausgegeben mit Unterstützung der Deutschen Forschungsgemeinschaft, Verlagsbuchhandlung S. Hierzel.

Atlas der deutschen… [ADV NF], 1958–1979: *Atlas der deutschen Volkskunde. Neue Folge*. Heft 1: *Karte 1–12* (1958). Heft 2: *Karte 13–24* (1959). Heft 3: *Karte 25–36* (1962). Heft 4: *Karte 37–48* (1965). Heft 5: *Karte 49–60* (1973). Heft 6: *Karte 61–72* (1977). Heft 7: *Karte 73–84* (1979). Ed. M. Zender. Heft 4-7, ed. M. Zender, G. Grober-Glück, H.L. Cox, G. Wiegelmann. N.G. Elvert Verlag, Marburg.

Atlas der schweizerischen…[ASV], 1950–1973: *Atlas der schweizerischen Volkskunde / Atlas de Folklore Suisse*. Teil I: heft 1 (1951, oprac. R. Weiss), heft 2 (1953, hergestellt von R. Weiss), heft 3 (1953, hergestellt von P. Geiger, R. Weiss), heft 4 (1956, hergestellt von P. Geiger, R. Weiss, W. Escher, E. Liebl), heft 5 (1958, hergestellt von P. Geiger, R. Weiss, W. Escher, E. Liebl), heft 6 (1961, hergestellt von P. Geiger, R. Weiss, W. Escher, E. Liebl), heft 7 (1968, hergestellt von P. Geiger, R. Weiss, W. Escher, E. Liebl, A. Niederer), heft 8 (1973, hergestellt von P. Geiger, R. Weiss, W. Escher, E. Liebl, A. Niederer). Teil II: heft 1 (1950, hergestellt von P. Geiger, R. Weiss), heft 2 (1952, hergestellt von P. Geiger, R. Weiss), heft 3 (1955, hergestellt von P. Geiger, R. Weiss, W. Escher, E. Liebl), heft 4 (1957, hergestellt von P. Geiger, R. Weiss, W. Escher, E. Liebl), heft 5 (1959, hergestellt von P. Geiger, R. Weiss, W. Escher, E. Liebl), heft 6 (1963, hergestellt von P. Geiger, R. Weiss, W. Escher, E. Liebl), heft 7 (1971, hergestellt von P. Geiger, R. Weiss, W. Escher, A. Niederer). Schweizerischen Gessellschaft für Volkskunde, Basel.

Atlas języka… [AJKLW], 1991: *Atlas języka i kultury ludowej Wielkopolski*. Red. Z. Sobierajski, J. Burszta. T. 6: *Włókiennictwo – odzież – obuwie*. Cz. 1: *Mapy 513–575*. Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław–Warszawa– Kraków.

Atlas języka… [AJKLW], 1992: *Atlas języka i kultury ludowej Wielkopolski*. Red. Z. Sobierajski, J. Burszta. T. 7: *Kultura społeczna – Folklor obrzędowy i muzyczno-taneczny*. Cz. 2: *Wykazy i komentarze do map 576–655*. Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław–Warszawa– Kraków.

Atlas języka… [AJKLW], 2001: *Atlas języka i kultury ludowej Wielkopolski*. Red. Z. Sobierajski. T. 10: *Lecznictwo ludowe – magia*. Cz. 1: *Mapy 764–834*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań.

Atlas języka… [AJKLW], 2005: *Atlas języka i kultury ludowej Wielkopolski*. Red. Z. Sobierajski. T. 11: *Tematy różne*. Cz. 1: *Mapy 835–889*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań.

Atlas kultury ludowej… [AKLSP], 2015: *Atlas kultury ludowej Słowaków w Polsce / Atlas ľudovej kultúry Slovákov v Poľsku /*. Red. M. Benža. Towarzystwo Słowaków w Polsce, Kraków.

Atlas von Oberösterreich [AO], 1958–1966: *Atlas von Oberösterreich*. Ed. F. Pfeffer. Vol. 1 (1958) [mapy 1–20]. V. 2 (1960) [mapy 21–40]. V. 3 (1966) [mapy 41–54]. Institut für Landeskunde von Oberösterreich, Linz.

Augustyn Czyżowicz…: Augustyn Czyżowicz – wiejski dokumentalista. Muzeum Narodowe we Wrocławiu. https://mnwr.pl/augustyn-czyzowicz-wiejski-dokumentalista/ [dostęp: 10.09.2023].

Barabás J., 1967: *Mutatvány a Magyar Néprajzi Atlasz anyagából*. „A Néprajzi Múzeum Füzetei", heft 23, „Néprajzi Értesítő", XLIX, s. 5–72.

Barabás J., 1967: *Scheunen auf ungarischen Sprachgebiet*. „Deutsches Jahrbuch für Volkskunde", vol. 13, teil 1, s. 1–15.

Barna G., 1997: *Grenzen und Wallfahrt. Die Rolle der Wallfahrtsorte in der Alltagsreligiosität*. Sborník z 10. etnokartografického sympozia (Třešť 25. – 29.III.1996). Red. J. Vařeka, M. Holubová, L. Petráňová. „Český lid", roč. 84 (suplement). Ústav pro etnografii a folkoristiku Akademie věd Českě republiky, Praha, s. 171–185.

Barska-Antos D., 1980: *Słownictwo Warmii i Mazur. Odzież*. W: „Studia Warmińsko-Mazurskie". Nr 12. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.

Bartuszek J., 2012: *Fotografia – niemy obraz rzeczywistości. O problematyce identyfikacji zbiorów fotograficznych w kolekcji muzealnej*. „Etnografia Nowa", nr 4, s. 235–245.

Bartuszek J., 2021: *O kolekcji Mieczysława Cholewy. Rozważania kuratorskie, Fotogawęda. Ze zbiorów Mieczysława Cholewy*. Państwowe Muzeum Etnograficzne, Warszawa.

Baruzzi-Leicher R., 1963: *Häusliche Gemeinschaftsarbeiten Karten NF 30, 31, 32, 33, 34a-c (Fr. 84)*. W: „Atlas der deutschen Volkskunde". Erläuterungen zur 3. Lieferung, Karte NF 25–36. Red. M. Zender. N. G. Elwert Verlag, Marburg, s. 625–672.

Belaj V., 1981: *Problem pojave posebnoga oblika „božićnoga žita" u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*. „Etnološka istraživanja. Etnografski muzej u Zagrebu", rocz. 1, s. 123–128.

Benedyktowicz Z., 1997: *Widzieć więcej. Antropologia wizualna i wizualność w antropologii (wprowadzenie)*. „Konteksty. Polska Sztuka Ludowa", z. 3–4, s. 3–6.

Benža M., 1994: *Zasadací poriadok v kostole v prostredí Slovákov v Maďarsku (Atlas ľudovej kultury Slovákov v Maďarsku – pokusné komentáre)*. „Slovenský národopis", roč. 42, č. 4, s. 478–485.

Benža M., 2013: *Spoločensko-kultúrne aktivity a ich organizátori v obciach na Záhorí*. „Slovenský národopis", roč. 61, č. 3, s. 246–257.

Berezowski S., 1959: *Problemy geograficzne pasterstwa wędrownego*. W: „Fizjografia i geografia pasterstwa Tatr Polskich i Podhala". W: „Pasterstwo Tatr Polskich i Podhala". T. 1. Red. W. Antoniewicz. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław – Kraków – Warszawa, s. 77–146.

Berg G., 1944: *Spåntapeter.* „Folk-Liv. Acta Ethnologica et Folkloristica Europaea", vol. 7–8 (za lata 1943–1944), s. 260–272.

Biernacka M., 1962: *Dawne oraz współczesne formy organizacji pasterstwa w Bieszczadach*. „Etnografia Polska", t. 6, s. 41–61.

Boehm F., 1931: *„Einst" und „jetzt" auf volkskundlichen Fragebogen und Karten.* „Zeitschrift für Volkskunde". Neue Folge. Vol. II (40 Jahrgang. za r. 1930), s. 210–217.

Bohdanowicz J., 1966: *Analogie słowiańskie i odrębności kultury ludowej Pomorza Zachodniego w świetle atlasowych opracowań etnograficznych.* „Lud", t. 50, cz. 2, s. 526–556.

Bohdanowicz J., 1968: *Fotografia PAE/F/36.31.VIII/1129.68.4/01 – Wólka Łabuńska (ok. Zamościa) – transport nasobny*. Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego. https://paenew.us.edu.pl/items/show/13264 [dostęp: 12.11.2023].

Bohdanowicz J., 1999a: *Czuwanie przy zwłokach*. W: *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia pogrzebowe*. Red. Z. Kłodnicki. W: „Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego". T. 5. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Wrocław, s. 94–97.

Bohdanowicz J., 1999b: *Poczęstunek po pogrzebie*. W: *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia pogrzebowe*. Red. Z. Kłodnicki. W: „Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego". T. 5. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Wrocław, s. 137–147.

Bohdanowicz J., 1999c: *Wyposażanie zmarłych*. W: *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia pogrzebowe*. Red. Z. Kłodnicki. W: „Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego". T. 5. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Wrocław, s. 98–111.

Bohdanowicz J., 1999d: *Zabiegi magiczne wykonywane w celu skrócenia agonii*. W: *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia pogrzebowe*. Red. Z. Kłodnicki. W: „Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego". T. 5. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Wrocław, s. 51–56.

Bohdanowicz J., 1999e: *Zwyczaje związane z wyprowadzaniem zwłok na cmentarz*. W: *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia pogrzebowe*. Red. Z. Kłodnicki. W: „Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego". T. 5. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Wrocław, s. 112–136.

Bohdziewicz A., 2022: *Wędrówki z Zofią Rydet*. W: *Ludzie i rzeczy. Zapis socjologiczny Zofii Rydet*. Red. K. Pijarski. Muzeum Sztuki Nowoczesnej, Warszawa, s. 51–70.

Boidol E., 1932: *Zur Volks- und Heimatkunde Ostoberschlesiens*. W: *Das Deutschtum in Polnisch Schlesien. Ein Handbuch über Land und Leute*. Ed. V. Kauder. W: „Deutsche Gaue im Osten". Vol. 4. Wolff, Plauen, s. 146–161.

Botík J., 2007: *Etnická história Slovenska. K prolematike etnicity, etnickej identity, multietnického Slovenska a zahraničnych Slovákov*. Projekt VEGA, Bratislava.

Brencz A., 1996: *Wielkopolska jako region etnograficzny*. W: „Seria Etnologia i Antropologia Kulturowa". Nr 16. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań.

Brylak-Załuska M., 1983: *Maziarska wieś Łosie*. Polska Akademia Nauk – Oddział w Krakowie, Komisja Etnograficzna. Zakład Narodowy im. Ossolińskich Wydawnictwo PAN, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź.

Bukraba-Rylska I., 2008: *Socjologia wsi polskiej*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Burgstaller E., 1959: *Festtagsgebäcke.* „Österreichischer Volkskundeatlas", Kommentar I, s. 1–20 [Komentarz do ÖVA, z. 1, 1, m. 2–4].

Butură V., 1961: *Materiały do kultury pasterskiej Karpat w transylwańskim muzeum etnograficznym w Cluj*. „Etnografia Polska", t. 5, s. 335–341.

Bystroń J.S., 1939: *Wstęp do ludoznawstwa polskiego*. W: „Biblioteka Socjologiczna". T. 5. Polski Instytut Socjologiczny, Warszawa–Poznań.

Chilczuk M., 1968: *Atlas ośrodków obsługi wsi.* Państwowe Przedsiębiorstwo Wydawnictw Kartograficznych, Warszawa [z komentarzem].

Chlupová A., Komorovská M., 1980: *Ľudová umelecká výroba na Slovensku organizowana v Ústredi ludowej umeleckej výroby.* „Slovenský národopis", roč. 28, č. 4, s. 595–611.

Christmann E., 1932: *Von den Jahresfeuern in der Pfalz.* „Zeitschrift für Volkskunde", vol. 8, 1 (41. Jahrgang za rok 1931), s. 48–50.

Chromik B., 2014: *Aspekty pojęcia ideologie językowe istotne z perspektywy działań rewitalizacyjnych*. „Zeszyty Łużyckie", t. 48, s. 65–76.

Chromik B., 2021: *Developing Innovative Models for Fieldwork and Linguistic Documentation: ENGHUM Experience in Hałcnów, Poland*. In: *Revitalizing endangered languages: A practical guide.* Ed. J. Olko, J. Sallabank. Cambridge University Press, Cambridge, s. 217–219. DOI: https://doi.org/10.1017/9781108641142 .

Chromik B., Maryniak J., Olko J., 2022: *Ethnic Minorities in Poland in the Face of the COVID-19 Pandemic: Threats, Stigma and Forms of (In)visibility*. In: *COVID-19 and a World of Ad Hoc Geographies*. Ed. S. Brunn, D. Gilbreath. Springer International Publishing, Cham, s. 1157–1174.

Chromik B., Król T., Małanicz-Przybylska M. i in., red., 2020: *Wilamowianie i ich stroje: dokumentacja językowego i kulturowego dziedzictwa Wilamowic.* Centrum Zaangażowanych Badań nad Ciągłością Kulturową, Wydział „Artes Liberales" Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.

Cirese A. M., 1955: *La "pagliara" del primo maggio nel paesi slavo-molisani*. „Slovenski etnograf", letn. 8, s. 207–224.

Cox H. L., 1997: *Die Stadtgrenzen als kulturelle Determinanten in der Euregio Rhein-Mass*. In: *Evropský kulturní prostor – jednota v rozmanitosti.* Sborník z 10. etnokartografického sympozia (Třešť 25. – 29.III.1996). Ed. J. Vařeka, M. Holubová, L. Petráňová. Ústav pro etnografii a folkoristiku Akademie věd České republiky, Praha, s. 7–31.

Crânjală D., 1938: *Rumunské vlivy v Karpatech se zvláštním zřetelem k Moravskému Valašsku*. W: „Knihovna Sboru pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi při Slovanském Ústavu v Praze". Č. 10. Praha.

Cyfrowa Etnografia [online]: Biblioteka Cyfrowa Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego „Cyfrowa Etnografia". https://cyfrowaetnografia.pl/ [dostęp: 20.11.2023].

Cyfrowe Archiwum im. Józefa Burszty [online]: http://cyfrowearchiwum.amu.edu.pl/page/o-projekcie [dostęp: 21.10.2023].

Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego [online]: https://www.archiwumpae.us.edu.pl/deklaracja-dostepnosci [dostęp: 29.06.2023].

Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego [online]: www.paenew.us.edu.pl [dostęp: 21.10.2023, 23.10.2023].

Czajkowski J., 1969: *Wiejskie budownictwo mieszkalne w Beskidzie Niskim i na przyległym Pogórzu*. „Rocznik Muzeów Województwa Rzeszowskiego", t. 2. Muzeum Okręgowe, Rzeszów, s. 7–255.
Czajkowski J., 1999: *Studia nad Łemkowszczyzną*. Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku, Sanok.
Czekanowski J., 1927: *Wstęp do historji Słowian. Perspektywy antropologiczne, etnograficzne, prehistoryczne i językowe*. W: „Lwowska Bibljoteka Slawistyczna". T. 3. K.S. Jakubowski, Lwów.
Czekanowski J., 1935a: *La différenciation ethnographique de la Pologne à la lumière du passé*. „Bulletin International de l'Académie des Sciences et des Lettres, Classe de Philologie", no. 1–3, s. 25–29.
Czekanowski J., 1935b: *Zróżnicowanie etnograficzne Polski w świetle przeszłości*. „Sprawozdania z czynności i posiedzeń Polskiej Akademii Umiejętności", t. 40, s. 64–67.
Czekanowski J., 1947: *Polska synteza slawistyczna w perspektywie ilościowej*. „Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego. Seria II", t. 46. (Ogólnego zbioru T. 71), nr 2. Kraków, s. 1–50.
Czekanowski J., 1962: *Podhale w świetle antropologii*. „Lud", t. 47 (za r. 1961), s. 149–164.
Časové… 2015: *Časové a prostorové suvislosti tradiční lidové kultury na Moravě*. Ed. R. Doušek, D. Drápala. Masarykova univerzita, Ústav evropské etnologie, Brno.
Đaković B., 1987: *Novac – popudbina u posmrtnom ritualu*. „Etnološka Tribina", vol. 17, no. 10, s. 51–59.
Dąbrowska G., 1981a: *Polish folk dances*. „Ethnologia Polona", t. 6, s. 109–124.
Dąbrowska G., 1981b: *Taniec ludowy*. W: *Etnografia Polski. Przemiany kultury ludowej*. T. 2. Red. M. Biernacka i in. W: „Biblioteka Etnografii Polskiej". Nr 34. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź, s. 285–326.
Dekowski J.P., 1959: *Strój sieradzki*. W: „Atlas Polskich Strojów Ludowych". T. 23. Cz. 4: „Mazowsze i Sieradzkie". Z. 4. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Wrocław.
Dekowski J.P., 1961: *Siemieniec*. „Łódzkie Studia Etnograficzne", t. 3, s. 69–77.
Dekowski J.P., 1963: *Stan i problematyka badań nad obrzędowością ludową środkowego dorzecza Pilicy*. „Łódzkie Studia Etnograficzne", t. 5, s. 75–99.
Dekowski J.P., 1968: *Z badań nad pożywieniem ludu łowickiego (1880–1939)*. W: „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Etnograficzna". Nr 12. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Łódź.
Diakowska E., 2011: *Ostatnia droga duszy – między obrzędem wyłączenia ze społeczności żyjących a włączeniem do społeczności umarłych*. W: *Droga w języku i kulturze. Analizy antropologiczne*. Red. J. Adamowski, K. Smyk. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, s. 129–139.
Diakowska-Kohut E., 2013: *Odwiedzanie i obdarowywanie położnicy i jej dziecka*. W: *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia urodzinowe*. Cz. 2: *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia związane z matką i dzieckiem*. W: „Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego". T. 9. Red. Z. Kłodnicki, A. Pieńczak. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze – Uniwersytet Śląski – Uniwersytet Wrocławski, Wrocław – Cieszyn, s. 100–166.
Diakowska E., Kłodnicki Z., 2010: *Demony porywające i odmieniające dzieci*. W: *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia narodzinowe*. Cz. 1: *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia związane z narodzinami i wychowaniem dziecka*. Red. Z. Kłodnicki, A. Pieńczak. W: „Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego". T. 9. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze – Uniwersytet Śląski – Uniwersytet Wrocławski, Wrocław – Cieszyn, s. 176–262.
Dobrowolska A., 1967: *Uwagi o rubieżach etnograficznych w centralnej Europie*. „Etnografia Polska", t. 11, s. 62–84.
Dobrowolska M., 1976: *Rola środowiska geograficznego i procesów osadniczych w kształtowaniu zróżnicowań kulturowych*. W: *Etnografia Polski. Przemiany kultury ludowej*. T. 1. Red. M. Biernacka i in. W: „Biblioteka Etnografii Polskiej". Nr 32. Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, s. 91–141.
Dobrowolski K., 1938a: *Dwa studia nad powstaniem kultury ludowej w Karpatach Zachodnich*. Nadbitka z *Studia historyczne ku czci Stanisława Kutrzeby*, t. 2. B.m.w, Kraków, s. 1–72.
Dobrowolski K., 1938b: *Elementy rumuńsko-bałkańskie w kulturze ludowej Karpat Polskich* {streszczenie}. Komisja Naukowych Badań Ziem Wschodnich, Warszawa.

Dobrowolski K., 1970a: *Dwa studia nad powstaniem kultury ludowej w Karpatach Zachodnich.* W: *Studia podhalańskie oraz bibliografia pasterstwa Tatr Polskich i Podhala*. Red. W. Antoniewicz, K. Dobrowolski, W.H. Paryski. W: „Pasterstwo Tatr Polskich i Podhala". T. 8. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław, s. 131–164. Przedruk.

Dobrowolski K., 1970b: *Najstarsze osadnictwo Podhala*. W: *Studia podhalańskie oraz bibliografia pasterstwa Tatr Polskich i Podhala*. Red. W. Antoniewicz, K. Dobrowolski, W.H. Paryski. W: „Pasterstwo Tatr Polskich i Podhala". T. 8. Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, s. 25–88.

Dobrowolski K., 1970c: *Studia nad kulturą pasterską w Karpatach Północnych Typologia wędrówek pasterskich od XIV do XX wieku*. „Wierchy", t. 29, r. 1960, druk 1961, s. 751. Powtórnie opublikowano z pewnymi zmianami. W: *Studia podhalańskie oraz bibliografia pasterstwa Tatr Polskich i Podhala*. Red. W. Antoniewicz, K. Dobrowolski, W.H. Paryski. W: „Pasterstwo Tatr Polskich i Podhala". T. 8. Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, s. 98–121 [wydanie drugie].

Domaćinović V., 1974: *Neka zapažanja uz etnološke karte*. „Izvješća", vol. 4, s. 19–26.

Drożdż A., 2002: *Pomoc wzajemna. Współdziałanie społeczne i pomoc sąsiedzka.* Red. Z. Kłodnicki. W: „Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego". T. 6. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze – Uniwersytet Śląski Filia w Cieszynie, Wrocław – Cieszyn.

Drożdż A., 2009: *Zwyczaje i obrzędy weselne*. Cz. 3: *Współdziałanie społeczności wiejskiej podczas obrzędu weselnego (druga połowa XIX wieku i XX wiek)*. Red. Z. Kłodnicki. W: „Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego". T. 8. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze – Uniwersytet Śląski – Uniwersytet Wrocławski, Wrocław – Cieszyn.

Drożdż A., 2014: *Bebok, dziad, kania – straszenie dzieci jako jeden z tradycyjnych sposobów wychowywania dzieci na polskiej wsi.* W: *Wychowanie dziecka – między tradycją a współczesnością*. Red. E. Ogrodzka-Mazur, G. Błahut, N. M. Ruman. Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń, s. 52–71.

Drożdż A., 2018: *Re/konstrukcje codzienności. Przeszłość w materiałach źródłowych Polskiego atlasu etnograficznego*, Katedra Wydawnictwo Naukowe, Gdańsk.

Drożdż A., 2022: *Wigilijne tradycje kulinarne osadników na Dolnym Śląsku w świetle materiałów źródłowych Polskiego Atlasu Etnograficzne*. „Studia Etnologiczne i Antropologiczne", t. 22, nr 1, s. 1–17. DOI: https://doi.org/10.31261/SEIA.2022.22.01.04.

Drożdż A., 2023: *"Young people don't even know the dish…" Disappearing day-to-day dishes in the memories of settlers in Lower Silesia Analysis of selected materials of the Polish Ethnographic Atlas*. „Zeszyty Wiejskie", t. 29, s. 115–137. DOI: https://doi.org/10.18778/1506-6541.29.06.

Drożdż A., Pieńczak A., 2004: *Zwyczaje i obrzędy weselne*. Cz. 1: *Od zalotów do ślubu cywilnego*. Red. Z. Kłodnicki. W: „Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego". T. 8. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze – Uniwersytet Śląski Filia w Cieszynie, Wrocław – Cieszyn.

Dubiel L., 1963 (druk 1964): *Ludowe skrzynie malowane na Górnym Śląsku*. W: „Prace i Materiały Etnograficzne". T. 23. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Wrocław, s. 171–243.

Dunăre N., 1959: *Die Verzierung der Ostereier bei den Rumänen. Ornamentmotive aus der landwirtschaftlichen und pastoralen Umwelt*. „Zeitschrift für Ethnologie", vol. 84, z. 1, s. 70–80.

Dunăre N., 1961: *Powojenna działalność etnograficzna w Rumunii ze szczególnym uwzględnieniem badań życia pasterskiego*. „Etnografia Polska", t. 5, s. 314–329.

Dúžek S., 1978: *Odzemok vo svetle výskumu Etnografického atlasu Slovenska*. „Slovenský národopis", roč. 29, č. 1, s. 95–111.

Dúžek S., 1988: *Zbojnícke tance v slovenskej ľudowej tanečnej tradícii.* „Slovenský národopis", roč. 36, č. 3–4, s. 493–508.

Dworakowski S., 1938: *Rubież polesko-wołyńska*. „Sprawy Narodowościowe", rocz. 12, nr 3, s. 221–243.

Dworakowski S., 1964: *Kultura społeczna ludu wiejskiego na Mazowszu nad Narwią*. Cz. 1: *Zwyczaje doroczne i gospodarskie*. W: „Prace Białostockiego Towarzystwa Naukowego". Nr 3. Białostockie Towarzystwo Naukowe, Białystok.

Dziewit J., Pisarek A., 2020: *Ocalać. Zofia Rydet a fotografia wernakularna*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.

Erich O.A., Beitl R., 1936: *Wörterbuch der deutschen Volkskunde*. Kröner, Leipzig.

Erixon S., 1939: *Türwächter und Prangerfiguren*. „Folk-Liv. Acta Ethnologica et Folkloristica Europaea", vol. 3, s. 44–88.

Eskeröd A., 1947: *Årets äring. Etnologiska studier i skördens och julens tro och sed*. W: „Nordiska Museets Handlingar". No. 26. Nordiska Museet, Stockholm.

Etnografický atlas Slovenska… [EAS], 1990: *Etnografický atlas Slovenska. Mapové znázornenie vývinu vybraných javov ľudovej kultury*. Red. S. Kovačevičová. VEDA Vydavatelstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava [535 map].

Etnografowie…, 2014: *Etnografowie w terenie.* Red. kat. A. W. Brzezińska, A. Stanisz. Drukarnia Polewski, Poznań.

Etnološki atlas Jugoslavije… [EAJ], 1989: *Etnoloski atlas Jugoslavije. Karte s komentarima*. Z. 1. Red. V. Belaj. Centar za etnološku kartografiju Filozofskog fakulteta Sveučilšta u Zagrebu, Zagreb [7 map].

Falkowski J., 1931: *Narzędzia rolnicze typu rylcowego. Studium paleoetnologiczne*. Towarzystwo Naukowe, Lwów.

Falťanová Ľ., 1994: *Trhy a jarmoky: sociálno-ekonomické väzby s videckou lokálnou spoločnosťou.* „Slovenský národopis", roč. 42, č. 4, s. 413–427.

Falťanová Ľ., 1996: *Zvyky pri predaji a kúpe domácich hospodárskych zvierat.* „Slovenský národopis", roč. 44, č. 2, s. 168–187.

Falťanová L., 2000: *Tradičný obchod*. W: *Slovensko – Európske kontexty ľudovej kultúry*. Red. R. Stoličná. Bratislava, VEDA Vydavatelstvo Slovenskej akadémie vied, s. 83–100.

Falťanová Ľ., 2001: *Poľnohospodárske robotníctvo ako sociálny fenomen*. „Slovenský národopis", roč. 49, č. 3, s. 300–313.

Falťanová Ľ., 2007: *Folk Trade*. In: *Slovakia. European Contexts of the Folk Culture.* Red. R. Stoličná. Bratislava, VEDA Publishing House of the Slovak Academy of Sciences, s. 82–100.

Federacja Bibliotek Cyfrowych [online]: Archiwum Baza źródeł danych - Federacja Bibliotek Cyfrowych (pionier.net.pl)/, [dostęp: 21.10.2023].

Fielhauer H., 1971: *Schutzheilige der Haustiere*. „Österreichischer Volkskundeatlas", Kommentar III, s. 1–66 [Komentarz do ÖVA, z. 3, m. 53 i 54].

Fotogawęda…: Fotogawęda. Ze zbiorów Mieczysława Cholewy. Państwowe Muzeum Etnograficzne w Warszawie. htps://ethnomuseum.pl/wystawy/fotogaweda-ze-zbiorow-mieczyslawa-cholewy/ [dostęp: 10.09.2023].

Földes L., red., 1969: *Viehwirtschaft und Hirtenkultur Ethnographische Studien*, Akademiai Kiadó, Budapest.

Frauenknecht G., 1964a: *Bezeichnung des Totenmahls Karte NF 29 (Fr. 169d)* W: „Atlas der deutschen Volkskunde". Erläuterungen zur 3. Lieferung, Karte NF 25–36. Red. M. Zender. N. G. Elwert Verlag, Marburg, s. 600–619.

Frauenknecht G., 1964b: *Teilnehmer am Totenmahl Karten NF 27a-d (Fr. 169 a 2)*. W: „Atlas der deutschen Volkskunde". Erläuterungen zur 3. Lieferung, Karte NF 25–36. Red. M. Zender. N. G. Elwert Verlag, Marburg, s. 576–595.

Frolec V., 1979: *Časové a sociálně významové proměny výročního obyčeje (Na přikladě jízdy králů).* „Slovenský národopis", roč. 27, s. 419–448.

Gailey A., 1994: *Religion, Language and Culture: Conflicting National Identities in Ireland*. W: *Kulturgrenzen und nationale Identität*. Red. H.L. Cox. W: „Rheinisches Jahrbuch für Volkskunde". Vol. 30. Dümmler Verlag, Bonn, s. 135–151.

Gailey A., Ó'Danachair C., 1976: *Ethnological Mapping in Ireland*, *with a linguistic contribution by G. B. Adams*. „Ethnologia Europaea", vol. 9, no 1, s. 14–34.

Gajek J., 1947: *Polski atlas etnograficzny*. „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska". Sectio F: „Historia". Supplementum 1, s. 1–67.

Gajek J., 1962: *Studia nad etnograficzną regionalizacją Polski*. „Lud", t. 47, s. 165–209.

Gajek J., 1976: *Etnograficzne zróżnicowanie obszaru Polski*. W: *Etnografia Polski. Przemiany kultury ludowej.* T. 1. Red. M. Biernacka i in. W: „Biblioteka Etnografii Polskiej". Nr 32. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław, s. 143–177.

Gan P., 1967: *Gan*, *Piotr* (1914–1983). *Flisactwo nad Wisłą. Załadunek na prom*. Zbiory Państwowego Muzeum Etnograficznego w Warszawie. Polona. https://polona.pl/preview/f6c2c62b-8f43-4fd4-bfcf-b6b2fodf757a [dostęp: 5.09.2023].

Garstecka B., 1971a: *Kwestionariusz PAE/K7/6.16.III/01 – Pacholęta (ok. Gryfina)*. Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego. https://paenew.us.edu.pl/items/show/13316 [dostęp: 24.10.2023].

Garstecka B., 1971b: *Kwestionariusz PAE/K8/6.16.III/01 – Pacholęta (ok. Gryfina)*. Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego. https://paenew.us.edu.pl/items/show/13673 [dostęp: 24.10.2023].

Gluško M., 2003: *Genez tvarinnogo zaprâgu v Ukraïnì. (Kuľturno-ìstorična problema)*. Ľvìvśkij nacìonaľnij unìversitet ìmenì Ìvana Franka, Ľvìv.

Górak J., 1992: *Materiały do historii kultury materialnej Zamojszczyzny*. Państwowa Służba Ochrony Zabytków, Zamość.

Grieshofer F., 1978: *Faschingsbrauchtum.* „Österreichischer Volkskundeatlas", Kommentarband V, s. 1–67 [Komentarz do ÖVA, z. 5, m. 90].

Grober-Glück G., 1966: *Aufhocker und Aufhocken*. W: „Atlas der deutschen Volkskunde Neue Folge". Red. M. Zender, G. Grober-Glück, G. Wiegelmann. Erläuterungen zur 4. Lieferung, 1. Teil, Karte 37–42. N. G. Elwert Verlag, Marburg, s. 127–223.

Grober-Glück G., 1984: *Der sächsisch-ostthüringische Regionalstil im frühen 20. Jahrhundert.* Volkskundliche Kulturraumforschung heute. Red. H. L. Cox, G. Wiegelmann. Beiträge zur Volkskultur in Nordwestdeutschland, z. 42. Münster, s. 55–76.

Gruszka S., 2010: *Zabiegi magiczne wpływające na płodność oraz prognozy i wróżby o przyszłej płci dziecka*. W: *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia urodzinowe*. Cz. 2: *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia związane z matką i dzieckiem*. Red. Z. Kłodnicki, A. Pieńczak. W: „Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego". T. 9. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze – Uniwersytet Śląski – Uniwersytet Wrocławski, Cieszyn – Wrocław, s. 9–50.

Haiding K., 1978: *Die Sagen von Bergwerksentstehung und Bergwerksuntergang.* „Österreichischer Volkskundeatlas", Kommentarband V/2, s. 1–62 [Komentarz do ÖVA, z. 2, m.b.n. luźna].

Haliczer J., 1939: *Ormianie w Polsce południowo-wschodniej.* „Rocznik Ziem Wschodnich", t. 5, s. 73–86.

Harasymczuk R.W., 1939: *Tańce huculskie z 26 mapami, 64 rycinami, 6 tablicami i 287 melodiami tanecznymi*. W: „Prace etnograficzne". Nr 5. Nakładem Towarzystwa Ludoznawczego, Lwów.

Harasymczuk R.W., Tabor W., 1937: *Etnografia połonin huculskich*. „Lud", t. 35, s. 76–161.

Harmjanz H., 1935: *Herzspann*. „Zeitschrift für Volkskunde", vol. 5 (43 Jahrgang za rok 1933), s. 195–202.

Hedlund M., 1941: *Bondehandel i Jämtland under 1800- talet.* „Folk-Liv. Acta Ethnologica et Folkloristica Europaea", vol. 5, s. 105–112.

Herniczek-Morozowa W., 1975: *Terminologia polskiego pasterstwa górskiego*. Cz. I. Prace Instytutu Języka Polskiego, 4. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk.

Herniczek-Morozowa W., 1976: *Terminologia polskiego pasterstwa górskiego*. Cz. II i III. Prace Instytutu Języka Polskiego, 4. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk.

Holubová M., 2009: *Okruhy kultů poutních Madon jezuitského řádu.* Red. J. Woitsch, F. Bahenský F. W: „Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska". T. 6. Etnologický ústav Akademie věd České republiky, Praha.

Holubová M., Hrdina J., Kafka L., Omelka M., Řebounová O., 2020: *Duchovní a hmotné aspekty zbožné peregrinace Etnografický Atlas Čech, Moravy a Slezska*. Red. M. Holubová. W: „Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska". T. 9. Etnologický ústav Akademie věd České republiky, Praha.

Instytut…: Instytut im. Oskara Kolberga [online]. http://www.oskarkolberg.pl/pl-PL/Page/64 [dostęp: 21.10.2023].

Interpretacja schematu…, 2006: *Interpretacja schematu Dublin Core wraz z materiałami pomocniczymi dla redaktorów zasobów cyfrowych Biblioteki Cyfrowej Uniwersytetu Wrocławskiego*. Oprac. Komisja ds. digitalizacji BUWr. Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu. http://www.bu.uni.wroc.pl/sites/default/files/images/doc/bc/eporadnik_redaktora_bcuwr.pdf [dostęp 5.12.2023].

Jakubowska J., Słomska-Nowak J., 2018: *Wileńskie kiermasze, jarmarki i odpust: fotografie Bolesławy i Edmunda Zdanowskich*. Muzeum Etnograficzne im. Marii Znamierowskiej-Prüfferowej w Toruniu, Toruń.

Jankowska B., 1974: *Kwestionariusz PAE/K7/29.22.X/01 – Żurawka (ok. Otwocka)*. Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego. https://paenew.us.edu.pl/items/show/13573 [dostęp: 2.11.2023].

Jankowska B., 1999a: *Reliktowe zwyczaje przyjmowania i zapraszania dusz w wigilię Bożego Narodzenia*. W: *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia pogrzebowe*. Red. Z. Kłodnicki. W: „Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego". T. 5. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Wrocław, s. 173–182.

Jankowska B., 1999b: *Sposoby zawiadamiania wsi o śmierci jednego z jej mieszkańców*. W: *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia pogrzebowe*. Red. Z. Kłodnicki. W: „Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego". T. 5. Wrocław, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, s. 57–71.

Jankowska B., 1999c: *Ubiór zmarłego na przełomie XIX/XX wieku*. W: *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia pogrzebowe*. Red. Z. Kłodnicki. W: „Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego". T. 5. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Wrocław, s. 72–93.

Jankowska B., 1999d: *Zapowiedzi śmierci*. W: *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia pogrzebowe*. Red. Z. Kłodnicki. W: „Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego". T. 5. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Wrocław, s. 13–50.

Jankowska B., 1999e: *Zwyczaje i wierzenia związane z Dniem Zadusznym*. W: *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia pogrzebowe*. Red. Z. Kłodnicki. W: „Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego". T. 5. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Wrocław, s. 148–172.

Jansson S. O., 1961: *Kulturgrenzen und Kulturwege*. W: *Schwedische Volkskunde. Quellen – Forschung – Ergebnisse*. Red. G. Berg, N-A. Bringéus, B. Egardt, A. B. Roth, J-Ö. Swahn. Almqvist-Wiksell, Stockholm – Göteborg – Uppsala, s. 108–127.

Kaiser K., 1936a: *Atlas der Pommerschen Volkskunde*. W: „Pommernforschung 2. Reihe. Veröffentlichungen des Volkskundlichen Archivs für Pommern". T. 5. Universitätsverlag Ratsbuchhandlung L. Bamberg, Greifswald.

Kaiser K., 1936b: *Atlas der Pommerschen Volkskunde. Textband*. W: „Pommernforschung 2. Reihe. Veröffentlichungen des Volkskundlichen Archivs für Pommern". T. 4. Universitätsverlag Ratsbuchhandlung L. Bamberg, Greifswald.

Kaľavský M., 1991: *Jazykové a náboženské zloženie obyvateľov zemplínskej župy v polovici 18. storočia*. „Slovenský národopis", roč. 39, č. 3–4, s. 367–382.

Kaľavský M., 1992: *Pútne miesta v Zemplínie w 18. storočí*. „Slovenský národopis", roč. 40, č. 2, s. 205–214.

Kamocki J., 1957: *Strój sandomierski*. W: „Atlas Polskich Strojów Ludowych". T. 19. Cz. 5: „Małopolska". Z. 7. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Wrocław.

Karwicka T., 1967: *Rola drzewka i gałęzi w zimowej obrzędowości Małopolski południowej*. „Rocznik Muzeum Etnograficznego w Krakowie", t. 2, s. 123–132.

Katalog…, 2015: *Katalog Dobrych Praktyk Digitalizacji materiałów archiwalnych*. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. 20121030Katalog_dobrych_praktyk_digitalizacji_materialow_archiwalnych.pdf (mkidn.gov.pl) [dostęp: 2.11.2023].

Kaznowska-Jarecka B., 1958: *Strój biłgorajsko-tarnogrodzki*. W: „Atlas Polskich Strojów Ludowych". T. 20. Cz. 5: „Małopolska". Z. 8. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Wrocław.

Klekot E., 2022: *Między etnograficznością a kulturą materialną*. W: *Ludzie i rzeczy: zapis socjologiczny Zofii Rydet*. Red. K. Pijarski. Muzeum Sztuki Nowoczesnej w Warszawie, Warszawa, s. 97–112.

Klimaszewska J., 1981: *Doroczne obrzędy ludowe*. W: *Etnografia Polski. Przemiany kultury ludowej*. T. 2. Red. M. Biernacka i in. W: „Biblioteka Etnografii Polskiej". Nr 34. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź, s. 127–153.

Kłodnicki Z., 1960a: *Fotografia PAE/FNK/11.32.III/C.4.10.2/01 – Jeleniów (ok. Kudowy Zdroju) – czapka*. Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego. https://paenew.us.edu.pl/items/show/14030 [dostęp: 24.10.2023].

Kłodnicki Z., 1960b: *Fotografia PAE/FNK/34.39.X/T.1.B.5/01 – Brzegi Górne / Berehy Górne (ok. Ustrzyk Dolnych) – naczynie klepkowe*. Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego. https://paenew.us.edu.pl/items/show/15178 [dostęp: 19.12.2023].

Kłodnicki Z., 1960c: *Grupa kobiet i mężczyzn w ubiorach codziennych / Kolekcja fotografii Zygmunta Kłodnickiego – Jeleniów (woj. dolnośląskie)*. PAE_FNK_11.32.III_C.4.14.5_01 Biblioteka Cyfrowa Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego. https://cyfrowaetnografia.pl/items/show/11766 [dostęp: 13.11.2023].
Kłodnicki Z., 1961: *Fotografia PAE/FNK/19.29.XII/C.3.18.4/01 – Sternalice (ok. Radłowa) – badania terenowe*. Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego. https://paenew.us.edu.pl/items/show/14042 [dostęp: 3.11.2023].
Kłodnicki Z., 1964: *Fotografia PAE/FNK/34.36.XV/H.2.1.6/01 – Kalwaria Pacławska (ok. Przemyśla) – badania terenowe*. Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego. https://paenew.us.edu.pl/items/show/15131 [dostęp: 21.11.2023].
Kłodnicki Z., 1970: *Kwestionariusz PAE/K7/13.30.I/01 – Książnica Śląska (ok. Dzierżoniowa)*. Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego: https://paenew.us.edu.pl/admin/items/show/id/13383 [dostęp: 24.10.2023].
Kłodnicki Z., 1971a: *Fotografia PAE/FNK/31.28.IX/F.4.18.1/01 – Kłudzie (ok. Lipska) – badania terenowe*. Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego: https://paenew.us.edu.pl/items/show/14854 [dostęp: 21.11.2023].
Kłodnicki Z., 1971b: *Fotografia PAE/FNK/31.28.IX/F.4.18.3/01 – Kłudzie (ok. Lipska) – łódź*. Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego. https://paenew.us.edu.pl/items/show/14856 [dostęp: 21.11.2023].
Kłodnicki Z., 1973: *Kwestionariusz PAE/K8/32.15.V/01 – Milewo / Milewo-Gałązki (ok. Grajewa)*. Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego. https://paenew.us.edu.pl/items/show/13573 [dostęp: 2.11.2023].
Kłodnicki Z., 1974a: *Fotografia PAE/FNK/35.30.IV/B.3.2.3/01 – Tarzymiechy (ok. Zamościa) – struktura użytków*. Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego. https://paenew.us.edu.pl/items/show/15255 [dostęp: 2.11.2023].
Kłodnicki Z., 1974b: *Fotografia PAE/FNK/32.18.VII/B.3.12.2/01 – Zambrów – budynek*. Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego. https://paenew.us.edu.pl/items/show/14915 [dostęp: 13.12.2023].
Kłodnicki Z., 1974c: *Kwestionariusz PAE/K7/32.16.XIIa/01 – Konopki (ok. Łomży)*. Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego. https://paenew.us.edu.pl/items/show/13608 [dostęp: 24.10.2023].
Kłodnicki Z., 1975: *Rezginia in Europe*. „Ethnologia Europaea", vol. 8, no. 2, s. 101–110.
Kłodnicki Z., 1976a: *Zum Stand der kartographischen Forschungen zur Volkstümlicher Fischerei in Polen. Studien zur europäischen traditionellen Fischerei*, „Bajai Dolgozatok", vol. 3, s. 53–57.
Kłodnicki Z., 1976b: *Doroczne ognie obrzędowe w Polsce*. W: *Sobótki – tradycja i organizacja*. Red. A. Gelo. Wrocław, s. 19–28.
Kłodnicki Z., 1981: *Die ethnographische Methode Kazimierz Moszyński's*. „Ethnologia Europaea", vol. 12, no. 1, s. 98–114.
Kłodnicki Z., 1987: *Chłopiec prezentujący samołówkę rybacką – mieroża / Kolekcja fotografii Zygmunta Kłodnickiego - Sumino [jezioro] (woj. pomorskie)*. Fotografia PAE/FNK/18.11.IX/G.4.13.6/01. Biblioteka Cyfrowa Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego. https://cyfrowaetnografia.pl/items/show/11850 [dostęp: 22.11.2022].
Kłodnicki Z., 1988: *Das Wurfnetz in Polen in den Nachbarländern. Eine Beispiel der Wanderung eines Kulturelements*, „Acta Ethnografica Academiae Scientiarum Hungaricae", vol. 34, no. 1–4, s. 265–281.
Kłodnicki Z., 1994: *Tak zwana rubież etnogeograficzna a problem genezy przestrzennego zróżnicowania kultury ludowej w Polsce*. „Lud", t. 77, s. 47–67.
Kłodnicki Z., 1999: *Zastosowanie metody etnogeograficznej do badań nad przysłowiami*. W: *Folklorystyczne i antropologiczne opisanie świata. Księga ofiarowana profesor Dorocie Simonides*. Red. T. Smolińska. Opole 1999, s. 71–81.
Kłodnicki Z., 2003: *Geograficzne zróżnicowanie tradycyjnej kultury w Polsce. Uwagi o rubieżach kulturowych*. W: *Pogranicza kulturowe i etniczne w Polsce*. Red. Z. Kłodnicki, H. Rusek. W: „Archiwum Etnograficzne". T. 41. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze – Uniwersytet Wrocławski, Wrocław – Cieszyn, s. 247–256.

Kłodnicki Z., 2009: *Polska – pogranicze zachodniej i północno-wschodniej prowincji kulturowej w Europie (na podstawie Polskiego Atlasu Etnograficznego)*. „Ethnologia Europae Centralis", t. 9, s. 45–59.

Kłodnicki Z., 2013: *Grupy etniczne i etnograficzne na polskim Podkarpaciu – problem Lachów*. W: *Pogranicze – sąsiedztwo – stereotypy. Przypadek polskosłowackich relacji. Grupy etniczne i etnograficzne na polskim Podkarpaciu*. Red. A. Kasperek. W: „Transcarpathica. Prace Euroinstytutu Polsko-Czesko-Słowackiego". T. 2. Polska Akademia Nauk Oddział w Katowicach – Stowarzyszenie Rozwoju i Współpracy Regionalnej „Olza", Cieszyn–Katowice, s. 91–149.

Kłodnicki Z., 2021: *Dawne narzędzia, zwyczaje i wierzenia na mapach Polskiego Atlasu Etnograficznego*. „Kultura Wsi. Kwartalnik Popularno-Naukowy Narodowego Instytutu Kultury i Dziedzictwa Wsi", nr 13 (2), s. 84–94.

Kłodnicki Z., Diakowska-Kohut E., 2015: *Demonologia ludowa – propozycje do systematyki. Z prac w archiwum PAE w Cieszynie*. „Ethnologia Europae Centralis", vol. 12, s. 96–121.

Kłodnicki Z., Kłosek E., Szymański A., 1982–1983: *Zur Systematik der Dreschflegel in Europa*. „Ethnologia Europaea", vol. 13, no. 1, s. 85–96.

Kłodnicki Z., Pieńczak A., Koźmińska J., 2017: *Polski atlas etnograficzny. Historia, osiągnięcia, perspektywy badawcze.* W: „Biblioteka Polskiego Atlasu Etnograficznego". T. 1. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.

Kłodnicki Z., Pieńczak A., 2019: *The Atlas of Cultural Heritage of the Polish Village (a Project)*. „Studia Etnologiczne i Antropologiczne", t. 19. s. 25–45. DOI: 10.31261/SEIA.2019.19.03.

Kłodnicki Z., red., 1999: *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia pogrzebowe*. Red. Z. Kłodnicki. W: „Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego". T. 5. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Wrocław.

Kłodnicki Z., Pieńczak A., red., 2010: *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia narodzinowe*. Cz. 1: *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia związane z narodzinami i wychowaniem dziecka*. W: „Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego". T. 9. Wrocław – Cieszyn, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze – Uniwersytet Śląski – Uniwersytet Wrocławski, Cieszyn – Wrocław.

Kłodnicki Z., Pieńczak A., red., 2013: *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia urodzinowe*. Cz. 2: *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia związane z matką i dzieckiem*. W: „Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego". T. 9. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze – Uniwersytet Śląski – Uniwersytet Wrocławski, Cieszyn – Wrocław.

Kolekcja Mieczysława Cholewy: Kolekcja Mieczysława Cholewy. Państwowe Muzeum Etnograficzne w Warszawie. https://ethnomuseum.pl/informacja-naukowa/archiwum-naukowe/zakup-kolekcji-mieczyslawa-cholewy/ [dostęp: 10.09.2023].

Kolekcja szklanych negatywów…: Kolekcja szklanych negatywów i fotografii z drugiej połowy XIX i początku XX w. ze zbiorów Muzeum Etnograficznego im. Seweryna Udzieli w Krakowie. Muzeum Etnograficzne w Krakowie zbiory online: https://etnomuzeum.eu/kolekcja-szklanych--fotografii [dostęp: 12.11.2023].

Kopczyńska-Jaworska B., 1961: *Owcze sery zdobione z Karpat*. „Etnografia Polska", t. 5, s. 197–226.

Kopczyńska-Jaworska B., 1962: *Gospodarcze i społeczne podstawy pasterstwa tatrzańskiego*. W: *Historia osadnictwa i organizacja społeczna pasterstwa oraz słownictwo pasterskie Tatr Polskich i Podhala*. T. 4. Red. W. Antoniewicz, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław – Warszawa – Kraków, s. 107–162.

Kopczyńska-Jaworska B., 1967: *Próba klasyfikacji typów pasterstwa karpackiego*. „Etnografia Polska", t. 11, s. 87–98.

Kopczyńska-Jaworska B., 1969a: *Gebrühte Schafkäse in den Karpaten*. W: *Viehwirtschaft und Hirtenkultur Ethnographische Studien*. Red. L. Földes. Viehwirtschaft und Hirtenkultur. Ethnographische Studien. Akademiai Kiadó, Budapest, s. 531–546.

Kopczyńska-Jaworska B., 1969b: *Tradycyjna gospodarka sezonowa w Karpatach Polskich*. W: „Biblioteka Etnografii Polskiej". Nr 20. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.

Kopczyński S., Pukasiewicz S., 1930: *Przemysł ludowy na tle stosunków gospodarczych powiatu włodawskiego*. W: „Materjały do Monografji Przemysłu i Sztuki Ludowej w Polsce". T. 2: *Powiat włodawski*. Wydawnictwo Reprezentacji Towarzystw Przemysłu Ludowego, Warszawa.

Kopp P., Pieńczak, A., 2010: *Rodzice chrzestni*. W: *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia urodzinowe*. Cz. 2: *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia związane z matką i dzieckiem*. Red. Z. Kłodnicki, A. Pieńczak.

W: „Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego". T. 9. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze – Uniwersytet Śląski – Uniwersytet Wrocławski, Cieszyn – Wrocław, s. 263–321.
Kostrowicki J., 1973: *Zarys geografii rolnictwa*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
Kowalczyk I., 2014: *Etnografowie w terenie*. W: *Etnografowie w terenie.* Red. kat. A.W. Brzezińska, A. Stanisz. Drukarnia Polewski, Poznań, s. 3–10.
Kowalska-Lewicka A., 1969: *Die Milchwirtschaft in den Polnischen Karpaten*. W: *Viehwirtschaft und Hirtenkultur Ethnographische Studien.* Red. L. Földes. Akademiai Kiadó, Budapest, s. 696–705.
Kovačevičová S., 1974: *Pokusné spracowanie kartogramov a komentárov Etnografického atlasu Slovenska*. „Slovenský národopis", roč. 22, č. 3, s. 448–492.
Kovačevičová S., 2000*: Sídla a obydlie*. W: *Slovensko – Európske kontexty ľudovej kultúry*. Red. R. Stoličná. VEDA Vydavatelstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava, s. 143–170.
Koźmińska J., 2010: *Cyfrowa Etnografia: o projekcie antropologicznej biblioteki cyfrowej.* W: *Cyfrowa Etnografia / Homo interneticus: etnograficzne wędrówki w głąb sieci*. Red. E. Jagiełło, P. Schmidt. Wydawnictwo Portalu Wiedza i Edukacja, Lublin, s. 107–112 [e-book, pdf].
Koźmińska J., 2013: *Dziedzictwo niematerialne na platformie cyfrowej Polskiego Instytutu Antropologii*. W: *Niematerialne dziedzictwo kulturowe: źródła–wartości–ochrona*. Red. J. Adamowski, K. Smyk. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej – Narodowy Instytut Dziedzictwa, Lublin – Warszawa, s. 289–297.
Koźmińska J., 2020: *Muzealne przypadki Zofii Sokolewicz.* „Zbiór Wiadomości do Antropologii Muzealnej", nr 7, s. 11–22. DOI: 10.12775/ZWAM.2020.7.02.
Koźmińska J., Kalinowa K., 2021: *Ludwik Stomma – bibliografia niekompletna.* „Polska Sztuka Ludowa", t. 75, nr 12, s. 458–462.
Koźmińska J., Sokolewicz Z., 2018: *Pierwszy tom Ludu – Manifest Programowy antropologii* etnologii/ etnografii – ludoznawstwa polskiego. „Lud", t. 102, s. 85–100. DOI: 10.12775/lud102.2018.02.
Krandžalov D., 1963: *Znaczenie i charakter wpływów rumuńskich w Karpatach Zachodnich ze szczególnym uwzględnieniem Wołoszczyzny Morawskiej*. W: *Wędrówki pasterskie i nazewnictwo ludowe Tatr Polskich i Podhala*. W: „Pasterstwo Tatr Polskich i Podhala". T. 5. Red. W. Antoniewicz. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław – Warszawa – Kraków, s. 165–232.
Krekovičová E., 1993: *Zur Frage der Forschung von Hirtenlieder in der Slowakei und ihre Stelle in der Region Mitteleuropas*. „Ethnologia Slovaca et Slavica", t. 24–25, s. 195–222.
Krekovičová E., 2007: *Folk Songs*. In: *Slovakia. European Contexts of the Folk Culture*. Red. R. Stoličná. VEDA Publishing House of the Slovak Academy of Sciences, Bratislava, s. 301–322.
Kretschmer I., 1967: *Volkskundeatlanten in Europa und ihre Bedeutung für die geographische Forschung*. „Mitteilungen der Österreichischen Geographischen Gesellschaft", bd. 109, h. 1–3, s. 297–307 [nadbitka].
Książek M., 1973: *Układy urbanistyczne niektórych zabytkowych miasteczek w województwie rzeszowskim.* W: „Materiały Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku". T. 17–18, s. 7–26.
Księżnik K., 2022a: *Metoda etnogeograficzna w ukazywaniu zróżnicowania kulturowego w mikroskali. Przykład pożywienia wigilijnego na Śląsku Cieszyńskim*. „Zeszyty Wiejskie", t. 28 (2), s. 125–161. DOI: https://doi.org/10.18778/1506-6541.28.16.
Księżnik K., 2022b: *Możliwości wykorzystania materiałów źródłowych Polskiego Atlasu Etnograficznego – na przykładzie Pomorza Zachodniego*. „Przegląd Zachodniopomorski", t. 37 (66), s. 313–336. DOI: 10.18276/pz.2022.37-14.
Kubijowicz W., 1927: *Życie pasterskie w Beskidach Magórskich*. Prace Komisji Etnograficznej PAU, nr 2. Polska Akademja Umiejętności. Warszawa – Kraków – Lublin – Łódź – Paryż – Poznań – Wilno – Zakopane.
Kukier R., 1968: *Kaszubi bytowscy. Zarys monografii etnograficznej*. Wydawnictwo Morskie, Gdynia.
Kupiszewski W., Węgiełek-Januszewska Z., 1959: *Słownictwo Warmii i Mazur. Astronomia ludowa. Miary czasu i meteorologia.* W: „Studia warmińsko-mazurskie". Nr 6. Polska Akademia Nauk – Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
Kwaśniewska A., 2016: *Niematerialne dziedzictwo kulturowe na ziemiach „starych" i „nowych" Pomorza wschodniego. Kontynuacja – odrzucanie – przywracanie – tworzenie*. W: *Narracja, obyczaj, wiedza... O zachowaniu niematerialnego dziedzictwa kulturowego*. Red. A. Przybyła-

-Dumin. Muzeum „Górnośląski Park Etnograficzny w Chorzowie", Wydawnictwo UMCS, Narodowy Instytut Dziedzictwa, Chorzów – Lublin – Warszawa, s. 263–286.

Kwaśniewski K., 1987: *Region kulturowy*. W: *Słownik etnologiczny – terminy ogólne*. Red. Z. Staszczak. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa – Poznań, s. 304–306.

Kwestionariusz…, 1959: *Kwestionariusz do badań nad budownictwem wiejskim*. Dodatek do XLIV t. „Ludu". Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Wrocław.

Kwestionariusz…, 1969a: *Kwestionariusz – notatnik terenowy* [b.r.]. Nr 7: *Wybrane zagadnienia z zakresu kultury społecznej i duchowej. Zwyczaje, obrzędy i wierzenia urodzinowe*. Oprac. J. Gajek. Zakład Polskiego Atlasu Etnograficznego IHKM PAN we Wrocławiu, Wrocław.

Kwestionariusz…, 1969b: *Kwestionariusz – notatnik terenowy* [b.r.]. Nr 8: *Wybrane zagadnienia z zakresu kultury społecznej i duchowej. Zwyczaje, obrzędy i wierzenia pogrzebowe*. Oprac. J. Gajek. Zakład Polskiego Atlasu Etnograficznego IHKM PAN we Wrocławiu, Wrocław.

A Lexical Atlas…, 1966 [LAHD]: *A Lexical Atlas of the Hutsul Dialects of the Ukrainian Language*. Compiled and Edited from the Fieldnotes of Jan Janów and His Students by J. A. Rieger. Linguistic Committee, Polish Academy of Sciences, Ukrainian Research Institute, Harvard University. Wydawnictwo Naukowe *Semper*, Warsaw.

Latta V., 1991: *Атлас українських говорів Східної Словаччини* [Atlas ukrainskykh hovoriv Skhidnoi Slovachchyny]. Pedagogìčne Vidavnictvo, Bratysława.

Lebeda A., 2002: *Wiedza i wierzenia ludowe*. Red. Z. Kłodnicki. W: „Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego". T. 6. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze – Uniwersytet Śląski Filia w Cieszynie, Wrocław – Cieszyn.

Lechner Z., 1978: *Buše – pokladni običaj baranjskih Hrvata*. W: „Etnoloski prilozi". Vol. 1. Odsjek za Etnologiju Filozofskog Fakulteta Sveučilišta, Zagrzeb, s. 159–174.

Lechowa I., 1983: *Tradycyjny rok obrzędowy we wsiach Polski środkowej (Zróżnicowanie i przemiany)*. W: *Kultura wsi Polski środkowej w procesie zmian*. W: „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Etnograficzna". Nr 24, s. 17–194.

Lipp F., 1971: *Frühformen volkstümlicher Möbel in Österreich – Truhen*. „Österreichischer Volkskundeatlas", Kommentar III, s. 1–34 [Komentarz do ÖVA, z. 3, m. 38].

Liszka J., 1992: *Fejezetek a slovákiai Kisalföld néprajzából (Abschnitte aus der Ethnologie der Kleinen Tiefebene in Slowakien)*. W: „A Magyarságkutatás könyvtára". T. 12. OKTK Magyarságkutatás Program, Budapest.

Łęga W., 1960: *Okolice Świecia – materiały etnograficzne*. Gdańskie Towarzystwo Naukowe, Gdańsk.

Łowmiański H., 1963: *Początki Polski. Z dziejów Słowian w I tysiącleciu n.e.* T. I. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.

Łowmiański H., 1970: *Plemiona*. W: *Słownik starożytności słowiańskich. Encyklopedyczny zarys kultury Słowian od czasów najdawniejszych do schyłku wieku XII*. T. 4. Red. G. Labuda, Z. Stieber. Wrocław – Warszawa – Kraków, s. 131–137.

Makoldi S., 1988: *Ungarische gezimmerte Truhen aus Gömör*. „Ethnographica et Folkloristica Carpathica", vol. 5–6 [„Műveltség és hagyomány", vol. 23–24], s. 115–131.

Małecki M., Nitsch K., 1934: *Atlas językowy polskiego Podkarpacia*. Polska Akademia Umiejętności, Kraków.

Marczyk M., 1999: *Wybrane zagadnienia dotyczące progu w magii*. W: *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia pogrzebowe*. Red. Z. Kłodnicki. W: „Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego". T. 5. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Wrocław, s. 183–196.

Martin L., 1959: *Brauchtum bei der Heirat. Der Werber oder Mittelsmann*. W: „Atlas der deutschen Volkskunde Neue Folge". Erläuterungen zur 1. Lieferung. Karte 1–12. Red. M. Zender. N. G. Elwert Verlag, Marburg, s. 85–152.

Martin L., 1964: *Brauchtum bei der Taufe Karten NF 34d-36 (Fr. 101)* W: „Atlas der deutschen Volkskunde". Erläuterungen zur 3. Lieferung. Karte NF 25–36. Red. M. Zender. N. G. Elwert Verlag, Marburg, s. 673–752.

Magyar nèprajzi atlasz [MNA], 1987–1992: *Magyar nèprajzi atlasz.* Vol. 1–9. Red. J. Barabaš. Akadèmiai kiadó, Budapest.

Mały atlas gwar polskich [MAGP], 1957–1970: *Mały atlas gwar polskich*. T. 1–13. Kier. nauk. K. Nitsch. Od t. 3: kier. nauk. M. Karaś. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław – Kraków,

później Warszawa. T. 1: 1957. T. 2: 1959. T. 3: 1960. T. 4: 1961. T. 5: 1962. T. 6: 1963. T. 7: 1964. T. 8: 1965. T. 9: 1966. T. 10: 1967. T. 11: 1968. T. 12: 1969. T. 13: 1970 [mapy 1–601].

Matičetov M., 1955: *Umita in v prt zavita lobanja pri Slovencih.* „Slovenski etnograf", letn. 8, s. 231–254.

Matlakowski W., 1915*: Zdobienie i sprzęt ludu polskiego na Podhalu. Zarysy życia ludowego*. Skład główny w księgarni Gebethnera i Wolffa, Druk. i lit. Jana Cotty, Warszawa [wyd. drugie].

Michálek A., 2006: *Regióny a lokálne centrá chudoby na Slovensku*. „Slovenský národopis", roč. 54, č. 2, s. 182–196.

Moszyński K., 1927: *Lud polski w dorzeczu Wisły*. „Ziemia. Miesięcznik Krajoznawczy Ilustrowany", t. 12, s. 163–169.

Moszyński K., 1929: *Kultura ludowa Słowian*. Cz. 1: *Kultura materjalna*. Polska Akademia Umiejętności, Kraków.

Moszyński K., 1934: *Kultura ludowa Słowian*. Cz. 2. Z. 1: *Kultura duchowa*. Polska Akademia Umiejętności, Kraków.

Moszyński K., 1938: *Niektóre przyczyny zróżnicowania kultury ludowej w Polsce*. „Lud Słowiański", t. 4, z. 1, s. B65–117.

Moszyński K., 1939: *Kultura ludowa Słowian*. Cz. 2. Z. 2: *Kultura duchowa*. Polska Akademia Umiejętności, Kraków.

Moszyński K., 1957: *Pierwotny zasięg języka prasłowiańskiego*. W: „Prace Językoznawcze". Nr 16. Polska Akademia Nauk Komitet Językoznawczy, Wrocław – Kraków.

Moszyński K., 1958: *Człowiek. Wstęp do etnografii powszechnej i etnologii*. W: „Biblioteka Etnografii Polskiej". Nr 3. Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław.

Moszyński K., 1967a: *Kultura ludowa Słowian*. T. I: *Kultura materialna*. Książka i Wiedza, Warszawa.

Moszyński K., 1967b: *Kultura ludowa Słowian*. T. 2. Cz. 1: *Kultura duchowa*. Książka i Wiedza, Warszawa.

Moszyński K., 1968: *Kultura ludowa Słowian*. T. 2. Cz. 2: *Kultura duchowa*. Książka i Wiedza, Warszawa.

Moszyński K., Klimaszewska J., Bytnarówna M., 1935: *Atlas kultury ludowej w Polsce*. Z. 2. Polska Akademia Umiejętności, Kraków.

Moszyński K., Klimaszewska J., 1934: *Atlas kultury ludowej w Polsce*. Z. 1. Polska Akademia Umiejętności, Kraków.

Moszyński K., Klimaszewska J., 1936: *Atlas kultury ludowej w Polsce*. Z. 3. Polska Akademia Umiejętności, Kraków.

Müller J., 1931: *Der Donnerstag vor Fastnacht im Rheinischen*. „Zeitschrift für Volkskunde", vol. 2 (40. Jahrgang za r. 1930), s. 234–241.

Natanson-Leski J., 1953: *Zarys granic i podziałów Polski najstarszej*. Wrocławskie Towarzystwo Naukowe, Wrocław.

Oczko A., b.r.w.: *Wołoski karpatyzm leksykalny a terminologia pasterska*. https://vlachs-project.eu/data/uploads/monografia/anna-oczko-wooski-karpatyzm-leksykalny-a-terminologia-pasterska.pdf, s. 1–32. [dostęp: 5.12.2023].

Otčenášek J., 2018: *Reflexe vybraných aspektů lidové zbožnosti ve slovesném fokloru*. W: „Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska". Vol. 8. Etnologický ústav Akademie Věd České republiky, Praha.

Ó Danachair C., 1956: *The Bed Out-shot in Ireland*. „Folk-Liv. Acta Ethnologica et Folkloristica Europaea", t. 19–20, s. 26–32.

Österreichischer Volkskundeatlas [ÖVA], 1959–1979: *Österreichischer Volkskundeatlas*. Z. 1–6. Kommentaren I–VIII, 1959–1981. Red. R. Wolfram. Wien, Kommission für den Volkskundeatlas in Österreich – Verlag Hermann Böhlaus Nachf. Z. 1: Red. E. Burgstaller, A. Helbok. Linz a.d. Donau 1959. Z. 2: Red. R. Wolfram, E. Lendl. Współpr. I. Kretschmer. Wien 1965. Z. 3: Red. R. Wolfram, E. Lendl, współpr. I. Kretschmer. Wien 1968. Z. 4: Red. R. Wolfram, I. Kretschmer. Współpr. E. Klenk, Wien 1971. Z. 5: Red. R. Wolfram, I. Kretschmer. Wien 1974. Z. 6. Cz. 1: Red. R. Wolfram, I. Kretschmer. Wien 1977. Z. 6. Cz. 2: Red. R. Wolfram, I. Kretschmer. Wien 1979.

Pajączkowska A., 2023: *Nieprzezroczyste. Historie chłopskiej fotografii*. Wydawnictwo Czarne, Wołowiec.

Pessler W., 1931: *Deutsche Volkstumsgeographie*. Verlag Georg Westermann, Braunschweig–Berlin–Hamburg.

Pessler W., 1937: *Methoden in der deutschen Volkskunde*. W: *Handbuch der Deutschen Volkskunde*. Vol. 1. Red. W. Pessler. Akademische Verlagsgesellschaft Athenaion m. b. H., Potsdam, s. 16–20.

Pessler W., 1951: *Die Zeit als volkskundliches Problem*. „Laos", vol. 1, s. 83–95.

Paradowski D., red., 2010: *Digitalizacja piśmiennictwa*. Biblioteka Narodowa, Warszawa. https://www.bn.org.pl/download/document/1342175805.pdf [dostęp: 2.11.2023].

Paryski W.H., 1970: *Bibliografia pasterstwa Tatr i Podtatrza*. W: *Studia podhalańskie oraz bibliografia pasterstwa Tatr i Podhala*. T. 8. Red. W. Antoniewicz. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław – Warszawa – Kraków, s. 295–395.

Pieńczak A., 2007: *Zwyczaje i obrzędy weselne*. Cz. 2: *Rola i znaczenie swata w kojarzeniu małżeństw*. Red. Z. Kłodnicki. W: „Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego". T. 8. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze – Uniwersytet Śląski – Uniwersytet Wrocławski, Cieszyn–Wrocław.

Pieńczak A., 2008: *Sposoby rozpoznawania domniemanych czarownic (w świetle badań Polskiego atlasu etnograficznego)*. „Lud", t. 92, s. 215–233.

Pieńczak A., 2010a: *Rola i znaczenie pożywienia w życiu kobiety ciężarnej (Na podstawie badań „Polskiego Atlasu Etnograficznego"*. W: *Historie kuchenne Rola i znaczenie pożywienia w kulturze*. Red. R. Stoličná, A. Drożdż. W: Bibliotheca Ethnologiae Europae Centralis. T. 2. Uniwersytet Śląski w Katowicach, Cieszyn – Katowice – Brno, s. 215–235.

Pieńczak A., 2010b: *Stan prac Polskiego atlasu etnograficznego nad obrzędowością narodzinową*. W: *Między kulturą ludową a masową. Historia, teraźniejszość i perspektywy badań*. Red. T. Smolińska. Wydawnictwo „scriptum", Kraków – Opole: s. 121–135.

Pieńczak A., 2011a: *Symbolika przejścia a kobieta ciężarna w polskiej obrzędowości narodzinowej.* W: *Droga w języku i kulturze. Analizy antropologiczne*. Red. J. Adamowski, K. Smyk. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, s. 67–80.

Pieńczak A., 2011b: *Żywotność praktyk magicznych na przykładzie sposobów ochrony dzieci przed urokiem (przygotowano z materiałów „Polskiego Atlasu Etnograficznego"*. „Studia Etnologiczne i Antropologiczne", t. 11, s. 231–243.

Pieńczak A., 2013a: *Czynności magiczne ułatwiające poród*. W: *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia urodzinowe*. Cz. 2: *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia związane z matką i dzieckiem*. W: „Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego". T. 9. Red. Z. Kłodnicki, A. Pieńczak. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze – Uniwersytet Śląski – Uniwersytet Wrocławski, Wrocław – Cieszyn, s. 67–77.

Pieńczak A., 2013b: *Zwyczaje związane z karmieniem dziecka piersią*. W: *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia urodzinowe*. Cz. 2: *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia związane z matką i dzieckiem*. W: „Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego". T. 9. Red. Z. Kłodnicki, A. Pieńczak. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze – Uniwersytet Śląski – Uniwersytet Wrocławski, Wrocław – Cieszyn, s. 78–99.

Pieńczak A., 2016: *Obrzędowość narodzinowa na Górnym Śląsku (izolacja położnicy). „Polski atlas etnograficzny" i „Atlas der deutschen Volkskunde" w perspektywie porównawczej.* W: „Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach". Nr 3543. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.

Pieńczak A., 2019a: *Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego: możliwości wyszukiwawcze i dalsze perspektywy badawcze*. „Lud", t. 103, s. 207–229. DOI:10.12775/lud103.2019.11.

Pieńczak A., 2019b: *Komunikat: Przyznanie dofinansowania na projekt badawczy "Polski Atlas Etnograficzny – opracowanie naukowe, elektroniczny katalog danych, publikacja zasobów w sieci Internet, etap II"*. „Studia Etnologiczne i Antropologiczne", t. 19, s. 173–175. DOI:10.31261/SEIA.2019.19.12.

Pieńczak A., 2020: *Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego w 75-lecie działalności atlasowej.* „Dziedzictwo Kulturowe Wsi", t. 5, s. 173–175.

Pieńczak A., 2021: *Dziedzictwo kulturowe wsi polskiej na platformie cyfrowej Polskiego atlasu etnograficznego – od projektu do realizacji*. W: *Wandering ideas on the paths of humanities studies in folkloristics, cultural Anthropology and Slavistics in honour of Assoc. Prof. Dr Katya*

Mihaylova in two volumes. Red. S. Stanoev, V. Baeva, V. Penchev i in. T. 2. Българска академия на науките, Sofia, s. 628–642.

Pieńczak A., Povetkina P., 2021: *Mapowanie motywów mitologicznych. „Zmora" jako istota szkodząca ludziom i zwierzętom gospodarskim*. „Łódzkie Studia Etnograficzne", t. 60, s. 267–294. DOI: https://doi.org/10.12775/LSE.2021.60.14.

Pieńczak A., Povetkina P., 2023: *The Polish Nightmare Being (Zmora) and the Problem with Defining the Category of Supernatural Double-Souled Beings*. „Folklore", vol. 134, no. 1, s. 73–90. DOI: https://doi.org/10.1080/0015587X.2022.2088957.

Pieńczak-Lebeda A., 2003: *Symboliczno-magiczne znaczenie wody w tradycyjnej kulturze wsi polskiej*. W: *Woda w przestrzeni przyrodniczej i kulturowej.* Red. U. Myga-Piątek. W: „Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego PTG". Nr 2. Polskie Towarzystwo Geograficzne, Sosnowiec, s. 382–389.

Pietraszek E., 1976: *Wymiana dóbr użytkowych. Handel.* W: *Etnografia Polski. Przemiany kultury ludowej*. T. 1. Red. M. Biernacka i in. W: „Biblioteka Etnografii Polskiej". Nr 32. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk, s. 407–430.

Pijarski K., red., 2022: *Ludzie i rzeczy: zapis socjologiczny Zofii Rydet.* Muzeum Sztuki Nowoczesnej w Warszawie, Warszawa.

Płoszajski G., red., 2008: *Standardy w procesie digitalizacji obiektów dziedzictwa kulturowego*. Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej, Warszawa.

Podolák J., 1967: *Pastierstvo v oblasti Vysokých Tatier*. Vydavatelstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava.

Podolák J., 1982: *Tradičné ovčiarstvo na Slovensku.* Vydavatelstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava.

Podżorski K., 2013: *Zakazy i nakazy obowiązujące kobietę ciężarną*. W: *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia urodzinowe*. Cz. 2: *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia związane z matką i dzieckiem*. W: „Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego". T. 9. Red. Z. Kłodnicki, A. Pieńczak. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze – Uniwersytet Śląski – Uniwersytet Wrocławski, Wrocław – Cieszyn, s. 8–66.

Pokropek M., Pokropek W., 1996: *Tradycyjne budownictwo drzewne w Polsce*. T. 2: *Budownictwo sakralne*. Cz. 1. Wydawnictwo Nerition, Warszawa.

Polonec A., 1955: *Organizácia obchodného života hornooravských plátenníkov*. „Slovenský národopis", roč. 3, č. 1, s. 49–83.

Polski Atlas Etnograficzny [PAE]: *Polski atlas etnograficzny. Zeszyt próbny* (1958) [część tekstowa]. *Polski atlas etnograficzny. Zeszyt próbny* (1958) [mapy 1–17], z. 1 (1964) [mapy 1–57], z. 2 (1965) [mapy 58–129], z. 3 (1967) [mapy 130–190], z. 4 (1971) [mapy 191–250], z. 5 (1974) [mapy 251–304], z. 6 (1981) [mapy 305–355]. Red. J. Gajek. Instytut Historii Kultury Materialnej PAN, Wrocław.

Polskie Towarzystwo Ludoznawcze [online]: Rozwój Czasopism Naukowych ROK 2022 (ptl info.pl) [dostęp: 21.10.2023].

Prinz J., Frauenknecht G., 1963*: Gebäcke zum Totenmahl. Karten NF 21a-c* (Fr. 199) W: „Atlas der deutschen Volkskunde". Erläuterungen zur 2. Lieferung. Karte NF 13–24. Red. M. Zender. N. G. Elwert Verlag, Marburg, s. 439–471.

Ratajski L., 1973: *Metodyka kartografii społeczno-gospodarczej*. Państwowe Przedsiębiorstwo Wydawnictw Kartograficznych, Warszawa.

Reichan J., Woźniak K., 2004: *Polskie atlasy dialektologiczne i etnograficzne.* Lexis, Kraków.

Reinfuss R., 1946: *Pogranicze krakowsko-góralskie w świetle dawnych i najnowszych badań etnograficznych*. „Lud", t. 36, s. 222–255 [nadbitka, s. 1–36].

Reinfuss R., 1949a: *Łemkowie jako grupa etnograficzna*. W: „Prace i Materiały Etnograficzne". T. 7. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Lublin, s. 77–210. [Wydanie książkowe: R. Reinfuss: *Łemkowie jako grupa etnograficzna*. Przedm. R. Reinfuss. Posł. J. Czajkowski. Fot. R. Reinfuss. Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku, Sanok 1998].

Reinfuss R., 1949b: *Skrzynie zdobione z okolic Krakowa*. Cz. 3. „Polska Sztuka Ludowa", t. 3, z. 1–2, s. 9–25.

Reinfuss R., 1969: *Almwirtschaft und Schafhaltung bei den Lemken in den Niederen Beskiden.* W: *Viehwirtschaft und Hirtenkultur. Ethnographische Studien*. Red. L. Földes. Akademiai Kiadó, Budapest, s. 302–322. [Nadbitka]

Reinfuss R., 1998: *Zarys kultury materialnej ludności łemkowskiej z dawnego „kresu muszyńskiego"*. W: „Materiały Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku". Nr 34, s. 7–52.

Repozytorium cyfrowe…: Repozytorium cyfrowe „Robotnicy w XIX i XX wieku. Ośrodek Badań Interdyscyplinarnych nad Wielokulturową i Wielonarodową Łodzią i Regionem. http://fotografierobotnikow.uni.lodz.pl/ [dostęp: 10.09.2023].

Robotycki R., red., 1995: *Układ słów kluczowych dla bazy danych o źródłach etnograficznych (Kultura ludowa Karpat Polskich)*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.

Robotycki Cz., Babik W., red., 2002: *Układ gniazdowy terminów i słownik słów kluczowych wybranych kategorii kultury. Etos, obrzędy, demonologia, magia*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.

Rompski J., 1973: *Ścinanie kani. Kaszubski zwyczaj ludowy*. Muzeum Etnograficzne w Toruniu, Toruń.

Różycki A., 2020: *Poznawanie Zosi*. W: T. Ferenc, K. Jóźwiak, A. Różycki: *Zapisy pamięci. Historie Zofii Rydet.* Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 111–165.

Rühle E., 1939: *Ziemie Wschodnie w cyfrach i kartogramach. Zestawił i opracował na podstawie danych Gł. Urz. St. Edward Rühle*. „Rocznik Ziem Wschodnich", t. 5, s. 5–23.

Rydet Z., 2016: *Zapis socjologiczny 1978-1990*. Tekst i wybór zdjęć W. Nowicki. Gliwice.

Salner P., 1986: *Štruktúra a formy vidieckej rodiny na Slovensku*. „Slovenský národopis", roč. 34, č. 4, s. 517–542.

Sągajłło-Kaczanowska M., 1961: *Barwniki używane do kraszenia jajek w Polsce w XIX i XX wieku*. „Etnografia Polska", t. 4, s. 207–233.

Schmidt L., 1951: *Pelops und die Haselhexe. Ein sagenkartographischer Versuch*. „Laos", t. 1, s. 67–78.

Sekuła A., 2010: *Społeczne użycia fotografii*. Zachęta Narodowa Galeria Sztuki – Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.

Seweryn T., 1928: *Z żywym kurkiem po dyngusie (Materjały).* W: „Prace Komisji Etnograficznej Polskiej Akademji Umiejętności". Nr 6. Kraków.

Shusterman R., 2017: *Fotografia jako proces performatywny (Myślenie ciała. Eseje z zakresu somaestetyki)*. „Szum". https://magazynszum.pl/fotografia-jako-proces-performatywny/ [dostęp: 19.11.2023].

Siatkowski J., 2016: *Karpacki atlas językowy.* „Studia Łomżyńskie", t. 16, s. 147–160.

Sikora S., 1994: *Fotografia schyłku wieku. Fotografia i mit.* „Polska Sztuka Ludowa – Konteksty", t. 48, z. 1–2, s. 113–121: https://cyfrowaetnografia.pl/items/show/5864 [dostęp: 30.10.2023].

Sikora S., 2022: *Obecność Rydet. Portret z zegarem w tle*. „Konteksty. Polska Sztuka Ludowa", t. 76, nr 3, s. 192–203.

Simonenko I.F., 1958: *Ob istoriko-etnografičeskih rajonah v Zakarpaťe*. „Sovetskaâ Etnografiâ", z. 4, s. 38–52.

Sirovátka O., 1976: *Die Jánošik-Sagen in der tschechischen Tradition*. „Ethnologia Slavica", t. 6, s. 177–200.

Skraková B., 2006: *Čardáš – ľudový tanec v historickom kontexte*. „Slovenský národopis", roč. 54, č. 1, s. 47–83.

Slavkovský P., 2000: *Tradičná agrárna kultúra*. In: *Slovensko Európske kontexty ľudovej kultúry*. Ed. R. Stoličná. Bratislava, VEDA Vydavatelstvo Slovenskej akadémie vied, s. 13–61.

Slavkovský P., 2015: *Tradycyjna kultura rolna Słowaków w Polsce*. W: *Słowacy historia i kultura. Sesja naukowa Szreniawa, 12 czerwca 2015*. Red. Z. Kłodnicki. Szreniawa, Muzeum Narodowe Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie, s. 181–203.

Słownik…, 1976: *Słownik języka polskiego*. T. 2. Red. nauk. M. Szymczak. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.

Słownik…, 1981: *Słownik języka polskiego*. T. 3. Red. nauk. M. Szymczak. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.

Słownik polskiej bajki ludowej: https://bajka.umk.pl/ [dostęp: 21.10.2023].

Słownik terminologiczny polskich strojów ludowych [online]: https://slownikstrojow.wordpress.com/about/ [dostęp: 21.10.2023].

Stanisz A.M., 2014: *Teren poprzez archiwum*. W: *Etnografowie w terenie.* Red. kat. A.W. Brzezińska, A. Stanisz. Poznań: Drukarnia Polewski, s. 15–18.

Stankiewicz J., 1956–1957: *Zabytki budownictwa i architektury na Żuławach (Na marginesie przeprowadzonej w latach 1955-1956 lustracji zabytków)*. „Rocznik Gdański", t. 15–16, s. 511–540.

Stavělová D., Tyllner L., 1997: *Tance s proměnlivým taktem z hlediska kartografického výzkumu. Sborník z 10. etnokartografického sympozia (Třešť 25. - 29.III. 1996)*. Red. J. Vařeka, M. Holubová, L. Petráňová. Ústav pro etnografii a folkoristiku Akademie věd České republiky, „Český lid", t. 84 – supplement. Praha, s. 199–210.

Staszczak Z., 1973: *Einige slawische Gemeinsamkeiten in der traditionellen Volkskultur Schlesiens anhand der Angaben des „Atlas der deutschen Volkskunde"*. „Ethnologia Slavica", t. 4, s. 43–65.

Staszczak Z., 1978: *Pogranicze polsko-niemieckie jako pogranicze etnograficzne*. „Etnografia". Nr 8. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań.

Staszczak Z., 1987a: *Krąg kulturowy*. W: *Słownik etnologiczny – terminy ogólne*. Red. Z. Staszczak. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa – Poznań, s. 181–182.

Staszczak Z., 1987b: *Metoda etnogeograficzna*. W: *Słownik etnologiczny – terminy ogólne*. Red. Z. Staszczak. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa – Poznań, s. 232–233.

Staszczak Z., 1987c: *Obszar kulturowy*. W: *Słownik etnologiczny – terminy ogólne*. Red. Z. Staszczak. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa – Poznań, s. 261–262.

Stieber Z., 1947: *Problem językowej i etnicznej odrębności Podhala. Odczyt wygłoszony na Dorocznym Zebraniu Uroczystym Ł. T. N. dnia 8 grudnia 1946.* Odczyty Nr 1. Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź.

Štika J., 2004: *Rozšíření a intenzita karpatské kultury na Moravě a ve Slezsku*. W: *Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska*. T. 4: *Etnografický a etnický obraz Čech, Moravy a Slezska (1500-1900)*. Etnologický ustav Akademie věd České republiky, Praha, s. 77–89.

Stránský A., 1931: *Přehled archiválních dat o dřevěných cerkvích na Podkarpatské Rusi*. „Príspevky k praveku, dejinám a národopisu Slovenska. Sborník Archeologického a národopisneho odboru Slovenského vlastivedného Muzea za rok 1924-1931". Red. J. Eisner, J. Hofman, V. Pražák. Společnost slov. Vlastivedného Muzea, Bratislava, s. 80–89.

Streitberg G., 1936: *Volkstum*. W: W. Ebert i in.: *Kulturräme und Kulturströmungen im mitteldeutschen Osten. Halle am Saale*, Max Niemeyer Verlag, Halle/Salle, s. 248–272.

Švecová S., 1980: *Príbuzenská terminológia na Slovensku*. „Slovenský národopis", roč. 28, č. 3, s. 455–469.

Svensson S., 1935: *Skånes folkdräkter en dräkthistorisk undersökning 1500-1900*. W: „Nordiska museets Handlingar". Vol. 3. Kungl. boktryckeriet, P. A. Norstedt & söner, Stokholm.

Svensson S., 1973: *Einführung in die Europäische Ethnologie*. Red. G. Wiegelmann. W: „Textbücher zur Europäischen Ethnologie". Vol. 1. Verlag Anton Hain, Meisenheim am Glan.

Szalbot M., 2021: *Photographs from Digital Archives of the Polish Ethnographic Atlas as a source of knowledge about rural children's toys and games in the years 1954-1971*. „Etnografia Polska", t. 65, z. 1–2, s. 147–167. DOI: 10.23858/EP65.2021.2645.

Szolnok megye néprajzi atlasza [SZMNA], 1974–1975. *Szolnok megye néprajzi atlasza*. Red. L. Szabó, Z. Csalog. Vol. I (1974). Vol. 2 (1975). Damjanich János Szolnol Múzeum, Szolnok.

Szyfer A., 1962: *Słownictwo pasterskie Tatr i Podhala*. W: *Historia osadnictwa i organizacja społeczna pasterstwa oraz słownictwo pasterskie Tatr Polskich i Podhala*. W: „Pasterstwo Tatr Polskich i Podhala". T. 4. Red. W. Antoniewicz. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, s. 163–193, Wrocław – Warszawa – Kraków.

Szyfer A., 1975: *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia Mazurów i Warmiaków*. W: „Rozprawy i Materiały Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie". Nr 50. Wydawnictwo Pojezierze, Olsztyn.

Taka była rzeczywistość: Taka była rzeczywistość… Augustyn Czyżowicz. Archiwum Augustyna Czyżowicza. https://archiwumczyzowicza.pl/ [dostęp: 5.09.2023].

Talve I., 1974: *Kulturgrenzen und Kulturgebiete Finnlands*. „Ethnologia Europaea", vol. 7, teil 1, s. 55–103.

Tolksdorf U., 1975: *Essen und Trinken in Ost- und Westpreussen*. Cz. 1. In: „Schriftenreihe der Kommission für Ostdeutsche Volkskunde in der Deutschen Gesellschaft für Volkskunde e.V.". Vol. 13. N.G. Elwert Verlag, Marburg.

Trojan M., 1983: *Dreschflegel in Europa. Methodische Probleme einer Karte*. „Ethnologia Europaea", vol. 13, s. 203–226.

Trojan M., 1994: *Wprowadzenie do etnologii Europy. Orientacje, problemy i założenia badawcze*. W: „Acta Universitatis Wratislaviensis". No 1634. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.

Vakarelski Ch., 1965: *Etnografia Bułgarii*. W: „Prace Etnologiczne". T. 7. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Wrocław.

Valonen N., 1975: *Zu den ältesten Schichten der finnischen Hauskultur*. „A World Rewiew of European Ethnology", vol. 8, z. 2, s. 172–213.

Vlăduţiu I., 1973: *Etnografia românească. Istoric. Cultura materială. Obiceiuri*. Editura Ştiinţifică, Bucureşti.

Vojtenko A.F., 1991: *Leksičeskij atlas Moskovskoj oblasti*. Ministerstvo narodnogo obrazovaniâ RSFSR, Moskva.

Volkskunde-Atlas… [VA], 1959–1969: *Volkskunde-Atlas voor Nederland en Vlaams-Belgie*. Vol. 1–4. Red. P. J. Meertens, M. de Meyer, J. J. Voskuil (vol. 4). V. 1: Standaard-Boekhandel, Antwerpen–Amsterdam, 1959. V. 2: Standaard-Boekhandel, Antwerpen, 1965. V. 3: Standaard-Boekhandel, Antwerpen–Utrecht, 1968. V. 4: Standaard-Boekhandel, Antwerpen–Utrecht, 1969.

Weber-Kellermann I., 1964: *Die Mannhardtschen Umfragen über Arbeitsgerät und bäuerliche Arbeit*. In: *4. Arbeitstagung über Fragen des Atlas der deutschen Volkskunde in Bonn vom 28 Bis 30. April 1964*. Zestawił J. Fellenberg gen. Reinold. [b.n.w.], Bonn, s. 6–14. [Głos w dyskusji zabrali: F. Steinbach, G. Wiegelmann, Roukens, Beyer, B. Bratanić, A. Lühning, M. de Meyer, E. Burgstaller, s. 14–21].

Weiss R., 1946: *Volkskunde der Schweiz. Grundriss*. Eugen Rentsch Verlag, Erlenbach–Zürich.

Weiss R., 1947: *Die Brünig-Napf-Reuss-Linie als Kulturgrenze zwischen Ost und Westschweiz auf volkskundlichen Karten…*. „Geographica Helvetica", vol. 2, heft 3, s. 153–175. [Przedruk z uzupełnieniami: R. Weiss: *Drei Beiträge zur Volkskunde der Schweiz*: „Schweizerisches Archiv für Volkskunde", vol. 58 (1962), heft 4, s. 201–231; nadbitka: Basel, 1963].

Werth E., 1954: *Grabstock, Hacke und Pflug. Versuch einer Entstehungsgeschichte des Landbaues*. Eugen Ulmer Verlag, Ludwigsburg.

Wiegelmann G., 1963: *Speisen, Gebäcke und Getränke NF 21a-25*. W: „Atlas der deutschen Volkskunde". Erläuterungen zur 2. Lieferung. Karte NF 13–24. Red. M. Zender. N. G. Elwert Verlag, Marburg, s. 420–439.

Wiegelmann G., Frauenknecht G., 1963: *Das Totenmahl Karten NF 21-29 (Fr. 169-199) Einleitun.g* W: "Atlas der deutschen Volkskunde". Erläuterungen zur 2. Lieferung. Karte NF 13–24. Red. M. Zender. N. G. Elwert Verlag, Marburg, s. 393–419.

Wiegelmann G., 1964: *Schlußbetrachtung zu den Speisen des Totenmahls*. W: „Atlas der deutschen Volkskunde". Erläuterungen zur 3. Lieferung, Karte NF 25-36. Red. M. Zender. N. G. Elwert Verlag, Marburg, s. 548–559.

Wieliczko M., 1996: *Der Konfessionwechsel bei den Lemken in den Jahren 1900-1939*. W: „Materiały Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku". Nr 33, s. 177–184.

Wieruszewska M., 1966: *Obrzędy recepcyjne wieku dojrzałego w Bełchatowskiem*. „Łódzkie Studia Etnograficzne", t. 8, s. 25–82.

Wiślański T., 1970: *Pasterstwo*. W: *Słownik starożytności słowiańskich*. T. 4. Red. G. Labuda, Z. Stieber. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław – Warszawa – Kraków, s. 38–39.

Wnioski…, 2019: *Wnioski zakwalifikowane do finansowania w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki – Dziedzictwo narodowe II/2018*: file:///C:/Users/PAE/Downloads/Lista_wniosk%C3%B3w_zakwalifikowanych_do_finansowania_w_ramach_modu%C5%82u_Dziedzictwo_narodowe_(konkurs_8)%20(2).pdf [dostęp: 24.10.2023].

Wolfram R., 1974: *Das Nikolausbrauchtum in Tirol. Bestand, Raumbilder und Zeitschichten*. „Tiroler Heimat" NF, vol. 37, s. 127–179.

Wozaczyńska A., 1956: *Pieśni kurpiowskie ich struktura i charakterystyka w świetle zbiorów W. Skierkowskiego*. W: „Prace i Materiały Etnograficzne". T. 12. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Wrocław.

Wróblewski T., 1964: *Wspólne elementy w ludowych kulturach środkowej Europy*. W: „Prace Wydziału Filozoficzno-Historycznego. Seria Etnografia". Nr 4. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań.

Wuczyński A., Pieńczak A., Krogulec G., 2024: *Rural reality contradicts the ethnographic literature – a nationwide survey on folk beliefs and people's afection for the stork in Poland*. „Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine", vol. 20, no. 1, s. 1–15. DOI:10.1186/s13002-024-00689-6.

Wystawy/prezentacje. Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego. https://paenew.us.edu.pl/exhibits [dostęp: 24.10.2023].

Zafado [online]. https://zafado.pl/aplikacja-do-katalogowania/ [dostęp: 31.07.2023].

Zaręba A., 1970: *Atlas językowy Śląska*. T. 2. Cz. 1: *Mapy 1–250*. Cz. 2: *Wykazy i komentarze do map 1–250*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Kraków.

Zaręba A., 1974: *Atlas językowy Śląska*. T. 4. Cz. 1: *Mapy 501–750*. Cz. 2: *Wykazy i komentarze do map 501–750*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Kraków.

Zender M., 1959: *Die Grabbeigaben in heutigen deutschen Volksbrauch*. „Volkskunde", vol. 1, s. 32–51.

Zender M., 1963: *Grabbeigaben. Karten NF 13-20b (Fr. 163)*. W: „Atlas der deutschen Volkskunde Neue Folge". Erläuterungen zur 2. Lieferung. Karte 13–24. Red. M. Zender. N. G. Elwert Verlag, Marburg, s. 233–380.

Zender M., 1972: *Das kölnische „Niederland" in Gestalt und Sonderart seines Volkslebens*. „Rheinische Vierteljahrsblätter", vol. 36, heft 1/4, s. 249–280.

Zender M., 1974: *Volksbrauch und Politik. Lichterumzüge und Jahresfeuer von 1900 bis 1934*. „Rheinische Vierteljahrsblätter", vol. 38, s. 355–385.

Zender, ed., 1980: *Die Termine des Jahresfeuer in Europa. Erläuterungen zur Verbreitungskarte*. Bd. 1: *Forschungen zum ethnologischen Atlas Europas und seiner Nachbarländer*. Schwartz, Göttingen.

Zofia Rydet_cykle fotograficzne. https://zofiarydet.com [dostęp: 5.09.2023], http://zofiarydet.com/zapis/pl/pages/sociological-record/notes/o-swojej-tworczosci [dostęp: 5.09.2023].

Zowada R., 2010a: *Babka, babiąca w obrzędowości narodzinowej*. W: *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia urodzinowe*. Cz. 2: *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia związane z narodzinami i wychowaniem dziecka*. W: „Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego". T. 9. Wrocław – Cieszyn, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze – Uniwersytet Śląski – Uniwersytet Wrocławski, Cieszyn – Wrocław, s. 51–82.

Zowada R., 2010b: *Inne czynności wykonywane przez babkę przy połogu i w późniejszym okresie*. W: *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia urodzinowe*. Cz. 2: *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia związane z matką i dzieckiem*. Red. Z. Kłodnicki, A. Pieńczak. W: „Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego". T. 9. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze – Uniwersytet Śląski – Uniwersytet Wrocławski, Cieszyn – Wrocław, s. 137–175.

Zowada R., 2010c: *Rola babki oraz innych osób w zabiegach związanych z łożyskiem, czepkiem, pępowiną oraz pierwszą kąpielą dziecka*. W: *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia urodzinowe*. Cz. 2: *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia związane z matką i dzieckiem*. Red. Z. Kłodnicki, A. Pieńczak. W: „Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego". T. 9. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze – Uniwersytet Śląski – Uniwersytet Wrocławski, Cieszyn – Wrocław, s. 83–136.

Zuskinová I., 2020: *Ovčiari na Slovensku*. Wyd. Spoločnosť priateľov Múzea liptovskej dediny, Liptovský Mikuláš.

Żejmo-Żejmis S., 1939: *Europa*. W: *Człowiek, jego rasy i życie*. Red. J. Czekanowski. Trzaska, Ewert, Michalski, Warszawa, s. 301–439.

Żwak S., 2002: *„Polski atlas etnograficzny" i „Atlas der deutschen Volkskunde" – możliwości studiów porównawczych. Na przykładzie wątków wierzeniowych na Śląsku, wyjaśniających skąd się biorą dzieci*. „Lud", t. 86, s. 213–227.

Żwak S., 2006: *Polskie demony wodne w tradycyjnych wierzeniach*. W: *Utopiec w śląskiej tradycji*. Wybór i red. J. Broda. Miejski Dom Kultury, Skoczów, s. 126–136.

Indeks nazw osobowych

A
AB zob. Brencz Andrzej
Abramczuk Jan 69, 74, 258, 267
AD zob. Drożdż Anna
Adamowski Jan 274, 281, 284
AM zob. Mączyńska Anna
Andreae B. 202
Antoniewicz Włodzimierz 39, 40, 42, 271, 272, 275, 280, 284, 287
AP zob. Pieńczak Agnieszka
Apáthyová-Rusnáková Zora 202, 203, 214, 271
AS zob. Szymański Adam
Assmann Dietmar 214, 271
Aubin Hermann 165

B
Babiarczyk Mieczysław 74, 262
Babik Wiesław 68, 79, 97, 286
Baeva Vichra 285
Barabás Jenő 133, 134, 202, 203, 205, 208, 272, 282
Baraniecka-Olszewska Kamila 58
Bargłowski Aleksander 69, 74, 257, 266
Barna Gábor 218, 272
Barska-Antos Danuta 149, 272
Bartuszek Joanna 92, 97, 272
Baruzzi-Leicher Renate 151, 159, 197-201, 272
BC zob. Czuchnowska Barbara
Beitl Richard 165, 167, 194, 275
Belaj Vitomir 174, 272, 276
Benedyktowicz Zbigniew 91, 272
Benža Mojmir 133, 142, 146, 155, 181, 195, 196, 202, 213, 214, 233, 234, 240, 243, 271, 272
Berezowski Stanisław 35, 272
Berg Gösta 173, 243, 272, 278
Białas Jan 74, 263
Bičanová Katarína 235, 237, 238
Biernacka Halina 69, 74, 252, 259, 260
Biernacka Maria 37, 40, 272, 274, 276, 278, 285
BJ zob. Jankowska Barbara
BL zob. Linette Bogusław
Błahut Grzegorz 275
Błaszczyk Stanisław 122, 137, 146, 147, 149, 170, 187
Boehm Fritz 165, 272
Bohdanowicz Jacek 122, 149
Bohdanowicz Janusz 69, 74, 82, 92, 106, 112, 122, 125, 126, 128, 130, 145, 149-152, 154, 157-162, 164, 180, 184-187, 191, 199, 203, 225, 227, 229, 251-256, 259-262, 272
Bohdziewicz Anna Beata 83, 273
Boidol J. 213, 219, 273
Borkowska Ewa 69, 75, 253, 262
Boryszewska Genowefa 69, 75, 254, 263
Botík Ján 236, 273

Bratanić Branimir 288
Brencz Andrzej 15, 122, 157, 158, 161, 162, 170, 181, 182, 184, 185, 187, 188, 190, 193, 209-211, 241, 273
Brunn Stanley D. 273
Brylak-Załuska Maria 241, 242, 273
Brzezińska Anna Weronika 4, 276, 281, 287
Budziszewska Alicja 69, 75, 251, 252, 259
Bujak Franciszek 44
Bukraba-Rylska Izabella 241, 273
Burgstaller Ernst 164, 166, 168, 171, 173, 174, 185, 187, 188, 191, 194, 202, 215, 226, 273, 283, 288
Burszta Józef 50, 84, 85, 271, 273
Bystroń Jan Stanisław 15, 28, 273
Bytnarówna Maria 15, 19, 20, 112, 184, 185, 189, 205, 221, 222, 229, 283

C

Campbell A. 172, 220, 222, 223, 225, 226
Chilczuk Michał 241, 273
Chlupová Anna 233, 273
Chmielewski Czesław 69, 75, 257, 265
Choiński Henryk 69, 75, 257, 266
Cholewa Mieczysław 28, 44, 87, 272, 276, 280
Chorváthová Ľubica 157, 160
Christmann Ernst 166, 273
Chrobak Onufry 69, 75, 255, 264
Chromik Bartłomiej 52, 53, 64, 273 309, 312
Chwedoruk Helena 69, 75, 258, 267
Ciećko Adam 75, 265
Cielecki Piotr 75, 261
Cieśla Stanisław 69, 254
Cikowski Tadeusz 69, 75, 255, 264
Cirese Alberto M. 189, 273
Cołyt Kamil 186, 188, 189, 206, 228, 229, 269
Cox Heinrich Leonard 161, 165, 187, 193, 214, 218, 219, 271, 273, 276, 277
Crânjală Dumitru 9, 11, 32, 38, 39, 273
Csalog Zsolt 135, 136, 150, 154, 161-163, 174, 182, 190, 211, 212, 287
Czaja Jan 69, 75, 256, 264
Czajkowski Jerzy 27, 33, 212, 274, 285
Czapran Wanda 69, 75, 252, 260
Czekanowski Jan 20, 24-26, 42, 91, 193, 274, 289
Czuchnowska Barbara 75, 122, 143, 154, 155, 204, 264, 265
Czyżewska Alicja 69, 253
Czyżowicz Augustyn 88, 271, 287

D

Đaković Branko 159, 274
Danachair Ó' Caoimhín 166, 184, 187, 189, 276, 283
Danglová Olga 238
Dąbrowska Grażyna 235, 274
Dekowski Jan Piotr 152, 156, 172, 181, 182, 185, 191, 274
Depka Józef 69, 75, 256, 264
Diakowska Edyta zob. Diakowska-Kohut Edyta
Diakowska-Kohut Edyta 25, 111, 129, 130, 139, 140, 157, 158, 221, 269, 274, 280, 307
Diószegi Vilmos 127, 153, 163, 164, 166, 171, 172, 188, 205, 208, 227
DK zob. Kledzik D.
Dobrowolska Agnieszka 30, 274
Dobrowolska Maria 26, 33, 274
Dobrowolski Julian 69, 75, 258, 267
Dobrowolski Kazimierz 9, 11, 26-28, 31-33, 38, 44, 274, 275
Domaćinović Vlasta 166, 170, 275
Donocik Magdalena 135, 269
Doušek Roman 274
Drápala Daniel 274
Drożdż Anna 54, 82, 89, 106, 122, 129, 130, 137, 143-154, 159, 162, 167, 181, 182, 184, 185, 187, 197-201, 224, 275, 284
Drzyzga Klaudia 177, 269
Dubiel Ludwik 232, 275
Ducka Janina 69, 75, 255, 264
Duda Eugeniusz 75, 264
Dunăre Nicolae 35, 211, 231, 271, 275
Dutkiewicz Juliusz 86
Dúžek Stanislav 236, 237, 275
Dworakowski Stanisław 24, 165, 186, 187, 189, 193, 221, 222, 275,
Dziadek Anna 58

Dzierżek Barbara 69, 75, 255, 264
Dziewit Jakub 83, 275

E
Eisner Jan 287
Ejdestam J. 167
Eljasz-Radzikowski Walery 86
Erich Oswald Adolf 165, 167, 194, 275
Erixon Sigurd 166, 233, 275
Escher Walter 142, 151, 152, 169, 170, 189, 199, 202, 206, 207, 230, 239-242, 271
Eskeröd Albert 173, 178, 194, 197, 276

F
Falkowski Jan 108, 276
Falťanová Ľubica 127, 128, 142, 151, 153, 154, 157, 161, 163, 164, 193, 194, 204, 214, 241, 242, 276
Fastnacht Adam 33
Fedczyna Łucja 69, 75, 258, 267
Feglová Viera 129, 142, 170, 174, 180, 182, 183
Fellenberg gen. Reinold J. 288
Ferenc Tomasz 286
Fielhauer Helmut 171, 212, 215, 276
Filipowska Barbara 69, 251
Firla Krystian 52, 53, 64, 66, 67
Fischer Adam 20
Fitkowski Łukasz 207, 208, 269
Flont Janina 69, 75, 257, 265
Földes László 37, 276, 280, 281, 286
Frankowski Eugeniusz 86
Frauenknecht Gertrud 162, 163, 204, 276, 285, 288
Frings Theodor 165
Frolec Václav 190, 276

G
Gacuta Włodzimierz 69, 75, 257, 258, 266, 267
Gailey Alan 166, 174, 184, 187, 189, 213, 276
Gaj Lucyna 69, 75, 255, 263
Gajek Józef 15, 16, 18, 20-24, 27-30, 44, 54, 58, 82, 105, 107, 109, 114, 251, 259, 270, 276, 282, 285
Gan Piotr 87, 88, 276
Garstecka Bronisława 63, 69, 75, 251, 259, 277
Gawron Adam 129, 130, 137, 138, 269
Geiger Paul 167, 168, 173, 174, 181-183, 186, 187, 189, 271
Gelo A. 279
Gerlach Jadwiga zob. Gerlach-Kłodnicka Antonina Jadwiga
Gerlach-Kłodnicka Antonina Jadwiga 69, 75, 79, 91, 258, 267
Gerlich Marian 75, 259
Gęsicki Damian 69, 75, 256, 264
Gierucki Janusz 69, 257
Gilbreath Donna 273
Gluško M. 182, 277
Godula Róża 70, 255
Golda Barbara 70, 256
Górak Jan 212, 219, 277
Górecka Halina 70, 75, 256, 264
Grabarczyk Maria 75, 265
Grajny Lucjan 70, 256
Grieshofer Franz 183, 197, 202, 238, 277
Grober-Glück Gerda 131, 132, 140, 141, 156-161, 190, 213, 224, 225, 230, 239, 240, 271, 277
Grocholski Jerzy 70, 75, 252-254, 257, 258, 260-263, 265-267
Gruszka Sabina 123, 124, 139, 140, 269, 277
Gryzik Jadwiga 70, 75, 252, 260
Grzesiczak Mariusz 58
Grzędzicki Bernard 70, 75, 254, 262
Gumienna Danuta 70, 253
Györgyi E. 152, 153, 155, 156, 183, 184, 227, 239

H
Habersohn Monika 173, 185-187
Haiding Karl 226, 240, 277
Haliczer J. 212, 277
Hanik J. 173
Harasymczuk Roman Włodzimierz 38, 235, 236, 277
Harmjanz Heinrich 208, 271, 277
Hedlund Märta 242, 277
Hegyi I. 202, 203, 211
Herbisz Janina 70, 75, 251, 259
Herniczek-Morozowa Wanda 38-43, 277

Herseni Traian 35
HN zob. Nowak H.
Hofman Jan 287
Holinková J. 39
Holubová Markéta 105, 215-219, 272, 273, 277, 287
Hołyński Ryszard 75, 266
Honkisz Iwona 70, 255
Horálek Adam 215
Hörandner Editha 168
Hörandner-Klenk E. 168
Hornung Maria 173
Horváth T. 130, 204
Hrdina Jan 105, 215-218, 277
HS-S zob. Skoczylas-Stawska Honorata

I
IWL zob. Winkler-Leszczyńska Irena

J
Jac.B zob. Bohdanowicz Jacek
Jacobeit W. 35
Jagieła Kazimierz 70, 75, 106, 110, 111, 122, 128, 130, 152, 153, 188, 204, 254, 256, 262-267
Jagiełło Ewa 281
Jaklińska Aleksandra 70, 256
Jakubiec Adam 139, 269
Jakubiec Zuzanna 220, 226, 269
Jakubiková Kornélia 152-154
Jakubowska Jolanta 95, 278
Janczuk Józef 75, 266
Jankowska Barbara 69, 70, 74, 75, 106, 122, 123, 125, 126, 128, 130, 138, 139, 149-153, 155, 156, 158, 159, 164, 167, 180-182, 186, 191, 204, 227, 229, 251, 254-267, 278
Jansson Sam Owen 166, 278
Janusz Krystyna 70, 252, 253
Jarząb Wiesława 70, 257, 258
Jastrzębska Mirosława 70, 75, 255, 256, 263, 264
JB zob. Bohdanowicz Janusz
Jędrzejewski Henryk 70, 75, 254, 262
Jóźwiak Karol 286
JŁ zob. Łapińska Janina
JS zob. Sierociuk J.

K
Kaczanowska M. 122, 231
Kaczmarek Karolina 223, 224, 269
Kafka Luboš 105, 215-218, 277
Kaiser Karl 105, 114, 123, 126, 137, 142, 144, 145, 170, 182, 183, 186, 188, 193, 201, 203, 208, 224-226, 235, 239, 240, 278
Kaľavský Michal 213, 215, 218, 278
Kamocki Janusz 231, 278
Karaś Mieczysław 282
Karwicka Teresa 70, 75, 174, 254, 255, 262, 263, 278
Kasperek Andrzej 280
Kasprzyński Krzysztof 52, 54
Kawka Danuta 70, 75, 257, 258, 260
Kaznowska-Jarecka Barbara 232, 278
Kiełczewska Wanda 70, 75, 257, 266
Kirsch Stanisława 70, 75, 257, 266
KJ zob. Jagieła Kazimierz
Klaar A. 241
Kledzik D. 122, 210
Klekot Ewa 84, 278
Klenk Edith 173, 283
Klepáčová Eleonora 166, 184, 186-188
Klimaszewska Jadwiga 15, 19, 20, 112, 164, 165, 174, 181, 184-186, 189, 205, 220-222, 227, 229, 237, 278, 283
Klimkiewicz Teresa 70, 75, 255, 263
Klimkowicz Jan 70, 75, 258, 267
Kłodnicki Wojciech 79
Kłodnicki Zygmunt 9-12, 16, 18, 19, 22-25, 28, 30, 34, 38, 40, 45, 49-54, 56-60, 62-66, 68-71, 74, 75, 77-85, 87-95, 98-103, 105-108, 111, 112, 114, 115, 118, 122-130, 135, 137-140, 142, 152, 153, 157, 158, 165, 174, 175, 195, 207, 208, 221, 222, 227, 239, 243, 245-250, 252-254, 256-258, 260-262, 264-267, 269, 270, 272, 274, 275, 277-280, 282, 284-286, 289
Kłosek Eugeniusz 18, 19, 280
Knaipp Friedrich 232
Kolberg Oskar 49, 277
Komorovská Marta 233, 273
Kopczyńska-Jaworska Bronisława 9, 11, 27, 33-37, 41, 42, 46, 79, 96, 270, 280, 311
Kopczyński Stanisław 212, 280
Kopp Przemysław 133, 134, 280

Kosmala Zygmunt 70, 75, 255, 264
Kossinna Gustaf 23, 114
Kostrowicki Jerzy 202, 281
Kotowicz Danuta 70, 252, 253
Kovačevičová Soňa 22, 30, 33, 183, 202, 233, 234, 238, 240, 276, 281
Kowalczyk Izabela 85, 281
Kowalczyk Krystyna 70, 75, 254, 263
Kowalska-Lewicka Anna 41, 42, 75, 263, 281
Kozik Janina 70, 75, 256, 264, 265
Koźmińska Joanna 3, 9, 11, 18, 22, 24, 30, 49, 50, 52, 55, 59, 62, 64, 79, 82, 90, 92, 95, 96, 98, 105, 107, 108, 112, 114, 115, 118, 138, 175, 280, 281
Krandžalov Dimitr 27, 31, 38, 39, 41, 42, 281
Kretschmer Ingrid 106, 202, 281, 283
Krogulec Gabriela 206, 289
Krotoszyńska Bernarda 70, 254
Krotoszyński Władysław 75, 262
Król Tymoteusz 273
Krupski Eugeniusz 70, 75, 258, 267
Krzyżowska Agata 186, 228, 231, 270
Książek Mieczysław 241, 281
Księżnik Kamilla 10, 12, 25, 52, 56, 60, 62, 64, 68, 178, 223, 251, 258, 259, 267, 281
Kubijowicz Włodzimierz 35, 281
Kukier Ryszard 206, 219, 233, 281
Kupiszewski Władysław 205, 281
Kurek Maciej 70, 75, 251, 252, 259-261, 266
Kuriata Krystyna 70, 257, 258
Kutrzeba Stanisław 274
Kutrzeba-Pojnarowa Anna 95
Kwaśniewska Anna 82, 281
Kwaśniewski Krzysztof 16, 109, 282
Kwiecień Iwona 70, 76, 253, 261
KZ zob. Zielnica Krzysztof

L
Labuda Gerard 282, 288
Langer Jiří 27
Laskowski Kazimierz 76, 266
Lasoń Joanna 76, 264
Latta Vasyl 106, 282
Lebeda Agnieszka, zob. Pieńczak Agnieszka
Lebeda-Pieńczak Agnieszka, zob. Pieńczak Agnieszka
Lechner Zdenka 170, 282
Lechowa Irena 164, 181, 182, 185, 282
Lehr Urszula 70, 76, 258, 265-267
Leicher R. 197-199
Lendl Egon 283
Lew Stefan 76, 265, 266
Liebl E. 123, 136, 137, 156, 161, 163, 166, 167, 169, 185, 189, 190, 193, 199, 204, 207, 224, 240, 242, 243, 271
Linette Bogusław 122, 152, 210, 211, 235, 237, 238
Lipp Franz 233, 282
Lis Marian 259, 260
Liszka József 183, 282
LT zob. Trześniowska Lidia
Lüers F. 163
Lühning A. 288
Lunterová Gabriela 240

Ł
Łapińska Janina 122, 147
Łaszczyk Danuta 152, 153
Łaszczyk Iwona 152, 153
Łazarz Mariola 175, 270
Łęga Władysław 185, 282
Łowmiański Henryk 23, 282
Łysik Stefan 70, 76, 254, 262, 263

M
Maj Małgorzata 70, 256
Majcher Danuta 76, 260
Makoldi Sandor 232, 282
Malesza Aleksander 76, 267
Małanicz-Przybylska Maria 273
Małecka Anna 76, 264
Małecki Mieczysław 43, 282
Marczak Urszula 70, 253
Marczyk Mirosław 282
Martin Lothar 135, 138, 144, 145, 148, 282
Martonne de Emmanuel 35
Maryniak Joanna 273
Matičetov Milko 164, 283
Matlakowski Władysław 37, 41, 42, 283
Mazurek Małgorzata 125, 126, 221, 222, 270
Mazurkiewicz Mieczysław 79

Mączyńska Anna 70, 122, 145-150, 237, 252, 253
Meertens Pieter Jacobus 288
Meyer de Maurits 288
Michálek Anton 196, 283
Micherdzińska Gabriela 207, 270
Mihaylova Katya 284-285
Milczarek Mieczysław 70, 76, 255, 264
Miotła Jan 76, 266
MK zob. Kaczanowska M.
Moszyński Kazimierz 15-20, 22-24, 27, 107, 108, 111-114, 164, 184, 185, 189, 205-207, 211, 220-222, 224, 226, 228, 229, 237, 279, 283
Müller Josef 165, 184, 203, 283
Myga-Piątek Urszula 285

N
Nasz Adolf 79, 95, 100
Natanson-Leski Jan 22, 23, 26, 283
Nawalany Jan 70, 252
Nawrot Anna 58
Niederer Arnold 202, 271
Niewiadomska Maria 79, 96, 270
Nitsch Kazimierz 43, 282
Nocuń Dominik 208, 270
Nowak H. 122, 144, 155, 156, 159, 191, 193, 196, 198, 203, 208, 211, 219, 221-224, 226
Nowicki Wojciech 286
Nyman A. 172, 220, 222, 223, 225, 226

O
Oczko Anna 43, 283
Odstedt Ella 225
Ogielska Katarzyna 70, 253
Ogrodzka-Mazur Ewa 275
Olko Justyna 53, 273
Omelka Martin 105, 215-218, 277
Orłowska Teodoria 70, 257
Osowska Apolonia 70, 76, 255, 264
Otčenášek Jaroslav 283

P
Pajączkowska Agnieszka 93, 284
Pajek Henryk 70, 256
Palka Jerzy 70, 76, 256-258, 266
Paradowski Dariusz 50, 51, 67, 284
Parossa Elżbieta 70, 251, 252
Paryski Witold Henryk 27, 275, 284
Paszkiewicz Bohdan 37
Pawlak Zofia 70, 76, 254, 262
Pawłowska Jadwiga 70, 74, 76, 254, 259, 260-264
Pawłowski Tadeusz 70, 76, 255, 263
Penchev Vladimir 285
Pessler Wilhelm 106, 163, 190, 203, 284
Petráňová Lydia 272, 273, 287
Pępek Genowefa 70, 76, 257, 266
Pfeffer Franz 271
Pianka Jan 70, 76, 257, 265
Piegler J. 202, 203
Pieńczak Agnieszka 9-12, 18-20, 22, 24, 28, 30, 49, 50, 52, 54, 56-66, 68, 71, 72, 74, 77, 79-82, 89, 91, 92, 95, 105-108, 111, 112, 114, 115, 118, 122, 124-127, 130, 131, 133, 134, 138, 139, 143-150, 155, 157, 161, 174, 175, 177, 180, 185, 186, 188, 189, 192, 205-208, 220-224, 226-229, 231, 239, 243, 250, 251, 258, 259, 267, 269, 270, 274, 275, 277, 280, 282, 284, 285, 289
Pietrusiak Elżbieta 157, 161, 224, 270
Pietrzykowska Zenobia 71, 76, 254, 263
Pijarski Krzysztof 83, 273, 278, 285
Piotrowski Piotr 76, 264, 265
Pisarek Adam 83, 275
Płoszajski Grzegorz 49, 285
Poczatko Marek 70, 76, 252, 253, 260
Podolák Ján 27, 30, 31, 34, 37, 38, 40, 42, 44, 45, 285
Podraza Renata 76, 263
Podżorski Kamil 106, 125, 133, 155, 161, 270, 285
Pokropek Marian 212, 219, 285
Pokropek Wojciech 212, 219, 285
Pol Wincenty 28
Polonec Andrej 242, 285
Postawka Władysław 86
Povetkina Polina 82, 223, 285
Pócs E. 170, 183, 184, 188, 208, 234
Półtorak Zbigniew 71, 255
Pranda Adam 231
Pražák Vilém 287
Prinz J. 162, 191, 285

Pruchnik Danuta 71, 258
Przała Teresa 71, 254
Przybyła-Dumin Agnieszka 281-282
Pukasiewicz Stanisław 212, 280
Pydyś Irena 71, 76, 258, 266

R
Raczyński Stanisław 71, 76, 256, 265
Rajces Janusz 71, 76, 252, 260-262
Ratajski Lech 212, 285
Řebounová Otakara 105, 215-218, 277
Rehnberg M. 237
Reichan Jerzy 105, 285
Reinfuss Roman 15, 16, 27, 28, 30, 33, 37, 39, 40, 44, 232, 285, 286
Rej Stanisław 71, 76, 257, 265
Rekieć Stefania 71, 76, 252, 260
Rieger Janusz A. 282
Ripley 241
Robinson 213
Robotycki Czesław 68, 79, 96, 97, 286
Röhr Erich 271
Rompski Jan 189, 233, 286
Rosiński Stefan 71, 76, 256, 257, 265
Roukens 165, 187, 219, 288
Rozmus Leszek 71, 255
Różycki Andrzej 83, 286
Ruda Wanda 71, 76, 253, 262
Rühle Edward 212, 286
Ruman Natalia 275
Rusek Halina 279
Rusnáková Zora A. 133, 155
Rydet Zofia 83, 84, 94, 103, 273, 275, 278, 285, 286, 289

S
Sallabank Julia 273
Salner Peter 196, 286
Sapjuk Halina 71, 76, 255-257, 260, 261
Sągajłło-Kaczanowska Maria 231, 286
SB zob. Błaszczyk Stanisław
Schmidt Leopold 165, 240, 286
Schmidt Paweł 281
Sekuła Allan 90, 286
Sepioł Alfred 71, 256
Seweryn Tadeusz 44, 185, 286
Shusterman Richard 93, 286
Siatkowski Janusz 43, 286
Siegelová Eleonóra 233, 234
Sierociuk J. 122, 209, 210
Sikora Sławomir 83, 84, 286
Simonenko I.F. 232, 286
Sirovátka Oldřich 240, 286
Sitarz Bogusław 71, 76, 258, 267
Sitko Stanisław 71, 76, 257, 265
Skoczylas-Stawska Honorata 122, 153, 182, 220, 227
Skorusa Stanisława 71, 76, 257, 266
Skraková Barbora 236, 286
Skrzypek Teresa 71, 76, 256, 264
Slavkovský Peter 27, 31, 45, 204, 286
Słomska Halina 71, 76, 258, 260, 261
Słomska-Nowak Justyna 95, 278
Smolińska Teresa 279, 284
Smyk Katarzyna 274, 281, 284
Sobierajski Zenon 122, 209, 210, 271
Sokolewicz Zofia 281
Sokołówna Wiesława zob. Sokół Wiesława
Sokół Wiesława 71, 76, 112, 122, 130, 133, 137, 157-161, 184, 185, 187, 203, 227, 255-257, 262-266
Stanisz Agata 84, 276, 281, 287
Stankiewicz Jerzy 219, 287
Stanoev S. 285
Staszczak Zofia 16-18, 114, 160, 176, 178, 282, 287
Staszczakówna Zofia zob. Staszczak Zofia
Stavělová Daniela 237, 287
Stecka Maria 76, 259
Steinbach F. 288
Steininger H. 204
Stieber Zdzisław 282, 287, 288
Stoličná Rastislava 112, 138, 183, 276, 281, 284, 286
Stránský A. 219, 287
Streitberg Gerhart 167, 237, 239, 240, 287
Štika Jiří 27, 31, 34, 37, 38, 287
Strycka Angelika 174, 175, 180, 270
Suchecka Paulina 58
Sulitka Andrej 183
Surma Sylwester 71, 76, 252, 260
Švecová Soňa 196, 287
Svensson Sigfrid 167, 232, 237, 287

Szabó László 287
Szałaśna Krystyna 71, 253
Szalbot Magdalena 97, 287
Szewczyk Jan 71, 76, 255, 263
Szewieczek Sławomir 52, 57, 64, 67
Szwajnoch Aleksandra 223, 270
Szweda Eugenia 71, 76, 253, 262
Szyfer Anna 38, 40, 43, 139, 162, 167, 168, 170, 172, 180, 181, 185, 186, 188, 189, 191, 229, 239, 287
Szymański Adam 18, 19, 122, 188, 219, 280
Szymczak Henryk 79, 95
Szymczak Mieczysław 286

Ś
Świderska Gabriela 76, 262
Świerczewski Henryk 71, 76, 255, 263
Święch Jan 76, 264
Świtniewski Stanisław 168, 169, 175-181, 226, 228-230, 233, 270

T
Tabor Wilhelm 38, 277
Talar Kazimierz 71, 76, 254, 263
Talarczyk-Worobiej Jolanta 58
Talve Illmar 22, 114, 287
Tojek Ludwika 76, 262
Tolksdorf Urlich 163, 288
Tomczak Władysław 71, 76, 252, 261
Trojan Mieczysław 16, 18, 19, 288
Trześniowska Lidia 122, 172
Tyllner Lubomir 237, 287
Tylor C. 241

U
Uchwat Renata zob. Zowada Renata
Udziela Seweryn 28, 44, 86, 96, 280
Urban Józefa 71, 76, 257, 258, 266
Urban Maria 76, 266

V
Vakarelski Christo 170, 231, 237, 239, 288
Valentová Viera 233
Valonen Niilo 213, 241, 288
Vařeka Josef 272, 273, 287
Vatkanowa Violetta 76, 264
Vlăduţiu Ion 38, 40, 288
Vojtenko Anastasija 150, 153-155, 197, 199, 288
Voskuil Johannes Jacobus 288
Vrzguľová Monika 165, 170, 174, 180, 181, 186, 188, 191, 192, 224, 231
Vuia R. 35

W
Weber-Kellermann Ingeborg 195, 288
Weiss Richard 22, 114, 161, 201, 204, 214, 239, 242, 271, 288
Werth Emil 108, 288
Wesołowska Henryka 79, 95
Węgiełek-Januszewska Zdzisława 205, 281
Węgrzynowicz Leopold 86
Wiegelmann Günter 55, 162, 163, 195, 271, 277, 287, 288
Wieliczko Mieczysław 212, 288
Wieruszewska Maria 152-154, 182, 193, 288
Wilczyńska Elżbieta 76, 264
Winkler-Leszczyńska Irena 122, 196
Wiślański Tadeusz 34, 288
Witkiewicz Stanisław 37, 41
Woitsch Jiří 277
Wolfram Richard 143, 166-168, 171, 173, 174, 237, 283, 288
Wolski Henryk 76, 259, 260
Wozaczyńska Antonina 238, 289
Woźniak Kazimierz 105, 285
Wójcik Wanda 71, 76, 255, 263
Wólka Kazimierz 77, 264
Wróbel Barbara 71, 77, 256, 265
Wróblewski Tadeusz 15-20, 114, 289
WS zob. Sokół Wiesława
Wuczyński Andrzej 206, 289

Z
Zagrobelny Dariusz 138, 139, 142, 195, 270
Zaniewski Bogusław 71, 77, 256, 257, 265, 266
Zaręba Alfred 174, 193, 198, 238, 239, 289
Zawierucha Halina 71, 252, 253
Zawiślak Czesław 77, 266
Zender Matthias 19, 108, 141, 159, 160, 164, 165, 167, 171, 174, 189, 193, 204, 208, 209, 214, 218-220, 240, 271, 272, 276, 277, 282, 285, 288, 289

Zębala Zenon 71, 77, 256, 264
Zieleźnik Zofia 71, 77, 256, 258, 267
Zielińska Cecylia 71, 77, 254, 262
Zielnica Krzysztof 71, 77, 122, 158, 161, 187, 191, 252-256, 259, 260, 267
Zientarski Karol 77, 263
ZK zob. Kłodnicki Zygmunt
ZN zob. Sobierajski Zenon
Zowada Renata 126-130, 133, 137, 227, 270, 289
Zuskinová Iveta 38-42, 289

Ż

Żur Agnieszka 221, 222, 270
Żwak Sylwia 19, 20, 123, 225, 289

Spis tabel

2.1. Zadania badawcze wyznaczone w projekcie digitalizacyjnym PAE. Oprac. A. Pieńczak, na podstawie: Fiszka projektowa „Wniosek do konkursu w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki 2016–2019. Moduł Dziedzictwo narodowe" z dnia 21.10.2018. Archiwum własne A. Pieńczak.
2.2. Parametry techniczne plików cyfrowych znajdujących się w bazach PAE. Oprac. A. Pieńczak, na podstawie: www.archiwumpae.us.edu.pl; informacje uzyskane od K. Firli.
2.3. Badacze i badaczki wypełniający kwestionariusze narodzinowe w ramach prac związanych z PAE. Oprac. A. Pieńczak, na podstawie: www.archiwumpae.us.edu.pl; informacje uzyskane od Z. Kłodnickiego.
2.4. Badacze i badaczki wypełniający kwestionariusze pogrzebowe w ramach prac związanych z PAE. Oprac. A. Pieńczak, na podstawie: www.archiwumpae.us.edu.pl; informacje uzyskane od Z. Kłodnickiego.

Spis map

1.1. Główne szlaki kultury w Europie. Źródło: K. Moszyński: *Niektóre przyczyny zróżnicowania kultury ludowej w Polsce*. „Lud Słowiański" 1938, t. 4, z. 1 s. 111B [nadbitka z datą 1937].
1.2. Główne strefy rubieżne i terytoria zespołów kulturowych. Źródło: J. Gajek: *Studia nad etnograficzną regionalizacją Polski*. „Lud" 1962, t. 47, s. 186.
1.3. Regionalizacja etnograficzna Polski. Źródło: Z. Kłodnicki: *Polska – pogranicze zachodniej i północno-wschodniej prowincji kulturowej w Europie (na podstawie Polskiego Atlasu Etnograficznego).* „Ethnologia Europae Centralis" 2009, t. 9, s. 46. Rys. K. Księżnik i E. Diakowska-Kohut.
1.4. Polskie Podkarpacie w świetle map *Polskiego atlasu etnograficznego* (oprac. Z. Kłodnicki, A. Pieńczak).
1.5. Obszar nasycony kulturą karpacką. Źródło: Slavkovský: *Tradičná agrárna kultúra*. [W:] *Slovensko Európske kontexty ľudovej kultúry*. Ed. R. Stoličná. Bratislava 2000: VEDA Vydavatelstvo Slovenskej akadémie vied, s. 44. Oprac. na podstawie map J. Podoláka.

Spis fotografii

1.1. Mężczyzna wylewający serwatkę lub żętycę z naczynia klepkowego (*pucira)* do wiadra. Brzegi Górne / Berehy Górne (ok. Ustrzyk Dolnych). Fot. Z. Kłodnicki, 1960 (zob. Kłodnicki, 1960b).
2.1. Bartłomiej Chromik. Archiwum B. Chromika.
2.2. Krystian Firla. Archiwum K. Firli.
2.3. Krzysztof Kasprzyński. Archiwum K. Kasprzyńskiego.
2.4. Zygmunt Kłodnicki. Archiwum A. Pieńczak.
2.5. Joanna Koźmińska. Archiwum J. Koźmińskiej.
2.6. Kamilla Księżnik. Archiwum K. Księżnik.
2.7. Agnieszka Pieńczak. Archiwum M. Kłoskowicz.
2.8. Sławomir Szewieczek. Archiwum S. Szewieczka.
2.9. Kwestionariusze PAE (ludowa kultura materialna) po zabiegach introligatorskich. Fot. A. Pieńczak (grudzień 2023). Archiwum A. Pieńczak.
2.10. Kwestionariusze PAE (demonologia ludowa) po zabiegach introligatorskich. Fot. A. Pieńczak (grudzień 2023). Archiwum A. Pieńczak.
2.11. Pracownia digitalizacyjna Polskiego Atlasu Etnograficznego po modernizacji. Fot. A. Pieńczak (grudzień 2023). Archiwum A. Pieńczak.
2.12. Platforma cyfrowa Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego – po modernizacji. Źródło: www.newpae.us.edu.pl, zrzut ekranu: archiwum A. Pieńczak [dostęp: 15.11.2023].
2.13. Zygmunt Kłodnicki wybiera negatywy do digitalizacji. Fot. A. Pieńczak (marzec 2020). Archiwum PAE w Cieszynie.
2.14. Prace przygotowawcze dotyczące skanowania negatywów (K. Firla, S. Szewieczek). Fot. A. Pieńczak (marzec 2022). Archiwum A. Pieńczak.
3.1. Fragment kolekcji zdigitalizowanych fotografii MEK (źródło: Kolekcja szklanych negatywów…[online], zrzut ekranu: archiwum J. Koźmińskiej).
3.2. Flisactwo nad Wisłą. Załadunek na prom. Fot. P. Gan (1914–1983), 1967. Zbiory Państwowego Muzeum Etnograficznego w Warszawie (zob. Gan, 1967).
3.3. Kłudzie (ok. Lipska). Łódź z masztem, w której siedzą dzieci. Fot. Z. Kłodnicki, 1971 (źródło: Kłodnicki, 1971b).

3.4. Zygmunt Kłodnicki rozmawia z informatorem. Kalwaria Pacławska, 1964 (Kłodnicki, 1964).
3.5. Cykl zdjęciowy z BC PTL pt. *Góralka wyrabiająca oscypki*. Waksmund (woj. małopolskie), 1967 (źródło: BC PTL, panel administracyjny, zrzut ekranu: archiwum J. Koźmińskiej).
3.6. Notatki terenowe – Zygmunt Kłodnicki podczas wywiadu etnograficznego. Kłudzie (woj. mazowieckie), 1971 (Kłodnicki, 1971a).
3.7. Konsultacje online Bartłomieja Chomika i Joanny Koźmińskiej. Kęty–Warszawa, październik 2023 (źródło: platforma Zoom, zrzut ekranu: archiwum J. Koźmińskiej).
3.8. Metadane kolekcji (źródło: arkusz Excel, zrzut ekranu: archiwum J. Koźmińskiej).
3.9. Cyfrowa Etnografia – fragment zapisu metadanych (źródło: www.cyfrowaetnografia.pl, zrzut ekranu: archiwum J. Koźmińskiej).

Spis wykresów

2.1. Liczba wsi, w których zebrano dane za pomocą kwestionariuszy narodzinowych PAE (lata 1969–1976) według problematyki badawczej. Oprac. A. Pieńczak, na podstawie: www.paenew.us.edu.pl.
2.2. Liczba wsi, w których zebrano dane za pomocą kwestionariuszy narodzinowych PAE (lata 1969–1976). Oprac. A. Pieńczak, na podstawie: www.paenew.us.edu.pl.
2.3. Liczba wsi, w których zebrano dane za pomocą kwestionariuszy pogrzebowych PAE (lata 1969–1977) według problematyki badawczej. Oprac. A. Pieńczak, na podstawie: www.paenew.us.edu.pl.
2.4. Liczba wsi, w których zebrano dane za pomocą kwestionariuszy pogrzebowych PAE (lata 1969–1977). Oprac. A. Pieńczak, na podstawie: www.paenew.us.edu.pl.
2.5. Liczba fotografii terenowych Zygmunta Kłodnickiego według problematyki badawczej (lata 1960–1987). Oprac. A. Pieńczak, na podstawie: www.paenew.us.edu.pl.
2.6. Liczba fotografii wykonanych przez Zygmunta Kłodnickiego (lata 1960–1987). Oprac. A. Pieńczak, na podstawie: www.paenew.us.edu.pl.

Summary

The Polish Ethnographic Atlas – state of works Digitization and scientific development of source materials (2020–2024)

The book consists of two main parts. The first, entitled *The Polish Ethnographic Atlas in a historical perspective,* includes an extensive chapter entitled *Polish Subcarpathia – the cultural borderlands of the Carpathian province*, in which a thorough analysis of the culture of the mentioned area is made with the use of the ethnogeographic method. The text also comprises several maps (mainly reproductions from previously published studies).

During the period covered by the research of the Polish Ethnographic Atlas Laboratory (from the beginning to the second half of the 20th century), traditional rural culture has shown diversity. In the first volume of the "Library of the Polish Ethnographic Atlas", the authors wrote about European cultural provinces – the north-eastern and western ones, the borders of which partially ran through Poland. The north-east of the country showed similarities to the neighbouring areas of Belarus and Lithuania, while the remaining areas were characterized by the cultural elements mostly coming from Western Europe. The emerging "Carpathian subregion" was also mentioned (Kłodnicki, Pieńczak, Koźmińska, 2017: 90, map 2.8, p. 89). In this chapter, based on the research results of many studies (mainly by K. Dobrowolski, D. Crânjali and B. Kopczyńska-Jaworska), the process was outlined of agricultural and pastoral settlement in the Polish Carpathian Mountains in the second half of the Middle Ages and in the modern era. The materials from villages – PEA research points were used to develop a map of artifacts characterizing the northern reach of the Carpathian/pastoral cultural province covering south-eastern Poland (map 1.4). Due attention was previously drawn to them by J. Gajek, and the authors of the map also took into account the tradition of summer mountain grazing.

The borderland of both provinces – the Carpathian and Western European – covers vast areas, including the lands of south-eastern Poland. The mountainous part of Slovakia (J. Podolák, P. Slavkovský, I. Zuskinová) and eastern Moravia (J. Štika)

largely characterized by pastoral economy adjoin this space. The Carpathian province used to cover a multi-ethnic area – from the Balkan Peninsula to the Polish Subcarpathia and adjacent Moravia.

The second part of the book, *The Polish Ethnographic Atlas in a contemporary perspective*, opens with an extensive chapter *Digital Archives of the Polish Ethnographic Atlas – state of works (2020–2024)*. It is emphasized here that in the last two decades, efforts have been intensified to digitize and make available (in the Internet in free access) the particularly interesting resources on ethnological and anthropological topics. In 2020, among other things, a four-year project of the Ministry of Science and Higher Education entitled "The Polish Ethnographic Atlas – scientific study, electronic data catalogue, publication of resources on the Internet, stage II" was launched as part of the National Program for the Development of Humanities. Therefore, long-term research was continued and aimed at enriching the cultural and national heritage with unique ethnographic documentation of the Polish Ethnographic Atlas from the last few decades. The aim of the project was to reach the widest possible group of potential recipients, especially those interested in broadly understood cultural heritage.

Eight people participated in the implementation of the project, including employees of the Institute of Culture Studies at the University of Silesia (Cieszyn), the Polish Institute of Anthropology (Warsaw) and the Polish Ethnological Society (Wrocław). Among them, there were the four main project contractors (US prof. Zygmunt Kłodnicki, Ph.D. hab.; US prof. Agnieszka Pieńczak, Ph.D. hab.; Bartłomiej Chromik, Ph.D; Joanna Koźmińska, M.A.). The team also included an ethnologist (Kamilla Księżnik M.A.), IT specialists (Sławomir Szewieczek, eng., and Krzysztof Kasprzyński, M.Sc. eng.) and a digital photographer (Krystian Firla, eng.).

During the project, conservation work was carried out on PEA materials intended for later digitization (folk material culture and folk demonology). The laboratory was equipped with specialist research equipment, and the website *Digital Archives of the Polish Ethnographic Atlas* was modernized (tiled layout) and partially adapted to accessibility requirements. It was also provided with a new banner (prepared by K. Księżnik).

The research was conducted on three extensive ethnographic collections: 1,198 photographs from Zygmunt Kłodnicki's tourist trips and field studies (1960–1987), PEA questionnaires on birth rituals (339 items, 1969–1976) and funeral rituals (349 items, 1969–1977). They were selected due to both their special historical value for those interested in the rural culture of the second half of the 20th century and the specificity of atlas works. The collections were scientifically developed on the digital platform www.archiwumpae.us.edu.pl. – for this purpose, numerous descriptions and graphic files were gradually introduced to the Galeneo program, in accordance with Dublin Core (14 different categories). Six collections (over 15 thousand objects) have already been placed on the platform, which ensures increasing effectiveness of searching for issues from various fields of culture. In the future, it is planned to digitize and share online the PEA questionnaires on folk material culture, wedding rituals and folk demonology, as well as selected volumes of the "Commentaries to the Polish Ethnographic Atlas" (2002–2013).

The next chapter, entitled *Digital collections of photographs and the collection of photographic documents by Zygmunt Kłodnicki in the Digital Library of the Polish*

Ethnographic Society, describes the process of including the aforementioned collection in the Digital Library of the Polish Ethnological Society during the implementation of the project in 2022–2024. During this work, the collection of maps published in the first stage of the project was also enriched with the publication of an extensive collection of ethnographic photographs with their geolocation.

The chapter comprises a description of the most interesting ethnographic collections available online, created by ethnographic academic centres, archives and museums. Here, some examples can be found of specialist archives, repositories and photo galleries available online with a description of the tools used to construct them. The chapter also presents the concept of scientific development of the photo collection by an ethnographer and ethnologist Z. Kłodnicki and the methodological assumptions developed for the purposes of coherent adaptation of the resource to the existing collections in the Digital Library of the Polish Ethnological Society. This is the first collection of photographs in the digital resources of the Society which includes over 1,100 photographs. The chapter comprises a detailed description of individual activities when entering data and a description of the specificity of the collection (which consists in ethnographic themes, field studies and documentation of the phenomena occurring in the field studies in the second half of the 20th century). On the basis of the analyzed occurrence of tags/labels helpful in the data search process, the collection was characterized according to the most popular topics.

What constitutes an important part of the publication are four extensive annexes, which result from several years of atlas research (prepared by Z. Kłodnicki, A. Pieńczak, K. Księżnik). The first extensive annex includes the list of maps devoted to the so-called social and spiritual culture of *Atlas kultury ludowej w Polsce /Atlas of folk culture in Poland/*, *Polski atlas etnograficzny /Polish ethnographic atlas/* and numerous atlases of the neighbouring countries (e.g. *Atlas der deutschen Volkskunde, Atlas der pommerschen Volkskunde, Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska, Österreichischer Volkskundeatlas, Etnografický atlas Slovenska, Atlas von Oberösterreich, Magyar néprajzi atlasz*, etc.). The list also includes maps from other ethnographic studies (which were obtainable), including maps from diploma theses written on atlas materials under the supervision of Z. Kłodnicki and A. Pieńczak. Annex 2 contains the data on 130 localities (some from the PEA network), in which Z. Kłodnicki took 1,198 photographs during his research and field observations (1960–1987). Annex 3 contains a list of 339 PEA localities in which field research on birth rituals was conducted (1969–1976), and the fourth and last one – a list of 349 PEA localities concerning funeral rituals (1969–1977). The volume ends with an extensive bibliography, an index of personal names, four lists (of tables, maps, photographs and figures) and a summary in English.

Redaktor
Marta Tomczok

Edycja projektu okładki autorstwa Łukasza Zubka
Tomasz Tomczuk

Opracowanie graficzne serii
Anna U. Pilśniak

Korekta
Marzena Marczyk

Redakcja techniczna
Małgorzata Pleśniar

Łamanie
Tomasz Kiełkowski

Redaktor inicjujący
Paweł Radek

Fotografie na okładce: materiały z badań terenowych prowadzonych na potrzeby *Polskiego atlasu etnograficznego*
Copyright © by Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego, Agnieszka Pieńczak

Copyright © 2024 by Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

Publikacja dostępna na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0)

https://orcid.org/0000-0003-4945-0160
https://orcid.org/0000-0002-5599-0908
https://orcid.org/0009-0005-4681-1655

"Polski atlas etnograficzny" – stan prac: digitalizacja i opracowanie naukowe materiałów źródłowych (lata 2020–2024) / Zygmunt Kłodnicki, Agnieszka Pieńczak, Joanna Koźmińska. – Wydanie I. – Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2024. – (Biblioteka Polskiego Atlasu Etnograficznego; t. 2)

https://doi.org/10.31261/PN.4235
ISBN 978-83-226-4456-0
(wersja drukowana)
ISBN 978-83-226-4457-7
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
https://wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawnictwo@us.edu.pl

Druk i oprawa
volumina.pl Sp. z o.o.
ul. Księcia Witolda 7–9
71-063 Szczecin

Wydanie I. Ark. druk. 39,0 Ark. wyd. 25,0 Papier offset 90g. PN 4235.

Polski atlas etnograficzny
– stan prac
Digitalizacja i opracowanie naukowe materiałów źródłowych (lata 2020–2024)

Praca stanowi istotne podsumowanie kolejnego etapu badań realizowanych na Wydziale Sztuki i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego w Cieszynie, posiadającym bogate doświadczenia w badaniach atlasowych […]. Powstało kompendium prezentujące wyniki współczesnych badań nad szerokim spektrum kultury, ze szczególnym uwzględnieniem regionu Podkarpacia […]. Opracowanie stanowi wartościowe podsumowanie badań związanych z Polskim Atlasem Etnograficznym, prezentujące najważniejsze osiągnięcia badaczy zajmujących się przedstawianiem zjawisk kulturowych w przestrzeni w ostatnich latach. Znajdzie duże zainteresowanie wśród badaczy, jak i studentów.

Dr hab. Eugeniusz Kłosek, prof. UWr
(z recenzji wydawniczej)

Zygmunt Kłodnicki
emerytowany pracownik Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, wieloletni redaktor *Polskiego atlasu etnograficznego* oraz serii „Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego", autor wielu uznanych publikacji naukowych poświęconych PAE oraz metodzie etnogeograficznej i retrogresywnej; główny wykonawca grantu „Polski Atlas Etnograficzny – opracowanie naukowe, elektroniczny katalog danych, publikacja zasobów w sieci Internet, etap II".

Agnieszka Pieńczak
pracownica Instytutu Nauk o Kulturze Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, od ponad dwudziestu lat autorka tekstów prezentowanych w serii „Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego" oraz innych publikacji naukowych, poświęconych głównie dynamice zmian polskiej kultury wiejskiej, możliwościom porównawczym dotyczącym atlasów etnograficznych oraz działalności PAE; kierowniczka i główna wykonawczyni grantu „Polski Atlas Etnograficzny – opracowanie naukowe, elektroniczny katalog danych, publikacja zasobów w sieci Internet, etap II".

Joanna Koźmińska
pracownica Uniwersytetu Warszawskiego, kierowniczka Biblioteki Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej, zawodowo związana z Polskim Instytutem Antropologii i Polskim Towarzystwem Ludoznawczym, koordynatorka kilku projektów z zakresu cyfryzacji zasobów antropologicznych; główna wykonawczyni grantu „Polski Atlas Etnograficzny – opracowanie naukowe, elektroniczny katalog danych, publikacja zasobów w sieci Internet, etap II".

Polskie Towarzystwo Ludoznawcze 1895
Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk
Narodowy Program Rozwoju Humanistyki
Uniwersytet Śląski w Katowicach
Egzemplarz bezpłatny
ISBN 978-83-226-4457-7

Więcej o książce